691.3

NICOLAI SANDERI,

DE ORIGINE AC PROGRESSV Schiſmatis Anglicani,

Libri tres:

QVIBVS HISTORIA CONTINETVR
maximè Eccleſiaſtica, annorum circiter ſexaginta, lectu di-
gniſſima; nimirum, ab anno 21. regni HENRICI octaui,
quo primùm cogitare cœpit de repudianda legitima vxore
ſereniſſima CATHARINA, vſque ad hunc vigeſi-
mum octauum ELISABETHÆ, quæ
vltima eſt eiuſdem Henrici
ſoboles:

Aucti per EDOVARDVM RISHTONVM, Romæq; impreſsi;
nunc verò in Germania iterum locupletiùs &
caſtigatiùs editi.

Cuimq; libri argumenta pagella verſa monſtrabit.

15 88

BIBLIOTECA NAZIONALE 1872

Cum gratia & priuilegio Cæſareæ Maieſtatis.

INGOLSTADII, Ex officina Typographica VVOLFGANGI EDERI.

CVIVSQVE LIBRI ARGVMENTA.

De cauſis & origine Schiſmatis per Henricum octauum. Liber primus.

De progreſſu eiuſdem Schiſmatis,& hæreſis Zuinglianæ inchoatione per Edouardum ſextũ Henrici filium; itemq́; de reſtitutione Catholicæ religionis ac regni reconciliatione per Mariam Henrici filiam primogenitã. Liber ſecundus.

De religione Catholica iterum abrogata & hęreſi Caluiniana introducta per Elizabetham ex Anna Bolena natam. Liber tertius.

Additus eſt duplex index, vnus martyrũ, qui ſub Henrico & Elizabetha pro fide Catholica paſſi ſunt; alter rerum memorabilium, vnà cum Diario rerum in Turri Londinenſi, per annos quatuor contra catholicos geſtarũ.

REVE-

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI ATQVE ILLVSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO,

Domino GEORGIO, Archiepiſcopo Salisburgenſi, ſacræ Apoſtolicæ Sedis Legato nato, &c. Domino ac Principi ſuo clementiſſimo.

QVAM INGENTI ANImarum zelo ac ſingulari in DEVM OPT. MAX. pietate, Reuerendiſſime atque Illuſtriſſime Archiepiſcope, Domine ac Princeps clementiſſime, Nicolaus Sanderus Anglus Theologus, vir ſanctitate, doctrina & virtute longè lateque clariſſimus,

tum pro cariſsimæ patriæ ſuæ ſuorumque Anglorum ſalute, tum vniuerſa CHRISTI *Domini* DEI *ac Seruatoris noſtri vinea per totum vitæ ſuæ curriculum ad extremum vſque ſpiritum elaborârit; ex præclariſsimis illius monumentis luce meridiana clariùs apparet.*

Quis enim non magna animi voluntate & immortali fructu legat, ampliſsimis verbis efferat ſummeque admiretur præſtantiſsimos illius Sanderi de viſibili Monarchia Eccleſiæ octo Libros, in quibus tam diligentem, de certa & perpetua Eccleſiæ DEI, *tũ Succeſsione, tum Gubernatione Monarchica ab ipſo mundi initio ad finem vſque, Diſputationem inſtituit; deinde etiam Ciuitatis Diaboli perſæpè interruptam progreſsionem dilucidè proponit; Sectæq; omnes & Hæreſes, quæ vnquam contra veram fidem emerſerunt, validiſsimè confutantur; denique de Antichriſto ipſo & membris eius; deq; vera* DEI *& adulterina Diaboli Eccleſia copioſè tractatur?*

Atqui vt multos alios inſignes tanti viri Tractatus prætersam; hoc ipſo anno Libri tres de origine ac progreſſu Schiſmatis Angli-

cani

cani ab eodem verè & eleganter quidem conſcripti,ſed poſt mortem ipſius per Edouardum Rishtonum aucti, Romæq́; locupletiùs & caſtigatiùs editi ſunt; Horum librorum vnicum exemplar idq́; difficulter nactus, quod doctiſſimi quidã viri tàm ob hiſtoriæ veritatem, quàm elegantiam dictionis, mihi ſummoperè commendârunt, typis meis primo quoque tempore excudendum libenter curaui, vt in plurimorum manus ita veniret.

Cùm verò duæ præcipuè ſint res, vt ipſe Sanderus in Præfatione ad Pium Quintum Pontificem Maximum octo ſuis libris de viſibili Eccleſiæ Monarchia præfixa doctè monet, quæ in qualibet Epiſtola dedicatoria breuiter ſaltem attingi, aut interdum etiam pleniùs aliquantò ſoleant vberiusq́; tractari: Vna, cur tale opuſculum hoc tempore ab Autore ſit conſcriptum; Altera, cur id ſub illius potiſſimùm nomine, cui offertur, in lucem prodeat & emittatur: Equidem licet horum librorum me autorem non eſſe palàm conſtet; enixus ſum tamen quàm diligentiſſimè, vt typis atq; impenſis meis quàm primùm euulgaretur; adeoque

opinor, Sanderum non ſine grauibus cauſsis ad hos libros ſcribendos adductum fuiſſe.

In primis enim, cùm animaduerteret vir prudentiſsimus, imò & oculis & auribus hauriret, quàm horrēdis ignorātiæ tenebris offunderetur Anglia, patria ſua dulciſsima, quàm in profundum hæreſios lutum eſſet demerſa, quàm malè de Romana Eccleſia matre, quæ illam in CHRISTO *genuerat, ac multis præterea ſeculis nutriuerat & educauerat, in hac mundi ſenectute mereretur; non potuit ſanè non hanc ſummam calamitatem & miſeriam deplorare, & originem ac progreſſum Schiſmatis Anglicani manifeſtis aperire verbis.*

Ex hoc porrò Tractatu & Indice Martyrum, qui ſub Henrico & Elizabetha Principibus Angliæ pro fide Catholica paſsi ſunt, vt clariſsimè apparet crudeliſsimus dominatus & immaniſsima Tyrannis hæreticorum; ſic & contrà Catholicorum maxima pietas, ſanctitas, religio, animi firmitas, conſtantia atque patientia: Si enim hæretici farraginē ſuorum, vel potiùs Diaboli patris ſui, Martyrum, quorum plerique peruerſi atque profligati homines

ob

ob ſcelera ac maleficia ſua pœnas meritas lue-runt, licenter, immoderatè ſuperbeq; conſuunt; Cur, per DEVM *immortalẽ, viris Catholicis, eorum etiam Martyrum, qui pro Romana Eccleſia omnium Eccleſiarum matre ac Principe, pro vera & auita religione, pro ſalute patriæ & Chriſtianæ Reipubl. ſanguinem & vitam ſuam tam maganimè profuderunt, Indicem & Catalogum licitum non ſit contexere, vt tum ſanctiſſima illorum nomina poſteritati quàm digniſſimè conſecrentur; tum etiam alij Chriſtianæ & Catholicæ Religionis ſtudioſiſſimi ad æqualem animi magnitudinem ſimileſq; virtutes fructuoſiſſimè extimulentur?*

Quod verò ad alteram Epiſtolæ meæ partem attinet, cur R.mæ atque Ill.mæ C.ni Tuæ hos de origine ac progreſſu Schiſmatis Anglicani libros dedicem; vel tribus ſaltem verbis eius rei certam explicabo rationem. Inprimis namque mearum eſſe partium exiſtimo, vt R.mæ atque Ill.mæ C.ni Tuæ aliquid Catholici ac literarij muneris humilimè offeram, & hoc nomine ex animo congratuler, quòd immortalis & præpotens DEVS *eandem ad ſummum*

Archiepiſcopalis dignitatis faſtigium tàm benignè euexerit.

Hunc igitur Tractatum R.^{mæ} atq; Ill.^{mæ} C.^{ni} Tuæ gratulabandus offero, eamq; omni animi ſubiectione ac veneratione rogo, vt hoc quicquid eſt congratulatorij munuſculi, clementiſsimè accipere, & me meosq; honeſtos conatus ſibi perquàm commendatos habere ne dedignetur.

Cur enim non tanto Principi; imò & mihi & toti Chriſtianæ Reipub. congratuler? Habet R.^{ma} & Illma Tua C.^{do} plurima & maxima Dona ſibi à DEO *præ multis alijs Principibus collata: Habet veræ Fidei, Timoris Domini, Caſtitatis & Humilitatis dona: Habet dona Prudentiæ, Fortitudinis, Iuſtitiæ & Clementiæ: Habet deniq; donum Charitatis erga* DEVM *& homines, quæ perfectionis vinculum eſt, & totius legis plenitudo.*

Hinc R.^{ma} atq; Illma C.^{do} Tua remis velisq; elaborat, vt Catholica veriſsima atque vetuſtiſsima Religio in priſtino ſtatu firmiſsimè conſeruetur. Hinc de optimis, clariſsimis atq; doctiſsimis viris Reipub. ſuæ ſapientiſsimè pro-

ſpicit.

ſpicit. Hinc de religioſo Franciſcanorum Monaſterio nuper inſtaurato præclarè meretur. Hinc Collegio & Seminario ſuo viros ac præceptores omni doctrina & virtute ornatiſſimos liberaliſſimè præficit, optimæq; indolis ac ſpei alumnos munificentiſſimè alit, vt ex illo tanquam ex fonte optimarum artium atq; liberaliſſimarum diſciplinarum viri doctiſſimi aliquando promanent. Hinc tandē omnes piè intendit neruos, vt Eccleſia Romana penitùs aliquando intelligat, hanc tantā Pontificiæ dignitatis amplitudinem apud principem digniſſimum quaſi pignoris loco depoſitam eſſe.

Opinor ideo, me non temerè feciſſe, vt hic pius, elegās doctusq; Tractatus ſub R.mæ atq; Ill.mæ C.nis Tuæ potiſſimùm tutela exiret in lucem. Quanquam enim multa ſunt alia, quæ ſpeciem quandam honoris conſectantur; ſola tamen virtus, pietas atque integritas & amorem verum efficit, & honorē verum dignè promeretur. Faxit DEVS *immortalis, vt optima R.mæ atq; Ill.mæ C.nis Tuæ cœpta & honeſtiſſimi conatus cùm in primis in ſummū diuini ſui nominis honorem, tum maximum Ecleſiæ Ca-*

tholicæ, Chriſtianæ Reipub. & Archiepiſcopatus Salisburgenſis incrementum dirigantur. Quod ab æterno Paſtore, Domino ac Redemptore noſtro IESV CHRISTO, *qui eſt Rex Regũ Dominus dominantium, Opt. Max. Pontifex & Sacerdos ſecundùm ordinem Melchiſedech, votis meis ex animo precor.*

*R.*ma *atq; Ill.*ma *C.*do *Tua optimè valeat, cui me ſubmiſſiſſimè commendo, & omnia tum ſeruitiorum tum officiorum genera, quaſi humilimus offero ſeruus. Ingolſtadij Non. Nouem. Anno Virginei partus* 1586.

R.*ma* atq; Ill.*ma*
C.*ni* Tuæ

ſubiectiſſimus

WOLFGANGVS EDERVS,
ibidem Typographus.

EDOVARDVS RISHTONVS LECTORI,

De occaſione & cauſis huius editionis.

CVM nuper ex Anglicano carcere in exilium emiſſus, in Gallias perueniſſem, intellexi ſermone multorum D. Nicolai Sanderi doctiſſimi viri opera, propter egregiam quam apud doctos habet exiſtimationem, à Typograhis vndique conquiri ad prælum, maximè verò ea quæ nondum impreſſa, ſed ab illo ſancto viro immatura morte erepto, vel apud amicos depoſita, vel in aduerſarijs relicta fuiſſent. Ex quibus audiebam libros ſeptem inſignes de Iuſtificatione, iam eſſe Treuiris ſub prælo, alios nonnullos eiuſdem authoris quæri, ſed præcipuè opus quoddam excellens de initio & progreſſu Anglicani Schiſmatis, cuius exemplaria aliquot (licet pauciſſima) extabant manuſcripta, tùm in Italia, tùm etiam in Hiſpania, vbi opus abſoluit, hiſtoria rerum ad ſua tempora deducta. Opera Sanderi.

Cùm autem Sanderus ex illo ingenti animarum zelo quem habebat, ex Hiſpanijs in Hiberniam, ad afflictos Catholicos, qui arma pro religione ſumpſerant conſolandos conceſſiſſet (quo etiam in opere non ita

multò

Mors Sãderi in Hibernia. An.1581.

multò pòſt, ex continuis laboribus, rerumque neceſſariarum inopia, cæteriſque difficultatibus ac anguſtijs animam ſanctam creatori ſuo reddidit) reliquit hoc opus de Schiſmate Anglicano in tres libros diuiſum, ſed nondum planè perfectum ac prout voluerat perpolitum, eò quòd alijs occupationibus ac etiã ſcriptionibus perpetuò ferè diſtineretur. Redeunti verò mihi ſuperiori anno ex Anglia, cùm Pariſijs obtuliſſet ſe, amicus quidã meus perantiquus, D. Iodocus Skarnhert Colonienſis, quem & Romæ cognoueram, & ſæpè cum eo de huiuſmodi libris contuleram (eramus enim vterque in rebus quæ ad hiſtorias pertinent, non indiligentes) cœpit à me ſummoperè contendere, vt horum D. Sanderi librorum copiam ei facerem. Sciebat enim me libros legiſſe, & exemplar aliquod apud me extare credebat. Dicebatque me eo facto non ſolum ipſi & Bibliopolæ amico ſuo plurimùm gratificaturum, verum etiam vniuerſo orbi Chriſtiano non parum profuturum, qui ex huiuſmodi hiſtoria de ſchiſmaticorum ac hæreticorum geſtis (audierat enim quædam quæ in illa narrantur) non poterit (inquit) admonitionem non vtiliſſimam capere.

D. Iodocus SKarnhert.

Ego ab initio negare cœpi quod poſtulabat, excuſare quòd operis exemplar non haberem, nec eſſe facilè reperire: deindè etiam neſcire, an expediret rem prælo committere, viuentibus adhuc illis nonnulla ex parte, quorum res geſtæ narrantur, & quorum turpitudines hac hiſtoria reuelantur. At ille contra contendebat, maiorem eſſe publicæ vtilitatis, quàm particularium hominum rationem habendam: nullum eſſe iam ferè relictam emendationis ſpem in illis, qui quotidie ſceleribus noua ſcelera accumulant: animum autoris fuiſſe iam nonnullis ab hinc annis opus integrum publicaſſe, niſi alijs primùm occupationibus,

Cauſa editionis.

deinde

deindè etiam morte ipſa impeditus fuiſſet: verſari nūc in hominum manibus nonnulla exemplaria, & certum eſſe illa breui ab alijs edenda fore, eaque fortaſsè mendosè, niſi Anglus aliquis huius rei curam ſuſcipiat: nullum autem poſſe cōmodiùs id præſtare dicebat, quàm me, qui eiuſmodi rerum iam vſum aliquem habebam, & ex ijs quæ Londini in carcere ad quatuor ferè annos continuos obſeruaueram, non eſſet mihi difficile, illa ſupplere de regno Elizabethæ, quæ poſt D. Sanderi mortem in Anglia contigerunt.

His alijsque rationibus permotus, promiſi D. Iodoco me eſſe facturum hac in re, quicquid poſſem. Et ſtatim cœpi in eam curam incumbere, vt exemplar aliquod per amicos obtinerem, quod non difficulter factum eſt. Deindè opus ipſum vniuerſum relegi, ac loca nonnulla quæ vel ſcribarum vitio deprauata, vel autoris feſtinatione minùs explicata fuerant, correxi. Quædam etiam quæ longioribus diſputationibus implicata videbantur, vt hiſtoriæ ſeries meliùs teneretur, amoui; plurima quæ deerant, maximè verò poſt D. Sanderi mortem, adiunxi. Et quia magnitudo molesque operis vſque adeò magna non videbatur: vnius libri nomine vniuerſum comprehendi, & ſic tandem emendatum amico meo D. Iodoco vna cum hac epiſtola tradidi, vt Bibliopolam ſuum qui illud tantoperè expetebat, tranſmitteret, hoc ſolum ab eo petens, vt emendatè imprimeretur, quod ſpero ipſum curaturum; ſin minus, noſtra ſaltē voluntas in eo non defuit, beneuolo lectori probatam fore non diffidimus. Diuinam autem bonitatem rogamus, vt quantos cupimus, tantos percipiat Chriſtianus orbis ex hac admirabili hiſtoria fructus, ad hæreſis ac ſchiſmatis deteſtationem. Vale amice lector, & DEVM pro me precare.

Quę præſtita ſunt in hac editione.

PRÆ-

PRÆFATIO AVTORIS.

De Argumento huius operis, & fœdo Schiſmatis initio apud Anglos.

An. Do. 50.

* Polydorus ꝓbat ex anti quiſsimo Gilda li. 2. & 4.

Circiter Annū Do. 180.

In lib. aduerſ. Iudæos.

Anno 596.

An. 1534.

* Hic Eccl. Vvellēſis & inſignis Monaſterij Glaſconēſis fundator fuit.

B*RITANNOS ad fidem* CHRISTI *primus conuertiſſe, primamq́; Eccleſiam * in illa natione* CHRISTO *erexiſſe perhibetur Ioſephus ab Arimathia, deinde eoſdem in fide cõfirmauit Eleutherius Pontifex Romanus, à Petro duodecimus, miſſu ad eos Fugatio & Damiano, qui Lucium Britãniæ Regem & permagnam populi partem baptizarunt, adeo vt Tertullianus vicinus eorum temporũ, ſcripſerit,* Britannorum inacceſſa Romanis loca, Chriſto ſubdita eſſe. *Cùm antē Angli & Saxones Germaniæ populi, Britannis bello victis, & in remotiorem quandam inſulæ regionem concluſis, regni fines longè lateq́ue occupaſſent, Gregorius magnus ad eoſdem Saxones miſit Auguſtinum, Melitum, & alios S. Benedicti Monachos, qui & gentem eatenus idolis deditam, fecerunt Chriſtianam, & Regem Cantij Ethelbertum Chriſti baptiſmo imbuerunt. Ab illo die vſq; ad vigeſimum quintum ferè annum Regis Herici octaui, per annos circiter mille, non alia fides in Anglia viguit, quàm Catholica Romana: adeò vt ipſum Angliæ regnum iam inde ab* Ina potentiſſimo Rege, vſq; ad Henrici octaui tempora, per annos pluſquam octingentos, tributi ceu voluntariæ oblationis nomine, de ſingulis domibus, ſingulos argen-*

teos

teos Pontifici Romano, in honorem diui Petri, & peculiarem ſuæ deuotionis erga ſedem Apoſtolicam teſtificationem, perſoluerit, vnde etiam Denarij Petri vulgò dicebantur. Henricus autem hac ſola occaſione quam nunc exponam, & fidem Chriſti mutauit, & regnum Angliæ à multis, propter antiquiſſimam ſedi Apoſtolicæ præſtitam obedientiam, primogenitam Eccleſiæ filiam non immeritò appellatam, à Pontificis Romani communione diſiunxit.

*Arthurus natu maior Henrici frater, cùm Catharinam Catholicorum Hiſpaniæ Regum filiam in vxorem acc:epiſſet, non modo abſq; liberis defunctus eſt, verum etiam, ob infirmam teneræ ætatis valetudinem, et ſecutam mortem, vxorem Catharinam minimè cognouit. Illam Henricus de Pontificis venia, ob pacem inter Hiſpanos & Anglos confirmandam, cùm duxiſſet, poſt annorum viginti cohabitationem repudiauit, ſpecie tenus, quòd vxor fratris ſui fuiſſet, re autem vera, vt Annam Bolenam multis neceſſitudinũ vinculis coniunctiorem, eius loco ſupponeret: Anna enim *concubinarum Henrici adhuc viuentium, alterius quidem ſoror, alterius filia erat: quin etiam, ipſiusmet Hẽrici propria filia non ſine multis indicijs habebatur. Hanc ergo vt Henricus duceret, tùm Catharinam repudiauit, tùm ex Eccleſia Romana exiuit: nec interim aut ad vllam aliam Eccleſiam antiquiorem, aut etiam ad Lutheranorum vel Zuinglianorum Eccleſiam recenter natam ſe contulit, ſed nouam erexit, cuius ſummum in terris caput ſeipſum nominauit, Annam verò Bolenam & ante nuptias, cùm plurimis fornicatam, & poſt initas Regis nuptias, cum fratre ſuo concũbentem, & ſemper hæreſi Lutheranæ addictam, & demum à Thoma Boleno qui pater Annæ dicebatur, inter cæteros iudices conſidente, adulterij & inceſtus damnatam,*

Totius operis argumentum.

Regis concubina Annæ mater hic dicitur, etiã ſi alteri viro nupta fuerit.

baſis & fun-damentum religionis Anglicanæ.

tam , Henricus ſecuri percutiendam curauit.

Super hanc ergò Regis hypocriſim qua ſe Catharinam ob DEI *timorẽ repudiare ſimulauit: ſuper hunc inceſtũ, quo Annam duxit, inceſtũ (inquam) Regis Henrici, quo, ſi non propriam filiam, ac ſaltem concubinæ ſuæ filiam, duxit, inceſtum etiam Annæ Bolenæ, quo à fratre ſuo ſe cognoſcendam permiſit: ſuper hunc Eccleſiaſticum Regis primatum, quem primus mortalium Henricus octauus ſibi arrogauit, omnis illa religio quam Anglia ſub Principibus Henrico Edouardo, & Elizabetha tenet ac profitetur, ædificata conſurgit. Et tamen quod Henricus poſt diuortium interpoſitũ, quando iam ſupremum Eccleſiæ caput ſcribebatur, in fidei negotio ſtatuit, hoc ipſum liberi eius Edouardus & Elizabetha ſupplantarunt, & omninò deſtruxerunt, alio prorſus Euangelio in eius quod Henricus condiderat locũ ſuppoſito, & ſurrogato. Hæc mira & ſtupenda quæ poſt Anglicanum ſchiſma inchoatum,* DEVS *in illo regno, vt filiorũ corda ad patrum fidem reduceret, operatus eſt, intelligi perfectè non poſſunt, niſi perlecta ſchiſmatis huius hiſtoria, quam mira rerum nouitate conſpicuam & illuſtrem, ſecundùm ea quæ vel ex publicis monumentis excerpſimus vel ex grauiſſimorum hominum tàm ſcriptis quàm verbis hauſimus, vel ſaltem ipſi cognouimus & obſeruauimus, bona fide iam exponemus.*

DE

DE SCHISMATE ANGLICANO PER HENRICVM inchoato.

LIBER PRIMVS.

DVM REBVS IMPERII MAXIMILIANUS Auguſtus, Hiſpanicis, Ferdinandus & Elizabetha Catholici Reges, Anglicanis, Henricus ſeptimus præeſſet, præclarè cum orbe Chriſtiano actū videbatur. Nihil enim Maximiliano Imperatore, ſeu bello ſeu pace illuſtrius: nihil Catholicis Principibus in vtroque genere fœlicius: nihil Henrico ſeptimo aut fortius aut prudentius, qui omnibus bellis victor, omni opum genere affluebat. Status rerum circiter an. D. 1500.

Iam ſuperſtitio Mahometana, per Iſmaëlis Sophi, ex Aſſumcaſſani filia nati, nouam interpretationem, quam occupati Perſici Regni maieſtas commendatiorem populo reddidit, in varias ſectas abibat. Schiſma inter Mahometanos. Iam Saraceni, poſt Bœticam octingentis ferè annis poſſeſſam, tota Hiſpania exterminabantur. Iam nouus Orbis Principibus Chriſtianis, ex infinita Dei miſericordia patefactus, Chriſti Euangelio parere cœperat, Lu- Nouus orbis.

ſitanis verſus Meridiem. Hiſpanis verſus Occidentē, ex Alexandri Papæ ſexti auctoritate, tam ſui regni, quàm Chriſtianæ fidei gloriam propagantibus. Quæ res dum fœlici curſu progrederentur, anno ab incarnatione IESV CHRISTI milleſimo & quingenteſimo, inter potentiſſimos Henricum ſeptimum Angliæ, itemq; Ferdinandum & Elizabetham Hiſpaniæ Reges, actum, annoque ſequente, tranſactum eſt; vt Arthurus maior natu filius Henrici ſeptimi, Catharinam Catholicorum Regum filiam, locupletiſſima dote conſtituta, in vxorem acciperet. Nuptiæ Londini, apud Eccleſiam S. Pauli celebratæ ſunt, decimo octauo Calendas Decembris, qui dies apud Anglos, D. Etchenvaldo ſacer eſſe conſueuit. Principes ſumma nocte ad thalamum ſolenni ritu deducti ſunt. Cæterùm Henricus ſeptimus de medicorum conſilio cauerat, vt grauis quædam matrona in eodem cum illis thalamo ſociata, videret, ne carne coniungerentur, eo quòd Arthurus decimum quintum ætatis annum vix dum attingēs, ex lento præterea morbo laboraret, cuius tabe poſt quintum menſem confectus, ex hac vita migrauit.

Anno Domini 1500.

Nuptiæ Arthuri & Catharinæ.

Anno Domini 1501.

Anno Domini 1502.

Mortuo iam Arthuro, cùm Catholici principes filiam ſuam repeterent, noua nuptiarum conditio ab Henrico ſeptimo propoſita, & poſt maturam deliberationem, a Regibus Catholicis accepta eſt, vt impetrata Summi Pontificis legitima diſpenſatione, Catharina Henrico Arthuri Principis fratri duodecimū ætatis annum agenti deſponderetur. Cauſa domi primùm per vtriuſque regni Theologos & Iureconſultiſſimos viros, an fieri honeſtè poſſet, examinata; deindè, cùm de iure conſtaret, per vtriuſque Regis legatos relata eſt, primùm ad Alexandrum ſextum, deindè ad Pium tertium. Sed cùm vterque prius vita, quàm hoc

Sponſaliæ Catharinæ cum Henrico.

681.3

negotio defunctus eſſet, demum Iulius Papa ſecundus, adhibitis in Conſilium doctiſſimis viris, ob pacis inter tanta regna confirmandæ publicum bonum, iuris humani, quod ſolum obſtabat, vinculum, in hac quidem cauſa locum nō habere declarauit, & nuptias contrahendi veniam poteſtatemque fecit.

Nam diuinum ius, quod ſacris literis conſignatum extat, adeò his nuptijs non obſtare theologi aſſerebant, vt ſiue ſtatus naturæ ſpectetur, Iudas Patriarcha iuſſerit ſecundò genitum ſuum Onan ad Thamarem primogeniti fratris abſq; liberis defuncti vxorem ingredi, vt ſemen fratri ſuo ſuſcitaret: ſiue Moſaica lex conſulatur, idipſum fratri ſuperſtiti, etiam ſub infamiæ pœna, præceptum reperiatur: fieri autem non potuiſſe, vt Deus qui legem naturalem totius naturæ humanæ perpetuam comitem, imò ducem & regulam eſſe voluerit; eandem in vllo vnquam, nedùm in ipſo naturæ ſtatu, violari, non ſolùm permitteret, ſed etiam iuberet. Hoc enim perinde videri, ac ſi naturam àb ipſo ita conditam, vt nunquam mutaretur; tamen ipſe mutaret ac diſſolueret ſibique ipſe ea ratione contradiceret, ac ſeipſum negaret. Quod cùm à Deo alieniſſimum ſit, nihil certiùs credendum, quàm quòd ſuperſtitis fratris nuptiæ cum alterius fratris abſque liberis defuncti vxore cōtractæ, nullo modo legi æternæ aut naturali repugnent, ſed tantùm impoſititiæ & eccleſiaſticæ, cuius ex iuſta cauſa relaxatio penes Pontificem Romanum ſit.

Nuptias Catharinæ cum Henrico iure diuino non prohiberi.
Geneſ. 38.
Deut. 25. & Ruth 3. & 4.
2. Tim. 2

Nam turpitudinem vxoris fratris quam reuelari lex vetat, partim in hoc matrimonio re ipſa nullam fuiſſe, quoniam Arthurus Catharinam vxorem nunquam cognouerat; partim, ſi qua forſitan ſpecie tenus extitiſſet, tùm per mortem Arthuri iam dudum eſſe ſublatam: tùm præterea, etiamſi poſt mortem eius adhuc

Leuit. 18.

perſeuerare poſſet, non tantam eſſe, quin publico pacis bono ſatis abundeq; coopetiatur & compenſetur. Quæ omnia cùm theologi grauiſſimis tàm ſcripturæ ſacræ, quàm ſanctorum Patium teſtimonijs corroboraſſent, nec per totam Eccleſiam vel vnus quiſpiam vir qui contradiceret, in vlla natione quæ ſub cælo erat, repertus eſſet: ſponſalia ob immaturam adhuc Henrici ætatem, inter illum & Catharinam ineuntur.

Anno 1504. Anno 1509. Dum autem nuptiarum tempus expectabatur, Elizabethæ Catharinæ mater in Hiſpania, itemque Henricus Septimus in Anglia diem ſuum obierũt. At Henricus Octauus, eximia corporis forma præditus, in qua etiam regiæ maieſtatis auguſta quædam ſpecies elucebat, iam decimum Octauum ætatis annum ingreſſus, cùm nec ipſe iudicij expers haberetur, nec defuncti patris imperium ampliùs timeret, quãquàm ſemel dixiſſet ſe à nuptijs Catharinæ abſtenturum, tamen re accuratiùs perpenſa, & diſpenſatione Pontificis in omnium Optimatum cõſpectu publicè recitata, nullo mortalium vel tantillum ſcrupuli opponente, de totius conſilij ſententia, Catharinam in vxorem, tertio nonas Iunij palàm accepit, ac die Iohannis Baptiſtæ proximè ſubſecuto, non minus vxori, quàm ſibi, regiũ diadema cum ingenti omnium lætitia imponendum curauit apud celebre S. Benedicti Cœnobium, quod Londino ad ſolis occaſum adiacens Veſtmonaſterium appellatur.

Nuptiæ Henrici & Catharenæ Anno 1509.

Anno 1510. Genuit Henricus ex Catharina filios tres, & duas filias, ex quibus maior natu filius (cui etiam Henrico nomen fuit) nono poſt natiuitatem menſe, è vita ſublatus eſt. Cùmque cæteri etiam non diu poſtquam nati erant, vixiſſent, ſola Maria, anno ſeptimo Henrici octaui apud Grenuicum duodecimo calendas Martias in lucem edita, vtrique parenti ſuperſtes manſit.

Naſcitur Maria anno Domini 1515.

Fuit inter Henricum & Catharinam tùm aliqua ætatis, tùm longè maior morum diſſimilitudo. Superabat illa virum ætate, ad ſummum quinquennio: moribus verò amplius quam mille annis. Catharina ſurgebat media nocte, vt nocturnis religioſorum precibus intereſſet, manè hora quinta ornabat ſe quàm citiſſimè, nihil ſibi temporis, præter hoc ſolùm in quo veſtiebatur, perire dictitans. Sub regio veſtitu, D. Franciſci habitu (ad cuius tertium ordinem ſeſe aſcripſerat) vtebatur. Omnibus ſextis ferijs & ſabbathis ieiunabat, omnibus B. Mariæ vigilijs ſolo pane & aqua viuebat, quartis & ſextis ferijs peccata ſacerdoti cõfitebatur: Dominicis etiam ſumebat Eucharistiam: officium B. Virginis quotidie recitabat: ſex horis continuis manè in templo ſacris officijs vacabat: à prandio autem Sanctorum vitas, ancillis etiam aſtantibus, ad duas ferè horas legebat; inde templum repetens, ibi ferè manebat vſq; ad horam cœnæ, quam ſumpſit longè parciſſimam. Orabat ſemper flexis genibus, abſq; puluinari, aut alia quapiam re inter ipſam & pauimentum interiecta. Quis iam miretur, ſi tam ſancta fœmina, maiori quodam tribulationis igne probanda fuit, vt virtutum eius odor in totum orbem Chriſtianum faciliùs diffunderetur? — *Catharinæ mores & inſtituta.*

Henricus interim omni luxu diffluens, ex ipſius reginæ ancillis, nunc duas, interdum tres, concubinarum loco habebat: ex quarum vna, cui nomen fuit Elizabethæ Bluntæ, genuit filium, quem Richmundiæ Ducem creauit. Admirabatur quidẽ vxoris ſanctitatem, ſed deteriora cõſilia & inſtituta ſequebatur. Mariam verò filiam regio ſplendore educatam, & in diſciplinam nobiliſſimæ ſanctiſſimæque fœminæ Margaritæ Edouardi regis quarti ex fratre neptis, Reginaldi Poli matris traditam, declarauit Britannorum ſeu — *Henrici mores.* — *Maria ſanctè educatur & regni hœres declaratur.*

Vvallorum Principem, qui populus & inſulā primùm occupauit, & ei nomen Britanniæ impoſuit, & lingua propria, quam nemo ferè Anglorum intelligit, adhuc vtitur. Germani autem exteros vocant Vvallos. Itaque cùm Angloſaxones ex Germania in Britanniam ad fines Britannorum tuendos euocati, tandem in ipſos Britannos arma couertiſſent, eoſque ſubiugaſſent; vt ſuum populum ab alieno diſtinguerent, Britannos, vocarunt Vvallos; hoc eſt, non Germanos, ſed præ Germanis, exteros & alienos. Huius autem Prouinciæ adminiſtratio & præfectura, ei tantum regis proli conceditur, cui proximum regnandi ius ex hæreditaria lege debetur. Quod enim Cæſar apud Romanos, quodque Delphinus apud Gallos; hoc idem eſt apud Anglos Vvalliæ Princeps. In Vvalliam ergo quæ ad occidentalem inſulæ oram ſub quatuor Epiſcoporum diœceſibus longè latèque diſtenditur, Maria cum illuſtri ſenatu & ſplendida familia delegatur, vt eam regionem ſuo iure moderetur ac gubernet.

Quinq; Principes expetiūt Mariæ nuptias,

Mariæ nuptias vicini omnes reges ac principes magnis ſtudijs ambibant. In primis Iacobus quintus Scotiæ Rex; deinde Carolus Cæſar, totius ſuæ Belgicæ poſſeſſionem ſe illi confeſtim traditurum aſſerens. Tùm autem, Galliæ Rex Franciſcus, filijs ſuis duobus, hinc Delphino, inde Aurelianenſi duci eandem in vxorem petijt. Quorum teneram ætatem cùm Henricus non probaret, Rex Franciſcus ſeipſum obtulit Mariam ducturum: nec Henricus abnuit, ſi tamen Carolus Clementem Papam, quem eo tempore ſui milites Romæ in caſtro ſancti Angeli concluſum tenebant, liberum ac immunem quàm primùm non dimitteret: alioqui enim, &

Mariæ ſponſalia cum Delphino.

Mariam Gallo dare, & Carolo bellum indicere cogitabat. Ac filio quidem primogenito regis Galliarum

Maria

Maria tandem certis conditionibus deſpondebatur: quæ ſpõſalia cùm apud Grenuicum in Anglia, octauo idus Octobris, ſolenni ritu fuiſſent dedicata, Elienſis Epiſcopus in Gallias traijciens, præclaram de ea re orationem apud Franciſcum regem Galliarum habuit. Hinc facilè apparet quàm conſtans apud omnes principes Chriſtianos fides ac ſententia ſemper fuerit, de Catharinæ legitimis cum Henrico nuptijs; cùm earũ nuptiarum prolem, quæ non alia conditione, quam ſi legitima eſt, regnandi ius in Anglia conſequi debet, tanto ſtudio in coniugem expetierint. Iam ad Henricum reuertatur oratio.

Cùm ea Catharinæ grauitas & moderatio, eaque Henrici leuitas & libido eſſet, vt nihil magis repugnans & contrarium facilè reperiri poſſet, atque ideo hominem petulantem & luxurioſum tam venerandæ matronæ prorſus tæderet, nec ea res latere Palatinos diu poſſet; Thomas Volſæus homo præter cæteros ambitioſus & audax, cuius etiam opera erant regis, quàm Reginæ operibus ſimiliora, omnes occaſiones captabat, quibus & regi placeret, & Reginam læderet, & ſuũ negotium proueheret. Hic homo, non humili tantum loco, ſed & vili natus, cùm in aulam irrepſiſſet, regique à ſacello factus eſſet, randem Ricardi Vintonienſis Epiſcopi opera, Regijs eleemoſynis præficitur: mox, Tornaco apud Morinos in poteſtatem Henrici redacto, Tornacenſis Epiſcopatus vectigalia ex regis donatione capit: paulò pòſt, fit & ipſe Epiſcopus; primũ, Lincolnienſis, deinde Dulmanenſis, tùm autem Vintonienſis, ac ſimul etiam Archiepiſcopus Eboracenſis; (nam Vintonienſem & Eboracenſem duos locupletiſſimos Epiſcopatus ſimul poſſedit,) demùm fit totius regni Cancellarius, addo etiam Cardinalis, &

Henrici & Catharinæ diſsimiles mores.

Volſæi mores.

Volſæi Eccleſiaſticæ dignitates.

ad vniuerſum Angliæ regnum de latere Legatus. Quid quòd, tum Franciſci Galliarum Regis, tùm Caroli Cæſaris annuis præterea penſionibus, & muneribus augeretur, vt omittam locupletiſsimas Abbatias, in quas vbique terrarũ inuolauit, quodque omnium caput erat, ipſe Rex Angliæ totus erat in Volſæi poteſtate, omnia pro illius arbitratu diſtribuens atque adminiſtrans.

Volſæus ambit ſummum Pontificatũ.

Et tanquam hæc omnia parum eſſent, primam totius Eccleſiæ ſedem occupare, ac vanitatis ſacerdotalis faſtigium conſcendere, conatu ſummo nitebatur.

Caroli Cæſaris erga Volſæũ obſeruantia.

Quod cùm Carolus Imperator perſentiſceret, hominis ingenio ad ſuam rem abuſurus, Volſæum tanta obſeruantia colere cœpit, vt crebras ad eum literas, nec alterius quàm Cæſarea manu perſcriptas, daret, ſubſcriberetque in hæc verba: *Filius veſter & cognatus Carolus.* Quin etiam ſpem maximam dedit, ſi Volſæus efficeret, vt Henricus Angliæ Rex perpetuum fœdus cum Cæſare coleret, Regemque Franciæ Bello ſimul petendum decerneret, ſe ex altera parte effecturum, vt Volſæus mortuo Leone decimo, fieret ſummus Pontifex. Implet Volſæus conditionem, quàm cupidè. Sed cùm Carolus tantùm ab eo quod obtulerat præſtando abfuiſſet, vt potius magna cum ſua laude, Adrianum ſextum ei loco præficiendum curaret

Vide Lõgolium in epiſt. ad Polum.

(licet paulò antè fama eſſet diſſeminata per vniuerſam Italiam, Volſæum eſſe Papam factum) Volſæus adhuc diſſimulandum ratus, mortem etiam Adriani expectat. Porrò cùm ne tunc quidem rationem ſui à Carolo haberi animaduerteret, quinimò poſt Franciſcum regem Galliarum in bello Ticinenſi captum, & duos

Volſæi à Carolo alienatio.

filios loco patris deinceps in poteſtatem eius redactos Cæſar & rarò ad Volſæum, & non niſi aliena manu ſcriberet, nec aliud quàm nudum Caroli nomen ſub-

ſcriptionis

ſcriptionis loco apponeret :tunc Volſæus apertè furere, Carolo ſummis viribus aduerſari, ad hoſtes Caroli tranſire, & Chriſtianiſſimo Regi ſe totum cœpit addicere. Anno 1525.

Hac ergò de cauſa ira inflammatus, cùm & Henricum Regem alieniore animo à Catharina,& ambitionem ſuam ſanctiſſimæ fœminæ grauem ac moleſtam eſſe intelligeret, ratus conſilium hoc ſuum & ſibi vtile,& Regi non ingratum, & Reginæ odioſum,& Carolo moleſtiſſimum fore, ſi materteram eius à regio thalamo penitus diſiunxiſſet, Ioannem Longlandum Lincolnienſem Epiſcopum, qui Henrico Regi erat à confeſſionibus,ad ſe vocat:ei narrat,quantæ ſibi curæ ſit æterna regis ſalus: nam nec ſileri poſſe quòd tanti ſit momenti, nec alteri prius aperiri debere, quàm ei viro qui omnia ſecreta Regis optimè nouerit. Quid multis?demum ait, matrimonium Regis cum Catharina parum ſibi firmum videri;& cur id ſentiat,multas obtendit rationes. Longlandus hominem ſincerè loqui arbitratus, nec auſus tanto viro contradicere, ſciens etiam hanc rem ingratam Regi accidere nõ poſſe, id tantùm reſpondit, par eſſe,vt Rex tantæ rei,non ab alio priùs,quàm ab ipſo Volſæo admoneatur. Hoc in ſe Volſæus recipit, quem ſimul ac Rex in eum ſermonẽ veniſſe audiuit,Caue(inquit)ne rem ſemel iudicatam, iterum in controuerſiam voces. Anno Domini 1526.

Triduò autem poſt,Longlandus à Volſæo ad regem ductus,id ſaltem petit,vt ſua Maieſtas rem cognoſci& examinari permittat. CùmRex non abnueret,Volſæus intulit; ſpectatæ formæ ac nobilitatis fœminam in Gallia eſſe Margaritam Chriſtianiſſimi Regis ſororem,quæ duci Alinzonio aliquãdo nupta fuerat, hanc Regio thalamo in primis conuenire.De hoc (ait Rex) agemus poſtea:nunc ſilentium ante omnia neceſſariũ Progreſſio inchoatæ rei. Silentium.

eſt,ne res immaturè patefacta, honorem noſtrum aliquo pacto læſiſſe videatur. Ipſe enim ſciebat quam potiſſimùm fœminam, repudiata ſemel Catharina, ducturus eſſet.

Collatio.

Cùm ergo ſilentium ſinguli promiſiſſent, rex in hanc de ſuo repudio quæſtionem totus incumbens, cùm certis Theologis ea ſcripturæ ſacræ loca, quæ ad rem facere videbantur, maximè, quæ in Leuitico & Deuteronomio ſcribuntur, ſtudioſiſſimè perlegit & contulit: diligenter etiam Iulij ſecundi literas diſcuſſit, quæ ipſius cum Catharina Matrimonium confirmabant. Vbi autem in hoc genere quæſtionis examinando, integrum ferè annum clàm inſumpſiſſet; nec aut in ſacris literis, quod eum iuuare; aut in Pontificis diplomate, quòd iuſtè reprehendi poſſet, quicquam reperiſſet: cùm præterea, ſi quid in Papæ literis, ambiguum antè videbatur, id per nouas literas, Ferdinandi regis opera poſtea impetratas, clariùs expoſitum, & planiùs expreſſum vidiſſet, viſum eſt & regi, & cæteris quos in conſilium adhibuerat, nihil ampliùs in ea re tenendum eſſe. Atq; ita ſanè eueniſſet, niſi quòd, partim Volſæus illum quieſcere non patiebatur, partim animus Regis Catharinæ pertæſus, Annæ Bolenæ potiundæ cupidus, & vtramque ob cauſam diuortij auidus, minimo quolibet momento, in nouam ſemper ſpem atque opinionem inclinabat.

Leuit. 18.
Deut. 25.

Tempus deliberandi.

Deſperatio.

Noua occaſio.

Accidit eo tempore, vt ex Francis legati adeſſent, qui Mariam Vualliæ Principem Delphino antea promiſſam, Aurelianenſi nunc potiùs Duci ſecundo Franciſci filio, nuptum dari peterent. In ijs erat Epiſcopus Tarbienſis. Rex igitur Henricus Volſæo auctor fuit, vt ipſe, non quidem regis nomine; ſed tanquàm partis Gallicanæ fideliſſimus amicus, huic Epiſcopo controuerſiam de Regis matrimonio nuper exortam inſi-

Dolus malus.

nuaret,

nuaret; diceretq; ſi fortè illud matrimonium quo iam Henricus tenebatur, diſſolui poſſet; ſpem certam eſſe, regem Henricum regis Galliarum ſororem in coniugem aſſumpturum. Fecit Volſæus quod imperatum eſt, additque talem eſſe hanc cauſam, quæ ab Anglo quopiam tentari primùm, & proponi non deberet: quem enim ſubditum poſſe inuidiam tantam ſuſtinere, vt regis ſui Matrimonium accuſet, aut in dubium vocet? æquum eſſe vt ipſe Tarbienſis, tanquam, & ſui regis cauſam agens, & commune vtriuſque regni bonum prouehere cupiens, hoc oneris in ſe ſuſciperet.

Viſa eſt Tarbienſi honeſta oratio Rex igitur cùm ſuis Collegis cōmunicata, in ſenatu regis Angliæ, ipſo rege Henrico præſente dixit, Non minus inter Anglos quàm Gallos conſtare, nihil vtrique regno magis expetendū, quàm pacem. Et hactenus quidem actum eſſe de nuptijs, inter ducem Aurelianenſem, & sereniſſimam Vvalliæ Principem Mariam, ob commune hoc pacis bonum, ineundis; quas magnum vtrique genti commodum allaturas non dubitet. Sed aliam ſubeſſe viam huic negotio expediendo infinitis partibus opportuniorem, ſi eam ſibi liceat proponere. Et cur (inquit) non liceat, cùm non ſolum apud Chriſtianos; verùm etiam apud optimos, & prudentiſſimos viros agatur, qui omnia priuata publico bono poſtponenda iudicant? Quanto enim vtilius futurum, vt viri quàm pueri; vt ſummi regnorum Gubernatores, quàm inferiores aliqui Principes; denique vt ipſæ regiæ perſonæ, quàm regum liberi has inter ſe nuptias contrahant? Ac noſtra quidem ex parte, ſatis conſtat Chriſtianiſſimi Regis ſororem Duciſſam Alnſoniam, & viro maturam eſſe, & nihil aliud quàm talem maritum expectare, qui generis ipſius regium ſplendo-

Prima diuortij patefactio.

Tarbienſis Epiſcopi oratio ad regem & ſenatum.

rem potius illuſtret, quàm obſcuret. Iam ſi etiam in Anglia vir quidam primarius, imò primus omnium vxore careat, cur has regias perſonas ad ingentem vtriuſque regni vtilitatem, nuptiarum fœdere coniungendas non curamus?

Aggreſsio ad cauſam manifeſta. Tua, tua ſerenitas, Henrice rex potentiſſime, quem honoris cauſa nomino, ſi non quod apparet, ſed quod verum eſt ſpectetur, à nuptiarum vinculo non meo tantum, ſed penè omnium doctiſſimorum hominum iudicio libera eſt & ſoluta. Quanquam enim Chatarina tùm nobiliſſima, tùm ſanctiſſima fœmina exiſtat, tamen cùm fratris tui vxor priùs fuerit, ſatis admirari non poſſum, quo iure vxorem fratris tui, quam tibi

Marc. 6. habere iuxta Euangelium nō licet, habeas & retineas? Equidem non dubito Anglos, qui tuo imperio ſubſunt, hoc idem Euangeliū colere, quod nos colimus, & propterea idem etiam nobiſcum ſentire, licet id palam profiteri non audeant, donec tua ſerenitas libe-

Mendacium. ram in hac cauſa eis fecerit dicendi poteſtatem. Nam exteræ nationes liberiùs de his nuptijs ſemper locutæ ſunt, vehementer etiam dolentes, regiam adoleſcentiam tuam ab aliorum quibus fidebat cōſilijs in hanc fraudem eſſe inductam. Nunc ſi verum eſt, neminem poſſe fratris ſui vxorem ſibi in vxorem ſumere, habet

Concluſio. tua ſerenitas modum longè optimum, quo & ſe ab his quibus iam implicatur nuptijs, quàm primùm exuat, & Chriſtianiſſimi regis ſorore in locum Catharinæ aſſumpta, pacem inter hæc nobiliſſima regna firmam atque adeò perpetuam ſtabiliat. At de his quidem rebus tua prudentia maturiùs cogitabit, mihi ſatis ſit, rem non minùs vtilem quàm honeſtam, Chriſtiana libertate in medium protuliſſe.

Diſsimulatio Regis. Henricus hāc rem velut nouam, & hactenus inauditam admirari ſe, atque etiam ægrè ferre ſimulans,

tamen

tamen eum ad honorem atq; adeò ſalutem ipſius æternam ſpectaret amplius deliberandum cenſuit. Tarbienſis verò vt rei tam latè inſperatū nuncium Chriſtianiſſimo Regi primus apportaret, in Galliam ad uolauit.

Populus autem Anglicanus vbi hoc audiuiſſet, ſtatim & Galliarum legatos maledictis, & regis propoſitum omni vituperatione inſectatus eſt. Nemo enim dubitabat quin de regis conſilio hæc res excogitata, & propoſita fuiſſet. Populi Anglicani ſtudia.

Hoc ipſo tempore Burbonius Princeps (quanquā ſua morte eam perfidiam luerat) vrbem Romam occupaſſe, diripuiſſe, incendiſſe, ſacra omnia prophanaſſe, ipſumq; Pontificem Clementem ſeptimum obſidere, imò & captiuum tenere dicebatur. Volſæus, hac arrepta occaſione, regem Henricum ad auxilium Pontifici ferendum ſtimulat: nec aliter poſſe illum facere, quàm vt defenſorem fidei ſeſe exhibeat, cùm nuper eū titulum (ob librum contra Lutheri hæreſes conſcriptum) ſibi & poſteris ſuis à Sede Apoſtolica donatum accepiſſet. Quid? quòd hac vna re Papam in æternum ſibi devinciret, quem ob eam rem in cauſa diuortij ſui non modò propitium iudicem, verum etiam diligentem patronum habiturus eſſet, imò & Franciæ regem, ac præſertim liberos eius perpetuo ſibi demeriturus, quos in Cæſaris poteſtate conſtituto, hac ratione in libertatem aſſerere poſſet. Clementis Papæ captiuitas. Anno 1527. Cur Henricus defenſor fidei à Leone Papa dictus.

His verbis rex adductus eſt, vt Cardinalem in Gallias cum trecentis aureorum millibus, & collegis duobus mitteret. Ac præter mandata generalia, quæ tribus legatis ex æquo dabantur, ſolus Volſæus mādata quædam occulta ſeorſim accepit, de Catharinæ diuortio procurando, de Matrimonio cum Duciſſa Alinſonia contrahendo, & de filijs Chriſtianiſſimi regis ex Cæ- Legatio Volſæi Galliam.

* Equitibus 1200 ſtipatus, vt ait Guicerd.

Mandatorũ reuocatio ex parte.

ſaris manu eruendis. Ibat Volſæus * regia pompa lætus, & triumphans: cùm ecce, dum Caleti agit, nouas ab Henrico literas accipit, vt ne vllum de nouo Matrimonio cum Regis Galliarum ſorore ineundo verbum faceret; ſed tantùm de cæteris articulis. Iam enim Rex omninò ſtatuerat; ſi Catharinam reijcere poſſet, Annam Bolenam in locum eius aſſumere. Indignati Volſæus, qui diuortium Catharinæ non ob aliud magis vrſerat, quàm vt Regem Chriſtianiſſimum per nouas illas nuptias totum ſibi obſtringeret atque obligaret. Non ignorabat quidem Volſæus, Henricum miſerè amare Annam Bolenam, atque adeò deperire: ſed illam putabat concubinæ tantùm, non etiam vxoris loco futuram; non ſecus ac eiuſdem Annæ primùm mater, deindè & ſoror concubinarum loco iamdiù Regi fuerant, abſque vlla ſpe vxoris Regiæ dignitatem conſequendi.

Anna Bolenæ mat. r.

* Hæc narratur à Gulielmo Raſtallo iudice in vita Thomæ Mori.

Erat Anna Bolena, vxoris Thomæ Boleni, equitis aurati filia: vxoris dico, nam ipſius Thomæ Boleni filia eſſe non poterat, propterea quòd illo in Francia legatum agente, & biennium ibi commorante, Anna Bolena interim domi cócepta eſt & nata.* Cùm enim Rex Henricus Thomæ Boleni vxorem adamaret, vt ea libetiùs frueretur, virũ ſub ſpecie honoris, in Franciam ablegauit. Interim Anna Bolena domi concipitur, & naſcitur. Thomas autem Bolenus poſt biennium è Francia rediens cum vxorem ſuam pepetiſſe filiam vidiſſet, vlciſcendi huius adulterii cupidus, vxorem apud Archiepiſcopi Cantuarienſis delegatos iudices in ius vocatam, repudiare in animo habuit. Vxor huius rei certiorem reddit Henricum regem. Is Marchionem Dorceſtriæ ad Thomam Bolenum mittit cum ijs mandatis, vt abſtineret à lite, condonaret vxori, eamque iterum in gratiam reciperet. Bo-

lenus

lenus quanquàm à regis ira ſibi timendum videret, tamen priùs mandatis eius non paruit, quàm ab vxore audiſſet, ipſam à rege ſolicitatam fuiſſe, nec Annam Bolenam alterius quàm Regis Henrici filiam eſſe: proinde in genua procumbens, rogabat virum, vt ſibi parceret, de cætero ſe fidelem ei coniugem futuram: quod ipſum cum Marchio Dorceſtriæ, alijque viri primarij, tàm ſuo, quàm regis nomine peterent, Thomas vxori conciliatus, Annam Bolenam filiæ loco educat.

Annæ Boletiæ pater.

Iam priùs Thomas Bolenus aliam filiam ex coniuge ſua genuerat, cui nomen Mariæ imponebatur. In hanc Rex dum ad matrem ibat, oculos côiecerat, eandemque poſt Thomæ Boleni reditum, in aulam ſuam, imò & in adulterinum thalamum traduxerat. Cùm autem Henrici regis domus ex perditiſſimo genere hominum conſtaret; cuiuſmodi erant aleatores, adulteri, lenones, aſſentatores, periuri, blaſphemi, rapaces, atque adeò hæretici: inter hos inſignis quidam nepos extitit Franciſcus Brianus, eques au atus, ex gente & ſtirpe Bolenorum. Ab illo Rex quodam tempore quæſiuit, quale peccatum videretur, matrem primùm, deinde filiam cognoſcere? Cui Brianus, omninò (inquit) tale, ô Rex, quale gallinam primùm, deinde pullum eius gallinaceum comedere. Quod verbum cùm Rex magno riſu accepiſſet, ad Brianum dixiſſe fertur: Næ, tu meritò meus es inferni Vicarius. Brianus enim iam priùs ob impietatem notiſſimam, vocabatur Inferni Vicarius; poſt hoc autem, & Regius inferni Vicarius. Rex igitur, cùm & matrem priùs, & poſtea filiam Mariam Bolenam pro concubina tenuiſſet, demum ad alteram quoque filiam Annam Bolenam, animum adijcere cœpit.

Maria Bolena Annæ ſoror.

Comites Regis domeſtici.

Brianus.

Vicarius inferni.

Fuit Anna Bolena proceriore corporis ſtatura,

Habitus corporis Annæ Bolenæ.

capillo nigro, facie oblonga, colore ſubflauo, quaſi icterico morbo laboraret, cui dens vnus in ſuperiore gingiuo paululùm prominebat, in dextra manu ſextus agnoſcebatur digitus, ſub mento etiam ſuccreſcebat turgidum neſcio quid, cuius deformitatis tegendæ cauſa, tam ipſa, quàm ad illius imitationem, reliquæ regiæ ancillæ, colli & pectoris ſuperiora, quæ antè nuda geſtabant, operire cœperunt: reliqua corporis proportio pulchrior videbatur maxima venuſtas in labiis, in facetiis, in ſaltandi & fidibus ludendi peritia, denique in veſtitu, quem quotidie & nouum excogitauit, & elegantiſſimum geſſit, omnium aulicorum in ea re exemplar & ſpeculum. Quod verò ad mentis imaginem attinebat, plena fuit ſuperbiæ, ambitionis, inuidiæ, luxuriæ. Cùm quindecim eſſet annorum, ab eo qui Thomæ Boleno à poculis, atque etiam ab altero, qui eidem à ſacello fuit, ſeſe deflorari paſſa, mox in Gallias mittitur, vbi regio ſumptu, non longè à Briero, apud nobilem quendam virum educata, paulò pòſt ad palatium regis Galliarũ ſe cõtulit. Ibi tam impudicè vixit, vt vulgo à Gallis appellaretur Hacnea, ſeu Equa Anglicana. Cùm autem & in regis Galliarum familiaritatem aſcita eſſet, cœpta eſt vocari Mula Regia. Hæreſi etiam Lutheranæ addicta erat, vt ne religio à vita diſcreparet. Nec tamen à ſolennibus Miſſarum Catholico ritu peractis abſtinebat, quia regis conſuetudo, & ambitionis inſtitutæ ratio id ab illa extorquebat.

Habitus mentis.

Educatio.

Sleidanus lib. 9.

In Angliam verò cùm reuertiſſet, atque in familiã regiam cooptata eſſet, facilè didicit, & quàm tæderet regem antiquæ vxoris, & quid Volſæus moliretur, & quantopere Henricus tum ipſam deperiret, tum alias concubinas ſubinde mutaret. Nam præter exempla externa, tum matrem ſuam priùs, tum deinde ſororem

Annæ Aſtutia.

vide-

viderat ex illa præcipua regis gratia excidiſſe: quid ergo, & ipſa paulò poſt ſperandum, niſi ab initio ſibi ipſa conſuleret? Quod conſilij cùm cœpiſſet, quantò magis Rex eius conſuetudinem expetijt, tantò vehementiùs preces regias illa repulit, ſanctè dictitans, nemini ſe virginitatis florem, præterquàm viro ſuo dedicaturam. Colloqui, colludere, ſimul etiam cum rege ſaltare, nunquàm à ſua modeſtia alienum iudicauit: tantùm à concubitu abhorrere ſe finxit. Quibus artibus ita regem ineſcabat, vt iam ei magis magiſque fixum, & conſtitutum eſſet repudiata Catharina, tam ſanctam virginem in vxorem accipere. Is rumor cùm in Galliam perlatus fuiſſet, paſſim dictabant regem Angliæ ducturum eſſe mulam regis Galliarum. Sermones Gallorum.

Agebat etiam tunc in Gallijs Thomas Bolenus, qui pater Annæ putabatur, eò miſſus à rege vna cum nobiliſſimo equite Antonio Bruno, ad certa regis negotia expedienda. Is ergò vbi audiſſet Henricũ perditè amare Annam Bolenam, atq; adeò velle eam in regni conſortem aſſumere, inconſulto Rege, præter legatorum morem, citato curſu in Angliam venit, id Regi ſuggeſturus, quod niſi tempore apperiret, poſtea per alios reuelatum ipſi Boleno periculum creare poſſet. Occurrit autem Boleno Henricus Nortefius, qui Henrico Regi erat à cubiculis. Hunc Bolenus rogat, vt inopinatum eius aduentum apud Regem excuſet, ſimulque ſecretam ei audientiam impetret. Introductus ad Regem Bolenus, rem ab initio repetit, dum ipſe in Francia olim degeret, natam vxori ſuæ Annam Bolenam; ac ſe quidem voluiſſe vxorem ea de cauſa repudiare, niſi & Rex interceſſiſſet, & vxor apertè faſſa eſſet, Annam Bolenam eſſe filiam Regis. Tace ô ſtolide (inquit Rex) centum alij ex æquo tuam vxorem compreſſerunt. Cuiuſcunq; illorum ſit filia, certè quidem Thomæ Boleni de Annæ teſtimonium.

etit vxor mea: Tu ad legationem tuam reuertere, nec verbum cuiquam de hac re feceris. Hæc ſubridens Rex cùm dixiſſet, è loco diſceſſit, Thoma Boleno adhuc in genua prouoluto.

Fictio ad rem tegendam.

Vt autem minùs homines mirarentur, quæ cauſa tã ſubiti aduentus Thomæ Boleni extitiſſet, diſſeminatus eſt ſermo, eum ad Regem attuliſſe depictam Duciſſæ Alinſoniæ imaginem. Poſtquàm verò Thomas Bolenus animaduertit Regem omninò decreuiſſe, Annam Bolenam matrimonio ſibi copulare, tam ipſe quàm vxor ipſi⁹ omnem curam, laborem, cogitationem, in Anna Bolena inſtituenda poſuerunt, vt ne quo errore à tanta ſpe deciderent. Contra verò qui erant in toto Angliæ regno viri graues, pudici, bonæ famæ, ac DEVM timentes, maiorem in modum & à diuortio Catharinæ, & ab his nouis Annæ nuptijs abhorrebant.

Senatus Regij ſtudia.

Præter cæteros, ij, qui ex Regio Senatu erant, ſui officij putarunt eſſe, vt regem tanti erroris admonerent. Et quoniam laici de iure diuino iudicium ſuum interponere noluerunt, viſum eſt illis non niſi de Annæ Bolenæ vel turpi vita vel certè peſſima fama agendum eſſe. Ac nec ſolis vulgi ſermonibus duci viderentur, ipſi putarunt in rem totam inquirendum.

Thomas Viatus.

Eminebat inter Palatinos inſignis quidam aulicus Thomas Viatus, qui veritus ne ſi fortè Rex aliunde impudiciſſima Annæ Bolenæ inſtituta didiciſſet, ipſius, qui malè ſibi conſcius erat, vita in diſcrimen veniret, iamq; intelligeret Senatum Regis hoc ipſum agere, ad eum vltrò venit, ac ſe confeſſus eſt cum Anna Bolena rem habuiſſe, nihil minùs cogitantem, quàm Regem velle ipſam thori conſortem facere.

Senatus ita inſtructus, vbi apud Regem præfatus eſſet, officij ſui eſſe, non tantùm vitæ, ſed etiam honori, & famæ Regis conſulere, ſubiunxit; Annam Bolenam

magnis

magnis infamiæ maculis atque adeò apertis criminibus implicatam teneri, minimè vt ipſius Maieſtatem deceret illam in vxorem accipere: ac ſtatim quid Viatus vltrò confeſſus eſſet, in medium protulit. Rex cùm pauliſper tacuiſſet, tandem reſpondit: nihil ſe dubitare quin magna ipſius obſeruantia, & amore adducti eſſent, vt iſta nunciarent; ſe tamen certò credere, omnia illa eſſe à nebulonibus conficta, atq; adeò iuratò affirmare audere, Annam Bolenam eſſe caſtiſſimam virginem. Thomas Viatus ægrè ferens ſuo verbo fidem non eſſe habitam, quibuſdam ex Senatu dixit; Si hoc Regi videretur, ſe curaturũ, vt Rex ipſe ex ſecreto quopiam loco videret Annam in amplexus ipſius ruentem: valdè enim amabat Anna Thomam Viatum. Quã rem, cùm Carolus Brandonus Suffolciæ dux, Regi expoſuiſſet, Viatus (inquit Rex) audacem & ſuſpitioſum lenonem ſe oſtendit, ſibi autem non placere talia ſpectacula. Quid multis? Rex Annæ totam rem narrat, Viatum comitatu ſuo abdicat: quæ tamen res poſt detectum Annæ Bolenæ adulterium & inceſtum, Viato ſaluti fuit, qui aliâs vna cum cæteris mœchis neci datus fuiſſet. Cæcus amor Henrici.

Iam verò Volſæus ex Gallijs redierat confectis ex ſententia negotijs, præterquàm eo quod maximè omnium concupierat, matrimonio ſcilicet ſororis Franciſci cum Henrico, cuius tractationem cum ſummo eius dolore, prohibitam ei fuiſſe ab Henrico iam diximus. Capita autem eorum quæ confecerat, hæc erant. Primò, vt inter Hẽricum & Franciſcum perpetua eſſet confæderatio; deindè, vt communibus viribus bellum inferrent Cæſari per Italiam, quouſq; Pontificem omnino liberum faceret, & Franciſci filios, quos apud ſe habebat, honeſtis conditionibus dimitteret; vniuerſæ verò rei gerẽdæ Lautrecus Dux, Franciſci, Caſalis verò Volſæi in Gallijs negotiatio.

eques auratus Henrici nomine, præeſſet: contribueret etiam Henricus, triginta duo millia aureorum in ſumptus bellicos vniuſcuiuſque menſis. Quibus rebus confectis, Volſæus ingentibus muneribus à Franciſco donatus, diſceſſum parat; Prius tamen de conſilio Franciſci, citato curſu Romam mittit protonotarium Gamberum, qui Pontificem doceat, quanta ſua cauſa feciſſet, eique perſuadeat, vt in grati animi teſtificationem Volſæum conſtitueret ſuum, & Eccleſiæ generalem Vicarium, per Galliam, Angliam, & Germaniam, ſaltem quoad ipſe Pontifex libertatem reciperet. Cui petitioni quanquàm Rex Franciſcus apertè ſuffragabatur, occultè tamen vehementer reſiſtebat; nec res Pontifici grata eſſe poterat, licet ei pro tempore diſſimulandum fuerit, quouſque in libertatem reſtitueretur, quod ſeptimo captiuitatis ſuæ menſe iubente Cæſare factum eſt.

Volſæi reditus.

Volſæum iam ex Gallijs reuerſum Rex monet, vt cauſam repudij, quantùm poteſt apud Pontificem promoueat, tardiùs verò agentem duriùs aliquandò excipit. Si enim repudianda eſſet Catharina, quòd Volſæo videbatur, cur perindè ſibi non licere ciuem, ac peregrinam, in matrimonium accipere? Volſæus, cui iam ab incœpto reſilire integrum non erat, quanquam ingenti dolore corriperetur, tamen rem diſſimular, operam ſuam promittit, tàm Regem quàm Annam Bolenam ad Eboracenſe palatium inuitatos epulo ſplendidiſſimo excipit.

Varia hominum ſtudia.

Iam cauſa diuortij per omnium ora ferebatur: iam omnes qui non niſi ex nouis rebus creſcere ſe poſſe animaduertebant, cùm ad ſummos honores aditum ſibi per huius diuortij ſpeciem fieri viderent, id omni ratione prouehebant. Contrà verò, quos ſolus amor veritatis ad fidem confirendam impulit, illi quidem

Reginæ

Reginæ ab hominibus iam planè deſertæ, æquiſſimam cauſam tuebantur. Libri paſſim conſcribuntur, alij pro Catharinæ matrimonio, alij contra illud. Qui autem Catharinæ matrimonium oppugnabant, eorum liber Henrico oblatus, cùm apud Cardinalem Volſæum præſentibus multis Epiſcopis lectus eſſet, nihil aut pro veritate clariùs, aut in Regem duriùs dicere plerique Epiſcoporum auſi ſunt, quàm ex ijs, quæ illic in medium proferebantur, iuſtè poſſe Regem de matrimonio ſuo cum Catharina iam diu inito, ſcrupulum aliquem concipere. Non erat tàm hebes Rex, quin diuortij ſui cauſam (cui non ferè alij quàm impij atque indocti fauebant; optimus autem, & doctiſſimus quiſque maximè aduerſabatur) vehementer laborare atque afflictam eſſe intelligeret. Libri ſcrip de matrimo nio.

Vocat ergò ad ſe Thomam Morum, cuius, & ingenium eſſe maximum, & doctrinam excellentem, & integritatem ſummã probè ſciebat: eum interrogat, quid ei de matrimonio Catharinæ videretur? Morus erat tunc quidem ex regio ſenatu, nondum autem totius regni Cancellarius. Is ingenuè reſpondit, Regis diuortium ſibi nullo modo probari. Aegrè hoc reſponſum tulit Henricus, ſed tamen ne quid tentatum relinqueret, tùm maxima illi munera, ſi Regiæ voluntati ſuam accommodaret, promiſit; tùm præcepit, vt cũ Doctore Foxio Regij collegij apud Cãtabrigiam moderatore, de ea re conferret. Hic enim Foxius in diuortio prouehendo facilè primas inter omnes tulit. At poſt collationem, cùm Morus adeò non mutâſſet animum, vt iam multò liberiùs Regem hortaretur, ne vxorem ſuam repudiaret, Rex nũquam deinceps cum illo de ea cauſa locutus eſt, cuius tamen opera in cæteris negotijs conficiendis maximè omnium vtebatur. Dicebat verò apud ſuos, pluris ſe facturum ſi Thomam Thomæ Mo ri iudicium. Foxius.

Morum ad ſuas partes attrahere poſſet, quàm ſi præterea dimidiam regni partem ſuo inſtituto aſſentientem haberet.

Mariæ Bolenæ in ſororē inuidia.

Illud his diebus perbellè accidit vt Maria Bolena maior natu ſoror, cùm videret Annam Bolenam ſibi prælatam; ſeque non ſolum iam à Rege, verùm etiam à ſorore contemptam, ad Sereniſſimam Reginam accederet, eamq; iuberet bono animo eſſe. Quamquàm enim Rex tanto ſuæ ſororis deſiderio flagraret, tamen fieri nũquam poſſe, vt eam vxoris loco duceret. Cuius enim fœminæ ſororem (ait Maria Bolena) quis cognouerit, eam ipſam fœminam ab eodem in vxorem accipi leges Eccleſiæ vetant? Quòd autem me (inquit) Rex cognouerit, neq; ipſe negabit, & ipſa ego id coràm affirmabo, quoad viuam. Iam ſi ſororem meam non duxerit; neque tuam Serenitatem repudiabit.

Sereniſſima Regina cùm gratias egiſſet, omnia ſe, quæ facienda aut etiam denuncianda viderentur, de aduocatorum conſilio facturam dixit.

Henrici hæſitatio.

Henricus verò, non tam Eccleſiaſticarum legum, quàm Caroli Cæſaris metu reprimebatur; quòd probè ſciret, nec illum æquo animo laturum materteræ ſuæ repudium, & ſuos ſubditos indignè laturos, ſi relicta Burgundicæ domus antiqua ſocietate, qua cùm omnes iamdiu quæſtuoſa vtrinq; commercia exercuerāt, cum Gallis noua, & dubia fœdera inirentur. Vidit præterea virtutes Catharinæ omnium bonorum animos in amorē ipſius & admirationem conuertiſſe: Annam contra, pro meretrice paſſim haberi: Volſæum, cui totius regni ſui adminiſtrationem commiſerat, iam non amplius diuortij cauſam, vt antè ſolebat, vrgere: denique, omnium, quæ ageret Deo reddendam eſſe in vltimo die rationem. Quæ cogitationes ita illum nocte ac die fatigabant, vt incertus cōſilij, expers ſomni, du-

bius

bius amicorum, certus hoſtium, addo, & conſcientiæ ſuæ teſtimonio condemnatus, inſuauem ſibi vitam degere videretur.

Sed cùm Annæ Bolenæ amplexibus, præterquam ſi eam pro vxore haberet, frui penitùs non poſſet; audiret autem à nonnullis illegitimum eſſe, quod eum Catharina inierat matrimonium; ſciret verò, ſe tam bene meritum de Papa Clemente, vt certò ſperaret illum omnia facturum, quæ ab eo poſtulaſſet, & per authoritatem eius tàm vicinos Principes, quàm ſubditos ſuos placatum iri: à concupiſcentia ſua victus, obfirmatiſſimo animo decreuit, Catharinam repudiare; Annam ducere; Cæſarem cui Galli, Veneti, Florentini eo tempore aduerſabantur, contemnere. Et certè ſi non is eſſet Papa Romanus, quem ob Petri ſedem quam tenet, ipſius CHRISTI potentiſſimæ preces in fide cōfirmaſſent, liquidò apparebat omnia facturum Clementem, quæ Rex ipſe optaſſet. Spes Henri Luc. 22.

Dum Rex ita eſſet affectus, etiam Volſæus non diſſimili vexatus morbo huc illucque rapiebatur, modò gaudens, Imperatorem ab Henrico negligi: modò Annam Bolenam ad ſummam dignitatem euehi dolens: modò timens, ne Rex, ipſo contempto, alios curandi ſui diuortij modos quæreret: modò ſperans Regis animum ab Anna Bolena tandem auocari, & ad nuptias cum Chriſtianiſſimi Regis ſorore contrahendas adduci poſſe. Vtcumq; id euenturum erat, ipſe à dominandi libidine ſuperatus, omnem ſibiipſi vim attulit, vt Regis expectationi ſatisfaceret. Fluctuatio Volſæi.

De vtriuſque igitur ſententia ſtatuitur, tandem Stephanū Gardinerum iuriſcōſultiſſimū virum, qui priùs in familia Volſæi verſatus, nuper cœperat à ſecretis Regi eſſe ad Papam vna cum Franciſco Briano mittendum. Hi vt gratiores Pontifici eſſent, in itinere Stephani Gardineri legatio ad Papam.

cum Venetis, Henrici Regis nomine egerunt, vt Rauennam redderent Sedi Apoſtolicæ; quòd tamen Veneti facere tunc recuſârunt. Inde ad Vrbem Veterem (hodie Vibietum) quò primum Pontifex ex Adriani mole libertus ſe contulerat, accedentes, poſtquàm de libertate ei reddita gratulati eſſent, hæc duo capita propoſuerunt; prius, vt ſua ſanctitas ad fædus illud recens, quod inter Anglum & Gallum contra Cæſarem percutiebatur, ſe ipſam adiungere dignaretur; poſterius, vt matrimonium Henrici cum Catharina, fœmina quidem optima & nobiliſſima, ſed tamen quondam germani fratres ſui coniuge præter legem naturæ (vt aiebant) contractum, authoritate ſua irritum declararet, Nam in ea re obtempetatum Iulio ſecundo fuiſſe, cui contra ius diuinum diſpenſandi nullam fuiſſe poteſtatem.

Legationis Capita.

Qui ſcrupulus, quanquàm domi, Epiſcoporum Angliæ iudicio, ab animo Regis eximi potuiſſet, tamen, vt ne qua ſuſpicio Cæſari oboriretur, tamquàm in ſolius Regis gratiam Epiſcopi Anglicani hoc feciſſent, maluiſſe Regem hanc cauſam ad ſummum totius Eccleſiæ tribunal referre. Poſſe verò ſuam Sanctitatem huic morbo facillimam adhibere medicinam, propterea quòd ea ſit Catharinæ Sanctitas, tale auſterioris vitæ ſtudium, vt poſtquam mutuo conſenſu diuortium fuerit interpoſitum; illa nō difficulter ſit in monaſterium aliquod ſeſe abditura. Iudices verò huius negotij quos dari poſſe meliores, quàm lectiſſimos Cardinales Campegium & Volſæum; quorum alter in Anglia degens, cauſam optimè perſpectam habeat; alter ſub Leone decimo in Angliam cum poteſtate Legati miſſus, res Anglorum non pœnitus ignoret. Addunt præterea, Regem Hericum tàm grato animo beneficium hoc accepturum, vt ſtipēdia ſit perſolututu,

Perterrefactus Papæ.

Mendacium

Iudices petiti

Henricus muneribus tētat Pontificem.

quatuor

quatuor millibus peditum, ad perpetuam ſuæ Sanctitatis cuſtodiam, quo minus ſit ei neceſſe, vel à Cæſare, vel ab alio Principe vim timere, ſi fortè hac pontificis declaratione offendantur.

Papa vbi gratias & Regi & ipſis egiſſet, & cur in Gallicum fœdus inrrandum ſibi illo tempore non putaret, rationem reddidiſſet: quòd ad cauſam diuortij attinebat, eos cum certis Cardinalibus & Theologis de ea re agere voluit; profeſſus, ſi hoc quod Rex petebat, legitimè fieri poſſe conſtaret, ſe non modò idipſum libenter facturum; ſed etiam ſeriò ſibi gratulaturum, quòd occaſio eſſet oblata tanto principi gratias referendi, qui & libro doctiſſimo pro ſeptem Eccleſiæ Sacramentis conſcripto, de tota Eccleſia optimè eſſet meritus, & præterea ſedem Apoſtolicam nuper propugnaſſet, maximèq; omnium, ſuam ipſius perſonam ex manibus hoſtium ereptam, & vindicatam perpetuò ſibi deuinxiſſet. Reſponſum Papæ. Prima cauſæ delegatio.

Cardinales & Theologi rationibus atq; argumentis Legatorum perſpectis, vno conſenſu reſpōderunt: matrimonium Henrici cum Catharina ratum & firmum eſſe, nec vllo diuino iure prohiberi. Nam quicquid in Leuitico, de turpitudine vxoris fratris non reuelanda legatur, id neceſſariò ita interpretandum, vt, ne repugnet ei legi quæ poſtea in Deuteronomio præcipit ſuperſtiti fratri, vt fratris abſque liberis defuncti vxorem ducat. Aut enim has leges pulchrè conſentire & poſteriorem nihil aliud quàm prioris exceptionem quandam eſſe aut ſi contrariæ eſſent, non priorem poſteriori, ſed poſteriorem quæ in Deuteromio extat, derogaſſe priori quæ in Leuitico traditur. Quòd verò verbum Ionnis Baptiſtæ laudâſſent, quo dixit ad Herodem: *Non licet tibi habere vxorem fratris tui*, Ioannem tunc egiſſe de tali Herodis fratre, De legatorū Cardinalium ſententia. Leuit. 18. Deuter. 25. Marc. 6.

Luc. 2.

qui & viueret, & Itureæ ac Traconitidis Tetrarcham ageret, & filiam ex ſe genuiſſet; cùm Atthurus Henrici frater nec iam viueret, nec prolem ex ſe reliquiſſet. In cauſa igitur tàm perſpicua iudices dandos non eſſe, maximè in Anglia, vbi omnia in poteſtate regis futura ſint, & præſertim tales qui ob multa beneficia de Regis Henrici manibus accepta, maiorem in modum ei ſint obſtricti.

Replicatio Doctorum.

Cùm hoc reſponſum Doctori Stephano ſignificatū eſſet, ad Pōtificem reuerſus dixit; primùm, alijs Theologis in vrbe aliud videri; deindè, ſi matrimonium Henrici iure diuino interdictum non fuiſſet, tamen Regem oſtenſurum ipſius Iulij diſpenſationem minimè fuiſſe canonicam aut legittimam. Illud ſe maximè omnium mirari, quòd iudices qui priuatis non negarentur, tanto & tàm bene merito Regi dandos non eſſe dicatur; benignius reſponſum ſe à ſua Sanctitate expectare. Faciam (inquit Pontifex) Regis cauſa quicquid iure mihi facere licebit. Cæterùm agitur iam nō de cauſa humani iuris, verùm de matrimonio fideliū? quod cùm ſit Sacramentum à CHRISTO inſtitutum, nihil in eo nobis innouare licet: & agitur de matrimonio diſſoluendo, quod à DEO coniunctum homo non ſeparat: & agitur de tali matrimonio diſſoluēdo, quod authoritate deceſſoris mei contractum, viginti annorum cohabitatione munitum, etiam prolis fructu ſit corroboratum. quid? nonne agitur etiam de honore tàm Catharinæ Principis, quàm Caroli Cæſaris? Et quis præſtabit, ne hoc diuortium magni alicuius belli cauſam præbeat? Mei autem officij eſt videre, ne quid turbarum, quibus obſtare queam, in Eccleſia DEI oriatur.

Papæ interlocutio.

Matth. 19.

Secūda cauſæ delegatio.

Pontifex vbi hæc dixiſſet, iterum Regis cuſam alijs Cardinalibus, & Theologis cognoſcendam commiſit,

Ibi quanquàm nonnulli dicerent æquiùs hanc litem Romæ, vbi omnibus ex æquo ius dicebatur, quàm in Anglia, vbi Regis arbitratu omnia fierent, decidendã eſſe: tamen alij, negotia Eccleſiaſtica politicis rationibus interpolantes, multis verbis queſti ſunt de hæreſibus nuper in Germania obortis, déque cæterorum Principum, in propugnanda fide, nimia tepeditate: quare cum Henrico fidei Catholicæ acerrimo defenſore clementiùs agendum, præſertim cùm dicatur, ipſam Reginam in monaſterium ingredi paratam eſſe. Et ſanè illud videri duriſſimum, vt ne iudices quidem ij dentur, quos tantus Rex petit; cùm potiùs, dum lis apud eos agitatur, ſpetãdum ſit, Regis animum, ſi qua in re nunc ſit depravatior, ad officium paulatim reuocatum iri. Saltem quid obſtare, quò minus periculum fiat? Semper enim Pontifici integrum fore, vt cauſam ad ſe reuocet. Politiæ rationes.

Hæc autem poſterior ſententia valuit apud Clemẽtem, partim gratiæ Henrici nimium dantem; partim nihil omninò ſuſpicatum, quòd falſa eſſent illa omnia quæ de Catharinæ vel aſſenſu, vel monaſtica vita obtenderentur. Dati ſunt ergò iudices, Laurentius Campegius, & Thomas Volſæus; hic presbyter, ille Epiſcopus, Cardinalis. Pontifex Hẽrico iudices concedit.

Regina verò licet de his qui ad Vrbem mittebantur legatis, certior facta non eſſet, tamẽ ſimulac tale quid ſuſpectum habere cœpit, tùm à Põtifice per literas petijt, ne qua legatio in Angliam de hoc diuortio cognitura mitteretur (nam hoc nihil eſſe aliud quàm Regẽ in ſua cauſa iudicem facere) tùm Imperatorem tàm de Volſæi ſuggeſtione, quàm de Regis inſtituto certiorem fecit, ſummis precibus contendens, ne materterã ſuam deſereret, cui omnes iſtæ inimicitiæ ob ſolius Cæſaris odium ſuſtinendæ ſint. Reginæ iuſtiſsima petitio.

Queſtus

Cæſaris legati oratio.

Queſtus eſt apud Pontificem Cæſaris legatus, tàm de nuncijs à Rege Angliæ in Vrbem inſcia Regina (cuius tamen cauſa hæc præcipuè erat, clanculum miſſis; quàm de iudicibus à Pontifice datis antequàm adhuc quid Sereniſſima Regina pro ſe allatura eſſet, audiuiſſet. Quæ ſcandala hinc oritura, cùm Cæſar materteræ ſuæ cauſam contra iniurias Henrici propugnauerit? Quem ſtatum rerum in ipſo Angliæ regno expectandum, quando peſſimi quique Regiam libidinem fouentes, omnibus honorum gradibus præficientur, ſoli autem boni & fideles viri, ob ſolius Dei timorem cauſam Reginæ propugnantes, omni honoris gradu deturbati fuerint?

Animus Pontificis perplexus, & mandata ad Campegium.

Pontifex cùm intellexiſſet ſuggeſtionem Regis falſam fuiſſe, quatuor nuncios celerrimo curſu, diuerſis itineribus ad Campegium miſit, per literas ei mandãs; primùm vt in itinere quàm tardiſſimè progrediatur; deindè cùm in Angliam venerit, omnem operam ad Regem cum Regina conciliandum interponat; in quo ſi non profecerit, Sereniſſimæ Reginæ religionis ingreſſum perſuadere conetur; quòd ſi neq; hoc obtineri poterit, ſaltem ne vllam pro diuortio ſententiã abſque nouo & expreſſo ipſius Pontificis mandato ferat.

An. 1529. Mar. 19.

Hoc (inquit) *ſummum & maximum ſit tibi mandatum.* Alijs verò literis Viterbi datis, planè ſignificat, ſi de ſua tantùm perſona ageretur, ſe omnia pericula in Regis Henrici gratiam ſubiturum: ſed nunc illius voluntati abſque iniuſtitia, & publico ſcandalo ſatisfieri non poſſe.

Campegij in Angliam appulſio. An. 1528.

Campegius nonis Octobris Londinum ingreſſus, & à Volſæo ad Regem deductus, omnia ſtudia & officia Pontificis, Cardinalium, Cleri, ac Populi Romani nomine, Henrico Regi tãquàm liberatori vrbis detulit. Cui, Regis nomine cùm Foxius reſpondiſſet, Rex

& duo Cardinales remotis arbitris, de ſuis rebus multùm diuq; collocuti ſunt. Aduentus Campegij fuit vniuerſis regni ordinibus longè ingratiſſimus, quòd paſſim dicerent eum acceſſiſſe, vt Regem à ſanctiſſima vxore ſua diſiungeret. Præcipuè autem Regina in luctu & lachrymis nocte dieque egit. Quam cùm per occultos nuncios conſolari Campegius niteretur, eandemque, vt religionem aliquam ſpontè ſuſciperet, vitæ ſaltem tuendæ cauſa hortatus eſſet, illa intrepidè reſpondit, ſibi conſtitutum eſſe, matrimonium ſuum quod Eccleſia Romana legitimum ſemel iudicaſſet, conſtantiſſimè tueri; nec illum recipere iudicem, qui per aperta mendacia potiùs à Rege exortus, quàm à Pontifice miſſus fuiſſet. **Reginæ mœror.**

His verbis intellectis, Campegius ad Pontificem ſcribit, tùm quid animi Reginæ ſit, tùm quantopere inſtet Rex vt cauſa abſoluatur; itemque, collegã ſuum Volſæum, qui prior ſit in ordine iudicum ſcriptus, totum ad matrimoniũ ſeparandum eſſe intentum: quare ſanctitatem tuam debere primo quoq; tempore, quid ei faciendum cenſeat, præſcribere. Diſſimulante autem Pontifice, nec aliud quàm dilationes quærente, ad ſex ferè menſes, hoc eſt à nonis Octobris, vſque ad quintum calendas Iunij, à cauſæ cognitione ceſſatum eſt. Rex autem videns populum indignari, quòd potiundæ meretriculæ cauſa, vxorem tàm illuſtrem repudiare conaretur: ſexto idus Nouembris Principes ac plebem conuocans, iuratò affirmat, ſe non alicuius fœminæ amore captum, ſed ſolo conſcientiæ ſcrupulo adductum, vt hanc litem intenderet. Nam quid ſua coniuge ſanctius, quid nobilius eſſe? nec ſibi aliud in ea diſplicere, quàm quòd fratris ſui vxor priùs fuiſſet. Qui eum iurantem audiebant, impudentiam viri ſatis admirari non poterant. Tot enim ſtupra & adul-

Campegij literæ ad Papam.

An. 1528.

Henrici ſimulatio.

teria quæ paſſim committebat, facilè clamabant eum non tam religioſè pium eſſe, vt in re vxoria ſcrupulis conſcientiæ ſuæ multùm torqueretur.

Legati accedunt ad Reginam.

Campegius Regi ſuaſit, vt hanc cauſam non inimica litigatione decidi, ſed mutua gratia componi pateretur. Cùm Regi conſilium placuiſſet, de illius voluntate accedunt Cardinales ad Reginam, acturi cum illa, vt aliquem religionis habitum ſuſciperet. Sed vix iam præfati erant ſe à Pontifice miſſos, vt cognoſcerēt vtrum ipſius cum Rege matrimonium eſſet validum nec ne; cùm illa orationem ipſorum interpellans, Rem (inquit) actam agitis; & actam, non ſolùm in ſenatu duorum Regum prudentiſſimorum, ſed in Romano conſiſtorio, itemq́; à Papa Iulio trāſactam, viginti annorum cohabitatione firmatam, fructu prolis ſtabilitā, orbis Chriſtiani gratulatione, & iudicio corroboratam. Sed hanc ærumnam meam tibi vni (Volſæe) acceptam fero, quam tu odio tāto proſequeris, vel quòd ego ambitionem tuam, & libidinē æquo animo ferre nunquàm potuerim; vel quòd Cæſar nepos meus tibi Papatum deferendum non curauerit. Cùm verò illam, & nimio dolore commotam, & mox in lachrymas reſolutam conſpicerent, ab vlteriore colloquio tunc ſibi temperandum putarunt, cætera per nuncios confecturi.

Anna ablegatur.

Anna reuocatur.

Henricum, feſta natalitia ludis, epulis, & ſpectaculis, ad quæ Cardinales inuitabantur, ſplendidè tranſigentem, & Annam Bolenam toto populo aſpectante, in maximis delitijs habentem, Volſæus admonuit, vt ſaltem honoris ſui memor, interim dum lis ageretur, illam pateretur apud patrē ſuum educari. Vix tandem conceſſit Rex, vt ſaltem per ſolemnes Quadrageſimæ dies à conſpectu ſuo abeſſet. Quibus tranſactis, Rex Thomam Bolenum quem iam Baronem & dominum

Rupe-

Rupe-fortis creauerat, iubet Annam filiam ſecretò ad aulam ſuam reducere: ſimulque Rex ipſe litteras amoris plenas ad eam ſcribens, humaniſſimè ad ſe inuitat. Cæterùm illa negat ſe ad illum, qui eam ſemel tam indignè ablegarit, reditutam, nec vllo modo mater potuit filiæ perſuadere, vt ad Regē ſe conferret. Sed cum Thomas Boleuus Principis indignationem mortis nuncium eſſe dictitans, monuiſſet eam, vt niſi & ſeipſam, & domum Bolenotum vniuerſam perdere in animo haberet, quàm primùm accederet: Veniam igitur (inquit Anna) ſed vbi ſemel hominem intra vngues meos concluſero, eum vt meritus eſt tractabo. Tunc Rex vt iratam placaret, multò magnificentiùs quàm vnquàm ante, nulla ſui nominis aut honoris habita ratione, excipit. Vox meretricia.

In cauſa verò diuortij ſui, cùm animaduerteret omnes Theologos & iuris Pontificij profeſſores in eo cōueniſſe, quòd abſq; Iulij Pontificis venia, qui leges Eccleſiaſticas relaxabat, matrimonium Henrici cum Catharina nullo modo ratum fuiſſet: omnes neruos in Iulij diſpenſatione infirmanda intendit.

Stephano igitur Gardinero, & Franciſco Briano qui Romæ agebant, mandatum eſt ante omnia, ne vlli pecuniæ parcerent, ſed ingentia munera ijs Cardinalibus, & Theologis quorum opera illis vſui eſſe poſſet, vltrò offerrent. Rex verò per legatos à Pontifice perijt, primùm, vt Iulij Papæ diſpenſationem pronunciaret adulterinam, & ipſo iure nullam; deindè vt poteſtatem faceret, quò Maria Henrici & Catharinæ filia cū Duce Richmundiæ eiuſdem Henrici filio notho, ſucceſſionis Regiæ ſtabiliendæ cauſa, matrimonio coniungeretur. Quo quidem ſecundo poſtulato, manifeſtum fecit, ſe nullo conſcientiæ ſcrupulo Catharinæ matrimonium impugnaſſe, qui iam fratris cum ſorore

Diploma Iulij Papæ oppugnatur.

Noua mandatorum Capita.

coniu-

coniugium ſatis eſſe legitimum,accedente Pontificis diſpenſatione exiſtimaret,hoc autem Regem petijſſe, ex ipſius Pontificis ad Campegium literis cernitur. Tertium verò non legatorum ore, ſed ſua manu conſcriptum & conſignatum Rex adiunxit,vt quanquàm ipſe Henricus Mariam Bolenam cognouiſſet,ex eoq; legibus Eccleſiæ prohiberetur, Annam Bolenam eiuſdem Mariæ ſororem vterinam in coniugem aſſumere: tamen ſua Sanctitas,quæ leges Eccleſiaſticas moderatur & relaxat,gratiam ei huius rei authoritate Apoſtolica faceret. Quod ita conſcriptum & petitum fuiſſe, non Caietanus modò inſinuat,verùm etiam Cardinalis Polus conſtanter affirmat, additque,Henricum ita demum hoc vltimum impetrâſſe, ſi ante conſtitiſſet, Iulium Pontificem non habuiſſe ius, priore illa in cauſa(hoc eſt in nuptijs fratris) diſpenſandi.

Polus lib. 3. de vnione Eccleſ.

De primo autem poſtulato,ea ratio inibatur, vt legati Regis peterent Iulij decretum, in quo matrimonium Catharinæ cum Henrico ratum habuerat, circumduci & abrogari. Quæ res, vt ritè atque ordine tractari poſſet, Clemens dixit, ſe acturum cum Imperatore, vt authenticum illud Iulij decretum quod apud Cæſarem extabat,aut in Vrbem Romam,aut certè in Angliam ad legatos ſuos traſmitteretur. Inſtabant legati Regis, vt niſi Carolus intra duos menſes proximè ſecuturos decretum Iulij exhiberet, ſua Sanctitas illud pronunciaret irritum,ac nullũ. De qua petitione cùm Cardinalis de Monte,& Quatuor Coronatorum, Epiſcopus Simoneta, & Theologi quidam ex mandato Pontificis cognouiſſent: viſa eſt omnibus iniquiſſima, tàm ob temporis præſcripti breuitatem, quam ob invſitatum edicti modum.

Petitio legatorũ Henrici.

Itaque Pontifex interlocutus eſt,ſe hac de re ad Cæſarem ſcripturum, à quo non putabat ſe plus minis &

ſummo

ſummo iure, quàm ſolo æquitatis nomine obtentum. Contrà verò legati dicebant, nihil ſibi curæ eſſe vt Breue Apoſtolicum exhiberetur, niſi ad conſtitutum diem id fieret.

Cùm autem hæc res magnam Pontifici moleſtiam afferret, per literas cum legato ſuo Campegio expoſtulat, quòd eiuſmodi mandata Romam perferri paſſus ſit, quæ in Anglia præcidi oportuiſſet, quodq́; ſpem vllam de rebus eiuſmodi quæ concedi nunquam poſſent, à Pontifice impetrandis fecerit. In earum literarum extremo queſtus eſt (qui Papæ fuerat à ſecretis) Ioannes Baptiſta Sanga, legatos Regis, præ orationis vehementia, magnum malum Sedi Apoſtolicæ minatos, niſi Rex voti ſui compos fieret: quaſi verò (ait) ſua ſanctitas ab officio recedere debuit, etiamſi totum orbem lucratura eſſet, aut quaſi minarum iſtiuſmodi executio, non primùm illis ipſis qui minãtur, plurimùm detrimenti ſit allatura: ſi Rex videlicet, ob explendam libidinem ſuam, vt domi, ſuæ vxori, ſic foris, Sedi Apoſtolicæ; hoc eſt, radici & matrici Eccleſiæ Chriſtianæ, libellum repudij daturus eſſet. Atq; hinc quidem certiſſimò conſtat, legatos eò vſque Regis animum exploratum habuiſſe, vt potiùs fidem vna cum vxore abijcere vellet, quàm Annæ amplexibus priuari.

Interlocutio Papæ.

21. April. An. 1528.

Minæ legatorum Henrici.

Quapropter cùm Henricus ex legatorum ſuorum literis intellexiſſet, Pontificem nihil eorum quæ peteret, abſq; conditionibus adiunctis conceſſiſſe: inaudiſſet autem inter Papam, & Cæſarem recenté pacem Barçinoni factam eſſe, qua omnia quæ Burbonij milites eripuerant, Eccleſiæ reſtituerentur: timeret etiam ne inter eundem Cæſarem, & Galliæ Regem reliquoſque Chriſtianos Principes generalis quædam pax (qua de re Cameraci tunc diſceptabatur, quæq; paulò pòſt confecta eſt) componerentur; qua fieret vt & Papa illi

Quare Henricus præpropere vrget cauſæ cognitionem.

oppugnaret, eam rem detrimentum cauſæ ipſius allaturam: hac propoſitâ Regis nuncio excuſatione, ad Bainardi arcem, vnde illuc venerat, reuerſa, toti conſilio ſuo dixit: hodiè primùm, ne cauſæ meæ nocerem, domino meo Regi non parui, ſed cùm proximè eum videro, flexis genibus, hanc culpam deprecabor. O coniugem meliori marito dignam: niſi quòd, hoc perſecutionis genere, Deo viſum erat, immarceſſibilem illi gloriæ coronam præparare.

Humilitas Reginæ.

Henricus verò qui tantum ne invrbanus videretur, ad temporis momentum precibus Reginæ aſſenſerat, è veſtigiò legatos ad ſententiam ferendam, Iulijq; Papæ decretum abrogādum, omnibus modis premebat. Exemplum igitur Pontificiæ diſpenſationis, cùm in iudicio exhibitum eſſet, Regis procuratores ex multis capitibus contendebant, id ſatis firmum ad ſtatuendas Henrici & Catharinæ nuptias non fuiſſe.

Pōtificis Iulij diploma exhibetur & impetitur.

1 Primùm quod in eo Iulij decreto de nuptijs quidem non item de ſponſalibus contrahendis, mentio haberetur: cùm tamen & Principes ſponſalia primùm contraxerint, & in cauſa quæ à iure canonico aliena fuerit, extenſio nulla ſit admittenda.

2 Deinde quòd impubes Henrici ætas commemorata in decreto non fuiſſet; cùm is non niſi duodecim annorum tunc eſſet.

3 Tùm autem, quòd Henricus iam factus pubes, proteſtatus eſſet, ſe nolle Catharinam ducere.

4 Præterea quòd cùm hæ nuptiæ ob pacis bonum inter Ferdinandum atq; Elizabetham Hiſpaniæ, & Henricum ſeptimum Angliæ, Reges, retinendum permitterentur: eaque dipenſationis Pontificiæ finalis cauſa fuerit; tamen nec impubes Henricus octauus de bono pacis cogitaſſet, nec Elizabetha & Henricus ſeptimus tunc vixiſſent, cùm nuptiæ celebrabantur.

Quid

Quid, quod Catharinæ & impuberis Henrici nomine, preces Pontifici offerebantur, cùm tamen iſtorum Principum nulla interceſſiſſent mandata, quorum vi parentes eorum, hoc pro illis iure agerent. Falſo verò narrationem totum id quod petatur, vitiare. 5

Poſtremò, cùm iſtæ nuptiæ duplici obſtaculo impedirentur; vno affinitatis, quod ex carnali copula Catharinæ & Arthuri oriebatur; altero iuſtitiæ publicæ honeſtatis, quod ex ſolo earum nuptiarum contractu, etiamſi nulla copula ſubſecuta eſſet, promanauit: in Iulij autem decreto ſolum affinitatis impedimentum relaxaretur, de impedimento autem iuſtitiæ publicæ honeſtatis ablato, nulla fieret mentiò: hinc aiebant effici, vt hoc poſterius impedimentum non oblatum, has Henrici & Catharinæ nuptias faceret illegitimas, & ipſo iure nullas. Hæc illi, 6

Reſponſum procuratorũ Reginæ pro diplomatæ Iulij.

Quanquàm autem Regina nihil ſibi negotij volebat cum illis iudicibus eſſe: tamẽ procuratores ipſius, vt ne iure aut æquitate deſtitui putarentur, omnibus aduerſariorum argumentis quàm primùm reſponderunt.

Ad 1. partem primæ obiectionis.

Dicebant igitur, ſublato ſemel per Iulij Papæ authoritatem, Eccleſiaſticæ legis impedimento, effectum quoque omnem ex illo profectum, eadem opera ſublatum fuiſſe; vt iam ipſis Principibus ex æquo licuerit, tàm ſponſalia, quàm matrimonium, velut iure communi contrahere. Vbi enim quicquam ob grauem aliquam cauſam permittitur, omnia ſine quibus ad illud perueniri non poteſt, ſimul permiſſa intelligũtur, nam alioqui nihil ageretur: impuberem verò Henricum non potuiſſe adhuc aliud quàm ſponſalia inire. Quid quòd poſt matrimonium Pontificis venia ritè contractum, ſtultè dubitari aſſerebant, vtrum licuerit Principibus ſponſalia contrahere, nec ne. Cùm enim ſpon-

Morum ad ſuas partes attrahere poſſet, quàm ſi præterea dimidiam regni partem ſuo inſtituto aſſentientem haberet.

Mariæ Bolenæ in ſororē inuidia.

Illud his diebus perbellè accidit vt Maria Bolena maior natu ſoror, cùm videret Annam Bolenam ſibi prælatam;ſeque non ſolum iam à Rege,verùm etiam à ſorore contemptam, ad Sereniſſimam Reginam accederet,eamq; iuberet bono animo eſſe. Quamquàm enim Rex tanto ſuæ ſororis deſiderio flagraret, tamen fieri nūquam poſſe,vt eam vxoris loco duceret. Cuius enim fœminæ ſororem(ait Maria Bolena)quis cognouerit,eam ipſam fœminam ab eodem in vxorem accipi leges Eccleſiæ vetant? Quòd autem me(inquit)Rex cognouerit, neq; ipſe negabit, & ipſa ego id coràm affirmabo,quoad viuam. Iam ſi ſororem meam non duxerit;neque tuam Serenitatem repudiabit.

Sereniſſima Regina cùm gratias egiſſet, omnia ſe, quæ facienda aut etiam denuncianda viderentur, de aduocatorum conſilio facturam dixit.

Henrici hæſitatio.

Henricus verò, non tam Eccleſiaſticarum legum, quàm Caroli Cæſaris metu reprimebatur;quòd probè ſciret, nec illum æquo animo laturum materteræ ſuæ repudium, & ſuos ſubditos indignè laturos, ſi relicta Burgundicæ domus antiqua ſocietate, qua cùm omnes iamdiù quæſtuoſa vtrinq; commercia exercuerāt, cum Gallis noua,& dubia fœdera inirentur. Vidit præterea virtutes Catharinæ omnium bonorum animos in amorē ipſius & admirationem conuertiſſe:Annam contra,pro meretrice paſſim haberi: Volſæum,cui totius regni ſui adminiſtrationem commiſerat,iam non amplius diuortij cauſam,vt antè ſolebat,vrgere:denique,omnium,quæ ageret Deo reddendam eſſe in vltimo die rationem. Quæ cogitationes ita illum nocte ac die fatigabant,vt incertus cōſilij,expers ſomni,du-

bius

bius amicorum, certus hoſtium, addo, & conſcientiæ ſuæ teſtimonio condemnatus, inſuauem ſibi vitam degere videretur.

Sed cùm Annæ Bolenæ amplexibus, prætérquam ſi eam pro vxore haberet, frui penitùs non poſſet; audiret autem à nonnullis illegitimum eſſe, quod cum Catharina inierat matrimonium; ſciret verò, ſe tam bene meritum de Papa Clemente, vt certò ſperaret illum omnia facturum, quæ ab eo poſtulaſſet, & per authoritatem eius tàm vicinos Principes, quàm ſubditos ſuos placatum iri: à concupiſcentia ſua victus, obfirmatiſſimo animo decreuit, Catharinam repudiare; Annam ducere; Cæſarem cui Galli, Veneti, Florentini eo tempore aduerſabantur, contemnere. Et certè ſi non is eſſet Papa Romanus, quem ob Petri ſedem quam tenet, ipſius CHRISTI potentiſſimæ preces in fide cõfirmaſſent, liquidò apparebat omnia facturum Clementem, quæ Rex ipſe optaſſet. Spes Henrici Luc. 22.

Dum Rex ita eſſet affectus, etiam Volſæus non diſſimili vexatus morbo huc illucque rapiebatur, modò gaudens, Imperatorem ab Henrico negligi: modò Annam Bolenam ad ſummam dignitatem euehi dolens: modò timens, ne Rex, ipſo contempto, alios curandi ſui diuortij modos quæreret: modò ſperans Regis animum ab Anna Bolena tandem auocari, & ad nuptias cum Chriſtianiſſimi Regis ſorore contrahendas adduci poſſe. Vtcumq; id euenturum erat, ipſe à dominandi libidine ſuperatus, omnem ſibiipſi vim attulit, vt Regis expectationi ſatisfaceret. Fluctuatio Volſæi.

De vtriuſque igitur ſententia ſtatuitur, tandem Stephanũ Gardinerum iuriſcõſultiſſimũ virum, qui priùs in familia Volſæi verſatus, nuper cœperat à ſecretis Regi eſſe ad Papam vna cum Franciſco Briano mittendum. Hi vt gratiores Pontifici eſſent, in itinere Stephani Gardineri legatio ad Papam.

cum Venetis, Henrici Regis nomine egerunt, vt Rauennam redderent Sedi Apoſtolicæ; quòd tamen Veneti facere tunc recuſârunt. Inde ad Vrbem Veterem (hodie Vrbietum) quò primum Pontifex ex Adriani mole libertus ſe contulerat, accedentes, poſtquàm de libertate ei reddita gratulati eſſent, hæc duo capita propoſuerunt; prius, vt ſua ſanctitas ad fædus illud recens, quod inter Anglum & Gallum contra Cæſarem percutiebatur, ſe ipſam adiungere dignaretur; poſterius, vt matrimonium Henrici cum Catharina, fœmina quidem optima & nobiliſſima, ſed tamen quondam germani fratres ſui coniuge præter legem naturæ (vt aiebant) contractum, authoritate ſua irritum declararet, Nam in ea re obtemperatum Iulio ſecundo fuiſſe, cui contra ius diuinum diſpenſandi nullam fuiſſe poteſtatem.

Legationis Capita.

Qui ſcrupulus, quanquàm domi, Epiſcoporum Angliæ iudicio, ab animo Regis eximi potuiſſet, tamen, vt ne qua ſuſpicio Cæſari oboriretur, tamquàm in ſolius Regis gratiam Epiſcopi Anglicani hoc feciſſent, maluiſſe Regem hanc cauſam ad ſummum totius Eccleſiæ tribunal referre. Poſſe verò ſuam Sanctitatem huic morbo facillimam adhibere medicinam, propterea quòd ea ſit Catharinæ Sanctitas, tale auſterioris vitæ ſtudium, vt poſtquam mutuo conſenſu diuortium fuerit interpoſitum; illa nō difficulter ſit in monaſterium aliquod ſeſe abditura. Iudices verò huius negotij quos dari poſſe meliores, quàm lectiſſimos Cardinales Campegium & Volſæum; quorum alter in Anglia degens, cauſam optimè perſpectam habeat; alter ſub Leone decimo in Angliam cum poteſtate Legati miſſus, res Anglorum non pœnitus ignoret. Adduntpræterea, Regem Hēricum tàm grato animo beneficium hoc accepturum, vt ſtipēdia ſit perſolututu

Perterrefactus Papæ.

Mendacium

Iudices petiti

Henricus muneribus tētat Pontificem.

quatuor millibus peditum,ad perpetuam ſuæ Sanctitatis cuſtodiam,quo minus ſit ei neceſſe,vel à Cæſare, vel ab alio Principe vim timere,ſi fortè hac pontificis declaratione offendantur.

Reſponſum Papæ.

Papa vbi gratias & Regi & ipſis egiſſet, & cur in Gallicum fœdus intrandum ſibi illo tempore non putaret, rationem reddidiſſet: quòd ad cauſam diuortij attinebat,eos cum certis Cardinalibus & Theologis de ea reagere voluit; profeſſus, ſi hoc quod Rex petebat, legitimè fieri poſſe conſtaret, ſe non modò idipſum libenter facturum; ſed etiam ſeriò ſibi gratulaturum,quòd occaſio eſſet oblata tanto principi gratias referendi,qui & libro doctiſſimo pro ſeptem Eccleſiæ Sacramentis conſcripto, de tota Eccleſia optimè eſſet meritus, & præterea ſedem Apoſtolicam nuper propugnaſſet, maximèq; omnium, ſuam ipſius perſonam ex manibus hoſtium ereptam, & vindicatam perpetuò ſibi deuinxiſſet.

Prima cauſæ delegatio.

Cardinales & Theologi rationibus atq; argumentis Legatorum perſpectis, vno conſenſu reſpõderunt: matrimonium Henrici cum Catharina ratum & firmum eſſe, nec vllo diuino iure prohiberi. Nam quicquid in Leuitico,de turpitudine vxoris fratris non reuelanda legatur,id neceſſariò ita interpretandum, vt, ne repugnet ei legi quæ poſtea in Deuteronomio præcipit ſuperſtiti fratri, vt fratris abſque liberis defuncti vxorem ducat. Aut enim has leges pulchrè conſentire & poſteriorem nihil aliud quàm prioris exceptionem quandam eſſe aut ſi contrariæ eſſent, non priorem poſteriori,ſed poſteriorem quæ in Deuteromio extat, derogaſſe priori quæ in Leuitico traditur. Quòd verò verbum Ionnis Baptiſtæ laudâſſent, quo dixit ad Herodem: *Non licet tibi habere vxorem fratris tui*, Ioannem tunc egiſſe de tali Herodis fratre,

De legatorũ Cardinalium ſententia.

Leuit. 18.

Deuter. 25.

Matt. 6.

Lev. 2.

qui & viueret, & Itureæ ac Traconitidis Tetrarcham ageret, & filiam ex ſe genuiſſet; cùm Arthurus Henrici frater nec iam viueret, nec prolem ex ſe reliquiſſet. In cauſa igitur tàm perſpicua iudices dandos non eſſe, maximè in Anglia, vbi omnia in poteſtate regis futura ſint, & præſertim tales qui ob multa beneficia de Regis Henrici manibus accepta, maiorem in modum ei ſint obſtricti.

Replicatio Doctorum.

Cùm hoc reſponſum Doctori Stephano ſignificatũ eſſet, ad Põtificem reuerſus dixit; primùm, alijs Theologis in vrbe aliud videri; deindè, ſi matrimonium Henrici iure diuino interdictum non fuiſſet, tamen Regem oſtenſurum ipſius Iulij diſpenſationem minimè fuiſſe canonicam aut legittimam. Illud ſe maximè omnium mirari, quòd iudices qui priuatis non negarentur, tanto & tàm bene merito Regi dandos non eſſe dicatur; benignius reſponſum ſe à ſua Sanctitate expectare.

Papæ interlocutio.

Faciam (inquit Pontifex) Regis cauſa quicquid iure mihi facere licebit. Cæterùm agitur iam nõ de cauſa humani iuris, verum de matrimonio fideliũ; quod cùm ſit Sacramentum à CHRISTO inſtitutum, nihil in eo nobis innouare licet: & agitur de matrimonio diſſoluendo, quod à DEO coniunctum homo non ſeparat: & agitur de tali matrimonio diſſoluẽdo, quod authoritate deceſſoris mei contractum, viginti añorum cohabitatione munitum, etiam prolis fructu ſit corroboratum. quid? nonné agitur etiam de honore tàm Catharinæ Principis, quàm Caroli Cæſaris? Et quis præſtabit, ne hoc diuortium magni alicuius belli cauſam præbeat? Mei autem officij eſt videre, ne quid turbarum, quibus obſtare queam, in Eccleſia DEI oriatur.

Matth. 19.

Secũda cauſæ delegatio.

Pontifex vbi hæc dixiſſet, iterum Regis cuſam alijs Cardinalibus, & Theologis cognoſcendam commiſit.

Ibi quanquàm nonnulli dicerent æquiùs hanc litem Romæ, vbi omnibus ex æquo ius dicebatur, quàm in Anglia, vbi Regis arbitratu omnia fierent, decidendã eſſe: tamen alij, negotia Eccleſiaſtica politicis rationibus interpolantes, multis verbis queſti ſunt de hæreſibus nuper in Germania obortis, deque cæterorum Principum, in propugnanda fide, nimia tepeditate: quare cum Henrico fidei Catholicæ acerrimo defenſore clementiùs agendum, præſertim cùm dicatur, ipſam Reginam in monaſterium ingredi paratam eſſe. Et ſanè illud videri duriſſimum, vt ne iudices quidem ij dentur, quos tantus Rex petit; cùm potiùs, dum lis apud eos agitarur, ſperãdum ſit, Regis animum, ſi qua in re nunc ſit deprauatior, ad officium paulatim reuocatum iri. Saltem quid obſtare, quò minus periculum fiat? Semper enim Pontifici integrum fore, vt cauſam ad ſe reuocet. *Politiæ rationes.*

Hæc autem poſterior ſententia valuit apud Clemẽtem, partim gratiæ Henrici nimium dantem; partim nihil omninò ſuſpicatum, quòd falſa eſſent illa omnia quæ de Catharinæ vel aſſenſu, vel monaſtica vita obtenderentur. Dati ſunt ergò iudices, Laurentius Campegius, & Thomas Volſæus; hic presbyter, ille Epiſcopus, Cardinalis. *Pontifex Hẽrico Iudices concedit.*

Regina verò licet de his qui ad Vrbem mittebantur legatis, certior facta non eſſet, tamẽ ſimulac tale quid ſuſpectum habere cœpit, tùm à Põtifice per literas petijt, ne qua legatio in Angliam de hoc diuortio cognitura mitteretur (nam hoc nihil eſſe aliud quàm Regẽ in ſua cauſa iudicem facere) tùm Imperatorem tàm de Volſæi ſuggeſtione, quàm de Regis inſtituto certiorem fecit, ſummis precibus contendens, ne materterã ſuam desereret, cui omnes iſtæ inimicitiæ ob ſolius Cæſaris odium ſuſtinendæ ſint. *Reginæ iuſtiſsima petitio.*

Cæſaris legati oratio.

Queſtus eſt apud Pontificem Cæſaris legatus, tàm de nuncijs à Rege Angliæ in Vrbem inſcia Regina (cuius tamen cauſa hæc præcipuè erat, clanculum miſſis; quàm de iudicibus à Pontifice datis antequàm adhuc quid Sereniſſima Regina pro ſe allatura eſſet, audiuiſſet. Quæ ſcandala hinc oritura, cùm Cæſar materteræ ſuæ cauſam contra iniurias Henrici propugnauerit? Quem ſtatum rerum in ipſo Angliæ regno expectandum, quando peſſimi quique Regiam libidinem fouentes, omnibus honorum gradibus præficientur, ſoli autem boni & fideles viri, ob ſolius Dei timorem cauſam Reginæ propugnantes, omni honoris gradu deturbati fuerint?

Animus Pōtificis perplexus, & mandata ad Campegium.

Pontifex cùm intellexiſſet ſuggeſtionem Regis falſam fuiſſe, quatuor nuncios celerrimo curſu, diuerſis itineribus ad Campegium miſit, per literas ei mandās; primùm vt in itinere quàm tardiſſimè progrediatur; deindè cùm in Angliam venerit, omnem operam ad Regem cum Regina conciliandum interponat; in quo ſi non profecerit, Sereniſſimæ Reginæ religionis ingreſſum perſuadere conetur; quòd ſi neq; hoc obtineri poterit, ſaltem ne vllam pro diuortio ſententiā abſque nouo & expreſſo ipſius Pontificis mandato ferat.

An. 1525. Marc. 19.

Hoc (inquit) *ſummum & maximum ſit tibi mandatum.* Alijs verò literis Viterbi datis, planè ſignificat, ſi de ſua tantùm perſona ageretur, ſe omnia pericula in Regis Henrici gratiam ſubiturum: ſed nunc illius voluntati abſque iniuſtitia, & publico ſcandalo ſatisfieri non poſſe.

Campegij in Angliam appulſio. An. 1528.

Campegius nonis Octobris Londinum ingreſſus, & à Volſæo ad Regem deductus, omnia ſtudia & officia Pontificis, Cardinalium, Cleri, ac Populi Romani nomine, Henrico Regi tāquàm liberatori vrbis detulit. Cui, Regis nomine cùm Foxius reſpondiſſet, Rex

& duo

& duo Cardinales remotis arbitris, de ſuis rebus multùm diuq; collocuti ſunt. Aduentus Campegij fuit vniuerſis regni ordinibus longè ingratiſſimus, quòd paſſim dicerent eum acceſſiſſe, vt Regem à ſanctiſſima vxore ſua diſiungeret. Præcipuè autem Regina in luctu & lachrymis nocte dieque egit. Quam cùm per occultos nuncios conſolari Campegius niteretur, eandemque, vt religionem aliquam ſpontè ſuſciperet, vitæ ſaltem tuendæ cauſa hortatus eſſet, illa intrepidè reſpondit, ſibi conſtitutum eſſe, matrimonium ſuum quod Eccleſia Romana legitimum ſemel iudicaſſet, conſtantiſſimè tueri; nec illum recipere iudicem, qui per aperta mendacia potiùs à Rege exortus, quàm à Pontifice miſſus fuiſſet. Reginæ mœror.

His verbis intellectis, Campegius ad Pontificem ſcribit, tùm quid animi Reginæ ſit, tùm quantopere inſtet Rex vt cauſa abſoluatur; itemque, collegã ſuum Volſæum, qui prior ſit in ordine iudicum ſcriptus, totum ad matrimoniũ ſeparandum eſſe intentum: quare ſanctitatem tuam debere primo quoq; tempore, quid ei faciendum cenſeat, præſcribere. Diſſimulante autem Pontifice, nec aliud quàm dilationes quærente, ad ſex ferè menſes; hoc eſt à nonis Octobris, vſque ad quintum calendas Iunij, à cauſæ cognitione ceſſatum eſt. Rex autem videns populum indignari, quòd potiundæ meretriculæ cauſa, vxorem tàm illuſtrem repudiare conaretur: ſexto idus Nouembris Principes ac plebem conuocans, iuratò affirmat, ſe non alicuius fœminæ amore captum, ſed ſolo conſcientiæ ſcrupulo adductum, vt hanc litem intenderet. Nam quid ſua coniuge ſanctius, quid nobilius eſſe? nec ſibi aliud in ea diſplicere, quàm quòd fratris ſui vxor priùs fuiſſet. Qui eum iurantem audiebant, impudentiam viri ſatis admirari non poterant. Tot enim ſtupra & adul-

Campegij literæ ad Papam.

An. 1528.

Henrici ſimulatio.

tetia quæ paſſim committebat, facilè clamabant eum non tam religiosè pium eſſe, vt in re vxoria ſcrupulis conſcientiæ ſuæ multùm torqueretur.

Legati accedunt ad Reginam.

Campegius Regi ſuaſit, vt hanc cauſam non inimica litigatione decidi, ſed mutua gratia componi pateretur. Cùm Regi conſilium placuiſſet, de illius voluntate accedunt Cardinales ad Reginam, acturi cum illa, vt aliquem religionis habitum ſuſciperet. Sed vix iam præfati erant ſe à Pontifice miſſos, vt cognoſcerẽt vtrum ipſius cum Rege matrimonium eſſet validum nec ne; cùm illa orationem ipſorum interpellans, Rem (inquit) actam agitis; & actam, non ſolum in ſenatu duorum Regum prudentiſſimorum, ſed in Romano conſiſtorio, itemq; à Papa Iulio trãſactam, viginti annorum cohabitatione firmatam, fructu prolis ſtabilitã, orbis Chriſtiani gratulatione, & iudicio corroboratam. Sed hanc ærumnam meam tibi vni (Volſæe) acceptam fero, quam tu odio tãto proſequeris, vel quòd ego ambitionem tuam, & libidinẽ æquo animo ferre nunquàm potuerim; vel quòd Cæſar nepos meus tibi Papatum deferendum non curauerit. Cùm verò illam, & nimio dolore commotam, & mox in lachrymas reſolutam conſpicerent, ab vlteriore colloquio tunc ſibi temperandum putarunt, cætera per nuncios confecturi.

Anna ablegatur.

Henricum, feſta natalitia ludis, epulis, & ſpectaculis, ad quæ Cardinales inuitabantur, ſplendidè tranſigentem, & Annam Bolenam toto populo aſpectante, in maximis delitijs habentem, Volſæus admonuit, vt ſaltem honoris ſui memor, interim dum lis ageretur, illam pateretur apud patrẽ ſuum educari. Vix tandem conceſſit Rex, vt ſaltem per ſolemnes Quadrageſimæ dies à conſpectu ſuo abeſſet. Quibus tranſactis, Rex Thomam Bolenum quem iam Baronem & dominum

Anna reuocatur.

Rupe-

Rupe-fortis creauerat, iubet Annam filiam ſecretò ad aulam ſuam reducere: ſimulque Rex ipſe litteras amoris plenas ad eam ſcribens, humaniſſimè ad ſe inuitat. Cæterùm illa negat ſe ad illum, qui eam ſemel tam indignè ablegarit, redituram, nec vllo modo mater potuit filiæ perſuadere, vt ad Regē ſe conferret. Sed cum Thomas Bolenus Principis indignationem mortis nuncium eſſe dictitans, monuiſſet eam, vt niſi & ſeipſam, & domum Bolenorum vniuerſam perdere in animo haberet, quàm primùm accederet: Veniam igitur (inquit Anna) ſed vbi ſemel hominem intra vngues meos concluſero, eum vt meritus eſt tractabo. Tunc Rex vt iratam placaret, multò magnificentiùs quàm vnquàm ante, nulla ſui nominis aut honoris habita ratione, excipit.

Vox meretricia.

In cauſa verò diuortij ſui, cùm animaduerteret omnes Theologos & iuris Pontificij profeſſores in eo cōueniſſe, quòd abſq; Iulij Pontificis venia, qui leges Eccleſiaſticas relaxabat, matrimonium Henrici cum Catharina nullo modo ratum fuiſſet: omnes neruos in Iulij diſpenſatione infirmanda intendit.

Stephano igitur Gardinero, & Franciſco Briano qui Romæ agebant, mandatum eſt ante omnia, ne vlli pecuniæ parcerent, ſed ingentia munera ijs Cardinalibus, & Theologis quorum opera illis vſui eſſe poſſet, vltrò offerrent. Rex verò per legatos à Pontifice petijt, primùm, vt Iulij Papæ diſpenſationem pronunciaret adulterinam, & ipſo iure nullam; deindè vt poteſtatem faceret, quò Maria Henrici & Catharinæ filia cū Duce Richmundiæ eiuſdem Henrici filio notho, ſucceſſionis Regiæ ſtabiliendæ cauſa, matrimonio coniungeretur. Quo quidem ſecundo poſtulato, manifeſtum fecit, ſe nullo conſcientiæ ſcrupulo Catharinæ matrimonium impugnaſſe, qui iam fratris cum ſorore

Diploma Iulij Papæ oppugnatur.

Noua mandatorum Capita.

coniu-

ſummo iure, quàm ſolo æquitatis nomine obtenturũ. Contrà verò legati dicebant, nihil ſibi curæ eſſe vt Breue Apoſtolicum exhiberetur, niſi ad conſtitutum diem id fieret.

Cùm autem hæc res magnam Pontifici moleſtiam afferret, per literas cum legato ſuo Campegio expoſtulat, quòd eiuſmodi mandata Romam perferri paſſus ſit, quæ in Anglia præcidi oportuiſſet, quodq́; ſpem vllam de rebus eiuſmodi quæ concedi nunquam poſſent, à Pontifice impetrandis fecerit. In earum literarum extremo queſtus eſt (qui Papæ fuerat à ſecretis) Ioannes Baptiſta Sanga, legatos Regis, præ orationis vehementia, magnum malum Sedi Apoſtolicæ minatos, niſi Rex voti ſui compos fieret: quaſi verò (ait) ſua ſanctitas ab officio recedere debuit, etiamſi totum orbem lucratura eſſet, aut quaſi minarum iſtiuſmodi executio, non primùm illis ipſis qui minatur, plurimùm detrimenti ſit allatura: ſi Rex videlicet, ob explendam libidinem ſuam, vt domi, ſuæ vxori, ſic foris, Sedi Apoſtolicæ; hoc eſt, radici & matrici Eccleſiæ Chriſtianæ, libellum repudij daturus eſſet. Atq; hinc quidem certiſſimò conſtat, legatos eò vſque Regis animum exploratum habuiſſe, vt potiùs fidem vna cum vxore abijcere vellet, quàm Annæ amplexibus priuari.

Interlocutio Papæ.

21. April. An. 1528.

Minæ legatorum Henrici.

Quapropter cùm Henricus ex legatorum ſuorum literis intellexiſſet, Pontificem nihil eorum quæ peteret, abſq; conditionibus adiunctis conceſſiſſe: inaudiſſet autem inter Papam, & Cæſarem recentẽ pacem Barçinoni factam eſſe, qua omnia quæ Burbonij milites eripuerant, Eccleſiæ reſtituerentur: timeret etiam ne inter eundem Cæſarem, & Galliæ Regem reliquoſque Chriſtianos Principes generalis quædam pax (qua de re Cameraci tunc diſceptabatur, quæq; paulò pòſt confecta eſt) componerentur, qua fieret vt & Papa illi

Quare Henricus præpropere vrget cauſæ cognitionem.

minùs deberet, & Imperator maiorem potentiam acquireret, & Galliarum Rex filijs receptis, Henrici ope minùs indigeret; atq; ita vndique deſertus, nec veterem vxorem repudiare, nec Annam ducere, ſaluis rebus ſuis poſſet: re priùs cum Volſæo & aduocatis communicata, Campegium renitentem, ſeque, ob decretum Iulij nondum corám exhibitum, iuſtiſſimè excuſantem, quin & à Pontifice abſque nouis mandatis, de cauſa illa vlteriùs cognoſcere prohibitum: tamen minis, blanditijs, muneribus, importunitate eò adegit, vt cùm de vita etiam ſua, niſi Regis voluntati ſatisfaceret, in dubium veniret; tandem, vnà cum Volſæo, Londini, quinto Calendas Iunias, in cœnaculo fratrem ordinis D. Dominici, tribunal conſcenderet.

An. 1529.

Legati iudicialiter de cauſa cognoſcunt.

Mandatis igitur Clementis Papæ ante omnia recitatis, nominatim euocant; primùm Regem Henricum, cuius vice duo procuratores aderant; deindè Reginam, quæ ipſa in medium prodiens, cùm proteſtata eſſet, ſe in illos tanquàm iudices ſuos non aſſentire, ad Papam prouocauit. Sed cùm appellationem legati non admitterent, niſi Regina ſcripto quodam Apoſtolico doceret, mandata ipſorum eſſe reuocata: proximo die quo in iudicio conſeſſum eſt, Regina iterum affuit, ac tùm quidem, propoſita ſolenni exceptione, rationes, cur ad Pontificem prouocaret, his expreſſit. Primùm, quòd locus iudicij parum æquus videretur. Nam ſe in Hiſpanijs natam, ibi eſſe peregrinam: Henricum qui huius litis auctor ſit, eundem eſſe totius Angliæ Regem. Deindè, perſonas iudicum non ſolum Regi deuinctas, verùm & ſubiectas eſſe, Volſæum ob Vintonienſem & Eboracenſem Epiſcopatus, ac multas Abbatias: Campegium, ob Sarisburienſis Eccleſiæ ex dono Regis adeptum Epiſcopatum. Poſtremò,

Appellatio Reginæ ad Pontificem & cur facta.

1

2

3

ſanctiſ-

ſanctiſſimè iurat, ſe non niſi timore iuſtiſſimo adduci, vt horum iudicio hoc in loco & hac in cauſa ſtare recuſet.

Quanquàm verò iudices in Regis gratiam nollent appellationem Catharinæ recipere, tamen cùm ſententiam repudij non ferrent, nihil quòd Regi gratum eſſet, facere videbantur. Itaque Henricus ipſe in iudicio ſeipſum ſiſtens palàm, dixit; non odio Reginæ, ſed ſcrupulo conſcientiæ,& doctiſſimorum hominum iudicijs ſe impulſum,vt,quanquàm domi haberet Cardinalem Eboracenſem de latere legatum, cui ſoli poteſtas ad litem hanc decidendam, delegari potuiſſet, tamē declinandæ inuidiæ cauſa, hos iudices à Pontifice Romano, ſummo Eccleſiæ capite, impetraret; quorum ſententiæ quæcunque illa futura eſſet, ſe acquieturum conteſtabatur.

Henrici in iudicio oratio mendax.

Poſtquàm Rex perorauerat, Regina vrgebat, vt appellatio quam interpoſuiſſet, iudicibus probaretur. Illis negantibus, cùm ad læuam ſubſediſſet, de loco ſuo ſurgens, Regem qui ad dexteram ſub conopæo conſidebat, adiuit, genibusque flexis ab illo ſupplex precata eſt, vt quoniam in ſuo regno ageret, ipſa verò peregrina eſſet liberam ei poteſtatem faceret; Romæ apud communem omnium Chriſtianorum patrem, atque etiam iudicem ipſi Regi probatum, litem iſtam perſequendi. Aſſurgens Rex, & benigniſſimis oculis eam intuitus, hanc ſe illi poteſtatem facere dixit: populo interim qui vultum vtriuſque coniugis, & geſtum ſpectabat, minimè ſibi à lachrymis temperantē. Diſcedit ergò Regina ex loco iudicij. Cui, cùm ſtatim eſſet nunciatum, ipſam à Rege & iudicibus reuocari; Parebo (inquit) marito meo, non item iudicibus. Sed cùm à procuratorib⁹ ſuis admoneretur, ſi verba interpoſitæ appellationis ſua in iudiciū reuerſione

Reginæ ſupplicatio ad Regem.

oppugnaret, eam rem detrimentum cauſæ ipſius allaturam: hac propoſita Regis nuncio excuſatione, ad Bainardi arcem, vnde illuc venerat, reuerſa, toti conſilio ſuo dixit: hodie primùm, ne cauſæ meæ nocerem, domino meo Regi non parui, ſed cùm proximè eum videro, flexis genibus, hanc culpam deprecabor. O coniugem meliori marito dignam: niſi quòd, hoc perſecutionis genere, DEO viſum erat, immarceſſibilem illi gloriæ coronam præparare.

Humilitas Reginæ.

Henricus verò qui tantum ne inurbanus videretur, ad temporis momentum precibus Reginæ aſſenſerat, è veſtigiò legatos ad ſententiam ferendam, Iulijq; Papæ decretum abrogādum, omnibus modis premebat. Exemplum igitur Pontificiæ diſpenſationis, cùm in iudicio exhibitum eſſet, Regis procuratores ex multis capitibus contendebant, id ſatis firmum ad ſtatuendas Henrici & Catharinæ nuptias non fuiſſe.

Pōtificis Iulij diploma exhibetur & impetitur.

1 Primùm quod in eo Iulij decreto de nuptijs quidem non item de ſponſalibus contrahendis, mentio habebetur: cùm tamen & Principes ſponſalia primùm contraxerint, & in cauſa quæ à iure canonico aliena fuerit, extenſio nulla ſit admittenda.

2 Deinde quòd impubes Henrici ætas commemorata in decreto non fuiſſet; cùm is non niſi duodecim annorum tunc eſſet.

3 Tùm autem, quòd Henricus iam factus pubes, proteſtatus eſſet, ſe nolle Catharinam ducere.

4 Præterea quòd cùm hæ nuptiæ ob pacis bonum inter Ferdinandum atq; Elizabetham Hiſpaniæ, & Henricum ſeptimum Angliæ, Reges, retinendum permittentur: eaque dipenſationis Pontificiæ finalis cauſa fuerit; tamen nec impubes Henricus octauus de bono pacis cogitaſſet, nec Elizabetha & Henricus ſeptimus tunc vixiſſent, cùm nuptiæ celebrabantur.

Quid

Quid, quod Catharinæ & impuberis Henrici nomine, preces Pontifici offerebantur, cùm tamen iſtorum Principum nulla interceſſiſſent mandata, quorum vi parentes eorum, hoc pro illis iure agerent. Falſo verò narrationem totum id quod petatur, vitiare. 5

Poſtremò, cùm iſtæ nuptiæ duplici obſtaculo impedirentur; vno affinitatis, quod ex carnali copula Catharinæ & Arthuri oriebatur; altero iuſtitiæ publicæ honeſtatis, quod ex ſolo earum nuptiarum contractu, etiamſi nulla copula ſubſecuta eſſet, promanauit: in Iulij autem decreto ſolùm affinitatis impedimentum relaxaretur, de impedimento autem iuſtitiæ publicæ honeſtatis ablato, nulla fieret mentio: hinc aiebant effici, vt hoc poſterius impedimentum non oblatum, has Henrici & Catharinæ nuptias faceret illegitimas, & ipſo iure nullas. Hæc illi, 6

Reſponſum procuratorũ Reginæ pro diplomatæ Iulij.

Quanquàm autem Regina nihil ſibi negotij volebat cum illis iudicibus eſſe: tamē procuratores ipſius, vt ne iure aut æquitate deſtitui putarentur, omnibus aduerſariorum argumentis quàm primùm reſponderunt.

Ad 1. partem primæ obiectionis.

Dicebant igitur, ſublato ſemel per Iulij Papæ authoritatem, Eccleſiaſticæ legis impedimento, effectum quoque omnem ex illo profectum, eadem opera ſublatum fuiſſe; vt iam ipſis Principibus ex æquo licuerit, tàm ſponſalia, quàm matrimonium, velut iure communi contrahere. Vbi enim quicquam ob grauem aliquam cauſam permittitur, omnia ſine quibus ad illud perueniri non poteſt, ſimul permiſſa intelligũtur, nam alioqui nihil ageretur: impuberem verò Henricum non potuiſſe adhuc aliud quàm ſponſalia inire. Quid quòd poſt matrimonium Pontificis veniâ ritè contractum, ſtultè dubitari aſſerebant, vtrum licuerit Principibus ſponſalia contrahere, nec ne Cùm enim ſpon-

cum Venetis, Henrici Regis nomine egerunt, vt Rauennam redderent Sedi Apoſtolicæ; quòd tamen Veneti facere tunc recuſârunt. Inde ad Vrbem Veterem (hodie Vibietum) quò primum Pontifex ex Adriani mole libertus ſe contulerat, accedentes, poſtquàm de libertate ei reddita gratulati eſſent, hæc duo capita propoſuerunt; prius, vt ſua ſanctitas ad fœdus illud recens, quod inter Anglum & Gallum contra Cæſarem percutiebatur, ſe ipſam adiungere dignaretur; poſterius, vt matrimonium Henrici cum Catharina, fœmina quidem optima & nobiliſſima, ſed tamen quondam germani fratres ſui coniuge præter legem naturæ (vt aiebant) contractum, authoritate ſua irritum declararet, Nam in ea re obtemperatum Iulio ſecundo fuiſſe, cui contra ius diuinum diſpenſandi nullam fuiſſe poteſtatem.

Legationis Capita.

Qui ſcrupulus, quanquàm domi, Epiſcoporum Angliæ iudicio, ab animo Regis eximi potuiſſet, tamen, vt ne qua ſuſpicio Cæſari oboriretur, tamquàm in ſolius Regis gratiam Epiſcopi Anglicani hoc feciſſent, maluiſſe Regem hanc cauſam ad ſummum totius Eccleſiæ tribunal referre. Poſſe verò ſuam Sanctitatem huic morbo facillimam adhibere medicinam, propterea quòd ea ſit Catharinæ Sanctitas, tale auſterioris vitæ ſtudium, vt poſtquam mutuo conſenſu diuortium fuerit interpoſitum; illa nō difficulter ſit in monaſterium aliquod ſeſe abditura. Iudices verò huius negotij quos dari poſſe meliores, quàm lectiſſimos Cardinales Campegium & Volſæum; quorum alter in Anglia degens, cauſam optimè perſpectam habeat; alter ſub Leone decimo in Angliam cum poteſtate Legati miſſus, res Anglorum non pœnitus ignoret. Addunt præterea, Regem Hericum tàm grato animo beneficium hoc accepturum, vt ſtipēdia ſit perſolututu,

Perterrefactus Papæ.

Mendacium

Iudices petiti

Henricus muneribus tentat Pontificem.

quatuor

quatuor millibus peditum, ad perpetuam ſuæ Sanctitatis cuſtodiam, quo minus ſit ei neceſſe, vel à Cæſare, vel ab alio Principe vim timere, ſi fortè hac pontificis declaratione offendantur.

Papa vbi gratias & Regi & ipſis egiſſet, & cur in Gallicum fœdus intrandum ſibi illo tempore non putaret, rationem reddidiſſet: quòd ad cauſam diuortij attinebat, eos cum certis Cardinalibus & Theologis de ea re agere voluit; profeſſus, ſi hoc quod Rex petebat, legitimè fieri poſſe conſtaret, ſe non modò idipſum libenter facturum; ſed etiam ſeriò ſibi gratulaturum, quòd occaſio eſſet oblata tanto principi gratias referendi, qui & libro doctiſſimo pro ſeptem Eccleſiæ Sacramentis conſcripto, de tota Eccleſia optimè eſſet meritus, & prætereà ſedem Apoſtolicam nuper propugnaſſet, maximèq; omnium, ſuam ipſius perſonam ex manibus hoſtium ereptam, & vindicatam perpetuò ſibi deuinxiſſet. Reſponſum Papæ. Prima cauſæ delegatio.

Cardinales & Theologi rationibus atq; argumentis Legatorum perſpectis, vno conſenſu reſpõderunt: matrimonium Henrici cum Catharina ratum & firmum eſſe, nec vllo diuino iure prohiberi. Nam quicquid in Leuitico, de turpitudine vxoris fratris non reuelanda legatur, id neceſſariò ita interpretandum, vt, ne repugnet ei legi quæ poſtea in Deuteronomio præcipit ſuperſtiti fratri, vt fratris abſque liberis defuncti vxorem ducat. Aut enim has leges pulchrè conſentire & poſteriorem nihil aliud quàm prioris exceptionem quandam eſſe aut ſi contrariæ eſſent, non priorem poſteriori, ſed poſteriorem quæ in Deuteronomio extat, derogaſſe priori quæ in Leuitico traditur. Quòd verò verbum Ioannis Baptiſtæ laudâſſent, quo dixit ad Herodem: *Non licet tibi habere vxorem fratris tui*, Ioannem tunc egiſſe de tali Herodis fratre, De legatorũ Cardinalium ſententia. Leuit. 18. Deuter. 25. Marc. 6.

Luc. 2. qui & viueret, & Itureæ ac Traconitidis Tetrarcham ageret, & filiam ex ſe genuiſſet: cùm Arthurus Henrici frater nec iam viueret, nec prolem ex ſe reliquiſſet. In cauſa igitur tàm perſpicua iudices dandos non eſſe, maximè in Anglia, vbi omnia in poteſtate regis futura ſint, & præſertim tales qui ob multa beneficia de Regis Henrici manibus accepta, maiorem in modum ei ſint obſtricti.

Replicatio Doctorum. Cùm hoc reſponſum Doctori Stephano ſignificatũ eſſet, ad Põtificem reuerſus dixit; primùm, alijs Theologis in vrbe aliud videri; deindè, ſi matrimonium Henrici iure diuino interdictum non fuiſſet, tamen Regem oſtenſurum ipſius Iulij diſpenſationem minimè fuiſſe canonicam aut legittimam. Illud ſe maximè omnium mirari, quòd iudices qui priuatis non negarentur, tanto & tàm bene merito Regi dandos non eſſe dicatur; benignius reſponſum ſe à ſua Sanctitate expectare. Faciam (inquit Pontifex) Regis cauſa quicquid iure mihi facere licebit. Cæterùm agitur iam nõ de cauſa humani iuris, verum de matrimonio fideliũ? quod cùm ſit Sacramentum à CHRISTO inſtitutum, nihil in eo nobis innouare licet: & agitur de matrimonio diſſoluendo, quod à DEO coniunctum homo non ſeparat: & agitur de tali matrimonio diſſoluẽdo, quod authoritate deceſſoris mei contractum, viginti añorum cohabitatione munitum, etiam prolis fructu ſit corroboratum. quid? nonnè agitur etiam de honore tàm Catharinæ Principis, quàm Caroli Cæſaris? Et quis præſtabit, ne hoc diuortium magni alicuius belli cauſam præbeat? Mei autem officij eſt videre, ne quid turbarum, quibus obſtare queam, in Eccleſia DEI oriatur.

Papæ interlocutio.

Matth. 19.

Secũda cauſæ delegatio. Pontifex vbi hæc dixiſſet, iterum Regis cuſam alijs Cardinalibus, & Theologis cognoſcendam commiſit.

Ibi

Ibi quanquàm nonnulli dicerent æquiùs hanc litem Romæ, vbi omnibus ex æquo ius dicebatur, quàm in Anglia, vbi Regis arbitratu omnia fierent, decidendã eſſe: tamen alij, negotia Eccleſiaſtica politicis rationibus interpolantes, multis verbis queſti ſunt de hæreſibus nuper in Germania obortis, deque cæterorum Principum, in propugnanda fide, nimia tepiditate: quare cum Henrico fidei Catholicæ acerrimo defenſore clementiùs agendum, præſertim cùm dicatur, ipſam Reginam in monaſterium ingredi paratam eſſe. Et ſanè illud videri duriſſimum, vt ne iudices quidem ij dentur, quos tantus Rex petit; cùm potiùs, dum lis apud eos agitatur, ſperãdum ſit, Regis animum, ſi qua in re nunc ſit deprauatior, ad officium paulatim reuocatum iri. Saltem quid obſtare, quò minus periculum fiat? Semper enim Pontifici integrum fore, vt cauſam ad ſe reuocet.

Politiæ rationes.

Hæc autem poſterior ſententia valuit apud Clemẽtem, partim gratiæ Henrici nimium dantem; partim nihil omninò ſuſpicatum, quòd falſa eſſent illa omnia quæ de Catharinæ vel aſſenſu, vel monaſtica vita obtenderentur. Dati ſunt ergò iudices, Laurentius Campegius, & Thomas Volſæus; hic presbyter, ille Epiſcopus, Cardinalis.

Pontifex Hẽrico Iudices concedit.

Regina verò licet de his qui ad Vrbem mittebantur legatis, certior facta non eſſet, tamẽ ſimulac tale quid ſuſpectum habere cœpit, tùm à Põtifice per literas petijt, ne qua legatio in Angliam de hoc diuortio cognitura mitteretur (nam hoc nihil eſſe aliud quàm Regẽ in ſua cauſa iudicem facere) tùm Imperatorem tàm de Volſæi ſuggeſtione, quàm de Regis inſtituto certiorem fecit, ſummis precibus contendens, ne materterã ſuam dedereret, cui omnes iſtæ inimicitiæ ob ſolius Cæſaris odium ſuſtinendæ ſint.

Reginæ iuſtiſſima petitio.

Queſtus

Cęſaris legati oratio.

Queſtus eſt apud Pontificem Cæſaris legatus, tàm de nuncijs à Rege Angliæ in Vrbem inſcia Regina (cuius tamen cauſa hæc præcipuè erat, clanculum miſſis; quàm de iudicibus à Pontifice datis antequàm adhuc quid Sereniſſima Regina pro ſe allatura eſſet, audiuiſſet. Quæ ſcandala hinc oritura, cùm Cæſar materteræ ſuæ cauſam contra iniurias Henrici propugnauerit? Quem ſtatum rerum in ipſo Angliæ regno expectandum, quando peſſimi quique Regiam libidinem fouentes, omnibus honorum gradibus præficientur, ſoli autem boni & fideles viri, ob ſolius Dei timorem cauſam Reginæ propugnantes, omni honoris gradu deturbati fuerint?

Animus Pōtificis perplexus, & mandata ad Campegium.

Pontifex cùm intellexiſſet ſuggeſtionem Regis falſam fuiſſe, quatuor nuncios celerrimo curſu, diuerſis itineribus ad Campegium miſit, per literas ei mandãs; primùm vt in itinere quàm tardiſſimè progrediatur; deindè cùm in Angliam venerit, omnem operam ad Regem cum Regina conciliandum interponat; in quo ſi non profecerit, Sereniſſimæ Reginæ religionis ingreſſum perſuadere conetur; quòd ſi neq; hoc obtineri poterit, ſaltem ne vllam pro diuortio ſententiã abſque nouo & expreſſo ipſius Pontificis mandato ferat.

An. 1525. Mart. 19.

Hoc (inquit) *ſummum & maximum ſit tibi mandatum.* Alijs verò literis Viterbi datis, planè ſignificat, ſi de ſua tantùm perſona ageretur, ſe omnia pericula in Regis Henrici gratiam ſubiturum: ſed nunc illius voluntati abſque iniuſtitia, & publico ſcandalo ſatisfieri non poſſe.

Campegij in Angliam appulſio. An. 1528.

Campegius nonis Octobris Londinum ingreſſus, & à Volſæo ad Regem deductus, omnia ſtudia & officia Pontificis, Cardinalium, Cleri, ac Populi Romani nomine, Henrico Regi tãquàm liberatori vrbis detulit. Cui, Regis nomine cùm Foxius reſpondiſſet, Rex

& duo

& duo Cardinales remotis arbitris, de ſuis rebus multùm diuq́; collocuti ſunt. Aduentus Campegij fuit vniuerſis regni ordinibus longè ingratiſſimus, quòd paſſim dicerent eum acceſſiſſe, vt Regem à ſanctiſſima vxore ſua diſiungeret. Præcipuè autem Regina in luctu & lachrymis nocte dieque egit. Quam cùm per occultos nuncios conſolari Campegius niteretur, eandemque, vt religionem aliquam ſpontè ſuſciperet, vitæ ſaltem tuendæ cauſa hortatus eſſet, illa intrepidè reſpondit, ſibi conſtitutum eſſe, matrimonium ſuum quod Eccleſia Romana legitimum ſemel iudicaſſet, conſtantiſſimè tueri; nec illum recipere iudicem, qui per aperta mendacia potiùs à Rege exortus, quàm à Pontifice miſſus fuiſſet. Reginæ mœror.

His verbis intellectis, Campegius ad Pontificem ſcribit, tùm quid animi Reginæ ſit, tùm quantopere inſtet Rex vt cauſa abſoluatur; itemque, collegã ſuum Volſæum, qui prior ſit in ordine iudicum ſcriptus, totum ad matrimoniũ ſeparandum eſſe intentum: quare ſanctitatem tuam debere primo quoq; tempore, quid ei faciendum cenſeat, præſcribere. Diſſimulante autem Pontifice, nec aliud quàm dilationes quærente, ad ſex ferè menſes, hoc eſt à nonis Octobris, vſque ad quintum calendas Iunij, à cauſæ cognitione ceſſatum eſt. Rex autem videns populum indignari, quòd potiundæ meretriculæ cauſa, vxorem tàm illuſtrem repudiare conaretur: ſexto idus Nouembris Principes ac plebem conuocans, iuratò affirmat, ſe non alicuius fœminæ amore captum, ſed ſolo conſcientiæ ſcrupulo adductum, vt hanc litem intenderet. Nam quid ſua coniuge ſanctius, quid nobilius eſſe? nec ſibi aliud in ea diſplicere, quàm quòd fratris ſui vxor priùs fuiſſet. Qui eum iurantem audiebant, impudentiam viri ſatis admirari non poterant. Tot enim ſtupra & adul-

Campegij literæ ad Papam.

An. 1528.

Henrici ſimulatio.

teria

teria quæ paſſim committebat, facilè clamabant eum non tam religioſè pium eſſe, vt in re vxoria ſcrupulis conſcientiæ ſuæ multùm torqueretur.

Campegius Regi ſuaſit, vt hanc cauſam non inimica litigatione decidi, ſed mutua gratia componi pateretur. Cùm Regi conſilium placuiſſet, de illius voluntate accedunt Cardinales ad Reginam, acturi cum illa, vt aliquem religionis habitum ſuſciperet. Sed vix iam præfati erant ſe à Pontifice miſſos, vt cognoſcerēt vtrum ipſius cum Rege matrimonium eſſet validum nec ne; cùm illa orationem ipſorum interpellans, Rem (inquit) actam agitis; & actam, non ſolùm in ſenatu duorum Regum prudentiſſimorum, ſed in Romano conſiſtorio, itemq; à Papa Iulio trāſactam, viginti annorum cohabitatione firmatam, fructu prolis ſtabilitā, orbis Chriſtiani gratulatione, & iudicio corroboratam. Sed hanc ærumnam meam tibi vni (Volſæe) acceptam fero, quam tu odio tāto proſequeris, vel quòd ego ambitionem tuam, & libidinē æquo animo ferre nunquàm potuerim; vel quòd Cæſar nepos meus tibi Papatum deferendum non curauerit. Cùm verò illam, & nimio dolore commotam, & mox in lachrymas reſolutam conſpicerent, ab vlteriore colloquio tunc ſibi temperandum putarunt, cætera per nuncios confecturi.

Legati accedunt ad Reginam.

Henricum, feſta natalitia ludis, epulis, & ſpectaculis, ad quæ Cardinales inuitabantur, ſplendidè tranſigentem, & Annam Bolenam toto populo aſpectante, in maximis delitijs habentem, Volſæus admonuit, vt ſaltem honoris ſui memor, interim dum lis ageretur, illam pateretur apud patrē ſuum educari. Vix tandem conceſſit Rex, vt ſaltem per ſolemnes Quadrageſimæ dies à conſpectu ſuo abeſſet. Quibus tranſactis, Rex Thomam Bolenum quem iam Baronem & dominum

Anna ablegatur.

Anna reuocatur.

Rupe-fortis creauerat, iubet Annam filiam ſecretò ad aulam ſuam reducere: ſimulque Rex ipſe litteras amoris plenas ad eam ſcribens, humaniſſimè ad ſe inuitat. Cæterùm illa negat ſe ad illum, qui eam ſemel tam indignè ablegarit, redituram, nec vllo modo mater potuit filiæ perſuadere, vt ad Regē ſe conferret. Sed cum Thomas Boleuus Principis indignationem mortis nuncium eſſe dictitans, monuiſſet eam, vt niſi & ſeipſam, & domum Bolenorum vniuerſam perdere in animo haberet, quàm primùm accederet: Veniam igitur (inquit Anna) ſed vbi ſemel hominem intra vngues meos concluſero, eum vt meritus eſt tractabo. Tunc Rex vt iratam placaret, multò magnificentiùs quàm vnquàm ante, nulla ſui nominis aut honoris habita ratione, excipit. *Vox meretricia.*

In cauſa verò diuortij ſui, cùm animaduerteret omnes Theologos & iuris Pontificij profeſſores in eo cōueniſſe, quòd abſq; Iulij Pontificis venia, qui leges Eccleſiaſticas relaxabat, matrimonium Henrici cum Catharina nullo modo ratum fuiſſet: omnes neruos in Iulij diſpenſatione infirmanda intendit.

Stephano igitur Gardinero, & Franciſco Briano qui Romæ agebant, mandatum eſt ante omnia, ne vlli pecuniæ parcerent, ſed ingentia munera ijs Cardinalibus, & Theologis quorum opera illis vſui eſſe poſſet, vltrò offerrent. Rex verò per legatos à Pontifice petijt, primùm, vt Iulij Papæ diſpenſationem pronunciaret adulterinam, & ipſo iure nullam; deindè vt poteſtatem faceret, quò Maria Henrici & Catharinæ filia cū Duce Richmundiæ eiuſdem Henrici filio notho, ſucceſſionis Regiæ ſtabiliendæ cauſa, matrimonio coniungeretur. Quo quidem ſecundo poſtulato, manifeſtum fecit, ſe nullo conſcientiæ ſcrupulo Catharinæ matrimonium impugnaſſe, qui iam fratris cum ſorore *Diploma Iulij Papæ oppugnatur.* *Noua mandatorum Capita.*

coniugium ſatis eſſe legitimum, accedente Pontificis diſpenſatione exiſtimaret, hoc autem Regem petijſſe, ex ipſius Pontificis ad Campegium literis cernitur. Tertium verò non legatorum ore, ſed ſua manu conſcriptum & conſignatum Rex adiunxit, vt quanquàm ipſe Henricus Mariam Bolenam cognouiſſet, ex eóq; legibus Eccleſiæ prohiberetur, Annam Bolenam eiuſdem Mariæ ſororem vterinam in coniugem aſſumere: tamen ſua Sanctitas, quæ leges Eccleſiaſticas moderatur & relaxat, gratiam ei huius rei authoritate Apoſtolica faceret. Quod ita conſcriptum & petitum fuiſſe, non Caietanus modò inſinuat, verùm etiam Cardinalis Polus conſtanter affirmat; additque, Henricum ita demum hoc vltimum impetrâſſe, ſi ante conſtitiſſet, Iulium Pontificem non habuiſſe ius, priore illa in cauſa (hoc eſt in nuptijs fratris) diſpenſandi.

Polus lib. 3. de vnione Eccleſ.

De primo autem poſtulato, ea ratio inibatur, vt legati Regis peterent Iulij decretum, in quo matrimonium Catharinæ cum Henrico ratum habuerat, circumduci & abrogari. Quæ res, vt ritè atque ordine tractari poſſet, Clemens dixit, ſe acturum cum Imperatore, vt authenticum illud Iulij decretum quod apud Cæſarem extabat, aut in Vrbem Romam, aut certè in Angliam ad legatos ſuos traſmitteretur. Inſtabant legati Regis, vt niſi Carolus intra duos menſes proximè ſecuturos decretum Iulij exhiberet, ſua Sanctitas illud pronunciaret irritum, ac nullū. De qua petitione cùm Cardinalis de Monte, & Quatuor Coronatorum, Epiſcopus Simoneta, & Theologi quidam ex mandato Pontificis cognouiſſent: viſa eſt omnibus iniquiſſima, tàm ob temporis præſcripti breuitatem, quam ob inuſitatum edicti modum.

Petitio legatorū Henrici.

Itaque Pontifex interlocutus eſt, ſe hac de re ad Cæſarem ſcripturum, à quo non putabat ſe plus minis &

ſummo

ſummo iure, quàm ſolo æquitatis nomine obtenturũ. Contrà verò legati dicebant, nihil ſibi curæ eſſe vt Breue Apoſtolicum exhiberetur, niſi ad conſtitutum diem id fieret.

Cùm autem hæc res magnam Pontifici moleſtiam afferret, per literas cum legato ſuo Campegio expoſtulat, quòd eiuſmodi mandata Romam perferri paſſus ſit, quæ in Anglia præcidi oportuiſſet, quodq; ſpem vllam de rebus eiuſmodi quæ concedi nunquam poſſent, à Pontifice impetrandis fecerit. In earum literarum extremo queſtus eſt (qui Papæ fuerat *à* ſecretis) Ioannes Baptiſta Sanga, legatos Regis, præ orationis vehementia, magnum malum Sedi Apoſtolicæ minatos, niſi Rex voti ſui compos fieret: quaſi verò (ait) ſua ſanctitas ab officio recedere debuit, etiamſi totum orbem lucratura eſſet, aut quaſi minarum iſtiuſmodi executio, non primùm illis ipſis qui minatur, plurimùm detrimenti ſit allatura; ſi Rex videlicet, ob explendam libidinem ſuam, vt domi, ſuæ vxori, ſic foris, Sedi Apoſtolicæ; hoc eſt, radici & matrici Eccleſiæ Chriſtianæ, libellum repudij daturus eſſet. Atq; hinc quidem certiſſimò conſtat, legatos eò vſque Regis animum exploratum habuiſſe, vt potiùs fidem vna cum vxore abijcere vellet, quàm Annæ amplexibus priuari.

Interlocutio Papæ.
21. April. An. 1528.

Minæ legatorum Henrici.

Quapropter cùm Henricus ex legatorum ſuorum literis intellexiſſet, Pontificem nihil eorum quæ peteret, abſq; conditionibus adiunctis conceſſiſſe: inaudiſſet autem inter Papam, & Cæſarem recentè pacem Barçinoni factam eſſe, qua omnia quæ Burbonij milites eripuerant, Eccleſiæ reſtituerentur: timeret etiam ne inter eundem Cæſarem, & Galliæ Regem reliquosque Chriſtianos Principes generalis quædam pax (qua de re Cameraci tunc diſceptabatur, quæq; paulò pòſt confecta eſt) componerentur, qua fieret vt & Papa illi

Quare Henricus præpropere vrget cauſæ cognitionem.

minùs deberet, & Imperator maiorem potentiam acquireret, & Galliarum Rex filijs receptis, Henrici ope minùs indigeret; atq; ita vndique deſertus, nec veterem vxorem repudiare, nec Annam ducere, ſaluis rebus ſuis poſſet: re priùs cum Volſæo & aduocatis communicata, Campegium renitentem, ſeque, ob decretum Iulij nondum coràm exhibitum, iuſtiſſimè excuſantem, quin & à Pontifice abſque nouis mandatis, de cauſa illa vlteriùs cognoſcere prohibitum: tamen minis, blanditijs, muneribus, importunitate eò adegit, vt cùm de vita etiam ſua, niſi Regis voluntati ſatisfaceret, in dubium veniret; tandem, vnà cum Volſæo, Londini, quinto Calendas Iunias, in cœnaculo fratrem ordinis D. Dominici, tribunal conſcenderet.

An. 1529.

Legati iudicialiter de cauſa cognoſcunt.

Mandatis igitur Clementis Papæ ante omnia recitatis, nominatim euocant; primùm Regem Henricum, euius vice duo procuratores aderant; deindè Reginam, quæ ipſa in medium prodiens, cùm proteſtata eſſet, ſe in illos tanquàm iudices ſuos non aſſentire, ad Papam prouocauit. Sed cùm appellationem legati non admitterent, niſi Regina ſcripto quodam Apoſtolico doceret, mandata ipſorum eſſe reuocata: proximo die quo in iudicio conſeſſum eſt, Regina iterum affuit, ac tùm quidem, propoſita ſolenni exceptione, rationes, cur ad Pontificem prouocaret, his expreſſit. Primùm, quòd locus iudicij parum æquus videretur. Nam ſe in Hiſpanijs natam, ibi eſſe peregrinam: Henricum qui huius litis auctor ſit, eundem eſſe totius Angliæ Regem. Deindè, perſonas iudicum non ſolum Regi deuinctas, verùm & ſubiectas eſſe, Volſæum ob Vintonienſem & Eboracenſem Epiſcopatus, ac multas Abbatias: Campegium, ob Sariſburienſis Eccleſiæ ex dono Regis adeptum Epiſcopatum. Poſtremò,

Appellatio Reginæ ad Pontificem & cur facta.

1

2

3

ſanctiſ-

ſanctiſſimè iurat, ſe non niſi timore iuſtiſſimo adduci, vt horum iudicio hoc in loco & hac in cauſa ſtare recuſet.

Quanquàm verò iudices in Regis gratiam nollent appellationem Catharinæ recipere, tamen cùm ſententiam repudij non ferrent, nihil quòd Regi gratum eſſet, facere videbantur. Itaque Henricus ipſe in iudicio ſeipſum ſiſtens palàm, dixit; non odio Reginæ, ſed ſcrupulo conſcientiæ,& doctiſſimorum hominum iudicijs ſe impulſum, vt, quanquàm domi haberet Cardinalem Eboracenſem de latere legatum, cui ſoli poteſtas ad litem hanc decidendam, delegari potuiſſet, tamẽ declinandæ inuidiæ cauſa, hos iudices à Pontifice Romano, ſummo Eccleſiæ capite, impetraret; quorum ſententiæ quæcunque illa futura eſſet, ſe acquieturum conteſtabatur. Henrici in iudicio oratio mendax.

Poſtquàm Rex perorauerat, Regina vrgebat, vt appellatio quam interpoſuiſſet, iudicibus probaretur. Illis negantibus, cùm ad læuam ſubſediſſet, de loco ſuo ſurgens, Regem qui ad dexteram ſub conopæo conſidebat, adiuit, genibusque flexis ab illo ſupplex precata eſt, vt quoniam in ſuo regno ageret, ipſa verò peregrina eſſet liberam ei poteſtatem faceret; Romæ apud communem omnium Chriſtianorum patrem, atque etiam iudicem ipſi Regi probatum, litem iſtam perſequendi. Aſſurgens Rex, & benigniſſimis oculis eam intuitus, hanc ſe illi poteſtatem facere dixit: populo interim qui vultum vtriuſque coniugis, & geſtum ſpectabat, minimè ſibi à lachrymis temperantẽ. Diſcedit ergò Regina ex loco iudicij. Cui, cùm ſtatim eſſet nunciatum, ipſam à Rege & iudicibus reuocari; Parebo (inquit) marito meo, non item iudicibus. Sed cùm à procuratorib[9] ſuis admoneretur, ſi verba interpoſitæ appellationis ſua in iudiciũ reuerſione Reginæ ſupplicatio ad Regem.

oppugnaret, eam rem detrimentum cauſæ ipſius allaturam: hac propoſitâ Regis nuncio excuſatione, ad Bainardi arcem, vndè illuc venerat, reuerſa, toti conſilio ſuo dixit: hodiè primùm, ne cauſæ meæ nocerem, domino meo Regi non parui, ſed cùm proximè eum videro, flexis genibus, hanc culpam deprecabor. O coniugem meliori marito dignam: niſi quòd, hoc perſecutionis genere, Deo viſum erat, immarceſſibilem illi gloriæ coronam præparare.

Humilitas Reginæ.

Henricus verò qui tantum ne inurbanus videretur, ad temporis momentum precibus Reginæ aſſenſerat, è veſtigiò legatos ad ſententiam ferendam, Iulijq; Papæ decretum abrogādum, omnibus modis premebat. Exemplum igitur Pontificiæ diſpenſationis, cùm in iudicio exhibitum eſſet, Regis procuratores ex multis capitibus contendebant, id ſatis firmum ad ſtatuendas Henrici & Catharinæ nuptias non fuiſſe.

Pōtificis Iulij diploma exhibetur & impetitur.

1 Primùm quod in eo Iulij decreto de nuptijs quidem non item de ſponſalibus contrahendis, mentio habetur: cùm tamen & Principes ſponſalia primùm contraxerint, & in cauſa quæ à iure canonico aliena fuerit, extenſio nulla ſit admittenda.

2 Deinde quòd impubes Henrici ætas commemorata in decreto non fuiſſet; cùm is non niſi duodecim annorum tunc eſſet.

3 Tùm autem, quòd Henricus iam factus pubes, proteſtatus eſſet, ſe nolle Catharinam ducere.

4 Præterea quòd cùm hæ nuptiæ ob pacis bonum inter Ferdinandum atq; Elizabetham Hiſpaniæ, & Henricum ſeptimum Angliæ, Reges, retinendum permitterentur: eaque dipenſationis Pontificiæ finalis cauſa fuerit; tamen nec impubes Henricus octauus de bono pacis cogitaſſet, nec Elizabetha & Henricus ſeptimus tunc vixiſſent, cùm nuptiæ celebrabantur.

Quid, quod Catharinæ & impuberis Henrici nomine, preces Pontifici offerebantur, cùm tamen iſtorum Principum nulla interceſſiſſent mandata, quorum vi parentes eorum, hoc pro illis iure agerent. Falſo verò narrationem totum id quod petatur, vitiare. 5

Poſtremò, cùm iſtæ nuptiæ duplici obſtaculo impedirentur; vno affinitatis, quod ex carnali copula Catharinæ & Arthuri oriebatur; altero iuſtitiæ publicæ honeſtatis, quod ex ſolo earum nuptiarum contractu, etiamſi nulla copula ſubſecuta eſſet, promanauit: in Iulij autem decreto ſolum affinitatis impedimentum relaxaretur, de impedimenro autem iuſtitiæ publicæ honeſtatis ablato, nulla fieret mentio: hinc aiebant effici, vt hoc poſterius impedimentum non oblatum, has Henrici & Catharinæ nuptias faceret illegitimas, & ipſo iure nullas. Hæc illi, 6

Reſponſum procuratorũ Reginæ pro diplomatæ Iulij.

Quanquàm autem Regina nihil ſibi negotij volebat cum illis iudicibus eſſe: tamẽ procuratores ipſius, vt ne iure aut æquitate deſtitui putarentur, omnibus aduerſariorum argumentis quàm primùm reſponderunt.

Ad 1. partem primæ obiectionis.

Dicebant igitur, ſublato ſemel per Iulij Papæ authoritatem, Eccleſiaſticæ legis impedimento, effectum quoque omnem ex illo profectum, eadem opera ſublatum fuiſſe; vt iam ipſis Principibus ex æquo licuerit, tàm ſponſalia, quàm matrimonium, velutiure communi contrahere. Vbi enim quicquàm ob grauem aliquam cauſam permittitur, omnia ſine quibus ad illud perueniri non poteſt, ſimul permiſſa intelligũtur, nam alioqui nihil ageretur: impuberem verò Henricum non potuiſſe adhuc aliud quàm ſponſalia inire. Quid quòd poſt matrimonium Pontificis venia ritè contractum, ſtultè dubitari aſſerebant, vtrum licuerit Principibus ſponſalia contrahere, nec ne Cùm enim ſpon-

Sponſalia quid efficiant

ſalia, quæ matrimonium ſubſecututum ſpondent, nec ad matrimonij conſtitutionem neceſſariò requirantur, & tamen ſemel adhibita, eidem non aduerſentur, ſed maximè omnium ſubſeruiat; partim conceſſo matrimonio, etiam ſponſalia intelliguntur conceſſa, & ideò valebant; partim etiamſi non valuiſſent, nocere tamen ſubſecuto poſtea ſolẽni matrimonio nunquàm poſſent, cùm & hoc ſine illis per ſe conſtet, & * quòd ſuperuacaneè adijcitur, nunquam id, quod ſuo iure ſubſiſtit, vitiare debeat. Neq; hanc cauſam *à* iure Canonico alienam fuiſſe, quin potiùs adeò plauſibilem, vt ſi Canonis auctor de illa cogitaſſet, omnem operam daturus fuiſſet, vt tãto bono publico nuptiæ inter fratrem ſuperſtitem, & defuncti vxorem inirentur: & tamen, in qualibet odioſa cauſa, permiſſo matrimonio, ſponſalia, cùm nihil aliud ſint, quàm inchoatũ quoddam matrimonium, non intelligerentur prohibita.

*L. vnica. Cod. de rei vxor act.

Ad 3. partem primæ obiectionis.

Ad ſecũdam obiectionem.

Ad rem verò non attinuiſſe, vt impuberis Henrici ætas deſcriberetur, propterea quòd ea ſola cuiuſq; rei aut perſonæ qualitas neceſſariò exprimẽda eſſet, quæ iuri obſiſteret, & cuius mentionem fieri manifeſta iuris ratio poſtularet. Ea fuit in hac cauſa, non impuberis ætas, quàm ad effectum *à* natura pendentem, ſupplere Pontifex non poterat: ſed affinitatis conditio, quæ nuptijs obſtabat, & in diplomate expreſſa fuit.

Quis impuber habẽdus.

*Ad Vitalẽ ep. 132.

Adde his, quòd in cauſa matrimonij, in quo nihil aliud ad pubertatem neceſſariũ eſt, quàm vt coire cum fæmina quis poſſit, certum non eſt illum eſſe impuberem, qui ſit duodecim annorum * Hieronymus enim ait, Salomonem & Achaz, ætatis vndecimo ac duodecimo anno, filios genuiſſe. Imò etiam inter priuatos prætermiſſa duodecim annorũ ætas, decretum Papæ non vitiaſſet, quia tam exigua & leuis qualitas

expreſſa,

expreſſa, nunquàm Pontificem à maiori aliquo bono prouehendo retardaſſet: quantò minus putandũ, quòd inter potentiſſimos Principes, Papa, qui pacis publicæ conſeruator exiſtit, tàm ingens bonum pacis plurium regnorum, ob hoc ſolũ impediturus eſſe, quòd Henricus non niſi duodecim annorum haberetur? Principibus enim, quos DEVS ipſe communibus hominum legibus quodammodo videtur ſoluiſſe, maiora quædam meritò è Pontificibus indulgeri ſolent. 1. Reg. 8.

Proteſtationem verò iam puberis Henrici, de qua Catharinam certiorem nunquam reddidit, nihil omninò Catharinæ obfuiſſe; cùm enim nuptiæ ſolemnes poſtea ſubſecutæ, priorem proteſtationem quamlibet ſolemnem, irritã reddidiſſent, perquàm ridiculè nunc poſt nuptias contractas obtendi, quòd Henricus ſemel dixiſſet, ſe nolle Catharinam ducere. Dixit, at duxit tamen. Potiùs facto publico, quàm verbo priuato credendum eſſe; præſertim, cùm factum hoc, & poſterius fuerit, & in Sacramentum CHRISTI tranſierit, & tot annorum cohabitatione, & nobiliſſimo prolis pignore, ſtabilitum fuerit & confirmatum. Ad tertiam obiectionem.

Nam quòd putarent impuberem adhuc Henricum de bono pacis minimè cogitaſſe, cur eum qui ob duodecim annorum ætatem, pubertati proximus, & doli capax erat, quinimò qui grauium etiam criminũ reus eſſe poterat, ſolius virtutis, & ſancti deſiderij capacem negarent? Potuit commiſſo etiam homicidio, mereri æternam mortem; & non potuit optare bonum publicum, aut ea quæ ad æternam vitam ſpectant? Hanc abſurdam & irreligioſam opinionem boni mores condemnant, ſanctæ leges reijciunt, pij iudices non admittunt; etiamſi quis illam ſe teſtibus atque inſtrumentis probaturum affirmaret. Præterea, ſi filius bonũ pacis non optauit, at pater, in cuius poteſtate erat, id Ad 4. obiectionis primã partem.

proillo, & ad illius vtilitatem fecit, ſicut & pro illo credidit, cùm adhuc infanti Sacramentum fidei conferendum curaret.

Ad ſecundam partem 4. obiectionis.

Nec in his nuptijs permittendis, Pontifex priuatas Elizabethæ Hiſpaniarum Reginæ, atque Henrici ſeptimi perſonas, ſed publica officia, & Regiam conditionem ſpectauit; quæ vnà cum illis non eſt mortua, ſed ad hæredes eorum Henricum octauum & Catharinam, vnà cum regnandi iure in Anglia pertranſiuit. Nam bonum pacis nō certarum perſonarum, ſed populi totius bonum eſt. Populus autem & ciuitas non moritur. Plus dicimus: Satis eſt, quòd Henricus & Elizabetha impetrati priuilegij tempore vixerant; cùm illa quæ ex gratia conceduntur, ſtatim atque ſunt conceſſa, vim ſuam & perfectionem ex ſola concedentis voluntate conſequantur. Vt interim nec illud omittamus, Catholicum Regem Ferdinandum, contracti matrimonij huius tempore, adhuc ſuperſtitem fuiſſe.

Ad 5. obiectionis primā partem.

Quòd verò filij parentibus non mandauerint, vt hanc illis coniugij veniam impetrarent, nihil referre. Quanquàm enim Pontifex eum qui preces alterius nomine affert, niſi de mandato docuerit, repellere ſi vult, poteſt: tamen ſi non repulerit, verùm id quod petitur in cauſa plauſibili & gratioſa conceſſerit, valet quod agitur, nec ampliùs quæretur, à quo ſunt preces porrectæ, ſed tantùm; an reſcriptum ſit impetratum, quod multò magis in parentibus locū habet, cum pro filijs aliquid impetrant. Ipſa enim naturæ lex docet, parentes filijs theſaurizare debere, maximeque omnium, in Regibus hoc eodem iure ac more vtimur, qui multa ſuis liberis priuilegia per ſuos legatos impetrare ſolent.

Nec fuiſſe falſam narrationem quæ his verbis con-

cepta eſt: *Oblata nobis nuper pro parte veſtra petitionis ſeries, continebat, &c.* Pro parte enim Henrici & Catharinæ preces verè offerebantur, ſicut narratio ipſa refert, cùm ad eorum vtilitatem id totum quod petebatur, conſtet relatum eſſe. Nec vnquam videri poſſe parentes, quibus ipſe Deus filios commendauit, filiorum mandato in ijs, quæ ad rem eorum ſpectant, caruiſſe; cùm ipſa filiorum ratio & natura perpetuo quodam gemitu & clamore parẽtibus mandet, vt ipſis omni qua poſſunt ratione, conſulant. *Qui enim ſuorũ & maximè domeſticorum curam non habet, fidem negauit, & eſt infideli deterior.*

Ad 2. quintæ obiectionis partem.

1. Tim. 5.

Veniamus iam ad illud vltimum caput, in quo vim maximam aduerſarij ſitam eſſe arbitrantur. In precibus Pontifici oblatis, hæc verba continebantur: *Dudum inter dominam Catharinam & Principem Arthurum Henrici fratrem, matrimonium per verba de præſenti fuiſſe contractum.* Nonnè his verbis expreſsè proponitur iuſtitiæ publicæ honeſtatis impedimẽtum, quod ex ſolo nuptiarum contractu oriebatur. In iiſdem verò precibus mox ſequitur: *Illud matrimoniũ carnali copula forſitan fuiſſe conſummatum.* Nonnè hinc etiam affinitatis impedimentum elicitur, ſi forte carnalis copula interceſſiſſet? Propterea enim adiectũ eſt illud *forſitan*, vt in omnem euentum matrimonio conſuleretur, etiamſi carnalis copula, quæ reuera non interceſſit, caſu quopiam interceſſiſſet. Cùm ergò Papa ex re narrata intellexerit, duas ad ſummum res obſtitiſſe, quo minùs Catharina Henrico nuberet; vnam, quòd ea fœmina priùs Arthuro Henrici fratri nupta fuiſſet; alteram, quòd ab eodem Arthuro forſitan fuiſſet cognita: idemque Pontifex tota re intellecta, non modò affinitatis in toto genere, ſed huius ipſius affinitatis impedimentũ, (quod inter Henricum

Ad 6. obiectionem de Iulij diſpenſatione.

& Catharinam ex nuptijs Catharinæ cum Arthuro priùs contractis, & copula forſitan ſubſecuta conſummatis interuenerat) auctoritate ſua ſuſtulerit; nonnè eo ipſo, iuſtitiæ etiam publicæ honeſtatis impedimentum, quod copulam carnalem præcedit, multò magis ſuſtulit? Nam ſi Henrico Regi permittitur, vt fratris vxorem, etiamſi carnali copula fuiſſet cognita, tamen ducat: nonné multò magis eam ducere permittitur, ſi nupta ſolùm, & non etiam cognita fuit? Hactenus Reginæ procuratores.

Aduerſariorum argumẽta pro carnali copula.

Poſtquàm verò carnalis copulæ mentio facta ſemel eſſet, Regis procuratores nonnullas leues coniecturas in medium proferebant, quibus docere conabantur carnalem copulam inter Arthurum & Catharinam verè & abſque *forſitan* interceſſiſſe: verbi gratia: quòd nuper ex ephebis ambo exceſſiſſent: quòd ab epulis &
1 delitijs ad thorum coniugalem ſumma nocte deducti
2 eſſent: quòd mutuò inter ſe amarẽt: quòd legitimis nu-
3 ptijs coniuncti eſſent: denique quòd Arthurus manè
4 poſtridiè potum flagitaret, idque (vt aiebant) quoniam
5 diceret ſe illa nocte in calida Hiſpaniarum regione peregrinatum fuiſſe.

Contra Carnalem copulam.

At Reginæ aduocati has leuiſſimas coniecturas multis & firmiſſimis argumentis confutabant; pri-
1 mùm, quòd Henricus ſeptimus curauerat, vt matrona grauiſſima in eodem cum ſponſis thalamo adeſſet,
2 quæ ob Arthuri morbum, & infirmam valetudinem, eos carne coniungi prohiberet; deindè quod sereniſſima Rgina, quæ omnium optimè rem nouerat, apud notarium quendam publicum, cui nomen erat Ioanni Tolcarno, præſentibus multis Epiſcopis ac alijs teſtibus, iuratò aſſeruiſſet, ſe poſt obitum Arthuri Prin-
3 cipis, manſiſſe virginem; Tùm etiam, quòd cum Catharina palàm in iudicio, præſenti Henrico Regi di-

xiſſet.

xiſſet, ipſum ſcire, quòd is eam virginem cognouiſſet, Rex nunquàm id negaſſet; atque ideò dum in re tanti præiudicij tacuiſſet, ei quod opponebatur aſſentiri præſumendus eſſet. Et hæc quidem illi dicebant. Sed nos etiam aliud inſigne teſtimonium adiungamus ex eo libro Reginaldi Poli, quem Regi Henrico adhuc viuenti ſcripſit, & inſcripſit, in quo ait (Cæſaremq; in eius rei teſtem tunc viuentem citat) ipſum Henricum nihil tunc minùs quàm de repudio cogitantem, Carolo quinto Imperatori vltrò faſſum eſſe, quòd Catharinam adhuc virginem cognouiſſet.

4 Confeſſio Henrici.

Polus lib. 3. pro vnio.

Rurſus cùm Regis aduocati, literas Adriani Cardinalis, qui Pontificis quæſtor in Anglia quondam fuerat, recitaſſent, in quibus dixerat ſe ex Papa Iulio audiſſe, cùm diceret, ſibi non videri quòd in matrimonio Henrici & Catharinæ diſpenſationem poſſet imponere: Ex altera parte procuratores Reginæ in medium protulerunt ipſius Iulij literas ad Henricū ſeptimum de hoc ſermone, eiuſdem Henrici rogatu conſcriptas, in quibus hæc verba erant: *De diſpenſatione matrimoniali nunquā negauimus, nec ſuſpicionē præbuimus, quo minùs eam facere vellemus, vt aliqui minùs verè dixerunt; ſed reſpondimus, nos expectare in illa concedenda tempus magis accommodatum, vt conſultiùs & maturiùs fieret, cum huius ſanctæ Sedis & vtriuſq; partis honore.* Hæc Iulius.

Ad aliam obiectionem de Iulij Papæ ſermone.

Erant autem ſereniſſimæ Reginæ aduocati totius Angliæ viri optimi & doctiſſimi. Primùm Gulielmus Varamus Cantuarienſis Archiepiſcopus. Deindè quinque Reuerendiſſimi Epiſcopi, Guthbertus Tonſtallus tunc Londinenſis, poſteà verò Dunelmenſis; Nicolaus Veſtus Elienſis, Ioannes Clercus Bathonenſis, Iohannes Fisherus Roffenſis, Henricus Standicius

Aduocati Reginæ qui & quales.

Aſaphenſis. Quibus Epiſcopis adiungebantur alij Theologi quatuor, Abeius, Fetherſtonus, Pouellus & Ridlæus.

Ioannis Roffenſis ad legatos oratio.

His ergò rebus, quæ ad iuris Eccleſiaſtici cõtrouerſias pertinebãt, ita cõſtitutis, Ioãnes Fiſcherus Roffenſis Epiſcopus, non Anglicani tantùm regni, ſed & orbis Chriſtiani lumen, exemplar ſanctitatis, populi ſal, Eccleſiæ Doctor, in mediũ prodijt, & liberum pro defenſione matrimonij Regis & Catharinæ doctiſſimè ſcriptum, legatis exhibuit, grauiſſima oratione illos admonens, ne in ſcirpo nodum quærerent; neuè aut ſcripturarum manifeſtam veritatem, aut leges Eccleſiaſticas iam ſatis in hac cauſa perſpectas, euerti permitterent: quinimò iterùm atq; iterùm cogitarét, quanta mala ex hoc diuortio ſecutura viderentur; videlicet Henrici Regis & Caroli Cæſaris odia; Principum qui eorum partibus adhærerent, factiones; bella non tantùm externa; ſed & ciuilia; quodq; omnium eſt grauiſſimum, diſſenſiones in cauſa fidei, ſchiſmata, hæreſes & ſectæ infinitæ. Ego (inquit) pro eo ac in iſta re laboris & induſtriæ plurimùm collocaui, affirmare auſim (idque non ſolum hoc in libro teſtimonijs & ſcripturarum & ſanctorum Patrum clarè docui, ſed etiam * mei ſanguinis profuſione teſtificari paratus ſum) nullam eſſe in terris poteſtatem, quæ hoc matrimonium à Deo ipſo coniunctum, diſſoluere poſſit; aut diſiungere.

*Locutus eſt Roffenſis & fecit.

Hoc vbi Ioannes Roffenſis, fama doctrinæ illuſtris, ſanctitate vitæ conſpicuus, Epiſcopali dignitate honorandus, ipſaque canitie venerabilis palàm dixiſſet, quatuor vtriuſque legis doctores, librum etiam à ſe conſcriptum obtulerunt, in quo matrimoniũ Henrici & Catharinæ, ſecundùm leges Eccleſiaſticas ritè contractum eſſe planum faciebant. Mox item tres alij

Libri legatis exhibiti

libri,

libri,ſinguli à ſingulis Epiſcopis compoſiti,coràm exhibiti ſunt:quorum auctores fuerunt, Clercus Bathonenſis Epiſcopus, Guthbertus Tonſtallus Londinenſis,(qui tunc legatione pro Rege vna cum Thoma Maro Cameraci fungebatur) & Veſtus Elienſis.

Hos Epiſcopos ſecuti ſunt quatuor Theologi Abellus, Pouellus, Fetherſtonus & Rydlæus, qui affirmabant ſe DEI & veritatis amore adductos, nihil aliud pro matrimonio Catharinæ ſcripſiſſe, quàm quòd ſecundùm ſcientiam ipſis datam, ſciebant Euangelio & ſcripturis ſacris conſentaneum eſſe; id quod liquidò appareret, ſi libros ipſorum (ſicuti eos non dubitabant facturos) legere dignarentur. Ridlæus autem vir Catholicus & pius, atque ab omni aſſentatione alieniſſimus, palàm queſtus eſt de legatorum iniquitate, quòd iuſiurandum calumniæ, ſolis Reginæ procuratoribus & advocatis detuliſſent; nihil eos aut dicturos aut ſcripturos, aut in hoc genere facturos, quod non & diuinis, & Eccleſiaſticis legibus conſentaneum eſſet. Quòd ſi (inquit) Regis procuratores & aduocati eadē iuſiurandi religione conſtricti fuiſſent, iam cauſa eſſet acta, nec vel aduerſarij veritatem à nobis ſtare negaſſent. Imò ſe quamlibet pœnam ſubiturum, niſi qui Regias partes tuebantur, ad Reginam ſtatim tranſirent, ſi hoc illis iuſiurandum imponeretur. Tacuerunt omnes qui erant ex parte Regis, ac verbum Rydlæi ſilentio ſuo confirmarunt.

Quatuor Theologi, quorum priores tres ea cauſa poſtea mortui ſunt.

Querela de iniquitate legatorum.

Volſæus libertatem dicendi, qua vſus eſt Ridlæus, indigniſſimè tulit. Tàm is verò quā Cardinalis Campegius quemadmodum in cauſa progrederentur, non videbant, adeò cuncta iam erant clara & cōteſtata pro Catharinæ matrimonio. Rex tamen more ſuo vrgebat, vt ad ſententiam ſecundàm ſe ferendam feſtinarent. Campegius verò cùm nullam excuſationē ſuam

Volſæi indignatio.

Campegij excuſatio.

Regi probatā eſſe animaduerteret, nec tamē cōtra tam claras probationes, contra certiſſimam Pontificis voluntatem, contra iuſtiſſimam Reginæ appellationem auderet ſecundùm Regem pronunciare: tandem audacter liberéque dixit, multis ſe annis in rebus agendis verſatum, multis annis vnum ex duodecim iudicibus, qui cauſas in Rota Romana cognoſcunt, extitiſſe, nec vnquàm in cauſa etiam mediocri (nedum tanta & tam graui) tantam feſtinationem adhibitam vidiſſe: quin moris eſſe, vt cùm ad locum ſententiæ deuentum fuerit, triginta toti dies ad teſtimoniorum auctoritates & momenta examinanda vacui concedantur: nunc autem vix totidem præterijſſe, à quo primùm die, cauſa Regis palàm publiceéque inchoata ſit. Et qualis cauſa? quanti ponderis & momenti? quantæ offenſionis & ſcandali? niſi fortè ſacramenti legitimi ſubita diruptio, matrimonij per viginti annos corroborati repentina diſſolutio, prolis generoſæ atque adeò Regiæ miſeranda illegitimatio, * potentiſſimi Monarchæ irritata maieſtas, Chriſtiani populi diuulſa concordia, auctoritatis Pontificiæ cōtempta diſpenſatio, parui cuipiam ponderis aut leuis momenti eſſe videatur. Sibi quidem conſtitutum eſſe in re tam graui, lento potius & ſecuro, quàm præpropero & præcipiti gradu incedere.

*Carolum ſ. intellexit.

Hæc vbi Campegius dixiſſet, ſubitò mutatos omnium vultus vidiſſes: alij eius libera oratione delectabantur; alij contra qui ex rebus nouis creſcere optabant, vehementer dolebant; alij eùm tacitè apud ſe lætarentur, tamen oretenus dolorem ſimulabant, ex quibus erat Volſæus Cardinalis, qui licèt idem quòd Campegius ſentire putaretur, nihil tamen perindè vrgebat ad ſententiæ ferendæ accelerationem.

Varij hominum affectus

Rex

Rex cùm videret Campegiũ à re iudicãda tam alienum, vt nouas dilationes quotidiè interponeret, iudiciumq; præter omniũ ſpem penè ad finem menſis Iulij extraxiſſet, ac tùm quidē Romani moris eſſe diceret, vt à iudicijs exercendis vſq; ad mēſem Octobris abſtineretur; Brandonũ & Hauardum Duces, hunc Norfolciæ, illũ Suffolciæ, ad legatos miſit; qui magno Principum virorũ comitatu deducti, cùm 3. Cal. Aug. ad iudices pro tribunali ſedentes veniſſent, tàm Regis quàm ſuo nomine ab eis magnoperè contendebant, ne conſcientiam Regis diutius implicatam tenerent, ſed tandem aliquandò rem totam deciderent ac definirent. Hic autem Volſæus, licèt priore loco ſediſſet, conticuit; magno enim timore concutiebatur. Rex mittit ad vrgendos legatos.

Campegius verò per eam fidem, quæ Deo atque Eccleſiæ Romanæ obſtrictus erat, conteſtabatur, moris eſſe Romanæ curiæ, cuius ipſe membrum eſſet, vt à fine menſis Iulij vſque ad quartum Nonas Octobris nullum exerceretur iudicium. Sin contrà factum fuiſſet, quicquid in eo genere tentaretur, nullius roboris omninò futurum. Quòd ſi Rex illum diem pro ſua patientia expectaret, nihil ſe dubitare, quin omnia ex eius voto ſucceſſura eſſent. Inſtare iterum Duces, vt eo ipſo die, aut ad ſummum poſtridiè ſententia ferretur. Iterum Campegiùs cùm reſpondiſſet nullo modo id ſibi facere licere, Carolus Brandonus Suffolciæ Dux, mēſam quæ proponebatur magno ictu concutiens, per ſacram (inquit) Miſſam, nemo vnquã legatorum aut Cardinalium quicquam boni ad Angliam apportauit. Quod ille quidē vel œſtro quopiam percitus, vel fœdiſſimo adulandi Regi ſtudio ductus, dixit; quàm ſeuerè autem Devs horum Ducum ſuperbiam ac adulationem, per eundem Regem & filios ſuos, maximeque per prolemeam, quæ ex eo qùod ipſi Campegij excuſatio. Brãdoni Ducis iracundia.

tantopere expetebant nouo coniugio orta eſt, vltus ſit: ea mala teſtantur, quæ ipſis ipſorumque familijs poſtea acciderunt. Duces autem ex iudicio diſcedentes, vt ipſi omnibus iracundiæ flammis vrebantur, ſic & Regem à libidine ſua iamdiù ambuſtum, nouis etiã furoris & inſaniæ facibus incendrrunt.

Papa cauſam ad ſe reuocat.

Pontifex interim, iuſtiſſimam Reginæ appellationẽ ſuperius commemoratam, ratam habens, palàm Volſæo & Campegio interdixit, ne ampliùs huic negotio ſe immiſcerent: cauſam verò totam Paulo Capiſuccho ſacri palatij Apoſtolici cauſarum auditori & Decano cognoſcendam, ipſique Pontifici demum referendam & explicandam commiſit: quem iuſſit tàm Regi, quàm Reginæ diem certum præſcribere, quo cauſam apud ipſum per legitimos procuratores ſuos dicerent. Quæ Pontificis conſtitutio non Romæ tantùm, ſed etiam Brugis & Tornaci, ac in alijs vicinis Flandriæ Eccleſijs promulgata, imò & in Angliam ad ſereniſſimam Reginam tranſmiſſa eſt, vt per eius operam Regi & legatis pateſieret.

Thomas Morus pro Regina ad Regem legatur.

Regina illuſtrem Senatorem & tàm ingenio ac doctrina, quàm pietate celebrem, Thomam Morum, ad Regem legauit, qui diceret, Papam legatorum mandata ſuſtuliſſe, ipſumque Regem & Reginam ad cauſam in Rota ipſius per procuratores ſuos dicendã euocaſſe: id ſe Maieſtati ſuæ ſignificare, vt ſciret, vtrum hanc rẽ ipſi per Viatorem aut eiuſmodi publicum præconem nunciari vellet, nec ne.

Regis Hypocryſis.

Rex quanquàm ingenti dolore afficiebatur, tamen cùm nihil aliud adhuc ſatis deliberatum haberet, cætera diſſimulans, Thomæ Moro reſpondit: iamdudũ conſtare ſibi de his rebus, nolle aũt vt ſuæ perſonæ fiat denunciatio, non recuſare tamen quo minùs legatis de more obnuncietur. Locum verò iudicij, tanquàm

vtrique parti communem, vehementer ſibi placere, daturumq; ſe operam, vt cauſa Romæ decidatur. Hæc quidem Rex dicebat, ſperabat verò, ſe per nouos nuncios apud Papam breui effecturum, vt legatorũ mandata renouarentur, atque ea de cauſa, minus iniquo animo id quod agebatur tunc tulit. Hinc factum eſt, vt plures ex Reginæ procuratoribus, ex Regijs verò vnus, vnà cum duobus notarijs ad legatos, qui duodecimo à Londino lapide ſimul ruſticabantur, ſeſe conferrent, & hanc rem totam legatis exponerent: quo tempore is quem Rex miſerat palàm teſtatus eſt, hanc Regis voluntatem eſſe, vt in Anglia iam deinceps nihil in hac cauſa fieret, Romæ autem omnia expedirentur.

Paruerunt legati Pontificis decreto, iamq; in ſpem venerant, Regem quoq; ſaniora capturũ conſilia, cùm ecce Campegius per literas Pontificis ad Vrbem omni cum feſtinatione reuocatur. Tunc primùm Rex omni ſpe rei ex animi ſententia conficiendæ excidens, ſuprà quàm dici poteſt, excanduit; omnemq; culpam in Volſæum huius diuortij primum auctorem meritò conferens, ſe malè illi velle, non obſcuris indicijs declarauit. Quòd cùm multi ex principibus viris (qui Volſæo Cardinali omnia pro eo ac ipſe voluit administranti iamdiù inuidebant) intellexiſſent, collatis conſilijs, multa criminum capita in illum collegerunt, eaque ſuis chyrographis obſignata Regi tradiderunt. Rex eam rem ſibi iucundam eſſe reſtatus, tantiſper tamen diſſimulauit, donec Campegius è regno diſceſſiſſet, quod ad ſeptimum Idus Septembris accidit. Cuius etiam diſcedentis ſarcinas excuti iuſſit, non alia magis de cauſa, quàm vt exploraret ſi quid fortè literarum Volſæi deprahendere potuiſſet, nullas autem deprahendit.

Campegius reuocatur.

Volſæi fortunæ inclinatio.

Anno 1528.

At Volſæus, qui nihil eorum quæ contra ipſum intentabantur ſciebat, ad Regem iam propè S. Albanum in villa quadam agentem accedens, multa cum illo ac Senatu eius, de iudicio quod Romæ ſuſcipiendum erat, contulit. Stephanus autem Gardinerus, qui Regi erat à ſecretis, & Romæ diuortij cauſam paulò antè egerat, cùm iam rei exitum ſuſpectum habere inciperet, ſeque videret in ſuſpitionem vocari tanquam Regi huius diuortij auctor fuiſſet, Volſæum præſens palàm rogauit, vt veritatis conteſtandæ cauſa, dignaretur coram Rege ac Senatu ipſius planum facere, qui fuiſſent huius diuortij primi authores. Nunquàm (inquit Volſæus) negabo me ſolum fuiſſe. Cuius rei adeò me non pænitet, vt ſi ea iam ante inchoata non eſſet, nunc primùm inchoandam iudicarem. Quod quidem poſtetius Volſæi verbum, auribus Regijs datum eſſe, nemo ignorabat. Licet enim prima diuortij cauſa verè fuiſſet, tamen cùm videret Regem ad Annam Bolenã animum adijcere, pœnituit hominem ſui cõſilij, à quo nunc reſilire integrum ei non fuit, qui gloriam hominum magis quàm Dei dilexerat: Rex autem eo tempore ſiluit.

Gardineri actus.

Volſæi confeſsio & adulatio.

At cùm Volſæus poſt Campegij diſceſſum ad Regiũ comitatum reuerſus, ad colloquium illius non admitteretur, tunc demum ſenſit infenſum ſibi eſſe Regem. Nec ita multò poſt, iuſſu Regis à Thoma Duce Norfolciæ appræhenſus, cogitur ſe abdicare; primùm Cancellariæ magiſtratu, quem ſtatim Rex inſigni viro Thomæ Moro contulit, ſperans fore vt hoc honore & beneficio ad partes ſuas pertrahi poſſet; deindè Vintonienſi Epiſcopatu, quem poſteà Stephanus Gadinerus ſupra nominatus ex dono Regis accepit: tùm autem magnificentiſſimo à ſe Londini exædificato palatio Eboracenſi, qüod Rex ipſe inuaſit, inſtructum

Volſæus ſpoliatur.

vt erat

vt erat omni genere diuitiarum ac pretioſæ ſuppellectilis: denique penè omnibus bonis exutus, quæ immenſa erant primùm relegatur in villam Asherienſem; mox in Eboracenſem Eccleſiam cui præerat, dimittitur.

Quis iam non putaſſet Regem ab improbo illo incœpto ſuo deſiniſſe voluiſſe? Nunc autem obſtupeſcite cœli ſuper hoc. Ob quod peccatum Henricus Volſæum tàm ſeuerè punit, in eodem ipſe pertinaciſſimè progreditur. Propter quod inexcuſabilis es ô Rex, in quo enim iudicas alterum, teipſum condemnas. Scimus enim quoniam iudicium D E I eſt ſecundùm veritatem in eos qui talia agunt.

Rex obſtinatè progreditur.

Rex ergò partim certos viros ad Papam Clementem mittit, qui cauſam diuortij ſui Romæ ſuſtineant (inter quos erat Thomas Cranmerus, qui poſtea factus eſt Cantuarienſis antiſtes) partim, per totum Galliæ regnum Theologos & Iuriſconſultos conquirit, qui matrimonium ipſius cum Catharina conſtare non poſſe, obſignatis tabulis affirment: vt ſi fortè ſummus Pontifex (quòd iam planè apparebat) ſententiam contra Henricum ferret, tamen fucata quædam Academicæ authoritatis ſpecies, ad tenebras hominum oculis offundendas non deeſſet. Quod enim pauciſſimi quidam, & ij non doctiſſimi homunciones, Regijs pecunijs magna ex parte corrupti, in varijs Academijs cenſere viſi eſſent, id Rex erat ſub ipſarum vniuerſitatum nomine diuulgaturus, tanquàm tot doctiſſimorum virorum tanta collegia, ab ipſius partibus intrepidè ſteriſſent.

Vniuerſitates tentantur ab Henrico.

Commiſſe eſt huius rei cura in Gallia; primùm Reginaldo Polo Anglo qui tunc Pariſijs ſtudiorum cauſa degebat, & Henrici Regis magna munificentia fruebatur: in quo viro nobiliſſimi generis ſplendor, cum

Poli integritas.

probitate morum & doctrinæ præſtantia certabat. Sed cùm ille minùs promptum ſe exhiberet, imò nullam in re tam turpi operam interponeret, adiunctus fuit ei quidam ſocius ex Regis ſenatu, ad hominem extimulandum. Sed cùm nec hac ratione adduci Polus potuit, vt diligentiam adhiberet, ſed potiùs per literas apud Regem ſe excuſaret: delatum eſt negotium Gulielmo Langæo Gallo, cui cùm charior eſſet pecunia Regia, quam propria fama, quos potuit leguleios & Theologaſtros in ſuas partes magno precio adduxit.

Hæc ipſe de ſe Polus teſtatur lib. 3, de vnione.

Aderat tunc Pariſijs Petrus Ferdinandus Braſilienſis Epiſcopus, qui ad tractatum Aluari Gomeſij de coniugio Regis Angliæ cum relicta fratris ſui, præfationem aſcribens ait, ſe oculatum fuiſſe teſtem eius largitionis, quæ Henrici nomine tunc Pariſijs facta eſt. *Nonnulli ex Theologis* (inquit) *adulterantes verbum* DEI, *& ambientes fauorem hominum, corrupti muneribus & largitione* * *Angelorum* (*quæ moneta eſt Anglis familiaris*) *inciderunt in laqueum Diaboli, & fauerunt partibus Regis contra ſui animi ſententiam; neque vereor tàm apertè hæc proferre, quando teſtis huius rei ſum oculatus.* Hæc ille.

Largitio Henrici.

* Angeli, aliàs Angelotti.

Id quoq; ſimili largitione fruſtra pertentatum fuiſſe in Academia Colonienſi commemorat* Petrus Leidenſis, qui propterea, ſicut illius vniuerſitatis Theologos ſummoperè de ſpretis Regijs pecunijs laudat, ſic aliorum quorundam gymnaſiorum turpiſſimam adulationē non tacet. Ita enim ſcribit; *Et nullus vnquàm caſus potuit veſtram labefactare innocentiam, auctoritatem deprimere, conſtantiam ſuperare. Sic nuper cùm Rex quidam magnus & potens, multu auri pondo ſperaſſet à vobis quam petebat ſentētiam emere, ſpreto auro repulſus, ſenſit inexpugnabilem animorum veſtrorum conſtantiam. Pudet referre quid interim ab*

*Ep. dedi. com. Dion. Cart. 4. ſent.

Tentatur pecunijs academia Colonienſis.

alius

aliis aliquot per fraudem & pretium vniuerſitatibus impetrauerit, quanquàm fruſtrà, vobis non accedentibus, neq; in eandem vadentibus ſententiam: tanta eſt veſtra auctoritas, talis veſter eſt candor, tale iudicium veſtrum. Hæc ille.

In alijs item Germaniæ vniuerſitatibus quid tentatum fuerit, ex his Ioannis Coclæi verbis colligi poteſt, quæ ad Richardum Moriſonum Anglum, partes Regis defendentem ſcripſit: *Offerebatur*, inquit, *mihi his annis ſuperioribus, ampla remunerationis & auri ſpes, ſi contra matrimonium Regis cum Catharina, vel ipſe ſcribere, vel vniuerſitatum aliquot Germaniæ ſententias, quales aliquot Galliæ & Italiæ academiæ dediſſent, procurare voluiſſem. Sed cùm eſſet ea ſpes contra conſcientiam meam, dixi, ſicut dixerat in prima ſui tentatione Balaam; ſi dederitis mihi plenam domum argenti & auri, non potero immutare verbũ domini Dei mei, vt vel plus vel minus loquar aut ſcribam quàm in lege domini habetur.* Sic Coclæus. Tentantur vniuerſitates Germaniæ. In ſcopa cõtrarã. Morison

Idem etiam auctor memoriæ prodidit, Hottonum quendam Regis Conſiliarium Hamburgenſes & Lubeccenſes ſollicitaſſe ad diuortij probationem, eundemque paulò pòſt diro mortis genere Bruxellis perijſſe; adiungens deinde hæc ipſa verba ait: *Arbitror prætereà paucos iam ſupereſſe ex omnibus illis Doctoribus, qui prætexto academiarum aliquot nomine, venali miniſterio diuortium ſuaſerunt.* Quidam etiam Crocus ſimili apud alias gentes largitione Regis nomine vſus dicitur; adeò vt peſtis hæc nõ modò Pariſienſem, Aurelianenſem, Andegauenſem, Toloſanam, Bituricenſem; verùm etiam Patauienſem, & Bononienſem academias perſuaderet. Reginaldus Polus qui hæc omnia & optimè cognouit, & grauiſſimè deplorat, ſcribit ſe ſatis admirari amentiam Regis nunquàm potuiſſe, Corruptores malè pereũt. Crocus corruptor. Academici quidam corrupti.

De vnion. lib. 3.
Sleida. hiſt. lib. 5.

quòd tãtam pecuniæ vim effunderet; vt infamiæ notã ſibijpſi inureret, hoc eſt; vt per annos viginti nuptias inceſtuoſas coluiſſe exiſtimaretur. Omitto cæteros, qui de his rebus queſti ſunt: etiam Sleidanus qui Annam Bolenam quòd hæreſi Lutheranæ fuiſſet, maximè laudat; tamen ſcribit Henricum illud diuortium approbari curaſſe non ſine largitionis opinione.

Modus agẽdi Henrici in ſuo regno.

Pol. lib. 3. de vnion.

Quid? quòd ne in ſuo quidem regno Henricus potuit liberas & gratuitas Theologorum ſubſcriptiones impetrare: quod & liberè auſus eſt Polus qui rebus interfuerat, ad ipſum Henricum in hæc verba ſcribere: *Non erat dubium quin hæc tua cauſa in Diſputationum ſcholas illata, fautores habitura eſſet, cum Regem omni ſua authoritate ac opibus propugnantem haberet. Inuenit illa quidẽ aliquos, ſed ex ijs quos fames magis quàm fama moueret; nec tamen vel iſtos tàm promptos quàm vos ſperaueratis, vt quæ initio cum ijs qui ipſius patrociniũ ſuſceperãt, in ipſo tuo regno, ex omnibus ſcholis exploſa ſit, ipſis etiam defenſoribus vario genere contumeliæ affectis. Nec certè vllo publico vllius Gymnaſij Anglicani conſenſu, vbi conſiſteret, inueniſſet, niſi eæ, quæ pluſquàm preces valere ſolent apud multorum animos, minarum refertæ Regiæ literæ, aciem iam inclinatam ſuſtinuiſſent. Quòd ſi his copijs tibi domi pugnare neceſſe erat: nihil attinet me nunc dicere quibusnam foris vterere.* Hæc Polus.

Cantabrigia.

Oxonia Regi refragata eſt.

Et quidem vt de Cantabrigia altera Angliæ vniuerſitate nihil dicam, in qua plures aliquantò his medijs adducti (licet non ex doctiſſimis) Regi fauebant, ſatis conſtat Oxonienſis academiæ publicũ ſigillum, communi doctiſſimorum hominum ſuffragio ſæpius negatum, vix tandem partim vi ereptum, partim clam ſubreptum fuiſſe. Homines enim ad ſummum octo clàm conuenerunt, effractiſque ſacri loci foribus, in

quo moris erat cauſas communes decerni, & inſtrumenta publica obſignari, literis in quibus Regis diuortium propugnabatur, publicum Academiæ ſigillum affixerunt: idque dicebant ſe in totius academiæ gratiam feciſſe; ne Rex, ſi nemo eius animo ſatisfeciſſet, florentiſſimam ſtudiorum omnis generis vniuerſitatem iratus euertiſſet. Dùm hæc aguntur, & in dies magis creſceret Regis furor, admonitus eſt *à* ſuis, vt ſi eorum qui in Anglia *à* ſua ſententia abhorrerent, voluntates ſibi adiungi vellet, illud in primis curaret, vt ad ſuas partes, Reginaldum Polum (qui illis ipſis diebus Lutetia redierat, ſummæq; eruditionis opinione florebat) pertraheret: fieri enim poſſe, vt huius clariſſimi iuuenis authoritate & exiſtimatione, magna pars nobilitatis adducta, in eam quæ Regi placeret ſententiam tranſiret. Conſilium Regis de lucrando Polo.

Probato Rex conſilio, per eos qui Polo propinquitatē, ac neceſſitudine maximè coniuncti erant, rem aggreditur, ſimulq; ſi ſuam ſententiam probet, optionem dat, vt vtram malit ex duabus Eccleſijs deligat, Eboracenſi & Vintonienſi; ex quarum vniuſcuiuſq; fructibus, pluſquàm triginta milla aureorum eo tempore colligebantur. Pertentarunt Poli animum his medijs, fratres alijque quibus Rex ad eam rem vtebatur. Contrà ille quàm maximè poterat, nitebatur. Sed vehementer contendentibus ſuis atque vrgentibus, vt aliquam tandem rationem iniret, quà & Regi ipſi, *à* quo tantopere diligeretur, ſatisfacere poſſet, & eius iram quæ toti familiæ [illegible] tura eſſet pernitioſa, auerteret cùm multa prius excuſaſſet; id vnum tandem coactus, reſpondit ſe cogitaturum, qua poſſit ratione Maieſtati ſuæ ſatisfacere. Poli tentatio

Hoc accepto reſponſo, nunciatur Regi Polum ad ſuam ſententiam iam eſſe pertractum, certoque die

affuturum, vt coràm ipſo Rege de diuortio diſſerat, quo ille nuncio mirabiliter lætatus, Polum benigniſſimo vultu aſpiciebat, auideque diem conſtitutum expectabat, quod illi ſe venturum promiſerat. Polus interim precibus ſe DEO commendabat, omneſque cogitationes ſuas in vnum conferebat, vt aliquam rationem aut viam excogitaret, qua nec Regi manifeſte aduerſari, nec conſcientiam ſuam lædere cogeretur. Eam inueniſſe cùm ſibi tandem videretur, humana prudentia nixus magis quàm veritate, Regem adit; à quo perhumaniter acceptus, ac iam familiariſſimè in cubiculum interius deductus, cùm ea pararet dicere quæ cogitarat, (mirabile planè dictu) repentè ſic hæſit lingua, vt aliquandiu nullum verbum effari poſſet; tandem verò cùm loquendi facultas rediſſet, eiuſmodi fuit eius oratio, vt ſecùs omnia diceret ac meditatus venerat; omni enim aſſentatione remota, vt bonũ virum ac pium decebat, ſuam liberè ſententiam; ſumma tamẽ adhibita modeſtia, Regi aperuit. Qua re tam inopinata, Rex mirabiliter ſe fuiſſe commotum, non ſolùm ex ore vultuq; commutato, manuq; frequenter ad pugionem appoſita declarauit (vt Polus poſteà narrare ſolebat) verùm etiam ex verbis iracundis quibus ipſum dimiſit, maximeq; ex ijs, quibus Rex ſuis deinde affirmabat, ſe cogitaſſe Polum inter loquẽdum occidere; idque perfeciſſet, niſi orationis eius ſimplicitate ac ſubmiſſione fuiſſet prohibitus. Polus autem cùm vix triginta tunc annos ætatis haberet, amicorum interceſſione nõ ita multò pòſt obtinuit, vt bona cùm Regis venia, penſione etiam retenta, iterum ſe Patauium conferret.

Prudentia humana.

Mirum.

Regis impatientia.

Pro matrimonio interim Henrici & Catharinæ ſcripſerunt apud Anglos plurimi per vniuerſum regnum. De quibus autem ego audiui, Ioannes Roffenſis, &

Quid ſcripſerint pro Catharina.

Ioannes

Ioannes Holmannus Briſtolienſis, Epiſcopi; Abelus presbiter,& ij ſeptem iuriſconſulti quorũ antea mentio facta eſt: apud Hiſpanos verò, Franciſcus Royas, Alphonſus Vetueſius, Alphonſus de Caſtro, & Sepulueda: Apud Luſitanos, Aluarus Gomeſius; apud Germanos, Ioannes Coclæus diuerſis operibus. Eraſmus autem Roterodamus vt in cæteris rebus, ſic in hac cauſa dubium ſe & vafrum præbuit. Initio enim ne Regis gratiam amitteret, in nullam partem quicquã affirmamare voluit; poſteà verò cùm Regem ab Eccleſia deſciuiſſe, & iam nec ipſum vt ante, magnifacere cerneret eumque amici eius in Anglia (vt ipſis verbis vtar) *Nec literis nec muneribꝰ. ampliùs eum dignarētur:* Tũc lecto Coclæi libro quẽ pro matrimonio ſcripſerat, his verbis ad eum reſcripſit. *Amice ſinceriſſime; librũ tuum de repudio legi, nec ſine fructu: de quo ſi ſcribã quid ſentiã, vereor ne videar actum agere: Vtcunq; ſubleuas Regẽ in conſiliarios partem culpæ reijciens, ſi fuiſſem ea inſtructus panoplia, auſus fuiſſẽ Regi diſſuadere repudium; nam id temporis mihi Rex tantum tribuit, vt plus nemini. Contuli cum Ludouico Bero Theologo Pariſienſi, ſed nihil attulit.* Hactenus Eraſmus. Eraſmi tergiuerſatio.

Apud Belgas ſcripſerunt Ludouicus à Schora; Apud Celtas, pauci quidem, ſed tamen iudicium ſuum interpoſuerunt de ea cauſa, Eguinarius Baro, Frãciſci Duarenus & Connanus; apud Italos, Cardinales Caietanus, Ludouicus Nugarola Comes Veronenſis; & alijs in locis alij multi doctiſſimi viri. Fertur etiam per manꝰ multorum epiſtola quædam Philippi Melanchthonis, in qua Regi ſuadet vt retenta vxore legitima Catharina, Annam Bolenam concubinæ tantùm loco habeat. Rex verò ipſe, & illuſtres aliquot Angli ad Pontificem literas dant; in quibus petũt, vt cum regni plurimùm interſit maſculum regni hæredem extare, ſal- Melanchthonis cõſilium

rem hac de cauſa litem maturè abſoluendam curaret, quò integrum Regi fieret aliam vxorem accipere. Pontifex reſpondit, ſe officio ſatisfacturum: ſed in manu ſua non eſſe, aut maſculum ex quacunq; fœmina generandum promitteret.

Vt autem Rex rei ſuæ meliùs conſuleret, terrorem aliquem Pontifici Romano inijciendum putauit. Itaque menſe Septembri proximo palàm edixit, ne quis ſuorum ſubditorum, ſeu Anglus ſeu Hybernus eſſet, quicquam in Romana Curia citra Regis voluntatem deinceps peteret aut procuraret. Idem cùm audiret Volſæum Cardinalem etiam Eboraci ſplendidè agere, epulis vacare, ſolẽniq; pōpa vti, ac inſtitiſſe ſuam gemmis ornatam, quam Rex illi abſtulerat, ad ſuam in ea Eccleſia inaugurationem repetere; Rex hoc Volſæi ſuperbiæ imputans, nec ferendum iudicans, iubet hominẽ, in ipſo die inaugurationi deſignato, præſente nobilium ingenti multitudine, ab Henrico Northumbriæ Comite, primùm appræhendi, deinde Londinum captiuam duci. At is in itinere ipſo ac Leceſtriæ oppidum 4. Calendas Decembris è vita migrauit. Sermones diſſipati ſunt eum ſua ſponte venenum ſumpſiſſe. Illud verò conſtat, cùm tanquam reus læſæ maieſtatis regiæ appræhenderetur, eum dixiſſe: Vtinam nihilo magis læſæ maieſtatis diuinæ reus eſſem: nunc autem dum nulli rei magis incubui, quàm vt Regi penitus inſeruirem & in DEVM peccaui, & Regis gratiam non obtinui. Ac Volſæus quidem dignam ſuæ præteritæ aſſentationis & ſuperbiæ mercedem in hoc mundo accepit, idque (vt ſperamus) ne in æternum puniretur.

Prima initia manifeſti ſchiſmatis. Anno 1530.

Miſera Volſæi mors.

Vox pœnitentis.

Cùm verò Henricus multis Dei præclaris donis antea præditus, gratias Deo non ageret, ſed in cogitationibus ſuis euaneſceret, Annam Bolenam æternæ

ſaluti

ſaluti ſuæ, atque adeò ipſi Deo anteponerent: ne qui æternam mercedem contempſiſſet, hoc ſaltem corruptibili priuaretur, Devs ei permiſit, vt ſuæ libidini quam pro Deo jam colebat, ſatisfaceret. Itaque Gulielmum Varamum excellentem virum, qui fuerat Archiepiſcopus Cantuarienſis, & ſummo ſtudio Reginæ partes adiuuerat, è vita illis ipſis diebus euocauit. Tūc Rex tāti honoris locum ſibi perire nolens, omninò decreuit nemini eum, præterquàm tali viro dare, qui ſuæ libidini ſummis viribus obſequeretur. Hoc Thomas Bolenus, qui putabatur Annæ Bolenæ pater, ſubodoratus, ratusque pulcherrimam ſibi nunc dari occaſionem, ſuam, ſuæq; filiæ cauſam prouehendi, Regē adit, ſicq; affatur: iam dudum (ô Rex) domi meæ habeo preſbyterū illum doctum, grauē, & modeſtum, cuius fides abundè tuæ Maieſt. probata eſt, in ea quam apud Pontificē geſſit, legatione. Hic mihi à ſacello iam diu fuit, eundemq; noui erga diuortium hoc tàm ſincerè affectū eſſe, vt ſi tua Maieſtas eum creauerit Archiepiſcopum, in me recepturus ſim, facturum illum quicquid à ſubdito quopiam expeti aut etiam deſiderari queat.

Henricus à Deo derelin quitur.

Thomæ Bo leni ad Re oratio.

Placuit conditio, maximè, quòd Anna Bolena in eandem ſententiam Regi ſupplicaſſet. Cranmerus ergò deſignatur ea cōditione Archiepiſcopus, vt etiamſi Romanus Pōtifex ſecundùm Regis & Catharinæ matrimonium ſententiam ferret, ille tamen ex aduerſo pronuntiaret, Catharinam neceſſariò eſſe repudiandam. Cùm autem Rex communioni Sedis Apoſtolicæ nondum planè renunciaſſet, ex eoque Cranmerus neceſſariò deberet à Pontifice Romano ſuæ dignitatis confirmationem petere: omnem porrò aditum ad ſolennē vnctionem capiendā ſibi videret interceptū, niſi ex canonum decretis Romanæ Cathedræ communionem ſe perpetuò ſecuturum, iuratus affirmaret:

Cranmerus fit Archie ſcopus Ca tuar.

eam

Vafricies Cranmeri.

eam verò mentem Regis perſpiceret, vt potiùs Pontificis Romani communionem prorſus reiecturus eſſet, quàm Annæ Bolenæ coniugio cariturus: ita ſe geſſit homo vafer, vt duobus Dominis etiam contraria præcipientibus, per ſummam ſimulationem inſeruire conaretur.

Præmeditatū periurium.

Et quia Regē ſui ſimillimū ex animo amabat; Pontificem verò duntaxat timebat, in Regis gratiam, voluntarium & præmeditatum periurium homo impius elegit, vt eò grauius poſteà Pontificem nihil tale cogitantem vulneraret. Tabellionem itaque accerſit, ei denunciat, ſe iuratò quidem promiſſurum Pontifici Romano canonicam & conſuetam obedientiam; ſed priuſquàm id agat, velle ac iubere, vt Tabellio per publica inſtrumēta conteſtetur; id inuitum ſe facere, nec quicquam minùs in animo ſuo eſſe, quàm vt in Regis detrimentum Pontifici Romano fidem ſeruet. Hac præfatione edita, ſigillisque ac teſtibus (ne fortè perfidia eius apud Regem in dubium veniret) munita, ſolenne iuſiurandum Pontifici Romano, more maiorum exhibet, ſimulque Archiepiſcopatus poſſeſſionem inuadit. Quibus rebus ita ſe probauit Regi, vt planè dignum patella operculum fuiſſe dicas: fuit enim, non ſolum deprauatus hæreſi, vt poſtea apparuit, (quam etiam ob cauſam, Maria deinde regnante, flammis traditum vidimus) verùm etiam libidini ſupra modū deditus, adeo vt ex Germania rediēs, fœminam quandam ex hoſpitio in Angliam tulerit, eandēque per multos annos, cùm Archiepiſcopus eſſet, circumferri ſecum in ciſta curauerit ad explēdam libidinem, donec mortuo tandem Henrico, palam in vxorē ſub Edouardo Rege eam duxerit. Hic ergo dignus ab Henrico delectus eſt præſul, qui ſuæ libidini patrocinaretur: ſic enim in omnibus rebus ad Regis nutum ſe

Crāmeri mores & libido.

compo-

componebat, vt eſſent qui ab Henrico multis poſt annis audierint, cùm diceret, vnum eſſe Cranmerū Cantuarienſem præſulem, qui nulla vnquàm in re ipſius voluntati defuiſſet. Aſſentatio Cranmeri.

Hoc ipſo tempore, Carolus Cæſar periculoſiſſimo bello in Germania occupabatur: Solimannus enim Turca intellectis Chriſtianorum Principum diſcordijs, & maximè Germanorum propter religionē, appropinquabat Germaniæ cum exercitu quingentorū millium militum, quorum trecenta millia, equites erant: iamque pluſquàm triginta millia Chriſtianorum per Vngariam, Mæſiam & Auſtriam in captiuitatē redegerat; & ſanè periclitari videbatur vniuerſa Europa, niſi Carolus maturè ſe oppoſuiſſet, adiutus egregiè Clementis Papæ pecunijs, quas ad caſtra vſque miſit per nepotem ſuum Hypolitum Medicem Cardinalem legatum. Qua temporis occaſione vſurus Henricus, Caletum petit, ducta ſecum clanculùm Anna Bolena; ſciensque Regem Galliæ exulceratiſſimo eſſe in Cæſarem animo, propter recentis pacis Cameracenſis conditiones, quibus filios ſuos non niſi ingenti ſoluta pecunia receperat; colloquium cum eo magno apparatu init, loco certo inter Caletum & Boloniam maritimam conſtituto, ibique omnibus artibus Franciſcum incedit, vt Carolum iam occupatum, bello adoriatur: qua in re illum difficilem non inuenit; hoc ſolum impedimenti erat, quòd eam rem Pontifex illo tempore non niſi iniquiſſimè accepturus videbatur. Hortabatur autem eum Henricus, vt aliquo terrore Pontificem ad ipſorum partes pertrahere conaretur, quod ille ſe facturum promiſit, ſtatimque duobus Cardinalibus Gallis, Turnonenſi & Tarbienſi, decreta eſt ad Papā legatio, cum mādatis aſperrimis vtriuſque Regis nomine, niſi voluntati eorum aſſentiretur,

Solimanni Turcæ exercitus.

Henrici in Cæſarem ac Papam maleuolentia.

Franciſcus Henricus

Franciſcus tamen clàm eos admonuerat, vt humaniùs omninò ſuo nomine ageret, & ſuauitate potiùs quàm minis Pontificem mouere conarentur: nominatim verò matrimonium proponeret Catharinæ Medices, Laurentij Iunioris filiæ, cum Henrico Duce Aurelianenſi ſecundo Franciſci filio, quod poſteà ſecutum eſt. Interim Henricus Franciſcum omnibus modis vrgebat, vt in contemptum Pontificis Gallicano Clero, decimas ſua authoritate imponeret, vt aliquid ſaltem in offenſionem Pontificis feciſſe diceretur. Ipſe autem Henricus ſtatuerat eo ipſo in loco, & in illo conuentu, ſumma cum celebritate Annam Bolenam in vxorem ducere, niſi inopinatus nuncius de Solimāni regreſſu, & Cæſaris in Italiam aduentu, illas cogitationes repreſſiſſet, & Franciſcum minùs promptum ad Henrici conſilia ſequenda reddidiſſet.

Crudelitas Henrici inaudita in totum Clerum.

Reuerſus ergo in Angliam Henricus, & ira feruens, voluit tanquàm robuſtus venator, primogenitos regni cœlorum filios; hoc eſt, Chriſti miniſtros, omnemque Domini præcipuam ſortem ſuo imperio ſubiugare. Re itaque cum priuatis quibuſdam Conſiliarijs, quos volūtati ſuæ aſſenſuros ſciebat, communicata: per nouam calumniam cuiuſdam præuaricatæ legis, quàm Anglicè *De præmunire* appellant, inaudita quadam tyrannide litem vniuerſo clero intendendam curauit; qua ob legatorum nimirum Pontificis Romani, qui paulò antè in Anglia fuerāt, externam (vt tunc cœptum eſt dici) poteſtatem, contra placitum Regis agnitam & propugnatam, clericorum totius regni bona in commiſſum cecidiſſe, fiſcoque Regis obnoxia eſſe pronuntiabantur. Cuius iniquiſſimi oneris terrore, Clerus omnis depreſſus, atque ad terram vſq; deiectus (nam omnibus omninò bonis ac fortunis, quin & libertate omni priuandus, & perpetuis carceribus iam

tu.

tunc addicendus erat) cùm quid vltra faceret aut ſperaret non haberet, à nobilitate laica deſertus, & ab Archiepiſcopis ſuis Metropolitanis, à quibus propugnari debuit, proditus, (nam & Cranmerus Cantuarienſis, & Leius, cui Henricus paulò antè Eboracenſem primatum cõtulerit, cum Rege in hoc ipſum cõſpirauerant) reliquus Clerus reſiſtendum non eſſe ratus, victas manus dedit, herbam porrexit, conculcari ſe tanquàm infatuatum ſalem permiſit.

Indicto igitur conceſſu quodam pro neceſſitate præſentis temporis, pene omnes omnium ordinum Clerici vna voce Regi ſuplicarũt, vt aureorũ quadringenta millia, quæ ad criminis commiſſi expiationem ſuæ Maieſtati offerebant, benignè accipere, reliquam que eis pœnam remittere & condonare dignaretur: idq; pro ſumma illa poteſtate, quã in regno ſuo, eum, tàm in Clerum quàm in reliquum populum habere, iam primum fatebantur. Ex qua dicendi formula artificio Regiorum Conſiliariorum expreſſa, primã occaſionem ſumptam aiunt, vt Rex ſupremum caput Eccleſiæ Anglicanæ poſteà diceretur. Iam etiam paſſim iactabatur in ore peſſimi cuiuſq; nihil Romano Pontifici cum regno Angliæ negotij eſſe, niſi Regi videretur aliquid ei poteſtatis in eo regno concedere, nam alioquin omnem animam debere poteſtati Regiæ ſubditam eſſe, nec ſolum in ciuilibus, verum iam quoque in ſpiritualibus cauſis. Et hæc quidem omnia excogitata ſuſcepta & diſſeminata ſunt, ne Rex abſq; authoritate legitima, vxorem repudiaſſe putaretur.

Submiſsio cleri & mulcta.

Adulatio perniciosa.

Vnde ſupremi capitis titulus.

Quæ cum viri nonnulli graues viderent, animoq; iam proſpicerent, quò eſſent hæc omnia tandẽ proruptura; paulatim nitebantur, aulæ ſe & negotijs publicis ſubtrahere. In primis Thomas Morus vir omni genere virtutum præcellens, tempeſtates impendentes non

Viri boni ab Henrico ſe ſubtrahunt.

ſolùm mente præuidit, verum etiam ſuis particulatim prædixit, eodem planè modo quo poſteà acciderunt. Is ergo cùm iam ſummi regni Cancellarius ad tres ferè annos fuiſſet, Regem adijt, ſuæque ſenectutis ac laborum, quibus in confutandis hæreticis diſtinebatur, excuſatione vſus, ſupplex rogauit, vt cùm Regis bona venia abdicare ſe magiſtratu liceret: Cui Rex aſſenſit, licet non ignoraret quam ob cauſam illud Morus petijſſet. Sed vti voluit Rex alio viro in ſummo illo magiſtratu, qui eſſet futurus ad deſideria ſua paratior. Conſtituit ergò Cancellarium Thomam Audlæum, hominem mediocris fortunæ & valde tenuem. Sed vt haberet vnde dignitatem ſplendidè tueretur, dedit illi Rex monaſterium integrum vnà cùm Eccleſia, ædificijs, & redditibus omnibus Londini conſtitutum, cui nomen Eccleſia Chriſti: Religioſos autem omnes illius loci, qui Canonici erant Regulares, in alia monaſteria eiuſdem ordinis diſtribuit; Atq; hoc primum iudicium extitit mali affectus Henrici erga religioſos.

Morus magiſtratu ſe abdicat. An. 1532.

Audlæus cancellarius.

Cùm autem hæc & alia ad aures Pontificis Clementis perlata eſſent, ſimulq; didiciſſet ex Cardinalibus Gallis (quo ſuprà vtriuſq; Regis nomine Legatos ad ipſum miſſos diximus) quàm impotenter in Annam Bolenam affectus eſſet Henricus, & quòd nihil eſſet dubij, quin eam breui etiam publicè duceret: Pontifex pro paterna ſua ſollicitudine ingentem primo dolorem animo cõcepit; deindè ſtatuit literis iterùm Henricum tentare, iam enim antea non ſemel eum priuatim admonuerat, & per omnia ſacra obteſtatus fuerat, ne præcipitem ſe ferri in hac cauſa fineret, expreſſè etiam prohibẽs ne quicquàm in prioris matrimonij præiudicium, pẽdente adhuc lite faceret. Nunc autem alijs literis, ijſque magis publicis, Regi præcipere

Põtifex iterũ Hẽrico prohibet nouas nuptias per Breue apoſtolicũ.

pro

pro ſua authoritate ſub anathematis pœna ſtatuit, ne vlteriùs progredi interminata lite, tentaret; id quod fecit in forma Breuis, quò res eſſet teſtatior. At Henricus, cuius animus impudicis Annæ amoribus iam immerſus fuit, tantum abeat, vt hoc vel patris conſilio, vel iudicis præcepto, à propoſito deſiſteret; vt ardentiùs multò quàm anteà in libidinem ſuam prorueret.

Cumque iam nihil aliud ad nuptias cum Anna Bolena contrahendas deeſſet, præter publicam ſententiã diuortij, hanc Rex cùm à Pontifice Romano ſperare non poſſet, à Crammero ſuo, breui pronunciandã certò ſciens, Annam Bolenam ipſis calendis Septembribus, Pembruchi Marchioniſſam conſtituit, ne parum nobilem perſonam duxiſſe videretur, Ad decimum verò & octauum calendas Decembris proximè ſequẽtis, Rex longioris moræ impatiens (quãquàm omnia nec dum ritè diſpoſita eſſent) omnino cõnſtituit, cum Anna Bolena occultas nuptias contrahere: nuptias quidem quòd aliàs illa ſui corporis poteſtatem Regi facere nollet: occultas verò, quòd nondum à Catharina per aliquam vllius omninò iudicis ſententiam ſeparatus eſſet.

Anna creati marchioniſſ An. 1532.

Rolandus ergo quidam tunc Presbyter (quem poſtea Rex propter hoc obſequium in Epiſcopum Lichefeldienſem cooptauit) accerſitur, ac rem diuinam facere iubetur. Ei Rex narrat, ſententiam Romæ iam tandem ſecundùm ſe pronunciatam eſſe, factamque ſibi eſſe poteſtatem nouam vxorem ducendi. Rolandus reges non ſolere mentiri arbitratus, primùm ſiluit, mox religione tactus, ſpero (inquit) Maieſtatem tuam habere diploma Pontificium. Annuente Rege, vertit ſe ad altare: cùm ecce, adhuc dubius & timens, ne quid illicitum committeret, omninò (inquit) ſacri canones poſtulant, noſtraque valdè intereſt, vt literæ Pontificis

Rolandus presbyter o cu're Annan Henrico tra dit.

Henrici impudens mendacium.

palàm legantur & promulgentur. Tùm Rex habere quidem ſe literas affirmat, ſed recluſas eſſe in ſecretiore loco, nec ab alio præterquàm à ſe afferri poſſe; parum autem decere, vt eo tempore (nec enim adhuc illuxerat) ſolus prodiret. Acquieſcit Rolandus, atque ita completis cæremonijs, Henrico ſecundam vxorem tradit; prima non ſolùm adhuc viuente, ſed etiam per nullam omninò auctoritatem, in vllo hactenus iudicio Eccleſiaſtico vel ſpecie tenus interpoſitam, repudiata.

Anna multo propinquior Regi quàm Catharina. Impedimentū affinitatis inter Henricum & Catharinā non fuit.

Impedimentum verò, cuius prætextu Henricus Catharinam repudiabat, tum in illam non omninò; tùm in Annam Bolenam certiſſimò cadere, idem ipſe Henricus exploratè ſciebat. Nam eo ſtatu rerum poſito qui tunc erat, certum eſt, non niſi duplex impedimentum interuenire potuiſſe, cur Henricus Catharinam ab initio non poſſet ducere. Alterum eſſe poterat affinitatis, ſi Arthurus Henrici frater, Catharinam cognouiſſet: alterum fuit, iuſtitiæ publicæ honeſtatis impedimentum. Illud non interueniſſe Rex Henricus probè ſciebat: nam Carolo Cæſari faſſus eſt, ſe Catharinam adhuc virginem cognouiſſe, idque ipſum & Catharina ſanctè ſemper iurabat, & res ipſa verum fuiſſe conteſtata eſt, cùm & Henricus ſeptimus grauem matronam in eodē lecto appoſuerit, ne Arthurus Catharinam cognoſceret; & tanta fuerit in recēte adhuc Arthuri pubertate infirmitas & inualetudo, vt etiamſi maximè conatus eſſet Catharinam cognoſcere, tamen vna caro facti non fuiſſent. Vbi autem carnalis cōpula non interuenit, affinitas nulla contrahitur.

Si affinitas fuiſſet, per Claues tamē ſublata fuit.

Et quamquàm contracta fuiſſet, tamen per authoritatem clauium regni cœlorum, id impedimentum ob maius publicæ pacis bonum ritè atque ordine ſublatum extitit. Neque enim illa in Leuitico de non du-

cenda fratris vxore, vt doctioribus quibuſque placet, moralis eſt præceptio ex ipſo naturæ iure deſumpta; ſed iudicialis tantùm, vt plæraque alia in illo libro, illis temporibus conſentanea. Et quomodocunque ſit, ita ne tunc quidem illud fuiſſe indiſpenſabile manifeſtum eſt, vt in ea ipſa lege Moſaica, non modo permiſſum, ſed etiam præceptum fuerit. Impedimentum igitur affinitatis nec vllum inter Henricum & Catharinam fuit; & quanquàm aliquod extitiſſet, per claues Petri rectè ſublatum erat.

Iam verò iuſtitiæ publicæ honeſtatis impedimentum, quod ſolùm reſtat, cùm (vt inter omnes conſtitit) non diuini aut naturalis, ſed tantùm Eccleſiaſtici iuris fuerit; ne Henricus quidem aut aduocati eius negabant, poteſtatem clauium Petri ſatis virium ad illud auferendum habuiſſe. Cùm igitur nec affinitas vlla fuerit, & impedimentum iuſtitiæ publicæ honeſtatis, per Iulij Pontificis diploma idoneè ablatum conſtaret, nihil iam obſtabat, quo minus Catharinam Rex Henricus & ducere poſſet, & retinere deberet. Nam ſi quis ipſum DEI præceptum obſtare dicat, quod fratris vxorem duci prohibet; quanquàm expedita ſit reſponſio, idem ius diuinum nominatim illam exceptionem addidiſſe, *Præterquàm ſi frater abſque liberis defunctus eſſet,* (vt in noſtra cauſa contigit) tamen illud etiam prætermitti non debet, quòd verba diuini iuris in eodem ipſo loco, talem rationem & præmittunt, & vbiq; adiungunt, quæ totam Henrici cauſam labefactat. Sic enim legimus: *Omnis homo ad proximam ſanguinis ſui non accedet, vt reuelet turpitudinem eius.* Et poſt pauca: *Turpitudinem vxoris fratris tui non reuelabis, quia turpitudo fratris tui eſt.* Vxor enim fratris non ob aliud prohibetur duci, quàm quòd per copulam carnalem affinis alteri fratri iam prius

Impediment publicæ honeſtatis.

Matth. 16.

Obiectioni occurritur.

Deut. 25.

Leuit. 19.

De vnion. lib. 3.
Sleida. hiſt. lib. 5.

quòd rātam pecuniæ vim effunderet; vt infamiæ notā ſibijpſi inureret, hoc eſt, vt per annos viginti nuptias inceſtuoſas coluiſſe exiſtimaretur. Omitto cæteros, qui de his rebus queſti ſunt: etiam Sleidanus qui Annam Bolenam quòd hæreſi Lutheranæ fuiſſet, maximè laudat, tamen ſcribit Henricum illud diuortium approbari curaſſe non ſine largitionis opinione.

Modus agēdi Henrici in ſuo regno.

Quid? quòd ne in ſuo quidem regno Henricus potuit liberas & gratuitas Theologorum ſubſcriptiones impetrare: quod & liberè auſus eſt Polus qui rebus interfuerat, ad ipſum Henricum in hæc verba ſcribere: *Non erat dubium quin hæc tua cauſa in Diſputantium ſcholas illata, fautores habitura eſſet, cùm Regem omni ſua authoritate ac opibus propugnantem haberet. Inuenit illa quidē aliquos, ſed ex ijs quos fames magis quàm fama moueret; nec tamen vel iſtos tàm promptos quàm vos ſperaueratis, vt quæ initio cum ijs quæ ipſius patrocinīū ſuſceperāt, in ipſo tuo regno, ex omnibus ſcholis exploſa ſit, ipſis etiam defenſoribus vario genere contumeliæ affectis. Nec certè vllo publico vllius Gymnaſij Anglicani conſenſu, vbi conſiſteret, inueniſſet, niſi eæ, quæ pluſquàm preces valere ſolent apud multorum animos, minarum refertæ Regiæ literæ, aciem iam inclinatam ſuſtinuiſſent. Quòd ſi his copijs tibi domi pugnare neceſſe erat: nihil attinet me nunc dicere quibusnam foris vterere.* Hæc Polus.

Pol. lib. 3. de vnion.

Cantabrigia.
OxoniaRegi refragata eſt.

Et quidem vt de Cantabrigia altera Angliæ vniuerſitate nihil dicam, in qua plures aliquantò his medijs adducti (licet non ex doctiſſimis) Regi fauebant, ſatis conſtat Oxonienſis academiæ publicū ſigillum, communi doctiſſimorum hominum ſuffragio ſæpius negatum, vix tandem partim vi ereptum, partim clam ſubreptum fuiſſe. Homines enim ad ſummum octo clàm conuenerunt, effractiſque ſacri loci foribus, in

quo

quo moris erat cauſas communes decerni, & inſtrumenta publica obſignari, literis in quibus Regis diuortium propugnabatur, publicum Academiæ ſigillum affixerunt: idque dicebant ſe in totius academiæ gratiam feciſſe; ne Rex, ſi nemo eius animo ſatisfeciſſet, florentiſſimam ſtudiorum omnis generis vniuerſitatem iratus euertiſſet. Dùm hæc aguntur, & in dies magis creſceret Regis furor, admonitus eſt à ſuis, vt ſi eorum qui in Anglia à ſua ſententia abhorrerent, voluntates ſibi adiungi vellet, illud in primis curaret, vt ad ſuas partes, Reginaldum Polum (qui illis ipſis diebus Lutetia redierat, ſummæq; eruditionis opinione florebat) pertraheret: fieri enim poſſe, vt huius clariſſimi iuuenis authoritate & exiſtimatione, magna pars nobilitatis adducta, in eam quæ Regi placeret ſententiam tranſiret. Conſilium Regis de lucrando Polo.

Probato Rex conſilio, per eos qui Polo propinquitate, ac neceſſitudine maximè coniuncti erant, rem aggreditur, ſimulq; ſi ſuam ſententiam probet, optionem dat, vt vtram malit ex duabus Eccleſijs deligat, Eboracenſi & Vintonienſi; ex quarum vniuſcuiuſq; fructibus, pluſquàm triginta milla aureorum eo tempore colligebantur. Pertentarunt Poli animum his medijs, fratres alijque quibus Rex ad eam rem vtebatur. Contrà ille quàm maximè poterat, nitebatur. Sed vehementer contendentibus ſuis atque vrgentibus, vt aliquam tandem rationem iniret, qua & Regi ipſi, à quo tantopere diligeretur, ſatisfacere poſſet, & eius iram quæ toti familiæ [illegible]tura eſſet pernitioſa, auerteret cùm multa prius excuſaſſet; id vnum tandem coactus, reſpondit ſe cogitaturum, qua poſſit ratione Maieſtati ſuæ ſatisfacere. Poli tentatio

Hoc accepto reſponſo, nunciatur Regi Polum ad ſuam ſententiam iam eſſe pertractum, certoque die

affuturum, vt coràm ipſo Rege de diuortio diſſerat, quo ille nuncio mirabiliter lætatus, Polum benigniſſimo vultu aſpiciebat, auideque diem conſtitutum expectabat, quod illi ſe venturum promiſerat. Polus interim precibus ſe Deo commendabat, omneſque cogitationes ſuas in vnum conferebat, vt aliquam rationem aut viam excogitaret, qua nec Regi manifeſte aduerſari, nec conſcientiam ſuam lædere cogeretur. Eam inveniſſe cùm ſibi tandem videretur, humana prudentia nixus magis quàm veritate, Regem adit, à quo perhumaniter acceptus, ac iam familiariſſimè in cubiculum interius deductus, cùm ea pararet dicere quæ cogitarat, (mirabile planè dictu) repentè ſic hæſit lingua, vt aliquandiu nullum verbum effari poſſet; tandem verò cùm loquendi facultas redijſſet, eiuſmodi fuit eius oratio, vt ſecùs omnia diceret ac meditatus venerat; omni enim aſſentatione remota, vt bonū virum ac pium decebat, ſuam liberè ſententiam; ſumma tamē adhibita modeſtia, Regi aperuit. Qua re tam inopinata, Rex mirabiliter ſe fuiſſe commotum, non ſolùm ex ore vultuq; commutato, manuq; frequenter ad pugionem apposita declarauit (vt Polus poſteà narrare ſolebat) verùm etiam ex verbis iracundis quibus ipſum dimiſit, maximeq; ex ijs, quibus Rex ſuis deindè affirmabat, ſe cogitaſſe Polum inter loquēdum occidere; idque perfeciſſet, niſi orationis eius ſimplicitate ac ſubmiſſione fuiſſet prohibitus. Polus autem cùm vix triginta tunc annos ætatis haberet, amicorum interceſſione nō ita multò pòſt obtinuit, vt bona cùm Regis venia, penſione etiam retenta, iterum ſe Pataujum conferret.

Prudentia humana.

Mirum.

Regis impatientia.

Pro matrimonio interim Henrici & Catharinæ ſcripſerunt apud Anglos plurimi per vniuerſum regnum. De quibus autem ego audiui, Ioannes Roffenſis, &

Quid ſcripſerint pro Catharina.

Ioannes

Ioannes Holmannus Briſtolienſis, Epiſcopi; Abelus presbiter, & ij ſeptem iuriſconſulti quorũ antea mentio facta eſt: apud Hiſpanos verò, Franciſcus Royas, Alphonſus Veruſius, Alphonſus de Caſtro, & Sepulueda: Apud Luſitanos, Aluarus Gomeſius; apud Germanos, Ioannes Coclæus diuerſis operibus. Eraſmus autem Roterodamus vt in cæteris rebus, ſic in hac cauſa dubium ſe & vafrum præbuit. Initio enim ne Regis gratiam amitteret, in nullam partem quicquã affirmare voluit; poſteà verò cùm Regem ab Eccleſia deſciuiſſe, & iam nec ipſum vt ante, magnifacere cerneret cumque amici eius in Anglia (vt ipſis verbis vtar) *Nec literis nec muneribus amplius eum dignarētur:* Tũc lecto Coclæi libro quẽ pro matrimonio ſcripſerat, his verbis ad eum reſcripſit. *Amice ſinceriſſime; librũ tuum de repudio legi, nec ſine fructu: de quo ſi ſcribã quid ſentiã, vereor ne videar actum agere: Vtcunq ſubleuat Regẽ in conſiliarios partem culpæ reijciens, ſi fuiſſem ea inſtructus panoplia, auſus fuiſſẽ Regi diſſuadere repudium; nam id temporis mihi Rex tantum tribuit, vt plus nemini. Contuli cum Ludouico Bero Theologo Pariſienſi, ſed nihil attulit.* Hactenus Eraſmus. Eraſmi tergiuerſatio.

Apud Belgas ſcripſerunt Ludouicus à Schora; Apud Celtas, pauci quidem, ſed tamen iudicium ſuum interpoſuerunt de ea cauſa, Eguinarius Baro, Frãciſci Duarenus & Connanus; apud Italos, Cardinales Caietanus, Ludouicus Nugarola Comes Veronenſis; & alijs in locis alij multi doctiſſimi viri. Fertur etiam per manꝰ multorum epiſtola quædam Philippi Melanchthonis, in qua Regi ſuadet vt retenta vxore legitima Catharina, Annam Bolenam concubinæ tantùm loco habeat. Rex verò ipſe, & illuſtres aliquot Angli ad Pontificem literas dant; in quibus petũt, vt cum regni plurimum interſit maſculum regni hæredem extare, ſal- Melanchthonis cõſilium

tem hac de cauſa litem maturè abſoluendam curaret, quò integrum Regi fieret aliam vxorem accipere. Pontifex reſpondit, ſe officio ſatisfacturum: ſed in manu ſua non eſſe, aut maſculum ex quacunq; fœmina generandum promitteret.

Vt autem Rex rei ſuæ meliùs conſuleret, terrorem aliquem Pontifici Romano miſcendum putauit. Itaque menſe Septembri proximo palam edixit, ne quis ſuorum ſubditorum, ſeu Anglus ſeu Hybernus eſſet, quicquam in Romana Curia citra Regis voluntatem deinceps peteret aut procuraret. Idem cùm audiret Volſæum Cardinalem etiam Eboraci ſplendidè agere, epulis vacare, ſolẽniq; pópa vti, ac mitram ſuam gemmis ornatam, quam Rex illi abſtulerat, ad ſuam in ea Eccleſia inaugurationem repetere; Rex hoc Volſæi ſuperbiæ imputans, nec ferendum iudicans, iubet hominẽ, in ipſo die inaugurationi deſignato, præſente nobilium ingenti multitudine, ab Henrico Northumbriæ Comite, primùm appræhendi, deinde Londinum captiuam duci. At is in itinere ipſo ac Leceſtriæ oppidum 4. Calendas Decembris è vita migrauit. Sermones diſſipati ſunt eum ſua ſponte venenum ſumpſiſſe. Illud verò conſtat, eùm tanquam reus læſæ maieſtatis regiæ appræhenderetur, eum dixiſſe: Vtinam nihilo magis læſæ maieſtatis diuinæ reus eſſem: nunc autem dum nulli rei magis incubui, quàm vt Regi penitus inſeruirem & in DEVM peccaui, & Regis gratiam non obtinui. Ac Volſæus quidem dignam ſuæ præteritæ aſſentationis & ſuperbiæ mercedem in hoc mundo accepit, idque (vt ſperamus) ne inæternum puniretur.

Prima initia manifeſti ſchiſmatis. Anno 1530.

Miſera Volſæi mors.

Vox pœnitentis.

Cùm verò Henricus multis Dei præclaris donis antea præditus, gratias Deo non ageret, ſed in cogitationibus ſuis euaneſceret, Annam Bolenam æternæ

ſaluti

ſaluti ſuæ, atque adeò ipſi Deo anteponerent: ne qui æternam mercedem contempſiſſet, hac ſaltem corruptibili priuaretur, Devs ei permiſit, vt ſuæ libidini quam pro Deo iam colebat, ſatisfaceret. Itaque Gulielmum Varamum excellentem virum, qui fuerat Archiepiſcopus Cantuarienſis, & ſummo ſtudio Reginæ partes adiuuerat, è vita illis ipſis diebus euocauit. Tũc Rex tanti honoris locum ſibi perire nolens, omninò decreuit nemini eum, præterquàm tali viro dare, qui ſuæ libidini ſummis viribus obſequeretur. Hoc Thomas Bolenus, qui putabatur Annæ Bolenæ pater, ſubodoratus, ratusque pulcherrimam ſibi nunc dari occaſionem, ſuam, ſuæq; filiæ cauſam prouehendi, Regẽ adit, ſicq; affatur: iam dudum (ô Rex) domi meæ habeo presbyterũ illum doctum, grauẽ, & modeſtum, cuius fides abundè tuæ Maieſt. probata eſt, in ea quam apud Pontificẽ geſſit legatione. Hic mihi à ſacello iam diu fuit, eundemq; noui erga diuortium hoc tàm ſincerè affectũ eſſe, vt ſi tua Maieſtas eum creauerit Archiepiſcopum, in me recepturus ſim, facturum illum quicquid à ſubdito quopiam expeti aut etiam deſiderari queat.

Henricus à Deo derelinquitur.

Thomæ Boleni ad Regẽ oratio.

Placuit conditio, maximè, quòd Anna Bolena in eandem ſententiam Regi ſupplicaſſet. Cranmerus ergò deſignatur ea cõditione Archiepiſcopus, vt etiamſi Romanus Põtifex ſecundùm Regis & Catharinæ matrimonium ſententiam ferret, ille tamen ex aduerſo pronuntiaret, Catharinam neceſſariò eſſe repudiandam. Cùm autem Rex communioni Sedis Apoſtolicæ nondum planè renunciaſſet, ex eoque Cranmerus neceſſariò deberet à Pontifice Romano ſuæ dignitatis confirmationem petere: omnem porrò aditum ad ſolennẽ vnctionem capiendã ſibi videret interceptũ, niſi ex canonum decretis Romanæ Cathedræ communionem ſe perpetuò ſecuturum, iuratus affirmaret:

Cranmerus fit Archiepiſcopus Cantuar.

Vafrities Cranmeri.

eam verò mentem Regis perſpiceret, vt potiùs Pontificis Romani communionem prorſus reiecturus eſſet, quàm Annæ Bolenæ coniugio cariturus: ita ſe geſſit homo vafer, vt duobus Dominis etiam contraria præcipientibus, per ſummam ſimulationem inſeruire conaretur.

Præmeditatũ periurium.

Et quia Regẽ ſui ſimillimũ ex animo amabat; Pontificem verò duntaxat timebat, in Regis gratiam, voluntarium & præmeditatum periurium homo impius elegit, vt eò grauius poſteà Pontificem nihil tale cogitantem vulneraret. Tabellionem itaque accerſit, ei denunciat, ſe iuratò quidem promiſſurum Pontifici Romano canonicam & conſuetam obedientiam; ſed priuſquàm id agat, velle ac iubere, vt Tabellio per publica inſtrumẽta conteſtetur; id inuitum ſe facere, nec quicquam minùs in animo ſuo eſſe, quàm vt in Regis detrimentum Pontifici Romano fidem ſeruet. Hac præfatione edita, ſigillisque ac teſtibus (ne fortè perfidia eius apud Regem in dubium veniret) munita, ſolenne iuſiurandum Pontifici Romano, more maiorum exhibet, ſimulque Archiepiſcopatus poſſeſſionem inuadit. Quibus rebus ita ſe probauit Regi, vt planè dignum patella operculum fuiſſe dicas: fuit enim, non ſolum deprauatus hæreſi, vt poſtea apparuit, (quam etiam ob cauſam, Maria deinde regnante, flammis traditum vidimus) verùm etiam libidini ſupra modũ deditus, adeo vt ex Germania rediẽs, fœminam quandam ex hoſpitio in Angliam tulerit, eandẽque per multos annos, cùm Archiepiſcopus eſſet, circumferri ſecum in ciſta curauerit ad explẽdam libidinem, donec mortuo tandem Henrico, palam in vxorẽ ſub Edouardo Rege eam duxerit. Hic ergo dignus ab Henrico delectus eſt præſul, qui ſuæ libidini patrocinaretur: ſic enim in omnibus rebus ad Regis nutum ſe

Crãmeri mores & libido.

compo-

componebat, vt eſſent qui ab Henrico multis poſt annis audierint, cùm diceret, vnum eſſe Cranmerū Cantuarienſem præſulem, qui nulla vnquàm in re ipſius voluntati defuiſſet. | Aſſentatio Cranmeri.

Hoc ipſo tempore, Carolus Cæſar periculoſiſſimo bello in Germania occupabatur: Solimannus enim Turca intellectis Chriſtianorum Principum diſcordijs, & maximè Germanorum propter religionē, appropinquabat Germaniæ cum exercitu quingentorū millium militum, quorum trecenta millia, equites erant: iamque pluſquàm triginta millia Chriſtianorum per Vngariam, Mæſiam & Auſtriam in captiuitatē redegerat; & ſanè periclitari videbatur vniuerſa Europa, niſi Carolus maturè ſe oppoſuiſſet, adiutus egregiè Clementis Papæ pecunijs, quas ad caſtra vſque miſit per nepotem ſuum Hypolitum Medicem Cardinalem legatum. Qua temporis occaſione vſurus Henricus, Calerum perit, ducta ſecum clanculùm Anna Bolena; ſciensque Regem Galliæ exulceratiſſimo eſſe in Cæſarem animo, propter recentis pacis Cameracenſis conditiones, quibus filios ſuos non niſi ingenti ſoluta pecunia receperat; colloquium cum eo magno apparatu init, loco certo inter Calerum & Boloniam maritimam conſtituto, ibique omnibus artibus Franciſcum incedit, vt Carolum iam occupatum, bello adoriatur; qua in re illum difficilem non inuenit; hoc ſolum impedimenti erat, quòd eam rem Pontifex illo tempore non niſi iniquiſſimè accepturus videbatur. Hortabatur autem eum Henricus, vt aliquo rettore Pontificem ad ipſorum partes pertrahere conaretur, quod ille ſe facturum promiſit, ſtatimque duobus Cardinalibus Gallis, Turnonenſi & Tarbienſi, decreta eſt ad Papā legatio, cum mādatis aſperrimis vtriuſque Regis nomine, niſi voluntati eorum aſſentiretur,

Solimanni Turcæ exercitus.

Henrici in Cæſarem ac Papam maleuolentia.

rancíſcus lenricus

Franciſcus tamen clàm eos admonuerat, vt humaniùs omninò ſuo nomine agerēt, & ſuauitate potiùs quàm minis Pontificem mouere conatentur: nominatim verò matrimonium proponerēt Catharinæ Medices, Laurentij Iunioris filiæ, cum Henrico Duce Aurelianenſi ſecundo Franciſci filio, quod poſteà ſecutum eſt. Interim Henricus Franciſcum omnibus modis vrgebat, vt in contemptum Pontificis Gallicano Clero, decimas ſua authoritate imponeret, vt aliquid ſaltem in offenſionem Pontificis feciſſe diceretur. Ipſe autem Henricus ſtatuerat eo ipſo in loco, & in illo conuentu, ſumma cum celebritate Annam Bolenam in vxorem ducere, niſi inopinatus nuncius de Solimāni regreſſu, & Cæſatis in Italiam aduentu, illas cogitationes repreſſiſſet, & Franciſcum minùs promptum ad Henrici conſilia ſequenda reddidiſſet.

Crudelitas Henrici inaudita in totum Clerum.

Reuerſus ergo in Angliam Henricus, & ira feruens, voluit tanquàm robuſtus venator, primogenitos regni cœlorum filios; hoc eſt, Chriſti miniſtros, omnemque Domini præcipuam ſortem ſuo imperio ſubiugare. Re itaque cum priuatis quibuſdam Conſiliarijs, quos volūtati ſuæ aſſenſuros ſciebat, communicata: per nouam calumniam cuiuſdam præuaticatæ legis, quàm Anglicè *De præmunire* appellant, inaudita quadam tyrannide litem vniuerſo clero intendendam curauit; qua ob legatorum nimirum Pontificis Romani, qui paulò antè in Anglia fuerāt, externam (vt tunc cœptum eſt dici) poteſtatem, contra placitum Regis agnitam & propugnatam, clericorum totius regni bona in commiſſum cecidiſſe, fiſcoque Regis obnoxia eſſe pronuntiabantur. Cuius iniquiſſimi oneris terrore, Clerus omnis depreſſus, atque ad terram vſq; deiectus (nam omnibus omninò bonis ac fortunis, quin & libertate omni priuandus, & perpetuis carceribus iam

tu.

tunc addicendus erat) cùm quid vltra faceret aut ſperaret non haberet, à nobilitate laica deſertus, & ab Archiepiſcopis ſuis Metropolitanis, à quibus propugnari debuit, proditus, (nam & Cranmerus Cantuarienſis, & Leius, cui Henricus paulò antè Eboracenſem primatum cõtulerit, cum Rege in hoc ipſum cõſpirauerant) reliquus Clerus reſiſtendum non eſſe ratus, victas manus dedit, herbam porrexit, conculcari ſe tanquàm infatuatum ſalem permiſit.

Indicto igitur conceſſu quodam pro neceſſitate præſentis temporis, pene omnes omnium ordinum Clerici vna voce Regi ſupplicarũt, vt aureorũ quadringenta millia, quæ ad criminis commiſſi expiationem ſuæ Maieſtati offerebant, benignè accipere, reliquamque eis pœnam remittere & condonare dignaretur: idq; pro ſumma illa poteſtate, quã in regno ſuo, cum, tàm in Clerum quàm in reliquum populum habere, iam primùm fatebantur. Ex qua dicendi formula artificio Regiorum Conſiliariorum expreſſa, primã occaſionem ſumptam aiunt, vt Rex ſupremum caput Eccleſiæ Anglicanæ poſteà diceretur. Iam etiam paſſim iactabatur in ore peſſimi cuiuſq; nihil Romano Pontifici cum regno Angliæ negotij eſſe, niſi Regi videretur aliquid ei poteſtatis in eo regno concedere; nam alioquin omnem animam debere poteſtati Regiæ ſubditam eſſe, nec ſolum in ciuilibus, verum iam quoque in ſpiritualibus cauſis. Et hæc quidem omnia excogitata ſuſcepta & diſſeminata ſunt, ne Rex abſq; authoritate legitima, vxorem repudiaſſe putaretur.

Submiſsio cleri & mulcta.

Adulatio perniotoſa.

Vnde ſupremi capitis titulus.

Quæ cum viri nonnulli graues viderent, animoq; iam proſpicerent, quò eſſent hæc omnia tandè proruptura; paulatim nitebantur, aulæ ſe & negotijs publicis ſubtrahere. In primis Thomas Morus vir omni genere virtutum præcellens, tempeſtates impendentes non

Viri boni ab Henrico ſe ſubtrahunt.

ſolùm mente præuidit, verum etiam ſuis particulatim prædixit, eodem planè modo quo poſteà acciderunt. Is ergo cùm iam ſummi regni Cancellarius ad tres ferè annos fuiſſet, Regem adijt, ſuæque ſenectutis ac laborum, quibus in confutandis hæreticis diſtinebatur, excuſatione vſus, ſupplex rogauit, vt cùm Regis bona venia abdicare ſe magiſtratu liceret: Cui Rex aſſenſit, licet non ignoraret quam ob cauſam illud Morus petijſſet. Sed vti voluit Rex alio viro in ſummo illo magiſtratu, qui eſſet futurus ad deſideria ſua paratior. Conſtituit ergò Cancellarium Thomam Audlæum, hominem mediocris fortunæ & valde tenuem. Sed vt haberet vnde dignitatem ſplendidè tueretur, dedit illi Rex monaſterium integrum vnà cùm Eccleſia, ædificijs, & redditibus omnibus Londini conſtitutum, cui nomen Eccleſia Chriſti: Religioſos autem omnes illius loci, qui Canonici erant Regulares, in alia monaſteria eiuſdem ordinis diſtribuit; Atq; hoc primum iudicium extitit mali affectus Henrici erga religioſos.

Morus magiſtratu ſe abdicat. An. 1532.

Audlæus cancellarius.

Cùm autem hæc & alia ad aures Pontificis Clementis perlata eſſent, ſimulq; didiciſſet ex Cardinalibus Gallis (quo ſuprà vtriuſq; Regis nomine Legatos ad ipſum miſſos diximus) quàm impotenter in Annam Bolenam affectus eſſet Henricus, & quòd nihil eſſet dubij, quin eam breui etiam publicè duceret: Pontifex pro paterna ſua ſollicitudine ingentem primo dolorem animo cõcepit; deindè ſtatuit literis iterùm Henricum tentare, iam enim antea non ſemel eum priuatim admonuerat, & per omnia ſacra obteſtatus fuerat, ne præcipitem ſe ferri in hac cauſa ſineret, expreſſè etiam prohibẽs ne quicquàm in prioris matrimonij præiudicium, pẽdente adhuc lite faceret. Nunc autem alijs literis, iiſque magis publicis, Regi præcipere

Põtifex iterũ Hẽrico prohibet nouas nuptias per Breue apoſtolicũ.

pro ſua authoritate ſub anathematis pœna ſtatuit, ne vlteriùs progredi interminata lite, tentaret; id quod fecit in forma Breuis, quò res eſſet teſtatior. At Henricus, cuius animus impudicis Annæ amoribus iam immerſus fuit, tantum abeſt, vt hoc vel patris conſilio, vel iudicis præcepto, à propoſito deſiſteret; vt ardentiùs multò quàm anteà in libidinem ſuam proruceret.

Cumque iam nihil aliud ad nuptias cum Anna Bolena contrahendas deeſſet, præter publicam ſententiã diuortij, hanc Rex cùm à Pontifice Romano ſperare non poſſet, à Crammero ſuo, breui pronunciandã certò ſciens, Annam Bolenam ipſis calendis Septembribus, Pembruchi Marchioniſſam conſtituit, ne parum nobilem perſonam duxiſſe videretur. Ad decimum verò & octauum calendas Decembris proximè ſequẽtis, Rex longioris moræ impatiens (quãquàm omnia nec dum ritè diſpoſita eſſent) omnino conſtituit, cum Anna Bolena occultas nuptias contrahere: nuptias quidem quòd aliàs illa ſui corporis poteſtatem Regi facere nollet: occultas verò, quòd nondum à Catharina per aliquam vllius omninò iudicis ſententiam ſeparatus eſſet.

Anna creatur marchioniſſa An. 1532.

Rolandus ergo quidam tunc Presbyter (quem poſtea Rex propter hoc obſequium in Epiſcopum Lichefeldienſem coöptauit) accerſitur, ac rem diuinam facere iubetur. Ei Rex narrat, ſententiam Romæ iam tandem ſecundùm ſe pronunciatam eſſe, factamque ſibi eſſe poteſtatem nouam vxorem ducendi. Rolandus reges non ſolere mentiri arbitratus, primùm ſiluit, mox religione tactus, ſpero (inquit) Maieſtatem tuam habere diploma Pontificium. Annuente Rege, vertit ſe ad altare: cùm ecce, adhuc dubius & timens, ne quid illicitum committeret, omninò (inquit) ſacri canones poſtulant, noſtraque valdè intereſt, vt literæ Pontificis

Rolandus presbyter occultè Annam Henrico tradit.

Henrici impudens mendacium.

palàm legantur & promulgentur. Tùm Rex habere quidem ſe literas affirmat, ſed recluſas eſſe in ſecretiore loco, nec ab alio præterquàm à ſe afferri poſſe; parum autem decere, vt eo tempore (nec enim adhuc illuxerat) ſolus prodiret. Acquieſcit Rolandus, atque ita completis cæremonijs, Henrico ſecundam vxorem tradit; prima non ſolùm adhuc viuente, ſed etiam per nullam omninò auctoritatem, in vllo hactenus iudicio Eccleſiaſtico vel ſpecie tenus interpoſitam, repudiata.

Anna multo propinquior Regi quàm Catharina.

Impedimentũ affinitatis inter Henricum & Catharinã non fuit.

Impedimentum verò, cuius prætextu Henricus Catharinam repudiabat, tum in illam non omninò; tùm in Annam Bolenam certiſſimò cadere, idem ipſe Henricus exploratè ſciebat. Nam eo ſtatu rerum poſito qui tunc erat, certum eſt, non niſi duplex impedimentum interuenire potuiſſe, cur Henricus Catharinam ab initio non poſſet ducere. Alterum eſſe poterat affinitatis, ſi Arthurus Henrici frater, Catharinam cognouiſſet: alterum fuit, iuſtitiæ publicæ honeſtatis impedimentum. Illud non interueniſſe Rex Henricus probè ſciebat: nam Carolo Cæſari faſſus eſt, ſe Catharinam adhuc virginem cognouiſſe, idque ipſum & Catharina ſanctè ſemper iurabat, & res ipſa verum fuiſſe conteſtata eſt, cùm & Henricus ſeptimus grauem matronam in eodẽ lecto appoſuerit, ne Arthurus Catharinam cognoſceret; & tanta fuerit in recẽte adhuc Arthuri pubertate infirmitas & inualetudo, vt etiamſi maximè conatus eſſet Catharinam cognoſcere, tamen vna caro facti non fuiſſent. Vbi autem carnalis copula non interuenit, affinitas nulla contrahitur.

Si affinitas fuiſſet, per Claues tamẽ ſublata fuit.

Et quamquàm contracta fuiſſet, tamen per authoritatem clauium regni cœlorum, id impedimentum ob maius publicæ pacis bonum ritè atque ordine ſublatum extitit. Neque enim illa in Leuitico de non du-

cenda fratris vxore, vt doctioribus quibuſque placet, moralis eſt præceptio ex ipſo naturæ iure deſumpta; ſed iudicialis tantùm, vt plæraque alia in illo libro, illis temporibus conſentanea. Et quomodocunque ſit, ita ne tunc quidem illud fuiſſe indiſpenſabile manifeſtum eſt, vt in ea ipſa lege Moſaica, non modo permiſſum, ſed etiam præceptum fuerit. Impedimentum igitur affinitatis nec vllum inter Henricum & Catharinam fuit; & quanquàm aliquod extitiſſet, per claues Petri rectè ſublatum erat.

Impedimenti publicæ honeſtatis.

Iam verò iuſtitiæ publicæ honeſtatis impedimentum, quod ſolum reſtat, cùm (vt inter omnes conſtitit) non diuini aut naturalis, ſed tantùm Eccleſiaſtici iuris fuerit; ne Henricus quidem aut aduocati eius negabant, poteſtatem clauium Petri ſatis virium ad illud auferendum habuiſſe. Cùm igitur nec affinitas vlla fuerit, & impedimentum iuſtitiæ publicæ honeſtatis, per Iulij Pontificis diplòma idoneè ablatum conſtaret, nihil iam obſtabat, quo minus Catharinam Rex Henricus & ducere poſſet, & retinere deberet. Nam ſi quis ipſum DEI præceptum obſtare dicat, quod fratris vxorem duci prohibet; quanquàm expedita ſit reſponſio, idem ius diuinum nominatim illam exceptionem addidiſſe, *Præterquàm ſi frater abſque liberis defunctus eſſet*, (vt in noſtra cauſa contigit) tamen illud etiam prætermitti non debet, quòd verba diuini iuris in eodem ipſo loco, talem rationem & præmittunt, & vbiq; adiungunt, quæ totam Henrici cauſam labefactat. Sic enim legimus: *Omnis homo ad proximam ſanguinis ſui non accedet, vt reuelet turpitudinem eius.* Et poſt pauca: *Turpitudinem vxoris fratris tui non reuelabis, quia turpitudo fratris tui eſt.* Vxor enim fratris non ob aliud prohibetur duci, quàm quòd per copulam carnalem affinis alteri fratri iam prius

Matth. 16.

Obiectioni occurritur.

Deut. 25.

Leuit. 19.

Vnde affinitas contrahitur & ratio eius.

Leuit. 18.

*August. in Leuit.

facta ſit. Quæ enim ſit vna caro cum fratre meo, ex ea re tam propinqua ſanguinis mihi ſit, quàm frater meus, qui mihi proximus ſanguinis eſt, in primo nuptiarum gradu. Quanquam igitur concederem⁹ & DEVM, propriè in eo loco nõ tantũ de illicito coitu, ſed etiam de nuptijs agere, (quod multis ſecus videtur) & per vxorem fratris, non ſolum viuentis fratris (vt *quibuſdam ex ſanctis patribus viſum eſt,) verum etiam defuncti fratris vxorem intelligi;& prætereа legem illam non cæremonialem eſſe, ſed iuris etiam naturalis concluſiones quaſdam explicare: tamen cùm ratio legis non ſemel expreſſa fuerit, ſemperq; ſanguinis proximitatem vrgeat, quæ vel per cognationem, vel per carnalem copulam (vnde paritur affinitas) acquiritur; nulla verò aut cognatio, aut affinitas inter Henricum & Catharinam contracta fuerit, quia frater Henrici eam non cognouit; vtique efficitur, vt diuinum ius nullo modo prohibuerit Catharinam Henrico nubere.

Affinitas Henrici cum Anna multiplex.

Cognouit Annæ ſororem.

1. Cor. 6.

At contrà certiſſimum eſt inter Henricum & Annam Bolenam, verum affinitatis impedimentum interueniſſe;idque ipſum Regem non ignoraſſe; eò quòd Clementi ſeptimo per literas ſuas confeſſus ſit, ſe Mariam Bolenam, Annæ ſororem vterinam cognouiſſe. Ex qua carnali copula, Henricus toti familiæ Bolenorum factus eſt affinis ſeu proximus ſanguinis. Nam vt Paulus ait, *Qui adhæret meretrici, vnum corpus cum ea efficitur.* Cùm igitur Maria Bolena fuerit proxima ſanguinis Annæ in primo gradu nempe vterina eius ſoror; Henricus qui fuit vnum corpus cum Maria, factus eſt etiam proximus ſanguinis in primo gradu, fratribus & ſororibus Mariæ, & ex conſequente, Annæ. Quid ergò eſt? quòd is qui tantas turbas excitauit, vt à Catharina tanquàm ab affine ſua, cùm

Turpitudo Henrici reuelata.

verè

rerè affinis non eſſet, diſiungeretur, nunc non timet ad affinem ſuam accedere? & qui negabat Pontificis claues poſſe facere vt Catharinam retineret; nunc, ſine illarum clauium authoritate, imò contra illorum authoritatem, Annam affinem ſuam in primo gradu ducit? fruſtra ô Rex contra ſtimulum calcitraſti: DEVS hypocryſin tuam detexit, & adulterium cor tuum toti mundo reuelauit.

Quid verò, quòd idem Rex Henricus etiam matrem Annæ Bolenæ priùs cognouerat, vt antè explicauimus? Ex qua ſanè copula tale affinitatis genus inter Henricum & Annam interceſſit, qualis eſt conſanguinitas inter parentes & liberos. At pater filiam ſuam ducere in æternum prohibetur, quia inter aſcendentes & deſcendentes nullæ vnquàm nuptiæ permittuntur; propterea quòd in nuptijs eſt ſumma æqualitas & paritas (vndè Eua ex latere Adami ſumpta eſt) cùm interim liberi parentes honorare debeant, ſeque illis tantò inferiores agnoſcere, vt nunquàm ſint referendo, & ideò nec illis quidem vlla ratione exæquari poſſunt. Itaq; vt Henricus Annam Bolenã, eius mulieris quam ſemel cognouerat filiam duceret, res longè difficilioris diſpenſationis fuit; propterea quòd hoc affinitatis genus ipſam nuptiarum eſſentiam propiùs attingere videtur, quàm vt in eo diſpenſari omninò deceat; maximè ſi concubitus matris ſit multis manifeſtus. Quare cùm Henricus cõtra naturæ quodammodo legem, poſt matrem Annæ Bolenæ cognitam, auſus ſit filiam in vxorem aſſumere; quàm impudenter obtendit ſe non auſum eſſe Catharinam retinere, ne in DEVM peccaret? quàm impudenter etiam prætextuit, ſe credidiſſe, quòd Pontifex authoritatem non habuerit Catharinæ nuptias permittendi?

Alia affinitas Henrici cum Anna, quia eius matrē cognouit.

Geneſ. 2. Exodi 20.

Hypocryſis Henrici.

Sed adhuc pergamus. Conſtat ex ijs quæ diximus,

Tertia & maxima ſanguinis commixtio inter Henricum & Annã

non obſcuris indicijs ipſi Henrico reuelatum fuiſſe, quòd Anna Bolena eſſet ipſiuſmet Henrici filia, & tamen eam duxit; is videlicet, qui timuit ſui fratris abſque liberis defuncti vxorem, à fratre ſuo minimè cognitam retinere: incredibilis quidem audacia, inaudita hypocryſis, non ferenda libido. Sed tamen vnius hominis propria fuit hæc audacia, hypocryſis propria, & libido propria. Nec tantopetè mirandum eſt, ſi aut homo peccet, aut cùm in profundum venerit, cõtemnar. Illud eſt mirandum, illud ſtupendum, ſi hominum infinita millia, non ſuam, ſed alienam libidinem & hypocryſin, non tãtum æquo animo ferant: ſed etiam ſuſpiciant, laudent, colant; & ita colant, vt ſupra hoc fundamentum, fidem, ſpem, ſalutémque ſuam exædificent

Turpe fundamentum noui Euangelij in Anglia.

Anno 1573.

Omnes enim Anglicani proteſtantes, Lutherani, Zuingliani, Caluiniſtæ, Puritani, & libertini, cæteræque omnes hæreticæ peſtes, quibus Patria noſtra miſerè perijt, has turpiſſimas ac inceſtuoſas Henrici & Annæ Bolænæ nuptias adorant, velut fontem Euãgelij ſui, matrem Eccleſiæ ſuæ, originem ſuæ fidei. Iam pridem Caluiniſta quidam Anglicanus, Londini duos libros edidit, eoſque tùm Elizabethæ Reginæ, aſtante Pſeudoepiſcopo Cantuariẽſi Matthæo, exhibuit; tùm etiam apud Ioannem Dayum typis mandauit: in quorum poſteriore de Henrici & Annæ matrimonio agẽs, hæc habet verba. *O verè beatæ, & non ſine ſummo numine conciliatæ nuptiæ, cæleſtiſq́ partus ac progenies, quibus patria à ſeruitute & caligine pluſquam Aegyptiaca erepta atque liberata; & ad verum Chriſti cultum reſtituta eſt.* Hæc ille.

Cap. 1. Turpis & abſurda adulatio.

Inſania hæreticorum

Nemo iam miretur aut Caianos olim fuiſſe, qui homicidam Cain adorarent, velut ex potẽti virtute procreatum; aut Ophitas, qui (vt Tertullianus ait) magni-

ficarent ſerpentem, qui primos parentes in Paradyſo decepit, velut authorem ſcientiæ boni & mali: nam quid tandem olim factum credi non poteſt, cùm hodiè videamus tot millia hæreticorum, nuptias Patris cum filia propria adorare? Iſti liberationem ſuam ex ſeruitute pluſquàm Aegyptiaca, his nuptijs acceptam ferunt: iſti verum Chriſti cultum per has nuptias reſtitutum gloriātur. Verum quidem eſt, per has nuptias aditum vobis patefactum eſſe ad omnem hæreſim, omnemque nequitiam. Sed ô immenſam DEI bonitatem? qui, quòd hæreſes veſtras non alio partu, quam per tàm nefandas nuptias in lucem exire permiſit, eo ipſo declarauit, illas turpiſſimarum tenebrarum filias eſſe, nec aliter quàm per opera tenebroſa procreari potuiſſe. Oportuit filiam cum patre, ſororem cum fratre commiſcere, (quam & hoc Annam Boleuam perpetraſſe paulò pòſt conſtabit) vt pulcher ille partus fieret, à quo veſtræ religionis fundamenta conſtituerentur, & Eccleſia veſtra non iam ex ſanctiſſimo CHRISTI latere, vt Catholica, ſed ex impuris meretricis lumbis profecta, ſtabiliretur.

Protestantiũ Eccleſia ex turpiſsimis initijs.

Sed iam pergamus in eo, quod inſtituimus. Cùm Anna iam Henricus vt vxore legitima palàm ferè vteretur, ſereniſſima Catharina non tantùm à thalamo regio, vt anteà diù, verumetiam à cohabitatione Regiſque palatio excluſa, in villam quandam cui nomen erat Cimbalton, in prouincia Bedfordienſi, locùm minùs ſalubrem tribus tantùm ancillis, paruaque familia comitata ſeceſſit; ibique orationibus, ieiunijs, alijſque ſanctis operibus, dies noctesque ſe exercuit, Deum etiam obſecrans pro ſalute adulterorum, quos in aula reliquerat. Quod cùm populus animaduertiſſet, nec vlli mortalium iam amplius eſſet dubium, quin Anna Reginæ locum breui eſſet habitura; incredibile

Reginæ Catharinæ ex aula diſceſsio.

Cōcurſus hominū ad Annæ gratiam.

ferè dictu eſt (niſi quòd hæc ſit mundi perpetua conſuetudo,) quantus ſtatim omnium ordinum concurſus, ad Annæ gratiam ineundam fieret; alij quidem, vt per eam à periculis imminentibus ſe tuerentur, in quibus erant ſacerdotes & Abbates nonnulli, qui ideo Annæ inſeruire, & ei à ſacello eſſe cupiebant, vt bona Eccleſiaſtica, ac monaſteriorum, quibus iam tùm valde timere incipiebant, per ipſius authoritatem & patrocinium conſeruarent: ſed ex votis non ſucceſſit, neq; ad hoc idoneum erat Annæ patrocinium, quamuis illa omnibus omnia promitteret: alij autem, ijque multò maxima pars, ideò confluebant, vt ex rebus nouis ac perturbatis creſcerent; in his erant primi, qui Lutheranam hæreſim (cui etiam Anna clanculum fauebat) ſectabantur. Itaque ſtatim Henrici aula eiuſmodi hominibus completa eſt, qui ſacra omnia ridere, ſacerdotibus illudere, religioſorum vitam in contemptum adducere, Eccleſiaſticorum diuitias ac potentiā carpere, ridiculas de monachis fabulas fingere; & ſupra omnia Pontifici Romano detrahere, inuidiāque facere ſolebant: & qui in his ſe petulantiſſimos & audaciſſimos præbebant, ij primas apud Annam, & per eam etiam apud Regem obtinebant.

Thomæ Crōuueli initia ac incrementa.

Inter cæteros quos Anna his initijs Regi commendauit, fuit Thomas Cromuelus, homo vafer, crudelis, ambitioſus & auarus, hæreſi etiam deditus, eaque de cauſa vniuerſo nomini Eccleſiaſtico infeſtus: hunc Henricus vt hominem Annæ gratum, & ſuis conſilijs miniſtrum aptiſſimum, ſociare ſtatuit Cranmero Archiepiſcopo, & Audlæo Cancellario, vt per illum quaſi triumuiratum, ex ſua ſententia ſingula gererentur. Primò igitur illū ſcrinijs regijs præfecit; deindè ſibi à ſecretis conſtituit; poſteà equitem auratum & Baronem; deinceps Eſſexiæ comitem creauit, magnum

etiam Regni Camerarium & ſigilli ſecreti cuſtodem; ac poſtremo, non ſolùm primum ſuorum conſiliariorum in rebus ciuilibus, verùm etiam Vicarium ſuum generalem in cauſis Eccleſiaſticis & ſpiritualibus effecit; adeò vt vniuerſa Reſp. non minus ferè iam in Cromueli, quàm anteà in Volſæi poteſtate conſtituta videretur.

Hanc opportunitatē nacti hæretici, nihil quicquā ſibi prætermittendū exiſtimarunt, quo iam per tā illuſtriū fautorum patrocinia cauſam ſuā promouere poſſent. Totius autē negotij momentū in eo maximè poſitum eſſe iudicabant, vt Regem ipſum, quē iam à Pontifice Romano alienum, & hæreſi ab Anna aſpetſum ſciebant, in clerum ſuum Anglicanum, cui ex Actis ſuperioribus infenſum iam intelligebánt, magis magiſque incenderent atque inflammarent. Cuius rei cauſa, ſpargebant indies in Vulgus, ac per aulas principū diſſeminabāt, libellos plurimos famoſos, fraudis, impietatis, & nequitiæ pleniſſimos, quibus inuidiam & odium Eccleſiaſticis conflarent; & in ijs, vnus Henrico ipſi exhibitus fuit, cuius erat inſcriptio; *Libellus ſupplex medicorum.* In quo poſt amplificatam, Rhetoricisque figuris inuidioſè exaggeratam verorum pauperum ac mendicorum, cùm inſignem multitudinem, tum extremam indigentiam, vniuerſam totius mali cauſam in mendicos quoſdam robuſtos ac ocioſos cōijciebat, quos appellabat Pōtifices, Prælatos, Archidiaconos, Decanos, Canonicos, Parochos, Præbendarios, Abbates, Monachos, Moniales, ac Fratres mendicantes; quorum artificio in mendicando, & Purgatoriarum pœnarum prætenſione (quas tamen certè nullas eſſe dicebat,) pluſquam mediam partem bonorum totius Angliæ abſorberi, & alios omnes mendicos debiliores, ad extremā miſeriam redactos eſſe affirmabat,

Hæreticorum ſtudia ad Regem alienandum à Clero.

Libelli famoſi.

Fraudulẽta & ſedinoſa hæreticorum petitio.

Proinde mendicorum omnium nomine, ſuam maieſtatem ſuppliciter rogabat, tamquam ſupremum Dei in terris miniſtrum, pauperumque parrem, vt veros Chriſti pauperes à Pontificibus derelictos, & à Pontificijs oppreſſos, pro ſua iuſtitia ac miſericordia ſubleuaret; quod illa ratione optimè ac facillimè fieri poſſe dicebat, ſi ex iuſtitiæ diſtributiuæ præſcripto, vnicuique generi hominum, quod iuſtum eſſet, aſſignaretur, quo fieret, vt cum Clerus Anglicanus, ducenteſimã partem aliarum perſonarũ totius regni non æquaret, mediam autem partem diuitiarum omnium poſſideret; centeſimam tantùm partem eorum quæ habebat, permittendam ei eſſe, & nonaginta nouem auferendas, fiſcoque regio applicandas, quibus reliquos pauperes ſuo Rex arbitrio ſuſtentaret. Ex parte deinde omnipotentis Dei, ſupplicabat ſuæ maieſtati hic pauperum Procurator, vt hanc etiam centeſimam partem, quam aliqua iuſtitiæ ratione ad Eccleſiaſticos pertinere dixerat, tàm diu Rex apud ſe retineret, quouſque Clerici Monachique præceptum illud DEI in Geneſi poſitum exequantur, quo iubentur, *In ſudore vultus comedere panem;* quod ſi facere detrectent, tunc non ſolùm hac etiam parte priuandos eſſe, verùm etiam pœnis grauiſſimis caſtigandos. Hæc ille.

Et quanquàm ſanè nemini ferè eſſet dubium, quin hæc & eiuſmodi, vel approbante vel conniuente Rege ipſo diſſeminarentur, Cromuelo autem cæteriſque nonnullis Conſiliarijs non obſcurè fauentibus; viſum eſt tamen viris bonis operæ pretium, his initiis aliquo modo obſiſtere, ne hæretici audaciores facti palàm debacchari ac dominari inciperent. Cum autem nemo ex Clero ſententiam ſuam commodè interponere poſſet, ne cauſam propriam videretur agere;

Tho-

Thomas Morus laicus, rem in ſe ſuſcepit librumque doctiſſimũ ac prudentiſſimum ſcripſit, quem vt ad hæreticorum libelli inſcriptionem alluderet, *Libellum ſupplicem animarum in Purgatorio*, appellabat. Mori reſponſum ad libellum ſupplicẽ mẽdicorum.

In hoc, detectis primùm hæreticorum fraudibus ac mẽdacijs, quibus viam erroribus ſuis aperire ſolent, (quo etiam loco, vniuerſa illa mala quæ poſtea ab his initijs ſecuta ſunt, prædicabat) confutatis etiam infinitis maledictis falſiſſimisque calumnijs, quibus impij iſti obtrectatores ſortem domini? id eſt, Clerum iniquiſſimè onerabant, demonſtrat primo loco poſſeſſiones aliosque Cleri redditus, multis partibus minores ac pauciores eſſe, quàm iſti ad inuidiam excitandam affirmans. Deindè non ſolum piè verumetiam neceſſariò hos redditus Clero à maioribus noſtris aſſignatos fuiſſe, ad cultũ Deo perpetuò perſoluendum. Præterea rempublicam ſine his conſtare non poſſe, nec ſolum Clericos, ſed laicos etiam infinitos qui vel Clericis inſeruiant, vel ab ijs dependent, his redditibus ſuſtineri; pauperum omne genus, ab Eccleſiaſticis maximam Eleemoſynarum partem accipere; hoſpitia, Collegia, monaſteria, xenodochia cæteraque pietatis opera ac paupertatis refugia, ab his præcipuè erecta fuiſſe, opibusque ditata. Denique Cleri opes verè eſſe theſaurum pauperum, non ſolum in hoc mundo, verumetiam in futuro, latiſſimè grauiſſimèque contra hæreticos probat Morus; nec viſus poſtea de hoc ei argumento reſpondit. Mẽdacia hæreticorum. 1 2 3 4

Anna tamen ac Cromuelus, cæteriq; Cleri hoſtes, quieſcere Henricum non patiebantur, ſed initio Concilio Regi ſuggerebat, non mediocriter ad eius negotia expedire, vt in illis ipſis Comitijs quæ tunc habe-

bantur iuramentum exigeretur ab Eccleſiaſticis omnibus, quo eandem ſuæ maieſtati, quàm antea Romano Pontifici conſueuerant, obedientiam, promitterent: hinc enim fore dicebant, vt Cranmerus ſolutior iam factus ab obedientia Pontificis & maiori vinculo Regiæ Maieſtati adſtrictus, liberiùs ſententiam ſecundùm Regem pronunciaret. Placuit Henrico vehementer conſilium, ſed quia res noua atque inaudita erat, vir aliquis magnæ apud Clerum authoritatis, qui eam primo proponeret, deligendus videbatur. Nullus ad eam rem tam idoneus viſus eſt, quàm Ioannes Fiſherus, Roffenſis Epiſcopus, qui vnus omnium facillimè propter ſummam authoritatem, negotium poſſe conficere credebatur, ſi, in ſe illud ſuſciperet; Sin autem abnueret, grauiſſimam Regis iram ſuſtinere neceſſe eſſet, quod Anna ſummopere cupiebat: Valde enim oderat Roffenſem Anna Bolena, ex eo tempore quo ille Catharinæ cauſam tàm acriter apud legatos Pontificis defenderat, quemadmodum ſupra commemorauimus.

Noua iuriſiurandi forma exigitur à clero.

In cuius etiam rei vltionem, non multis inde menſibus, coquum quendam Richardum Riſæum, propoſita mercede conducentem curauit, qui veneno Roffenſem tolleret. Sed cum Riſæus non alia ratione id facere tentaret, quàm vt ollam communem, in qua pro vniuerſa Epiſcopi familia iuſculum coquebatur, inficeret (ſciebat enim Epiſcopum cōmunibus cibis inter ſuos veſci ſolitum;) diuina prouidentia factum eſt, vt eo ipſo die quo in ollam venenū eſt iniectū, Roffenſis præter ſolitum in tricliniū non veniret; famuli autē qui illi prandio interfuerunt, ſtatim correpti, ferè omnes expirarunt, & Riſæus coquus confeſſione ſua proditus, publicè ſupplicio affectus fuit, vnde & maius deinde exarſit Annæ Bolenæ in Roffenſem odium.

Anna Bolena Epiſcopum Roffenſem veneno tollere nititur.

Vt er-

Vt ergò ad rem redeam; denunciata Roffenſi Regis voluntate, & quid eum facere vellet; etſi perinuit* rem audiuit, animoque mœſto ſe excuſaret, (ſciebat enim è quo fonte hæc omnia emanabant) tamen cum Rex vehementiſſimè perurgeret, nullamque excuſationem, aut dilationem admitteret, diceretque ſe experiundi cauſa hoc poſtulare, quo cerneret, ſi Clerus tam male affectus in ipſum eſſet, quàm multi affirmabant, adijceretque præterea ad tollendum omnē conſcientiæ ſcrupulum, non alia ratione hoc obedientiæ iuramentum exigi ab Eccleſiaſticis, quàm vt explicatè adiūgeretur, euſque illos iurare, quantū ipſis per Dei verbum, permiſſum eſſet ac licitum: Ex altera etiā parte, cùm Roffenſis animo perpenderet, immenſam iræ Regiæ tempeſtatem, vniuerſo Clero impendentem, niſi hac in re illi ſatisfieret, ſperaret autem proceſſu temporis Regis animum amoris Annæ pertæſum, reuocari poſſe ab hoc incœpto, cùm viri doctiſſimi & Epiſcopi nō eſſent defuturi, qui ipſum docerēt hoc nulla ratione permitti aut licere; his inquam alijsq; multis rationib. inductus ac deceptus Roffenſis, (de quo poſteà ſæpiſſimè grauiſſimeque doluit) neceſſitati præſenti cedendum ratus, perſuaſit reliquis qui firmiores adhuc erant in Clero,) nam plærique iam Archiepiſcopis Cranmero & Leio, huic Eboracenſi, illi Cātuarienſi, qui ambo Regis negotium promouebant, adhæſerant,) vt ſaltem, cum exceptione illa prædicta, (*Quantum per Dei verbum liceret*) obedientiam Regi in cauſis Eccleſiaſticis ac ſpiritualibus iurarent. Cuius facti, Roffenſem poſtea vſque adeò pœnituit, vt publicè ſe incuſans diceret: ſuas; id eſt, Epiſcopi partes fuiſſe, non cum exceptione dubia, ſed apertè & diſertis verbis cæteros potiùs docuiſſe, quid verbum Dei promitteret, quidue prohiberet, quo minùs

Roffenſis in magnis anguſtijs.

Roffenſis decipitur & ſuccumbit.

Roffenſis pœnitentia.

alij in

alij in fraudem incurrerent; nec vnquam ſibi deinceps peccatum hoc ſatis expiaſſe videbatur, quoùſq; proprio ſanguine, hanc maculam eluiſſet. Rex tamen hac ratione obtinuit, quod expetebat. Quibus rebus ſic conſtitutis, ordinumque ſuffragijs ſtabilitis, iam oportunum tempus aduenerat, in quo Cranmerus à Rege, vt ante diximus, conſtitutus ad hoc ipſum Cantuarienſis Antiſtes, iuramenti religione quod Pontifici Romano præſtiterat, profanorum comitiorum authoritate, vt videbatur ſolutus, nouoq; ſacramento Regi colligatus, liberè poſſet etiam contra Romani Pontificis præſcriptum, diuortij ſententiam inter Henricum & Catharinam pronunciare. Is igitur ex Henrici arbitrio certos Epiſcopos, Procuratores, Aduocatos, & Tabelliones vna ſecum ducens, ad pagum Dunſtablenſem ſe contulit, qui proximè abeſt à Regia villa Amplienſi, in qua eo tempore degebat ſereniſſima Catharina, quam ſæpius in ius vocatam, vbi per quindecim dies fruſtra expectaſſet, ad ſententiam diuortij ferendam ſe præparat, cùm prius Regem velut à diuortio aliquantulum abhorrentem (ita enim vt faceret, inter ipſos conuenerat) admonuiſſet, ne fratris defuncti vxorem contra leges Euangelij diutiùs retineret: ni obediret, ſe quamuis inuitum, tamen pro miniſterio quod in Eccleſia Dei gerebat compelli, vt cenſuris Eccleſiaſticis in Regem ageret. Mira dicendi libertas in ſubdito, inquiebat adulatores Regij: Iam verè videmus, quantùm inter Papiſticam religionē & ſincerum Dei Euangelium interſit. Hic Epiſcopus niſi ex Deo eſſet, Regem ipſum officij ſui tàm audacter non admoneret. O diem beatum qui cœleſtem lucem primus ad nos attulit. Sic illi.

Cranmerus ſententiam fert de diuortio.

Hypocriſis Henrici nimis aperta.

Impia adulatio.

Porrò Thomas Cranmerus ex domo Annæ Bolenæ ad ſolius actoris arbitrium ea lege delectus Archiepi-

ſcopus

ſcopus & iudex, vt ſententiā pro diuortio ferret; ne audita quidē altera parte, audacter pronunciauit: neceſſitatem iure diuino impoſitam Regi eſſe, vt Catharinam repudiet, & libertatem conceſſam, vt alteram ducat. Sententia Cranmeri.

Cæterum Henricus qui & iudicem & ſententiam in manu ſua habebat, quid futurum eſſet probè ſciēs; iam antè (vt ſupra cōmemorauimus) & duxerat Annam Boleiiam, & cognouerat, & Regi etiam Galliarum per ſecretum nuncium idipſum ſignificauerat; licet ſolennē nuptiarum pompam, ad quinq; deinde menſes; id eſt, in ipſam Dominicæ Reſurrectionis vigiliam diſtuliſſet. Anna igitur pridie idus Aprilis, qui dies ſepulto domino eo anno ſacer fuit, publicè deducta; & poſtridie Calendas Iunij proximè ſequētis, Regio diademate, longè inſigniori ac celebriori pompa, quàm vlla vnquàm antea Regina, coronata fuit. Nuptiæ Ann in vigil. a Paſchatis. An. 1533.

Cùm matrimonij huius fama, fines Angliæ egreſſa, ad exterorū aures perueniſſet, dici non poteſt, quantū admirationis, doloris & indignationis, in Chriſtianorum Principum animis excitauerit. In primis verò Carolus Cæſar, qui per illa tempora in Italia fuerat, indigniſſimè rem ferens, Pontificem obnixè rogauit, vt pro ſumma authoritate à Chriſto ſibi commiſſa, ad filios petulantes & rebelles caſtigandos, tàm inſignem Henrici nequitiam impunitam eſſe non permitteret. Pontifex, quāquàm vt rei ipſius indignitate; ſic Caroli etiam iuſtiſſima petitione vehementer moueretur; tamen qua erat ſemper in Henricum indulgentia, rem eo vſque differendam cenſuit, donec iter ſuum in Galliam quod tunc meditabatur, abſoluiſſet: maximis enim de cauſis Franciſcum Galliæ Regem, Maſſiliæ Clemens Pontifex conuenire ſtatuerat; per eumq;, quòd ſumma eſſet cum Henrico amicitia coniunctus, Fama rei apud exteras nationes. Colloquium Clementis & Fraāciſci Maſſiliæ. An. 1533.

iunctus, Regis animum ab Annæ complexu, nunc ſaltem poſt expletam libidinem ſperabat poſſe reuocari. Atque illius quidem rei ſpem magnam faciebat ipſe Franciſcus, quò faciliùs Pontificem ad colloquium illud Maſſilienſe pertraheret. At verò cùm Henrici oratores Maſſiliam poſteà veniſſent, & in ipſo Pontificis cubiculo, audiente Franciſco Rege, tàm inſolenter ſe geſſiſſent, vt Pontifici palàm obloqui, & ab eius authoritate ad concilium neſcio quod futurum prouocare non deſiſterent; tùm & Franciſcum Henrici pudere, & Pontificem indulgentiæ pœnitere cœpit. Et Franciſcus quidem Pontifici ſuaſor fuit, vt Henrici cauſam deinceps ex legum Eccleſiaſticarum præſcripto decideret: ſe enim tantum abſuturum ſemper ab hac Henrici inobedientia defendenda, vt eidem ſe cōſtanter aduerſaturum profiteretur. Idipſum reſpondit poſteà alijs Henrici legatis, qui vi fœderis auxilium poſtulabant. *Alijs in rebus omnibus ſe fratris animum Henrico præſtiturū, ſed in ijs quæ contra religionem fierent, nec velle cuiquam aſſociari.* Quam piiſſimam Regis Chriſtianiſſimi vocem Polus qui tunc vixit, copioſiſſimè laudat.

Inurbanitas legatorum.

Franciſcus Henricum deſerit.

Pontifex igitur expeditis in Gallia negotijs, traditaq; in matrimoniū Aurelianenſi Duci ſecundo Franciſci filio, Laurentij Medices iunioris filia, ob pacem inter ipſum & Franciſcum firmandam, in Italiā reuertitur, vbi cauſa Henrici ac Catharinæ iterū cognita ac diligentiſſimè examinata, ſententiam tulit non longè antè mortem, in hæc ipſa verba quæ ſequuntur.

Pontificis in Italiam regreſſus.

Sententia definitiua Clementis Papæ ſeptimi, pro matrimonio Henrici octaui Angliæ Regis cum Catharina, & contra ſecundas eiuſdem nuptias cum Anna Bolena. Data Romæ Anno Domini 1533. Pontificatus Clementis vndecimo.

CLE-

CLEMENS PAPA SEPTIMVS, &c.

CVM, pendente lite coram nobis, dilecto filio Capiſuccho capellano noſtro, ac ſacri Palatij Apoſtolici cauſarum auditori & Decano, à nobis in Conſiſtorio Reuerendiſſimorum commiſſa, inter chariſſimos in CHRISTO *filios noſtros Catharinam & Henricum octauum Angliæ Reges, de & ſuper validitate matrimonij inter eos contracti, præfatus Henricus dictam Catharinam eiecerit, & de facto cum quadam Anna matrimonium contraxerit, contra mandata & decreta tàm admonitionis, quàm inhibitionis in literis in forma Breuis, etiam de conſilio fratrum noſtrorum S. R. E. Cardinalium emanatis, contenta, temerè & de facto attemptando.* Cauſæ mouentes ad hã ſententiam ferendam.

Idcircò nos de illius poteſtatis, quam CHRISTVS *Rex regum nobis, licet immeritis, in perſona B. Petri conceſſit, plenitudine, in throno iuſtitiæ pro tribunali ſedentes, & ſolum* DEVM *præ oculis habentes, per hanc noſtram ſententiam, quam ex noſtro mero officio, ac de venerabilium fratrum noſtrorũ S. R. E. Cardinalium conſiſtorialiter coràm nobis congregatorum conſilio, ferimus; eiectionem & ſpoliationem dictæ Catharinæ Reginæ à quaſi poſſeſſione iuris coniugalis, & Reginalis dignitatis, in qua tempore huiuſmodi motæ litis erat, & matrimonium inter prædictum Henricum Regem & Annam prædictam contractum, cùm prædicta omnia notoria, & manifeſta ſint, prout ita eſſe declaramus,* Nuptiæ primę approbatæ & ſecundę reiectæ.

nulla, iniuſta, & attemptata fuiſſe & eſſe, ac nullitatis, iniuſtitiæ, attemptatorumq́ vitio ſubiacuiſſe & ſubiacere, prolemq́ ſuſceptam ſeu ſuſcipiendam illegitimam fuiſſe & eſſe, præfatamq́ Catharinam Reginam ad ſuum priſtinum ſtatum & quaſi poſſeſſionem iuris coniugalis & Reginalis dignitatis reſtitui & reponi debere, dictumq́ Regem dictam Annam à cohabitatione ſua & quaſi poſſeſſione iuris Coniugalis & Reginalis eijcere, & amouere debere; in his ſcriptis pronunciauimus, decernimus & declaramus, reſtituimus & reponimus, eijcimus & amouemus. Eademq́ noſtra ſententia, & ex conſilio & mero officio noſtro prædicto, præfatum Henricum Regem maioris excommunicationis & aliàs cenſuras & pœnas in dictis litteris contentas, ob earum non paritionem & contemptum damnabiliter incurriſſe & incidiſſe, ac ab omnibus CHRISTI fidelibus euitandum fuiſſe & eſſe, declaramus & mandamus.

Elizabetha quæ nunc regnat declaratur illegitima.

Henricus excommunicatur.

Et nihilominus volentes cum eodem Henrico Rege, nomine pij patris benignè & clementer agere, cenſurarum prædictarum declarationem, vſque, & per totum menſem Septembris proximè futurum, ad hoc, vt ſententiæ & mandatis noſtris prædictis commodiùs parere poſſit, ſuſpendimus. Et ſi infrà dictum tempus parere diſtulerit, ac dictam Catharinam in priſtinum ſtatum, quo tempore litis motæ erat, non reſtituerit, præfatamq́ Annam à ſua cohabitatione & quaſi poſſeſſione iuris Coniugalis & Reginalis non abiecerit, & dicta attemptata cum effectu non purgauerit; ex nunc, pro vt extunc, præſenti declarationi locum eſſe volumus & decernimus.

Spatium pœnitēdi datur.

Ita

Ita pronunciamus.

Henricus hac accepta ſententia, cùm eam non aliter atque ſi ipſi iniuria facta fuiſſet mira interpretaretur; tantum abfuit vt eidem pareret, aut pœnitentiam cogitaret, vt perditorum potiùs hominum more, peruicaciùs multò progrederetur, & doloris ſui vlciſcendi cauſa, nihil aliud verſaret animo, quàm vindictam.

Ac primùm quidem iratus vxori Catharinæ, quod in illius gratiam hæc omnia facta à Pontifice affirmaret, ſub pœnis grauiſſimis edixit, ne quis in poſterum illam Reginæ nomine vel Henrici vxoris appellatione dignaretur, ſed vt tantum Arthuri principis defuncti vidua ab omnibus vocaretur. Deinde admonitus ab Anna, quod grauida iam eſſet ac partui proxima, Mariam ex Catharina filiam, decem & ſeptem annos natam, quam ante Vvalliæ principem regniq́ue hæredem vniuerſi ordines iuratò profeſſi fuerant, omni regio ornamento detracto, tanquàm ſpuriam & illegitimam, ad Catharinam matrem remitti iuſſit, vt priuatam cum ea vitam ageret. Simul etiam cuſtodes & exploratores in ipſa Catharinæ domo, famulorum loco conſtituit; qui renunciarent, quid ibi ageretur, quibuſcum conſilia Catharina conferret, qui domum illius frequentarent, quibuſnam ipſa fideret. Inquirebat etiam diligenter in Catharinæ amicos, eosq́ue leuiſſimis de cauſis in cuſtodiam tradebat.

Catharina ſpoliatur reginę nomine.

Maria filia dignitatibus exuitur.

Et primò quidem loco, vt cæteris timorem faceret, Reuerendum admodum doctumq́ue virum, Ioannem Foreſtum, diui Franciſci de obſeruantia religioſum, qui ſereniſſimæ Catharinæ à confeſſionibus fuerat, in carcerem coniicit, eo prætextu, quòd Hugoni cuidam Latimero hæretico, liberiùs in Papam, coram

Sæuitur in Catharinæ amicos.

ipſo Rege debacchanti, reſtitiſſet; deinde nonnullos alios, & in ijs tres Sacerdotes ac Doctores Theologos, qui cauſam Catharinæ paulò ante apud legatos Pontificis defenderant, Thomam Abelum, Edouardum Pouellum & Richardum Fetherſtonum, recludi iuſſit in arctiſſimas cuſtodias, ea criminatione, quòd cum Moniali quadam Cantuarienſi (de qua ſtatim dicemus) conſilium habuiſſent contra Regis diuortium. Atque hos quidem omnes poſteà, aliosque plurimos diuerſis mortis generibus mactandos curauit Henricus, vt ſuis locis explicabitur.

Nativitatis Elizabethæ. An. 1533.

Dum ſic fureret, ac inſtar alterius Herodis ſæuiret Henricus, inſtigante eum ſua impijſſima Herodiade, voluit humani generis hoſtis, maiorem adhuc ei occaſionem ſæuiendi præbere. Nata eſt enim ſaltatrici filia, quæ ob innumeras Sanctorum cædes, quæ illius cauſa factæ, deinde ac perpetratæ fuerunt, non immeritò *Filia ſanguinis*, à multis fuit appellata. Edita eſt in lucem ſeptimo Idus Septembris in ipſo profeſto natalis beatiſſimæ MARIAE Virginis, (quem illa poſtea deleuit è Faſtis) eodem ipſo Anno, quo matrem eius Henricus duxerat; id eſt, non totis quinque menſibus poſt ſolemnem nuptiarum celebrationem; neceſſe vt fuerit, Annam priùs cognitam ab Henrico vel ab alio fuiſſe, quam publicè duceretur. Et certè non deerant, qui eo ipſo tempore dubitarent, propter notiſſimam Annæ Bolenæ incontinentiam, num proles hæc ad Henricum pertineret: non enim ignorabatur etiam tùm, quàm familiariter vteretur Anna amatoribus illis, quos poſtea prodidit, & vnà ſecum perdidit: quam ipſam ob cauſam, Maria princeps quæ tum aderat, plurimaque quæ alios latebant, per Matrem matriſque amicos expiſcabatur; nunquam poſtea adduci potuit, vt exiſtimaret, Elizabetham ſo-

Dubitatur an Elizabetha fuerit Henrici filia.

rorem

torem ſuam eſſe;hoc eſt,ab Hentico genitam.

Baptizandam tamē curauit Henricus Elizabetham ſummo ſplendore ac celebritate,apud Grenuicum, in Eccleſia fratrum Franciſci de Obſeruantia: quod vniuerſo illi ordini infauſtum fuiſſe deinde videtur; eò quòd vndecimo poſt menſe, nihil adhuc contra alios religioſorum ordines decreto, omnes illius inſtituti Monachi, per vniuerſam Angliam locis ſuis pulſi fuerunt,fratribus S. Auguſtini in eorum ædes pro tempore ſubſtirutis. Elizabetha verò cùm poſtea ad regnum perueniſſet, illud ipſum Monaſterium Grenuicenſe,in quo baptizata fuerat, à Maria Regina paulò ante reſtitutum,iterum deſtruxit,& ad vſus profanos ſui palatij, cui adhærebat,ædificia deſtinauit.

Infauſtus Elizabethæ Baptiſmus in Eccleſia Frāciſcanorum.

Celebre erat his diebus Elizabethæ Bartonæ monialis nomen, quæ propter famam ſanctitatis, *Virgo ſancta Cantiana*, Vulgò appellabatur. Hæc aſſerebat Henricum non ampliùs, iam eſſe Regem, eò quòd ex Deo non regnaret: Mariam verò Catharinæ filiam, quæ tunc minùs legitimè nata habebatur,ad regni gubernacula ſuo iure ſeſſuram eſſe. Ob quæ verba in ius vocata, & in publicis regni comitijs vnà cum duobus D. Benedicti Monachis, Edouardo Bochingo & Ioanne Deringo, duobus etiam D. Franciſci patribus Hugone Richeo, (qui conuentui Cantuarienſi præerat) & Richardo Risbeo: duobus etiam ſacerdotibus ſecularibus, Richardo Maſtero & Henrico Goldo (qui omnes eam ſpiritu Dei afflatam credebant) capitis condemnata fuit, & poſt ludibria publica omnes conſtanter ſupplicium vltimum ſubierunt, duodecimo Calendas Maij. Quam fœminam, cùm inter cæteros Roffenſis & Morus diligenter examinaſſent, confeſſi ſunt ſe nullo indicio deprævhendere potuiſſe, eam fanatico ſpiritu (quod in eius inuidiam tunc ſpargebatur) agi-

Bartona monialis. Anno.1534.

Septem martyres.

 tatam

tatam fuiſſe. Vnde & ipſi in ſuſpicionem apud Regem venerunt, quòd cum illa ſentirent. Et Roffenſis quidem nominatim de eo crimine in Comitijs accuſatus fuit, & Ioannes Adeſonus, qui ei fuit à ſacello, vna cum tabellione Cantuarienſi; duo etiam nobiles laici, Thomas Goldus & Edouardus Thuatus, in vincula eam ipſam ob cauſam conijciebantur. Conſtat tamen, illas res quas tunc, cùm nihil minus quàm futuræ putabantur, futuras illa prædixit, ſuo tempore poſteà euenisse. Maria enim quæ tunc Elizabethæ poſtponebatur, ante Elizabetham poſteà iure ſuo regnauit.

Quatuor traditi carceribus.

Quo vero die hæc ancilla DEI cum ſocijs ad patibulum tracta eſt, eo ipſo Londini optimates omnes iuſſi ſunt coram Archiepiſcopo Cranmero, Audlæo Cancellario, Cromuelo ſecretario, alijsq; Regis conſiliarijs iuratò profiteri; ſecundas eius nuptias legitimas eſſe, prolemque inde natam, Elizabetham nomine, verum eſſe Regni hæredem, Maria Principe exeluſa, tanquàm ex matrimonio illegitimo prognata. Quã iuriſiurandi formulam, vt multis de cauſis iniquiſſimam, cùm Epiſcopus Roffenſis ac Thomas Morus, alijq; nonnulli ſuſcipere nollent, in cuſtodiam coniecti ſunt. Fratres autem minores qui de obſeruantia vulgò dicuntur, cum hac iniquitate permoti, liberiùs loquerentur, tàm in publicis diſputationibus, quàm concionibus ſacris, matrimoniumq; Catharinæ acerrimè defenderent, (præcipuè vero Londini duo patres doctiſſimi, Elſtonus & Paytonus) ob hanc rem totus ordo in tanto apud Regem odio fuit, vt tertio idus Augusti, fratres iſti ex omnibus ordinis ſui Monaſterijs, vt ſupra diximus, pellerentur, varioſque in carceres conijcerentur: adeò vt pluſquàm ducenti eodem tempore cuſtodijs numerarentur.

Noua perſecutio propter Elizabethã.

Roffenſis & Morus & 200. fratres minores in carcere.

Hen-

Henricus perſpecta virorum bonorum voluntate, cùm diuortium ſuum non perinde ab omnibus approbari cerneret, atque ipſe cupierat; occurrendum ratus initijs, non ampliùs priuato imperio, ſed publica authoritate ac vi legum agendum eſſe cenſuit. Itaque Comitia publica regni indixit, ad tertium nonas Nouembris futura, nequaquam dubitans, quin in ijs partìm vi ac minis, partim adulatione ac artificioſa inductione illorum qui hæreſi clàm fauebant, obtineret ab ordinibus, quicquid ipſe cupiebat ac iam animo deſignauerat. Sciebat enim inter Epiſcopos, Cranmerum & Leium metropolitanos, totos eſſe ſuæ voluntati addictos Gardinerum verò, Samſonem aliosque iuniores, quos ipſe nuper euexerat, non admodum repugnaturos: Roffenſem ſenem in carcere teneri: Tonſtallum Dunelmenſem (qui vir etiam magnæ authoritatis erat) Regis literis admonitum à Comitijs abfuturum.

Anno 1534 Regni Hen 26. ætatis 44.

Comitia quæ Henricum Angliæ perdiderunt.

In principum verò conſeſſu, præter nouam nobilitatem, quam Henricus ipſe creauerat, magnaque ex parte Lutherana perfidia deprauatam, erant primores duo, qui ſua authoritate cæteros facillimè ad omnem Regis nutum ac voluntatem inflectebant: horum primus erat Carolus Brandonus Sulffolciæ Dux, qui ſororem Henrici in matrimonio habebat, homo perditæ vitæ, & Henrico ſimillimus, cuius tota poſteà familia, Deo vindicante, miſerrimè perijt ac diſſipata fuit. Alter, vir erat Catholicus ac bellica laude clarus, Thomas Hauardus, Norfolciæ Dux, ſed ne Regis gratiam amitteret, ad omnia ſe facilem, & obſequentem exhibebat: quam tamen gratiam obſequijs tàm iniquis partam, Deus retineri diu non permiſit, nam & ipſe poſtea Thomas, perpetuis carceribus ab Henrico damnatus fuit, & filius eius primogenitus

Dux Suffolciæ.
Dux Norfolciæ.

Comes Surræus appellatus, eodem iubente, ſecuri percuſſus.

Baro Dacrius.

His ergo inſtrumentis, alijſque artibus ac minis, (nam & Baronem Dactium qui Catholicus ac potens erat, ſuæque voluntati non facilè conſenſurus, illis ipſis diebus quo reliqui fierent timidiores, ad cauſam de capite dicendam ficta calumnia euocauerat,) obtinuit Henricus vt quæcumque ipſe vellet, ſuffragijs ordinum decernerentur. Ac primùm quidem, vt Maria ex Catharina filia Natalium honore ac omni regnandi iure priuaretur: honores autem omnes ac ſucceſſionis iura Mariæ antea attributa, in Elizabetham tranſferrentur. Deinde vt omnis poteſtas ac iuriſdictio in Anglos & Hibernos, Pontifici Romano in perpetuum adimeretur; reuſque perduellionis fieret, ſi quis deinceps quicquam honoris aut authoritatis Sedi Apoſtolicæ deferret: Anglicanæ verò Eccleſiæ Summum in terris caput vt ſolus Rex haberetur, cuius ſolius eſſet, authoritate pleniſſima errores, hæreſes, abuſus omnes emendare. Ac illi propterea omnium ſacerdotiorum integri prouentus primi cuiuſque anni, quoquis beneficium aliquod ſortitus eſſet, ſoluerentur: illi omnium Eccleſiaſticarum dignitatum decimæ redderentur.

Impia comitiorum decreta.

Quinimo ipſum Papæ vocabulum perſecutus, edici curauit, vt de cætero nullus Pontificum Romanorum vocaretur Papa, ſed tantum Epiſcopus: quam legem tanta ſæuitia executioni mandauit, vt capitis damnaretur, ſi cuius in libro vel ſolum nomen Papæ non deletum extaret. Per Calendaria, per indices, per ſcripta patrum, per totũ ius Canonicum, per Scholaſticos Doctores, Papæ vocabulum lituris vndique obducebatur: imò in fronte operum D. Cypriani, Ambroſij, Hieronymi, Auguſtini, Leonis, Gregorij,

Ridicula crudelitas in nomen Papæ.

Proſper

Proſperi, ac aliorũ Eccleſiæ luminum, ſinguli ſcribere coacti ſunt, ſi quid in eis operibus ineſſet, quod Pontificis Romani Primatum tueretur aut confirmaret, ſe illo verbo, ſententiæ, rationi, iam nunc renunciare, nec tanti criminis reos vnquam eſſe velle, vt quibuſuis patribus aut Doctoribus in ea re aſſentiant. Omnis etiam communicatio per literas cum Põtifice Romano eiuſùe miniſtris extra Angliam degentibus, ſub pœna læſæ maieſtatis prohibebatur. Quo factum eſſe ſcribit * Eraſmus, vt quaſi ſub omni lapide dormiat ſcorpius, ita nemo Anglorum auſus eſt deinde, aut quicquam ſcribere, aut ab externo quopiam literas accipere. *Lib. de purit. eccleſ.

In litanijs præterea precibusq; quæ tùm priuatim, tùm publicè in omnibus oratorijs, eccleſijs, monaſterijs, alijsùe in locis recitabantur, loco petitionis illius quæ pro Domino Apoſtolico à Chriſti fidelibus per vniuerſum orbem fieri ſolet, Henricus hæc impia verba apponi imprimique præcepit: *Ab Epiſcopi Romani tyrannide, & deteſtandis enormitatibus, libera nos domine.* Atque vt his ſerijs nonnihil etiam ridiculi admiſceret, nonis Maij edixit nequis in poſterum ſuorum aulicorum, aut barbam raderet, aut capitis capillis longioribus vteretur, quod viri grauiores in Anglia ad honorem & imitationem quandam Cleri facere conſueuerant. Ipſe autẽ vt caput nouum Eccleſiæ, quò alijs præluceret, Annæque oculis magis placeret, exemplum & formam præbere voluit: ſeipſum igitur nouo ac elegantiori longè modo tondendum ac veſtiẽdum curauit, omnibus vt iterum iuueneſcere & ſimul cum antiqua vxore veterique religione, veterem etiam animum, veteremq; corporis habitum depoſuiſſe videretur. Imprecatio Contra Papam. Henrici vanitas.

Neque contentus his quæ domi pro libidine con-

Henri uſfruſtra facta ſua externis principib. probare nititur.

ſtituerat ac fecerat, tentare etiam foris voluit, an externum aliquem principem ad furoris ſui participationem pertrahere poſſet. Legatos igitur mittit, primùm ad Franciſcum Galliarum Regem, in quo plurimum ſpei habebat, propter communem vtriuſq, cum Cæſare contentionem. Sed cùm ſua Chriſtianiſſima maieſtas tantùm abeſſet ab Henrici impietate probanda, vt ne legatos quidem eius, ea de re audire voluerit: ad certos Germaniæ principes, qui iam dudum hæreſi Lutheranæ ſe addixerant, profecti ſunt. Illi, quamuis tùm Henrico, tum etiam ſibi gratularentur diſceſſionem eius à Pontifice, quam & ipſi fecerant: dolebant tamen vehementer tam ſceleratam ac turpem fuiſſe eius diſceſſionis cauſam: quam ita deteſtabantur, vt nulla legatorum * perſuaſione adduci potuerint vt approbarent: Quod & Henricum mirabiliter offendit, fecitque, (vti creditur) ne palam ad hæreſim Lutheranam deficeret, néue ipſius Lutheri ſubmiſſionem ac palinodiam, quam abiectiſſimè paulò pòſt ad eum ſcripſit, admitteret. * Caluinus etiam paulò pòſt Henrici primatum eccleſiaſticum oppugnauit.

*Hoc teſtatur Coclæus lib cont. Moriſon.

* Com. in Amos.

Scriptores Ang'i pro Henrico

Deſertus itaque ab externis domeſticis comprobatoribus contentus eſſe voluit, iubetq; vt ſui, tam concionibus, quàm libris editis hanc nouã authoritatem ſuam eccleſiaſticam tueantur Qua Regis voce, excitati ſunt ad concionandum plurimi, ad ſcribendum etiam nõnulli; quorum aliqui id ſponte faciebant, quòd hæreſi fauerent; eiuſmodi erant, Sampſonus, Foxus, Moriſonus, cæterique: alij verò coactè, ne Regem offenderent, vt Gardinerus Vintonienſis, & Tonſtallus Dunelmenſis Epiſcopi.

Henricus Polũ ad ſcribendum inuitat. Anno 1534.

Voluit etiam Rex adhuc iterum tentare Reginaldum Polum: eamque ob cauſam Comitiorum Acta

per Cut-

per Curſorem ſuum Patauium vſque tranſmiſit, literis humaniſſimè ſcriptis petens, & quaſi iure quodam ſuo, tanquam ab alumno & conſanguineo poſtulans, vt cùm Regi tam eſſet coniunctus ſanguine, regiaque penſione tot annos enutritus, in Regis & cognati gratiam, aliquid iam de noua Primatus authoritate, Comitiorum ſuffragijs ſtabilita, ſcriberet. Polus acceptis literis Comitiorumq; decretis, dubius hæſit aliquandiù quid ageret: tandem, cùm audiret Regem indies magis ſæuire in ſanctorum hominum ſanguinem, excitauit ſe, quatuorque menſium ſtudio, quatuor illos elegantiſſimos de vnione Eccleſiaſtica libros abſoluit, quos Regi inſcripſit, eidemque in manus proprias tradendos miſit. quibus, cùm & impium Regis Primatū doctiſſimè confutaret, & ſcelera nefanda oratione libera detegeret, locumq; pœnitentiæ, ac viam demonſtraret; tantum ſibi odium apud Regem concitauit, vt patriæ proditor, reusque læſæ maieſtatis ab eodem ſit declaratus, vitaque eius multis inſidijs deinceps appetita; mater fraterque & auunculus necati, & vniuerſa eius familia, illius cauſa afflicta & propè extincta fuerit. Sed ad Angliam redeamus.

Poli libri cōtra Henricū.

Henrici furor in Polū eiuſque familiā.

Animaduertit Henricus quàm plurimis indicijs, bonorum omnium animos vehementer abhorrere ab ijs quæ faciebat, & quò quiſq, erat vir melior ac religioſior, eò alieniore animo ab eiſdē eſſe. Sciebat autem in regno ſuo tres eſſe ordines religioſorum hominum, qui præcipua laude regularis obſeruantiæ præ cæteris omnibus florerent, ſummaque indè authoritate apud omnes valerent: Carthuſianorum nimirum; ſanctæ Brigittæ; & diui Franciſci de obſeruantia: hos ergo primo aggrediendos ſtatuit; vt illis debellatis facilior eſſet de cæteris victoria. Sed & in

Tres ordines religioſorū, à quibus Henricus initium perſecutionis fecit.

hoc ipſo mirabilis apparuit ſuauiſſimaque Dei prouidentia; vt ab his ſanctiſſimis viris initiū faceret, quò & ipſius tyranni maior eſſet confuſio; & ipſorum Martyrum, cùm clarior triumphus, tùm illuſtriùs etiam pro veritate teſtimonium.

Quinque martyres. An. 1535.

Tertio igitur calendas Maij, quinque ſanctiſſimi viri, glorioſum pro Chriſto certamen inierunt. Quorum tres quidem fuerunt diuerſorum ordinis Carthuſiani monaſteriorum Priores; Ioannes Hogthonus Prior Londinenſis, itemque Robertus Laurentius & Auguſtinus Vebſterus Priores, alter Beualenſis, Exhamenſis alter: confidebant enim lupi faciliorem ſe habituros ad reliquum ouile ingreſſum, ſublatis his paſtoribus. Proponebantur eis noua Comitiorum decreta, & iubebantur iureiurando affirmare, Regem Eccleſiæ ſupremum eſſe caput. Cùm illi nonnulla exciperent, & legis diuinæ mentionem facerent; *Nullam* (inquit Cromuelus) *exceptionem admittam; ſiue lex diuina permittat ſiue non, vos integrè, plenè, & categoricè hæc affirmabitis.* tùm illi; at Eccleſia Catholica iſtud hactenus (quod ſcimus) non docuit. *Non curo Eccleſiam*, reſpondit Cromuelus; *vultis conſentire, an non?* Nō audemus, inquiunt Martyres, ne dum Regi placere volumus, Deum offendamus. Quo audito, res duodecim viris commiſſa eſt, ſecundum regni conſuetudinem, vt iudicium ferrent. Illi verò cùm nihil quicquam morte dignum inuenirent, nec tamen eos abſoluere propter iram Regis auderent; tempus extrahebant, quouſque Cromuelus, Regis nomine mortem ipſis certiſſimam denunciaret, niſi ſtatim illos condemnarent, quod die poſtero fecerunt. Atque ad hanc iudicij formam, reliqui deinceps omnes, qui hac de cauſa in quæſtionem venerunt, condemnabantur. Sententia autem accepta, educebantu-

Forma iudicij contra martyres.

Religioſi in ſuo habitu ſuſpenſi.

ad pa-

ad patibulum, eodem habitu quo in monaſterijs vtebantur; nec enim Henricus tantum religioni tribuendum exiſtimauit, vt ex legum Eccleſiaſticarum præſcripto, vel gradu, vel habitu, ante ſupplicium priuandos curaret.

Auxit beatum numerum eodem ipſo die, Reginaldus Doctor, Brigittenſis Monachus ex Abbatia Sion Theologus inſignis, Græcorumq; & Hebraicarum literarum. quod illis temporibus paucorum erat, peritiſſimus. Qui vt ſæpè anteà populum diſertiſſimis concionibus, ſic tùm exemplo & patientia ſua erudiuit. Is vbi ſe condemnatum ad mortem audiuit, nec quicquā loqui permiſſum, niſi vt conſentiat vel non conſentiat Comitiorum decreto: *hoc eſt* (inquit) *verè iudicium mundi*, nec aliud locutus, rogauit iudices vt tridui ſpacium ei concederent, quo ſe ad mortem pararet: cui cùm illi non annuerent, ſed dicerent, illud eſſe poſitū in ſola Regis voluntate: attamen, *Credo* (inquit) *videre bona domini, in terra viuentium*. Idem ad ſupplicium productus, populum hortabatur vt pro Rege preces aſſiduas ad Deum funderent; ne, qui *Salomonem* initio regni ſui ſapientia & pietate repreſentauerat, vnà cum illo, in fine vitæ per mulieres ſeductus degeneraret. Ac quinto demùm loco Ioannes Hailus presbyter ſæcularis, ac paſtor zelo plenus, idem ſupernæ vocationis brauium, quia legitimè certaſſet, accepit. Paſſi ſunt omnes eodem loco, extra ciuitatem Londinenſem, quarto nonas Maij.

Reginaldi monachi martyrium.

Hailus presbyter.

Atque hoc quidem terrore exiſtimauerat Henricus, cùm cæteros pleroſque, tùm maximè Carthuſianos Londinenſes, a ſua conſtantia dimoueri poſſe; ad eum enim finem, & Prioris Londinenſis occiſi membra, vt à reliquis cernerentur, in ipſa Monaſterij ianua affigi iuſſerat; & viros duos ſæculares cœno-

Henrici nequitia.

bio,

bio præfecerat, qui tanquam ſuperiores, partim blanditijs, partim minis, iuniores monachos deprauarent. Sed cùm iſti non proficerent, dicerentque, ſeniorum quorundam Religioſorum exemplo iuuentutem impediri, ne Regis voluntati conſentiret; Rex illos affligendos ac tollendos cenſuit. Vnde ad decimũ quartum diem Calendas Iulias, alij tres Carthuſiani ſacerdotes, Vmfridus Midelmorus, Gulielmus Exmeus, & Sebaſtianus Nudegatus, cùm priùs per dies quatuordecim continuos erecti ſtare coacti eſſent, iniectis ad collum, ad brachia, ad crura, circulis ferreis, ita vt ob nullam omnino cauſam loco vnquàm dimouerentur, illuſtre fidei teſtimonium dederunt. Vimineis enim cratibus iniecti, & per plateas Londinenſes vſq; ad vltimi ſupplicij locum pertracti, poſtquàm laqueo ad breue tempus ſuſpenſi fuiſſent, mox viui demittebantur; tum autem carnifex pudẽdis præciſis & flammæ traditis, pectus & præcordia gladio aperuit, viſceraque euulſa, in propoſitum ignem coniecit; demum capite abſciſſo, reliquum corpus in quatuor partes diſſecuit, illasque partes elixas varijs in locis à populo ſpectandas ſuſpendit. Cum Ioanne autem Roceſtrio & Iacobo Valuero (ipſis quoque Carthuſianis) tàm gratioſè diſpenſatum eſt, vt ſimplici ſuſpendio in ciuitate Eboracenſi, quinto idus Maij ad cœlum commigrarent.

Anno. 1535. Martyres alij Carthuſiani quinque

Crudele mortis genus.

Sed cum ne hac quidem ratione Henricus voti ſui compos fieret, decem adhuc alios in teterrimum carcerem conijciendos curauit; tantaque ſæuitia inter ipſos latrones tractari iuſſit, vt non multò poſt vniuerſi, vnico ſuperſtite, fœtore & fame extincti fuerint; quod cùm ad Cromuelum perlatum eſſet, indoluit homo crudelis, quod ſic euaſiſſent carnificinam quam de ipſis cogitauerat, magnoque iuramento affirmauit,

Martyres alij Carthuſiani decem.

llud ſibi contigiſſe ingratiſſimum, quod tam facili mortis genere perijſſent. Ij autem erant, Richardus Beres, Thomas Grenæus, Ioannes Dauis, Thomas Ionsonus, Gulielmus Grenuodus, Thomas Scriuanus, Robertus Salteus, Gualtherus Peſonus & Thomas Reringus, profeſſi omnes Carthuſiani ordinis. Demus vero, Gulielmus Hornus, qui ex ſancto illo numero ſuperfuerat, Regis iuſſu ad patibulum peractus, pridie nonas Augusti eodem genere mortis, quo primi, certamen abſoluit. Ac de Carthuſianis quidem hactenus; quanquam enim non omnes eodem die vitam finierint, tamen quos eadem fides & religio coniunxit, viſum eſt oratione mea non debere ſeparari.

De Franciſcanis, ſuus erit poſtea dicendi locus; nam quamuis Henricus, vt antea monuimus, non paucos huius inſtituti religioſos compræhenſos teneret; varijsque moleſtijs ac calamitatibus affligeret: tamen poſt illos duos quos ſupra cum Bartona moniali occiſos retulimus, nullum alium adhuc publicè necandum curauit: cuius rei cauſam fuiſſe aſſerunt; vel quòd nihil amplius lucri ex eorum morte ſperare potuerit, cum antea ex monaſterijs omnibus eos eieciſſet; vel quòd * Thomas Vrislæus magnæ apud Regem authoritatis, (quem etiam poſtea Cacellarium fecit,) pro Franciſcanis, quos præcipuè amabat, magno conatu intercederet; ſpem faciens eorum nonnullos poſſe fortaſſis adduci tempore, vt Regis voluntati ſe accommodarent.

De fratribus Franciſcanis.

* Thoma Vrislæus, poſtea ſub Edouardo Rege Comes Suthātoniæ factus.

Adhuc in cuſtodijs tenebantur Ioannes Roffenſis, & Thomas Morus, totius Angliæ duo ſplendidiſſima lumina, in quos omnium oculi coniecti, menteſque erectæ fuerunt. Non latuit hoc Henricum, tantoque magis cupiebat eos ad ſuas partes allicere, ac

Roffenſis & Morus in carcere.

re, ac præcipuè Thomam Morum, qui quòd laicus eſſet laicis (quo Rex amabat & timebat magis) gratioſior fuit, maximè quòd talem laicum Anglia multis ſæculis non peperiſſet.

Thomæ Mori patria inſtitutio.

Natus fuit Londini honeſtiſſimo loco, græcè ac latinè excellenter doctus, in republica per annos penè quadraginta verſatus, legationibus honorificis perfunctus, ſummis honoribus ſumma cū laude potitus, nec vnquam tamen cùm duas ordine vxores duxiſſet, pluresque liberos genuiſſet, de augenda re familiari ſolicitus fuit, adeò vt ad patrimonium ſuum à maioribus acceptum, nec centum quidem aureorum annuos cenſus adiecerit.

Mori ſtudiū contra fures & hęreticos.

Ardens ſtudium eius fuit, vt tàm religionem, quàm iuſticiam in republica tueretur; præcipuè verò, vt ſcriptis & authoritate ſua hæreticos, quantum poſſet, arceret, qui tùm primum è Germania in Angliam irrepere, librisque peſtilentiſſimis regnum illud inficere conabantur: quibus Morus præ cæteris omnibus in magiſtratu conſtitutis, diligentiſſimè ſe opponebat: & inde, vt viris bonis ac catholicis maximè omnium dilectus, ſic furibus, homicidis, & hæreticis ſupra modum fuit exoſus.

Mundus Moro carcer.

Dum magiſtratu bonisque omnibus exutus in carcere viueret, non vllum doloris aut triſtitiæ ſignum dabat; ſed, vt erat ingenio facetiſſimo ſummæque conſtantiæ, mira quadam ſuauitate, cùm ſe, tùm alios ad eum venientes, recreabat. Solebat verò inter cætera dicere, vniuerſum mundum in quem homines ex paradiſo eiecti ob peccatum deturbantur, nihil aliud eſſe quàm carcerem, ex quo omnes ad cauſam dicendam, ſuis ſinguli diebus euocarentur; quòd autem ſuus carcer aliorum principum carcere minor fuiſſet, id ſe beneficij loco habere, ideoque acceptum ferre; cùm

è ma-

è malis pluribus minimum ſit ſemper eligendum.

Ad hunc virum Henricus cùm multos ex optimatibus ſuis fruſtrà miſiſſet, incertus animi quid magis ſibi expediret; vtrum vt viuere pateretur tam illuſtrem ſui adulterij hoſtem, an ob extinctum orbis Christiani tàm clarum lumen, tantam infamiæ notam ſubiret; tandem conſtituit Roffenſem Epiſcopum (quem iam in carcere iacentem, in Cardinalium collegium à Paulo Papa Tertio adſcriptum acceperat, & cuius conſtantiam ne ſperabat quidem aliquando frangi poſſe) è medio priùs tollere, periculum facturus an Morum fortè poſtea de ſententia poſſet deducere. Roffenſis Cardinalis mors deſignatur.

Ad decimum igitur Calendas Iulias, Ioannes Fisherus Epiſcopus Roffenſis, quo nihil aut doctius aut ſanctius Anglia protulit, penè iam decrepitæ ætatis, ad iudicium primò; deindè, quòd Henrici Primatum Eccleſiaſticum nollet confiteri, ad mortem producitur: qui ſimul ac ſcenam, in qua glorioſum certamen conſummaturus erat, è longo conſpexiſſet, abiecto quo ſenex nixus erat baculo; *Eia*, inquit, *pedes, officium facite, parum itineris iam reſtat.* Conſtitutus autē in loco martyrij, ſubleuatis in cœlum oculis, *Te Deum* (inquit) *laudamus, te Dominum confitemur.* Quem hymnum vbi totum abſoluiſſet, ceruices ſecuri ſubiecit animam Deo reddidit, iuſtitiæ coronam accepit. Caput haſtili affixum, & in ponte Londinenſi omnium oculis expoſitum, quò diutius ibi ſuſpenſum manebat, eò magis floruiſſe, ac venerabilius factum eſſe dicitur, ob quam cauſam loco amotum traditur. Roffenſis ad tribunal ducitur. An. 1535. Roffenſis martyrium.

Hoc homine, nullum, non modo Britannia, ſed nec orbis forſitan Christianus, tunc ſanctiorem, doctiorem, aut vigilantiorem præſulem, habuit. Omnium enim virtutum gloria, etiam Henrici ſeptimi temporibus, ita celebris extitit, vt ſereniſſimæ principi Mar- Roffenſis authoritas ac merita in Rē publicam.

ipſo Rege debacchanti, reſtitiſſet; deinde nonnullos alios, & in ijs tres Sacerdotes ac Doctores Theologos, qui cauſam Catharinæ paulò ante apud legatos Pontificis defenderant, Thomam Abelum, Edouardum Pouellum & Richardum Fetherſtonum, recludi iuſſit in arctiſſimas cuſtodias, ea criminatione, quòd cum Moniali quadam Cantuarienſi (de qua ſtatim dicemus) conſilium habuiſſent contra Regis diuortium. Atque hos quidem omnes poſteà, aliosque plurimos diuerſis mortis generibus mactandos curauit Henricus, vt ſuis locis explicabitur.

Nativitatis Elizabethæ. An. 1533.

Dum ſic fureret, ac inſtar alterius Herodis ſæuiret Henricus, inſtigante eum ſua impijſſima Herodiade, voluit humani generis hoſtis, maiorem adhuc ei occaſionem ſæuiendi præbere. Nata eſt enim ſaltatrici filia, quæ ob innumeras Sanctorum cædes, quæ illius cauſa factæ, deinde ac perpetratæ fuerunt, non immeritò *Filia ſanguinis*, à multis fuit appellata. Edita eſt in lucem ſeptimo Idus Septembris in ipſo profeſto natalis beatiſſimæ MARIAE Virginis, (quem illa poſtea deleuit è Faſtis) eodem ipſo Anno, quo matrem eius Henricus duxerat; id eſt, non totis quinque menſibus poſt ſolemnem nuptiarum celebrationem; neceſſe vt fuerit, Annam priùs cognitam ab Henrico vel ab alio fuiſſe, quam publicè duceretur. Et certè non deerant, qui eo ipſo tempore dubitarent, propter notiſſimam Annæ Bolenæ incontinentiam, num proles hæc ad Henricum pertineret: non enim ignorabatur etiam tùm, quàm familiariter vteretur Anna amatoribus illis, quos poſtea prodidit, & vnà ſecum perdidit: quam ipſam ob cauſam, Maria princeps quæ tum aderat, plurimaque quæ alios latebant, per Matrem matriſque amicos expiſcabatur; nunquam poſtea adduci potuit, vt exiſtimaret, Elizabetham ſo-

Dubitatur an Elizabetha fuerit Henrici filia.

torem ſuam eſſe;hoc eſt,ab Henrico genitam.

Baptizandam tamē curauit Henricus Elizabetham ſummo ſplendore ac celebritate,apud Grenuicum, in Eccleſia fratrum Franciſci de Obſeruantia: quod vniuerſo illi ordini infauſtum fuiſſe deinde videtur; eò quòd vndecimo poſt menſe, nihil adhuc contra alios religioſorum ordines decreto, omnes illius inſtituti Monachi, per vniuerſam Angliam locis ſuis pulſi fuerunt,fratribus S. Auguſtini in eorum ædes pro tempore ſubſtitutis. Elizabetha verò cùm poſtea ad regnum perueniſſet,illud ipſum Monaſterium Grenuicenſe,in quo baptizata fuerat, à Maria Regina paulò ante reſtitutum,iterum deſtruxit,& ad vſus profanos ſui palatij, cui adhærebat,ædificia deſtinauit.

Infauſtus Elizabethæ Baptiſmus in Eccleſia Frāciſcanorum.

Celebre erat his diebus Elizabethæ Bartonæ monialis nomen, quæ propter famam ſanctitatis, *Virgo ſancta Cantiana*, Vulgò appellabatur. Hæc aſſerebat Henricum non ampliùs, iam eſſe Regem, eò quòd ex Deo non regnaret: Mariam verò Catharinæ filiam, quæ tunc minùs legitimè nata habebatur,ad regni gubernacula ſuo iure ſeſſuram eſſe. Ob quæ verba in ius vocata, & in publicis regni comitijs vnà cum duobus D.Benedicti Monachis, Edouardo Bochingo & Ioanne Deringo, duobus etiam D. Franciſci patribus Hugone Richeo, (qui conuentui Cantuarienſi præerat) & Richardo Risbeo: duobus etiam ſacerdotibus ſecularibus, Richardo Maſtero & Henrico Goldo (qui omnes eam ſpiritu Dei afflatam credebant) capitis condemnata fuit, & poſt ludibria publica omnes conſtanter ſupplicium vltimum ſubierunt,duodecimò Calendas Maij. Quam fœminam, cùm inter cæteros Roffenſis & Morus diligenter examinaſſent, confeſſi ſunt ſe nullo indicio depræhendere potuiſſe, eam fanatico ſpiritu (quod in eius inuidiam tunc ſpargebatur) agi-

Bartona monialis. Anno.1534.

Septem martyres.

tatam fuiſſe. Vnde & ipſi in ſuſpicionem apud Regem venerunt, quòd cum illa ſentirent. Et Roffenſis quidem nominatim de eo crimine in Comitijs accuſatus fuit, & Ioannes Adeſonus, qui ei fuit à ſacello, vna cum tabellione Cantuarienſi; duo etiam nobiles laici, Thomas Goldus & Edouardus Thuatus, in vincula eam ipſam ob cauſam conijciebantur. Conſtat tamen, illas res quas tunc, cùm nihil minus quàm futuræ putabantur, futuras illa prædixit, ſuo tempore poſteà eueniſſe. Maria enim quæ tunc Elizabethæ poſtponebatur, ante Elizabetham poſteà iure ſuo regnauit.

Quatuor tradit carceribus.

Quo vero die hæc ancilla Dei cum ſocijs ad patibulum tracta eſt, eo ipſo Londini optimates omnes iuſſi ſunt coram Archiepiſcopo Cranmero, Audlæo Cancellario, Cromuelo ſecretario, alijſq; Regis conſiliarijs iuratò profiteri; ſecundas eius nuptias legitimas eſſe, prolemque inde natam, Elizabetham nomine, verum eſſe Regni hæredem, Maria Principe excluſa, tanquàm ex matrimonio illegitimo prognata. Quā iuriſiurandi formulam, vt multis de cauſis iniquiſſimam, cùm Epiſcopus Roffenſis ac Thomas Morus, alijq; nonnulli ſuſcipere nollent, in cuſtodiam coniecti ſunt. Fratres autem minores qui de obſeruantia vulgò dicuntur, eum hac iniquitate permoti, liberiùs loquerentur, tàm in publicis diſputationibus, quàm concionibus ſacris, matrimoniumq; Catharinæ acerrimè defenderent, (præcipuè vero Londini duo patres doctiſſimi, Elſtonus & Paytonus) ob hanc rem totus ordo in tanto apudRegem odio fuit, vt tertio idus Auguſti, fratres iſti ex omnibus ordinis ſui Monaſterijs, vt ſupra diximus, pellerentur, varioſque in carceres conijcerentur: adeò vt pluſquàm ducenti eodem tempore cuſtodijs numerantur.

Noua perſecutio propter Elizabethā.

Roffenſis & Morus & 200. fratres minores in carcere.

Hen-

Anno 1534. Regni Hen. 26 ætatis. 44.

Henricus perſpecta virorum bonorum voluntate, cùm diuortium ſuum non perinde ab omnibus approbari cerneret, atque ipſe cupierat; occurrendum ratus initijs, non ampliùs priuato imperio, ſed publica authoritate ac vi legum agendum eſſe cenſuit. Itaque Comitia publica regni indixit, ad tertium nonas Nouembris futura, nequaquam dubitans, quin in ijs partìm vi ac minis, partim adulatione ac artificioſa inductione illorum qui hæreſi clàm fauebant, obtineret ab ordinibus, quicquid ipſe cupiebat ac iam animo deſignauerat. Sciebat enim inter Epiſcopos, Cranmerum & Leium metropolitanos, totos eſſe ſuæ voluntati addictos Gardinerum verò, Samſonem alioſque iuniores, quos ipſe nuper euexerat, non admodum repugnaturos: Roffenſem ſenem in carcere teneri: Tonſtallum Dunelmenſem (qui vir etiam magnæ authoritatis erat) Regis literis admonitum à Comitijs abfuturum.

Comitia quę Henricum & Angliā perdiderunt.

In principum verò conſeſſu, præter nouam nobilitatem, quam Henricus ipſe creauerat, magnaque ex parte Lutherana perfidia deprauatam, erant primores duo, qui ſua authoritate cæteros facillimè ad omnem Regis nutum ac voluntatem inflectebant: horum primus erat Carolus Brandonus Sulffolciæ Dux, qui ſororem Henrici in matrimonio habebat, homo perditæ vitæ, & Henrico ſimillimus, cuius tota poſteà familia, Deo vindicante, miſerrimè perijt ac diſſipata fuit. Alter, vir erat Catholicus ac bellica laude clarus, Thomas Hauardus, Norfolciæ Dux, ſed ne Regis gratiam amitteret, ad omnia ſe facilem, & obſequentem exhibebat: quam tamen gratiam obſequijs tàm iniquis partam, Devs retineri diu non permiſit, nam & ipſe poſtea Thomas, perpetuis carceribus ab Henrico damnatus fuit, & filius eius primogenitus

Dux Suffolciæ. Dux Norfolciæ.

Comes Surræus appellatus, eodem iubente, ſecuri percuſſus.

Baro Dacrius.

His ergo inſtrumentis, alijſque artibus ac minis, (nam & Baronem Dacrium qui Catholicus ac potens erat, ſuæque voluntati non facilè conſenſurus, illis ipſis diebus quo reliqui fierent timidiores, ad cauſam de capite dicendam ficta calumnia euocauerat,) obtinuit Henricus vt quæcumque ipſe vellet, ſuffragijs ordinum decernerentur. Ac primùm quidem, vt Maria ex Catharina filia Natalium honore ac omni regnandi iure priuaretur: honores autem omnes ac ſucceſſionis iura Mariæ antea attributa, in Elizabetham transferrentur. Deinde vt omnis poteſtas ac iuriſdictio in Anglos & Hibernos, Pontifici Romano in perpetuum adimeretur; reuſque perduellionis fieret, ſi quis deinceps quicquam honoris aut authoritatis Sedi Apoſtolicæ deferret: Anglicanæ verò Eccleſiæ Summum in terris caput vt ſolus Rex haberetur, cuius ſolius eſſet, authoritate pleniſſima errores, hæreſes, abuſus omnes emendare. Ac illi propterea omnium ſacerdotiorum integri prouentus primi cuiuſque anni, quo quis beneficium aliquod ſortitus eſſet, ſoluerentur: illi omnium Eccleſiaſticarum dignitatum decimæ redderentur.

Impia comitiorum decreta.

Quinimo ipſum Papæ vocabulum perſecutus, edici curauit, vt de cætero nullus Pontificum Romanorum vocaretur Papa, ſed tantum Epiſcopus: quam legem tanta ſæuitia executioni mandauit, vt capitis damnaretur, ſi cuius in libro vel ſolum nomen Papæ non deletum extaret. Per Calendaria, per indices, per ſcripta patrum, per totũ ius Canonicum, per Scholaſticos Doctores, Papæ vocabulum lituris vndique obducebatur: imò in fronte operum D. Cypriani, Ambroſij, Hieronymi, Auguſtini, Leonis, Gregorij,

Ridicula crudelitas in nomen Papæ.

Proſper

Proſperi, ac aliorũ Eccleſiæ luminum, ſinguli ſcribere coacti ſunt, ſi quid in eis operibus ineſſet, quod Pontificis Romani Primatum tueretur aut confirmaret, ſe illo verbo, ſententiæ, rationi, iam nunc renunciare, nec tanti criminis reos vnquam eſſe velle, vt quibuſuis patribus aut Doctoribus in ea re aſſentiant. Omnis etiam communicatio per literas cum Põtifice Romano eiuſue miniſtris extra Angliam degentibus, ſub pœna læſæ maieſtatis prohibebatur. Quo factum eſſe ſcribit* Eraſmus, vt quaſi ſub omni lapide dormiat ſcorpius, ita nemo Anglorum auſus eſt deinde, aut quicquam ſcribere, aut ab externo quopiam literas accipere.

*Lib. de puri. eccleſ.

In litanijs prætereа precibuſq; quæ tùm priuatim, tùm publicè in omnibus oratorijs, eccleſijs, monaſterijs, alijſùe in locis recitabantur, loco petitionis illius quæ pro Domino Apoſtolico à Chriſti fidelibus per vniuerſum orbem fieri ſolet, Henricus hæc impia verba apponi imprimique præcepit: *Ab Epiſcopi Romani tyrannide, & deteſtandis enormitatibus, libera nos domine.* Atque vt his ſerijs nonnihil etiam ridiculi admiſceret, nonis Maij edixit nequis in poſterum ſuorum aulicorum, aut barbam raderet, aut capitis capillis longioribus vteretur, quod viri grauiores in Anglia ad honorem & imitationem quandam Cleri facere conſueuerant. Ipſe autẽ vt caput nouum Eccleſiæ, quò alijs præluceret, Annæque oculis magis placeret, exemplum & formam præbere voluit: ſeipſum igitur nouo ac elegantiori longè modo tondendum ac veſtiẽdum curauit, omnibus vt iterum iuueneſcere & ſimul cum antiqua vxore veterique religione, veterem etiam animum, veteremq; corporis habitum depoſuiſſe videretur.

Imprecatio Contra Papam.

Henrici vanitas.

Neque contentus his quæ dómi pro libidine con-

Henri. uſfruſtra facta ſua externis principib. probare nititur.

ſtituerat ac fecerat, tentare etiam foris voluit, an externum aliquem principem ad furoris ſui participationem pertrahere poſſet. Legatos igitur mittit, primùm ad Franciſcum Galliarum Regem, in quo plurimum ſpei habebat, propter communem vtriuſq, cum Cæſare contentionem. Sed cùm ſua Chriſtianiſſima maieſtas tantùm abeſſet ab Henrici impietate probanda, vt ne legatos quidem eius, ea de re audire voluerit: ad certos Germaniæ principes, qui iam dudum hæreſi Lutheranæ ſe addixerant, profecti ſunt. Illi, quamuis tùm Henrico, tum etiam ſibi gratularentur diſceſſionem eius à Pontifice, quam & ipſi fecerant: dolebant tamen vehementer tam ſceleratam ac turpem fuiſſe eius diſceſſionis cauſam: quam ita deteſtabantur, vt nulla legatorum * perſuaſione adduci potuerint vt approbarent: Quod & Henricum mirabiliter offendit, fecitque, (vti creditur) ne palam ad hæreſim Lutheranam deficeret, néue ipſius Lutheri ſubmiſſionem ac palinodiam, quam abiectiſſimè paulò pòſt ad eum ſcripſit, admitteret. * Caluinus etiam paulò pòſt Henrici primatum eccleſiaſticum oppugnauit.

*Hoc teſtatur Coclæus lib. cont. Moriſon.

* Com. in Amos.

Scriptores Angl. pro Henrico

Deſertus itaque ab externis domeſticis comprobatoribus contentus eſſe voluit, iubetq; vt ſui, tam concionibus, quàm libris editis hanc nouã authoritatem ſuam eccleſiaſticam tueantur. Qua Regis voce, excitati ſunt ad concionandum plurimi, ad ſcribendum etiam nõnulli; quorum aliqui id ſponte faciebant, quòd hæreſi fauerent; cuiuſmodi erant, Sampſonus, Foxus, Moriſonus, cæterique: alij verò coactè, ne Regem offenderent, vt Gardinerus Vintonienſis, & Tonſtallus Dunelmenſis Epiſcopi.

Henricus Polũ ad ſcribendum inuitat. Anno 1534.

Voluit etiam Rex adhuc iterum tentare Reginaldum Polum: eamque ob cauſam Comitiorum Acta

per Curſorem ſuum Patauium vſque tranſmiſit, literis humaniſſimè ſcriptis petens, & quaſi iure quodam ſuo, tanquam ab alumno & conſanguineo poſtulans, vt cùm Regi tam eſſet coniunctus ſanguine, regiaque penſione tot annos enutritus, in Regis & cognati gratiam, aliquid iam de noua Primatus authoritate, Comitiorum ſuffragijs ſtabilita, ſcriberet. Polus acceptis literis Comitiorumq; decretis, dubius hæſit aliquandiù quid ageret: tandem, cùm audiret Regem indies magis ſæuire in ſanctorum hominum ſanguinem, excitauit ſe, quatuorque menſium ſtudio, quatuor illos elegantiſſimos de vnione Eccleſiaſtica libros abſoluit, quos Regi inſcripſit, eidemque in manus proprias tradendos miſit. quibus, cùm & impium Regis Primatū doctiſſimè confutaret, & ſcelera nefanda oratione libera deregeret, locumq; pœnitentiæ, ac viam demonſtraret; tantum ſibi odium apud Regem concitauit, vt patriæ proditor, reuſque læſæ maieſtatis ab eodem ſit declaratus, vitaque eius multis inſidijs deinceps appetita; mater fraterque & auunculus necati, & vniuerſa eius familia, illius cauſa afflicta & propè extincta fuerit. Sed ad Angliam redeamus.

Poli libri cōtra Henricū.

Henrici furor in Polū eiuſque familiā.

Animaduertit Henricus quàm plurimis indicijs, bonorum omnium animos vehementer abhorrere ab ijs quæ faciebat, & quò quiſq, erat vir melior ac religioſior, eò alieniore animo ab eiſdē eſſe. Sciebat autem in regno ſuo tres eſſe ordines religioſorum hominum, qui præcipua laude regularis obſeruantiæ, præ cæteris omnibus florerent, ſummaque inde authoritate apud omnes valerent: Carthuſianorum nimirum; ſanctæ Brigittæ; & diui Franciſci de obſeruantia: hos ergo primo aggrediendos ſtatuit; vt illis debellatis facilior eſſet de cæteris victoria. Sed & in

Tres ordines religioſorū, à quibus Henricus initium perſecutionis fecit.

hoc

hoc ipſo mirabilis apparuit ſuauiſſimaque Dei prouidentia; vt ab his ſanctiſſimis viris initiū faceret, quò & ipſius tyranni maior eſſet confuſio;& ipſorum Martyrum, cùm clarior triumphus, tùm illuſtriùs etiam pro veritate teſtimonium.

Quinque martyres. An. 1535.

Tertio igitur calendas Maij, quinque ſanctiſſimi viri, glorioſum pro Chriſto certamen inierunt. Quorum tres quidem fuerunt diuerſorum ordinis Carthuſiani monaſteriorum Priores; Ioannes Hogthonus Prior Londinenſis, itemque Robertus Laurentius & Auguſtinus Vebſterus Priores, alter Beualenſis, Exhamenſis alter: confidebant enim lupi faciliorem ſe habituros ad reliquum ouile ingreſſum, ſublatis his paſtoribus. Proponebautur eis noua Comitiorum decreta, & iubebantur iureiurando affirmare, Regem Eccleſiæ ſupremum eſſe caput. Cùm illi nonnulla exciperent, & legis diuinæ mentionem facerent; *Nullam* (inquit Cromuelus) *exceptionem admittam; ſiue lex diuina permittat ſiue non, vos integrè, plenè, & categoricè hæc affirmabitis.* tùm illi; at Eccleſia Catholica iſtud hactenus (quod ſcimus) non docuit. *Non curo Eccleſiam*, reſpondit Cromuelus; *vultis conſentire, an non?* Nō audemus, inquiunt Martyres, ne dum Regi placere volumus, Deum offendamus. Quo audito, res duodecim viris commiſſa eſt, ſecundum regni conſuetudinem, vt iudicium ferrent. Illi verò cùm nihil quicquam morte dignum inuenirent, nec tamen eos abſoluere propter iram Regis auderent; tempus extrahebant, quouſque Cromuelus, Regis nomine mortem ipſis certiſſimam denunciaret, niſi ſtatim illos condemnarent, quod die poſtero fecerunt. Atque ad hanc iudicij formam, reliqui deinceps omnes, qui hac de cauſa in quæſtionem venerunt, condemnabantur. Sententia autem accepta, educebantu-

Forma iudicij contra martyres.

Religioſi in ſuo habitu ſuſpenſi.

ad patibulum, eodem habitu quo in monaſterijs vtebantur; nec enim Henricus tantum religioni tribuendum exiſtimauit, vt ex legum Eccleſiaſticarum præſcripto, vel gradu, vel habitu, ante ſupplicium priuandos curaret.

Auxit beatum numerum eodem ipſo die, Reginaldus Doctor, Brigittenſis Monachus ex Abbatia Sion Theologus inſignis, Græcorumq; & Hebraicarum literarum: quod illis temporibus paucorum erat, peritiſſimus. Qui vt ſæpè anteà populum diſertiſſimis concionibus, ſic tùm exemplo & patientia ſua erudiuit. Is vbi ſe condemnatum ad mortem audiuit, nec quicquã loqui permiſſum, niſi vt conſentiat vel non conſentiat Comitiorum decreto: *hoc eſt* (inquit) *verè iudicium mundi*, nec aliud locutus, rogauit iudices vt tridui ſpacium ei concederent, quo ſe ad mortem pararet: cui cùm illi non annuerent, ſed dicerent, illud eſſe poſitũ in ſola Regis voluntate: attamen, *Credo* (inquit) *videre bona domini, in terra viuentium.* Idem ad ſupplicium productus, populum hortabatur vt pro Rege preces aſſiduas ad Deum funderent; ne, qui *Salomonem* initio regni ſui ſapientia & pietate repreſentauerat, vna cum illo, in fine vitæ per mulieres ſeductus degeneraret. Ac quinto demùm loco Ioannes Hailus presbyter ſæcularis, ac paſtor zelo plenus, idem ſupernæ vocationis brauium, quia legitimè certaſſet, accepit. Paſſi ſunt omnes eodem loco, extra ciuitatem Londinenſem, quarto nonas Maij.

Reginaldi monachi martyrium.

Hailus preſbyter.

Atque hoc quidem terrore exiſtimauerat Henricus, cùm cæteros plerosque, tùm maximè Carthuſianos Londinenſes, à ſua conſtantia dimoueri poſſe; ad eum enim finem, & Prioris Londinenſis occiſi membra, vt à reliquis cernerentur, in ipſa Monaſterij ianua affigi iuſſerat; & viros duos ſæculares cœno-

Henrici nequitia.

bio,

bio præfecerat, qui tanquam ſuperiores, partim blanditijs, partim minis, iuniores monachos deprauarent. Sed cùm iſti non proficerent, dicerentque, ſeniorum quorundam Religioſorum exemplo iuuentutem impediri, ne Regis voluntati conſentiret; Rex illos affligendos ac tollendos cenſuit. Vnde ad decimũ quartum diem Calendas Iulias, alij tres Carthuſiani ſacerdotes, Vmfridus Midelmorus, Gulielmus Exmeus, & Sebaſtianus Nudegatus, cùm priùs per dies quatuordecim continuos erecti ſtare coacti eſſent, iniectis ad collum, ad brachia, ad crura, circulis ferreis, ita vt ob nullam omnino cauſam loco vnquàm dimouerentur, illuſtre fidei teſtimonium dederunt. Vimineis enim cratibus iniecti, & per plateas Londinenſes vſq; ad vltimi ſupplicij locum pertracti, poſtquàm laqueo ad breue tempus ſuſpenſi fuiſſent, mox viui demittebantur; tum autem carnifex pudẽdis præciſis & flammæ traditis, pectus & præcordia gladio aperuit, viſceraque euulſa, in propoſitum ignem coniecit; demum capite abſciſſo, reliquum corpus in quatuor partes diſſecuit, illasque partes elixas varijs in locis à populo ſpectandas ſuſpendit. Cum Ioanne autem Roceſtrio & Iacobo Valuero (ipſis quoque Carthuſianis) tàm gratioſè diſpenſatum eſt, vt ſimplici ſuſpendio in ciuitate Eboracenſi, quinto idus Maij ad cœlum commigrarent.

Anno. 1535. Martyres alij Carthuſiani quinque

Crudele mortis genus.

Sed cum ne hac quidem ratione Henricus voti ſui compos fieret, decem adhuc alios in teterrimum carcerem conijciendos curauit; tantaque ſæuitia inter ipſos latrones tractari iuſſit, vt non multò poſt vniuerſi, vnico ſuperſtite, fœtore & fame extincti fuerint; quod cùm ad Cromuelum perlatum eſſet, indoluit homo crudelis, quod ſic euaſiſſent carnificinam quam de ipſis cogitauerat, magnoque iuramento affirmauit,

Martyres alij Carthuſiani decem.

Illud ſibi contigiſſe ingratiſſimum, quod tam facili mortis genere perijſſent. Ij autem erant, Richardus Berus, Thomas Grenæus, Ioannes Dauis, Thomas Ionſonus, Gulielmus Grenuodus, Thomas Scriuanus, Robertus Salteus, Gualtherus Peſonus & Thomas Redingus, profeſſi omnes Carthuſiani ordinis. Decimus vero, Gulielmus Hornus, qui ex ſancto illo numero ſuperfuerat, Regis iuſſu ad patibulum pertractus, pridie nonas Auguſti eodem genere mortis, quo primi, certamen abſoluit. Ac de Carthuſianis quidem hactenus; quanquam enim non omnes eodem die vitam finierint, tamen quos eadem fides & religio coniunxit, viſum eſt oratione mea non debere ſeparari.

De Franciſcanis, ſuus erit poſtea dicendi locus; nam quamuis Henricus, vt antea monuimus, non paucos huius inſtituti religioſos compræhenſos teneret; varijsque moleſtijs ac calamitatibus affligeret: tamen poſt illos duos quos ſupra cum Bartona moniali occiſos retulimus, nullum alium adhuc publicè necandum curauit: cuius rei cauſam fuiſſe aſſerunt; vel quòd nihil amplius lucri ex eorum morte ſperare potuerit, cum antea ex monaſterijs omnibus eos eieciſſet; vel quòd * Thomas Vrislæus magnæ apud Regem authoritatis, (quem etiam poſtea Cancellarium fecit,) pro Franciſcanis, quos præcipuè amabat, magno conatu intercederet; ſpem faciens eorum nonnullos poſſe fortaſſis adduci tempore, vt Regis voluntati ſe accommodarent. *De fratribus Franciſcanis.*

* *Thomas Vrislæus, poſtea ſub Eduardo Rege Comes Suthamtoniæ factus.*

Adhuc in cuſtodijs tenebantur Ioannes Roffenſis, & Thomas Morus, totius Angliæ duo ſplendidiſſima lumina, in quos omnium oculi coniecti, menteſque erectæ fuerunt. Non latuit hoc Henricum, tantoque magis cupiebat eos ad ſuas partes allice- *Roffenſis & Morus in carcere.*

re, ac

re, ac præcipuè Thomam Morum, qui quòd laicus eſſet laicis (quo Rex amabat & timebat magis) gratioſior fuit, maximè quòd talem laicum Anglia multis ſæculis non peperiſſet.

Thomæ Mori patria inſtitutio.

Natus fuit Londini honeſtiſſimo loco, græcè ac latinè excellenter doctus, in republica per annos penè quadraginta verſatus, legationibus honorificis perfunctus, ſummis honoribus ſumma cũ laude potitus, nec vnquam tamen cùm duas ordine vxores duxiſſet, pluresque libetos genuiſſet, de augenda re familiari ſolicitus fuit, adeò vt ad patrimonium ſuum à maioribus acceptum, nec centum quidem aureorum annuos cenſus adiecerit.

Mori ſtudiũ contra fures & hæreticos.

Ardens ſtudium eius fuit, vt tàm religionem, quàm iuſticiam in republica tueretur; præcipuè verò, vt ſcriptis & authoritate ſua hæreticos, quantum poſſet, arceret, qui tùm primum è Germania in Angliam irrepere, librisque peſtilentiſſimis regnum illud inficere conabantur: quibus Morus præ cæteris omnibus in magiſtratu conſtitutis, diligentiſſimè ſe opponebat: & inde, vt viris bonis ac catholicis maximè omnium dilectus, ſic furibus, homicidis, & hæreticis ſupra modum fuit exoſus.

Mundus Moro carcer.

Dum magiſtratu bonisque omnibus exutus in carcere viueret, non vllum doloris aut triſtitiæ ſignum dabat; ſed, vt erat ingenio facetiſſimo ſummæque conſtantiæ, mira quadam ſuauitate, cùm ſe, tùm alios ad eum venientes, recreabat. Solebat verò inter cætera dicere, vniuerſum mundum in quem homines ex paradiſo eiecti ob peccatum deturbantur, nihil aliud eſſe quàm carcerem, ex quo omnes ad cauſam dicendam, ſuis ſinguli diebus euocarentur; quòd autem ſuus carcer aliorum principum carcere minor fuiſſet, id ſe beneficij loco habere, ideoque acceptum ferre; cùm

è ma-

è malis pluribus minimum ſit ſemper eligendum.

Ad hunc virum Henricus cùm multos ex optimatibus ſuis fruſtrà miſiſſet, incertus animi quid magis ſibi expediret; vtrum vt viuere pateretur tam illuſtrem ſui adulterij hoſtem, an ob extinctum orbis Chriſtiani tàm clarum lumen, tantam infamiæ notam ſubiret; tandem conſtituit Roffenſem Epiſcopum (quem iam in carcere iacentem, in Cardinalium collegium à Paulo Papa Tertio adſcriptum acceperat, & cuius conſtantiam ne ſperabat quidem aliquando frangi poſſe) è medio priùs tollere, periculum facturus an Morum fortè poſtea de ſententia poſſet deducere.

Roffenſis Cardinalis mors deſignatur.

Ad decimum igitur Calendas Iulias, Ioannes Fisherus Epiſcopus Roffenſis, quo nihil aut doctius aut ſanctius Anglia protulit, penè iam decrepitæ ætatis, ad iudicium primò; deindè, quòd Henrici Primatum Eccleſiaſticum nollet confiteri, ad mortem producitur: qui ſimul ac ſcenam, in qua glorioſum certamen conſummaturus erat, è longo conſpexiſſet, abiecto quo ſenex nixus erat baculo; *Eia*, inquit, *pedes, officium facite, parum itineris iam reſtat*. Conſtitutus autè in loco martyrij, ſubleuatis in cœlum oculis, *Te Deum* (inquit) *laudamus, te Dominum confitemur*. Quem hymnum vbi totum abſoluiſſet, ceruices ſecuri ſubiecit animam Deo reddidit, iuſtitiæ coronam accepit. Caput haſtili affixum, & in ponte Londinenſi omnium oculis expoſitum, quò diutius ibi ſuſpenſum manebat, eò magis floruiſſe, ac venerabilius factum eſſe dicitur, ob quam cauſam loco amotum traditur.

Roffenſis ad tribunal ducitur.
An. 1535.

Roffenſis martyrium.

Hoc homine, nullum, non modo Britannia, ſed nec orbis forſitan Chriſtianus, tunc ſanctiorem, doctiorem, aut vigilantiorem præſulem, habuit. Omnium enim virtutum gloria, etiam Henrici ſeptimi temporibus, ita celebris extitit, vt ſereniſſimæ principi Mar-

Roffenſis authoritas ac merita in Rempublicam.

garitæ, Henrici matri, diutiſſimè à conſilijs & confeſſionibus fuerit, eidemque author, vt duo ampliſſima Collegia in Academia Cantabrigienſi (cuius vniuerſitatis poſtea Cancellarius etiam fuit) conderet; Lectiones quoque Theologicas duas; alteram Cantabrigiæ, Oxonij alteram, in perpetuum vt inſtitueret. Huius etiam viri imprimis cura, in vniuerſitates Angliæ aſciti ſunt ſacræ Theologiæ & linguarum profeſſores noſtris temporibus peritiſſimi; adeò vt eius beneficio permulti in Anglia exquiſitam deinde ſacræ ſcientiæ cognitionem ſint conſecuti.

Ab eodem Henrico ſeptimo, nullius cuiuſquam interpoſito fauore aut gratia, ſed commendantibus eum ſua ſola incomparabili doctrina, & vitæ innocentia, ad Epiſcopatum Roffenſem euectus eſt, ex quo poſtea (quod beneficium tenuius quàm pro viri tanti meritis videretur) cùm Henricus octauus, ad amplius promouere voluiſſet; nunquàm adduci potuit, vt ſponſam ſuam, tenuiorem quidem illam, ſed DEI vocatione primam, & à ſe multorum annorum laboribus vtcunque cultam, pro locupletiori quacunque dimitteret: illud adijciens, ſe per beatum futurum, ſi de hoc ſaltem minuto concredito ſibi grege, deque non adeò indè magnis acceptis emolumentis, in die DOMINI rectè reſpondere poſſit; cum & de benè curatis animis, & de rectè expenſis pecunijs tunc reddẽda ſit ratio exactior, quàm mortales ferè putent aut curent; in quo genere, quò quiſque pauciores ſibi commiſſos vel homines vel nummos haberet, eo futuros in altero ſæculo ſecuriores dicebat; ſeque facilè ſentire ex hoc tantilli paſtoratus pondere, quantum futurum eſſe maioris muneris onus.

Roffenſis locupletiorem Epiſcopatum admittere noluit.

Henricus autem octauus, qui antea Roffenſem præ cæteris mortalibus (vt ipſe ſæpe profeſſus eſt) amaue-

rat ac coluerat; poſtea datus in reprobrũ ſenſum, cùm intellexiſſet illum iam in vinculis renunciatum eſſe Cardinalem, mandauit iudicibus, ſanctiſſimum virum vt interrogarent, an id ipſe procuraſſet, vel ſaltem reſciuiſſet: Cui reſpondit, ſe nunquam eum honorem vel alium quemcunque in reliqua vita appetijſſe, multoq; minùs hanc dignitatem in decrepita ætate, in vinculis, ac in ipſis mortis foribus expectaſſe: ita erat homo ab omni ambitione ac rerum humanarum admiratione alienus. Idem fuiſſe dicitur & author & adiutor Henrico librum illum nominatiſſimum de ſeptem ſacramentis contra Lutherum edendi; quẽ quoque poſtea oppugnatum eruditiſſimè defendit. Scripſit quoq; ipſe omnium illius temporis iudicio, contra Lutherum, & Oecolampadium, cæteraſq; peſtes, doctiſſimè; Sacerdotium, Sacrificium, Sacramenta, Hierachiam Eccleſiæ omneſq; religionis partes incredibili luce & methodo contra hæreticos, tàm libris, quàm concionibus defendens.

Roffenſis examinatur de Cardinalitia dignitate.

Roffenſis ſcripta.

Rexit Roffenſem Eccleſiam triginta tribus annis, eamq; ſanctiſſimis inſtitutis, vitæq; ſuæ in cõtinuis vigilijs, laboribus, ieiunijs, Eleemoſynis, omnibuſque Epiſcopo dignis operibus tranſactæ memorabilibus exemplis, ita ornauit, vt tanquã virum Dei, eum omnes vbique amarent & ſuſciperent. Charitate verò Epiſcopali ac plane Apoſtolica ita ardebat, vt & ſæpè alias, & maximè in celebrioribus ieiunijs, ac ſingulis fere ſextis ferijs, ipſe non ſolum carceres & publica Xenodochia viſitaret; ſed omnium in ciuitate ſua pauperum, ægrotorum, ac quouiſmodo afflictorum priuatas ædes circuiret; conſilioq;, conſolatione, ac copioſa pecunia vbi opus eſſet ſingulos ſubleuaret. In quibus officijs, & in peregrinos, præſertim verò literatos, hoſpitialitate ſua, omnia lubentiſſimè expendit.

Opera Roffenſis in epiſcopatu.

G 2 Cùm

Quid apud Roffenſem compræhenſum ſit repertum.

Cùm eſſet Regio mandato primùm appræhenſus & in carcerem ducendus, ſatellites mox in omnem ſupellectilem inuolantes, in pecuniam quoque, quam putabant hominem ſenem & longæuum Epiſcopum copioſam recondidiſſe, inquirunt diligentiùs; cumq́; omnes loculos, arcaſque cæteras curioſè luſtraſſent, nec quiquam nummorum inueniſſent; tandem incidunt in ciſtam ferreis laminis benè munitam, varijſq́ue ſeris ac peſſulis ſeptam, quam magna ſpe & auiditate perfringunt; ibique cilicium, flagellum, ac cætera diſciplinæ inſtrumenta, tantummodò reperiunt, quibus Vir Dei ſolebat corpus ſuum, alioquin ſenio ac laboribus ſatis cõfectum caſtigare, cum aliquot nummulis, quos ſemper poſt pænitentiam factam, ſolebat pauperibus erogare; ita expectatione ac præda fruſtrati, cum magno pudore ac admiratione abierunt.

Ætas Roffēſis decrepita.

Vixit hic grandæuus confeſſor, difficilimo in carcere, viribus etiam omnibus ſenio & ſollicitudinibus penè iam exhauſtis, addita præterea voluntarijs & aſſuetis cogitationibus corporis ſui, ſupra omnem expectationem, ac ſanè non ſine miraculo, quindecim totos menſes, conſeruatus à Deo; vt tam glorioſo martyrio, tamque ſancti ſanguinis effuſione, Romanæ Sedis prærogatiuam contra iniqui Regis tyrannidem propugnaret.

Thomæ Mori certamen.

De illo die quo Roffenſis ad mortem ducebatur, Morus, (quod tamen Rex vetuerat) certior factus, Cùm vehementer timeret, ne fortè ipſi martyrij corona excideret, ad Deum conuerſus. *Confiteor* (inquit) *tibi domine, quod tantam gloriam non ſum meritus; non ſum ego iuſtus & ſanctus ſicut Roffenſis tuus, quem de vniuerſo regno iſto tibi ſecundùm cor tuum elegiſti; ſed tamen ſi fieri poteſt, particeps fiam domine calicis tui.* Hæc & alia his ſimilia cùm lachrymans diceret, nec

vultu (quem alioqui placidiſſimum habebat) dolorem diſſimulare iam poſſet, putabant illum filij huius ſeculi mortem timere, & ideò vt Regi obediret, adduci poſſe. Venerunt ad eum hac de cauſa multi principes viri, ſed cùm nihil proficerent, ad poſtremum vxori Aloyſiæ mãdatum eſt negotium, vt viro ſuaderet, ne ipſam, ne liberos, ne patriam & vitam, qua diu adhuc frui poſſet, pro derelictis haberet. Cùm ergò vxor Mori hæc apud eum occineret: Et quàm diu Aloyſia mea (inquit Morus) potero hac vita frui? Tùm illa, totis viginti annis mi vir, ſi Devs voluerit. Vis ergò (ait Morus) vt æternitatem viginti annis commutem? Næ tu imperita es mercatrix, mea vxor: nam ſi annorum viginti millia diceres, aliquid tu quidem diceres; ſed tamen ad æternitatem quid eſſent?

Aloyſia vxor Mori

Itaque cùm Morus de ſententia dimoueri non poſſet, ablati ſunt ei omnes libri tanquam inſtrumenta quæ illum ab amore ſæculi abductum, æternæ vitæ deſiderio inflammabant, atramentum quoque & calamos abſtulerunt, ne eum vllo in poſterum, literarum haberet cõmercia. Tunc ille feneſtris cubiculi perpetuò clauſis, nihil aliud quàm Deo & ſanctis meditationibus vacabat. Porrò cùm carceris cuſtos ab eo quæreret, quid ita in tenebris ſederet: *quid* (inquit) *faciem? nonne ſublatis mercibus, claudenda eſt officina?* Merces ſuas dixit libros ſuos, ac verè quidem officinam in carcere aperuit Morus, in qua propoſuit omnia ſua venalia, vt pretij loco cœlum acciperet. Scripſit in carcere duos elegantiſſimos libros; vnum idiomate Anglicano, quem inſcripſit, *Deſolatio in tribulatione;* alterum latinè, *de paſſione Chriſti.* Cumque ad illa Euangelij verba perueniſſet, *Et iniecerunt manus* Iesvm, in ipſum quoq; iniectæ ſunt manus, nec vltra ei licuit quicquam addere.

Prudens Mori reſponſum.

Facetum Mori ingenium.

Libri in carcer. à Moro ſcript.

Mori reſponſa de iudicio. Anno 1535.

Poſtquàm enim quatuordecim ferè menſes in carcere fuiſſet, ex calendis Iunij, àtce Londinenſi ad tribunal addictus, interrogabatur, quid ei de publica lege videretur, in qua omnis poteſtas Pontifici Romano abrogata, & ſumma eccleſiæ gubernatio Regi conceſſa eſſet, quæ lex poſt Mori apprahenſionem conſtitura erat. reſpondit, ſe neſcire an vlla eſſet eiuſmodi lex Audlæo vero Cancellario ac Duci Norfolciæ qui primi in iudicum conſeſſu erant, ſubinferentibus; At nos tibi denunciamus talem extare legem, & eamſuffragijs omnium eſſe comprobatam; quid ergò tibi de illa videtur? Si me, inquit Morus, pro ciue habuiſſetis, ego vobis de veſtra lege atteſtantibus credidiſſem. Nunc autem ſeparaſtis me à republica veſtra, & in carcerem non modò tanquàm peregrinū, ſed & tanquam hoſtem recluſiſtis; ne igitur huic reipublicæ mortuum, quomodò nunc tanquàm eius membrum, de reipublicæ veſtræ legibus interrogatis? Iratus Cancellarius, iam inquit, diſſentire à lege te video, cùm taceas. Si taceo (inquit) Morus, hoc vobis ac legi veſtræ in lucrum deputabitur; nam qui tacet conſentire videtur. Ergonè, inquit ille, aſſentiris legi? Quomodò, inquit Morus, facerem, cùm nemo aſſentiatur ei quod ignorat? Deſtinato autem conſilio, in hunc modum reſpondit Morus, vt neque fidem negaret, neq; mortis periculo temerè ſeſe offerret. Quā quàm enim eſſet martyrij cupientiſſimus; tamen certò ſciens hoc eſſe donum Dei, dubitans verò (vt ſepè dictabat) vtrum Devs hac cum gratia donaturus eſſet, nec ne, eam reſpondendi moderationem quam nunc expoſui, tenuit.

Grauiter.

Acutè.

Conſilium Mori in reſponſis.

Alia accuſatio & cō lemnatio Mori.

Porrò accuſabant eum multis verbis, quòd ex ipſo carcere, nonnulla ad Roffenſem ſcripſiſſet, eumq; ad conſtantiam, contra hoc Comitiorum decretum ani-

maſſet:quibus, alijsque nonnuliis in hanc ſententiam obiectis, iudex cùm ad duodecim viros, quorum eſt de capite omnium cognoſcere ac interloqui, cauſam Mori detuliſſet, illi eum dixerunt reum eſſe mortis. Tunc Morus vocationis ſuæ certior & ſecurior, liberè aperuit, quid ei de lege illa videretur. Ego (inquit) per DEI gratiam ſemper Catholicus, nec vnquam à Pontificis Romani communione diſcedens, audiueram aliquandò Pontificis Romani poteſtatem legitimam quidem & laudabilem, ſed tamen humani iuris, non diuinæ præſcriptionis fuiſſe. Itaque cum viderem ſtatum huius regni eò ferri, vt neceſſariò inueſtigandum eſſet, qua ex origine Pontificis Romani poteſtas dimanaret, toto ſeptennio huius rei diligentiſſimæ indagationi me dedi; & deprehendi poteſtatem Romani Pontificis, quam vos temerè (vt nihil dicam grauius) abrogaſtis, non modò legitimam, laudabilem & neceſſariam; verùm etiam diuini iuris & præſcriptionis eſſe. Hæc mea eſt ſententia, hæc fides, in qua per DEI gratiam moriar. Ratiocinatio Mori ad iudices.

Vix hæc dixerat, cùm omnes magna voce conclamarunt, proditorem & perduellem eſſe Morum. Præter cæteros Norfolciæ Dux ſubintulit: Nunc More, apertè nimis maleuolum tuum animum in maieſtatē ſuam prodis. Cui Morus, non prodo maleuolentiam, ſed fidem meam ac veritatem profero; atque hoc tàm ſincero in maieſtatem ſuam animo, vt non cupiam omnipotentem DEVM, aliter mihi fore propitium, quàm vt ipſe fuerim ſemper Regi meo fidiſſimus & toto corde beneuolus. Ergonè (inquit Cancellarius) tu vir melior aut ſapientior haberi vis, quàm omnes ſimul Epiſcopi, Abbates, reliquique Eccleſiaſtici, quàm tota nobilitas, quàm cuncti Senatores, quàm Concilium integrum, quàm vniuerſum denique regnum?

Ad quæ Morus: Illuſtriſſime Cancellarie, pro vno Epiſcopo quem vos veſtræ opinionis habetis, mihi facilè ſunt centum, ijque ex illorum numero, qui inter diuos ſunt relati: & pro veſtra nobilitate, habeo nobiliorem confeſſum Martyrum ac confeſſorum; pro vnico etiam veſtro Concilio (quod quale extiterit DEVS optimè nouit,) habeo omnia Concilia generalia, annis abhinc mille celebrata: & pro hoc vno exiguo regno veſtro, habeo pro me Galliam, Hiſpaniam, Italiam, cæteraq; ſpacioſiſſima Chriſtiani orbis imperia. Quibus audi-ditis, non exiſtimarunt è re fore, vt plura huiuſmodi, audiente populo, loqueretur; vnde ſententia mortis data, præceptum eſt vt à tribunali abduceretur.

Filia reuertentem Morum à iudicio oſculatur.

Reuertenti à iudicio, filia eius Margarita quam vnicè dilexerat, quàm Græcè ac Latinè docuerat, cui ex carcere multas literas dederat, in itinere occurrit, vt vltimum vale patri ſuo diceret. Subſtitit pater, nec filiæ oſculum negauit, quin & benedictionem impertijt. Affuit Margaritæ, Ioannis Harriſij (qui Thomæ Moro à ſecretis fuerat) vxor. Illa cùm Morum filia iam oſculata diſceſſurum timeret, nec ei ſpacium valedicendi relictum iri, ſubitò rapuit ad ſe Thomæ Mori caput, quod iam filiæ humero eminebat, & dominum ſuum magno deſiderio palàm oſculata eſt; cui Morus, inurbanè (inquit) ſed tamen peramanter factum.

Mori exercitia poſt condemnationem.

In carcerem deinde reductus, vſque ad diem necis, orationi ac contemplationi vacans, varijs DEI conſolationibus ſanctam animam ſuam recreauit: pridieque eius diei qui ipſius morti fuit deſtinatus, commoditatem ſcribendi, & chartam ſuffuratus, literas paternæ pietatis pleniſſimas, carbone, (quia attamentum & calamos anteà, vt diximus, ſuſtulerant) ad filiam exa-

rauit:

ranit: Inq[illegible] poſt cætera, iſta ſubdit. *Ego te, dulciſſima Margarita filia, nimium deſtineo, ſed ſpero me poſt craſtinum diem, nemini vnquam futurum moleſtum, ſummo etenim deſiderio cras moriendi, & Deum meum videndi teneor: eſt enim Octaua principis Apoſtolorum Petri, & profeſtum ſanctiſſimi Thomæ martyris.* (Nonis namque Iulij Tra[illegible]lationis S. Thomæ in Anglia celeberrima tunc agebatur feſtiuitas) *Hic dies,* inquit, *ſi ita viſum ſit Chriſto, mihi apprimè commodus eſſet.* Id dixit, quia pro Primatus Petri confeſſione erat oppetenda mors, & Diui Thomæ nomine & patrocinio peculiari, in vita ſemper ſit vſus; qua in re tam pijs votis annuebat Deus.

Vltima Mori epiſtola.

Pridiè ergò nonas Iulias ad locum ſupplicij productus, cùm ad imas ſcalas perueniſſet, nec facilem aſcenſum videret, vnum ex ijs qui in ſcena conſtiterant, appellans; Da ſodes (inquit) manum vt aſcendam, nam ad deſcenſum quod attinet, me mihi relinquas licet. Cùm preces abſoluiſſet, populumque teſtem quòd in fide Catholica moreretur, inuocaſſet, ac Pſalmum *Miſerere mei Deus* percurriſſet, acceſſit ad eum carnifex, & venia de more petita, caput iuſtitiæ, veritatis & virtutis amputauit, ingemiſcente Anglia vniuerſa, & non tam Chriſti martyrem, quàm ſeipſam capite truncatã arbitrante.

Eius diei ſummo mane, filia Mori Margarita peragrabat ſanctas Eccleſias, & eleemoſynas pauperibus plena manu diſtribuebat; iamque omnibus elargitis cùm in templo quodam orationi vacaret, Heu mihi (ait ad ancillam) oblita ſum ſyndonis qua patris corpus inuoluatur. Audierat Roffenſis Epiſcopi cadauer, ſine presbyteris, ſine cruce, ſine lumine, ſine linteis proiectum fuiſſe in humum, nec affuiſſe qui ſanctum martyrem ſepeliret. Neque vero quiſquam

Margaritæ Mori filiæ in ſepeliendo patre ſedulitas.

 ei hoc

ei hoc officium præſtare audebat, quòd a Henrici ty-
rannide ſibi omnes timerent. Quod, ne patri quoque ſuo accideret, Margarita cauebat. Conſuluit ei ancilla vt de proximo acciperet linteum. Quomodò (inquit) id faciam, cùm nihil pecuniæ reliqui habeam? Credent tibi, ait ancilla. Quanquàm (inquit Margarita) longè à domo abſim, nec his hominibus nota exiſtam, tamen periculum faciam. Acceſſit itaque ad vicinam tabernam, poſtulauit quantùm ſufficere credidit, cumque de precio conueniſſet, manum veluti quærendæ pecuniæ cauſa, in perulam miſit, eo animo, vt diceret, præter ſpem ſibi eueniſſe, quò minùs adeſſent pecuniæ: ſed ſi crederetur ſibi, ſe quàm primùm id quod conuenerat

Miraculum.

reddituram. Ecce autem, cùm certò ei conſtaret nihil omnino paulò ante reliquum fuiſſe; tamen iam in pera, iuſtum ſyndonis precium reperit, nec vno teruncio plus minúſue, quàm eo tempore ex pacto perſolui oportebat. Miraculo confirmata, linteum accepit, patris cadauer inuoluit; & quia fœminam ac præſertim filiam, nemo ab officio pio repulerat, Chriſti martyrem honeſtè ſepeliuit.

Clementis VII. mors & Pauli III. electio.

Præſidebat Chriſti Eccleſiæ hoc ipſo tempore Paulus Papa Tertius, ex nobiliſſima Farneſiorum familia, non multò ante ad Pontificatum aſſumptus, (Nam Clemens Septimus iam mortem obierat) qui cùm vir magni animi ſummæque prudentiæ eſſet, nec minoris zeli pro domo Domini; auditis Henrici Regis ſceleribus, & quòd Roffenſem Morumque in carcerem conieciſſet; indoluerat ſanè vehementer, & quo Re-

Roffenſis Cardinalis.

gem retraheret ab vlteriori furore, Roffenſem ipſum in carcere conſtitutum, ob egregias virtutes ac ſingularia in Eccleſiam merita, Cardinalem creauerat. Nunc autem cùm ad aures eius perlatum eſſet,

Hen-

Henricum ... Roffenſem ipſum, quam Morum aliosque multos, ob veritatis ac conſcientiæ confeſſionem oc cidiſſe; nec Clementis ſeptimi frequentibus literis, nuncijs, adhortationibus, iuſſis aut comminationibus quicquàm ab inſania reuocari potuiſſe: re multum diúque deliberata, Deoque per ſacrificia precesq; commendata, tandem ſtatuit ſeuerius aliquantulum cum eo agere; vnde ad tertium calendas Septembris Pontificatus ſui Anno Primo, Bullam edidit contra eundem Henricum, cuius hæc erat inſcriptio.

Hērici excōmūicatio Anno Domini 1535. regni 27.

Bulla Pauli, diuina prouidentia Papæ Tertij, citatoria Regis Angliæ Henrici & Sequacium, ſub pœna excommunicationis, & priuationis Regni, ac omnium aliorum bonorum; ſub nonnullis alijs grauioribus cenſuris.

Sūma breuis totius Bullæ.

IN hac, Pontifex commemoratis prius (vt fit) impoſita ſibi à Chriſto omnium Eccleſiarum & animarum ſuprema cura ac ſollicitudine, & in cunctas gentes Apoſtolica conceſſa poteſtate, ſuoque in Henricum (propter varia ipſius in Eccleſiam officia, & contra hæreticos doctiſſimè ſcriptum atque à ſede Apoſtolica approbatum librum) antiquo amore; ad ſe non ſine ſummo animi ſui dolore delatū eſſe dicit, eundem Henricum prioris in Deum & Eccleſiam pietatis honoriſque ac ſalutis propriæ immemorem, nobiliſſimam ac lectiſſimam fœminam Catharinam coniugem ſuam legitimam, poſt multorum annorum

coha-

Scelera nefanda Henrici.

cohabitationem, & prolem pluries e... ſuſceptam, contra ius diuinum & Eccleſiæ pr...itionem, indigniſſimè dimiſiſſe, & eadem adhuc co...ge ſua viuente, cum quadam Anna Bolena muliere Anglica, matrimonium de facto contraxiſſe, atque ad deteriora deindę prolapſum, impias atque hæreticas leges, contra Romani Pontificis Primatum tuliſſe, ſibique ipſi capitis Eccleſiæ per ditiones ſuas inaudita nouitate titulum arrogaſſe, ſuoſque ſubditos ad hæc impia facta & decreta ſua approbanda coëgiſſe; atque id facere recuſantes, tam laicos & ſæculares, quàm Religioſos omnium ordinum, adeoque ſanctiſſimum Roffenſem Epiſcopum, Cardinalitia etiam dignitate fulgentem, carceribus ac miſerabili morte mulctaſſe, ipſumque propterea in anathematis, & cæterarum Eccleſiaſticarum cenſurarum pœnas grauiſſimas, etiam ſecundùm antiquiores canones, damnabiliter incurriſſe, omnique regnandi iure excidiſſe: atque tandem, ex contemptis poſtea prædeceſſoris ſui Clementis Septimi paternis admonitionibus, mandatis, comminationibus, ac definitiua etiam pro Catharinæ, cum ipſo legitimis nuptijs, proque Anna expellenda, iuridicè prolata ſententia, in excõmunicatione (obduratione plane Pharaonica) diu iam ita inſorduiſſe, vt nulla penè de ipſius reſipiſcentia ſpes videatur eſſe reliqua: ſe tamẽ pro paterna eius in Regem propenſione, diu diſtuliſſe, & nunc non niſi inuitum, ſuauiſſimo etiam modo ad eius caſtigationem tandem proceſſiſſe.

Cauſę iuſtiſſimæ Pontificę mouentes.

Rogat & hortatur Regem.

In hanc ſententiam præfatus Pontifex, iterum atque iterùm per viſcera miſericordiæ Dei hortatur & obteſtatur; primùm Regem ipſum, vt ad cor redeat, à prædictis ſceleribus & erroribus reſipiſcat, iniquas leges abroget; ſuos ad impietatem cõprobandam non

cogat, ab inc... ...atione & mactatione innocentium abſtineat.

Dein..e, Regios in his malis fautores, conſultores, ac complices, grauiſſimè monet; ne in poſterum, auxilium, conſilium, aut aſſiſtentiam Henrico præbeant. 2 Monet complices.

Sin autem vel Rex vel complices ipſius monitis ſalutaribus obremperare contempſerint; vtriſque ſub pœna excommunicationis latæ ſententiæ mandat, & Regi quidem ſub pœna etiam perditionis Regni & depoſitionis, vt per ſe, vel per legitimum procuratorem inter nonaginta dies; cæteris, vt perſonaliter inter ſexaginta, coram ſua Sãctitate ad tribunal Romanum compareant, vt de ipſorum cauſis & exceſſibus, legitimo iudicio decernatur. 3 Tam Rex quam complices citantur.

Sin vero comparere contempſerint, & animo obſtinato ſuſti nuerint præfixum dierum terminum elabi: Cenſuras omnes priùs incurſas in contemptores aggrauat & ſucceſſiuè reaggrauat: Henricum prædictũ Regno ac Dominijs omnibus priuatum eſſe, eundemque, ac omnes fautores præfatos, pænas omnes legibus præſcriptas incurriſſe, ac eum bonis omnibus diffidatos, atque ſepultura Chriſtiana priuatos eſſe iubet ac decernit: 4 Rex ſi non obediat regno priuatur.

Omnia loca ad quæ Rex venerit aut ſui, ſub interdicto ponit, ſub grauiſſimis pœnis prohibens, ne in vlla Eccleſia, Monaſterio, aliove loco qui Henrici ſubeſt imperio, officia diuina, ſacrificia, aut ſacramenta, (præterquam in caſibus iure permiſſis) fiant, aut celebrentur. 5 Interdicto regni.

Omnem Henrici ex prædicta Anna Bolena ſobolem fautorémq; ſuorum liberos iam natos aut naſcituros, vſque ad eum gradum ad quem iura huiuſmodi pœnas extendunt, omnibus poſſeſſionibus, domi- 6 Sobolẽ illegitimã facit ac infamem.

nijs

nijs, libertatibus, priuilegijs, honoribus, officijs, bonis mobilibus ac immobilibus, quouiſmodo obtentis priuat, ac infames eſſe decernit.

7 Prohibet obedientiã ſubditorum.

Omnes quoque Henrici vaſallos & ſubditos, tùm ab ipſius obedientia ac illi præſtito iuramento abſoluit, tum etiam ne in vlla re deinceps obediant, mandat.

8 Prohibet cõmercium cũ Anglis.

Cunctis fidelibus ſub pœna excommunicationis interdicit, ne vllum cũ Henrico, aut cum hominibus, Ciuitatibus, Prouincijs, & locis ipſi Hẽrico parẽtibus, commercium in mercatura, aut in cætera vita communionem habeant; omneſq; cum illis contractus factos aut faciendos irritos facit.

9 Eccleſiaſticis regno exeundum.

Prælatis ac perſonis Eccleſiaſticis mandat, vt Regno Angliæ alijſq; locis qui Henrico ſubſunt, quàm primùm poſſint, exeant.

10 Nobilitati præcipitur vt inſurgat.

Principibus viris ac Ducibus Angliæ, cæteræq; nobilitati præcipit, vt viac armis ſe Henrico opponant, illumq; è Regni finibus eijcere nitantur.

11 Fœdera principũ cũ Henrico diſſoluit.

Cæterorum Regum & Principum cum Hẽrico confæderationes, contractus, pacta & conuenta omnia quouiſmodo ſtabilita; irrita omnino facit & nulla: Eoſdemq; vt Henricum ac cæteros Eccleſiæ rebelles ſacris armis perſequantur, donec ſe ſedi Apoſtolicæ ſubmiſerint, errorisquè agnouerint, in Domino hortatur.

12 Traduntur ſequaces in ſeruitutem.

Vt prædictæ perſonæ rebelles & infideles, Henrici ſequaces, vbicunq; terrarum appræhendi ac intercipi poſſint, in ſeruos ipſi, & omnia ipſorum bona capientibus, cedent.

13 In omnibus eccleſijs denunciandi.

Prælatis omnibus mandatur, vt dictum Henricum & ſuos complices, in ſuis Eccleſijs publicè excommucatos denuncient.

14

Omnes deniq; excõmunicat qui huius Apoſtolici

con-

contra Hen[illegible] [illegible]ſcripti præſentem publicationē ſiue executione[illegible] poſteà, cùm aſſignatum tempus completum fuerit quouiſmodo impediuerint.

In impedientes.

Atque ne Henricus ac ſui, ignorantiam vllam prætendant earum rerum, quæ in his litteris continentur, decernit, vt vicinoribus Angliæ locis, præſertim Tornaci, Burgis, Dunkirki, quæ Belgij ciuitates ſunt, & Ecclesiarum primariarum valuis affigantur, & in ijſdem Eccleſijs publicè recitentur.

15 Quibus in locis publicari hæc Bulla debet.

Quare huius ſententię executio dilata.

Euulgatis his Pontificiis litteris, dum tempus in eiſdem Henrico aſſignatum, quo vel delicta emendaret, vel Romæ cauſam diceret, expectaretur; acciderunt in Anglia eiuſmodi rerum mutationes; & inexpectatæ varietates, vt tàm Papæ quàm cæterorum omnium principum animos, ad nouas ſpes de Henrici emendatione erigerent; quo etiam factum eſt, vt Pontifex, partim ſua ſponte; partim etiam multorum Principum rogatu, ab exequenda hac ſua ſententia, ad nonnullos annos ſe cohibuerit, plurimaque paternæ charitatis ac beneuolentiæ officia in Henricum exercuerit, licet fruſtra. Ille enim à Deo derelictus, quotidie labebatur in peiora conſilia; quorum primum, poſt occiſos Dei ſanctos, hoc fuit, vt Monaſteriorum bona ad ſe raperet: cui nequiſſimæ cupiditati cùm prætextum quæreret, ſuggeſſerunt ei Diaboli miniſtri multa reperiri in monaſterijs ſcandala, diſſolutiſſimos eſſe mores, factiones plurimas, quibus Rex ad ſuum commodnm vti poſſet, ſi ingenioſum aliquem ac prudentem virum, viſitandi cauſa, ad illa dirigat: qui vel monachos ad Regis ſententiam blandicijs minisue pertrahat; vel commiſſis inter ſe partibus peccata omnium ſic propalet, vt ſua maieſtas non niſi iuſtiſſimis de cauſis, eorum bona inuadere videretur.

Placuit

Placuit Regi nequam, conſilium n[illegible]ſum, menſeque Octobris dixit ſe velle tanquam ſummum caput Eccleſiæ, ſacra monaſteria viſitare. Leum igitur quendam iuris ciuilis profeſſorem, ac neque ſacris ordinibus initiatum, ad inquitendum in monachorum & ſacrarum virginum vitam ac mores miſit. Cuius viſitationis hæ fuerunt leges: primùm vt omnium peccata ediſceret; deinde, vt qui minor viginti quatuor annis fuiſſet, è monaſterio exire, & ad ſeculũ reuerti cogeretur; qui verò maior eſſet, non cogeretur quidẽ, ſed tamen exire ſi vellet, impunè poſſet. Exeuntibus autẽ, loco religioſi habitus, togam ſacerdotalem & aureos ferè octo Abbas daret; virgines verò ſacræ vt ſecularium fœminarum more veſtirentur: Denique omnes omnium ordinum viri ac mulieres, pretioſiſſima quæque Eccleſiarum ornamenta & ſanctorum reliquias Regis quæſtoribus traderent. Leus ergò iſte vt commiſſum ſibi officium rectè obiret, virgines ſacras ad inceſtum ſolicitabat, nec de alia libentiùs vnquam aut inquirebat aut loquebatur, quàm de ſtupro aut rebus venereis. Ea verò mente viſitatio hæc inſtituta eſt, vt Rex omnem euertendi Monaſteria, quorum bonis inhiabat, occaſionem captaret.

Viſitatio Monaſteriorum.

Sacrilegium Henrici.

Itaque pridie Nonas Februarij, criminibus Religioſorum partim detectis, partim confictis, obtinuit in publicis regni comitijs, vt minora quæque Monaſteria, quorum annui cenſus non niſi ad ſeptingentos ferè aureos æſtimabantur, libidini ſuæ dederetur. Initium fecit à minoribus, tanquam Reipublicæ minùs neceſſatijs, & in quibus (vt aiebat) propter exiguũ Religioſorum numerum, diſciplina minùs commodè obſeruari poterat: re autẽ vera, vt minori cum inuidia ac difficultate ad maiora deinde trãſiret, & vt Abbates cœnobiorum opulentiorum, quorum ſuffragia in Co-

Minora monaſteria ab Henrico inuaduntur.
An. 1535.

mitijs

m... poterant, eo ſeguiùs voluntati eius obſtarent, ...ius periculi rebus ſuis imminere exiſtimarent.

Oppreſſit hoc primo impetu Henricus, monaſteria trecenta ſeptuaginta ſex: ex quorum ſpolijs, ceſſerunt in Fiſcum Regium, annui cenſus ad centũ plus minus & viginti millia aureorum; in ſupellectili vero bonisq; mobilibus ad quadraginta ferè millia, præter ea quæ miniſtri Regij ſibi quique rapuerant. Religioſorum autem vtriuſque ſexus pluſquam decem millia ad ſæculum redierunt: ex quo conijci poteſt, quid triennio poſt acciderit, cùm vniuerſa ſimul Monaſteria totius regni euertit. Monaſteria primo loco diruta.

Illud etiam non minus eſt memorabile, quòd ſtatim poſt has primas Monaſteriorũ rapinas, tam vehemẽter Henricus egere cœperit, vt octauo deinde menſe nonnullas prouincias, ad arma vſq; compulerit, ob grauiſſimas nouorum tributorum exactiones; ſed multo magis id ei poſtea contigit, cùm vniuerſorum cœnobiorum bona rapuiſſet, vt ſuo loco dicetur. Valde notãdum.

Viuebat hoc tempore ſummis afflicta calamitatibus ſereniſſima ſanctiſſimaq; Regina Catharina; quæ præter ingentes dolores, quos indies, ex impijs Hẽrici factis, quem vnicè dilexit, hauriebat. affligebatur etiã ab Anna æmula, quæ frequẽtes exploratores ad eam mittebat, vt aliquid ſaltẽ moleſtiæ inferrent; ſed imprimis cruciabatur ex illa barbara & inhumana ſæuitia, qua vtebantur miniſtri Regij, in venerabilem ſenem Ioannem Foreſtum, ordinis ſancti Franciſci quem ſupra fuiſſe Reginæ à confeſſionibus, eiuſque cauſa primum in carcerem coniectum, diximus. Nunc autem poſt duorum annorum duriſſimam captiuitatem qua inter latrones vir ſanctus iacuerat, plurimosque cruciatus perpeſſus fuerat, cùm Regina audiuiſſet ſenten- Catharinæ afflictiones. Ioannes Foreſtus.

tiam hanc in eum latam eſſe, vt ſimu[illegible] ...urac cōbureretur viuus; patrē ſuum ex an[illegible] ...miſerata, continere ſe non potuit, quin ad eum ſcriberet, quamuis illud nō niſi magno ſuo periculo faceret; miſit ergò ad carcerem Londinenſem qui Noua Porta dicitur, literas, in hæc verba.

Exempla literarum Reginæ ad Reuerendum patrem Ioannem Foreſtum.

Catharinæ prudentia.

Mi venerande pater: qui dubijs aliorū caſibus conſilio adeſſē conſueuiſti, ignorare non potes, quid tibi nunc conueniat, ad certamen pro CHRISTI *cauſa vocato. Si paucas has breuesq́ tormentorū pœnas, quæ tibi decretæ ſunt, pertuleris: æternā (vt ſcis) mercedē es recepturus: quàm qui propter vllam vitæ huius præſentis tribulationē amittere voluerit, eum ego omni ratione deſtitutū arbitrarer. Sed ô te felicē patrem meū, cui Deus dedit, vt præ multis ipſe mortalibus hoc cognoſcas, & vt ſanctiſſimæ vitæ ac laborū tuorū curſum haud aliter, quàm his pro Chriſto vinculis, tormentis ac crudeliſſima morte cōſummares: Et ô me miſerā filiam tuā, quæ hoc tempore mœroris & ſolitudinis meæ, tali monitore ac tā adamato in viſceribus* CHRISTI *patre, ſum priuanda. Atq́ ſanè ſi liceat mihi in hac re, quid ardentiſſimè cupiam, tuæ charitati (cui arcana cordis ac conſcietiæ meæ omnia, hactenus ut debui ſemper reuelaui) liberè confiteri: fateor me ſummo, vel tecū vel ante te moriēdi deſiderio flagrare; atq́ id quidē, modò diuinæ voluntati, cui omnia vota vitamq́ meā lubens ſemper ſubijcio, non repugnaret, maximis quibusq́ tormentis comparare: ita mihi non libet hoc infœlici mundo gaudere, ijs ſublatis quibus dignus non eſt mundus.*

Martyrij deſiderium in Catharina.

Sed tanquàm vna ex inſipientibus mulieribus forſan loquuta ſum. Quia igitur DEVS *ita videtur diſpoſuiſſe; præeas potiùs (mi pater) fœliciter ac fortiter, pre-*

[illegible]non n[illegible] *tibusque [illegible] m[illegible] CHRISTVM contende, vt per hoc ipſum, licet d[illegible]ficile iter, ego te citò & intrepidè ſequar; & interim vt tuorum ſanctorum laborum, ſuppliciorum, ac certaminum particeps eſſe queam, hoc vt poſtremam tuam in hac vita benedictionē habebo: poſt certamen autem tuum & coronam, è cælo vberiores à te gratias expectabo. Nunc verò ad illam immortalem mercedem, præ omnibus omnino expetendam, & per quaſcunq; pœnas interpoſitas capeſſendam, vt te, tanta generis nobilitate, tàm excellenti diuinarum rerum cognitione, & quod primum eſt, tàm ſanctæ Religionis ac profeſſionis Franciſcanæ à puero inſtitutione, hortor, ſuperuacaneum iudico: tamen, quia hoc eſt ſummũ à Deo datum hominibus bonum, vt pro ipſo patiantur, à ſua diuina Maieſtate continuis precibus, lachrymis, ac pœnitentiis poſtulabo, vt fœliciter curſum conſummes, & ad immarceſsibilem vitæ æternæ coronam peruenias. Vale (mi venerande Pater) meiq́; in terra & in cælo ſemper apud DEVM memor eſto.*

Filia tua mœroris pleniſs. Catharina.

Catharinę humilitas ac pietas.

Hanc epiſtolam religioſus confeſſor ſumma cum animi lætitia accepit; & nactus chartam, ac aliquam ſcribendi commoditatem, in hæc ferè verba ex carcere reſpondit.

Reuerēdi patris Foreſti ad Reginam reſponſio.

Sereniſsima Domina Regina, filia mea in viſceribus CHRISTI lōgè chariſsima, Thomas miniſter veſter mihi literas tuæ ſerenitatis tradidit, eæ in hac continua depoſitionis corporis mei expectatione & triſtitia, non ſolùm incredibilem mihi lætitiam ac conſolationē attulerunt, ſed me etiã ad patientiã & cõſtantiã mirificè excitarunt. licet enim ipſe facilè videam, non modo mor-

talia omnia bona, ſed & miſeriæ ac [illegible] huius mundi vniuerſa, præ futura gloria quæ reuelabitur in nobis, ſi legitimè certauerimus, nihili computanda: tamē ſentio dulciſsimæ charitatis tuæ pijſsima verba, animam meam vſque ad mortem aliquo modo (vt fit) ſubtriſtem, & de ſua indignitate ac imbecillitate timidam ac ſollicitam, mirum in modum ad ſuppliciorum omnium contemptum, ac cœleſtium gaudiorum ſpem & contemplationem erexiſſe. Chriſtus Ieſus reddat bonitati tuæ (Domina & filia ſuper omnes mortales dilectiſsima) pro hac conſolatione, gloriam fœlicitatemq́ æternam, teq́ vehementer rogo, vt cōtinuis precibus inſtantem agonem & certamen meum ſubleues; quod ſi feceris (ſicut certè facies) nec de conſtantia mea velim dubites, nec de grauibus mihi deſignatis pœnis ſis ſollicita: non enim decet hos canos meos iſtis terriculamentis puerorum in cauſa Dei *moueri; nec virum, qui ſexaginta quatuor annis iam vixit, mortē turpiter effugere, nec religioſum quadraginta tribus annis in habitu ſancti Franciſci diſcentem & docentem terrena contemnere, non amare, & omni conatu aſpirare ad cœleſtia. De te verò (filia & Domina mea vnicè in Chriſto Ieſu dilecta) viuus & mortuus cogitabo,* Devmq́ *miſericordiæ ſemper orabo, vt det tibi ſecundùm magnitudinem dolorum tuorum, omnem è cœlo gratiam ac ſolatium. Interim pro me deuotiſsimo ſeruo & oratore tuo, digneris tùm inſtantiùs orare, cùm intelliges me in illis horrendis ſupplicijs mihi præparatis conſtitutum; mittoq́ tuæ pietati Roſarium meum, quòd triduum tantum vitæ meæ ſupereſſe dicatur.*

Literæ ancillæ Catharinæ ad Foreſtum.

Scripſit quoque Domina Eliſabetha Hammonia, fideliſſima Reginæ ancilla, ad eundem patrem literas, quibus eum certiorem reddit, de continuis lachrymis & mœrore Dominæ ſuæ, in quibus, ex intellectis acer-

biſſima m̃c te, & pœnis intolerabilibus, ad quas vir ſanctus condemnatus erat verſabatur; eumq; obteſtatur, ſi Reginā velit hac vita diutiùs frui, vt per amicos & mediatores, ſi vllo modo fieri poſſit, inueniat aliquem modum euadendi ſupplicium ſibi deſtinatum: fore enim ſine dubio, vt Regina hoc luctuoſiſſimo caſu, in morbum mox inſanabilem incidat; eoque magis, quòd iam cernat Regis furorem eſſe immoderatū, qui die (inquit) lunæ vltimo elapſo, miſit in ædes sereniſſimæ Dominæ noſtræ ſatellites ſuos, vt neſcio quid perquirerent, qui ſupra modum vultu & verbis iracundiæ plenis, nos omnes conſilio & ope humana deſtitutas, terruerunt.

Ad hæc pius pater reſpondit, ſe ſatis mirari non poſſe, quod ea fide & religione fœmina, porro ſanctiſſimæ Reginæ exemplo monitiſque tam diu iam edocta, inſinuare voluiſſet, cupere ſe, vt mortem ac pœnam quamcunque pro fide ac iuſtitia inferendam ſubterfugeret; quaſi non eſſet (inquit) reſurrectio ad gloriam, tantoque maiorem, quantò peraſperiora tormenta & cumulatiorem patientiam, ad eam ex hac mortali vita tranſitur. Quod ad sereniſſimam Reginam attinet, ſicut (inquit) lubenter ad ipſius qualemcunque conſolationem, (ſi Devs ita diſpoſuiſſet) in corpore manerem; ſic lubentiùs vellem (idque tàm ſua quàm mea magis intereſt) pro iuſtificatione cauſæ ipſius, & debito in Chriſtum ſeruitio meo, mortem oppetere.

Reſpōſum Foreſti ad ancillam.

Hæc & huiuſmodi plena pietatis ſcripſit etiam ad dominum Abelum conceptiuum ſuum, ac alios pientiſſimæ Reginæ domeſticos, quæ breuitatis cauſa omittimus. Et quidem cùm hæc ſcribebantur, exiſtimabat Chriſti martyr breui admodum ſe deceſſurū fuiſſe, multoque tempore ſanctiſſimam Reginā ad gloriæ coronam præceſſurum; ſed longè aliter ſtatuerat diuina

Foreſti mors dilata ac Catharinæ accelerata.

prouidentia: nam & huius parris certam[illegible] duos deinde annos reſeruatum dilatumque fuit; & Catharinæ dies ex magna DEI miſericordia abbreuiati, adeò, vt ad octauum Idus Ianuarij, parrim ex aëris inſalubris intemperie; ſed præcipuè ex aſſiduo dolorum ac calamitatum concurſu, (nec tamen ſine veneni ſuſpit[illegible]ne) ex hac vita diſceſſit in villa quæ Cimbaltona dicitur, anno Chriſti milleſimo, quingēteſimo, trigeſim[illegible]qu[illegible]to, ætatis verò ſuæ, quinquageſimo; trigeſimo autem tertio poſtquàm in Angliam venerat.

Mors Catharinæ. Anno 1535.

Corpus eius mediocri honore, in vicina ciuitate, quæ Perri-Burgum dicitur, ſepultum fuit. Mirabilis planè fœmina, ſiue ſanctitatem, ſiue prudentiam, ſiue in omni vita conſtanriam animique magnitudinem conſideres. Nullo vnquam periculo adduci potuit, vt vel Monaſterium ingrederetur, (cuius tamen vitæ erat auidiſſima) vel quicquàm aliud faceret in matrimonij ſui præiudicium; nec vlla ratione perſuaderi ei potuit, cùm iam ex aula eiecta eſſet, plurimiſque iniurijs ac periculis expoſita, vt vel in Hiſpaniam, vel in Belgium concederet; quò tamen honorificentiſſimis condirionibus à nepote ſuo Carolo Imperatore inuitabatur. Æquiſſimo ſemper animo calamitates omnes ferebat, eaſque ſuis peccatis attribuebat; infœlices ſui matrimonij ſucceſſus ex eo præcipuè proueniſſe ſæpè dictitans, quòd Henricus ſeptimus, antè nuptias Catharinæ cum Arrhuro, vt Regni ſucceſſionem ſecuriorem faceret, innocentiſſimum iuuenem Edouardum Plantagenetam Ducis Clarentiæ filium, & Edouardi Regis quarti ex fratre neporem, matriſque Reginaldi Poli frarrem, ſine omni crimine occidendum curauerit; quò faciliùs & ſuis liberis proſpiceret, & Ferdinandum Hiſpaniæ Regem ad filiam ſuam Arthuro principi tradendam, induceret.

Inſignes Catharinæ virtutes.

Iniuſta mors Comitis Varnicenſis. An. 1499. Nouemb. 28.

Solebat

Catharinæ apophthegma.

Solebat Catharina ſæpiſſime apud ſuos dicere, fortuna ſe nec aſperrimam nec leniſſimã ſi daretur optio, electuram: cùm vtraq; ſuas tẽtationes ac pericula habeat: ſed mediam potiùs ac temperatam ſi tamen alterutra eligenda eſſet, malle ſe triſtiſſimam, quàm blandiſſimam: infælicibus enim raro deeſſe conſolationem, fortunatiſſimis ferè ſemper mentem.

Catharinę morientis ad Henricũ epiſtola.

Delecto in quo decubuit, cùm mortem aduentantem præſentiret, Henrico Regi ſcripſit in hanc ſententiam. *Domine mi Rex ac coniũx dilectiſſime, aduẽtante iam mortis meæ hora, amor quo te proſequor facit, ut admoneam te paucis, æternæ ſalutis animæ tuæ, quam vniuerſis huius mũdi bonis ac rebus mortalibus anteferre debes, neglecta tui etiã corporis cura; propter quam & me in calamitates multas, & teipſum in plures ſollicitudines cõieciſti. Sed ego tibi ex animo omnia condono, precorq́; vt eadem condonet tibi* Devs. *Quod reliquum eſt, commẽdo tibi Mariam, communẽ noſtrã filiam, vt patris officium in illam præſtes. Tres item ancillas, & miniſtros meos omnes, vt illæ nuptui commodè tradantur; his autem præter id quod iam eis debetur, etiam vnius anni ſtipendium integrum, velut cumulus accedat, ne planè inopes deſerãtur: poſtremo, hoc vnum teſtor, quod oculi mei te ſolum præ rebus omnibus mortalibus deſiderant. Vale.*

Euſtachius Cæſaris orator.

Harum literarum duo ſcripſit exemplaria, vnumq́ue Henrico; alterum Euſtachio Capucio Cæſaris apud Regem oratori, miſit: in quo etiam adiunxit, vt ſi Henricus, quod petebatur pro famulis non faceret, Euſtachius curaret vt vel Cæſar præſtaret ipſe, vel Henricum officij redderet memorem. Henricus autem acceptis Catharinæ literis temperare ſibi à lachrymis non potuit, Euſtachiumq́ue rogauit vt ſtatim ad eam proficiſceretur, multamq́ue ſalutem ſuo nomine dice-

Hẽrici lachrymæ.

ret. Sed priùs mortua eſt Catharina, quàm Euſtachius Cimbaltonam perueniret; quo audito, præcepit Henricus, vt omnes ſui domeſtici pullis veſtibus diem funebrem Catharinæ agerent; cui tamen præcepto, Anna Bolena parere noluit, ſed in ſignum potius lætitiæ, flaui coloris ornamentis, ſe ſuaſq; ancillas veſtiri curauit.

Anne Bolenæ in Catharinā liuor.

Cùmque ei nonnulli de æmula è medio ſublata gratularentur, imo (inquit Anna) doleo, non quidem quòd ſit mortua, ſed quòd tam honeſto mortis genere obierit: nimirum tantus extitit inuidiæ liuor, vt nec mors Catharinæ eum extinguere poſſet.

Catherinæ exiſtimatio apud exteros principes.

Cùm principes exteri ſereniſſimæ Catharinæ mortem accepiſſent, mirabile eſt dictu, quāto ſtudio, quanto honore, quantis etiam expenſis exequias eius vbique ferè terrarum celebrauerint; multæ orationes ac conciones habitæ, multi libri editi in laudem Catharinæ, & in Hērici ſuorūq; Cōſiliariorum deteſtationē, quòd fœminam tam illuſtrem, tam indignis modis ad mortem cōpuliſſent. Aſcribā huc Apoſtrophen vnam ex oratione funebri doctiſſimi viri Friderici Nauſeæ Germani, qua Regē Regioſq; miniſtros ſic alloquitur.

Nauſeæ apoſtrophe ad regē Angliæ & ſuos conſiliarios.

O vos ſanguinarij Regis Angliæ adulatores; ô vos iniquiſſimi conſultores; ô vos ſceleſtiſſimi homicidæ; ô vos patriæ proditores nequiſſimi: plorate & vlulate ſuper mortem iuſtiſſimæ & nobiliſſimæ veſtræ Reginæ, quoniam pluſquam nequiter & impiè vendidiſtis Regem veſtrum ſceleratis aſſentationibus, vt faceret malum longè omnium peſſimum. O Rex Henrice, quondam feliciſſime, plora, luge, plange, vlula, pro tuo horrendo coram Deo *et homine peccato; quo innocētiſſimā tuam coniugem, cōtra leges tàm humanas quàm diuinas repudiaſti, iniquiſſimeq́; afflixiſti, cum qua nunc mortua, ſimul tua etiam apud omnes cœpit mori exiſtimatio, niſi piiſſima illius apud* Devm *interceſſione,*

tuaq; emendatione, aliquando reſtituatur. Atque hæc foris.

Dom... autem ingenti lætitia perfundebatur Anna Bolena, quòd iam tandem ſibi Regina eſſe, iam ſecura omniquẽ metu alieuius æmulæ ſoluta videbatur. Sed fit aliquando, vt cùm maximè nobis ſecuri videmur tunc ſummis inuoluamur periculis. Ecce enim qui iuſtus eſt DEVS, Annæ glorianti ac ſuperbienti, eueſtigiò aliam ſuſcitauit æmulam, multò grauiorem, quàm Catharina vnquàm fuerat. Rex enim cœpit & Annæ tædio, & alterius puellæ, quæ Annæ inſeruiebat, cui Ianæ Seimeræ nomen fuit, amore affici; quod Annæ celerem interitum attulit. Res autem hac ratione quarto poſt mortem Catharinæ menſe, contigit.

Dei vindicta in Annã Bolenam.

Venerat tempus quo Anna iterum pareret, peperit autem informem quandam carnis molem, ac prætereà nihil. Rex omninò videre volens quid Anna pepeẽriſſet, ea de cauſa in cubiculum eius mox à partu intrabat. Illa & de aborſu dolens, & de Regis amore in aliam translato indignans: Ecce (inquit ad Regem) poſt illum diem quo meretricem illam Ianam tuis genibus inſidentem conſpexi, quam pulchrè vterus meus officio functus eſt? Bono animo ſis meum corculum (inquit Rex) non erit poſthac cur de me queraris: & exibat quidem mœſtus.

Aborſus Annæ Bolenæ.

Anna verò vbi Henricum nec hactenus maſculum ex ſe generaſſe, nec iam deinceps generaturum ſperaret, conſtituit experiri, an alia quapiam via, quæ Regis vxor iam eſſet, etiam Regis mater effici poſſet. Putabat autẽ adulterij ſui crimen eò magis occultãdum, ſi potius cum fratre ſuo Georgio Boleno, quàm cum alio quopiam rem haberet. Quin etiam volebat ſuperbiſſima & ſui ipſius amori deditiſſima mulier, de genere & ſanguine Bolenorum ex vtraque parte eſſe, qui

Inceſtus Annæ Bolenæ variaq; adulteria.

regnum in Anglia occuparet. Sed cùm neque ex illo ſcelerato inceſtu, quod maximè cupiebat, ſecuta eſſet, cœpit animum ſuum ad vagam libidinem eò vſq; applicare, vt præter Noreſium, Veſtonum & Bruertonum, homines non ignobiles, etiam Marcum quendam muſicum ſuum, in regium thorum pelliceret.

Henricus ab AnnaBolena alienatur.

Quæ tàm effuſa libido, cùm Regem diu latere non poſſet, tamen ſe nihil ſcire ſimulauit vſque ad calendas Maias. Illo die, cùm Rex Grenuici ludicris quibuſdam ſpectaculis intereſſet, atque Annam Bolenam vidiſſet è feneſtra ſudarium quoddam demiſiſſe, quo vnus ex ipſius amaſij faciem ſudore oppletam extergeret; è theatro ſtatim prorumpens, nemine ſalutato Londinum ad Palatium Veſtmonaſterienſe, quod quinque milliaribus Grenuico aberat, veſperi, ſex tantum comitibus aſſumptis, ſe contulit. Quod cùm Annæ renunciatum eſſet, illa quoque ſe ex turba ſubduxit, nec hoc ſine cauſa feciſſe Regem ſuſpicata illam noctem magna cum animi ſollicitudine traduxit.

Anna in carcerem truditur.

Poſtea luce cimbas ac triremes parari iuſſit, quibus per Tameſim Londinū veheretur, cumq; in medio ferè itinere eſſet, ecce in ipſo flumine miniſtri Regij, qui eam operiebantur, vt captiuam ducerent in Arcem, quæ ripæ fluminis imminebat. Ibi Bolena, primò mirari atque adeò indignari; deinde quæri, ac cœlum clamoribus complere; poſtremò ſupplicari ac inſtantiſſimè petere, vt vel ſemel Regem alloqui, aut in eius ſaltem prodire conſpectum permitteretur. Verùm nihil horum concedebat Henricus qui Iana Seimera potitus, Annæ mortē iam animo deſignauerat. Vnde paucis poſt diebus ad tribunal publicū educta, & ab ipſo Thoma Boleno, qui pater ipſius putabatur, inter alios iudices iuſſu Regis cōſidente, adulterij & inceſt⁹ condemnata, decimoquarto Calendas Iunias, capite feri-

tur,

tur, cùm non totis quinque menſibus poſt Catharinæ mortem Reginæ titulo potita eſſet; cuius rei dolore etiam Thomas Bolenus, è vita nō multo pòſt migrauit. Georgius vero Bolenus Annæ frater, Henricus etiam Noreſius, Gulielmus Bruertonus, Franciſcus Veſtonus nobiles, & Marcus Smetonus muſicus, qui omnes ex Regio cubiculo fuerāt, ob inceſtum & adulterium, quod cum Anna Bolena commiſerant, triduò poſt Annæ ſupplicium, ſecuri publicè percuſſi, meritas libidinis ſuæ pœnas dederunt.

Anna ob inceſtum & adulterium occiditur cum multis alijs. Anno. 1536.

Poſtridie quàm Annæ ceruices amputatæ ſunt, Rex longioris moræ impatiens, Ianam Seimeram in vxorem accepit; manifeſtum vt omnibus fieret, illud ita inter eos anteà conueniſſe, vt eo ipſo die Anna morti traderetur, quò locum faceret Ianæ; quam Henricus etiam priùs viuente Anna, adamauerat, & ipſi prætulerat, vt non minùs mira quàm iuſta ſint iudicia DEI, reddentis vnicuique iuxta opera ſua: ſicut enim Anna Catharinam ſupplantauerat, ſic & Iana ſupplantauit Annam.

Die proximo poſt Annæ mortē Henricus iterum contrahit.

Annæ mors nullo genere luctus aut doloris ſignificatione, vel à Rege ipſo, vel à ciuibus fuit cohoneſtata; ſed vniuerſis potiùs lætitiam attulit, propter inſignem vitioſiſſimi eius tum animi tum corporis nequitiam. Exteri autem vt rem acceperint, ex his Coclæi verbis ad Moriſonum patet. *Miſera (*inquit*) Anna, Reginæ, pellex, funeſto exitu ſatu declarauit; & iniquū fuiſſe Regis cum Regina diuortium, & inauſpicatum ſuum pellicatum potiùs, quàm matrimonium extitiſſe.* Hæc ille. Infœlix ergo Anna Bolena, quæ tanto cū opprobrio ſit nata, enutrita, nupta, & mortua; infœlix, q vnà ſecum patrem, fratremque, multoſque alios perdiderit; infœlix, quod cum æmula tantæ nobilitatis ac virtutis in cōtentionē venerit, cui ipſa erat omnibus in

Lætitia de Annę morte.

In ſcopa contra Moriſon.

rebus diſſimillima; ſed infœliciſſima, quòd prima ſchiſmatis, omniſque exitij cauſa ſuæ patriæ extiterit, filiamque poſt ſe reliquerit, quæ matris menſuram in omni genere iniquitatis cumularit. Atque hæc de Bolena.

Comitia indicta de fidei articulis.

Anno. 1536.

Henricus verò cùm hac ratione ab Anna Bolena, eiusque ſequacibus, adulteris ac amicis ſe expediuiſſet, pauciſſimis interiectis diebus; hoc eſt, ad ſextum idus Iunias, tàm Comitia publica, quàm Synodum Epiſcopalem indixit. In quibus poſteaquàm non parum ſibi diſplicere ſignificaſſet, quæ tam ſtudiosè antea pro Elizabetha Bolenæ filia, in Mariæ Principis detrimentum facta fuiſſent, eaque iam irrita eſſe velle; in vtroque Concilio diſceptari conſultarique iuſſit; quænam fides, quæ etiam forma religionis ac diuini cultus, deinceps in Anglia teneri deberet; nam hactenus confuſa omnia ac perturbata videbantur, & Anna dominante, rerum omnium licentia ſubingreſſa, vniuerſa miſcuerat, nec quid quiſque affirmaret, crederet, aut faceret, certum aut conſtitutum habebatur.

Primo tamen loco, ne Rex Pontificem timere videretur, aut ad ſedis Apoſtolicæ obedientiam redire velle; præcepit, ne quiſquam de primatu ſuo in hac conſultatione verbum faceret: quem vt magis etiam nunc exerceret, conſtituit Thomam Cromuelum ſupremũ ſuum Vicarium generalem in cauſis Eccleſiaſticis ac ſpiritualibus; eique ſigillum quoddam peculiare aſſignauit, ad cauſas eiuſmodi expediendas. Præſidere etiam illũ voluit Epiſcopis omnibus in Synodo ac prælatorum conuentu; quòd & ſæpè fecit, cùm laicus tamen eſſet, & omnis bonæ eruditionis expers. Septẽbri deinde menſe ſequẽte, auctoritate ſua Vicaria, canones quoſdam Eccleſiaſticos, quos Iniunctiones vocabat, ſigillo Vicariatus ſui munitos, Archiepiſcopis, Epiſco-

Cromuelus Vicarius in ſpiritualibus.

piſ, Abbatibus, reliquoque Clero Cromuelus præſcripſit; in quibus, præter cætera iubebantur parochi ſub grauiſſimis pœnis, vt orationem Dominicam cum ſalutatione Angelica, Symbolũ item fidei, & decem Decalogi præcepta, aliaque huiuſmodi, Anglicè in poſterum in Eccleſijs docerent. Canones Cromuelli.

His ita conſtitutis, de alijs deinde rebus fideique articulis in vtroque conſilio diſceptari cœpit; & poſt longam difficilemque altercationem, tandem libellus quidam editus eſt auctoritate publica, qui vulgò ſex Articulorum liber appellatur, cum hac inſcriptione; *Articuli per Regiæ maieſtatis ſerenitatem conſtituti.* Horum primus in Euchariſtiæ Sacramento, tranſubſtantiationem credendam eſſe iubebat: Secundus, vnã ſpeciem Sacramenti Euchariſtiæ ad ſalutem ſufficere: Tertius, cœlibatum ſacerdotum omninò retinendum: Quartus, votorum caſtitatis & viduitatis non temerè factorum, neceſſariam eſſe perſolutionem: Quintus, non modo Miſſarum celebrationem iuri Diuino conſentaneam eſſe, verùm & Miſſas priuatas fieri bonum & neceſſarium eſſe: Sextus deniqne, auricularem confeſſionem in Eccleſia neceſſariò conſeruandam aſſerebat. Qui ſecùs doceret, aut crederet, poſt duodecimum diem Iunij proximè ſequentis; in illum tanquàm hæreticum ſupplicia grauiſſima exercenda eſſe; Regis ſerenitas, cum vtriuſque ſenatorij ordinis, & plebis in Comitiijs adunatæ conſenſu decreuit. Liber ſex articulorum. 1 2 3 4 5 6 Pœnæ aſsignatæ contrauenientibus.

Sed fruſtrà ſudat humana induſtria, vbi non adeſt diuina protectio: nec membrum à reliquo corpore & capite diuulſum, viuere; nec palmes qui in vite non manſerat, fructum facere potuit: rerumque euentus mox comprobauit, tam Regem, quàm Epiſcopos in vacuum cucurriſſe, quandiu nec cum Petri ſucceſſore conuenire, nec à cæteris Eccleſiæ columnis dextras Humanę prudentiæ infirmitas in rebus diuinis.

ſocietatis accipere dignarêtur: Sectaſque perditionis, ita non poſſe vllo modo ſublata ſummi paſtoris auctoritate (cuius peculiare munus eſt, fratres in fide confirmare) arceti, vt non aliunde obortas hæreſes aut ſchiſmata nata, verè ſanctus * Cyprianus aſſerat; quam indè, quod vni in Eccleſia ſacerdoti & iudici vice CHRISTI non obtemperetur.

Lib. 1. ep. 3.

Hæreſes in Angliā quomodo ingreſſæ.

Non ergo his profanis legibus, aut quibuſuis ab Henrico conſtitutis ſupplicijs, ceſſerunt hæreſes in Anglia; ſed ruptis Eccleſiæ aggeribus, non modo palàm poſt Henrici obitū (vt in proximo libro dicemus) variæ irruperunt; ſed interea dum viueret clàm irrepſerant, multoſque paſſim tàm ex populo & proceribus, quàm ex Clero & Epiſcopis infecerant: adeò vt totius Angliæ Primas Cantuarienſis Cranmerus, Cromuelus etiam Regis (ſi Dijs placet) in ſpiritualibus Vicarius, alijque ex aula plurimi, occultè fuerint Hæretici; & Rex ipſe atq; Epiſcopi plærique, quos vel ipſe creauerat, vel in partes ſuas traxerat, licet præcipuos quoſque fidei articulos adhuc confiterentur & defenderent; tamen ſpiritu CHRISTI, ex hoc immani ſchiſmate deſtituti, & varijs erroribus ſimplicitatem fidei contaminauerant, & Bibliorum falſa verſione, eorumque promiſcua curioſis hominibus propoſita lectione & tractatione, alijsque plurimis modis, omnibus ſectis viam aperuerunt.

Henricus hæretica multa tenebat & ſibi inuicem contraria.

Quin præterea & Henricus, cùm hæc ipſa in Lutheranos ac Zuinglianos tàm ſeuerè decerneret, hæretica multa tenebat, eaque cum Lutheranis & Zuinglianis communis; nec ſolum cum fide Catholica, verùm etiam cum his ipſis ſuis articulis è diametro pugnantia. Primùm enim vt omittamus primatum Petri ac vitæ Monaſticæ inſtitutū, quæ vtraq; cū hæreticis, contra Eccleſiæ Catholicæ doctrinam impugnabat;

1

in ipſis ſacramentis immutabat omnia pro ſua libidi-
ne: nam primò affirmabat cum Catholicis, ſeptem eſſe 1
Eccleſiæ ſacramenta; ſed cum Lutheranis dicebat,
tria eſſe tantum à CHRISTO inſtituta; Baptiſmum, Eu-
chariſtiam, & pœnitentiã; cætera quatuor vt minoris
momenti minusq; neceſſaria, ab Eccleſia eſſe poſtea
adiuncta. Deinde in ſacrificio altaris & in ipſo canone
multa peruertebat; nam expugnabat vbique Pontificis 3
nomen, & ſuum, loco eius ſupponebat: omnes etiam
orationes in Miſſa pro ſummo paſtore prohibebat. In 4
ſacramento autem Pœnitentiæ, etſi Confeſſionem ne-
ceſſariam eſſe diceret; tamen à CHRISTO inſtitutam
eſſe negabat; ſatisfactionis nomen omnino abolebat.
Orare quidem pro defunctis iubebat; purgatorij tamẽ 5
nomen nullo modo permittebat. Ordinis ſacramen- 6
tum fatebatur, ſed in eo tractando & tradendo infinita
permiſcebat; imò nouam formam ordinandi Epiſco-
pos ipſe præſcripſit. Sacerdotes à coniugio prohibe-
bat, Monachis tamẽ multis, qui ſacerdotes non eſſent, 7
vxores permittebat. Votorum caſtitatis & viduitatis 8
neceſſariam eſſe perſolutionem volebat; cum ipſe ni-
hilominùs omnes qui viginti quatuor annis minores
eſſent, à Monaſterijs exire & ad ſæculum reuerti coge-
ret, grandæuos etiam quoſcunq; permitteret. Poſtre- 9
mo, vt plura huius generis non percurram, cum ipſe in
ſancta ſanctoſque omnes, & in eorum memoriam be-
neuolus ac deuotus videri vellet; intereà tamen, Eccle-
ſiarum ornamenta, ſanctorum reliquias ac donari, & Henrici religio.
quicquid eras precioſum, expilabat, & ſuum in fiſcum
redigebat: adeò vt vel nullam plenè religionem aut fi-
dem coluiſſe eum reuera exiſtimes; vel vt alterum
quendam Mahometem, profanum quoddam Al-
coranum, ex diuerſarum opinionum ac religionum aſ-
ſututis, ingenio proprio voluiſſe conſtituere

Atque

Atque is quidem religionis ſtatus in Anglia tunc fuit, tùm à Catholica fide,tùm à proteſtantiũ dogmatibus alieniſſimus; nec quicquã aliud reuera ab Henrici adulatoribus colebatur, quam Regis volũtas atq; libido. Quod cùm populus Catholicus animaduerteret,nec quicquã ampliùs ſpei de emẽdatione, (quam magnam tamen conceperant poſt Annæ Bolenæ mortem) relinqueretur; Lincolnieſis primum prouincia; deinde Northumbria,Cumbria, Dunelmenſis & Eboracenſis agri arma ſumpſere;adeò vt quinquaginta virorum millia & amplius in aciem prodirent. Inſignia horum erant, quinque vulnera Seruatoris, Calix cum hoſtia & nomen IESV in medio expreſſum, quibus rebus demonſtrabant, ſe ob conſeruandam fidem CHRISTI bellum gerere. Aduerſus quos cum Duces Norfolciæ, ac Suffolciæ alijq́, Regis miniſtri ſe oppoſuiſſent, in ipſo die prælij obtentum eſt,vt ad colloquiũ vtrinq; veniretur; in quo Henricus (quòd malè ſibi timeret) Catholicis populis ſanctiſſimè promiſit, ſe omnia illa de quibus querebantur, emendaturum; nec eum tumultum cuiquam detrimento poſteà futurum. Quæ omnia cùm non edicto ſolum, ſed & publicis tabulis confirmaſſet, tamen per ſpeciem noui tumultus, non quidem ab ijſdem Optimatibus,verum ab alijs nonnullis nobilibus, eiſdem tamen cauſis poſteà concitati, etiam illi quos Rex antea ſecuros fecerat, vltimum ſupplicium ſubire coacti ſunt.

Anglicana religio Henrici tempore.

Arma pro religione ſumpta.

Anno 1536.

Fraus & periuriũ Henrici

Menſibus itaque Martio,Maio,& Iunio, capite plexi ſunt Barones duo, Darſius & Huſſius: Equites verò aurati,alijque nobiles multi, Robertus Conſtabilus, Thomas Percius, Franciſcus Bigotus, Stephanus Hameltonus, Thomas Gilbius, Nicolaus Muſgrauius, Gulielmus Lomleus, Nicolaus Tempeſtius, & Ioannes Bulmarus, ſimul cum vxore lectiſſima fœmina. Ab-

Triginta duo occiſi propter fidei defenſionem.

bates ſex, Fottanenſis, Gernienſis, Riuerius, Barlinghenſis, Saulienſis, Vvhalienſis, & Prior Birlingtonus, quique omnium caput extiterat, Robertus Aſchius. Quinque etiam ſacerdotes Lincolnienſes, & ſeptem laici. Monachi item multi, quorum nomina non habentur, præſertim Monaſterij Saulienſis, cuius Abbas ideo fuit ſuſpendio necatus, quod tam ipſe, quàm Monachi, qui mandato Regis anteà è Monaſterio eiecti fuerant, iam reſtituebantur ab his nobilibus, qui arma pro religione ſumpſerant; & quia horum Monachorum vnus, qui fratrem Vvhalienſi in Monaſterio habebat, eò confugerat, ingreſſusque fuerat inſcio Abbate, qui cœnobio præerat, ille etiam Abbas laqueo ſublatus eſt, variaque ſtrages in alios edita: quo etiam tempore mortuus eſt Henrici filius, nothus ex Elizabetha Blunta, quem plurimùm diligebat, & quē ſupra ab illo Richmundiæ, ac Somerſeti Ducem factum fuiſſe commemorauimus; adeo vt horum Catholicorum mors, non ſine aliqua præſenti DEI vltione ab Henrico tam perfidè ac ſceleratè perpetrata eſſe videretur. Ducis Richmūdiæ mors.

Nonnullis & alijs etiam in prouincijs valde deſæuit hoc tempore Henricus, præſertim in Somerſetana quæ ad Occidentem iacet, vbi plurimos ob annonæ penuriam nouorumque vectigalium impoſitionem nonnihil tumultuantes occidit. Londini etiam vno eodemque die, illuſtriſſimum virum Thomam Fizgarretum Comitem Childariæ Hibernum, ſimul cum quinque eius auunculis lugubri planè ſpectaculo interfecit. Henrici crudelitas.

Sexto autem idus Octobris, natus eſt Henrico ex Iana Seimera filius, quem vocauit Edouardum. Sed cùm mater ægrè pareret, Rex interrogatus, cui magis conſultum vellet, vtrum vxori an filio, reſpondit filio; Edouardus naſcitur. Anno 1537.

quòd alias vxores facilè reperturus eſſet, filios non item. Iana igitur, cùm medicis chirurgicisque artibus ad partum laxaretur, ex dolore paulò pòſt mortua eſt, & Vindeſoriæ ſepulta; ita vt Rex iam liber ad quartam vxorem ducendam exiſteret.

Pauli tertij in Henricum indulgentia. Anno 1537.

Expectauerat hactenus Paulus tertius Pontifex, tanquàm pater indulgentiſſimus, Henrici Regis reſipiſcentiam, quam multa his ipſis temporibus certiſſimè illi polliceri videbantur. Cùm enim iam Henricus Annam Bolenam malorum omnium fontem ac fotricem ſupplicio digno caſtigaſſet; edictis etiam ac Senatuſconſultis grauiſſimis declaraſſet, Lutheri partes ſe nullo modo ſecuturum; intelligeret præterea ex his recentibus Angliæ tumultibus, vniuerſum populum ſuum ab hoc ſchiſmate vehementer abhorrere: quis non exiſtimaſſet, eum ad Eccleſiæ vnionem fuiſſe rediturum? præſertim cùm Catharina, cuius depellendæ cauſa hæc omnia inceperat, iam eſſet mortua, ex eoque impedimentum omne ſublatum, quò minùs cum Cæſare conuenire poſſet. Anna etiam & Iana è medio ſublatæ, & Henricus iterum liber vt quacunque cum fœmina contrahere libidinemque ſuam explere poſſet: quarum rerum inruitu Pontifex, cùm ſententiam depriuationis, quam antea in Henricum tulerat, hucuſque executioni nequaquam mandaſſet; nunc, maiori ſpe quàm vnquàm alias fretus, multorum etiam principum rogatu excitatus, tentandum iterum Henricum exiſtimauit.

Anno 1537.

Re itaque maturè deliberata, & tàm Imperatori, quàm Galliarum Regi, quorum vterque ſuam opem lubentiſſimè deferebat, communicata; decreta eſt Reginaldo Polo, (quem non multis antè menſibus *Pa-*

Card. Polus Henrici cauſa legatur in Belgium.

tauio euocatum Pontifex Cardinalem renunciauerat,) legatio ampliſſima in Belgium: vt ex eo loco, qui

Angliæ

Angliæ vicinus eſt; tùm Pontificis, tùm aliorum principûm nomi..e cum Henrico ageret, vt ſaniora tandem ſequeretur conſilia. Venit ergo Lutetiam ampliſſimis mandatis & facultatibus inſtructus, quem viri nonnulli præſtantes honoris cauſa ex Italia comitabantur; & in ijs Ioannes Matthæus Veronenſis Epiſcopus, ſingulari rerum vſu & prudentia præditus. Ibi & à ciuitate ipſa, Regis iuſſu, & à cunctis Eccleſiaſtici ordinis hominibus honorificentiſſimè eſt exceptus. Quod cum Henricus audiuiſſet, miſit in Galliam citato curſu Franciſcum Brianum, qui omnibus modis à Rege contenderet, vt in ſuam poteſtatem Polum traderet, ni faceret, actum eſſe de amicitia. Rex officio & religione prohibitus, quòd fidem Papæ de Poli incolumitate dederat; Anglum autem infenſum habere nolens, cuius opera eo tempore erat ei vtilis, exardeſcente inter ipſum & Cæſarem bello; Polo ſuo nomine denunciandum curauit, vt poſtridie abiret, ſi ſaluus eſſe vellet.

Quin expectato rei nuncio perculſi omnes, cùm quid conſilij caperent, non haberent; Polus, ne longiori mora maiores difficultates incurreret, poſtera luce Dᴇᴠᴍ piè precatus, illiuſque patrocinio ſe totum committens, quàm potuit breuiſſimo itinere Cameracum, (quod eſt Cameracenſis Epiſcopi ditionis oppidum in ipſis Galliæ Belgijque finibus poſitum,) contendit; quo tamen non ſine ſummo vitæ diſcrimine peruenit: eò quòd vniuerſum illud iter non ſolum Cæſarianorum Gallorumque militum, verumetiam .nglorum, qui Gallis adhærebant, executionibus perpetuis infeſtaretur: quo periculo territis Poli comitibus ac famulis, cùm crucē quæ legatis apoſtolicis anteferri ſolet, geſtare amplius nemo auderet; Polus ipſe inuicto animo, inſigne illud Saluatoris in manus aſſumpſit,

Poli difficultates & pericula.

Poli conſtantia.

magnaque conſtantia erectum geſtauit, quouſque famuli verecundia profuſi illud ipſum ex eius manibus repeterent.

Henrici inſidiæ in Polū.

Cameraci cùm eſſet, intellexit ſe in Anglia ab Henrico proſcriptum, & perduellionis reum declaratum eſſe; præmiumque aureorum quinquaginta millium, conſtitutum eſſe ei, qui necem illi inferret: qua ex re, maioribus adhuc periculis implicatus, (cùm inter milites verſaretur,) quam in partem ſe verteret neſciebat. Sed ecce, ſummis in periculis conſtituto, Devs adfuit; Euerardus enim à Marchia, Cardinalis Epiſcopuſque Leodienſis, qui ſenarui Belgico eo tempore præfuit, interpoſita fide publica, humaniſſimè Polum nihil tale cogitantem ad ſe Leodium inuitat, & venientem ſumma eum beneuolentia & honore accepit; quo audito, Henricus ſtatim cum Senatu Belgico egit, vt Polum traderet. Se Galli partes relicturum, & quatuor peditum millia ad auxilium Cæſaris, ſuis ſumptibus miſſurum, decemque menſium ſtipendia eueſtigiò in Senatorum manibus depoſiturum, ſi id fiat.

Poli pium reſponſum.

Quod cùm Euerardus Polo renuntiaſſet, miratus Regis amentiam dixit; iam dudum ſe vitæ huius tædio affectum mortem cupiuiſſe corporiſq; depoſitionem: & proinde cùm Henricus tanto ſtudio & incommodo ſuo illud ipſum efficere conetur; nihil aliud facere, quàm ſi quis dormitū ire cupienti, veſtem ipſam velit detrahere: ſe tamen in ſua poteſtate non eſſe, ſed Pontificis. Is Poli intellectis periculis, eum ſtatim Romā reuocauit, eique publicam in poſterum militum cuſtodiam, contra Henrici furorem aſſignauit; Cardinali autem Leodienſi ob Polum hoſpitio exceptum vniuerſi Belgij legationem demandauit.

Anno 1538.

Henricus cùm Polum ex inſidijs omnibus elapſum vidiſſet, ira percitus, in eius amicos ac conſanguineos

furorem

furorem conuertit; itaque compræhendi iubet Margaritam Poli Matrem, Sariſburiæ Comitiſſam, illuſtriſſimam Heroinam, Georgio Duce Clarentiæ natã, qui frater Germanus Edouardo Regi quarto fuerat, hancque paulò poſt damnatam capite, quòd literas à filio accepiſſe diceretur, ſacramque imaginem quinq; CHRISTI vulnerum clàm in pectore geſtaſſe, (quòd Rex ad Eboracenſium Catholicorum memoriam, qui ſub illis inſignibus arma pro religione paulò antè ſumpſerant, factum eſſe interpretabatur,) ad quintum calendas Iunias, anni milleſimi, quingenteſimi, quadrageſimi primi, cùm iam ætate grandæua eſſet, & vitæ ſanctiſſimæ decurſu venerabilis, ea ſola de cauſa, quod talis filij mater eſſet & Catholicæ fidei integerrimè addicta, ſecuri publicè percutiendam curauit. Cum ea eodem in iudicio ſententiam mortis acceperunt, Gertruda Marchioniſſa Exonienſis, Regiualdus Polus Cardinalis, Adrianus Foreſcutus eques auratus, & Thomas Dinglæus eques ordinis ſancti Ioannis Hieroſolomitani; quorum poſteriores duo, ſexto deinde idus Iulij capite ſunt plexi.

Sæuitia Henrici in Poli amicos.

Poli mater.

Quinque ad mortem condemnati.

Vnà cum Margarita tradebantur in cuſtodiam, filius maior natu Henricus Polus Dominus de Monteacuto, Henricus etiam Curtenæus Marchio Exoniæ & Comes Deuoniæ, Edouardi Regis quarti ex filia nepos; Edouardus præterea Neuellus eques auratus, ex illuſtriſſimorum Comitum Varuicenſium ac Sariſburienſium familia progenitus; qui omnes, eò quòd impijs Henrici decretis aduerſari crederentur, extremo ſupplicio affecti fuerunt, & duo ſacerdotes eodem die ſtrangulati laqueo.

Quinque occiſi.

Atque hoc ipſo tempore valdè deſæuiebat perſecutio in Catholios, inſtigante Cromuelo perditiſſimo homine; qui cùm in animo haberet Henricũ inducere,

Cromueli nequitia & propoſitum.

ret. Sed priùs mortua eſt Catharina, quàm Euſtachius Cimbaltonam perueniret; quo audito, præcepit Henricus, vt omnes ſui domeſtici pullis veſtibus lugubrem funebrem Catharinæ agerent; cui tamen præcepto, Anna Bolena parere noluit, ſed in ſignum potius lætitiæ, flaui coloris ornamentis, ſe ſuasq́; ancillas veſtiri curauit.

Annæ Bolenæ in Catharinā liuor.

Cùmque ei nonnulli de æmula è medio ſublata gratularentur, imo (inquit Anna) doleo, non quidem quòd ſit mortua, ſed quòd tam honeſto mortis genere obierit: nimirum tantus extitit inuidiæ liuor, vt nec mors Catharinæ eum extinguere poſſet.

Catherinæ exiſtimatio apud exteros principes.

Cùm principes exteri sereniſſimæ Catharinæ mortem accepiſſent, mirabile eſt dictu, quāto ſtudio, quanto honore, quantis etiam expenſis exequias eius vbique ferè terrarum celebrauerint; multæ orationes ac conciones habitæ, multi libri editi in laudem Catharinæ, & in Hērici ſuorūq; Cōſiliariorum deteſtationē, quòd fœminam tam illuſtrem, tam indignis modis ad mortem cōpuliſſent. Aſcribā huc Apoſtrophen vnam ex oratione funebri doctiſſimi viri Friderici Nauſeæ Germani, qua Regē Regiosq; miniſtros ſic alloquitur.

Nauſeæ apoſtrophe ad regē Angliæ & ſuos conſiliarios.

O vos ſanguinarij Regis Angliæ adulatores; ô vos iniquiſſimi conſultores; ô vos ſceleſtiſſimi homicidæ; ô vos patriæ proditores nequiſſimi: plorate & vlulate ſuper mortem iuſtiſſimæ & nobiliſſimæ veſtræ Reginæ, quoniam pluſquam nequiter & impiè vendidiſtis Regem veſtrum ſceleratis aſſentationibus, vt faceret malum longè omnium peſſimum. O Rex Henrice, quondam feliciſſime, plora, luge, plange, vlula, pro tuo horrendo coram Deo *et homine peccato; quo innocētiſſimā tuam coniugem, cōtra leges tàm humanas quàm diuinas repudiaſti, iniquiſſimeq́; afflixiſti, cum qua nunc mortua, ſimul tua etiam apud omnes cœpit mori exiſtimatio, niſi pijſſima illius apud* Devm *interceſſione,*

tuaq́ emendatione, aliquando reſtituatur. Atque hæc foris.

Dom... autem ingenti lætitia perfundebatur Anna Bolena, quòd iam tandem ſibi Regina eſſe, iam ſecura omniq́ue metu alicuius æmulæ ſoluta videbatur. Sed fit aliquando, vt cùm maximè nobis ſecuri videmur tunc ſummis inuoluamur periculis. Ecce enim qui iuſtus eſt DEVS, Annæ gloriranti ac ſuperbienti, eueſtigiò aliam ſuſcitauit æmulam, multò grauiorem, quàm Catharina vnquàm fuerat. Rex enim cœpit & Annæ tædio, & alterius puellæ, quæ Annæ inſeruiebat, cui Ianæ Seimeræ nomen fuit, amore affici; quod Annæ celerem interitum attulit. Res autem hac ratione quarto poſt mortem Catharinæ menſe, contigit.

Dei vindicta in Annā Bolenam.

Venerat tempus quo Anna iterum pareret, peperit autem informem quandam carnis molem, ac prætera nihil. Rex omninò videre volens quid Anna peperiſſet, ea de cauſa in cubiculum eius mox *à* partu intrabat. Illa & de aborſu dolens, & de Regis amore in aliam translato indignans: Ecce (inquit ad Regem) poſt illum diem quo meretricem illam Ianam tuis genibus inſidentem conſpexi, quàm pulchrè vterus meus officio functus eſt? Bono animo ſis meum corculum (inquit Rex) non erit poſthac cur de me queraris: & exibat quidem mœſtus.

Aborſus Annæ Bolenæ.

Anna verò vbi Henricum nec hactenus maſculum ex ſe generaſſe, nec iam deinceps generaturum ſperaret, conſtituit experiri, an alia quapiam via, quæ Regis vxor iam eſſet, etiam Regis mater effici poſſet. Putabat autē adulterij ſui crimen eò magis occultādum, ſi potius cum fratre ſuo Georgio Boleno, quàm cum alio quopiam rem haberet. Quin etiam volebat ſuperbiſſima & ſui ipſius amori dedītiſſima mulier, de genere & ſanguine Bolenorum ex vtraque parte eſſe, qui

Inceſtus Annæ Bolenæ variaq; adulteria.

regnum in Anglia occuparet. Sed cùm neque ex illo ſcelerato inceſtu, quod maximè cupiebat, ſecuta eſſet, cœpit animum ſuum ad vagam libidinem eò vſq; applicare, vt præter Noreſium, Veſtonum & Bruertonum, homines non ignobiles, etiam Marcum quendam muſicum ſuum, in regium thorum pelliceret.

Henricus ab AnnaBolena alienatur.

Quæ tàm effuſa libido, cùm Regem diu latere non poſſet, tamen ſe nihil ſcire ſimulauit vſque ad calendas Maias. Illo die, cùm Rex Grenuici ludicris quibuſdam ſpectaculis intereſſet, atque Annam Bolenam vidiſſet è feneſtra ſudatium quoddam demiſiſſe, quo vnus ex ipſius amaſij faciem ſudore oppletam extergeret; è theatro ſtatim prorumpens, nemine ſalutato Londinum ad Palatium Veſtmonaſterienſe, quod quinque milliaribus Grenuico aberat, veſperi, ſex tantum comitibus aſſumptis, ſe contulit. Quod cùm Annæ renunciatum eſſet, illa quoque ſe ex turba ſubduxit, nec hoc ſine cauſa feciſſe Regem ſuſpicata illam noctem magna cum animi ſollicitudine traduxit.

Anna in carcerem truditur.

Poſtea luce cimbas ac triremes parari iuſſit, quibus per Tameſim Londinũ veheretur, cumq; in medio ferè itinere eſſet, ecce in ipſo flumine miniſtri Regij, qui eam operiebantur, vt captiuam ducerent in Arcem, quæ ripæ fluminis imminebat. Ibi Bolena, primò mirari atque adeò indignari; deinde quæri, ac cœlum clamoribus complere; poſtremò ſupplicari ac inſtantiſſimè petere, vt vel ſemel Regem alloqui, aut in eius ſaltem prodire conſpectum permitteretur. Verùm nihil horum concedebat Henricus qui Iana Seimera potitus, Annæ mortē iam animo deſignauerat. Vnde paucis poſt diebus ad tribunal publicũ educta, & ab ipſo Thoma Boleno, qui pater ipſius putabatur, inter alios iudices iuſſu Regis cōſidente, adulterij & inceſtꝰ condemnata, decimoquarto Calendas Iunias, capite feri-

tur,

tur, cùm non totis quinque menſibus poſt Catharinæ mortem Reginæ titulo potita eſſet; cuius rei dolore etiam Thomas Bolenus, è vita nō multo pòſt migrauit. Georgius vero Bolenus Annæ frater, Henricus etiam Noreſius, Gulielmus Bruertonus, Franciſcus Veſtonus nobiles, & Marcus Smetonus muſicus, qui omnes ex Regio cubiculo fuerāt, ob inceſtum & adulterium, quod cum Anna Bolena commiſerant, triduò poſt Annæ ſupplicium, ſecuri publicè percuſſi, meritas libidinis ſuæ pœnas dederunt.

Anna ob inceſtum & adulterium occiditur cum multis alijs Anno. 1536

Poſtridie quàm Annæ ceruices amputatæ ſunt, Rex longioris moræ impatiens, Ianam Seimeram in vxorem accepit; manifeſtum vt omnibus fieret, illud ita inter eos anteà conueniſſe, vt eo ipſo die Anna morti traderetur, quò locum faceret Ianæ; quam Henricus etiam priùs viuente Anna, adamauerat, & ipſi prætulerat, vt non minùs mira quàm iuſta ſint iudicia DEI, reddentis vnicuique iuxta opera ſua: ſicut enim Anna Catharinam ſupplantauerat, ſic & Iana ſupplantauit Annam.

Die proxime poſt Annæ mortē Henricus iterum contrahit.

Annæ mors nullo genere luctus aut doloris ſignificatione, vel à Rege ipſo, vel à ciuibus fuit cohoneſtata; ſed vniuerſis potiùs lætitiam attulit, propter inſignem vitioſiſſimi eius tum animi tum corporis nequitiam. Exteri autem vt rem acceperint, ex his Coclæi verbis ad Moriſonum patet. *Miſera* (inquit) *Anna, Reginæ, pellex, funeſto exitu ſatis declarauit; & iniquū fuiſſe Regis cum Regina diuortium, & inauſpicatum ſuum pellicatum potiùs, quàm matrimonium extitiſſe.* Hæc ille. Infœlix ergo Anna Bolena, quæ tanto cū opprobrio ſit nata, enutrita, nupta, & mortua; infœlix, ꝙ vnà ſecum patrem, fratremque, multoſque alios perdiderit; infœlix, quod cum æmula tantæ nobilitatis ac virtutis in cōtentionē venerit, cui ipſa erat omnibus in

Lætitia de Annę morte.

In ſcopa contra Moriſon.

rebus

rebus diſſimillima; ſed infœliciſſima, quòd prima ſchiſmatis, omniſque exitij cauſa ſuæ patriæ extiterit, filiamque poſt ſe reliquerit, quæ matris menſuram in omni genere iniquitatis cumularit. Atque hæc de Bolena.

Comitia indicta de fidei articulis.

Anno. 1536.

Henricus verò cùm hac ratione ab Anna Bolena, eiusque ſequacibus, adulteris ac amicis ſe expediuiſſet, pauciſſimis interiectis diebus; hoc eſt, ad ſextum idus Iunias, tàm Comitia publica, quàm Synodum Epiſcopalem indixit. In quibus poſteaquàm non parum ſibi diſplicere ſignificaſſet, quæ tam ſtudioſè antea pro Elizabetha Bolenæ filia, in Mariæ Principis detrimentum facta fuiſſent, eaque iam irrita eſſe velle; in vtroque Concilio diſceptari conſultarique iuſſit; quænam fides, quæ etiam forma religionis ac diuini cultus, deinceps in Anglia teneri deberet; nam hactenus confuſa omnia ac perturbata videbantur, & Anna dominante, rerum omnium licentia ſubingreſſa, vniuerſa miſcuerat, nec quid quiſque affirmaret, crederet, aut faceret, certum aut conſtitutum habebatur.

Cromuelus Vicarius in ſpiritualibus.

Primo tamen loco, ne Rex Pontificem timere videretur, aut ad ſedis Apoſtolicæ obedientiam redire velle; præcepit, ne quiſquam de primatu ſuo in hac conſultatione verbum faceret; quem vt magis etiam nunc exerceret, conſtituit Thomam Cromuelum ſupremũ ſuum Vicarium generalem in cauſis Eccleſiaſticis ac ſpiritualibus; eique ſigillum quoddam peculiare aſſignauit, ad cauſas eiuſmodi expediendas. Præſidere etiam illũ voluit Epiſcopis omnibus in Synodo ac prælatorum conuentu; quòd & ſæpè fecit, cùm laicus tamen eſſet, & omnis bonæ eruditionis expers. Septẽbri deinde menſe ſequẽte, auctoritate ſua Vicaria, canones quoſdam Eccleſiaſticos, quos Iniunctiones vocabat, ſigillo Vicariatus ſui munitos, Archiepiſcopis, Epiſco-

pis,

pis, Abbatibus, reliquoque Clero Cromuelus præſcripſit; in quibus, præter cætera iubebantur parochi ſub grauiſſimis pœnis, vt orationem Dominicam cum ſalutatione Angelica, Symbolū item fidei, & decem Decalogi præcepta, aliaque huiuſmodi, Anglicè in poſterum in Eccleſijs docerent. Canones Cromueli.

His ita conſtitutis, de alijs deinde rebus fideique articulis in vtroque conſilio diſceptari cœpit; & poſt longam difficilemque altercationem, tandem libellus quidam editus eſt auctoritate publica, qui vulgò ſex Articulorum liber appellatur, cum hac inſcriptione; *Articuli per Regiæ maieſtatis ſerenitatem conſtituti.* Horum primus in Euchariſtiæ Sacramento, tranſubſtantiationem credendam eſſe iubebat: Secundus, vnā ſpeciem Sacramenti Euchariſtiæ ad ſalutem ſufficere: Tertius, cœlibatum ſacerdotum omninò retinendum: Quartus, votorum caſtitatis & viduitatis non temerè factorum, neceſſariam eſſe perſolutionem: Quintus, non modo Miſſarum celebrationem iuri Diuino conſentaneam eſſe, verùm & Miſſas priuatas fieri bonum & neceſſarium eſſe: Sextus deníque, auricularem confeſſionem in Eccleſia neceſſariò conſeruandam aſſerebat. Qui ſecùs doceret, aut crederet, poſt duodecimum diem Iunij proximè ſequentis; in illum tanquàm hæreticum ſupplicia grauiſſima exercenda eſſe; Regis ſerenitas, cum vtriuſque ſenatorij ordinis, & plebis in Comititijs adunatæ conſenſu decreuit.

Liber ſex articulorum. 1 2 3 4 5 6

Pœnæ aſsignatæ contrauenientibus.

Sed fruſtrà ſudat humana induſtria, vbi non adeſt diuina protectio: nec membrum à reliquo corpore & capite diuulſum, viuere; nec palmes qui in vite non manſerat, fructum facere potuit: rerumque euentus mox comprobauit, tam Regem, quàm Epiſcopos in vacuum cucurriſſe, quandiu nec cum Petri ſucceſſore conuenire, nec à cæteris Eccleſiæ columnis dextras

Humanę prudentiæ infirmitas in rebus diuinis.

ſocie-

in ipſis ſacramentis immutabat omnia pro ſua libidi-ne: nam primò affirmabat cum Catholicis, ſeptem eſſe Eccleſiæ ſacramenta; ſed cum Lutheranis dicebat, tria eſſe tantum à CHRISTO inſtituta; Baptiſmum, Euchariſtiam, & pœnitentiã; cætera quatuor vt minoris momenti minusq; neceſſaria, ab Eccleſia eſſe poſtea adiuncta. Deinde in ſacrificio altaris & in ipſo canone multa peruertebat; nam expugnabat vbique Pontificis nomen, & ſuum, loco eius ſupponebat: omnes etiam orationes in Miſſa pro ſummo paſtore prohibebat. In ſacramento autem Pœnitentiæ, etſi Confeſſionem neceſſariam eſſe diceret; tamen à CHRISTO inſtitutam eſſe negabat; ſatisfactionis nomen omnino abolebat. Orare quidem pro defunctis iubebat; purgatorij tamẽ nomen nullo modo permittebat. Ordinis ſacramentum fatebatur, ſed in eo tractando & tradendo infinita permiſcebat; imò nouam formam ordinandi Epiſcopos ipſe præſcripſit. Sacerdotes à coniugio prohibebat, Monac his tamẽ multis, qui ſacerdotes non eſſent, vxores permittebat. Votorum caſtitatis & viduitatis neceſſariam eſſe perſolutionem volebat; cum ipſe nihilominùs omnes qui viginti quatuor annis minores eſſent, à Monaſterijs exire & ad ſæculum reuerti cogeret, grandæuos etiam quoſcunq; permitteret. Poſtremo, vt plura huius generis non percurram, cum ipſe in ſancta ſanctoſque omnes, & in eorum memoriam beneuolus ac deuotus videri vellet; intereà tamen, Eccleſiarum ornamenta, ſanctorum reliquias ac donari, & quicquid erat precioſum, expilabat, & ſuum in fiſcum redigebat: adeò vt vel nullam plenè religionem aut fidem coluiſſe eum reuera exiſtimes; vel vt alterum quendam Mahometem, profanum quoddam Alcoranum, ex diuerſarum opinionum ac religionum aſſuturis, ingenio proprio voluiſſe conſtituere

Margin: 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9; Henrici religio.

Atque is quidem religionis ſtatus in Anglia tunc fuit, tùm à Catholica fide, tùm à proteſtantiū dogmatibus alieniſſimus; nec quicquā aliud reuera ab Henrici adulatoribus colebatur, quam Regis volūtas atq; libido. Quod cùm populus Catholicus animaduerteret, nec quicquā ampliùs ſpei de emēdatione, (quam magnam tamen conceperant poſt Annæ Bolenæ mortem) relinqueretur; Lincolnieſis primum prouincia, deinde Northumbria, Cumbria, Dunelmenſis & Eboracenſis agri arma ſumpſere; adeò vt quinquaginta virorum millia & amplius in aciem prodirent. Inſignia horum erant, quinque vulnera Seruatoris, Calix cum hoſtia & nomen IESV in medio expreſſum, quibus rebus demonſtrabant, ſe ob conſeruandam fidem CRISTI bellum gerere. Aduerſus quos cum Duces Norfolciæ, ac Suffolciæ alijq; Regis miniſtri ſe oppoſuiſſent, in ipſo die prælij obtentum eſt, vt ad colloquiū vtrinq; veniretur; in quo Henricus (quòd malè ſibi timeret) Catholicis populis ſanctiſſimè promiſit, ſe omnia illa de quibus querebantur, emendaturum; nec eum tumultum cuiquam detrimento poſteà futurum. Quæ omnia cùm non edicto ſolum, ſed & publicis tabulis confirmaſſet, tamen per ſpeciem noui tumultus, non quidem ab iiſdem Optimatibus, verum ab alijs nonnullis nobilibus, eiſdem tamen cauſis poſteà concitati, etiam illi quos Rex antea ſecuros fecerat, vltimum ſupplicium ſubire coacti ſunt.

[margin: Anglicana religio Henrici tempore.]

[margin: Arma pro religione ſumpta. Anno 1536.]

[margin: Fraus & periuriū Henrici]

Menſibus itaque Martio, Maio, & Iunio, capite plexi ſunt Barones duo, Darſius & Huſſius: Equites verò aurati, alijque nobiles multi, Robertus Conteſtabilus, Thomas Percius, Franciſcus Bigotus, Stephanus Hameltonus, Thomas Gilbius, Nicolaus Muſgrauius, Gulielmus Lomleus, Nicolaus Tempeſtius, & Ioannes Bulmarus, ſimul cum vxore lectiſſima fœmina. Ab-

[margin: Triginta duo occiſi propter fidei defenſionem.]

bates ſex, Fortanenſis, Gerüienſis, Riuerius, Barlinghenſis, Saulienſis, Vvhalienſis, & Prior Birlingtonus, quique omnium caput extiterat, Robertus Aſchius. Quinque etiam ſacerdotes Lincolnienſes, & ſeptem laici. Monachi item multi, quorum nomina non habentur, præſertim Monaſterij Saulienſis, cuius Abbas ideo fuit ſuſpendio necatus, quod tam ipſe, quàm Monachi, qui mandato Regis antea è Monaſterio eiecti fuerant, iam reſtituebantur ab his nobilibus, qui arma pro religione ſumpſerant; & quia horum Monachorum vnus, qui fratrem Vvhalienſi in Monaſterio habebat, eò confugerat, ingreſſusque fuerat inſcio Abbate, qui cœnobio præerat, ille etiam Abbas laqueo ſublatus eſt, variaque ſtrages in alios edita: quo etiam tempore mortuus eſt Henrici filius, nothus ex Elizabetha Blunta, quem plurimùm diligebat, & quē ſupra ab illo Richmundiæ, ac Somerſeti Ducem factum fuiſſe commemorauimus; adeo vt horum Catholicorum mors, non ſine aliqua præſenti DEI vltione ab Henrico tam perfidè ac ſceleratè perpetrata eſſe videretur. — *Ducis Richmūdiæ mors.*

Nonnullis & alijs etiam in prouincijs valde deſæuit hoc tempore Henricus, præſertim in Somerſetana quæ ad Occidentem iacet, vbi plurimos ob annonæ penuriam nouorumque vectigalium impoſitionem nonnihil tumultuantes occidit. Londini etiam vno eodemque die, illuſtriſſimum virum Thomam Fizgarretum Comitem Childariæ Hibernum, ſimul cum quinque eius auunculis lugubri planè ſpectaculo interfecit. — *Henrici crudelitas.*

Sexto autem idus Octobris, natus eſt Henrico ex Iana Seimera filius, quem vocauit Edouardum. Sed cùm mater ægrè pareret, Rex interrogatus, cui magis conſultum vellet, vtrum vxori an filio, reſpondit filio; — *Edouardus naſcitur. Anno 1537.*

quòd alias vxores facilè reperturus eſſet, filios non item. Iana igitur, cùm medicis chirurgicisque artibus ad partum laxaretur, ex dolore paulò pòſt mortua eſt, & Vindeſoriæ ſepulta; ita vt Rex iam liber ad quartam vxorem ducendam exiſteret.

Pauli tertij in Hĕricum indulgentia. Anno 1537.

Expectauerat hactenus Paulus tertius Pontifex, tanquàm pater indulgentiſſimus, Henrici Regis reſipiſcentiam, quam multa his ipſis temporibus certiſſimè illi polliceri videbantur. Cùm enim iam Henricus Annam Bolenam malorum omnium fontem ac fotricem ſupplicio digno caſtigaſſet; edictis etiam ac Senatuſconſultis grauiſſimis declaraſſet, Lutheri partes ſe nullo modo ſecuturum; intelligeret præterea ex his recentibus Angliæ tumultibus, vniuerſum populum ſuum ab hoc ſchiſmate vehementer abhorrere: quis non exiſtimaſſet, eum ad Eccleſiæ vnionem fuiſſe rediturum? præſertim cùm Catharina, cuius depellendæ cauſa hæc omnia incœperat, iam eſſet mortua, ex eoque impedimentum omne ſublatum, quò minùs cum Cæſare conuenire poſſet. Anna etiam & Iana è medio ſublatæ, & Henricus iterum liber vt quacunque cum fœmina contrahere libidinemque ſuam explere poſſet: quarum rerum intuitu Pontifex, cùm ſententiam depriuationis, quam antea in Henricum tulerat, hucuſque executioni nequaquam mandaſſet; nunc, maiori ſpe quàm vnquàm aliàs fretus, multorum etiam principum rogatu excitatus, tentandum iterum Henricum exiſtimauit.

Anno 1537.

Card. Polus Henrici cauſa legatur in Belgium.

Re itaque maturè deliberata, & tàm Imperatori, quàm Galliarum Regi, quorum vterque ſuam opem lubentiſſimè deferebat, communicata; decreta eſt Reginaldo Polo, (quem non multis antè menſibus Patauio euocatum Pontifex Cardinalem renunciauerat,) legatio ampliſſima in Belgium: vt ex eo loco, qui

Angliæ vicinus eſt; tùm Pontificis, tùm aliorum principùm nomi..e.umHenrico ageret, vt ſaniora tandem ſequeretur conſilia. Venit ergo Lutetiam ampliſſimis mandatis & facultatibus inſtructus, quem viri nonnulli præſtantes honoris cauſa ex Italia comitabantur; & in ijs Ioannes Matthæus Veronenſis Epiſcopus, ſingulari rerum vſu & prudentia præditus. Ibi & à ciuitate ipſa, Regis iuſſu, & à cunctis Eccleſiaſtici ordinis hominibus honorificentiſſimè eſt exceptus. Quod cum Henricus audiuiſſet, miſit in Galliam citato curſu Franciſcum Brianum, qui omnibus modis à Rege contenderet, vt in ſuam poteſtatem Polum traderet, ni faceret, actum eſſe de amicitia. Rex officio & religione prohibitus, quòd fidem Papæ de Poli incolumitate dederat; Anglum autem infenſum habere nolens, cuius opera eo tempore erat ei vtilis, exardeſcente inter ipſum & Cæſarem bello; Polo ſuo nomine denunciandum curauit, vt poſtridie abiret, ſi ſaluus eſſe vellet.

Quin expectato rei nuncio perculſi omnes, cùm quid conſilij caperent, non haberent; Polus, ne longiori mora maiores difficultates incurreret, poſtera luce DEVM piè precatus, illiusque patrocinio ſe totum committens, quàm potuit breuiſſimo itinere Cameracum, (quod eſt Cameracenſis Epiſcopi ditionis oppidum in ipſis Galliæ Belgijque finibus poſitum,) contendit; quo tamen non ſine ſummo vitæ diſcrimine peruenit: eò quòd vniuerſum illud iter non ſolum Cæſarianorum Gallorumque militum, verumetiam Anglorum, qui Gallis adhærebant, excurſionibus perpetuis infeſtaretur: quo periculo territis Poli comitibus ac famulis, cùm crucē quæ legatis apoſtolicis anteferri ſolet, geſtare amplius nemo auderet; Polus ipſe inuicto animo, inſigne illud Saluatoris in manus aſſumpſit,

Poli difficultates & pericula.

Poli conſtantia.

furorem conuertit; itaque comprehendi iubet Margaritam Poli Matrem, Sariſburiæ Comitiſſam, illuſtriſſimam Heroinam, Georgio Duce Clarentiæ natã, qui frater Germanus Edouardo Regi quarto fuerat, hancque paulò poſt damnatam capite, quòd literas à filio accepiſſe diceretur, ſacramque imaginem quinq; CHRISTI vulnerum clàm in pectore geſtaſſe, (quòd Rex ad Eboracenſium Catholicorum memoriam, qui ſub illis inſignibus arma pro religione paulò antè ſumpſerant, factum eſſe interpretabatur,) ad quintum calendas Iunias, anni milleſimi, quingenteſimi, quadrageſimi primi, cùm iam ætate grandæua eſſet, & vitæ ſanctiſſimæ decurſu venerabilis, ea ſola de cauſa, quod talis filij mater eſſet & Catholicæ fidei integerrimè addicta, ſecuri publicè percutiendam curauit. Cum ea eodem in iudicio ſententiam mortis acceperunt, Gertruda Marchioniſſa Exonienſis, Reginaldus Polus Cardinalis, Adrianus Foreſcutus eques auratus, & Thomas Dinglæus eques ordinis ſancti Ioannis Hieroſolomitani; quorum poſteriores duo, ſexto deinde idus Iulij capite ſunt plexi.

Sæuitia Henrici in Poli amicos.

Poli mater.

Quinque ad mortem condemnati.

Vnà cum Margarita tradebantur in cuſtodiam, filius maior natu Henricus Polus Dominus de Monteacuto, Henricus etiam Curtenæus Marchio Exoniæ & Comes Deuoniæ, Edouardi Regis quarti ex filia nepos; Edouardus prætetea Neuellus eques auratus, ex illuſtriſſimorum Comitum Varuicenſium ac Sariſburienſium familia progenitus; qui omnes, eò quòd impijs Henrici decretis aduerſari crederentur, extremo ſupplicio affecti fuerunt, & duo ſacerdotes eodem die ſtrangulati laqueo.

Quinq; occiſi.

Atque hoc ipſo tempore valdè deſæuiebat perſecutio in Catholios, inſtigante Cromuelo perditiſſimo homine; qui cùm in animo haberet Henricũ inducere,

Cromueli nequitia & propoſitum.

Anno,1538.

vt cum Germaniæ hæreticis qui hoc ipſo anno Smalcaldiæ conuentum faciebant, contra Cæſarem ſe coniungeret, valde timuerat aduentum Poli in Belgium, ne conſilijs ſuis impedimentum adferret: omnibus igitur modis Regem in Polum eiuſq; amicos incendebat, tanquàm Pontifici & Cæſari addictos; cuius in gratiā ac fauorem, Polum eſſe factum Cardinalem affirmabat. Iuuit Cromueli malitiam hæc, quam modò exponam occaſio. Mortem obierat his ipſis diebus Carolus Geldriæ Dux valdè Catholicus: ei ſucceſſit Gulielmus Princeps Cliuenſis, qui partim quòd clàm faueret hæreticis, partim quòd à Cæſare de ſtatu Geldriæ timeret, occultum fœdus inierat cum Franciſco Galliarum Rege Germaniæque Principibus qui Cæſari aduerſabantur, idemque cupiebat cum Henrico facere, tradita ei etiam in matrimonium ſorore ſua Anna, quod & Henrico non ingratum, Cromuelo autem & Germaniæ Principibus ſummè vtile & expetendum videbatur.

Dux Cliuenſis fit Dux Geldriæ.

Anna Cliuenſis.

Hac ergo ſpe Cromuelus Regem ſatis per ſe furentem, magis quotidie in Catholicos incitabat, modò huic, modò illi calumniam ſtruens, tanquàm Cæſaris vel Pontificis amicis. Tenebantur autem in cuſtodijs ab aliquot iam annis, Religioſi multi ordinis ſancti Franciſci de obſeruantia, quorum vitam, (anteà notauimus) eouſq; produxerat Thomæ Vrislæi fauor qui Regi erat à Conſilijs; nunc autem, cùm eorum nullus adduci poſſet, vt voluntati Regiæ ſubſcriberet, nec dubitaretur, quin eorum exemplo nonnulli alij conſtantiores fierent; propoſitum fuit Regi, vt aliquid tandem de eis ſtatueret. Ille quanquàm omnes perdere cuperet, tamen veritus infamiam, quòd eſſent multi, aliquid etiam Vrislæi gratiæ tribuere volens; ex eis qui remanſerant (nam in carcere nonnulli diem

Supplicia 36. fratrum ſancti Franciſci.

ſuum

ſuum obierant.) delegit quoſdam ad varia ſupplicia; ex quibus Antonium Brorbeum venerandum Sacerdotem, tam Græcè quàm Hebraicè excellenter doctum, ad decimum ſextum Calendas Auguſti, funiculo quo cingebatur, ſtrangulandum curauit: Thomam verò Belchiamum, virum etiam doctiſſimum, licet adhuc iuuenem, fame enecauit in carcere Londinenſi qui Noua porta dicitur, tertio nonas Auguſti. Reuerendus autem pater Thomas Cortus, generis etiam nobilitate conſpicuus, ſqualore carceris extinctus eſt, ſexto Calendas Auguſti. Triginta verò & duo alij eiuſdem ordinis religioſi; bini, & bini emittebantur catenis ferreis inuicem colligati, vt in alijs Regni carceribus minori populi querela & murmuratione morerentur; atque hæc illa gratia, quam Henricus de Franciſcanis amico ſuo Vrislæo faciebat.

Antonius Brorbeus. Thomas Belchiam. Thomas Cortus.

Inſignem autem CHRISTI confeſſorem Ioannem Foreſtum, eiuſdem inſtituti monachum, cuius antea non ſemel meminimus, voluerunt Rex & Cromuelus maioribus in cœlum cruciatibus emittere; eo quòd & Reginæ Catharinæ dilectus fuiſſet, & reliquis confidentiùs reſtitiſſe Regis primatui dicebatur; vnde ad decimum Calendas Iunias, in campum Fabrum Londini eductus, ad furcas duas duabus catenis ad brachia colligatis attollebatur, ſuppoſitoque lento ad pedes igne, miſerabili ſpectaculo, ad mortem vſque crudeliſſimè torrebatur. In cuius etiam inſigniorem contumeliam, imaginem quandam ſeu ſtatuam ligneam magnæ molis, ex Vuallia allatam, eò quod nimio populi concurſu celebrari dicebatur, vnà cum illo comburendam curarunt. Poſtremò ne quicquàm eorum ſæuitiæ in hunc ſanctum CHRISTI martyrem deeſſet, varijs carminibus, iocis, & rythmis in caput

Martyrium Ioannis Foreſti. Anno 1538.

eius ludebant; quorum hoc erat vnum, tam in ipſo ſupplicij loco, quàm per diuerſa ciuitatis compita affixum.

Foreſtus frater, mendacij pater,
Qui mortis autor voluit eſſe ſuæ;
Per ſummam impudentiam, negauit Euangelium,
Et Regem eſſe caput Eccleſiæ.

Henricus etiā amicos interficit.

Nec ſolum in ſeruos Dei, qui libidini ſuæ aduerſarentur ſæuiebat Rex, quacumque oblata occaſione; verumetiam & in ſuos, ſi quid minimum diſpliceret, omnem inhumanitatem exercebat, oblitus priorum officiorū quæ præſtiterant; ſic Nicolaum Careum præſtantem virum, quem non ſolùm ſibi à conſiliis, ſed equorum etiam præfectum & ordinis ſancti Georgij & Aureæ Periſcelidis (vt appellant) Equitem (quæ duæ magnæ ſunt apud Anglos dignitates,) creauerat, his ipſis diebus ſecuri percutiendum curauit; quod & paulò pòſt, non diſſimili ratione Leonardo Graio Hiberniæ proregi fieri præcepit. In ipſos etiam hæreticos nonnullam ſeueritatis ſuæ particulam (ſi quando articulis Regijs contrauenire dicerentur) diſpertiebat: nec adminiſtri ſui, licet ipſi etiam hæretici, indiligentes in eo erant. vnde cùm Ioannes quidem Lambertus Zuinglianus, ab Archiepiſcopo Cranmero condemnatus, ad Henricum Regem, tanquam Eccleſiæ ſupremum caput appellaſſet; is cognita cauſa, iterum condemnatum, remiſit hominem ad Cromuelum, ſuum in ſpiritualibus Vicarium; qui animo quamuis Zuinglianus etiam eſſet, pro officio tamen & autoritate quā habebat, mortis ſententiam in Lambertum recitauit; iuxta quam ad decimum Calendas Decembris Londini publicè combuſtus eſt.

Lamberti Zuingliani iudicium, & mors.

Ac ne in illos tantum, qui in terris agerent, ius habere Rex Henricus videretur, nonnihil etiam in cælites audendum putauit. Itaque cùm videret Cromuelus, imagines quaſdam ſanctorum, itemq́ue monumenta martyrum in honore apud plebem Chriſtianam eſſe, plurimaq́ue donaria quotidie offerri; Henrico autor fuit, vt omnes Angliæ ſanctorum imagines celebriores: ad quas præcipua erat hominum frequentia atque deuotio, quaſq́ue DEVS (velut diu piſcinam Bethſaidæ, quæ ab Angelo DEI commota, eum qui prior in illam deſcendiſſet à quacunque infirmitate ſanabat) præcipuis quibuſdam miraculis populo ſuo commendauerat: vna cum memorijs martyrum auro & argento refertis, è medio tollerentur. Atque hoc artificio dum ſe idola abominari fingerent, manifeſtum ſacrilegium perpetrabant. Nam vt olim Iacob, cùm DEI viſionem in ſomnis vidiſſet, euigilās, lapidem quem capiti ſuppoſuerat, erexit in titulum, fundens oleum deſuper, locumq́ue appellans Bethel, hoc eſt domum DEI, ac voto facto reuerſus poſteà, decimas domino ibidem obtulit; & multis deinceps ſæculis viri timentes DEVM, ad Bethel, hoc eſt à Iacob Patriarcha DEO dedicatum, aſcendebant, portantes hœdos aliaq́ue munera vt ibi ſacrificarent ac offerrēt Domino: Ita populus Chriſtianus in Anglia, ad certa loca ſacra, in quibus, Beatiſſimæ matris DEI, aliorumq́ue ſanctorum ſtatuæ imaginesq́ue à maioribus noſtris fuerant erectæ, & operibus DEI mirādis honorabiles, demonſtratæ, orationis ergò aſcendebat. Huiuſmodi erant eo tempore, Valſingamum, Ipſuicus, Vigornia, Vildeſonum, Cantuaria & alia non pauca; quæ omnia Henricus, Cromuelo ſuggerente, diſiecit ac deformauit, vt opibus quas ibi fideles obtulerant, potiretur.

In cælites etiã ſæuit Henricus. An. 1536.

Ioan. 5.

Gen. 8.

1. Reg. 10.

Angliæ antiquæ peregrinationes.

Tres præcipuæ Angliæ antiqui martyres.

Deinde ad tumulos martyrum progreditur, quos omnes expilabat, reliquiasque indigniſſimis modis tractabat. Erant autem in vniuerſa Anglia, tres martyrum Anglorum præcipuæ, maximæque celebritatis ac venerationis memoriæ. Prima ſancti Albani, qui primus (quod ſcitur) in illa inſula, ſub Diocletiano Imperatore anno domini trecentiſimo, ſanguinem pro Chriſtianæ fidei confeſſione effudit; adeò vt meritò Anglorum protomartyr appelletur. Secunda erat Edmundi Regis, qui propter eandem fidem a paganis extinctus fuit, anno Chriſti octingenteſimo, ſeptuageſimo primo. Tertia Diui Thomæ Archiepiſcopi Cantuarienſis fuit, qui pro iuſtitia & Eccleſiaſticæ libertatis defenſione plurima paſſus ſub Henrico Rege ſecundo, martirij palmam aſſecutus eſt, anno à partu Virginis milleſimo, centeſimo, ſeptuageſimo primo. Horum trium martyrum præter cæteros inſignia erant apud Anglos monumenta, Catholici populi & pijſſimorum principum libertate cùm inſtituta, tùm aucta & ornata, plurimiſque donarijs præcioſiſſimis cumulata; quæ omnia Henricus inuaſit ac diripuit, tanta feritate ac indignitate, vt vir quidam doctus ac pius, qui ſacrilegio interfuerat, his verbis de eo queratur.

Richardi Hilliardi de Henrici ſacrilegio querela.

Si vna mecum lector adfuiſſes ac vidiſſes templorũ profanationes, altarium euerſiones, Donariorum ſeu oblationum direptiones, venerabilium reliquiarum ac imaginum indigniſſimos cum blaſphemijs contemptus ac violationes; non tibi (credo) têperaſſes à lachrymis, à luctu, à ſingultu; cũ ea vidiſſes à Chriſtianis viris fieri, quæ à barbaris tyrannis, ac Chriſti iuratis hoſtibus nulla in hiſtoria perpetrata, leguntur; ô ſi in vitam rediſſet, huius impij tyranni pius parens Henricus ſeptimus, qui tot & tantis monumentis Eccleſiam

Angliæ decorauit, vidiſſet́q; à filio: quem ille tanta cura educandum curauerat, ea omnia diruta, quæ non ſolum ipſe eius pater, verumetiam omnes ante eum Chriſtiani Angliæ principes Deo dedicaſſent; maledixiſſet (ſcio) horæ in qua illum genuerat, & diei quo in lucem prodijt tam infauſtum pyſſimæ familiæ monſtrum. Hæc ille.

Henrici odiū in D. Thomā Cantuarienſem.

Henricus autem, etſi in omnes Angliæ ſanctos infeſtum bellum gereret, loculoſque diriperet; præ cæteris tamen omnibus glorioſiſſimum Thomam Cantuarienſem martyrem, ingenti odio perſequebatur, tùm quòd in cauſa non planè diſſimili, contra ſimilem ferè Henrici ſecundi nequitiam, ac tyrannidem, licet infinitis partibus minorem, Eccleſiæ libertatem defendendo, mortem obijſſet; tùm quòd monumentum ipſius tantis opibus ac theſauris refertum erat, vt occaſionem quæri oportuerit, vnde expilaretur. Qui enim Regius quæſtor tunc erat, confeſſus eſt; tantam auri, argenti, ac lapidum præcioſorum & ſacrarum veſtium vim, ex vno illo Diui Thomæ monumento ablatam eſſe; quanta viginti ſex plauſtra boum ingentia onerauerat: vt ex eo conijcere liceat, quàm innumerabiles theſauros ex cæteris ſanctorum monumentis, atque adeò ex templis, oratorijs, & monaſterijs omnibus idem Rex corraſerit.

Impietas Henrici inaudita in D. Thomam.

Diuum ergo Thomam Cantuarienſem archiepiſcopum, ab annis pluſquam quadringentis pro fidei & iuſtitiæ defenſione occiſum; & ſanctorum Cathalogo tàm in terris, quàm in cœlo aſcriptum; atq; infinitis miraculis illuſtratum; cauſam iterum ad tribunal ſuum contumelioſiſſimè dicere, poſt tot ſæcula coëgit: ipſumque perduellionis condemnatum, inter Diuos amplius cenſeri vetuit. Imò in comitijs publicis ſanciuit, vt capitale crimen eſſet; ſi quis aut diem com-

memorationis eius ſactum celebrare, aut in ſacris precibus mentionem eius faceret, aut omninò eum apellaret ſanctum, nomenúe ipſius in calendario ſanctorum, vllo ſuo in libro non deletum extare permitteret: plurimaque alia huiuſmodi ſtatuit ac perpetrauit, quæ ex ſequentibus Pontificis maximi literis intelligi poſſint.

Pōtifex iterū renouat excō municationē in Henricum Anno, 1538.

Pontifex enim Paulus tertius auditis his nouis Hērici ſceleribus, cùm ampliùs quid faceret aut ſperaret non haberet, ſententiæ ſuæ in Henricum antea latæ publicationem & executionem, quam hactenus ob eas paterni affectus cauſas, quas ipſe ſuis literis exponit, cohibuerat, omnino iam faciendam, & proſequendam decreuit. Itaque prænominatas literas ſuas, non ſolū in Eccleſijs & oppidis Belgij, ſicut antea; nimirū, Brugēſi, Tornacēſi & Dunkirkenſi, (quæ ditionis Caroli Imperatoris erant) promulgari & affigi voluit; verumetiam in oppidis Bolonienſi & Diepenſi Galliæ, in Caliſtrenſi etiam & Andreapolitano Scotiæ, illud idem fieri præcipit. ex quo manifeſtum euadit, illorū etiam ductum regnorum monarchas, ſimul cum Pontifice & Cæſare in hoc ipſum conueniſſe, vt ſententia excommunicationis ac depriuationis in Henricum ferretur. Pontifex ergo repetitis ad verbum prioribus ſuis longiſſimis admonitionis, iuſſionis, citationis, excommunicationis, damnationis, depoſitionis ac depriuationis literis, quarum ſummam antea recitauimus, hæc ſtatim ſubiungit.

Quare Papæ executionem distulerat.

Dum autem poſtea ad dictarum literarum executionem deueniendum eſſe ſtatuiſſemus; cùm nobis per nonnullos Principes & alias inſignes perſonas perſuaderetur, vt ab executione huiuſmodi per aliquantum temporis ſuperſederemus, ſpe nobis data, quòd interim ipſe Henricus ad cor rediret & reſipiſceret: Nos,

qui

qui (vt hominum natura fert) facilè credebamus quod tantoperè deſiderabamus, dictam executionem hucuſque ſuſpendimus, ſperantes, (vt ſpes nobis data erat) ex ipſa ſuſpenſione correctionem aliquam & reſipiſcentiam; non autem pertinaciam & obſtinationem ac maiorem delirationem, (vt rei effectus iam docuit) prouenturam. Nunc autem reſipiſcentia & correctio huiuſmodi quā tribus ferè annis expectauimus, non ſolum poſtea ſequuta non eſt; ſed ipſe Hēricus quotidie magis ſe in ſua feritate ac temeritate confirmās, in noua etiam ſcelera prorupit. quippe qui non contentus viuorum prælatorum & ſacerdotum crudeliſsima trucidatione; etiam in mortuos, & eos quidem quos in ſanctorum numerum relatos, vniuerſalis eccleſia pluribus ſæculis venerata eſt, feritatem exercere non expauit. Diui enim Thomæ Cantuarienſis Archiepiſcopi et martyris oſſa, quæ in dicto regno Angliæ, ob innumera ab omnipotenti DEO *illic perpetrata miracula, ſumma cum veneratione in arca aurea in ciuitate Cantuarienſi ſeruabantur; poſtquam ipſum Diuū Thomam, ad maiorem religionis contemptum, in iudicium vocari, & tanquam contumacem damnari, ac proditorem declarari fecerat, exhumari & comburi, cineres in ventum ſpargi iuſsit: omnem planè cunctarum gentiū crudelitatem ſuperans; cùm ne in bello quidem, hoſtes victores ſæuire in mortuorum cadauera ſoleant.*

Henricus in peiora prolapſus.

Horrēda ſcelera.

Idem etiam Henricus omnia ex diuerſorum Regum Anglorum & aliorum Principum libertate donaria ipſi arcæ appenſa, quæ multa & maximi precij erant, ſibi vſurpauit; nec putans ex hoc ſatis ſe iniuriæ religioni intuliſſe, Monaſterium ipſum Diuo illi Auguſtino, à quo Chriſtianam fidem Angli acceperunt, in dicta ciuitate Cantuarienſi dicatū, omnibus theſauris (qui etiam multi et magni erant) ſpoliauit: & ſicut ſeipſum

Henrici ſacrilegia & impietas.

in bel-

in beluam tranſmutauit, ita etiam beluas quaſi ſocias ſuas honorare voluit; feras videlicet, in dictum Monaſterium expulſis monachis, intromittendo. genus quidem ſceleris, non modo Chriſti fidelibus, ſed etiam Turcis inauditum. Cum itaq; morbus iſte à nullo quãtumuis peritiſſimo medico, alia cura ſanari poſſit, quam putridi membri abſciſſione; nec valeret cura huiuſmodi, abſq; eo, quod nos apud Deum cauſam hanc noſtram efficiamus; Vlterius retardari nolentes, ad dictarum literarum executionem, quas ad hoc vt Henricus Rex, eiusq; complices, fautores, adhærentes, conſultores, & ſequaces, etiam ſuper exceſſibus per eum nouiſſimè, vt præfertur, perpetratis intra terminum eis, per alias noſtras literas prædictas, reſpectiuè præfixum, vt ſe excuſent, vel alias pœnas in ipſis literis contentas incurrant; extendimus & ampliamus publicationem, &c. Datum Romæ apud ſanctum Petrum calendis Ianuarij, anno incarnationis dominicæ, milleſimo, quingenteſimo, trigeſimo octauo, Pontificatus noſtri, quinto.

Sententia finalis de executione.

Viſa I. Sauli. Bloſius Bap. Motta

Comitia indicta.

Anno 1538.

Fratres mendicantes eiecti.

Dum hæc Romæ gererentur, Cromuelus in Anglia Henrico perſuaſerat, vt comitia noua indiceret; quibus omnium monaſteriorum, quæ toto regno reliqua erant, ius ac poſſeſſionem ad ſe transferri poſtularet. Cui ſacrilegio ac tyrãnide vt via fieret, Rex ipſe ſua authoritate Nouembri menſe quatuor ordines qui vulgò dicuntur fratrum mendicantium, vniuerſis ſuis ex ædibus eijcerat, eorumq; monaſteria ac ædificia, cum redditus non haberent, ſibi applicuerat. Auguſtinenſium autem ædes Londini cum integra Baſilica ac vniuerſa ſuppellectile, Vicario Cromuelo in tam pij conſilij præmium aſſignauit, donoque dedit: quo

ille loco ſplendidiſſimum ſtatim palatium exædificare cœpit; ſed Deo non permittente, finire non potuit.

Quarto igitur Calendas Maias, conuenerunt regni ordines, conuentumque celebrârunt quem Parlamentum appellant; in quo cùm nemo auderet cum manifeſto vitæ ſuæ diſcrimine Regis ac Cromueli poſtulatis refragari, obtētum eſt, vt omnia religioſorū vtriuſque ſexus monaſteria voluntati Regiæ permitterētur, bonaque vniuerſa fiſco cederent: quo ſenatuſconſulto promulgato, vidiſſes illicò perditiſſimos quoſque homunciones, viris religioſis grauiſſimis inſultantes, ac in ſacrarum virginū clauſtra vbique inuolātes, easque ad luxū ac libidinem ſollicitantes; quæ, aſylis illis ſanctiſſimis ad quæ fugiendi mundi cauſa ſe receperant, excluſæ, quò ſe verterent aut vbi caput reclinarent, miſellæ nō habebant. Londini quatuor fœminarū cœnobia eodē tempore diſrupta, virginesque eiectæ, miſerabili ſanè indigniſſimoque ſpectaculo, nemini tamē ſine ſummo periculo illud verbo vultuue improbare licebat. Quarè cùm duo presbyteri Londinenſes, quorū alter Rector parœciæ Vandeſuorti fuerat, & famulus qui eis miniſtrabat, itemque monachus quidā cognomēto Mair liberiùs ſe geſſiſſent, & audaciùs fortè locuti fuiſſent, in carcerē ſunt coniecti; omnesque ſimul octauo idus Iulias, ob negatam Regi pontificiam poteſtatem, laqueo enecti, & Londini in partes diſſecti fuerunt.

An. 1539. regni Henric. 31.

Omnia Monaſteria Regi donata.

Cœnobia fœminarū diſrupta.

Quatuor martyres.

Nec contentus Henricus hoc vno impietatis genere, excogitauit aliud longè nequius, quo non ſolū Monachorū bona ac poſſeſſiones, verumetiā & animas ſecū raperet in perditionē; perinde. n. ac ſi iſta omnia, nō ab aliqua ſua cupiditate, ſed ab ipſorū religioſorū petitione perfecta fuiſſent, inſtrumentū quoddā cōſcribi iuſſit monachorū nomine, in hanc ſententiā; *Quòd cùm nūc*

Impiiſſima Henrici aſtutia.

tandem, ex ſanctiſſimo Christi *Euangelio, luce meridiana clariùs conſtaret, monachorum ſtatum ac ordinē libertati ſpiritus repugnare; & eos omnes ſub lege & non ſub gratia eſſe, qui illam viuendi formam ſequerentur; & ex conſequenti illos adhuc ſub peccato, morte & damnatione viuere: excellentiſſimam Regis maieſtatem (cui ob reuelatum Euangelij ſplendorem, tot ſeculis, ad infinitorum monachorum perniciem abſconditum, ingentes agerent gratias,) omni qua poſſent animi ſubmiſſione ac inſtantia rogabant, vt eos à tam manifeſto animarum ſuarum periculo, & impia Monachiſmi ſeruitute liberare dignaretur, permitteretque liberè monaſterijs exire, quò ſpiritus libertate Deo in poſterū ſeruiant: quam excellentem gratiam ſi obtinerent, ſe ſummi beneficij id loco habituros; & in grati, deuoti, atq; obedientis animi teſtificationem ſe ſponte, liberè, libenter, & ex mera conſcientia, nulla vi coactos aut metu doloue inductos, monaſterijs omnibus bonisq; ceſſuros, ſicut in præſenti credebant; omnia & ſingula eorum iura ac poſſeſſiones, (quæ iniuſtè ac iniquè huc uſq; tenuerant,) in manus ſuæ maieſtatis, ad quam iure pertinebant plenè & integrè reſignantes.* Hæc erat inſtrumenti forma.

Instrumenti forma.

Hoc impium ſcriptum tranſmiſit Henricus ad omnia monaſteria, per certos homines, qui accepta ab ipſo poteſtate, religioſis perſuaderent, vt hoc idem tam Abbatum quàm ſingulorum monachorum manu propria ſubſcriptum, & publico monaſterij ſigillo confirmatum, maieſtati Regiæ cōmuni religioſorum omnium nomine exhiberent. quod vt facilius obtineretur, apud ſingulos mentiebantur conuentus; id ab alijs iam eſſe factum, imò primam huius rei cogitationem ac mentionem à monachis optimis ac religioſiſſimis ortam eſſe: quanquàm ſua maieſtas potuiſſet

Nequiſsimæ fraudes.

quidem

quidem pro ſua in omnes religioſos ſuprema authoritate,& ex vltimorum comitiorum decreto, monaſtica omnia pro ſuo arbitrio diſponere ; nolle tamen pro ſua bonitate quicquàm, niſi monachorum rogatu facere, vt omnes intelligant ſe diuinum cultum ac religioſorum vtilitatem, non ſuum commodum præ oculis habere:hac oratione ſi quis moueri videretur, illum laudabant præſentibus alijs, vt bonum, pacificum, prudentē, rectæq; conſcientiæ virum & ſuo Principi beneuolum ; promittebant præterea, eo nomine commendatiſſimum eum facere ſuæ maieſtati: deniq; honeſta penſione donatum dimittebant. Si qui verò negare, hærere, aut ſcrupulum facere inciperent, eos proteruiæ ſuperbiæ, ſupercilij phariſaici, naturæ ſeditioſæ, ac denique maligni in ſuam maieſtatem animi inſimulabant, & aliqua ſtatim quæſita calumnia, in carceres trudebant; adeò vt nihil monacho miſerius eo tempore fingi potuerit, cui ne bonis quidem ſuis cedere, ſine animæ vel corporis interitu liceret.

Miſera monachorum conditio.

Sed cùm his artibus res admodùm non ſuccederet, aperta vi agi cœptum eſt: ad decimum enim octauum calendas Decembris, Richardus Vitingus Glaſconiæ, & Hugo Feringdonus Redingi, Abbates ordinis ſancti Benedicti, vnà cum duobus presbyteris Ruggo, & Oniono; ipſis autem calendis Decembris Ioannes Becus Abbas Colceſtrenſis, eò quòd huic monachorum libello ſupplici ab Henrico deſignato ſubſcribere nollent, varijs in locis martyrij coronam aſſecuti ſunt. Vt autem intelligatur, quam viam Henricus tenuerit in hac cauſa proſequenda; quæ etiam fuerit eo tempore monaſteriorum ac Abbatum in Anglia conditio: nonnulla ſunt adijcienda de Vitingo Glaſconienſi, quem loco primo poſuimus.

Martyres quinq; quorū tres Abbates erāt inſignes.

Glaſconia locus eſt in occidentali Angliæ parte, qui

Glaſconiæ antiquitas.

Ioſephus ab Arimathia.

Gildas Sapiens.

Vintingus Glaſconiæ Abbas.

tàm traditione perpetua, quàm antiquiſſimorum ſcriptorum authoritate, is eſſe creditur, quem Ioſephus ab Arimathia, qui CHRISTVM ſepeliuit, Iudæorum perſecutionibus Iudæa eiectus, ſub Nerone Imperatore in Britanniam cum multis ſocijs delatus, ab Atuirago Britannorum Rege obtinuit, in quo ſacellum Deo cœli conderet; anno CHRISTI quinquageſimo: ita enim Gildas Britannus, ſcriptor Chriſtianus qui propter excellentem eruditionem Sapiens cognominatur, ante mille ferè & centum Annos memoriæ prodidit, & omnes deinde Anglorum annales confirmant: hunc locum poſtea Lucius Britannorum Rex Baptiſmo CHRISTI imbutus auxit, & Inas Veſtanglorum Princeps potentiſſimus ſimul ac ſanctiſſimus, qui primus Angliæ Regnum Vectigale Pontifici Romano fecit, circa annũ Domini ſeptingẽteſimum & quadrageſimum, magnificum Cœnobium ibidem conſtruxit, quod plurimi deinceps Anglorum Reges tàm opibus quàm priuilegijs ornare ſtuduerunt; locum illum, *primam ſanctorum terràm*, appellantes.

Huius cœnobij Abbas erat Vitingus, vir & propter ætatem ferè decrepitam venerandus, & propter vitæ religioſæ moderationem, in ſumma etiam rerum temporalium affluentia conſeruatam, planè admirabilis: id enim adhuc retinuerat Anglia, vt licet cænobia opulentiſſima eſſent, non tamen niſi à monachis gubernarentur: omnes etiam religioſi communiter viuebant, diligentiſſimè choro vacabant; nec niſi rariſſimè clauſtrorum ſepta egrediebantur. Vitingus igitur cùm Abbas eſſet, Monaſterium integrum ac clauſum, centum plus minus religioſorum habebat, ædibus verò ſeparatis ac locis ſubuicinis, pro Abbatum conſuetudine ad trecentos domeſticos ſuſtentabat, atque in ijs multos nobilium filios, plurimos præterea ad littera-

ſum ſtudia in Academijs alebat: hoſpitalitatem in omnes peregrinos exercebat quacunque cauſa tranſeuntes; ita vt quingêtos aliquando, eoſque equites eodem tempore reciperet: quartis ac ſextis ferijs, eleemoſynas amplas certasque pauperibus vndique ex vicinis pagis concurrentibus diſtribuebat. atque hæc etiam fuerat aliorum ferè Angliæ cœnobiorum ac Abbatum ditionum conſuetudo.

Abbatum in Anglia conſuetudo.

Cùm igitur miniſtri Regij qui monaſteria obibant Henricum admonuiſſent, Vitingum adduci non poſſe vt inſtrumento à Rege propoſito aſſenſum præberet, reſponſum acceperunt, vt ſtatim eum Londini ſiſterent; nec prohiberent, quo minus honeſto ſatis comitatu pro ſua dignitate vteretur; viderent tamen, ne quicquàm de rebus monaſterij diſponeret: denique, vt eques quidam auratus qui familiæ eius præerat, quemque miniſtri Regij iam ad partes ſuas traxerant, velut ad itineris ſolatium comes ei adiungeretur, teuera autem vt cuſtos eſſet & explorator. Londini cùm eſſet, Regis conſiliatij multis cum ſene agendum non exiſtimarunt, cùm ex præfecto domus eius intellexiſſent, obfirmato eum animo ſtatuiſſe libello illi ſupplici nunquàm ſubſcribere; Rex autem videri nolebat hoc à quoquam vi exigere, & iam perſcrutatis Vitingi ſcrinijs, libellum quendam contra diuortium ſuũ ſcriptum repererat, inſcio Vitingo ab ipſis perſcrutatoribus illatum, quem ſatis eſſe ad mortis prætextum exiſtimabat: Itaque leuiter obiurgatus, & nonnulla parte comitatus ſui exutus (equitibus enim centum circiter & viginti ſtipatus venerat) Londino dimittitur, voluntatem Regis domi expectaturus. Cùm autem ad ciuitatem Vuellenſem peruenillet, quæ quinque paſſuum millibus Glaſconia abeſt, intellexit nobilium conuentum ibidem haberi ſeque vocari, vt adeſſet; acceſſit

Vitingus Londinum vocatur.

Modus iudicij ac condemnationis Vitingi.

ſtatim, & curiam ingreſſus, locum ſuum inter primos accepturus aſcendebat, cùm ecce præconis voce iubetur, ſubſellia tenere, ac de perduellionis criminibus objiciendis cauſam dicere: mirari ſenex, ac reſpectare, domusque præfectum quid rei eſſet, rogate, ille vt erat edoctus, bono animo eum eſſe iubet, & in aurem, hæc tantùm pro forma ad terrorem fieri inſuſurrauit. Paulò poſt Vitingus damnatus, & Glaſconiam dimiſſus eſt, nihil minùs tamen cogitans, quam tam celerem inſtare ſibi vitæ exitū. Ad monaſterij autem mœnia cùm appropinquaret, oblatus eſt ſacerdos, qui in ipſa lectica cōfeſſionem audiret, eadem enim illa hora moriendum ei eſſe affirmabant: rogare ſenex multis cum lachrymis, vt vnus vel alter dies ad mortis præparationem ei concederetur, vel ſaltem vt monaſterium ingreſſus, monachorum ſuorum cætui ſe commendaret ac valediceret; ſed neutrum impetrabat, lectica enim deturbatus ac crati vimineæ impoſitus, ad montis editi cacumen qui monaſterio imminet, terra pertrahebatur; vbi monachali in habitu ſuſpenſus & quatuor in partes diſſectus eſt, eodem quo ſupra annotauimus die.

Vitingi martyrium.

Percuſſo paſtore facilè diſpergebantur oues; nec poſt horum trium Abbatum occiſionem reperti ſunt multi religioſi, qui Regis tyrannidi ſe opponerent. Henricus igitur tanquā victor omnia inuaſit, deiecit, vaſtauit, ac demolitus eſt: poſſeſſiones autē annuosque cœnobiorum redditus ne vnquam poſtea repeti, aut à quoquam ſuorum ſucceſſorum principum, Eccleſiæ CHRISTI reſtitui poſſent, vniuerſæ ferè nobilitati diſtribuit, nonnullos alijs cenſibus ac redditibus, nonnullos pecunia numerata commutans; Catholicoſque etiam inuitos cogebat, vt ſpolia hæc Eccleſiaſtica emerent, quò vel ſic eos ad ſceleris ſui defenſionem

Impijſſimū Henrici conſilium.

obli-

obligaret, atque hic finis fuit monaſteriorum ac monachorum in Angliâ. poſt mille ferè annos, quàm illi ad eam inſulam Chriſtianam fidem attulerant, & cum eadem creuerant, omniumque Regum munificentia aucti fuerant. Henricus autem, vt exultaret in rebus peſſimis & de peccato ſuo gloriaretur, præcepit Epiſcopis, cæteriſque Eccleſiaſticis. vt omnibus ad populum concionibus, Angliæ monachorum eiectionem gratularentur; plebemque docerent, quantum beneficij ex ea re perciperent, quòd non ſolùm à Pontificis Romani iugo; verum etiam à monachorum importunitate iam liberi exiſterent. qua de re gratulatio frequens omnibus ferè in locis habita eſt.

Monaſteriorum, ac monachorum in Anglia finis.

Sed vt tremenda quidem & inſcrutabilia, ita iuſtiſſima ſunt ſemper iudicia DEI; qui, vt cæterarum gentium Eccleſiæ, maximeque omnes religioſorum ordines, noſtro malo miſeriaque præmoniti, per veram pœnitentiam vitæque reformationem, à ventura ira fugerent; voluit tam graue de noſtræ gentis peccatis, idque à domo ſua incipiens, ſupplicium ſumere. Sed ô rurſum ineffabilem ipſius in nos, Eccleſiamque vniuerſam bonitatem & miſericordiam: qui his ipſis temporibus, quibus à blaſphema Lutheri lingua alibi; & in Anglia, per inauditam iniquiſſimi tyranni ſæuitiam extincta planè videbatur omnis religionis ac perfectioris vitæ profeſſio; & erga CHRISTI Vicarium ita omnis ſublata obſeruantia, vt ipſius Papæ ac Pontificis venerandum fidelibus nomen, fieret execrabile; excitauit ſpiritum viri DEI Ignatij Loiolæ, ſociorumque quorundam ſuorum, qui caſtiſſimam purgatiſſimamque religionis viam ingreſſi, ad cætera perfectionis ſtudia & vota, illud quartum ſingulari quadam ratione DEI inſtinctu votum, contra Lutheri & Henrici impietatem ſponte addiderunt; vt in omnibus

Mirabilia Dei iudicia.

Initium Societatis Ieſu eodem anno quo finis aliorum religioſorum in Anglia.
Anno 1540.

officijs pietatis ac religionis, peculiariter Romano Pontifici ſe ſuamq́ue operam pollicerentur, ipſiuſq́ue iuſſu quiduis periculorum ac laborum in religione propaganda ſubirent; & quocunque demum terrarum, ad infidelium, errantium, ac peccatorum inſtructionem & conuerſionem ab eo mitterentur, mox abſque omni contradictione, etiam non petito viatico, tanquam à CHRISTO miſſi proficiſcerentur. Hi, ſe hoc modo & in eum finem collectos, pulcherrimiſq́ue Ignatij inſtitutis edoctos, vocarunt ſocietatem IESV; eiuſq́ue ſanctiſſimum nomen ac fidem in communione Romanæ Eccleſiæ, incredibili celeritate & induſtria, non ſolùm ad extremos Indos alioſq́ue remotiſſimos populos & Reges, (quod maiori cum labore, ſed periculo certè minori fecerunt) ſed & ad miſerè deceptos ab hæreticis ſeptentrionales, & per tyrannorum ſæuitiam à communione Chriſtiani orbis inuitò penitùs diuulſos Britannos, etiam cum periculo capitis ac cruoris ſui effuſione, regnante & in Eccleſiam ſæuiẽte Henrici filia Elizabetha, vt poſteà ſuo loco dicetur, apportarunt. Ita DEVS poſuit nobis ſemen pro Abel quem interfecerat Cain: ſed ad hiſtoriam reuertamur.

Geneſ. 4.

Numerus templorum deiectorum.

Æſtimari difficulter poteſt, quantam ſtragem ſacrarum ædium, monaſteriorum ac templorum, profanus iſte Nabuchodonoſor in hac vltima ſua vaſtatione ediderit. Vir quidam doctus illius temporis his duobus verſiculis, ſic rem expreſſit;

Millia dena vnus templorum ſuſtulit annus;
Quàm timeo in pœnas, vix ſatis vnus erit.

Vtcunque tamen fuerit de numero, qui ſine controuerſia maximus erat; illud certè conſtat, monaſteria Anglicana eo tempore fuiſſe ornatiſſima, non ſolum monumentorum antiquitate, rerumq́ue ſacrarum

præſtan-

præſtantia, verumetiam opum affluentia & ædificiorum ſplendore quodam ſingulari; quæ omnia Henricus direpta prius ac deuaſtata, ſolo æquauit; nec vel Bibliothecis, vel vllis literarum antiquitatiſuè monumentis pepercit, illud barbarum ſubinde vſurpans; Coruorum nidos eſſe penitus diſturbandos, ne poſtea iterum ad cohabitandum conuolent. Quicquid igitur maiorum noſtrorum pietas, induſtria, religio, aut deuotio, *à* primo die quo fides CHRISTI ſedem fixit in illo Regno, per tot retro ſæcula condiderat, conſtituerat, congregauerat aut elargita fuerat in religionis Chriſtianæ cultum, ſub viris monaſticis, aut fœminis regularem viam profitentibus; id totum abſorpſit Henrici libido, breuiſſimo temporis ſpatio terminata. ad vnius enim anni voluptates non ſufficiebat, vt poſt explicabitur; nunc autem cætera proſequemur.

Impiū Henrici apophthegma.

Iam aduenerat tempus, quo Anna Gulielmi Cliuiæ & Iuliæ Ducis ſoror, ex pacto cum certis Germaniæ Principibus inito (qui hoc anno Francofurti, biennio vero ante Smalcaldiæ conuenerant,) Henrico nubere debebat; quam etiam ob cauſam, tertio nonas Ianuarij magno ſplendore ac pompa in Angliam adducta eſt; & triduo poſt, ab Henrico, qui eiuſmodi in rebus impatientiſſimus erat moræ, inſigni celebritate Grenuici deducta. Hæ nuptiæ magnum videbantur allaturæ rebus Proteſtantium incremētum, Cromuelo autem earum autori, non mediocrem fælicitatem; longè maximam verò vtilitatem Gulielmo Duci Cliuenſi ac Iuliacenſi; qui icto non ſolum cum Henrico & Germaniæ Principibus, verum etiam cum Franciſco Galliarum Rege, ſolemni fædere, deſponſata ſibi Ioanna, Franciſci Regis ex ſorore Nauarræ Regina, nepte, Geldrenſem Principatum, quem paulo

Annæ Cliuēſis nuptiæ cū Henrico.

Comitijs decretum eſt, vt ordo ſacrorum miltum ſancti Ioannis quos Rhodienſis vulgo appellabant, qui vnicus in vniuerſa Anglia fuit, omnino deleretur, eorũ prouentibus omnibus in fiſcum Regium redactis: cuius rei dolore, fortiſſimus vir Gulielmus Veſtonus, eques auratus, qui magnus eorum Prior fuerat, die poſt decimo moritur.

Ordo militũ S. Ioannis deletus.

Cromuelus autem in ſumma iam auctoritate conſtitutus, intollerabilem exercebat in omnes crudelitatem; Calendis enim Maijs conijciendos in arcem Londinenſem curauit, Doctorem Vilſonum virum primarium, & Samſonem Epiſcopum Ciceſtrenſem, ea ſola de cauſa, quòd in Catholicos quoſdam pauperes, in cuſtodijs propter negatum Eccleſiaſticum Regis primatum detentos, eleemoſynam quandam feciſſent: quod ipſum etiam ob crimen, Richardus Farmerus ditiſſimus ciuis Londinenſis, non ſolum comprǽhenſus, & in vincula coniectus, verum etiam bonis omnibus exutus, & carceribus perpetuis adiudicatus fuit. Erat quidam eques auratus Ioannes Neuellus vir Catholicus & ciuibus ſuis charus: hunc Cromuelus cùm ob fidem Catholicam, tùm ob gratiam, qua Neuellus apud populum valebat, odio habens, Regi vt ſuſpectum detulit; eundemque alea cum Henrico ludentem (ſicut prius cum Rege conuenerat) ad cœnam inuitat, à cœna in carcerem abduci iubet, de carcere gladio feriendum curat. Alium quendam nobilem, cùm ad cauſam de capite dicendam compuliſſet, accidit vt eo die quo cauſa ageretur, Cromuelus podagra impeditus adeſſe non potuerit; quo factum eſt, vt nobilis ille ſicut erat innocens, facile abſolueretur: venienti tamen poſtea ad Cromuelum, vt gratias de more ageret, imò (inquit ille) gratias age tibiæ meæ, quæ niſi me impediuiſſent, ſecũdum merita tua tibi e-

Cromueli crudelitas.

D. Vilſonus.
D. Samſon.

R. Farmerus.

Io. Neuileus.

ueniſſet: homo ferus & barbarus, diſſimulare quidem potuit immanitatem ſuam.

Lex Cromueli in ipſū recidens.

De Cætero autem cauendum iudicans, ne iterum prædæ eiuſmodi, quas plurimas animo deſtinauerat, ex vnguibus laberentur, Henrico autor fuit legis ferendæ; vt ſi quis in poſterum etiam abſens atque indicta cauſa, læſæ maieſtatis damnaretur, non minus ritè damnatus haberetur, quàm ſi per duodecim-virale iudicium (quod in Angliâ ſolemne in primis habetur) condemnatus fuiſſet. Sed hîc operæ precium eſt iuſtiſſimum Dei iudicium ob oculos proponere, qui malum conſilium in ipſius conſultoris caput, primùm omnium conuertit.

Cauſæ cur Hēricum tædere cœpit Annæ Cliuenſis.

Henricus enim Annæ Cliuenſis tædio affici cœpit, cuius rei multæ extitere cauſæ: vna, quòd cum hoc ipſo anno oratores ſuos ad conuentum Smalcaldicum ſecundò congregatum legaſſet, vt Anglicanam religionem, quam appellabat reformatam, Proteſtantibus Germanis probaret; illud neutiquàm obtinere potuerit, quod ſuperbiſſimum eius animum vehementer
1 alienauit. Altera erat, quòd Carolus Cæſar ex Hiſpa-
2 nijs per Galliam iter faciens, in Belgium iam ſaluus peruueniſſet, & non ſolum Galliarum Regem peramanter in via conueniſſet ac placaſſet; verumetiam Gandauenſes non nihil antea tumultuantes, ſubito aduentu compeſcuiſſet, & Ducem Cliuenſem in magnum terrorem & anguſtias conieciſſet; vnde & Henricus timore etiam perculſus, cogitare cœpit de
3 ineunda iterum cum Carolo amicitia. Tertia ac maxima fuit, quod Anna Cliuenſis cùm Germana eſſet, nec Anglicanam linguam aut conſuetudinem noſceret; non potuit Henrici animum oblectare, aut blanditijs demulcere quantum eius effuſa libido poſtulabat: itaq; coniecit in oculos puellam aliam cui nomen

Catha-

Catharinæ Hauardæ fuit, cuius ducendæ cauſa Annã vel occidere vel omnino reijcere ſtatuit: voluit tamen primo, in Cromuelum, nuptiarum iſtarum autorem animaduertere; quod vt faceret, quanquam non deeſſent cauſæ, iniuit nihilominus ſecretò conſilium cum equite aurato clariſſimo Roberto Throgmortono, alijsque Cromueli inimicis, de crimine aliquo perduellionis reperiundo; occurrebat autem huiuſmodi. Conſiliũ contra Cromuelum.

Cùm Saxoniæ Dux & Haſſiæ Comes, alijque nonnulli Germaniæ Principes, arma in Cæſarem ſumpturi, Smalcaldicum primum fœdus inter ſe percuſſiſſent, ab Henrico impetrarant vt eidem fœderi ſubſcriberet: poſtea verò mutatis nonnihil rebus, Cæſar cum Henrico egit, vt non amplius illud fœdus tueretur, aut confirmaret; promiſit Henricus ſe facturum quod Cæſar poſtulabat: porrò cum Germaniæ Principes iterum Regem ſupplices ſollicitarent, vt idem fœdus cum eis renouaret; Henricus quidem palam noluit fidem Cæſari datã violare. At Cromuelus, vel quòd Henrici ſecreto iuſſu animaretur, vel quòd propter ſocietatẽ hæreſis Germanis gratificari cuperet; cùm non ignoraret Henricum ſibi à Cæſare timere, & moleſtè non laturum, ſi Cæſar bello Germanico detineretur, arbitratus illũ magis non audere, quàm non velle Germanico fœderi ſubſcribere; illius nomine ſubſcripſit. Vbi autẽ Cæſar hanc rem cum Henrico expoſtulaſſet, Henricus vero negaret ſuũ nomen in renouato fœdere haberi; Cæſar autem fœderis exemplum ad Regem mitteret; Rex pudore ſuffuſus, excuſationem aliam non inuenit, niſi vt diceret, id à Cromuelo ſe inconſulto, eſſe factum: quam occaſionem nactus Cæſar, alijs literis Cromuelum apud Regem grauiſſimè accuſauit; vnde Henricus modò, capitale id eſſe Cromuelo voluit, nullo ei permiſſo defenſionis loco, idq́;

Fœdus Smalcaldicum bis initum.

Cauſa mortis Cromueli.

Henrici fraus in Cromuelũ.

(vt multis videtur) ne hoc ipſum aliaque multa quorum Rex eum erat in comitijs accuſaturus, præcipiente vel conſcio Rege ſe feciſſe affirmaret.

An. 1540.

Cromueli deceptio & appræhenſio.

Octauo igitur idus Iulij, cum omnia iam ritè ad Cromueli interitum diſpoſita viderentur, Rex familiariſſimè eo vſus, & blandiſſimis verbis domum dimittens, iuſſit vt poſtera luce ad Eboracenſe palatium ſummo mane compareret, habere enim ſe non parui momenti negotia conſultanda. Venit Cromuelus magna pompa lætus, & inſigni clientum ſtipatus multitudine: ingreſſus Senatum vbi conſediſſet, & ſermonem nonnullis de rebus exorſus fuiſſet, Thomas Hauardus, Dux Norfolciæ, magnus Regni Mariſcalcus, & Catharinæ Hauardæ, quam Rex erat ducturus, auunculus, Cromueli ſermonem interrumpens; de his (inquit) Cromuele videbitur alias; nunc autem de te agendum eſt, cuius iniquitas ac proditio hanc ferè Rempublicam perdidit, eaque de cauſa ego tàm Regis quàm Reipublicæ nomine te compræhendo, iubeoque vt me ſequaris & in carcerem eas, quo vſque criminibus quorum accuſaris, ſatisfeceris; ſimulque pro more, virgula quam manu tenebat, Cromuelum Dux tetigit. Ille, rei ſubitæ euentu inexpectato obſtupefactus, vix verbum reſpondere poterat, ſed neceſſitate compellente, Ducem egredientem ſubſecutus eſt; Dux autem inſpectante vniuerſa multitudine quæ pro foribus ſtabat, cum militum præfecto, captiuum tradidit vt in arcem duceret. Atque hic fœlicitatis Cromueli finis fuit, poſt menſem tertium nondum elapſum, ex quo ad ſummam dignitatem Henricus eum euexerat.

Dux Norfolciæ.

Cromueli cõdemnatio ex ſua ipſius lege.

Decimo deinde die accuſante ipſo Henrico Rege, condemnatus eſt ab ordinibus Regni de quatuor flagitiorum generibus; nimirum, hæreſeos, perduel-

lionis,

lionis, feloniæ quam vocant (cuius generis ſunt furta, homicidia & ſimilia,) ac demùm quarto loco peculatus ſeu repetūdarum, mirabilique prorſus Dei iudicio factum eſt, vt Cromuelus omnium mortalium primus, ſecundum legem quam ipſe rogarat, abſens atque indicta cauſa de his omnibus condemnaretur: Nono vero deinceps die ad populum eductus, ſecuri percutitur, cui maioris contumeliæ cauſa, adiunctus fuit necis ſocius eodem loco & tempore, Gualterus Baro Hungerfordius, de ſcelere quodam infando condemnatus. Bona verò omnia quæ ad Cromuelum pertinebant, ſtatim publicè ſub haſta venierunt, famuli ad Regem deducti, ab eo dimiſſi fuerunt, ijs verbis, vt Dominum meliorem in poſterum quærerent.

Cromueli ſupliciū cum Barone Hūgerfordio.

Varij autem erant hominum ſenſus ac ſermones de hoc Regis facto. Alij enim mirabantur eius ſummum Vicarium, tàm recenter honoribus omnibus à ſua maieſtate inſignitum, & ipſis etiam Epiſcopis ac prælatis, auctoritate Eccleſiaſtica in cauſis etiam fidei & ſpiritalibus præſidentem, tàm repentè in tot genera flagitiorum, nominatim in hæreſim incidiſſe. Alij reſpondebant, non eſſe neceſſe vt caput Eccleſiæ Vicarium aſſiſtentiam haberet ſpiritus; ſatis eſſe quòd ſuæ maieſtati illud priuilegij concedatur. quæ cùm ſummi capitis prærogatiuam teneat, potuit Vicarij ſui capitis & errata corrigere, ceruices amputare. Alij tutiorem eſſe conditionem dicebant alterius Regis Vicarij, qui Inferni dicebatur, (ſupra enim monſtrauimus Franciſcum Brianum, Regium inferni Vicarium fuiſſe dictum,) illum enim florere, magnaque Regis gratia frui, dùm Cromuelus, qui Vicarius in cœleſtibus fuerat, ad inferos dimitteretur. Denique illud omnibus erat in ore: vidimus impiū ſuperexaltatum, & eleuatum ſicut cedros Libani; & tranſiuimus, &

Varij hominū ſermones ac ſenſus.

Duplex Henrici vicariu

ecce non erat; & quæſiuimus eum, & non eſt inuentus locus eius.

Legatio Henrici ad vxorē Annam.

Occiſo Cormuelo, Rex miſit eueſtigiò qui nunciarent vxori Annæ (quemadmodum dum ipſa poſtea Mariæ Reginæ narrare ſolebat, ad cuius tempora peruenit) non expedire multis de cauſis, vt diutiùs matrimonio coniungerentur. Et quanquàm maieſtati ſuæ non deeſſent legitimæ rationes, ob quas ſeueriùs ſuo iure cum illa agere poſſet, maximè quòd hæreſi deprauatam ſciret; tamen eam ſe illius ac Germaniæ principum rationem habiturum, vt ipſius arbitrio permittat, cauſam excogitare, propter quam à coniugio Regis honeſtè ſeparetur, modò id ſedulò celeriterque perficiat. Anna accepto hoc nuncio, cùm non ignoraret quantum eſſet periculi in contradictione ac mora, venit poſtridie in Senatum, & vltrò faſſa eſt, ſe antè nuptias Henrici cum alioquodam clancuium contraxiſſe; quod falſiſſimum tamen fuiſſe, ipſa poſtea Mariæ Reginæ conteſtata eſt. Audita Annæ confeſſione Comitiorum autoritate diuortium interpoſitum eſt inter Henricum & Annam; & Henrico facta libertas vt quintam vxorem pro arbitrio duceret: quod octauo deinde die fecit, accepta in matrimonium, Catharina Hauarda Ducis Norfolciæ ex fratre, nepte.

Repudiū & nuptiæ cum Catharina Hauarda.

Lex Henrici de nuptijs ab ipſo primum violata.

Illud verò perbellè accidit, quòd his diebus vigilantiſſimus hic Eccleſiæ paſtor Henricus, quò in poſterum ſciretur, quæ cui ritè nupta eſſet, legem ediderat perpetuam de nuptijs, Comitiorum etiam autoritate firmatā: qua ſtatuebatur; vt ſi quæ perſonæ in Leuitico non prohibitæ, (ad illud enim duntaxat præſcriptum, perſonarum gradus retulerat) ſolo conſenſu, per verba de præſenti matrimonium, nulla carnali copula ſubſecuta, contraxerint; eæ verò ambæ poſtea,

vel earum altera nuptijs cum altera perſona in Leuitico non prohibita contractis, carnali copula eaſdem conſummauerint; hæ poſteriores quas firmaſſet copula; non priores illæ, quas ſolus conſenſus ſtatuiſſet, ratæ atque legitimæ haberentur; adeò vt cùm olim iuris gentium fuiſſet regula, *Nuptias non concubitus, ſed conſenſus facit*; iam deinceps Henrici regula eſſe cœpit, *Nuptias, non conſenſus, ſed concubitus conſtituit*; & tamen ipſe legiſlator contra ſuum ipſius regulam, vxorem Annam Cliuenſem, cuius nuptias non ſolo conſenſu, ſed ſeptem etiam menſium concubitu firmauerat, eo ſolùm prætextu reiecit, ipſaque viuente altetam ſuperinduxit; quòd alteri, neſcio cui, conſenſum antea præbuiſſe fingeretur. Huius ergò legis tantopere poſtea ipſos puduit Proteſtantes, vt mortuo Henrico eam ipſi reuocauerint, atque irritam fecerint. Regulę cōtrariç de nuptijs

Atque Henricus quidem, quanquàm iam non ſolum à Bolenis, Cromuelo, cæteraq; hæreticorum domeſticorum peſte; verùm etiam ab Anna Cliuéſi, Principumq; Germanorum neceſſitudine liberatus, in amicitiam Cæſaris propendere inciperet, vxoremque nouam ex Catholica ſatis familia duxiſſet: quo ſumma tamen naturæ ſuæ ſuperbiſſimæ infælicitate, quam nunquàm videri voluit errasse, aut cuiuſquàm conſilium magis quàm ſuum ſecutus eſſe: ſtatuit cœptam in Catholicos crudelitatem proſequi. Vnde ad tertium calendas Auguſti, tres viri Catholici Theologiæq; Doctores, Thomas Abelus, Edouardus Pouellus, & Richardus Ferherſtonus, eo quòd ſereniſſimæ Catharinæ Reginæ cauſam olim defendiſſent, & nunc Regis poteſtatem Pontificiam non agnoſcerent, extremo ſupplicio affecti fuerunt: quo etiam ipſo die, tres hæretici Zuingliani, Barnus, Gerardus & Hieronymus Continuatio perſecutionis in Catholicos. Anno 1540. Tres inſignes martyres cū tribus hæreticis permixti.

perdit presbyteri, ob hæreſim Zuinglij mortem obierunt. Factum eſt autem Henrici iuſſu, in maiorem religionis contemptum, vt bini & bini vimineis cratibus innexi, per plateas ad locum ſupplicij traherentur, ſic vt ſinguli Catholici cū ſingulis hæreticis in eadem crate coniungerentur; quod DEI ſeruis ipſa morte grauius ac intolerabilius videbatur. Cùm autem Palatinus quidam ex Henrici aula, hos ſic ad mortem duci cerneret, aliumque ab altero ſe auertentem, vultuque & voce conſortium deteſtantem, petijt quænam cuique cauſa mortis eſſet; cumque accepiſſet, alios ob religionem Catholicam defenſam, alios ob eandem impugnatam morti eſſe adiudicatos: næ (inquit) in poſterum ego Regiæ religionis ero; hoc eſt, nullius.

Palatini cuiuſdã dictum.

Quarto autem nonas Auguſti Laurentius Cochus Prior cœnobij Dancaſtrenſis, vnà cum tribus monachis, & duobus laicis, Egidio Horno & Clemente Philpotto; quòd nollent Eccleſiaſticum terreni Regis primatum iuratò confiteri; excluſi è terris, ad cæleſtem æterni Regis gloriam tranſmiſſi ſunt.

Martyres ſex.

Anno vero domini quadrageſimo primo ſupra milleſimum, & quingenteſimum, habita ſunt Ratisbonæ imperij comitia, præſente Carolo Imperatore de aliqua concordia in negotio religionis, ſi fieri poſſet, ineunda, cuius etiam rei cauſa Paulus tertius Pontifex, rogatu Cæſaris doctiſſimum virum Cardinalem Contarenum cum legati auctoritate eò deſtinauerat. Rex etiam Henricus iam non aliorum modò, ſed propriæ etiam impietatis, aliquo modo ſecundum ſæculum pertæſus, ad hæc Ratisbonenſia comitia miſit Henricum Cneuettum, equitem auratum, & Stephanum Gardinerum Vindonienſem Epiſcopum, inſignis doctrinæ & ingenij admirabilis virum, partim vt ſu-

Anno 1541.

Comitia Ratisbonenſia.

am in fidei negotio moderationem certis Germaniæ Principibus probarent, qui eum in nouo Euangelio aſſectando tarditatis accuſabant; præcipuè verò, vt eū videret ſe neque Catholicis, neque Proteſtantibus, propterea quòd cum neutris plenè communicatet, gratum eſſe; iam deinceps rationem quandam cum Cæſare inirent, qua ipſi vnitus, & Pontifici Romano per eum reconciliatus, perfectam Catholicæ fidei regulam, qua nihil verius, nihil certius eſſe ſciebat, abſque vlla ſimulatione tandem ſequeretur. Et huc quidem adegit illum vis conſcientiæ, quam veteres non immeritò adæquatuut mille teſtibus. Cæterùm quoniam volebat Rex ſaluo ſuæ maieſtatis honore, hoc eſt, abſque publica tàm conteſtati criminis confeſſione, abſque pœnitentiæ actione, abſque rerum ab Eccleſijs CHRISTI ablaturum reſtitutione, in vnitatem Catholicam recipi, hoc autem & Canones vetarent, nec ſaluti æternæ ipſius expediret; iſta omnis cogitatio ad nihilum recidit, quia gloriam hominum magis quàm DEI adamauit. Reconciliatio ab Henrico tentata.

Quemadmodum vero ipſe Rex neque DEO, neque primæ vxori fidem ſeruauerat; ſic etiam vxores ipſius fidem viro ſuo in matrimonio datam violarunt. Ecce enim iam Catharina Hauarda, quam nondum biennio toto vxorem habuerat, adulterij apud regni ordines ipſo etiam Rege accuſante conuicta, cum mœchis ſuis Thoma Culpepero & Franciſco Dirrhamo neci datur. Cumque illi non ſolum poſt regias nuptias, verùm & antea, Catharinam Hauardam cognouiſſe dicerentur, ne quid ſimile in poſterum contingat, lex autoritate comitiorum fertur; vt ſi qua deinceps mulier pro Virgine à Rege habita, & ita in matrimonium accepta, nec verè virgo eſſet, nec ipſa, nec alij qui eam violaſſent, ſtuprum illud Regi patefeciſſent, omnes Catharina quinta vxor ab Henrico occiditur. Lex pro vxoribus Regijs.

velut læſæ maieſtatis rei, pœnas mortis ſubirent. Cæterùm ne Rex turpiter iterum in virgine cooptanda erraret, Catharinam Parram viduam, Baroni Latimero priùs nuptam, quæ Comitis Eſſexiæ, poſtea Marchionis Northantoniæ ſoror fuit, in ſextam vxorē accepit; hoc ſolo beatam, quòd Rex priùs è vita ſublatus eſt, quàm ex vita ipſam (id quod in animo habuiſſe dicitur) ob hæreſis crimen ſuſtuliſſet. Iam enim ex duabus anteà Catharinis, alteram repudiauerat, alterā gladio feriēdam curauerat; idem ipſum fecerat de duabus Annis: & eadem ipſa merces, ſine dubio, huic tertiæ Catharinæ expectanda fuiſſet; niſi mors breui ſubſecuta bonum Regis propoſitum impediuiſſet.

Catharina Parra ſexta Hērici vxor.

Anno 1542.

Atque hoc ipſo tempore, dum Rex Henricus, rebus vxorijs tam miſerè domi implicatur, Reſpublica Chriſtiana maximis & periculoſiſſimis ardebat bellis. Franciſcus enim Galliarum Rex, inito fœdere contra Cæſarem, cùm Chriſterno Daniæ, Guſtano Sueciæ, & Iacobo Scotiæ, Regibus, quintuplici exercitu bellum ei mouebat; Germaniæ etiam Proteſtantes eodem tempore arma ſumpſerant, ſimulque Solimannus Turca, duobus in locis vehementiſſimè vrgebat. In Africam enim copias ingentes ad Hiſpaniam Italiamque infeſtandas miſerat, ipſe verò in Pannoniam progreſſus ciuitatem Budam Hungariæ Metropolim occupauerat, totoque illo regno in ditionem ſuam redacto, Auſtriæ, Tranſiluaniæ, cæteriſque vicinis regionibus imminebat; adeò vt vniuerſus iam orbis contra vnum Cæſarem conſpiraſſe videretur. Qua temporis opportunitate ad commodum ſuum vti volens Henricus, offert ſe ad partes Cæſaris, à quo facilè ac libenter admittebatur. Deinde ad decimum Calendas Februarij edicto publico totius Hiberniæ ſe Regem dixit, quod tam Galliarum quam Scotiæ Reges non mediocriter

Miſerrimus orbis Chriſtiani ſtatus.

Henricus Regem Hiberniæ ſe dicit.

offen-

offenſurū ſciebat; maximè vero Scotum, qui aliquam Hyberniæ partem ad ſe pertinere contendebat: ad eum autem diem Angliæ Reges, Hyberniæ tantùm Domini, Pontificum Romanorum conceſſione, ab annis ferè quadringentis dicti fuerant.

Circa annum enim incarnationis dominicæ, centeſimum & ſexageſimum ſupra milleſimum, cùm Petri Cathedram teneret * Hadrianus quartus natione Anglus, qui ſanctitate ac prædicatione ſua Noruegiæ Sueciæque regna ante Pontificatum, ad CHRISTI fidem conuertat: Hyberni, qui initio ſtatim poſt Chriſtianam religionem acceptam, ſe ſuaq; omnia in Pontificis Romani ditionem dederant, nec quenquàm alium ſupremum Hyberniæ Principem ad illud vſque tempus præter vnum Romanum Pontificem agnouerant; cum iam inteſtinis multorum regulorum ac tyrannorum bellis vehementer affligerentur, & eorum nonnulli magnaq; pars populi, pacis potiundæ cauſa, & ne alijs ſubeſſent, Henrico ſecundo Anglorum Regi, ſub quo diuus Thomas Cantuarienſis poſtea martyrium paſſus eſt, & qui tunc Hyberniam magno cum exercitu ingreſſus fuerat,) parere cuperent: Vtriuſque partis nomine; id eſt, tàm Regis qàum ſuorum Principum ac Epiſcoporum, ab Hadriano Pontifice ſupplices petierunt, vt ad tollendas controuerſias ac ſeditiones quas ipſi ferè perpetuas ex regulorum multitudine habebant; ad conſtituendum etiam Chriſtianæ religionis meliorem cultum, præcipuè in matrimonijs contrahendis ac colendis, qui bellorum conſuetudine valde fuerat deprauatus, dignaretur ſua ſanctitas Henrico Regi, qui nonnulla iam Inſulæ loca, ſui ac ſuorum; hoc eſt, Roberti Fiz, Stephani & Richardi Chepſtoenſis Comitis armis acquiſita tenebat, totius Hyberniæ dominiū concedere; quod Pontifex

* Hadrianus 4. antea Nicolaus Breaſpear ex oppido Lāgley propè S. Albanum.

Hiberni quomodo Pontifici & Regi Angliæ ſubſunt.

Hyberniæ dominium Angliæ Regibus conceditur.

cùm his alijſque de cauſis, tum etiam quia nihil inde emolumenti accipiebat, nec ſine magnis ipſis ſumptibus tàm remoto Regno ſuccurrere poterat, haud grauatè conceſſit, certis tamen conditionibus adiunctis; quibus tàm ipſe Henricus quàm omnes eius poſteri, Regnum illud tenerent, & ſibi ab Apoſtolica ſede donatum agnoſcerent: quas conditiones cum Henricus Hyberniq; principes ac populus binis in Comitijs, primo Dublini; deinde Caſſelli celebratis, iuratò approbaſſent; Rex Angliæ, *Hyberniæ Dominus* authoritate Apoſtolica declaratur.

Reges Angliæ Hybernos grauant.

Poſtea vero cùm Reges Angliæ præſcriptas à ſede Apoſtolica cõditiones legesq; in Hibernia gubernanda non obſeruarẽt, maximè verò Edouardus ſecundus, (qui ob malè geſtam rempublicam tandem ab Anglis ipſis Comitiorum authoritate exutus eſt Imperio) Hybernos varijs modis premeret & affligeret: illi pro ſuo iure ad Romani Pontificis authoritatem recurrebant, querelas apud eum, tanquam principem ac iudicem ſupremum deponentes; quibus commotus * Ioannes Papa Vigeſimus ſecundus, natione Gallus (qui Platinæ tertius & vigeſimus numeratur) circa annum domini milleſimum, trecenteſimum & vigeſimum, hunc ipſum Edouardum Regem grauiſſimè monet, vt ab huiuſmodi grauaminibus ac iniurijs abſtineret, ipſarumque conditionum exemplar, quibus Angliæ Reges, Hyberniam regendam ac moderandam acceperant, ad illum tranſmiſit; inter cætera verò hæc ipſa verba habet conſtitutione quinta.

* Ioan. 22. Iacob Caturcen. antea dictus 20 conſtitutiones ſcripſit, quas extrauagantes dicunt.

Ioannis Papæ literæ ad Regem Angliæ de grauaminibus Hybernorum.

Ecce, fili, quaſdam recepimus literas directas pridem per Hybernicos Magnates, & populum, dilectis filijs noſtris Anſelmo titulo ſanctorum Marcellini & Petri, presbytero, & Lucæ, S. Mariæ in via lata Diacono, Cardinalibus, Apoſtolicæ ſedis nuncijs, & per eos

nobis

nobis ſuis interclusas literis, deſtinatas:in quarum ſerie vidimus inter cætera contineri, quòd cum fœlicis recordationis Hadrianus Papa prædeceſſor noſter, ſub certis modo, & forma diſtinctis apertius Apoſtolicis literis inde factis, claræ memoriæ Henrico Regi Angliæ, progenitori tuo, Dominum Hiberniæ conceſſiſſet: ipſe Rex ac ſucceſſores ipſius, Reges Angliæ, vſque ad hæc tempora modum & formam huiuſmodi non ſeruantes, quinimo eos tranſgredientes, in debitè afflictionibus & grauaminibus inauditis importabilium ſeruitutum ipſos diutius oppreſſerunt. Nec fuit hactenus, qui reuocaret illata grauamina, aut errata corrigeret: non fuit quem pia compaſſio ſuper eorum contritione moueret; quamuis ſuper his ad te recurſus habitus fuit, & clamor validus oppreſſorum aures tuas quandoque pulſarit, &c.

Hæc dilectiſſime fili, ſi veritate nitantur, tantò nimirum infeſtiora noſtris accedunt affectibus, quantò deſideramus intenſius, vt tibi proſpera cuncta cedant. Circa illa verſari ſedulo debes; eaq; promptis affectibus exequi, quæ tuo ſint placida creatori, & ab omnibus abſtinere ſollicitè, per quæ contra te debeat prouocari DEVS *ipſe ac* DOMINVS *vltionum, qui gemitus afflictorum iniuſtè, minimè deſpicit; & qui propter iniuſtitias peculiarem ſuam deiecisse deſcribitur populum & * tranſlationem feciſſe regnorum, &c.* Paterna & grauis Pontificis admonitio.

Atque ſic tandem poſt longam exhortationem grauiſſimamque admonitionem concludit: *Vt autem de prædictis grauaminibus & querelis, quibus prædicti innituntur Hybernici, tuis ſenſibus innoteſcat ad plenum; præſcriptas literas miſſas Cardinalibus antedictis, cum forma literarum quas prædictus Hadrianus prædeceſſor noſter eidem Henrico Regi Angliæ, de terra Hyberniæ conceſſit, tuæ magnitudini mittimus,* * Et hic postea priuatus fuit Regno. Exemplar literarum conceſſionis Hyberniæ.

præſentibus incluſis. Datum Auinioni duodecimo calendas Septembris, anno Pontificatus noſtri decimo.

Atque hæc quidem hoc loco adijcere voluimus, quo manifeſtum fieret, non ſolum quàm ingratè Henricus, qui Dominium Hiberniæ à Pontifice Romano acceperat; verum etiam quàm iniuſtè ac inſolenter tùm maximè Hyberniæ Regem, authoritate à ſede Apoſtolia deriuata, (nam aliam nullam habuit,) creare ſe voluit; cum omni poteſtati Apoſtolicæ, tàm ſpirituali quàm temporali Romani Pontificis ipſe palam renunciaſſet, aliosque renunciare legibus latis coëgiſſet; qua etiam impudentia hodierno die Elizabetha Henrici filia, impietatem patris ſecuta, defenſorem ſe fidei (ſi dijs placet) appellari vult; cùm illa tamen fidem modis omnibus impugnet ac perſequatur; propter cuius defenſionem contra eoſdem errores quos ipſa amplexatur Leo decimus Pontifex maximus, illum titulum *Defenſoris fidei* Henrico Regi aſſignauerit: ſic enim habetur in ipſa Pontificis ad Henricum octauum conſtitutione.

Quàm ridiculè Elizabetha dicatur fidei defenſor.

Ex Leonis Pp. x. conſtitutione. 45.

Cùm nuper dilectus filius Ioanes Clercus maieſtatis ſuæ apud nos Orator in conſiſtorio noſtro coram venerabilibus fratribus noſtris ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalibus, librum quem maieſtas tua fidei Catholicæ zelo accèſa, ac deuotionis erga nos, & hanc ſanctam ſedem feruore inflammata, contra errores diuerſorum hæreticorum ſæpius ab hac ſancta ſede damnatos, nuperq́ per Martinum Lutherum ſuſcitatos compoſuit, nobis examinandum, & authoritate noſtra approbandum obtuliſſet; ac luculenta oratione expoſuiſſet, maieſtatem tuam paratam eſſe, vt quemadmodum veris rationibus & irrefragabilibus ſacræ ſcripturæ ac ſanctorum Patrum autoritatibus notorios errores eiuſdem Martini confutauerat; ita etiam omnes eos ſequi ac de-

Facta & promiſſa Henrici.

fendere præſumentes, totius regni ſui viribus & armis perſequatur, &c. Nos, qui Petri, cui Dominus gregis ſui curam ſupremam commiſit, ſucceſſores ſumus; & in hac ſancta ſede, à qua omnes dignitates ac tituli emanant, ſedemus; habita ſuper his cum eiſdem fratribus noſtris matura deliberatione; de eorum vnanimi Conſilio & aſſenſu, maieſtati tuæ titulum hunc, videlicet, FIDEI DEFENSOREM *donare decreuimus; prout te tali titulo per præſentes inſignimus; mandantes omnibus* CHRISTI *fidelibus, vt maieſtatem tuam, hoc titulo nominēt; & cùm ad eam ſcribunt, poſt dictionem, Regi, adiungāt, Fidei Defenſori.* Titulus defenſoris fide

Et profectò, huius tituli excellentia & dignitate, nullum neq; dignius neq; maieſtati tuæ conuenientius nomen, conſideratis meritis excogitare potuiſſemus: quod quoties audies, aut leges, toties propriæ virtutis optimiquè meriti tui recordaberis; nec huiuſmodi titulo intumeſces, vel in ſuperbiam eleuaberis, ſed humilior, & in fide CHRISTI, *& deuotione huius ſanctæ ſedis, à qua exaltatus fueris, fortior & conſtantior euades; ac in* DOMINO *bonorum omnium largitore, lætaberis, perpetuum hoc & immortale gloriæ tuæ monumentum, poſteris tuis relinquere, illisq; viam oſtendere, vt ſi tali titulo ipſi quoque inſigniri optent, talia etiam opera efficere ſtudeant, &c. Datum Romæ apud ſanctum Petrum anno incarnationis Dominicæ milleſimo, quingēteſimo, vigeſimo primo, quinto idus Octobris. Pontificatus noſtri anno nono.* Paterna Pōtificis admonitio, & cauſæ tituli.

Ex his intelligi poteſt, quo iure Elizabetha quæ Angliam tenet, Defenſor fidei dici debeat; cùm Lutherum, Zuinglium, Caluinum, eorumque errores quos Henricus pater tantopere impugnabat, illa defendat; fidemque Catholicam, ob cuius propugnationem illi titulus Defenſoris aſſignabatur, iſta odio armiſque

pro viribus proſequatur: ſed reliqua quæ de Henrico ſuperſunt, percurramus.

Is nouis honoribus ſibi arrogatis, vt aliquam ſuæ potentiæ oſtentationem faceret, tàm Galliæ quàm Scotiæ eodem ferè tempore bellum indixit: domi etiam in Catholicos perſecutionem renouauit. Initio enim menſis Martij, Germanus Gardinerus qui Stephano Vintonienſi Epiſcopo à ſecretis fuit, & D. Lareus Chelſenſis Parochus, (qua ex parœcia Thomas Morus fuerat) Ioannes etiam Irlandus presbyter, qui eidem Moro à ſacello extiterat; & paulò pòſt Aſhbæus quidam, martyrio affecti ſunt, quòd Regis primatum in rebus Eccleſiaſticis locum habere negarent.

Subſecutus eſt annus Domini quadrageſimus quartus, ſupra milleſimum & quingenteſimum, & trigeſimus ſextus Henrici Regni; quo oſtendere voluit miſericors & iuſtus DEVS quàm inuiſæ ſibi fuerint, & quàm ipſi Regi in hoc etiam mundo inutiles, omnes illæ rapinæ quas de Eccleſia CHRISTI fecerat. Cùm enim tot ac tanti monaſteriorum in Anglia theſauri eſſent, vt eorum vel decima pars, etiam auariſſimi Regis mentem explere potuiſſet: tamen Henricus cùm theſauros vbique omnes; cùm cruces argenteas, aureas, omniaque ſacra vaſa; cùm altarium ornamenta; cùm omnem ſuppellectilem penè mille monaſteriorum; cùm omnia prædia, fundos, fructus, iura, & actiones in ſuam poteſtatem redegiſſet; cùm præterea decimas & annatas omnium beneficiorum, per vniuerſam Angliam exigeret; & adeò cùm ipſum plumbum, ligna atque lapides monaſteriorum vbique venderet, ex eoque debuiſſet in æternum omnia ciuibus ſuis tributa & vectigalia remiſiſſe (id quod ſe facturum ſimulabat, vt ciues eò libentius in monaſterijs euertendis ipſius li-

Theſauri ex monaſterijs.

bidini

bidini aſſenſum præberent) imò cùm debuerit quocunque Chriſtiani orbis Rege, argenti præſertim & auri ditior extitiſſe: tamen adeò in contrarium ca res ex DEI iuſtiſſima voluntate ceſſit; vt multò pauperior intra paucos annos poſt expilationem iſtam fuerit, quàm vnquàm ante, aut ipſe aut maiores eius fuerunt.

Quin ille ſolus, vt ex ijs quæ in hac hiſtoria narrantur, ex actis Regum Angliæ, annalibusque conſtat, plura tributa & vectigalia ciuibus ſuis impoſuit, quàm omnes ſimul Reges per quingentos ante annos fecerant. Cumque ſtantibus adhuc monaſterijs, vulgò Pſeudoeuangelici & impij adulatores iactitarent, neminem in Anglia pauperem deinceps fore, ſi ſemel clauſtra ſacra diſrumperentur, & theſauri quibus abbates incubarent, prædiaque & agri quibus pauci iam monachi alerentur, in manus plurium deuenirent; adeò nihil eorum reipſa extitit, vt pro ſingulis qui antea oſtiatim victum quæritabant, nunc viginti ad minimum non modo idem vitæ genus ſequantur, ſed etiam quod miſerrimè quæritant, vix & ne vix inueniant. Quid? quòd, cùm pecunia numerata ex tam puro argento eatenus in Anglia conſtitiſſet, vt non niſi vndecima ferè pars ex cupro & ſtanno adderetur idque moderandi & commiſcendi cauſa, quò faciliùs characterem impreſſum ſuſciperet: poſt illum diem per gradus quoſdam ab Henrico inchoatos, eò res demum redacta eſt, vt tandē vix duæ argenti vnciæ cum vndecim cupri & ſtanni commixtæ reperirentur.

Tributa impoſita ab Henrico infinita.

Pecunia adulterata.

Vt autem res vniuerſa meliùs intelligatur, conſideret lector, quot modis & artificijs vſus ſit Henricus, poſt Eccleſiaſticorum bonorum rapinas ac ſacrilegia, vt egeſtatem ſuam reficeret, populumq; expilaret, illis

Variæ artes Hērici ad expilandum populum.

ipſis(inquam)ſex vel ſeptem miſerrimis annis, quibus
1 Tributum. poſt euerſionem cœnobiorum vixit. Primò enim(vt
antea annotatum eſt) *eo* ipſo anno quo monaſteria
inuaſit, tributum grauiſſimum & inauditum populo
impoſuit, quo vnuſquiſque bonorum quæ poſſidebat,
2 Mutuum. pluſquam tertiam partem fiſco Regio ſolueret; quod
genus expilationis non rarò poſte*a* exercuit. Deinde
anno regni trigeſimo quarto, aliam formam excogi-
tauit, qua æſtimatis bonis, ſinguli qui ſupra ducentos
aureos, in bonis aut poſſeſſionibus habere dicerentur,
egregiam quandam pecuniæ ſummam, pro faculta-
tum magnitudine, Regiæ maieſtati darę mutu*o* coge-
3 Beneuolētia. rentur. Anno vero ſequente tertium genus inuentum
eſt, vt omnes nimirum ad ſtudium animumque bene-
uolum erga Regiam maieſtatem teſtificandum, pro
rata bonorum portione ſponte pecunias contribue-
rent, vnde & beneuolentiæ nomine hoc tributum ap-
pellabatur. Exactores tamen ſeueriſſimi huic beneuo-
lentiæ colligendæ aſſignabantur; qui non ſolùm quod
dabatur acciperent, verum etiam vnicuique quantum
eſſet ſoluendum, præſcriberent, quorum ſi quis fortè
eorum poſtulatis non ſtatim acquieſceret, eum vt ma-
leuolum & Regiæ cauſæ minimè fauentem caſtiga-
bant. Londini verò Richardum Redum ſenatorem ci-
uitatis, hominem *à* rebus bellicis alieniſſimum, ad bel-
lum Scoticum proficiſci coegerunt, (vbi breui poſt ab
hoſtibus eſt captus) ea ſola de cauſa, qu*o*d ſummam pe-
cuniæ ab exactoribus conſtitutam, iniquam ſibi videri
dixiſſet, quo etiam de crimine Gulielmum Rochum e-
quitem auratum, ex eodem ſenatu Londinenſi in car-
cerem coniecerunt.

Sed quartum expilationis genus quod modò dice-
4 Monetę adulteratio. mus, cætera omnia, cùm vtilitate, t*ù*m iniquitate e-
tiam ſuperauit. Primò enim Rex Henricus, c*ù*m in

Gallias

Gallias ad obſidendam Boloniam expeditionem ſuſciperet, tamq́; ingentem pecuniæ vim in theſauris haberet; tàm auri quàm argenti precium non parū auxit, vt ſic pecuniæ ſuæ magnitudo creſceret. Deinde verò cùm partim per tributa indicta, partim per feudorum annuos cenſus, partim per eorum quæ in portus inuehuntur vectigalia, partim per commiſſa & caduca, quantam maximam potuit pecuniæ ſummam in ſuas manus redegiſſet, tùm iterum nouam cudit monetam, multo minus puram & ſinceram, quàm priorem; adeò vt cùm adhuc minus adulterata eſſet, tamen quarta parte ab illa prioris bonitate deficeret, nihilominus poſtea multò deprauatior facta. Iam vero vt priorem monetam probatam de ſingulorum manibus quoad poterat auferret, & in ſuas transferret; plus aliquantò in ſingulas vncias quàm vulgò eam æſtimaſſent, ei daturum ſe obtulit, qui eam ad ærarium argenteamuè officinam attuliſſet. Soluit autem nō modò magiſtratibus, miniſtris, militibus; ſed etiam illis ipſis qui veterem monetam ei vendebant, noua illa minùs proba moneta. Qua fraude effecit, vt à ſingulis, quibuſcum ei pecuniarium negotium erat, non decimum, non quintum, ſed quartum quemlibet denarium velut tributi nomine caperet. Cumq́ue hic dolus bene ei ſuccedere videretur, magis & magis pecuniam ſemper commiſcuit & corripuit, donec impleſſet menſuram dierum ſuorum. Porrò ſpiritus ſanctus in ſacra ſcriptura præmonuit, eos qui hoc modo aliena bona expilant, nunquàm poſſe fideles Chriſti miniſtros eſſe. Nam & CHRISTVS ait, *Qui iniquus eſt in modico* hoc eſt in diſpenſandis huius ſeculi bonis *& in maiori*; hoc eſt, in ſpiritualibus diſpenſandis *iniquus eſt.* Et Iſaias exclamat, *Argentum tuum verſum eſt in ſcoriam, Principes tui infi-*

Henrici fraus & dolus.

Lucæ 16.

Iſaiæ .1.

deles

deles, ſocij furum. Atque hæc Henrici fraus etiam ad ſolos ſchiſmatis ſui hæredes qui Verbum etiam DEI adulterarunt, pertranſijt; vt poſtea declarabimus. Edouardo enim regnante, huic eidem pecuniæ ab Henrico inductæ, media pars præcij ſubito edicto ablata eſt; ita vt qui minas centum hodie haberet in pecunia numerata, poſtera die non niſi quinquaginta poſſideret. Elizabetha vero deinde ad regnum euecta, aliam eiuſdem partem mediam attificio non diſſimili populo abſtulit, nihilque valere ampliùs hanc patris ſui adulteratam pecuniam, ſed vniuerſam ad ærarium ſuum reduci, iterum cudendam voluit: adeò vt populus totius precij non ſemel iacturam fecerit.

Henrici liberi hæretici patris ſequũtur fraudes.

Anno 1545.

Porro cùm hæc omnia latrocinij furtique genera Henrici luxui non ſufficerent, indictis ad octauum calendas Decembris Comitijs publicis, impoſuit vniuerſis auctoritate publica, tàm Decimam quàm Quindecimam ſibi ſoluendam, ex omnibus cenſibus annis totius Angliæ; ex bonis vero mobilibus, duas integras Decimas. Eorundem etiam Comitiorum aſſenſu & authoritate, (cum nemo ei reſiſtere auderet) poteſtatem ſummam accepit, in Procotrophia & Xenodochia; in omnia etiam Noſocomia, Seminaria & ſtudioſorum Collegia; in omnes denique Miſſarum fundationes, ſacraſque oblationes, quas fideles vt ſibi ſuiſque defunctis ritu Chriſtiano parentaretur feciſſent aut ſtatuiſſent: vt dum viueret, de his omnibus eorumque bonis, Baſilieis ædificijs, ac annuis cenſibus pro ſuo arbitratu ſtatueret ac diſponeret; adeò, vt iam nihil ei ſupereſſe ampliùs in vniuerſo regno videretur, ex quo pecuniam conflare poſſet, niſi aut viuentium capita aut morientium ſepulturas vendere cogitaret.

Hoſpitalia & collegia Henrico data.

Atque hæc fuit vltima Henrici immanitas; quam opere tamen complere Devs non permiſit, cùm mors illum perueniret, ad quam quò magis properare videretur, eò magis ſæuum & atrox ingenium eius apparebat: adeò vt vix integro menſe priuſquam moreretur, Thomam Hauardum Norfolciæ Ducem ſenio ferè confectum, quo vſus fuerat non ſolum in omnibus bellis ac reipublicæ negotijs, verumetiam ad diuortium ſuum nonnihil promouendum, & ad Roffenſem Morumque iudicio condemnandos, iam omnibus peractis ex aula eiecit, perpetuiſque carceribus adiudicauit. Filium vero eius maiorem natu Henricum, qui Surtiæ Comes dicebatur, virum magnarum dotum præſtantia ſingularem, ſecuri percuſſit: magis ad hoc ab hæreticis inductus, qui viros Catholicos tam eximiæ potentiæ Henrici manu auferri volebant; quàm quòd illi quicquam in Henricum deliquerant. Mors Ducis Norfolciæ & filij.

Sed & in hoc iuſtum extitit & mirabile Dei iudicium, quòd tam iſte, quàm omnes ferè alij, qui illicitis obſequijs nimium Henrico placere ſtuduerant, ab ipſo poſtea afflicti fuerint; vt veriſſima ſemper ſit illa ſententia, *Per quæ quis peccat, per eadem caſtigatur.* Ecce enim hi duo Hauardi, qui Regis voluntati licet iniquiſſimæ, nunquam defuerunt, nunc ſumma ab eodem calamitate inuoluuntur. Filius eitam primogenitus eiuſdem Comitis Surtiæ, cui Thomæ nomen fuit, per Mariam deinde Reginam paternæ dignitati ac principatui reſtitutus, ab Elizabetha poſteà, (quam & in religione mutanda non parum iuuerat,) capite plexus eſt, eiuſque filius ac frater ab eadem etiamnum hodie carceribus tenentur; atque hæc eſt gratia ab Henrico Annæque Bolenæ ſobole, familiæ Nor- Iudicia Dei in illos qui Henrico adhæſerant.

folcienſi relata; ob interpoſitam operam, ad Henrici diuortium ac vxore ſereniſſima Catharina promouendum.

Omnes male uerterunt, qui diuortium iuuerant.

Qua in re hoc omni animaduerſione dignum ſanè eſt, quòd nullus ferè qui partem aliquam inſigniorem in peccato illo habuit, diuinæ vindictæ ſeueritatem euaſit. Nam de familia nobiliſſima Norfolcienſi iam vidimus; De progenie vero Suffolcienſi vt fuerit delata, videbitur poſtea. De Volſæo Cardinale, cauſa prima mouente; De Anna Bolena cauſa finali & obiectiua; de Graio, Caræo, & Huttono Conſiliariis; De Thoma Georgioque Bolenis cooperantibus; de Noreſio, Bruertono, Veſto, & Smetono adhærentibus & iuuantibus; De Cromuelo denique inſtrumento principali, vt omnes ferè iſti ab Henrico ipſo extincti fuerint, hæc iam hiſtoria manifeſtum fecit. Solus Cranmerus Archiepiſcopus Cantuarienſis, qui perfidè ſententiam diuortij interpoſuit, locumque fecit nouis nuptijs, diuina prouidentia Mariæ Catharinæ filiæ reſeruatus fuit, vt ab illa iuſtiſſimo iudicio tàm hæreſeos quàm perduellionis legitimè condemnatus, flammis traderetur. Hinc ergo diſcant mortales iuſtitiam colere, & principum voluntates, mandatis Dei non anteferre. Nunc ad Henricum reuertetur oratio.

Iterũ Hẽricus de reconciliatione cogitat.

Is cùm iam grauiori ægritudine præmeretur, nec facile ſperaret ex ea liberari ſe poſſe; videns qua cupiditate, vel quo potius furore vinculum vnitatis Eccleſiaſticæ diſſoluiſſet, cum Epiſcopis nonnullis priuatim agere cœpit, de ratione qua iterum Sedi Apoſtolicæ, ac per eam reliquis gentibus Chriſtianis conciliari poſſet. Verum hic videre licet ſeueritatem Dei in eos qui aut prudentes ceciderunt, aut in peccatis ſuis altè obdormierũt. Præterita enim Henrici cru-

Rom. 11

delitas

delitas fecit, vt nemo iam illi fidele conſilium dare, nemo ſui pectoris ſenſa patefacere, nemo veritatem aperire auderet. Sciebatur enim multos neci datos eſſe, cùm priùs aut illi, aut Cromuelo, etiam iuſſi, liberè quòd ſentiebant loquerentur. Itaque nunc quoque vnus ex Epiſcopis vtrùm inſidiæ ipſi ſtruerentur incertus, reſpondit; Regem omnibus viris ſapientiorem eſſe, illum Diuino conſilio Pontificis Romani Primatum abdicaſſe, nec iàm habere quòd timere debeat, cùm publica Regni lege iudicium illud confirmatum ſit.

Epiſcopi diſſimulatio.

Stephanus autem Gardinerus Vintonienſis Epiſcopus ſeorſim Regi ſuaſiſſe dicitur, vt ſi fieri poſſet, ordinibus Regni conuocatis, rem tanti ponderis cum illis communicaret. Sin ad eam rem ſpacium temporis non daretur, ſaltem animi ſui ſententiam ſcripto proderet, ibique conſciẽtiæ ſuæ teſtimonium exponeret. Devm ſolo cordis voto contentum eſſe, quando res propter aliquod neceſſarium impedimentum expediri non poſſet. Sed cùm is ſemel diſceſſiſſet, aderat mox ingens paraſitorum turba, qui veriti ne ſi obedientia Pontifici Romano redderetur, ipſi bonis Eccleſiaſticis exciderent, Regi omninò perſuadebant, ne ſcrupulum talem in animum irrepere pateretur. Et facilè quidem à bono propoſito reuocatur; qui non eſt in charitate fundatus & radicatus. Ad nihil igitur aliud valuit hæc Henrici cum Epiſcopis de reſtituẽda vnitate Eccleſiæ oratio: quàm vt ſe hactenus retinẽte conſcientia diuiſum ab Eccleſia Romana fuiſſe; & ideò, dum agnitam veritatem oppugnaret, in Spiritum ſanctum peccaſſe patefaceret.

Gardineri conſilium.

Paraſitorum conſilium.

Ne nihil tamen boni in vniuerſa vita feciſſe videretur, neue iam moriens nullam ſui memoriā apud pauperes relinqueret; voluit, beneficium quoddā egregi-

Hērici munificentia in fine vitæ.

um, vt videbatur, in ciuitatem Londinenſem conferre. Itaque tertio nonas Ianuarij, vigeſimo nempe & quinto die ante mortem, iuſſit aperiri ac purgari Eccleſiam Fratrum ſancti Franciſci, quæ poſt euerſionē monaſterij ad eum vſque diem clauſa, omniq́ue ſpurcicie oppleta remanſerat, voluitq́ue Miſſam in ea celebrari, eamq́ue parochialem fieri; quo ipſo die Epiſcopus de Rocheſter Regis eleemoſynarius, pro concione ad populum, Regis pietatem ac munificentiam collaudauit, literasq́ue protulit; quibus ſua maieſtas in vſus pauperum perpetuos, prædictam Eccleſiam Franciſcanorum, iam Regia autoritate parochialem factam, vnà cum ſancti Bartholomæi hoſpitali eidem annexo, annuisq́ue cenſibus aureorum fere mille duabusq́ue alijs parochialibus Eccleſijs, ſancti Nicolai & ſancti Eduini, ciuitati Londinenſi dono dabat; ea conditione, vt omnes iſtæ tres Eccleſiæ, in vnam illam quæ monachorum erat, coaleſcerent, eaq́ue perpetuis deinde temporibus hac inſcriptione notaretur; *Eccleſia* CHRISTI *ab Henrico octauo Angliæ Rege fundata.* Atque hæc fuit illa inſignis reſtitutio quam Henricus pro mille plus minus monaſterijs dirutis, & pro decem millibus Eccleſiarum direptis ac diſſipatis, mortis hora aduentante fecit. Vnam ſcilicet Eccleſiam parochialem erexit alienis ex bonis, nec eam abſque duarum aliarū ſublatione; hoſpitale quoque adiecit, quod ſuum non erat; atque ita vitæ exitus reliquo vitæ curriculo reſpondit.

Eccleſia Chriſti Londinenſis.

Hērici ſatisfactio.

Hērici mores & ſtudia.

Vt autē ingenium, ſtudium & mores Henrici, paucis perſtringamus; à bonis quidem literis nunquam alienus fuit, imò liberalium artium Doctores fouit, & quibuſdam Profeſſoribus auxit ſtipendia. Epiſcopos (præter vnum Cranmerum Cantuarienſem, qui ad

hoc

hoc factus eſt, vt in diuttij negotio illius libidini ſubſeruiret) & doctos nominauit & minimè malos; adeò vt plærique eorum poſteà tàm Edouardo quàm Elizabetha regnante, ob Catholicæ fidei confeſſionem carceres & vincula ſubierint. Sacramentum Euchariſtiæ ſummo ſemper in honore habuit. Itaque cùm paulò ante mortem ſub vnica ſpecie (quòd ſemper obſeruauit) communicaturus, de cathedra in qua ſedebat aſſurgeret, vt genibus in terram defixis Saluatoris noſtri corpus adoraret; Zuingliani autem qui aſtabant, dicerent; poſſe maieſtatem ſuam in hac imbecilli valetudine ſedentem in cathedra Euchariſtiam percipere, illis reſpondit; ſi me non modò vſque ad terram deijcerem, ſed & ſub ipſam terram ſubmitterem, ne ſic quidem ſatis honoris huic ſanctiſſimo Sacramento mihi viderer delaturus: Denique nulla ferè in re à fide Catholica diſceſſit, præterquàm libidinis & luxuriæ cauſa. Penitus enim à carne ſua victus & ſuperatus, ob repudium Catharinæ non permiſſum, Pontificiam poteſtatem abiecit: Monaſteria etiam euertit; partim quòd monachi religioſi Fratres maximè omnium repudio eius aduerſarentur; partim quòd bonis eccleſiaſticis inhiaret; quò ſuppeteret, vnde ſumptus effuſiores in epulas, meretrices, & inſanas ſubſtructiones faceret.

Literarum amicus.

Reuerentia in Euchariſtia.

Cur ſchiſmaticus factus.

Nec ingenij acumen, nec iuditij grauitas ei deerat, ſi quandò alicuius negotij ſeriæ inueſtigationi ſeipſum dediſſet; maximè horis matutinis. Nam in prandio vt inebriaretur ſæpiſſimè ei contigit: id quod lenones, adulatores, atque hæretici, quibus aulam atque etiam cubiculum eius Anna Bolena, & aliæ tàm vxores quàm concubinæ repleuerant) cùm animaduertiſſent; nihil ei præterquàm pomeridiano tẽpore, aut ſuggerebãt in aliorum perniciem, aut in ſuam rem

Ingenium.

Ebrietas.

Paraſitorum obſeruationes

commendabant. Et alij quidem obſeruabant momenta in quibus aluum copioſiùs exornauerat, quòd tunc hilatior ſolito eſſet: alij dum alea luderetur, ſpontè damnum & fraudem ab illo inferri ſibi patiebantur; vt cùm viderent illum ob victoriam omnibus lætitijs perfuſum, illi viciſſim ſe omnia ſua iam perdidiſſe ſubinferentes, vel innocẽtis alicuius bona, vel plumbum quo manaſterium aliquod tegeretur, vel alicuius Eccleſiæ campanas, vel ſimile quippiam maximi pretij emendicarent. Alius etiã ob porcellum egregiè aſſatum (quo genere cibi libentiſſimè veſcebatur) alius ob Exedram regiam commodiori ab igne diſtantia dextrè locatam; alius denique quòd in luſu aleæ elegantiùs ſe ac facetiùs gereret, non beneficio ſolùm, ſed etiam honore auctus dicitur.

Hẽrici leuitas

Maria ab Hẽrico honori reſtituta.

Mariam Catharinæ filiam honori ſuo reſtituit; vt nimirum, Edouardo filio in adminiſtrando regno proximè ſuccedere, atque Elizabethæ omninò præferretur: vnde certiſſimò conſtat, eum Catharinam mala mente ac fide repudiaſſe, tantum libidinis cauſa, vt Anna Bolena potiretur; in quo peccati genere, tàm effrænatus ac ſui impotens ſemper extitit, (maximè ætate iam in ſenium vergente,) vt mulieres paucas viderit pulchriores, quas non concupierit; & pauciſſimas concupierit, quas nõ violauerit. Et cũ in iuuẽtute pulcherrima eſſet corporis habitudine, per vẽtris tamẽ inſatiabilẽ curã & expletionẽ, eã deformitatis excreuit, vt vix oſtia ingredi nullas autem ſcalas poſſet aſcendere.

Hẽrico effrænata libido.

Henrici ætas & vxores,

Vixit annos quinquaginta ſex, quorum decem & octo cælebs tranſegit; viginti ferè & ſex, non niſi cum Catharina; duodecim verò reliquis, vxores expertus eſt ſex, quarum duas ſecuri percuſſit, tertiam ad partus commoditatem laxandam, (ex quo & mortua

eſt) cu-

eſt) curauit: duas repudiauit, & ſextam ſuperſtitem reliquit, quam animo tamen ad cædem ſi vixiſſet, deſtinauerat; mirabile eſt dictu, in quantas animi vitæque perturbationes inciderit: poſtquam enim è recto Chriſtianæ vitæ tramite egreſſus, voluptatibus carnis ac peccatis ſe implicabat, nunquam ſibi aut alijs gratus; nunquam aut mente ſerenus, aut conſcientia ſecurus videbatur: præceps ferebatur in omnes vitiorum gurgites, tribus tamen maximè præ cæteris obruebatur, libidinis, auaritiæ, & crudelitatis; quorū priora duo, vt ex ijs quæ proximè diximus, conſtare poſſunt; ita tertium ex hoc vno, quòd cum Henricus toto reliquo ſui regni tempore pauciſſimos è plebe, ex vniuerſa nobilitate duos tantum ſuſtuliſſet, Edmundum de la Pola, Suffolciæ comitē, & Edouardum Buchingamiæ ducem: & priorem quidem ex patris morientis præſcripto, à quo de ſeditionibus condemnatus fuerat: poſteriorem verò, ex Cardinalis Volſæi qui Buchingamium oderat, inſtigatione: poſt interpoſitum diuortium cum vxore legitima & diſſidium cum Eccleſia, vix explicari poteſt quantam ſtragem nobilitatis ſuorumque ciuiū ediderit, paucis illis annis quibus ſuperuixit: ex tabulis tamen publicis numerantur Reginæ tres aut quatuor ad exitium perductæ, Heroinæ duæ, Cardinales item duo tertiuſque abſens morti cōdemnatus: Duces, Marchiones, Comites, Comitumque filij, duodecim: Barones Equiteſque aurati decem & octo; Abbates ac Priores Cœnobiorū tredecim; monachi, presbyteri ac religioſi ſeptuaginta ſeptem, ex reliqua nobilitate ac plebe ferè innumeri. Id etiā annotabat Cardinalis Polus; quòd qui intimi erant Henrico, & in amicitia eius præcipui, ij proximi ſemper erāt periculis; vt ex Volſæo, Cōptono, Noreſio, Bolenis, Crōuelo, Hauardis, alijſque plurimis manifeſtum euadit.

Tria Henrici vitia maxima.

Varia hominū genera ab Henrico occiſorum.

Henrici amici in maximo periculo.

Mortuus eſt Henricus Londini ad quintū Calendas Februarij, anno Dominicæ incarnationis milleſimo, quingēteſimo, quadrageſimo ſexto; quo etiam in tempore moritur Lutherus in Germania; & ad duos inde menſes, Franciſcus Galliarum Rex Chriſtianiſſimus. Fuit Henrici mors tum Anglis grata, qui eum iam oderant, tùm externis etiam principibus vtilis, maximè Carolo Cæſari; qui bellum Germanicū ingreſſus, ex inſigni victoriarum ſuarum frequentia, certiſſimum hoſtem habiturus fuiſſet illum, qui tàm proſperam eius fortunam æquo animo nunquàm tuliſſet. Scotiæ etiam percommodè accidit, quæ Iacobo Rege quinto paulò ante orbata; iam eius filiæ Mariæ, quatuor tātummodo annos natæ parebat. Gallis prætereà res erat iucunda, quia maior nouo ipſorum Regi Henrico dabatur commoditas, ſui regni principia benè conſtituendi. Paulo tertio denique Pontifici maximo Italiæque principibus, Henrici mortis nuncium longè erat lætiſſimum, quia iam aliquid melius ſperari poſſe de Anglia videbatur. Maximè verò omnium Patres illi, qui hoc ipſo anno Pontificis ac Reipublicæ Chriſtianæ nomine, Concilium Tridentinum inchoauerant, (in quibus erat etiam cum ſumma dignitate Cardinalis Polus) audita eodem tempore tàm Henrici quàm Lutheri morte, in ſpē magnam erecti ſunt, meliora tēpora ſecutura: In qua etiam anno ſequente vehementer fuerunt cōfirmati, cùm poſt vniuerſam Germaniam à Carolo domitam, in Auguſtanis Comitijs, Calendis Septembribus initis, omnes Germaniæ Principes, nemine excepto, Concilij Tridentini ſe decretis ſubmitterent; quo etiam tempore Polus cogitationem iniji de exhortatione quadam, ad Edouardum Henrici filium Regem Angliæ ſcribenda, de qua poſtea erit dicendi locus. Nunc abſoluemus quæ reſtant de patre.

Henrici mors omnibus grata.

Concilium Tridentinum inchoatum.

Anno 1547.

Decum

Decũbente Hẽrico & morbo ingraueſcente, cùm de inſtanti mortis articulo ab amicis admoneretur; pateram vini albi popoſcit, atque ad vnum è ſuis conuerſus, omnia (inquit) perdidimus; intermortuis deinde vocibus monachorum nomen aliquoties ingeminaſſe dicitur, atque ita expiraſſe. Regnauit annis triginta ſeptem, menſibus nouem, diebus ſex, quorum ferè viginti vnum in pace Catholica, quinque ſequentes in maxima lite & fluctuatione, duodecim poſtremos in aperto ſchiſmate tranſegit. Cùm tres eius liberi omnes ordine regnauerint, tamen nullus eorum memoriam patris aliquo monumento cohoneſtauit. Maria quidem cupiebat id facere, niſi quod religione impediebatur; ne Catholica, Schiſmatici nomen poſteris commendaret. Edouardus autẽ & Elizabetha, quibus Hẽrici defectio & ſchiſma probatũ fuit, omnẽ ſenſum humanitatis, in hoc officij genere prætermittẽdo, exuiſſe viderentur; niſi ꝙ manifeſta DEI vindicta ſit, vt qui tot ſanctorũ cineres diſſipauit, & tam eximia martyrũ ſepulchra diripuit, ipſe omni honore ſepulchri careat.

Modus Henrici mortis.

Hẽrici ſepulchrum.

Admonuerat quidem Henricum adhuc viuentem ac indies in peccata maiora proruentẽ Reginaldus Polus dẽ ſepulchro, ex illis Eſaiæ verbis ad ſuperbũ Aſſyriorum regem qui dixerat, *Exaltabo ſolium meum, ſedebo in monte teſtamenti, &c.* cui reſponſum fuit; *omnes reges gentium, vniuerſi dormierunt in gloria, vir in domo ſua; tu autem proiectus es è ſepulchro tuo quaſi ſtirps inutilis, pollutus cum his qui deſcenderunt ad fundamenta laci; quaſi cadauer putridum non habebis conſortium, neque cum eis eris in ſepultura, tu enim terram tuam diſperdidiſti, tu populum tuum occidiſti.* Admonuerat etiam eum de ſepulchri inſcriptione; nominatim verò, de Sardanapali epitaphio, quod Ariſtotelis iudicio, boui magis quàm homini congrue-

Poli admonitio ad Henricum de ſepulchro.

Eſa.14.

Sardanapali Epitaphium.

bar: *hæc habui, quæ exaturata libido hauſit.* dixeratque, bene cum Henrico actum fore, ſi nihil ignominioſius illius ſepulchro inſcriberetur: tot enim ſtupra, adulteria & inceſtus, tot homicidia, rapinas ac ſacrilegia; quot etiam tum Henricus perpetrauerat, tam, breui ſententia comprætendi non poſſe. Si tamē quis vellet vnica inſcriptione probroſiſſima, omnium eius ſcelerum ac iniquitatum quaſi ſummam quandam ſimul complecti; nihil eſſe tam efficax aut idoneū, (conſiderata Henrici vita,) quàm ſi ſepulchro eius inſculperetur titulus ille, quo ipſe in vita tantopere delectatus eſt, *Supremum Eccleſiæ Anglicanæ in terris caput.* hæc Polus.

Henrici poteſtas diſponendi de ſucceſſoribus.

Non longè ante mortem, cùm propter implicatiſſimas tot vxorum rationes, ac flexbilem ipſius Henrici circa proprios liberos voluntatem, variaque ſororum eius, in Scotia, Gallia, & Anglia matrimonia, regnandi ſucceſſio non parum dubia redderetur; regni ordines Henrico permiſerunt, vt ipſe adhibitis in conſilium viris prudentibus ſtatueret, quid cuique in ea re iuris ac rationis eſſet; ſeque ratum ac firmum habituros quicquid ipſe teſtamento ſuo vltimo obſignato præſcripſiſſet. Condidit itaque teſtamentum

Henrici teſtamentum eiuſque capita.

ampliſſimum, & in eo ſtatuit, vt Edouardus filius ex Iana Seimera, nouem annos natus, primas omnium
1 regnandi vices acciperet; ſecundas, Maria ex Carharina filia; tertias, Elizabetha ex Anna Bolena; poſtea
2 his deficientibus, ad illos tranſiret ſucceſſio, ad quos iure communi pertineret. Deinde impuberi filio
3 ſedecim conſtituit Tutores & Curatores pari poteſtate, eoſque magna ex parte Catholicos, velut Ariſtocratia quadam monarchiam temperans. De-
4 mum, valde mandauit, vt filius in fide Catholica educaretur, excepto Primatus Eccleſiaſtici titulo,

quem

quem ei reliquit, & vt regnum ab hæreſibus purgatum teneretur.

Sed vt in hoc etiam iuſtiſſima Dei iudicia manifeſta fierent, æquū non fuit vt Henrici voluntas à ſuis adimpleretur; qui tot hominū voluntates, tam infinita teſtamenta, euerſis monaſterijs, templis, aris & ſanctorum ſepulchris, violauerat. Itaque nondum planè expirauerat Henricus, cùm nonnulli qui potentia præualebant, teſtamentum aliud ſuppoſuerunt, & Henrici nomine obſignarunt: quo licet pro tempore Henrici liberos à regni ſucceſſione non excluderēt; poſt eos tamen omnem ſucceſſionis legitimæ ordinē peruerterunt. Margarita enim Henrici ſeptimi filia maior natu, quæ Iacobo Scotorum regi nupta fuerat, & ad quam poſt Henrici Octaui liberos legibus Angliæ ius regni pertinebat, prætermiſſa; Mariæ ſecūdogenitæ eiuſdem Henrici Septimi filiæ (quæ primum Ludouico Galliarum Regi poſtea Carolo Brandono Suffolciæ Duci nupſerat) eiuſque ſoboli legitimam regnandi ſucceſſionem aſſignarunt; eo, ſine dubio, cōſilio, prout poſtea rei euentus docuit, vt extincto Edouardo, qui tunc regnum erat initurus, aliquis ex familia Suffolcienſi, excluſis Henrici filiabus, ad regni gubernacula ſubſtitueretur.

Iuſta Dei iudicia.

Henrici teſtamentum violatur.

Duæ Henrici ſorores.

Deinde nonnullis ex ſedecim illis tutoribus quos Henricus nominauerat, eo quod Catholici eſſent, vel excluſis vel territis, vel in cuſtodiā etiam traditis; reliqui vnum tantum gubernatorem hæreticum, qui Protector diceretur, regi regnoque præfecerunt: qui regis nomine, arbitratu ſuo omnia moderaretur.

Protector electus.

Poſtremò, Regem ipſum hæreticis præceptoribus corrumpendum tradiderunt, Henrici leges abrogarunt, nouas cuderunt, fidem catholicam paulatim ex-

terminarunt, & Zuinglianam hæreſim (quam quòd Dominici corporis dignitatem impugnaret Henricus omnium ſanctorum maximè oderat) loco eius introduxerunt. Atque hoc modo Devs Optimus Maximus, qui reddet vnicuique ſecundùm opera ſua, variam multiplicemq; Henrici perfidiam, perfidia ac proditione ſuorum caſtigauit.

Libri primi finis.

DE SCHISMATE ANGLICANO:

PER EDOVARDI REGIS SEXTI TVTORES in hæreſim Zuiglianam commutato;

AC DE EODEM PER MARIAM REGINAM deinceps ſublato:

LIBER SECVNDVS.

PRÆFATIO.

POSTQVAM DEVS VIDIT, nonnullos Anglos in eam cogitationem incumbere, vt viſibilem Eccleſiæ gubernationem à Petri ſucceſſore, cui eam Dominus commendauerat ablatam, ſæculi Principibus tradituri eſſent; clementiſſimè prouidit, vt nec alteri priùs quàm Henrico, non minùs Dei iudicia in Anglicanos hæretico

Lutheranorum & Zuinglianorum, quàm Catholicorum perſecutori, nouus hic Anglicanæ Eccleſiæ primatus obueniret; nec huic ipſi alia quàm turpiſſima & planè deteſtabili occaſione contingeret. Neque enim DEVS permiſit, vt Henricus alia ratione aut via caput Eccleſiæ Anglicanæ fieret (vt iam demonſtratum eſt) quàm ſi priùs ſanctiſſimam vxorem ſuam Catharinam repudiaret, Annamque Bolenam in primo & pluſquam primo gradu affinem, vel filiam potiùs propriam, viuentis Catharinæ loco duceret.

Primum caput eccleſiæ Anglicanæ.

Porrò cùm poſt tanta Henrici flagitia, ſchiſmatici Angli eundem Eccleſiæ Primatum adhuc etiam ſeculi Regibus deberi contenderent; iterum benignus DOMINVS malitiam illorum, rerum ipſarum vi & pondere cohibiturus, benigniſſimè prouidit; ne alius Rex cui nuper inſtitutus iſte Primatus ſecunda vice deferri poſſet, Anglis obtingeret, quàm puer; qui ne ſe ipſum quidem, per naturam legéſue diuinas aut humanas, nedum tot præsbyteros & Epiſcopos, quibus tamen in ijs quæ DEI ſunt, etiam in ſummo gradu præficiebatur, nouerat gubernare.

Secũdum caput Eccleſiæ Anglicanæ.

At cùm ne ſic quidem Anglicani proteſtantes errorem ſuum corrigerent, DEVS in ſua bonitate progrediens, tertiò prouidit; ne alius huic puero ſuccederet, qui ſummum Caput Eccleſiæ Anglicanæ dici poſſet, quàm fœmina; quam neque in Eccleſia cum autoribus loqui poſſe, nedum Eccleſiæ ſummam Gubernatricem dici debere, iam ante ex Pauli Apóſtoli verbis didicerant. Illi autem nec iſta quidem DEI miſericordia emendati, ſecundum duritiam ſuam & impœnitens cor, theſaurizant ſibi iram in die iræ, & reuelationis iuſti iudicij DEI.

Tertium caput eccleſiæ Anglicanæ.

Quis nunc aut DEI ſapientiam & bonitatem ſatis admi-

Dei bonitas & Anglorũ cæcitas.

admiretur? aut hominum inſipientiam & malitiam ſatis deploret? Qua enim ratione DEVS bonitatem & ſapientiam ſuam magis magisque commendat, dum Anglicanis Proteſtantibus nullam peccandi occaſionem niſi primo turpiſſimam; deinde turpiſſima turpiorem; ac demum ſupra quàm dici poteſt execrabilem relinquit: eadem ipſa ratione Proteſtantes magis magisque in malo progrediẽtes, gradatim ſuas iniquitates complent. Primùm enim à Petri ſucceſſore ad Neronis ventum eſt ſucceſſorem, à Pontifice ad Regem, à presbytero ad laicum, à paſtore ad tyrannum. Deinde inter laicos vẽtum eſt à viro ad puerum, de cuius actis nunc mihi dicendum erit; à puero autem venietur ad fœmiminam, de qua libro tertio nonnulla dicentur.

Vt autem ſuperiori libro non obſcura neque pauca diuinæ vltionis argumenta, in primos huius ſchiſmatis inchoandi autores ac fautores vidimus: ita multò magis hoc ipſo, quem nũc ingredimur, libro, manifeſtiſſimam mirabilemque DEI vindictam in eos omnes perſpiciemus, qui ad id ipſum ſchiſma perpetuandum ac augendum; aut ad hæreſim introducendam, operam aut autoritatem ſuam vllo modo adhibuerunt.

DE

DE EDOVARDI REGNO:

PARS PRIMA.

QVAM primùm ac ijs qui rerum potiebantur, viſum eſt, Henrici octaui mortem (aliquot diebus, occultatam) diuulgare, ſtatim Edouardus Henrici ex Iana Seimera filius, nonum ætatis annum agens, Rex Angliæ & Hyberniæ pronuntiatur; nec id ſolum, ſed etiam qui ſub tutoribus inſtar ſerui adhuc egit, & capite alio egebat, fit Summum Eccleſiæ Anglicanæ & Hibernicæ in terris Caput, proximè ſecundum CHRISTVM ipſum; perindè quaſi CHRISTVS, qui per Prophetam ſuum, Væ illi terræ denuntiauit, cuius Rex puer eſſet, tamen dilectam Eccleſiam & ſponſam ſuam puero, ac penè infanti regendam & moderandam, idque in ſummo gradu, commiſiſſet. Sed ita DEO placuit rebus ipſis patefacere, quàm iniuſtè Henricus octauus eum ſibi titulum primus mortalium arrogaſſet; quem abſurdiſſimè à ſeipſo ſuſceptum, multò abſurdiùs ad hæredem ſuum impuberem tranſmiſſurus eſſet.

Galat. 4.

Eccleſ. 4.
Ephes. 5.

Anno 1546.

Poſt Regis autem noui declarationem, cùm nihil prius putaretur faciendum, quàm vt vltima nuper defuncti Regis voluntas executioni mandaretur; admirabili iuſtitia DEI factum eſt, ne quid priùs fieret, quàm vt eadem totumque eius teſtamentum irritum planè redderetur. Qui enim tàm infinitas (vt iam diximus) aliorum voluntates, etiam pietatis cauſa nitentes,

euerſis Monaſterijs, Eccleſijs, Altaribus, quæ illi ad inuocandum Dei nomen ſanctè erexerant, impiè violaſſet; quomodò pateretur Devs, vt eius vltima voluntas vel ad vnius horæ momentum, etiam ab ijs quibus maximè fidebat, obſeruaretur? Conſtituerat Henricus impuberi filio ſuo iam nonum ætatis annum agenti, ſexdecim gubernatores æquali poteſtate, vt ſi vnus quiſpiam ex Optimatibus regnum inuadere, aut filio iniuriam facere conaretur, non deeſſent, qui teneram eius ætatem propugnarent. Ex his tutoribus cùm non pauci eſſent Catholici, eamque ob cauſam, ad Eccleſiæ Catholicæ vnitatem, totius regni ſtatum reuocare cuperent; præſertim quòd ea etiam mente Henricum & aliàs, & maximè iam moriturum fuiſſe cognouerant, alij ex eodem numero, ſcientes multò plus præſentis commodi & lucri per Eccleſiarum direptionem, quàm per rerum ablatarum reſtitutionem, acquiri poſſe; non ſolùm ab ea ſententia diſſenſerunt, verùm etiam vlteriùs in ſchiſmate progrediendum iudicarunt.

Henrici teſtamentum violatur.

Tutorum diſſenſio.

Ecce igitur Edouardus Seimerus, Ianæ quondam Reginæ frater, Edouardi Regis auunculus, tunc Hertfordiæ Comes, ſed paulò pòſt à ſeipſo factus Somerſeti Dux; neglecto Henrici teſtamento, cùm Zuinglianus eſſet, alijs cohortantibus, alijs conniuentibus, alijs nè contradicere auderent metu perterritis, & penè ſolo Thoma Vrislæo viro Catholico, quem Henricus ſummum regni Cancellarium moriens reliquerat, palàm ſe opponente; ſeipſum creauit ſolum & vnicum Regis tutorem, regnique Protectorem. Nec dubitari poterat, quin hic vir à nullo miſſus, verùm à ſeipſo veniens, officio ſuo egregiè, ſcilicet, functurus eſſet.

Edouardus Seimerus protector.

Ierem. 23. Ioan. 10.

Statim verò atque ſummam dignitatè adeptus eſt, augere voluit hæreticorum ac ſibi fauentium poten-

tiam; itaque Regi puero autor fuit, vt ad tertium Calendas Martias; id eſt, biduò antequàm ipſi Regi diadema imponeretur, nouorum honorum acceſſio tàm Protectori quàm amicis, Regis nomine fieret: factus eſt ergo Protector Somerſeti Dux; Parrus verò Eſſexiæ Comes, qui Cathatinæ ab Henrico relictæ frater erat, Matchio Notthantoniæ declaratur, Ioannes Dudlæus Liſlenſis Baro, Vatuici Comes conſtituitur, Thomas Seimerus Protectoris frater, Sudliæ fit Baro & ſupremus Claſſis præfectus; Richardus Ricciusac Edmundus Sheffeldus equites aurati, renunciantur Barones; hæretici omnes, præter vnum Dudlæum, qui nihilominus hoc tempote tàm hæreſi quàm Protectoris voluntati ſtudioſiſſimè ſeruiebat; ea tamen intentione, vt euentus poſtea docuit, quò per gratiam ac autoritatem Protectoris euectus, Protectorem ipſum ac amicos perderet. Thomam verò Vrislæum Cancellarium; etſi, ne pro officij ſui autoritate reſiſteret, Suthamtoniæ Comitem declararent; poſtea tamen & magiſtratu ſe abdicare coëgerunt, & ex ſenatu Regio tam illum quàm Arundeliæ Comitem, quòd eſſent Catholici, eiecerunt; omnemque gubernandi autoritatē ad vnum Seimerum Protectorem detulerunt.

Honores diſtributi protectori ac amicis hæreticis.

Iſte ergo nunc ſub hoc Protectoris nouo & contra Henrici voluntatem, vſurpato titulo, omnium rerum potitus; & non modò Prorex, ſed etiam Propapa Angliæ factus (quicquid enim vel Regis vel capitis Eccleſiæ appellatione continebatur, ad ſe hoc Protectoris titulo interpretatus eſt pertinere,) cunctaque tàm ciuilia quàm Eccleſiaſtica adminiſtrans, voluit Eccleſiaſticos omnes, ad nulla poteſtatis aut iuriſdictionis exercitia aliter accedere, quàm ex nouis & ſpecialibus noui Regis, hoc eſt, ſuis mandatis: adeò vt nullus, nec Epiſcopus nec Archiepiſcopus, ſiue à

Auctoritas protectoris tàm Eccleſiaſtica quàm ciuilis.

Papa

Papa ſiue ab Henrico antea creatus, ne ſacros quidem ordines deinceps, ſine Regis pueri noua ac peculiari licentia & commiſſione (adhuc enim vſque ad alium conuentum ordinum poſtea initum, ritu & ceremonijs antiquis licet in ſchiſmate, clerici ordinabantur) conferre potuerit. Cranmerus ergo ipſe Archiepiſcopus Cantuarienſis (res mira) non aliter, quàm nouis Edouardi mandatis; ijsque non ſemper ac abſolutè, ſed pro beneplacito pueris, datis ac duraturis; poteſtatem ſuam exercere cogitur. Ita enim ad iſtum Angliæ Primatem Rex literas ſcribit.

Edouardus Dei *gratia, Angliæ, Franciæ & Hiberniæ Rex, ſupremum in terris Eccleſiæ Anglicanæ & Hibernicæ, tàm in cauſis ſpiritualibus, quàm temporalibus, Caput; Reuerendo Thomæ Cantuarienſi Archiepiſcopo, ſalutem: &c. Quandoquidem omnis iuris dicendi authoritas, atque etiam iuriſdictio omnimoda, tàm illa quæ Eccleſiaſtica dicitur, quàm ſæcularis, à Regia poteſtate velut à ſupremo capite manat, &c. Ad ordinandum igitur quoſcunque intra Diœceſim tuam Cantuarienſem, & ad omnes etiam ſacros & presbyteratus ordines promouendum, per præſentes ad noſtrum beneplacitum duraturas, tibi damus poteſtatem.* Forma reſcripti Regij ad Archiepiſcopum.

Hæc atque huiuſmodi cùm Protector Seimerus faceret, cumq; Zuinglianæ ſectæ addictus, non probaret quæ reliquerat Henricus, nihil antiquius habuit, quàm vt degenerem illam & mutilam religionis formam ab Henrico præſcriptam, multò adhuc magis pollueret & contaminaret. Henricus enim Monaſteria quidem omnia deiecit, locupletiſſima ſanctorum Martyrũ Mauſolæa diripuit, nõnullas præterea Diuorũ ſtatuas & imagines, quas Devs miraculis illuſtraſ- Protectoris intentio.

ſet

ſet, deturbauit: ſed tamen in ciuitatibus, in oppidis in collegijs, in pagis, Eccleſias infinitas a maioribu conſtructas, vbique ſartas tectas præſtitit, omnia qu illis ornamenta, cruces, imagines, vaſa, veſtiment ſalua & integra dimiſit: Sacramenta etiam ſeptem ir honore ſemper habuit; denique hæreſes pene omnes præter illam quæ Romani Pontificis Primatum & Monaſticas religiones oppugnabat, cohibuit & repreſſit.

Non omnia deiecit Henricus

Cæterùm nouus hic Edouardi Protector & cœtus ei adhærens, exiſtimauit non eſſe ſatis; populum Dei à communione & obedientia Eccleſiæ ac Pontificis Romani ſicut Henricus, diſtrahere; niſi exemplo etiam Ieroboam nouos Deos; id eſt alios colendi & orandi ritus, aliam credendi legem; ſacerdotes denique alios conſtitueret, qui extra ordinem & motem Romanum creati, diligentiſſimè prouiderent, ne vnquàm poſteà ad Apoſtolicæ ſedis obedientiam redirent. Hoc ergo conſilio primum, per vniuerſum Angliæ regnum ventos cohibuit, ne flarent ſuper terram, indicto videlicet Epiſcopis & paſtoribus Eccleſiarum omnium ſilentio; vt cùm nemo eſſet qui paruulis petentibus panem frangeret, deinceps Lutheranorum & Zuinglianorum, quibus ſolis concionari permiſſum eſt, mortifera venena tantò auidiùs à famelicis populis haurirentur.

Apoc. 7.

Ablatū Dei verbum.

Atque nunc tempus ac patrocinium opportunum ad rem ſuam benè factitandam nacti hæretici, vndique, qui anteà ſe ſententiamuè ſuam occultabant, in publicum prodeunt, & imprimis Thomas Cranmerus, quem ad illius infauſti diuortij ſententiam ferendam, ex domo Annæ Bolenæ Archiepiſcopum Cantuarienſem ab Henrico creatum fuiſſe diximus. Hic vir hactenus Henricianum, id eſt, illius Regis ſectatorem in omnibus ſe præbent, ne latum quidem vn-

Hæretici ex antris prodeunt.

Cranmerus.

guem

guem ab Henrici præſcripto recedere auſus, ſacrificio Miſſæ interfuit quotidiè, ſtatis etiam diebus id ipſe ſolemniter obtulit: vnum illud moleſtiſſimè tamen ſemper ferens, quòd meretricem quandā ſuam, non poterat palàm vxoris loco liberè habere, quia id nōn laturū Henricum ſciebat, ſed partim domi eam occultare, partim cùm foràs prodiret, ciſta quadam ad id affabrè facta incluſam, ſecum vnà circumferre cogeretur. Iſte ergo iam deſijt eſſe Henricianus, & tā ex immatura Regis Edouardi ætate, quàm ex Protectoris in ſectas ſumma propēſiōne, ſuæ ſtatim ſimul & libidini & hæreſi habenas laxandas cenſuit, nam & ſcorto ſuo mox eſt publicè prò vxore vſus, & Catechiſmum Edouardo dedicatum, falſæ impiæque doctrinæ plenum, in lucem edidit.

Eodem tempore ex publicis pulpitis aperuit impurūm os, Hugo quidam Latimerus, quem Henricus priùs propter ſuſpitionem hæreſeos, & commeſtam carnem in feria ſexta Septimanæ Sanctæ, de Vigorniensi Epiſcopatu deturbarat: homo ſpiritu & ſermone planè Lucianico; qui iocis, ſalibus ac linguæ petulantia (qua omnes illius temporis ſectarios facilè ſuperabat) vulgus imperitum multum dementauerat, ac ita faſcinauerat, vt paſſim eum primum Anglorum Apoſtolum vocauerint; tanquàm is primus in patria ſua, non Auguſtinus à beato Gregorio miſſus, verum Euangelium annunciaſſet. Hugo Latimerus.

Aduolarunt quoque ex Germania & Heluetiæ varijs locis quò fugerant, velociſſimè, vel Lutheranam vel Zuinglianam in Religione docti ſententiam, Milo Couerdallus Bibliorum ſacrorum corruptor inſignis, Ioannes Hopperus, ac alij ſceleratiſſimi apoſtatæ permulti. Quibus omnibus, Archiepiſcopus & Protector Regio nomine, concionandi; id eſt, vt tum Couerdallus. Hopperus.

res erat) quiduis garriendi copiam fecerunt; ipſorumque nonnullis, vbi vacabant, tùm cætera beneficia ac dignitates Eccleſiaſticas, tùm etiam Epiſcopatus donarunt. Tales ergo nactus Protector impios cōſiliorum ſuorum ſocios ac miniſtros, omnem operam dedit; primùm vt dum Rex puer eſſet ac totus in ipſius conſtitutus poteſtate, quàm poſſet citiſſimè, Catholicam fidem aboleret è Ditionibus ipſius vniuerſis; deinde vt Regia pueritia hac hæreticorum doctrina ita planè imbuatur, vt ſui iuris poſtea factus, auunculi facta non improbet, ſed perpetuò tueatur ac defendat. Dantur ergò illi ad eam rem, præter cæteros aulicos, commilitones ac colluſores, nobiles adoleſcentes, omnes planè infecti; pædadogi duo hæreſi in primis inſignes, Richardus Coxus vxoratus ſacerdos, & Ioannes Checus laicus; vterque Latinæ & Græcæ linguæ cognitione ſatis apud ſuos nominatus; qui facilè vnà cum prima Grammatices inſtitutione, ſic inſtillarunt puerili Regis animo, falſos de Deo, Pontifice, Sacerdotibus, Eccleſia, ac omni Religione cōceptus, vt breui plus quàm pro annis, Religionem Catholicam exoſam habuiſſe dicatur.

Protectoris ſtudium in corrumpendo Rege.

Pædagogi ac Socij.

Ad hoc etiam non parum opis attulerunt Henrici duæ vxores, Anna Cliuenſis & Catharina, quæ adhuc viuebant, & quædam aliæ principes fœminæ ac puellæ, hæreſi (vt in illo ſexu ſæpè fit) deditiſſimæ; quæ ſæpè in aulam ac ad Regis colloquium venientes, ſermonibus ac moribus illecebroſis, cor adoleſcentis ac aliorum inſipientium facilè peruerterunt.

Fœminę corruptrices.

Dederunt etiam primo quoque tempore omnem operam, Protector & cæteri Regis conſiliarij, vt quod cœptum erat Henrici temporibus, de matrimonio inter Edouardum & Mariā Scotorum Reginam tractari, & ſemel ordinum Scotiæ conſenſu promiſſum confe-

Matrimoniū tractatum inter Mariam Scotiæ & Edouardū Angliæ Reges.

ctum-

ctumq́ue videbatur,iam tandem vtriuſque Regni comitijs certum ratumq́ue haberetur:nam hoc ad hæreſeos propagationem ac ſtabilitatem, atque adeò ad imperij Anglicani ſecuritatem, ſummoperè pertinere videbatur. Sed cùm literis,nuncijs,muneribus, pollicitationbus, armis etiam ac quibuſcunque poterant modis id tentaſſent,quod cupiebant Angli non ſunt conſequuti. Partim enim in Scotia reſtiterunt ij; qui fœdus Gallicum acriter tuebantur,ac illud Anglicanæ amicitiæ præferebant; partim etiam illi qui Scotiam patriam,ac principem ſuam in Anglicani ſchiſmatis infelix conſortium venire noluerunt; ſicut nec Pontifex voluit, huius nuntius Patriarcha Venetus, etiam tempore Henrici octaui,id ne fieret apud Scotos diligentiſſimè laborauit,veritus ne per illam coniunctionem,Religionis in Scotia euerſio,Eccleſiarumq́ue ac monaſteriorum demolitio ſequeretur.

Sed vt res noſtras proſequamur, hæreticorum qui rem Anglicanam eo tempore adminiſtrabant, proxima poſt Regis infectionem de Academijs corrumpendis cura erat, vt illis Religionis ac diſciplinarum fontibus infectis, faciliùs in vniuerſam Rempublicā manaret lues,& in illa gente præ cæteris multis referre ſolet in vtramque partem plurimum, quomodo vniuerſitates ſint affectæ. Atque quædam improba & nouitatis cupida ingenia,iam antea ex libris Lutheranorum è Germania clam illatis,iſtud venenum hauſerāt, ſed quia Collegiorum ferè Rectores, homines in illa natione magni loci & autoritatis, ac profeſſores omnium artium veteris diſciplinæ ac fidei erant tenaciores, Gymnaſia ipſa non ideo adhuc infecta extiterant,& ægrè admodum doctiores quique ab auita religione initio diuellebantur, vt hic aduerſarijs magno molimine & artificio opus fuerit.

Vniuerſitates corrūpendi ſtudium

N 2 In pri-

Vniuerſitatū viſitatio.

In primis igitur Regia autoritate & nomine inſtituta eſt Vniuerſitatum Collegiorumque omnium viſitatio: in qua piorum Fundatorum ſanctiſſima ad Religionis ſtudiorum ac diſciplinæ obſeruantiam facta decreta, viſitatores iſti abrogant; eorumque loco nouas leges ad ſectam ſuam ac ad iuuenilem licentiam accommodatas condunt: Catholicis doctoribus & Eccleſiaſtis, cathedras ac pulpita auferunt, eaq́, petulantis linguæ & blaſphemi oris iuuenibus diſtribuūt: Gymnaſiorum moderatores varijs cōfictis calumnijs oneratos, vel apertè de fide orthodoxa accuſatos, muneribus ſuis priuant; & peſtilentiſſimos hæreticos, qui iuuentutem fide ac moribus currumpant, eorum locis ſubſtituunt.

Doctrina ſcholaſtica exploſa.

Libros omnes eorum magiſtrorum qui vi & ratione Theologiam cæteraſque diſciplinas tradiderunt, quia iſtorum ſolida doctrina & methodica inſtitutione, hæreticorum populares fraudes non difficulter cerni & diſpelli ſciebant, è ſtudioſorum manib⁹ & ferè è bibliothecis excutiunt; Lombardi, Aquinatis, Scoti, cæterorumque doctiſſimorum ſcholaſticorum nomina, de barbarie, ſcripturarum ignoratione, & varia deceptione traducunt, memoriamque quantum poſſunt damnant: denique ne quicquam ad ſummam & impietatem & ſtultitiam in hoc genere deeſſet, effecerunt, vt petulantes iuuenes horum Scriptorum tanquàm iam recenter morruorum, ingentem conquiſitam ſtruem, in ludicro ſpectaculo per vrbem in feretro circumferrent; & demum in foro cum cantibus lugubribus concremarent. Hoc appellabant funus ſeu exequias Scoti ac Scotiſtarum. Ergo pro ſolidè doctis tàm Theologis quàm Philoſophis, impleuerunt primùm Academias, & poſtea vrbes totius regni præcipuas, nouis oraroribus, ſtultis adoleſcentulis poëtis

Funus autorū ſcholaſticorū.

& grammaticis; qui comœdijs, picturis, cantilenis, carminibus ad riſum delicatè ac mimiecè compoſitis, ad Sectarum perditiones omnemque vitæ licentiam, imperitos homines pellicerent.

Hæretici ex alijs locis in Angliam venerunt.

Sed quia viderunt hæretici multa meliora ingenia ex priori Catholica inſtitutione, parentumq; ac præceptorum (quos nouis iſtis magiſtris, doctrina, grauitate, morumque honeſtate meritò præponebant) autoritate, in fide adhuc manere; ex Germania alijsque locis vicinis, homines ad fraudem magis exercitatos, quàm primùm accerſendos cenſuerunt: Anglos enim ſolidioris doctrinæ ferè omnes, quòd eſſent in Romanam fidem propenſiores, exautorarunt; Euocant ergo ex Germania Martinum Bucerum, inſignem hæreticum & apoſtatam, & qui tunc Argentorati exulabant, Petrum Martyrem, & Bernardinum Ochinum Italos, aliosque huius farinæ impuriſſimos apoſtatas plurimos; quos partim Londini in ſynagogis, quas pro omnium nationum ſectarijs Edouardi Regis Tutor ibidem aperuerat, collocant; vt dum quiſque ſua lingua quotidie concionaretur, noſtri homines, & præſertim aulici, mercatores, ac onuſtæ peccatis fœminæ, (quod genus apud nos & vbique locorum facillimè hac peſte corripitur,) Gallicæ in primis ac Italicæ linguæ ſuauitate & nouitate delectati, vnà cum ſermonis delicijs, quas hæretici præ cæteris in dicendo & concionando conſectantur, hæreſeos ac curioſitatis virus, vel ſponte vel incautè imbiberent: partim, & maximè in Academijs, ad liberalium artium linguarumque non ſolum doctarum, ſed variarum nationum vulgarium profeſſionem admiſerunt, ne vlla fraus deeſſet aut diligentia ad iuuentutis deceptionem. Ampliora tamen ſtipendia ac præmia Bucero & Martyri vt hæreticorum anteſignanis, ac vel ob

Bucerus

Martyr. Ochinus.

id magis ſolidè doctis, quòd in ſcholis Catholicorum ante defectionem non malè verſari dicerentur aſſignarunt; quos propterea primarijs Theologiæ cathedris, illum Cantabrigiæ, iſtum Oxonij præfecerunt; additis antiquis profeſſorum honorarijs, præbendis Canonicalibus, alijſque commoditatibus permagnis. Atque iſti exteri hæretici primùm, ac horum exemplo & doctrina alij, non ita multò pòſt, noui Gymnaſiarchæ ac Canonici, replerunt caſtiſſimè prius inſtituta, ac inſtar monaſteriorum exactiſſima diſciplina adminiſtrata Collegia, vxoribus, ancillis, puellis, lapſis monialibus, alijſque impuriſſimis fœminis; quas vel ex Germania ſecum attulerant, vel in Anglia corruperant: quarum conſuetudine multùm remolleſcentes & paulatim labefactati ſtudioſorum animi, ad hæreſim capeſſendam aptiores reddebantur.

Vxores ac meretrices in Collegia adductæ.

Iam verò cùm cæteri noui magiſtri, tùm maximè iſti quos diximus Theologaſtri, cœperunt tandem ex pulpitis & cathedris profeſſioni Theologicæ olim aſſignatis, ſuo more docere vel potiùs declamare, omniq́ue ad fallendum compoſito artificio vti. Ad quos, ſinguli non modo Theologiæ (vt olim) candidati, qui reliquas neceſſarias artes antè didicerant: ſed iuuenes ac adoleſcentuli, pueri etiam omnium claſſium, qui Latinè loquentes intelligere potuerant accedere; eorumq́ue lectiones & conciones quotidiè audire, ſunt coacti. Quò enim quique minori erant ætate ac doctrina, & iudicio imperitiores, eò erant iſtorum fraudibus magis obnoxij. Iſtorum ergo rudioribus animis, ac prurientibus cæterorum auribus primùm ex difficilioribus ſcripturarum locis varijſque de præſcientia, prædeſtinatione, reprobatione æterna, rerumq́ue ac euentuum neceſſitate impijs tractationibus,

Iuuentus cogitur ad hæreticorum conciones.

Varij iuuentutem corrũpendi modi.

inſtil-

inſtillarunt incredibilem curioſitatem, & de rebus ſummis contendendi libidinem. Alijs ex locis ſub prætextu aſſerendæ Chriſtianæ libertatis, omnia illa quæ ad licentiam vitæ ac morum inducendam facere videbantur, diligenter proponebant: vt inde Confeſſionem, Pœnitentias, dierum ac ieiuniorum obſeruationes, omnesque Eccleſiæ ac ſuperiorum præceptiones contemnendas iunioribus non ægrè perſuaſerint. Ex alijs demùm Scripturis, quæ apud eos quorum ſenſus non fuerunt in rebus diuinis exercitati, videbantur facere pro ſectarijs; vt de Sacramenti duplici ſpecie, de officio precum in lingua vulgari, ac ſimilibus; ita fidem Maiorum noſtrorum in ijſdem tractandis eleuarunt, ſuam ſinceritatem commendarunt, animoſque ſuorum præoccuparunt: vt exinde, in quibuſlibet controuerſis locis, maximiſque myſterijs explicandis, etiam vbi ſacri contextus verba, circumſtantiæ, omniſque antiquitas apertè ſonent pro Catholicis, lubenter iſtorum falſiſſimis ineptiſſimiſque commentarijs omnino acquieſcant; atque ita tandem diſcipulos ſuos condocefecerunt, vt quaſlibet de Deo, de Sanctis, de Sacramentis, de Sacrificio, impias opiniones facilè hauſerint.

Atque de Patribus, antiquis Eccleſiæ doctoribus, vel ſingulis, vel in Concilio collectis, ita apud ſuos diſſerebant: eos fuiſſe homines (ac ſi Proteſtantes nihil humani haberent) & non modò errare potuiſſe; ſed in multis) quod vndique ex ſingulorum ſcriptis, incommodè aut malè intellectis ſententijs fraudulenter congeſtis, demonſtrare nitebantur) turpiter hallucinatos fuiſſe. Et Auguſtinum quidem ex præcipuis vnum, etiā errata ſua confeſſum eſſe, & peculiari libro multa retractaſſe; ſæpeque item admonuiſſe omnes, ne ſibi aliter quiſquam crederet, quàm videret id eſſe ſcripturis

Iudicium de Patribus.

Fraudes periculoſæ.

conſentaneum quod affirmaret. Ac mox captioſa Apoſtrophe compellantes auditores, ſciſcitabantur; vtrùm æquius eſſe putarent, Scripturis ſacris, quæ errare non poſſent credere; an Doctoribus; hominibus ſcilicet qui falli poſſunt & fallere: ſe enim id tantum requirere, dicebant, vt omnes DEO potiùs cedant, quàm hominibus.

Hac fraude, imperiti permulti decepti, non aduerterunt antitheſin ſeu collationem, non faciendam eſſe inter Scripturam & Patres: nec in eo verſari quæſtionem; vtrùm magis DEO an hominibus, Scripturis vel Doctorum libris ſit tribuendum: ſed illud potiùs, vtrum quoad Scripturarum intelligentiam & expoſitionem, iſtis paucis, indoctis, nouis, turbulẽtis ac ſceleratis transfugis, ſecuriùs; quàm illis antiquiſſimis, ſanctiſſimis, ac doctiſſimis Patribus vel ſingulis, vel ſimul omnibus credendum ſit.

Adoleſcentiũ deceptio.

Hoc miſeri adoleſcentes tùm non obſeruantes, ſuis magiſtris, ac ſi non aliud quàm DEI eloquia funderent, ſine exceptione obtemperabant; Doctoribus autem ac Concilijs, non aliter, niſi quatenus ſacris literis conſentanea dicerent. Cuius rei vel ſe ipſi, vel ſuos præceptores faciebant iudices.

De Eccleſia & Eccleſiaſticis.

De Eccleſia, Epiſcopis, Presbyteris, ac Paſtoribus, quia multos horum nomine & autoritate, in auita fide retinere cernerent, admonebant; illam, fœminam eſſe, & debere obedire viro ſuo; id eſt CHRISTO in ſacris ſcripturis loquendi: iſtos, non debere eleuare ſe ſuper populum DEI, cùm omnis multitudo ſanctorum ſit, & ad clerum partemque ſacerdotalem nõ minus quàm illi quos clericos & presbyteros vulgus vocat, pertineat: ità cum Chore ſchiſmatis autore, paſſim concinebant iſti.

Biblia autem ſacra, quæ illi omnem veritatem com-

plecti dicebant, ita data opera ſeu Latinè ſeu Anglicè verſa & peruerſa, legenda proponebant, vt in eis, *Eccleſiæ*, *Presbyteri*, *Sacramenti*, ac ſimilium vocabula, quorum vel venerandis nominibus, & notionibus, antiqua religionis veritas contineri, & plurimi in vetuſta fide teneri videbatur, nuſpiam extarent: pro quibus ſubſtituerunt, *Congregationem*, *Seniorem*, *Secretum*, & huiuſcemodi vocum nouitates. Bibliorũ corruptio.

Illud autem ab Apoſtolis ipſis, veræ Eccleſiæ, ac ritè Chriſtum colentibus Chriſtianis, vt ab hæreticis hominibus ac conuenticulis diſcernerentur, attributum *Catholici* nomen, quo ſolo, multi à ſancto Auguſtino edocti, in Eccleſiæ gremio tũ retinebantur; partim falſa interpretatione eludebant; partim ſibi & ſuis, ſed timidè vſurpabant; partim ridicula inuerſione in *Cacolycum* mutarunt, ac nonnunquam etiam cum Donatiſtis diabolicum eſſe inuentum, ac ſine verbo Dei inſtitutum dixerunt. Nomẽ Catholici.

In Papam incredibili ſemper ſcurrilitate, ex quolibet textu ſcripturæ inſanè debacchati ſunt, & maximè in feſto ſanctorum Petri & Pauli; ſimili etiam nequitia & abſurditate, cùm haberent conciones funebres, (ſæpe autem habebant in diuitum aut doctorum virorum exequijs) diſſeruerunt ſemper contra preces pro defunctis; vehementer contendentes, ne quis pro anima eius, cuius depoſitionis dies agebatur, oraret: & cùm ordinarios quadrageſimales ſermones, (qui mos adhuc ab hæreticis ſeruatur) faceret, ſemper contrà præſcripta ab Eccleſia ieiunia declamabant. Hoc modo in Academijs noſtris, præcocioris ac turbulentioris ingenij homines, ab iſtis nouis profeſſoribus intra paucos menſes formati. permulti qui ex Ephebis vix exceſſerant, primiſque labris meliores literas nondum guſtauerant, incredibili audacia ſuggeſta Cõciones eorum quales.

conſcendunt, ac per totum regnum diſſeminant ea, quæ ab iſtis peregrinis præceptoribus paulò ante didicerant.

Iam in omnibus officinis & tabernis, in popinis & fornicibus, de fide inibatur diſputatio; ſacram ſcripturam (vt Hieronymus olim queſtus eſt) garrula anus, delirus ſenex, ſophiſta verboſus, vniuerſi denique præſumebant, lacerabant, docebant antequàm diſcerent. Alij philoſophabantur inter mulierculas; alij diſcebant à fœminis, quòd viros docerent. Præcipuè autem Apocalypſis quæ tot habet Sacramenta quot verba, in omnium ore verſabatur. Inde Proteſtantes ſua dogmata confirmabant; inde ad ſenſum ſuum incongrua aptabant teſtimonia, magna id audacia ediſſerentes alijs, quod ipſi non intelligebant. Nec alij cuiquam tùm (vt in ſectarum maximè initijs fieri ſolet) vacàbant Angli, quàm vt aliquid noui dicerent aut docerent.

Epiſt. 103.

Scripturæ ſacres Theologicæ ab omnibus teruntur.

Hactenus tamen nihil in iſta noua ſecta certi habebatur, præter illud vnum quod cum Catholica fide nihil ſibi ferè commune intercedere vellent. Et Bucerus ac Martir ex quorum iudicio ſcholæ penè omnes pendebant, aſſertionem diu cohibebant ſuam, his tantum quæ diximus prolegomenis ad quamlibet hæreſim indifferentibus vſi. Animas enim iſti & linguas habentes venales, in ſecta conſtituenda omnino à Cranmero Archiepiſcopo, qui adhuc vltra Lutheraniſmum nõ erat progreſſus; is itidem à Protectore pendebat. qui in Zuingilianiſmum (licet ſententiam ſuam vſque ad futurum ordinum Conuentum occultaret) propenſus videbatur. Bucerus autem etiam in Iudaiſmum, vt potè ex Iudæis oriundus, multum putabatur procliuis. Sanè poſt eius obitum regnante Regina Maria, illuſtris dominus Baro Pagettus Catholi-

Primorũ hæreticorum in fide fluctuatio.

Buceri impiũ reſponſum cõtra Euangeliſtas.

tholicorum tunc Regum Cõſiliarius digniſſimus, teſtificatus eſt; ſe præſentem, ac eius apud Dudlæum Ducem Northumbriæ interpretem fuiſſe, eum eidem Duci ſuam de reali Corporis CHRISTI in Sacramento præſentiæ ſententiam interoganti, ingenuè reſponderit; de vera corporis præſentia nullum merito dubitare poſſe, qui non dubitet de fide Euangeliſtarum: non tamen js ego ſum (ſubiecit) qui certò ea omnia credenda exiſtimem, quæ in nouo teſtamento de CHRISTO & eius actis ſcribuntur; quanquàm nec hactenus apertè negare libuerit. Atq; iſta homini, quem ſciebat non multum de vlla religione eſſe ſollicitum, liberè dixit. Cæterum ſcriptione ac publica profeſſione Lutheraniſmum ad Anglicanæ ſectæ normam aliquantulum modificatum & temperatum, vſque ad mortem tenuit.

Petrus Martir, magis molliter & ſeruiliter ſe in ſectæ & doctrinæ ſuæ accommodatione geſſit. Nam Lutheri hæreſim quã in Germania imbiberat, & illinc in Angliam ſecum aduexerat, non aliter nec diutiùs defendendam vel retinendam ſtatuit; quàm id Cantuarienſi & Protectori viſum eſſet: nosque ipſi qui hæc ſcribimus, eum docentem audiuimus, cùm impium quendam de Euchariſtia ac corporis CHRISTI præſentia tractatum ex hiſtoria Cœnæ Dominicæ, & maximè ex vndecimo capite prioris epiſtolæ ad Corinthios adornaturus, in eam tractationem ita eſt ingreſſus, vt anxius ac pendulus prorſus hæreret; veteremnè Proteſtantium, an nouorum Sacramentariorum ſibi eſſet dogma defendendum. Quid enim Archiepiſcopus præſcriberet, quid Parlamentum ſequendum conſtitueret; quod tum actum erat, & de re tota prolixè deliberabat; quid demum Protector docendũ mãdaret, miſerrimus homo ex aula in dies expecta-

Petri Martiris fluctuatio ac perfidia.

bat. Quorum tandem per literas Cantuarienſis comperta voluntate, ſe ſubito in Caluiniſtã transformauit, & deinceps vſque ad mortem vel Caluini vel ſaltem Zuinglij ſectam eſt conſectatus; magnus ſanè (vt D. Auguſtinus de Fauſto Manichæo dixit) diaboli laqueus: qui verbo, ſcriptione, doctrinaq; ac eloquentiæ opinione plurimos ſeduxit. Moribus tam mollis & effœminatus etiam in ſenectute, ex illius coapoſtatæ monialis ſuæ conſortio extitit, vt & in illa iam mortua oratione funebri publicè deflenda, turpiſſimè ſe geſſerit; & Ioanni Checo regio præceptori, eum de vxoris morte per literas conſolanti, ſic reſponderit: ſe ita valere, atque ita ſuæ coniugis chariſſimæ obitum ferre, vt homo omnino dimidiatus poterat. Delicatus monachus, adeò ſolus eſſe non potuit; vt à fœminis diuulſus, non ſe integrum, ſed mutilum planè & dimidiatum exiſtimauerit: cui tamen defectui libidinoſus ſenex ex alijs nuptijs dicitur medelam poſtea attuliſſe. Talibus heu authoribus ac doctoribus infœlix Anglia perijt.

Petri Martyris mollicies ac libido.

An. 1547. Comitia Londini.

Sed iam Comitia publica Londini habebantur pridie nonas Nouembris cœpta; vbi de tota fide & religionis formula, nouaque eredendi ac colendi norma conſtituenda, à prophanis & impijs hominibus conſulebatur. Et primum quidem ſtatuitur ac cauetur diligentiſſimè, vt ſi quæ vllibi bonorum eccleſiaſticorum reliquiæ, ex demortui leonis faucibus per Angliã remanſiſſent; eæ omnes quàm primùm iſtius noui leunculi vnguibus dedantur. Lege igitur decernitur, vt omnes eccleſiæ, baſilicæ, ac oratoria, ad id inſtituta aut dotata, vt in eis pro defunctorum animabus, orationes, eleemoſynæ, aut ſacrificia fierent, Regis Edouardi eſſe deinceps cenſerentur; Omnes item capellæ, ſacella & altaria, quæ vel annuos cenſus, vel obla-

Relicta ab Hẽrico inuadun tur ab Edouardo.

tiones, vel vllum aliud emolumentum haberent; omnes præterea Congregationes, ſodalitates, aut Confraternitates, ad quoduis genus piorum operum inſtitutæ, fiſco Regis concedebantur. Quibus ſic conſtitutis ad commoda temporalia, quorũ prima ipſis cogitatio ac cura fuit tranſierunt; deinde ad Religionis capita: ac primo loco ſancierunt; vt cùm Epiſcopi ac presbyteri Anglicani, ritu ferè Catholico (excepta Romani Pontificis obedientia quam omnes abnegabāt) ad illud vſque tempus ordinati fuiſſent; in poſterum alia omnino forma ab ipſis præſcripta, ordinationes fierent, auctoritate à puero Rege ad id accepta. Hinc nouum etiam modum ſacramenta adminiſtrandi adiunxerunt, & de ea re librum publicum, Comitiorum autoritate confirmatum ediderunt.

Noua form ordinandi & adminiſtrandi ſacramẽta

Deinde cùm non paucæ adhuc ſanctorum imagines ac ſtatuæ alicuius eam precij ac momẽti per Angliam viſerentur; eas primo quoque tempore tollendas iudicarunt: remiſſis itaque hominibus quibuſdam impijſſimis ac audaciſſimis, qui hoc ſacrilegium aggrederentur; & vnà cum eis, nonnullis miniſtris certiſque concionatoribus qui imaginum vſum populo diſſuaderent (non ignorabant enim plebem hoc ægrè laturam, à qua etiam in prouincia Cornubienſi vnus è Commiſſarijs Bodæus nomine occiſus fuit,) CHRISTI Saluatoris, Deiparæ Virginis, Apoſtolorum & Prophetarum omnes omninò imagines, tàm pictas quàm fabrefactas, partim deleuerunt, partim combuſſerunt, eo ipſo declarantes, cui bellum indicerent, & contra quem venirent. In locum verò deiectæ crucis CHRISTI ſurrogarũt Regis Angliæ inſignia; nempè tres leopardos, & tria lilia, hinc ſerpentis, inde canis pedibus expanſis ſuſtentata. quòd perinde erat ac ſi dixiſſent, ſe non CHRISTVM cuius imaginem

Ablatæ ſanctorum imagines.

contu-

Hæreticus rex Proteſtantium Chriſtus.

contumelioſè deiecerant, ſed Regem terrenum, cuius inſignia eodem loco erexerant, colere & adorare.

Ablatum Eucharistiæ ſacrificium.

Nec his malis contenti Zuingliani tremendum etiam corporis & ſanguinis Domini ſacrificium, quod à Catechumenorum prima, fidelium ſequente dimiſſione, Miſſarum nomen iam olim acceperat, in publicis Comitijs abrogarunt. Nec enim per aliam ſpeciem diripi poterant calices, argenteæ pixides & cruces, vrceoli & alia ſacra vaſa, candelabra argentea & ænea, ſacræ veſtes auro intertextæ, vexilla ſerica, cereorũ, olei & aliorum omnium quę cultui diuino dedicabantur prætiũ, denique ipſi fundi & agri ad has res ſuſtentandas donari, non poterant alio prætextu ferè auferri, & in priuatorũ profanos vſus conuerti: quæ omnia horum comitiorum autoritate Regio fiſco concedebantur.

Officium in vulgari lingua.

Quarto autem loco ſancitum eſt, vt Euchariſtiæ vtraque ſpecies, cuilibet de myſterjs participanti neceſſariò traderetur.

Quinto loco decreuerunt, vt ſacra officia recitarentur in vulgari lingua. In quo decreto illud perridiculè euenit, vt cùm omnia in Eccleſijs Anglicè legerentur, eo videlicet prætextu, ne populus quid in rebus diuinis ageretur ignoraret, ſed Amen reſpondere poſſet: interim neque Vallorum, neque Cornubienſium, neque Hiberniorum populus penè quicquam earum quæ recitabantur intelligeret, propterea quod iſtarum gentium lingua longè eſt ab Anglorum idiomate diuerſa. Cùm tamen ſi latinè officia peracta eſſent, ſaltem paſtores qui latinè ſciebant, multa illis quæ in officijs dicerẽtur interpretaturi fuiſſent. Nam proprius vulgarium linguarum locus in concionibus potiſſimum cernitur iure quo ſemper vſa eſt Eccleſia.

1. Cor. 14.

Nunc

Nunc autem, dum in Vuallia, Cornubia & Hibernia, preces Anglicè fundebãtur; factum eſt, vt minùs quod obtendebatur, per linguam vulgarem, quàm per latinam efficeretur.

Adminiſtrandæ autem Euchariſtiæ ritus in illis primis regni comitijs præſcripti parum à Catholicorum Miſſa, diſtabant; Vt videlicet populus non putaret quicquam ſibi ablatum, ſed ea quæ latinè prius legebantur, tantùm in vulgarem linguam crederet eſſe tranſlata. Itaque Canon Miſſarum penè totus ab initio ad verbum tranſcriptus fuit. Signa etiam benedictæ Crucis retenta ſunt; illa inquam, quæ manu tantùm Sacerdotis expreſſa erant. Cæterùm non omnes Proteſtantes eodem ſpiritu agebantur: qui enim nihil niſi opes Eccleſiaſticas quærebant, parum curabant ſi Crucis imagines in aere ſolo deſignarentur. Qui verò non poterãt ferre, vt vel ita ſaltem mortis Chriſti figura & imago in honore aut vſu aliquo haberetur, breui poſtea obtinuerunt, vt ſublatis eiuſmodi ceremonijs, totoque Canone remoto, noua Liturgiæ forma proponeretur. Quæ Proteſtantium inconſtantia multùm retardauit rudem populum, ne eorum doctrinæ aſſentiretur; dicebat enim; videamus priùs quò euadent, vbi conſiſtent, & quieſcent.

Primi ritus ab hæreticis aſsignati.

Secundi hæreticorum ritus correcti.

Proponebantur etiam in publicis comitijs (tanquã in ſynodo quapiam Epiſcoporum) cauſæ ſpiritales, quæ ad Eccleſiaſticum ius conſtituendum pertinerent. Inter cætera vero de matrimonio quodam ita definitum conſtat. Opifex quidam fuit cui nomen Matthæo Barro, cuius vxor, ex qua etiam liberos genuerat, lauabat olim familiæ Cromuellanæ lineas veſtes, in qua tum degebat Rodolphus Sadlerus, non obſcuri nominis vir, qui nunc etiam Elizabethæ Reginæ à conſilijs eſt; Matthæus autem iſte, neſcio qua

Caſus matrimonialis ad parlamentum delatus.

de cauſa in tranſmarinas regiones ſe contulit, niſi quòd quidam exiſtimabant ei ſuſpectam fuiſſe vxoris ſuæ caſtitatem; & ideò eum abijſſe, ne videre cogeretur; quòd neque ferre poterat, neque emendare. Cùm ergò annis aliquot abfuiſſet, vxor ipſius vel audiens vel fingens virum fuiſſe mortuum, nupſit Rodulpho Sadlero equiti aurato. Tandem Matthæus in patriam reuerſus, vbi intellexit vxorem ſuam alteri nuptam, cœpit illam repetere. Ex altera verò parte Sadlerus, qui liberos etiam ex ea genuerat, non patiebatur illam à ſe diuelli. Res ad ſummum tribunal; id eſt, ad publica regni comitia tàm ſub Henrico quàm ſub Edouardo regibus defertur. Ibi decernitur mulierem iſtam quæ primum Matthæo; deindè Sadlero nupta, ex vtroque liberos conceperat, non Matthæi prioris mariti, ſed Sadleri vxorem deinceps habendam eſſe. Potentior quippè fuit ditiorque Sadlerus, & ideò contra Euangelij veritatem, prioris viri adhuc viuentis vxor, ſecundo marito adiudicata eſt; vt non minùs nouæ matrimoniorum, quàm ſacrorum rituum leges inſtituerentur.

Comitiorum ſententia contra Euangelium.

Interim Catholici Angli & præſertim doctiores, qui ſchiſma Henrici octaui, ſaltem poſt mortem eius reprimendum ſperabant, vbi adeò id non euenire perſpicerent, vt potiùs in multò peſtilentiorem hæreſim erumperet; partim ſeipſos accuſarunt, quòd primis initijs fortiùs non obſtitiſſent; partim mœrore ac ſqualore cõfecti, miſerrimam vitam traducebãt. Qui enim legerant apud ſanctũ Ioannem Chryſoſtomũ, contra paganos diuinitatem CHRISTI propugnantem, veterem & antiquam patriæ ſuæ fidem ob hoc ipſum commendatam, quòd altaria iam olim in Britannijs erecta CHRISTO fuiſſent; * (ſunt etiam, inquit Chryſoſtomus, in Britannicis inſulis ex-

Catholicorũ dolor ac pœnitentia.

Altaria in Anglia antiquiſsima.

*Hom. quod Chriſtus ſit Deus.

tra hoc mare ſitis; fundatæ Eccleſiæ, & erecta altaria) cùm illi ijdem iam poſt mille & penè ducentos annos à Chryſoſtomi morte, eadem altaria non à paganis; verùm ab ijs qui ſeipſos vocant Chriſtianos, dirui & euerti conſpexiſſent: quo animo par eſt eos hoc ſpectaſſe? quas fudiſſe lachrymas? quos gemitus edidiſſe? Nam ſi altaria CHRISTI olim fuerunt in Anglia affirmante Chryſoſtomo, Chriſtianæ fidei ſigna; vtique eodem modo altarium deiectio, iam ſignum eſt perfidiæ Antichriſtianæ.

Atque ingemuerunt quidem & his nouitatibus vtcunque ſe oppoſuerunt Stephanus Vintonienſis, Edmundus Londinenſis, Cuthbertus Dunelmenſis, Nicolaus Vigorniēſis, & Daius Ciceſtrenſis Epiſcopi, oēs doctrina & grauitate præſtantes viri, qui etiam in ordinum conuentu ſuffragia habebant, religioniſq́; ſententia ac interiori affectu Catholici erant. Sed facti Epiſcopi in ſchiſmate Henriciano extra eccleſiam; vel potius contra eccleſiam, regio, non Pontificio mandato aut aſſenſu, & pro regia libidine eccleſiaſticoque eius primatu ſtabiliendo; non habebant illum veritatis & fortitudinis ſpiritum, qui in vnitate Eccleſiæ Catholicæ ritè ordinatis & inunctis tribui ſolet. Timidè ergo reſtituerunt pueri Regis primatui ſpirituali, imò ſimpliciter ſubſcripſerunt: & in omnes cæteras innouationes, quæ non videbantur ipſis continere apertam hæreſim; ne Epiſcopatus ac honores perderent; vel vltro, vel contra conſcientiam coacti, conſenſerunt. Catholicorū Epiſcoporum dolor & firmitas.

Cuius criminis grauiſſimàs paulò pòſt pœnas, primum ſub hoc ipſo Edouardo: quia in reliquas omnes hæreſes ſeu (vt tunc loquebantur) Regiæ Maieſtatis in reformanda religione progreſſiones non ſunt aſſenſi; ne blaſphema quædam illis propoſita dogmata, Epiſcoporum caſtigatio.

pro concione,vt iubebantur, explicare & comprobare voluerunt; deinde multò magis ſub Elizabetha omnes luerunt:depoſitionem & vt poſtea dicemus,diuturnos carceres vſque ad mortem patientiſſimè tolerantes,miſericordiamque ſimul iuſtiſſima Dei in ſe iudicia collaudantes.

Schiſma Angliæ generale

His ergo metu ſuperiora edicta ſchiſmatica approbātibus,ac reliquis recens Regio nomine creatis Pſeudoepiſcopis ad ea ſtabilienda, ſectamque per totum regnum propagandam diligentiſſimè inuigilantibus, ſecundum tempus lege comitiorum deſignatum, tremendum Sacrificium cæteraque omnia officia & ſacramenta Catholico ritu publicè fieri omnino deſierunt: Nec vnus videbatur in regno toto, qui falſorum Officiorum ac rituum communione non fuiſſet contaminatus,licet plurimi occultè etiam tum Miſſas fecerint & audierint: qui tamen & ipſi calicis Christi & demoniorum participes, templa quoque ac ſacramenta hæretico ritu adminiſtrata frequentabant; exiſtimantes, vt Diuus Auguſtinus olim de quibuſdam in Africa ſchiſma Donatiſtarum ſequentibus dixerat) ſatis eſſe, ſi quouiſmodo Christum colant; & ignorantes id ſolùm Christo placere, vt in vnitate colatur. Sola sereniſſima Maria primogenita Henrici filia, Edouardi ſoror,quæ ei in imperio ſucceſſit, ſanctiſſimæ matris ſuæ Catharinæ fidem, & conſtantiam ſequuta non potuit vllis Protectoris aut cæterorum regiorum tutorum precibus aut comminationibus adduci,vt oratorium ſuum quod domi habebat,vel claudi, vel ſacrum Miſſæ officium in cœnam Caluinicam mutari,vel ſaltem vt ſecretò illud tantùm & nō palàm, in contemptum legum Regiarum,ac aliorum vt dicebatur ſcandalum fieri permitteret.

Mariæ conſtantia.

Cùm autem hæretici viderent,ſe nihil apud eam in

hac

hac re proficere;nec auſi eſſent, aliquid duriùs ſtatuere in perſonam eius,quæ eſſet ſanguine & ſucceſſionis iure Regi tam propinqua; quæque ſæpè protectorem ac cæteros Edouardi Conſiliarios, cùm palàm ac præſens, tùm etiam per literas ac nuncios audacter admonuiſſet,ne fratris ſui pueritia ita ad Reipublicæ & religionis perniciem abuterentur: adiungens præterea, futurum forſan tempus, cùm cogerentur adminiſtrationis huius ſuæ tam inſolentis,tamque vltimæ voluntati Henrici patris ſui, (quam ſaltem Rege adhuc impubere religiosè ipſos ſeruaſſe oportuiſſet) contrariæ, rationem reddere. illi cùm quid reſponderent, aut ſtatuerent non haberent, præſertim cùm ipſa apud Edouardum fratrem, ætate poſteà paulo maturiorem, liberiùs aliquoties cõqueſta eſſet,illique ex amoris mutui teneritudine, etiam lachrymas mouiſſe diceretur; hoc conſilium homines perditi inierunt; vt primum blanditijs & precibus; deinde minis rem agerent: ſed cum neutro modo obtinerent quod cupiebant, aliam viam aggreſſi ſunt; nimirum, vt ab illa Sacellanos ſuos,qui coram ipſa ſacra officia pro more faciebant, diuellerent; in eosque vt in tranſgreſſores legum publicarum, carcere ac alijs pœnis animaduerterent; quod ſemel aut iterum quidem fecerunt. Sed re ſignificata Carolo Cæſari conſobrino ſuo, is rei indignitate motus per literas ac oratorem ſuum apud Regem & alios qui rerum tum potiebantur, vehementer egit;ne Rege adhuc ſub tutoribus agente,negarent Mariæ Regis ſorori, eum CHRISTI colendi ritum quem leges Eccleſiaſticæ per orbem Chriſtianum probarent,omnesque Maiores obſeruaſſent; quodque ipſi omnium Principum Oratoribus etiam tum concedebant.

Hæreticorum conſilia de Maria.

Maria queritur apud Cæſarem.

Hac ratione obtinuit Maria ne in poſterum tam curiosè in ipſam,eosq; q ipſi à ſacris erãt inquireretur. Et

Edouardus ipſe, licet Protectoris ac aliorum arbitrio omnia faceret, hæreſique prorſus eſſet iam imbutus; tamen dicitur naturali erga ſororem inſtinctu, re intellecta ægrè tuliſſe, quòd tam inhumaniter cum illa, ipſo prorſus inſcio egiſſent. Et ſanè ita eſt proſpectum à Deo huic Regiæ virgini, & nunquàm per totum illud luctuoſiſſimum tempus, quo regnauit Edouardus, ſalutaris hoſtiæ plena conſolationis præſentia deſtitueretur; illam enim honeſtiſſimo tutiſſimoque loco, & ſacratiſſimo apparatu conſeruatam ſemper propè ſe habuit; & coram illa in omni tribulatione ſua, quæ per illud tempus permagna erat, indeſinenter orabat.

Maria ſemper habuit ſecum Eucharistiam.

Iam verò vt hæc, quæ partìm ordinum conſenſu & decreto, partìm ſolius Protectoris ac Senatus Regij autoritate, in religione innouata erant, executioni citiùs mandarentur: primum iubentur duo Primates Cantuarienſis & Eboracenſis, (quos ſolos Anglia Archiepiſcopos habet) per vtriuſque ſuffraganeos Epiſcopos, diligenter curare; vt ſine vlla mora in ſingulis diœceſibus, quoad religionis negotium, ſuæ Maieſtatis voluntati, ſtatuumque decreto obtemperetur. Archiepiſcopi, iuſſa mox complent; ita enim Cantuarienſis ad prouinciales ſuos Coëpiſcopos ſcribit. *Thomas permiſſione diuina Cantuarienſis Archiepiſcopus, per illuſtriſſimum in* CHRISTO *Principem Edouardum Regem ſextum, ſupremum in terris Caput Eccleſiæ Anglicanæ & Hyberniciæ, ſufficienter & legitime authorizatus, &c. tibi Edmundo Londinenſi Epiſcopo & omnibus fratribus Coëpiſcopis, vice & nomine Regiæ Maieſtatis, quibus in hac parte fungimur, mandamus; vt Imagines ex Eccleſiis cuiuſque diœceſis tollantur, vt priuatæ Miſſæ prohibeantur, &c.* Simili etiam modo alter, ad ſuos, Archiepiſcopus.

Executio Decretorum parlamenti.

Reſcriptum Cranmeri ad Epiſcopos.

Sed

Sed ne non ſatis fortè diligenter munus hîc ſuum obirent Epiſcopi, in quibus ſciebāt plurimos, etſi Henriciani ſchiſmatis participes, non adeo ad iſtas nouitates poſteriores propendere: conſtituuntur impij quidam viſitatores ſeu commiſſarij Regij, qui acceptis vnà ſecum aliquot petulantiſſimæ linguæ, & ad hæreſim populo commendandam aptiſſimis concionatoribus, vniuerſas regni prouincias peragrarent. Proficiſcuntur ergo, deferentes ſimul Biblia Anglicana corruptiſſimè traducta, quæ curarunt populi expenſis emi, iuſſeruntque publicè in ſingulis parochialibus Eccleſijs affigi, vt à quolibet legi poſſent. Iuſſum eſt præterea, vt in ſingulis Eccleſijs haberentur ad certū diem, Eraſmi in nouum Teſtamentum Paraphraſes, in linguam vernaculam conuerſæ: cuilibet enim è vulgo pollicebantur ex his duobus libris, facilè fore, vt omnia ad fidem neceſſaria, ſinguli ſine Doctore aſſequerentur: hactenus enim dicebant, in omnium rerum ignoratione, à Parochis indoctis, ducibusque cæcis, illos fuiſſe educatos; ſe verò iam ſine inuidia omnia iſta veritatis lumina libenter communicare; monentque ſerio, vt gratias agant Deo ingentes, quòd talem dederit Regem & Protectorem, qui totis viribus in ſalutem plebis ſibi commiſſæ incumbant.

Viſitatores initituti.

Vocatis deinde ad ſe quocunque diuerterant, ſingularum Eccleſiarum Rectoribus, Presbyteris, Æditui, atque ciuibus honeſtioribus, adiunctis etiam ſæpe prouinciarum Præfectis, inquirunt ſi ſecūdum Regis mādatum, Imagines CHRISTI, atque Sanctorum, cum tabernaculis & loculis vbi fixæ fuerant, ſublatæ ſint, ac conciematæ; num altaria ſint prorſus demolita, & pro ipſis Menſæ communes ad noui ritus adminiſtrationem collocatæ; num omnes antiqui libri, è quibus officia diuina & Miſſæ olim fiebant, ſint

De quibus rebus inquiritur.

Statuta Viſitatorum.

aboliti, nouique Regij libri comparati & vbique recepti; homilias quoque plenas blaſphemiæ, (quòd ſcirent parochos omnes nec ita doctos eſſe vt poſſent, nec ita affectos vt lubenter vellent, impia dogmata Zuinglij, ex pulpitis populo aſſiduè commendare,) fieri ab hæreticiſſimis hominibus, & promulgari curarunt; quarum vnam aliquam ſingulis Dominicis ac feſtis diebus clara voce, vbi non eſſet qui concionaretur, recitari mandarunt. Proceſſiones abrogarunt; inuocationes ſanctorum è litanijs ſuſtulerunt; orationes & Exequias defunctis more ſolito fieri vetuerunt; Aquam benedictam panemque Eulogicum, more Anglicano ſingulis Dominicis diſtribui ſolitum, tolli iuſſerunt; Roſaria è manibus fidelium excuſſerunt: ſimpliciores autem parochos & presbyteros, quos ſciebant iſtis nouitatibus parum delectari, & ægrè ab Eccleſiaſticis conſuetudinibus diuelli, (licet exterius verbo & opere ferè omnes in quidlibet conſenſerant,) varijs conuitijs & contumelijs è ſuggeſtis, coram omni populo lacerabant, atque obiurgabant immodeſtiſſimè; quòd ſcripturas non ſcirent; quòd duces cæci, & canes muti, & ventres pigri eſſent; quòd parum prompti ad Regia mandata circa religionis reformationem exequenda viderentur; quòd Papiſtæ denique eſſent; comminantes omnino, ni impoſterum paratiores ſint, fore, vt priuatione & alijs pœnis exemplariter caſtigentur.

Hæreticorum petulantia.

Adhortationes ſacerdotibus factæ ad coniugium.

Inquirebant etiam, idque diligenter & in primis ſollicitè, ſi parochi non eſſent de incontinentia ſuſpecti: atque ad ipſos ſæpe ſacerdotes, præſentibus alijs conuerſo ſermone, impudenter ſciſcitabantur; quomodo ipſi integra valetudine, & in flore ætatis, potuerint ſe ſeruare caſtos? & num donum caſtitatis ipſi ſoli haberent, aut impoſterum eſſent de eo ſecuri? cõſulere

ergo vt vxores, ne vrantur, aut in infanda peccata incidant, accipiant: tandem apertè effari, ſe habere omnes de religione papiſtica, & de affectu in regem parum candido valde ſuſpectos, qui nollent matrimonium inire, & thorum immaculatum cælibatui ſuſpecto & periculoſo anteferre; præſerim, cùm iam duorum Archiepiſcoporum exemplis qui vxores duxerant, ipſis ſanctiſſimè præitum vidiſſent.

Atque diabolico planè conſilio iſtud maximè vrſeunt hæretici; prouidentes hac eſca plurimos ſalaciores homines, ad iſtius ſectæ approbationem poſſe pertrahi; nec de vllis ſe poſſe eſſe magis ſecuros, quàm de ijs qui huiuſmodi illicitis connubijs, ipſi eſſent ſemel colligati. Atque hoc artificio ita profecerunt, vt non ſolum ſæculares multos, ſed etiam Religioſos omniũ ferè ordinum complurimos, qui per Henricum non ita multo antè è Monaſterijs eiecti, parochos paſſim in agris & oppidis agebant, ad coniugium ineundum vel illecebris carnis, vel ipſorum importunis clamoribus, adegerint. in quam miſeriam etiam Epiſcopi ab Henrico facti aliqui, qui ſeptuageſimum ætatis annum attigerant, peracti ſunt: vt Eboracenſis, Ceſtrenſis, & in Mona inſula Sodorenſis, ac alibi alij, qui alioquin corde Catholici pro hæreticis poſtea ſe geſſerunt; Idem ſecuti ſunt Eccleſiarum Decani, Canonici, & eius generis homines non pauci, qui antequam regni legibus id eſſet publicè permiſſum, libidinem ſuam explere voluerunt. Prælatos verò alios caſtiores, ac doctiores quóſque viros, qui adhæc inceſtuoſa connubia adduci non poterant, varijs confictis criminibus de gradu deiectos in carceres coniecerunt. Connubia ſacerdotibus paſſim inita.

Præ cæteris autẽ Protector, quouis prætextu exauctorari voluit Stephanũ Vintonienſem, & Guthbertũ

Epiſcopi in carceres coniecti.

Dunelmenſem Epiſcopos, viros doctrina & vſu rerum præclariſſimos; non ſolùm quia autoritate qua apud omnes plurimùm poterant, videbantur non parum ſectariorũ progreſſus impedire; ſed multo magis, quia non lubenter ferebat eos in honore viuere, quos Henricus in Edouardi filij tutela & reipublicæ adminiſtratione, ſibi ſocios fecerat, vel etiã prætulerat. Ergo poſt habitam coram Rege libètiorem de religione concionem; in vincula coniectus eſt Vintonienſis primum; poſtea Dunelmenſis, ſicut alio tempore Londinenſis, Ciceſtrenſis, & Vigornienſis; tandemque omnes (vt ſuo loco dicetur) de gradu depoſiti ſunt: qui profectò ſi primis initijs, vel ſchiſmatis ſub Henrico, vel hæreſis ſub Edouardo, fortiſſimè (vt debuerant) reſtitiſſent; res in eum locum ſine dubio iam non veniſſent. Sed cum illi vel naturæ quadam vitioſa leuitate, vel ſpe vana meliorum temporum, vel nimio res temporales amittendi metu, (ſicut alij etiam Epiſcopi ac Abbates eodem tempore in Germania, & poſtea in Belgio alibique non pauci) non ſolum hæreticis ſchiſmaticiſque initio non obſiſterent, (vt Eccleſiaſticos decebat) verumetiam aſſentirent, conniuerent ac cooperarentur: permiſit DEVS vt in tanti peccati caſtigationem, aliorumque ac ipſorum admonitionem ſempiternam, grauiſſimè poſtea ab eiſdem affligerentur quos iuuerant: quo prælati diſcerent, officium ſuum eſſe, opponere ſe murum pro domo DEI cùm impugnatur; nec vnquam debere hominum gratiam omnipotentis DEI honori ac mandatis anteferre.

Admonitio Eccleſiaſticorum.

Cùm ita ergo hæretici & iſtis viſitationibus & alijs modis omnibus rem promouiſſent ſuam, & ſecta iam Zuingliana vbique in Anglia dominaretur, ac fides Catholica penè deſerta iaceret; exultabant mirificè

per totam Europam hoſtes Eccleſiæ Deumque collaudabant ſuum, quòd mundi miſertus, tandem aperuiſſet, ad Euangelij per orbem propagationem, patentiſſimum oſtium; gaudere omnes tantum regnum, non iam per interpolata variarum prouinciarum loca, vt Germaniam; ſed abſolutè, & inſolidum, ſectam ſuam ſuſcepiſſe; vndique gratulari Anglis quod tantæ ſpei principem haberent, qui ab incunablis puram doctrinam hauſiſſet: ad ipſum, hæretici omniũ ſectarum ac gentium, ſcribere; libros dedicare; eum Ioſiam & Dauidem illorum temporum: Protectorem verò, Gedeonem, Samſonem & quid non, paſſim appellare: per iſtos aduenisse in eos regnum DEI; per iſtos ab Aegiptiaca ſeruitute, ab inquiſitoribus, carceribus, ignibus, ac ab omnibus denique laboribus, DEI cultores conquieturos: illi longiſſimum denique tranquilliſſimumque imperium, cùm precari tum etiam certò ominari non dubitabant: idque eò magis ex animo fecerunt Proteſtātes, quod hoc ipſo tempore, quo hæc gerebantur in Anglia, Auguſtiſſimus Cæſar Carolus Quintus, hæreticos omnes Germaniæ Principes, diuinitus planè adiutus, ad ſuam & Eccleſiæ obedientiam reduxiſſet; Concilij Tridētini decretis ſe ſubmittere coëgiſſet; ac Sacroſanctum altaris ſacrificium, vbique ferè locorum per imperium reſtituiſſet.

Hæreticorum triumphus de ſucceſſu Angliæ.

Cæſaris ſucceſſus in Germania.

Anno 1547

Sed hanc impiorum de Edouardo & Protectore eius ſpem & expectationem, intra pauciſſimos poſtea annos, vel potius menſes, DEO ſic diſponente planè perijſſe; & ipſi hæretici cum luctu viderunt; & omnes ſapientes iudicia Domini recta mirabiliter admirati ſunt. Celerrimam etenim DEVS, de iſtorum principum ſacrilega iniquitate vindictam ſumpſit, immittens inter protectorem & fratrem ſuum primùm; deinde inter cæteros hæreſi & impietate ſibi coniun-

Hæreticorum ſpes confuſa

ctiſſimos, inplaabiles inimicitias: quæ non niſi morte & mortuo ſanguine extingui poterant. In ſumma, Protector iuſſit occidi fratrem, Dudlæus Protectorem ſuſtulit; Edouardus non ſine ſuſpicione veneni ab eodem Dudlæo & Suffolcio Ducibus ad regnũ aſpirantibus, paulò poſt extinctus; & demùm vterque cum filijs ſuis per Mariam Reginam iuſtiſſimè capite plexi ſunt; quæ omnia, quatuor tantùm annorum ſpatio eueniſſe, mirabile eſt planè; ſed tamen id vt acciderit breuiter hìc commemorabimus.

Discordia inter fratres hæreticos.

Erat Edouardo Seimero Somerſetenſi Duci & regis Protectori, Germanus frater Thomas Seimerus, mari & Claſſi regiæ præfectus. Is Catharinam Parram Henrici Regis vltimam vxorem, poſt Henrici mortem duxerat. Facta eſt igitur contentio maxima inter Catharinam Parram & Protectoris vxorem, quæ quam præierat: illa enim vt Regis demortui vxor, iſta vt Protectoris præſentis conſors, præcedendi dignitatem poſtulabat: hæc contentio non quieuit in fœminis, verùm & ad viros tranſiuit, rem etiã promouẽte Ioãne Dudlæo Varuicenſi Comite, qui vtrumque Seimerum, hac ſe ratione euerſurum ſperabat. Cùmque æmulatio quotidiè creſceret nec Protectoris vxor virũ quieſcere pateretur; eò tandem peruentum eſt, vt Protectorem (qui licet Regem regeret, tamen ab vxore ſua non parum regebatur) oporteret germanum fratrem ſuum è medio tollere, quo nihil ſuæ libidini deinceps impedimento eſſet. Porrò cùm nihil occurreret in Thoma Seimero morte dignum, præter hæreſim, quam Protector in crimen fratri ſuo vertere non poterat, ipſe author eiuſdem hæreſis; neceſsè erat fingere aliquid. Facilè tanquàm à Iezabele crimen excogitatum eſt. At quomodò promulgabitur? Itum eſt ad nouum Apoſtolum Anglorum Hugo-

nem Latimerum, de qua antea diximus: Egit cum eo Protector, vt fratrem ſuum in concione ad populum velut perduellem traduceret. Hugo Latimerus, cuius Apoſtolatus in mentiendo conſtitit, non recuſauit officium; prodijt in roſtra, narrauit Thomam Seimerum neſcio quas inſidias in maieſtatem regiam & in fratrem molitum; proinde meritum eſſe mortem. Non acclamauit populus, vt ſolebat iam enim puduit ipſum Apoſtoli ſui, quem videbat calumniam innocenti ſtruxiſſe: Thomas verò Seimerus perduellionis damnatus, decimo tertio Calendas Aprilis iubente fratre, ſecuri percuſſus eſt. Catharina autem Parra ex dolore & inuidia his ipſis etiam diebus expirauit, ita vt non minus Protectrix ab æmula, quàm Protector à fratre iam liber eſſet.

Latimeri Apoſtolatus in mentiendo.

Frater fratri tollit.

An. 1548.

Non longè poſt, ne maior eſſet Protectori cum alienis, quàm cùm ſuis pax: variarum prouinciarum Populi; maximè verò Cornubienſes ac Deuonienſes, moleſtiſſimè ferentes, filios ſuos non auito & patrio; ſed nouo & inaudito more baptizari, ac Miſſæ ſacrificium protſus auferri; altariaque non Iouis aut Dianæ, ſed omnipotentis DEI & vnius mediatoris IESV CHRISTI, paſſim dirui ac ſubuerti; vno conſenſu arma pro fide ſumpſerunt, Exoniæ ciuitatem obſederunt; equites, qui ex Cliuia in ipſos euocabantur, ſagittarum nimbo repulerunt, in quorum onuſtos currus ſiue ab inuitis, ſeu ex propoſito relictos, dum nonnulli temerè ſolutis ordinibus incurrunt, ijdem equites reuerſi eos fugarunt & deleuerunt. Atque ita hoc bellum abſolutum eſt, nullo ſanè alio fructu, quàm quòd eredendum ſit, aliquos eorum ſuas animas ab hæreſi liberaſſe: nam vt fratres è ſeruitute diaboli eriperent, illis non eſt datum. Alij etiam multi per vniuerſum Angliæ regnum, eo tem-

An. 1549.

Arma profidè ſumpta.

pore

pore, præcipuè autem in Norfolcienſi, Suffolcienſi, Eboracenſi, ac Somerſetana prouincijs, partim ob religionē, partim verò ob agros a locupletioribus iniuſte poſſeſſos, atque ad plebis iniuriam circumſeptos (omnis enim iniuſtitia vna cū hæreſi ſubingreſſa eſt) arma ſumpſerunt; multa nobilium roboraria euulſis palis propalarunt, multorum ſepes diſiecerunt, foſſas impleuerunt, piſcinas emiſerunt; ceruos, damas, cuniculos interceperunt; denique nonnullos bonis, alios etiam vita priuarunt; nec vnquam in Anglia tam breui tempore, tam multiplex tumultuatio audita eſt: quibus DEVS exēplis admonitos voluit regni Principes, quòd impiè ſeipſos à Pontificum & patrum ſuorum obedientia diuiſiſſent. Qui enim ſuo capiti ſubeſſe iniuſtè recuſat: meritò nec a ſuis ſubditis, tanquam ipſorum caput agnoſcitur. Sed cùm optimates nihil horum intelligerent, DEVS etiam externos illis hoſtes ſuſcitauit.

Arma tumultuatio.

Galli enim his tumultibus ad ſuum commodum vſuri, eodem tempore inuaſerunt præſidia quædam & arces, oppido Bolonienſi, quod adhuc Angli tenebant, adiacentes. Quam occaſionem repræhendendi Protectoris adminiſtrationem, Ioannes Dudleius Varuicenſis Comes, arripiens, ex aliorum Optimatum conſenſu, edictis publicis Protectorem ob Rempublicam malè geſtam accuſauit. Protector vnà cum Rege ad arcem Viudeſoriam præſidij cauſa confugit. Sed cùm videret paucos ad ſe, omnes verò Principes ad Varuicenſem tranſire, vltrò ſe dedidit, & in cuſtodiam traditus eſt, pridiè idus Octobris; ex qua tamen poſt quatuor menſes eductus fuit pace ſimulatè inter ipſum & Dudleium conſtituta, quæ diu non durauit, licet ſeptimo Calendas Maias, Boloniæ oppidum, vndè ſpecies inimicitiarum orta videbatur, Gallis reddi-

Gallorum arma.

Dudleius Protectorem ſupplantat.

An. 1549.

tum

tum eſſet; nec Seimerus poſteà Protectoris nomen aut autoritatem vſurpauerit. Verum * Dudlæius eum volebat extinctum: quod vt commodiùs efficeret, certiusque illum in poteſtatem ſuam redigeret; principibus quibuſdam viris quos Catholicos eſſe intellexit; ſpem certam feciſſe dicitur, ſi fidelem ei operam in deturbando Seimero nauarent, illo ſemel de gradu ſummi honoris deiecto, ſe curaturum, vt hæreſi abdicata, fides Catholica in integrum reſtitueretur. Nec erat cur Dudlei verbo diffidendum putarent; nam & tantæ illum potentiæ eſſe cognouerant, vt poſſet hoc præſtare; & præterea ſciebant eum hæreſi quidem ex animo non fauere, ſed vel nulli admodum, vel ſoli Catholicæ fidei addictum eſſe. Itaque interpoſuerunt omnem ſuam autoritatem, vt Protectorem in ordinem atque adeò iterum in carcerem redigerent. Sed cùm Dudleium datæ fidei poſteà commonefacerent, is totuo vultu reſpondit, ſi vitam diligerent de Catholica fide reſtituenda nullum ampliùs verbum facerent. Hoc tàm graue nonnullis eorum videbatur, vt illum non pro fœdifrago tantùm, ſed etiam pro tyranno haberent; atque adeò Seimero potiùs, qui ſaltem clementioris ingenij eſſet, adhærendum ſibi iudicarent. Itaque cùm Thomas Arundellus eques auratus, vir potens & animo Catholicus, Dudleio prius intimus, ad Seimerum iam è carcere dimiſſum, moderationis alicuius obtinendæ cauſa in religionis negotio, perſonatus ſe contuliſſet, Dudleius rem expiſcatus eum non ita multò poſt vita priuandum curauit.

* Hic pater fuit Comi[tis] Leceſtrenſis qui hodie v[i]uit & tot fl[a]gitia perpetrat.

Dudleius f[œdi]fragus & tyrannus.

Dùm hæretici inter ſe ſic armis ac odijs tumultuarentur, ac hæreſis indies hæreſim, (vt fit) ac ſeditio ſeditionem pareret; accidit vt Zuinglianorum iſtorum patientiam, aliarum etiam ſectarum inuẽtores ac

Hæreticoru[m] inter ſe diſ[cor]dia de fide.

defenſores exercerent. Inter cæteros Georgius quidam Pariſius, obſtinacia incredibili Arrianam hæreſim in Anglia tuebatur, & quantum potuit diſſeminauit; quem Zuingliaui, contra ſuam fucatam fictamque lenitatem, & contra falſiſſimam ſuam ſententiam, qua aliàs aſſerere ſolent, huiuſmodi homines ad fidem non eſſe cogendos, publicè combuſſerunt. Extitit etiam hoc ipſo tempore, ex Cantiana prouincia, ſoror quædam ex Lutheri ſchola Ioanna Buchera quæ tantum profecerat, vt præter Caluinianam hæreſim quam ſecuta eſt, negaret vnà cùm Valentino, CHRISTVM ex Maria virgine carnem ſumpſiſſe, quem dicebat per illam non niſi velut per canalem tranſijſſe. At cùm videret doctrinam ſuam Zuinglianis non probari, addebat; olim quoque creditum ab illis fuiſſe cùm Lutherani eſſent, quod CHRISTI caro in Euchariſtia ſub ſpecie panis & vini contineretur, & Annam Aſcuam quæ id negabat, pro hæretica nuper ab ipſis habitam & flammis publicè traditam fuiſſe: nec ſe dubitare, quin vt nunc Zuingliani ipſi credunt quod Anna tunc docuit quam perſequebantur, ſic breui etiam credituri ſint, quod ipſa iam doceret. Combuſta tamen eſt ipſorum iuſſu in campo fabrum Londini, quarto idus Maias.

Hæretici hæreticos comburunt.

Sed Proteſtantium in rebus paululum adhuc progrediamur. Horum cùm tam Superintendentes, quos vocat, quàm miniſtri, concionatores, & in vniuerſum vxorati presbyteri, ad carnis copulam tàm ſtudioſè antea inuitati, nunc ſedulò ſua ſponte illi rei incumberent, ſpuriaque inde prole aliquantò etiam plus quàm pro Reipublicæ commodo, abundare incipetent; ex altera autem parte viderent vxores ſuas nullo in honore apud plebem eſſe, ſed paſſim pro meretricibus ab omnibus haberi, liberoſque illegitimos & nothos

Difficultas presbyterorũ e vxoribus.

cenſe-

cenſeri: dolore & vxorum clamoribus agitati, ad profanam ciuilium Comitiorum autoritatem confugere ſunt coacti, & in eiſdem ſuppliciter petere, vt liberi ſui legitimi fierent. Comitia (ordines enim tum coierant) re bene perpenſa & examinata decreuerunt, vt nulla humana lex obſtaret, quò minùs in poſterum presbyterorum filij legitimi haberētur: id ſtatuerunt, quia de lege diuina non erant adeò ſolliciti; cùm in ea, ſi quid in contrarium inſtituto aut libidini ſuæ videretur, illud vel contemni, vel aliqua commoda interpretatione illudi poſſet.

Comitiorum decretum de liberis presbyterum.

Cum his difficultatibus ac diſſentionibus tàm de religione modoque viuendi, quàm de poteſtate ac regimine reipublicæ, implicari hæreticos Catholici animaduerterent; maiores omninò animos ad fidem veram conſeruandam, ac propugnādam ſumpſerunt; maximè qui erant doctiores ac prudentiores, qui ex hac exigua paucorum annorum experientia, quibus hæreſis Angliæ dominata fuerat euidentiſſimè perſpiciebant, cùm hæreticorum doctorum & magiſtrorum ignorantiam, ineptias, ac diſſolutiſſimos mores; tum eorum etiam qui gubernabant, impietatem, auaritiam & ambitionem, quorum ob acuſam tantùm, antiquæ religionis curſum interruperant, hæreſimque introduxerant. Vnde nunc tàm Oxonij quàm Cantabrigiæ, duobus ornatiſſimis Angliæ vniuerſitatibus aliiſque nonnullis in locis, Catholici excuſſu metu, manifeſtiùs exire, & hærtiecis doctoribus ſe opponere cœperunt; ad diſputationes etiam & examen doctrinam eorum reuocare, fraudes detegere, mendaciaque coram & in os obiectare non timuerunt; quibus rebus hæretici nonnihil territi, ſe cohibere, timidiùs omnino & diffidentiùs agere cœperunt. Nominatim Petrus Martir, de quo plurimū omnes ſibi pollicebantur

Catholici maiores animos ſumunt

Diſputatio petita.

cùm Oxonij prælegeret, ac ſæpiſſimè hoc ipſo tempore ad reddendum ſuæ doctrinæ rationem ab alijs etiam multis, potiſſimũ verò à Ricardo Smithæo Theologiæ doctore, qui eandem cathedram prius tenuerat, prouocaretur; nunquàm in diſputationem deſcendere auſus eſt, donec & Ricardum Coxum ex aula Regia hæreticum, ac perditæ vitæ hominem, qui poſt tamen Elienſem Epiſcopatum inuaſit, totius diſputationis moderatorem nactus eſſet, & Ricardum Smithæum virum doctiſſimum atque acerrimum diſputatorem, ab Oxonio relegatum vidiſſet. Quibus ita cõparatis, de Euchariſtia inſtituitur diſputatio, hinc Petro Martire Zuinglij hæreſim ſuſtinẽte, indè Treſſamo & Chedſeo Doctoribus Catholicis, eandem oppugnantibus.

Petri Martiris diſputatio

In qua diſputatione cùm triduò verſati eſſent, Coxus qui diſputationibus præerat, videns Petrum Martyrem, multò grauiùs premi, quàm ſperauerat, & exibilationibus, manuumque ac pedum ſtrepitu è cathedra penè exploſum, cùm & ipſe Zuinglianus eſſet, ſe Londinum auocari dixit, nec iam poſſe diutiùs huic exercitio vacare. Petrum verò Martirem tanquàm victorem miris laudibus extulit; cæteros, vt pacem colerent admonuit, diſpuationẽ ſoluit, qua imprudentia infamiam ſibi apud omnes peperit. Poſtea Petrus Martir diſputationem illam ſuam mala fide vt ſolent hæretici impreſſam edidit. Certè Oxonienſis Academiæ iudicio bis victus apoſtata Martir fuit: primùm, quia omnino auſus non eſt cum doctiſſimo viro doctore Smithæo qui eum laceſſerat, diſputationem inire; deindèquia eorum quibuſcum diſputauit, argumentis nullo modo potuit ſatisfacere: ſimilis fuit eius diſputationis quam Theologi Cantabrigienſes cum Bucero habuerunt, exitus.

Tergiuerſatio hæretici iam victi.

Nec

Nec tantùm in iſtis Academijs, verùm & alijs multis in locis inſtituebantur his diebus quædam publicæ de Euchariſtiæ, tàm ſacrificio quàm Sacramẽto diſputationes; maximè inter Hoperum Superintendentem Gloceſtrenſem, & excellentem Theologiæ Doctorem dominum Fecnamum Veſtmonaſterij Abbatem; atque etiam inter Harleum Pſeudoepiſcopum Herefordenſem, & Catholicum presbyterum Henricum Ioliſſum: quæ diſputatio cùm ad Stephani Epiſcopi Vintonienſis manus perueniſſet, is licet in arce Londinenſi conclnſus, Harlei friuolas obiectiones ſolidè ſtatim refellit. Collegerat etiam Petrus Martir nõ paucas contra Euchariſtiam calumnias, & in vnum eas libellum redegerat; quas omnes idem Srephanus paucis diebus ita confutauit, vt ea confutatio in lucem poſtea ſub Marci Conſtantij nomine exierit, ne verus autor eo tempore proditus, in multò grauiorem carceris ærumnam conijceretur. Eodem etiam pertinet doctoris Langdalli doctus libellus, quo Ridlei cõtra Euchariſtiam cauillationes diſſoluit. Quid dicam de grauiſſimorum presbyterorum Criſpini & Mormanni tàm cõcionibus, quàm ſcriptis, imò etiam vinculis? de Henrici Coli tùm eximijs concionibus, tùm diutino carcere ob fidem Catholicam patientiſſimè tolerato? De Thomæ Vatſoni antequàm Epiſcopus Lincolnienſis fieret, & collegæ ipſius Doctoris Setoni conſtantia, & perpeſſionibus?

Diſputationes variæ de fide.

Libri ſcripti.

Cõcįones Catholicæ.

Tempus me deficeret, ſi omnes enumerarem, qui ob Catholicam fidem illis diebus, ex Eccleſijs aut collegijs ſuis eiecti, aut alijs dignitatibus, commodiſque ſpoliati, grauiora etiam carcerum ac vinculorum tormenta animosè ſubierint: adeo iam incaleſcere cœperat DEI ſpiritus in Catholicorum præcordijs, vt ſi diuturna fuiſſent illa tempora & creuiſſet

Argumẽtum Catholicorũ ex perſecutione.

perſecutio; habuiſſet Anglia, ſine dubio, plurimos martyres & infinitos Confeſſores: indies enim augebatur tunc, non ſolùm credentium, verùm etiam & confitentium numerus: & illi qui ab initio patùm viriliter reſtiterant, præcipue Epiſcopi; modo, euentu rerum inexpectato edocti, conſilioque maturiori errorum ſuorum admoniti, pœnitentiam egerant, & fortiſſimos ſe conſtantiſſimosque in cauſa DEI tuenda præbuerunt. Hinc eſt quòd Edmundus Bonerus Londinenſis, Stephanus Gardinerus Vintonienſis, Cuthbertus Tonſtallus Dunelmenſis, Nicolaus Hethus Vigornienſis, alijque nonnulli tùm Epiſcopi tùm Prælati, nõ ſolum dignitatibus exuti, ſed & carceribus mãcipati his diebus fuerint.

Epiſcopi depoſiti.

Sed multò maximus cœpit eſſe numerus eorum, qui voluntarium exilium conſcientiæ cauſa eligebant, quorum ferè primus fuerat Ioannes Storæus vtriuſque iuris Doctor, poſtea martyrium ſub Elizabetha paſſus. Hic in publicis regni Comitijs, cùm de fide perperam tractari cerneret, auſus eſt tandem cùm Salomone exclamare, *Væ tibi terra, cuius Rex puer eſt*. Cuius verbi tanta fuit inuidia, vt ſibi deinde in Anglia conſiſtere non eſſet tutum. Eiuſdem exilij incommoda ſubierunt, excellens artis medicæ Doctor, Græcæque linguæ peritia clariſſimus, Ioannes Clemens; Gulielmus item Raſtallus iuriſconſultiſſimus, vna cum vtriuſque vxoribus, fœminis pijſſimis; Ioannes præterea Boxollus, vir omni eruditione ac probitate inſignis, qui poſteà Reginæ Mariæ à ſecretis fuit; Angliæ etiã ſingulare decus Nicolaus Harpesfildus, qui regnante Elizabetha carceribus tandẽ extinctus eſt, alijque plurimi, quibus omnibus, quò animoſiores eſſent, benigniſſimus DEVS illis ipſis primis initijs, prouiderat hoſpité locupletem in terra aliena, qui eos ex

Exules propter fidem.

Eccle. 10.

Ægy-

Ægipto fugientes, non ſolùm libenter, verùm etiam honorificè ac affluenter exciperet.

Vixerat in Anglia ad multos annos, Italus quidam, facilè omnium mercatorum Princeps, non ſolùm ob magnitudinem opum, ſed multò magis ob fidei & integritatis laudem patria Lucenſis, nomine Antonius Bonuiſus. Is Thomæ Moro in omni fortuna, omnium ferè mortalium intimus & maximè dilectus fuerat; adeò vt cùm iam vicinus martyrio eſſet, & atramento calamiſque omnino deſtitutus, carbone epiſtolam Bonuiſo latinam exarauerit, in qua hæc ipſa verba habet. *Amicorum amiciſſime & meritò mihi chariſſime, quoniam mihi præſagit animus, fortaſſe falsò, ſed præſagit tamen, haud diù mihi ſuperfuturam ad te ſcribendi facultatem; decreui dum licet hoc ſaltem breui epiſtolio ſignificare, quantum in hoc fortunæ meæ deliquio, amicitiæ tuæ iucunditate reficiar, cùm te conſpiciam etiam ſublata iam rependendi ſpe, ſic in me amando & demerendo perſiſtere, imò adeò progredi potius, & curſu quodam indefeſſo procurrere; vt pauci ſic amicos fortunatos ambiant, quomodo tu poſtratum, abiectum, afflictum, & carceribus addictum Morum tuum diligis, amas, foues & obſeruas. Ego (mi Antoni mortalium mihi omnium chariſſime) quod ſolum nunc poſſum,* Devm *optimum maximum, qui te mihi prouidit, obnixè deprecor, vt* * *quando tibi talem debitorem dedit qui nunquàm ſoluendo ſit futurus, beneficentiam iſtam quam mihi quotidiè tam effuſus impendis, ipſe tibi dignetur pro ſua benignitate rependere: tum vt nos ab hoc ærumnoſo ac procelloſo ſæculo, in ſuam requiem, pro miſeratione perducat; vbi non erit opus epiſtolis, vbi non diſtinebit nos parietes, vbi non nos arcebit à colloquio ianitor; ſed cùm Deo patre ingenito & vnigenito eius filio Domino noſtro* I e s v C h r i s t o,

Antonius Bonuiſus Lucẽſis.

Thomæ Mori cõdemnati ad Bõuiſum epi. Anno 1535.

* Bonuiſus Morũ bonis omnibus exutum ſuſtentauerat.

atque vtriuſque ſpiritu ab vtroque procedente paradiſi gaudio perfruamur æterno. Cuius interea gaudij deſiderio, faxit omnipotens DEVS *, vt tibi , (mi Antoni) mihiq́ atque vtinam mortalibus vndecunque omnibus, omnes huius orbis opes , vniuerſa mundi gloria, nec non iſtius quoq́ dulcedo vitæ vileſcat Amicorũ omniũ fidiſſime mihiq́ dilectiſſime , & quod prædicare iam olim ſoleo , oculi mei pupilla, vale. Familiam tuam totam , herili in me affectui ſimillimam ,* CHRISTVS IESVS *ſeruet incolumem.*

Subſcriptio.

Thomas Morus: fruſtrà fecero ſi adijciam, tuus: id enim iam neſcire non potes, cùm tot beneficijs emeris; nec ego nunc talis ſum, vt referat cuius ſim. Hæc Morus moriturus ad Bonuiſum.

ſori pietas conteptus undi.

Erat autem Bonuiſus partim ex hac intima cum Thoma Moro amicitia, partim ex diuturna in Anglia habitatione , erga Anglos omnes mirificè affectus; cumaximè quos ob fidei Catholicæ confeſſionem , cuius ipſe erat ſtudioſiſſimus, afflictos videbat. Cùm ergo vir optimus, toto ferè Henrici Regno meliora tempora in Anglia expectaſſet, nec poſt Henrici mortem quicquam quod ſpei ſuæ ſatisfaceret, ſed omnia potius in peiora prolabi cerneret: domicilium familiamque ſuam in Belgium ad ciuitatem Louanienſem tranſtulit, non ſanè vt ibi mercaturæ terrenæ, ſed cœleſti vacaret: erat enim is ferè proximus fidei portus, quo Angli ob fidem eiecti, ſe recipere poterant. Collegit ergo ad ſe & fouit lubentiſſimè, quorcunque eo tempore ob fidem exulabant; doluitque vehemẽter quod plures non aduenirent: nec dubium eſt, quin ſi his aſperrimis Elizabethæ temporibus ſu-

Bonuiſi in Anglos munificentia.

perui-

peruixiſſet, & tot egregios viros ac adoleſcentes;non ſolùm in exiliū actos,ſed domi etiam vexatos, tortos, & necatos ob fidei teſtimonium vidiſſet; vniuerſos exulantes ipſe ſolus excepiſſet, ſuiſque ſumptibus aluiſſet. ad id enim nec opum, nec animi magnificentia defuit; ob quam inſignem pietatem æterna erit illius apud Anglos memoria.

Atque hæc de Anglis qui Edouardi tempore exulabant in Belgio. Romæ verò degebant alij, atque inprimis Reginaldus Polus Cardinalis, Angliæ ſpes, Eccleſiæ etiam Romanæ magnū decus, ornamentum ac lumen. Is cùm ad Henricum Regem quatuor doctiſſimos libros pro vnionis Eccleſiaſticæ defenſione ſcripſiſſet, nec fructum ex ea ſperatum conſecutus eſſet,quintum librum addidit,quem & ad Edouardum Angliæ Regem inſcripſit;nihil eorum prætermittens, quæ ad ſalutem Angliæ procurandam putabat pertinere. Is hoc in ipſo tempore, à Concilio Tridentino reuerſus, Viterbienſi in ciuitate legationem obibat, cùm tàm ipſius, quàm bonorum omnium inſigni dolore, Pauli Tertij Pontificis optimi, (cui Anglia tùm ob ipſum & Roffenſem creatos Cardinales, tùm ob multa alia vera paternæ pietatis officia, plurimum ſemper debebit)renunciatur mors. Cùm autem de more ad Conclaue deinde ventum eſſet, vt alius ſupremus Paſtor eligeretur, Polusque tantùm non duas votorum partes ad ſacerdotij ſummum gradum aſcendendum ſuffragantes ſibi cognouiſſet; ac ſine controuerſia, ſi cupidum ſe illius dignitatis declaraſſet, ſtatim Pontifex, fauente ei Illuſtriſſimo Cardinale Farneſio, renunciatus fuiſſet: non ob aliud magis eo faſtigio caruiſſe credendus eſt, quàm vt ſimul non expetitæ ſummæ præfecturæ abundantius meritum aſſequeretur, & ad vnitatem Catholicam patriæ

Angli exulantes Romæ.

Cardinalis Polus.

Mors Pauli tertij Papæ.

Anno 1549

Polus vicinus Papatui.

dulciſſimæ, ore ac manibus apportandam conſeruaretur. Electus vero fuit eius loco, in ſummum Ponficem Ioannes Maria Cardinalis Montanus, & Iulius Tertius appellatus. Exulabat eodem tempore Romæ, Richardus Patæus Anglus, Vigornienſis Epiſcopus, Thomas Golduellus, qui poſtea eccleſiæ Aſſaphenſi præfuit; Mauritius etiam Clenōeus Bangorenſis electus, & alij nonnulli, tùm in Italia tùm alibi inſignes viri.

Iulij tertij electio.

Horum autem aliorumque, qui vel domi patiebantur, vel foris exulabant loco, fæces quædam hominum ac quiſquiliæ, in Epiſcopatus, Cathedras ac dignitates ſubſtituebantur. Huiuſmodi erant Scoræus, Birdus, Holgatus, monachi libidinoſi, diſſoluti apoſtatæ meretricibus combinati. Barlous, item Harlæus, Couerdalus, Ridlœus alijq; eiuſdem farinæ homines, qui fortunæ famæque naufragio facto, libidiniſque ſtimulis agitati, ad noui iſtius Euangelij profeſſionem tanquam ad aliquam cælitus dimiſſam tabulam, qua ex calamitatũ ſuarum fluctibus enatare poſſent, confugerunt: quam itidem omnes ære alieno obſtricti, legibus obnoxij ſceleribus implicati, infamia notati, inopia preſſi, arripuerunt. Opifices etiam quos vel laborare amplius tædebat, vel qui non ſatis lucrari ſibi videbantur, ad noui verbi miniſterium ſe accingebant.

Noui Epiſcopi ac prælati in Anglia quales.

Vt autem de præcipuis quibuſdam nonnulla dicam; erat Poynettus, qui eiectõ Stephano Gardinero, ſplendidiſſimi acutiſſimique ingenij viro, Epiſcopatum ampliſſimum Vintonienſem occupauerat. Is parùm putans vxorem vnam ducere, cùm eſſet Epiſcopus, etiam lanionis cuiuſdam adhuc viuentis vxorem abſtulit, eaque illi publicis regni legibus euicta & marito reſtituta eſt. Itaque cùm poſtea quidam ex Optimatibus ad Stephanum, partim ioco, partim

Poynettus Vindonienſis pſeudoeps.

ironi-

ironicè dixiſſet; Fortaſſis tu ſperas Epiſcopatum tuum tibi aliquando reſtitutum iri: Cur(inquit Gardinerus) minus expectem meum Epiſcopatum, quàm lanio ſuam recepit vxorem? Idem enim homo fuit, qui & Gardineri Epiſcopatum & lanionis coniugem inuaſerat.

Fuit & alter Pſeudopropheta, Hopperus, qui ob hypocriſim non minùs quàm hæreſim malè audiens, cùm adhuc priuatus Catholicos Epiſcopos traduceret, quòd nimium lautè agerent, nimiſque magnis opibus abundarent: idem factus ſuperintendens (ita enim Zuingliani eos latinè vocant quos maiores noſtri Græca voce Epiſcopos nominarunt) duos ſimul vſurpauit Epiſcopatus, Gloceſtrenſem & Vigornienſem. Hopperus.

Milo etiam Couerdalus diu in Germania verſatus, tàm corporis ex immodico vini vſu, quàm ſpiritus ebrietatem ex nimio hæreſum amore in Angliam retulit. Is audiens Academiam Oxonienſem Catholicæ fidei vehementer addictam eſſe, nec libenter ad hæreſim deficere; nonnullos præterea extitiſſe, qui in eum quòd ſororem quandam ſuam circumduceret, iocarentur: magna ſibi de ſeipſo pollicens, & plurimorum ſeductionem animo concipiens, Oxonium venit; in ſuggeſtum conſcendit: magna fit expectatio; de cauſa omnium maxima; hoc eſt, de Sacramento Euchariſtiæ ait ſe dicturũ. Itaque primùm vbi eos ante omnia vehementer reprætendiſſet, qui in eum ſtomachati fuiſſent, quòd vas commoditatis haberet, (ita enim ſuam meretriculam appellabat) adiunxit, meritò ſibi fidem in hac potiſſimum Euchariſtiæ cõtrouerſia adhibendam eſſe; propterea quòd eum vidiſſet Catholicos tranſubſtantiationẽ credere, Lutheranos veri corporis CHRISTI impanationem docere, Zuin- Couerdalus.

glium verò eiuſdem corporis typum & figuram, at Caluinum efficaciam præterea & energiam ponere: ipſe prorſus neglecta omni autoritate humana, omnique animi affectu & perturbatione depoſita, nulli omninò parti addictus; veritatem ipſam ſinceram & certam, non ex humana traditione, ſed ex ſolis ſcripturis diuinis, quam per totos iam quatuordecim annos ſeriò indagaſſet, compendio traderet. Hæc ille magno conatu cùm diceret; ſibi ſapere, alijs delirare, doctioribus verò etiam inſanire videbatur. Cùm enim ipſe profiteretur, fidem ſe Catholicam in domo DEI prædicatam & receptam abieciſſe; ac per annos omnino quatuordecim, certa fide in eo myſterio caruiſſe; ac propterea infidelem ac incredulum tanto ſpacio perſeueraſſe, imò nec magiſtris ſuis Luthero, Zuinglio, aut Caluino, nec vlli antiquorum patrum fidem adhibuiſſe: nonnè inſano ſimilis eſt, ſi ob hoc ipſum quòd infidelis fuit, fidem ſuo verbo haberi poſtulat?

Ridicula iactantia.

Nota hanc rationem.

Sed huiuſmodi hominum ac ſpirituum feraciſſima erat hæc ætas, ruptis ſemel Eccleſiæ ſeptis, & laxatis ad omnem opinionum licentiam habenis. Iam in Anglia extiterant (vt ſupra dictum eſt) Matthæus Pariſius, qui CHRISTI diuinitatem cum Arrio negabat; & Ioanna Buchera quæ vnà cum Valentino eiuſdē incarnationem ex beata Virgine impugnabat. Iam Lutherani, Zuingliani, Caluiniani, & Anabaptiſtæ, omnes ex eadem radice & ab vna ſchola parùm antè prodeuntes, per Angliam, Germaniam, aliaſque Chriſtiani orbis partes apparere & inter ſe dimicare cœperunt.

Fanaticorum ſpirituum varietas.

* Iam Tholoſæ extitit (que Galliæ eſt præclariſſima vniuerſitas) qui Ioannis Baptiſtæ ſe ſpiritum habere iactaret; alter Lutetiæ, qui ſancti Petri Genio ſe fo-

** Vide Cenerardū lib. 4. An. 1550.*

ueri

ueri affirmaret, tertius Baſileæ, qui ſe Moſis Angelum poſſidere contenderet. Iam Lutheri coquus Iuſtum ſe Ionam prædicabat; Iam Rodulphus à Moshan Decanus Parauienſis, Lutheraniſmi & Papatus mediatorem ſeà DEO dimiſſum aſſerebat; Iam denique Dauid Georgius Sartor per Hollandiam & Friſiam, ſcribebat ſe verum eſſe Meſſiam, Regem Regum ac DEI nepotem, & non ex carne ſed ex ſpiritu ſancto natum. Hæc inſaniæ Prodigia vna cum hæreſi, in orbem prorupe-runt.

Atque vt in rebus fidei ac religionis, hæc monſtra inaudita quotidiè ferè his temporibus naſcebantur; ita etiam alijs in rebus non pauca diuinæ iræ iudicia in Anglia viſebantur; prodigioſi enim tam animaliũ, quàm mulierum partus frequentiſſimè habebantur: Tameſis etiam fluuius, quo Londinum alluitur, ad decimum ſextum Calendas Ianuarias, intra nouem horas ter, præter omnem conſuetudinem fluxit & refluxit. Eodem etiã anno Sudatorius quidam peſtifer morbus, nunquam antea medicis cognitus, vniuerſam Angliam peruaſit, & infinitam ferè hominum multitudinem proſtrauit; adeò vt in vna ciuitate Londinenſi intra dies ſeptem, octingentos vita priuauerit, & alibi plurima hominum millia ſuffocarit: nec tamen vllam peſtis naturam referebat, ſed planè miraculo prodigioque darum eſt; quo DEi bonitas Anglos admonere voluit, peccati maximi quod in ipſum peccauerant: ſed perditis nihil profuit.

Anno 1550.

Monſtra & prodigia in Anglia.

Mirus morbus.

In rebus etiam publicis ac politicis non minores erant perturbationes, vniuerſis qui rerum potiebantur, auaritiæ, libidini ac ambitioni ſtudentibus: & licet inter ſe inuidia & odio implacabiliter diſſiderent; in eo tamen vno conueniebant omnes, vt hæreſim modis omnibus promouerent, Catholicos expilarent, &

Mala Reip. gubernatio.

 vniuer-

vniuerſum populum iniuſtis exactionibus, artificijs, fraudibusque ſpoliarent: quorum inter reliqua hoc ipſum quod ſequitur illuſtre eſt exemplum.

Anno 1552.

Anno quinto Edouardi regni ad diem ſeptimum idus Iulij, cùm plebs nihil quicquàm tale ſuſpicaretur, inexſpectato edicto, quarta pars argenteæ pecuniæ, per vniuerſum Angliæ regnum, & quadrageſimo poſtea die, alia quarta pars, omnibus & ſingulis adempta eſt. propterea quòd quilibet argenteus as, ad ſemiſſem: quilibet ſolidus & denarius, ad mediam prioris pretij æſtimationem publico edicto redigebatur. Quapropter qui centum minas hodiè in pecunia numerata habebat, intra dies quadraginta, ex illis centum, perdidit minas quinquaginta; etiam ſi neque naufragium feciſſet, neque ab hoſtibus aut latronibus ſpoliatus, neque ab alio quopiam deceptus eſſet. Tale tributum à ſeculo nō eſt indictum, vt quilibet abſque vlla exceptione dimidiam partem totius argenti ſui numerati perſoluere cogeretur. Et vulgus quidem non putauit ſe plus parte dimidia perſoluere, cùm interim re vera totum vſque ad minimum teruntium; atque adeò plus toto perſolueret.

Fraus in minuendo pecuniæ pretio.

Quòd vt accuratè intelligatur, tota mente repetere oporteret, quod Henricus octauus poſt inchoatum iam ſchiſma, pecuniam argenteam probæ monetæ in ſcoriam primus vertit. Porrò qui ſchiſma Henrici auxerunt, etiam de bonitate monetæ quotidiè aliquid detraxerunt, donec aſſem ferè ad ſextantem; hoc eſt, ad vncias duas redegiſſent. Ecce autem cùm vilior & magis adulterina pecunia nullo modo cudi poſſet, cùm quòd pro aſſe populo exoluiſſent, iterum ad æſtimationem aſſis à populo recipi quacunque ex cauſa oportuiſſet, ſubitò iubent, quod pro aſſe exoluerant, pro ſemiſſe reddi. Addo etiam, quòd certa pecuniæ genera ad aſſem à

Rege

Rege æſtimata, pro quadrante atque adeò ſextant iterum recepta ſunt.

Nunc qui hæc omnia genera fraudum contulerit, facilè depræhendet, vniuerſis Angliæ ciuibus vniuerſam ipſorum pecuniam argenteam intra paucos annos non ſemel ablatam fuiſſe, & ereptam. Accedit eodem, quòd concuſſiones etiam non ferendæ paſſim à potentioribus committebantur; dum illi ſoli prævidentes pecuniæ decrementum & diminutionem futuram; (vtpotè cuius rei autores ipſi forent) priùs & æs alienum creditoribus ſoluerent, & famulis ſtipendia numerarent, & prædia coëmerent, ea pecunia hodiè numerata, quam poſtridie minus quarta parte valituram præſciebant. Hæc omnia mala, DEVS ex infinita clementia ſua permiſit, vt populus hac ſaltem ratione intelligeret, quàm iniqui diſpenſatores gratiæ DEI & donorum cœleſtium eſſent, qui nec vrbana quidem negotia ſincerè adminiſtrarent. Veritas enim ait, *Si iniquo mammona fideles non fuiſtis, quod verum eſt, quis credet vobis?* Itaque veritas Euangelij hæc eſt, eos qui populum in ijs quæ ſeculi fuerunt, tàm iniquè fraudarunt; nullo modo potuiſſe veros & fideles myſteriorum DEI cenſores exiſtere. Et tamen ijdem illi erant qui ſacris omnibus præerant, mirandum vt non ſit, ſi hæreſim pro fide Catholica populo miniſtrarint.

Furtum hæreticorum ingens.

Lucæ 16.

Sed non contenti homines impij hoc furto ac latrocinio, voluerunt inſigne ſacrilegij etiam genus adiungere. Emiſſis itaq; per vniuerſum regnum quæſtoribus Regijs alijsque miniſtris idoneis; præceperunt; vt vniuerſæ eccleſiæ theſauros ſuos ac ſuppellectilem, omnia etiam ornamenta, in vſus Regis traderent. Abſtulerunt igitur primùm quicquid erat ex argento vel auro, cruces, calices, pixides, & ſi quid huiuſmodi;

Sacrilegium hæreticorum inſigne.

quie-

quicquid etiam erat in donatijs precioſum vel in ærario. Deinde candelabra cæteraq; quæ vel ex ære, ſtanno, plumbo ac ferro aliàue materia alicuius momenti erat. Veſtes item ſacerdotales & altarium ornamenta; Campanas prætereà quæ erant meliores, vnica (vt plurimum) relicta ad conuocandum populum, & vno in quaque Eccleſia calice ad combibendum in communione; & vnica veſte ſacerdotali, ad officia eccleſiaſtica celebranda; qua tamen poſteriores Caluiniſtæ vti recuſarunt. Atque hæc quidem tùm in Anglia fiebant. Iam videamus qua ratione iuſtiſſimus DEVS, horum ſcelerum autores paulò pòſt caſtigauerit.

ıdlæi con- ıum dotol- ıdo beme-

Diximus ſuperiùs de Edouardi Seimeri Somerſeti Ducis, (qui Regis etiam auunculus & Protector erat) cum Ioanne Dudlæo Comite Varüicenſi, ſimultatibus: hic cùm Seimerum in arcem Londinenſem antea conieciſſet, & ex ea re magni animi exiſtimationem acquiſiuiſſet, & nonnullorum etiam Catholicorum ſtudium ſibi adiunxiſſet; experientia prætereà didiciſſet, Seimerum puſilli animi, abiectique ſpiritus hominem eſſe; ſtatuit omnino è medio eum tollere. Quod vt faciliùs efficeret, voluit primò amicorum potentium præſidio ſe munire: vnde & illis ipſis diebus quibus Seimerus in carcere tenebatur, Ioannem Ruſſellum & Gulielmum Pauletum Comites creari curauerat: hunc Viltonienſem, illum Bedfordienſem.

nno 1551 Nunc verò cùm Seimerum funditùs euerſurus erat, ad quintum idus Octobris eundem Pauletum Marchionem Vintoniæ renunciari fecit; Gulielmum verò Harbertum, Comitem Pembruchiæ; Henricum Marchionem Dorceſtrenſem, Ducem Suffolciæ; ipſe autem ſe Northumbriæ Ducem, Regis accedente autoritate, quam in manu ſua habebat, conſtituit. Atque

ɔnores di- ıbuti.

horum amicorum potentia auctus, quinto poſt die, Seimetum iterum in cuſtodiam tradit, vnà cum vxore ac præcipuis quibuſdam amicis, quorum nonnullos poſtea vna cum eo occidendos curauit. Ad decimum enim Calendas Februarij Edouardus Seimerus Somerſeti Dux, eo nomine condemnatus, quòd die quodam Dudlei domum & cubiculum occulto thorace munitus intraſſet, eo animo vt ipſum in lecto confoderet, (quanquam id efficere non rentaſſet,) ſecuri publicè percuſſus eſt; & paulò pòſt Rodulphus Vanus, Milo Partrigrius, Michael Stanhopius, & Thomas Arundelus, equites omnes aurati, vt conſiliorum Seimeri participes, eadem pœna plectuntur. Seimeri condemnatio & mors.

Iamque Dudleus his fæliciter geſtis maiora animo concipere cœpit. Erat enim nunc vniuerſa Anglia in ſua poteſtate; præcipuè Rex à quo cætera pendebant: quem cum ille vel tabe quadam laborantem, vel ita in manu ſua conſtitutum, vt ad ipſius nutum & arbitrium laborare poſſet, animaduerteret; inijt cogitationem de occupando regno quod hac ipſa ratione quam nunc dicam conſequuturum ſe ſperauit. Dudleij conſiliũ de occupando regno.

Erant Henrico Marchioni Dorceſtriæ, (quem nuper Suffolciæ Ducem factum eſſe meminimus,) filiæ tres ex vxore Franciſca, quæ filia fuerat Mariæ ſororis Henrici Regis Octaui natu minoris, (nam maiorem natu Margaritam, Scotorum Regi ante nuptam diximus, hæ tres Ducis Suffolcienſis filiæ, cùm ex Henrici nepte natæ eſſent (licet ex illegitimo matrimonio vt exiſtimabitur, videbantur proximæ ſucceſſionis regnandi iure ſi Henrici liberi non obſtarent; nam de Margaritæ maioris natu ſobole, cum in Scotia eſſet, nullam Anglis habendam eſſe rationem Ducis Suffolcienſis filiæ.

Dudlæ-

Dudlæius exiſtimabat. Ineunt ergo conſilium duo iſti Duces, Suffolcienſis & Northumbrius, de collocandis in matrimonio his tribus filiabus, ac deinde de tollendis Henrici Octaui liberis, (qui tres etiam erant,) vt ſic ad has tranſiret ſucceſſio; vt autem communicatione huius tanti boni plures colligarentur ad ſceleris ſuſcepti defenſionem, ſtatuitur, vt duorum potentiſſimorum Comitum Pembruchiæ & Huntingtoniæ filijs primogenitis, duæ Suffolcienſis Ducis filiæ minores, nuptui tradantur; Iana verò ætate maxima, ad quam primo loco, Henrici liberis ſublatis, regni hæreditatem cupiebant peruenire Dudlæij filio quartogenito, cui Gilfordi nomen fuit, in vxorem daretur. atque ita factum eſt; vt omnia tria matrimonia eodem die inſigni pompa Londini celebrata ſunt.

Tria matrimonia eodem die.

Statim verò poſt, ægrotare cœpit Edouardus Rex, ac lente tabe conſumi; quo perſpecto, Dudlæus diligentiùs incumbere negotio, ac primo quoque tempore Mariam primogenitam Henrici ex Catharina filiam, quam ſolam timebat, (nam de Elizabetha ex Anna Bolena parũ curabat) Londinum aduocare, vt in ſua poteſtate eſſet, ac publica cuſtodia ſepire ſtatuit: ſed præceleris Edouardi mors, conſilium nõnihil impediuit; Maria enim Princeps, cùm Dudlæi iuſſu Lõdinum properaret, ac iam ciuitati proxima eſſet, admonita à ſuis, Regem ferè in extremis eſſe, ac periculum ſibi Londini parari, deſeruit incœptum iter, & ad arcem quandam ſuam minimè munitam, quæ Framingham dicitur, omni celeritate ſe recepit; vbi vigeſimo deinde die ab amicis quibuſdam ſecretis, quos in aula habebat, certior facta, quòd Rex obijſſet, quanquam adhuc diuulgata res non eſſet, nec ipſa ignoraret quantæ vires contra eam paratæ eſſent, omni tamen ti-

Maria Londinum vocata fugit.

more

more depoſito, ac in ſolo DEI iuſtitiæ ac innocentiæ protectore confiſa, tubarum ſonitu Reginam ſe promulgauit.

Mortuus eſt Edouardus pridie nonas Iulij, ætatis ſuæ anno decimo ſexto, regni verò ſeptimò, eodem prorſus menſis die, quo pater eius Thomam Morum integritatis & iuſtitiæ caput, capite feriendum ante aliquot annos curauerat; vt omnes qui rectè rationes rerum expenderent facilè perſpicerent Henricum tanti viri cædem, morte primogeniti ſui luiſſe; nec tamen expiaſſe, quia pœnitentiam de peccato ſuo ſecundum DEVM non egit. Eodem pertinet, & ad eandem DEI iuſtitiam referri debet, quòd nullus planè ex Henrici liberis, (quos ille vt multiplicaret, ac poſteritati perpetuaret toties ſe vxores mutare fingebat) ſobolem vllā ex ſe reliquerit (licet omnes iuuentute florerent) ſed ſteriles tranſierint ſine prole aut germine, ne patris tam impij propago, vllas radices ageret. Northumbrius ac Suffolcienſis Duces, nonnihil perculſi præmatura Edouardi morte, quam diù celari vix poſſe ſperabat, etſi omnia nondum ritè diſpoſita eſſent, progrediendum tamen rati, ad arcem Londinenſem, quàm primum ſe conferunt; ibi accepto clàm vniuerſæ ferè præcipuæ nobilitatis iureiurando, in verba ſua ac Ianæ Ducis Suffolcienſis filiæ, quæ Regina erat futura; paulò pòſt, euocarunt clanculum Prætorem Londinenſem & ſex præcipuos Senatores, quorum etiam iuſiurandum in eandem ſententiam poſtularunt; & tandem interpoſitis alijs duobus diebus, prædictam Ianam edictis publicis Reginam promulgarunt. Quam rem populus indigniſſimè ſe ferre inuſitato quodam ſilentio commonſtrauit; nonnulli etiam apertiùs obmurmurare, quorum vnus cui Gilberto Potto nomen fuit, à domino ſuo proditus &

Edouardi mors.

De iuſtitia i Henrici ſob lem.

Iana Suffc cienſis prom gatur Regina.

accuſa-

accuſarus, abſciſſis auriculis publicè caſtigatus fuit; accuſator autem qui Sanderus vocabarur, eodem ipſo die per Thameſim vectus, ſubuerſa ſcapha ſubmerſus eſt. Alij carceribus traditi ſunt, eò quòd ſcripto à Ducibus propoſito, contra Mariam ſubſcribere recuſaſſent; quorum ferè primus ac præcipuus fuit Franciſcus Ingleſildus eques auratus, ſummæ fidei ac integritatis vir, qui cùm Catholicus & ex ipſa Mariæ familia eſſet, maluit fortunas ſuas omnes & vitam ipſam, ſummo potiùs periculo obijcere, quàm humano terrore à recto deduci: hic ergo cum alijs cuſtodiæ traditur, qui omnes cetriſſimam mortem ſubituti videbantur, ſi Northumbrius victor extitiſſet.

Franciſcus. Ingleſildus.

Erant autem plurima quæ non dubiam victoriæ ſpem, Northumbrio præbebant; eaque tam externa quàm domeſtica: nam vt domi omnia pro eo faciebat vniuerſa nobilitas, voto ac iureiurando ſibi aſtricta, illiusque animum confirmabant totius populi (vt videbatur) fauor, vires regni in ſua manu poſitæ, Mariæ ſexus quòd eſſet fœmina; demortui denique Regis autoritas, cuius vltimam voluntatem ſcripto teſtatam pro ſe afferebat: ita ab externis principibus nihil ſibi timebat, nec quicquàm auxilij ad Mariæ partes iuuandas expectari poſſe ſciebat. Primùm enim cum Henrico II. Galliarum Regé, pacem paulò ante fecerat, reddita ei Bolonienſi ciuitate, & conſequenter etiam cum Scotia, cuius Regina Maria, nupta iam erat Franciſco Henrici filio primogenito; deinde Carolus Cæſar, à quo ſolo Maria ſperare potuiſſet auxilium, tanto impetu bellorum hoc ipſo tempore premebatur, vt vix conſiſtere potuerit. Poſtquam enim ſuperioribus annis vniuerſa domita Germania Electorem Saxonem, & Lantgrauium Heſſum proteſtantium capita, in ſuam poteſtatem redegiſſet, ac ſecum captiuos

Quæ dabant Dudlæio audaciam.

Henricus 2. Galliæ Rex.

Principum in Cæſarem cōſpiratio.

in Belgium abduxiſſet; tantùm ea res aliorum Principum animos in eum commouit, vt Henricus Galliarum Rex, alioquin maximus hæreticorum hoſtis, Protectorem libertatis Germanicæ & horum captiuorum vindicem ſe ſcripſerit; Mauritius etiam Saxo qui Cæſari hactenus fidelis extiterat, ac beneficia infinita ab eo acceperat, cum eodem Rege contra Cæſarem conſpirauerit, iunctisque viribus tam illi, quàm Brandeburgicus cæterique Germaniæ Principes bellum ingens Carolo mouerint. Et quod moleſtiſſimum & omnium aliorum periculoſiſſimum ipſi fuit; Henricus tres ampliſſimos Epiſcopatus, Tullum, Verdunum & Metim, breuiſſimo tempore Imperio ademit; Mauritius Oenipõtana ciuitate in qua Carolus eodem die fuerat, repentè occupata, nimium abfuit, quin ipſum Cæſarem inexpectato aduentu in poteſtatem redegerit. Anno 1552 Mauritius. Brandeburgicus.

Quæ omnia cùm Northumbrius in Anglia non ignoraret, non mirum, ſi tempus commodum ratus ſit, conſilia ſua fæliciter perficiendi. Itaque cùm Londini omnia pro arbitrio cõſtituiſſet, Ianam Reginam promulgaſſet, ac in arce Londinẽſi collocaſſet, optimatum ſingraphas ac iuſiurandum accepiſſet, populum confirmaſſet, magiſtratuum officia diſtribuiſſet, & concionatores nonnullos delegiſſet, quorum primus fuit Ridlæus Pſeudoepiſcopus Londinenſis, qui è ſuggeſtis tam Mariæ quàm Elizabethæ cauſam impugnarent; Ianæ verò defenderent, ac populo commendarent (id quod illi ſedulo pro conſuetudine fecerunt, cùm illorum inſtitutum ſit, ad omnem humanum fauorem, ſe accommodare, & id populo ſemper pro DEI verbo proponere, quod à potentioribus ſuæ. ſectæ præſcriptum fuerit) his confectis non aliud ſibi iam obſtare ratus, quàm quod Maria in ſua poteſtate Dudlæi ſcelera. Hæreticorum concionatorũ inſtitutum.

non eſſet; ne procraſtinatione ſua populus ad illam confluerct, omni celeritate delecto milite, in eam ducit, ſuffolcienſi Duce ad res Londini conſeruandas ſuo loco relicto.

Concurſus ad Mariam.

Cæterùm Mariæ cauſa tam erat perſpecta, ac grata vniuerſæ plebi; & Northumbrij ambitio odioſa: vt ex omnibus vndique partibus ad illam ingens fieret concurſus, & minùs quàm decem dierum ſpacio, ſupra triginta militum millia ſecum habuerit, quibus omnibus tamen tanta erat abundantia rerum ad victum neceſſariarum, vt ceruiſiæ cadus vno Reali Hiſpanico; quatuor verò panes magni, ſexta Realis parte væniedint. Nonnulli etiam ex Optimatibus qui Londino abfuerunt, ad illam confluebant: quod cùm Senatores ac reliqui ex nobilitate Londini degentes, intellexiſſent; quanquàm Northumbrij poſtulatis cùm præſens eſſet, refragari non auderent, eum tamen nunc cum exercitu egreſſum, proditorem declarant, ac Ducem Suffolcienſem ſuo loco relictum, vna cum Iana filia, Regina paulò antè declarata, in cuſtodiam tradunt; Mariam honori & regno reſtituunt, & edictis publicis quicquid antea vel à ſe, vel à Northumbrio Ianæ nomine factum fuerat, reſcindunt.

Dudleus proditor declaratur.

Dudlæius ſe dedit.

Quibus rebus ad Northumbrium perlatis, cùm milites etiam ſuas paſſim à ſe dilabi & ad Mariæ partes tranſire cerneret, animo fractus, Mariam ipſe quoque poſtridie Cantabrigiæ conclamat; & deinde magiſtratui ſe dedit, die decimo poſtquàm Ianæ imperium tribuiſſet. Quinto pòſt die Londinum captiuus ducitur, vnde paulò ante triumphans exierat, ibique perduellionis, vna cum quatuor filijs condemnatus, vndecimo calendas Septembris ſecuri percutitur, cùm prius hæreſi omni renuntiaſſet, fidemque Catholicam ſincerè ex conſilio Nicolai Hæthi Eboracenſis

Dudlæij mors.

poſtea

poſtea Archiepiſcopi, fuiſſet amplexatus; quam ſemper quidem pro ingenij ſui acumine, intellexit vnicam & veram eſſe fidem: niſi quod ambitione excæcatus cùm videret per fidei Catholicæ profeſſionem proſus nullam; per ſimulationem vero hæreſis, ſaltem aliquam ſpem regni obtinendi offerri; maluit hoc modo ad regnum aſpirare, quàm in Catholica fide cuiquam parere.

Ac quatuor quidem eius filijs parcitum eſt, quorum duo adhuc viuunt, in magna gratia apud Elizabetham; Ambroſius Varuicenſis, & Robertus Leceſtrenſis, Comites. Ambroſius mitioris naturæ ac minùs ſemper ambitioſæ extitit: Robertus verò tantorum malorum autor habitus deinde fuit, vt nihil optima Maria feciſſe in vniuerſa vita Reipublicæ Chriſtianæ incommodiùs exiſtimetur, quàm quod illum iuſtiſſimè condemnatum, vita donauerit. Quando autem DEVS poſt viginti ferè annorum ſchiſma tam admirabilem victoriam, Mariæ Catholicæ Principi, contra vniuerſos penè optimates, ſine vlla ſanguinis effuſione conceſſit, ſatis manifeſto miraculo Catholicæ fidei veritatem, vniuerſo mundo commendauit.

Dudlæij filij condonati.

DE MARIÆ REGNO.

PARS SECVNDA.

Mariæ in ciuitatem Londinenſem ingreſſus & acta.

MARIA igitur Henrici & Catharinæ filia, poſt obtentam cœleſti auxilio, tam inſignem, & inexpectatam victoriam, ciuitatem & arcem Londinenſem more triumphantis ingreſſa; mox, nullo Senatuſconſulto expectato, ſed ſua ſola pietate, prophanū Primatus Eccleſiaſtici titulum reſpuit, & è ſtilo Regiò ſuſtulit. Epiſcopos, Edmundum Londinenſem, Stephanum Vintonienſem, Cuthbertum Dunelmenſem, qui ob fidem varijs carceribus vincti aſſeruabantur, Thomam item Norfolciæ Ducem, & Edouardum Courtneum Marchionis Exonienſis olim ab Henrico occiſi filiū(quem Deuoniæ etiam Comitem illa poſtea creauit) iniuſtè ad perpetuos carceres damnatos, & liberati & honori priſtino reſtituit: Exilij & perduellionis iniquiſſimam contra Reginaldum Polum Cardinalem, latam ſententiam reuocauit, grauiſſimum vectigal, populo prius ab Edouardo impoſitum, condonauit. Et ne adulteratæ pecuniæ permutatione, tàm miſerè expilarentur ſubditi, miſericordiſſimè curauit; vt Rex Regi quid præſtet, & hæretico Catholicus quantum interſit omnes ſtatim viderint, & gauiſi ſint.

Maria de nuptijs cogitat.

Et quia ſanctiſſima fœmina, publicum bonum ſemper commodo prætulit, cùm hactenus per totam vitam, vſque ad 38. ætatis annum virginitati a-

more caſtiſſima permanſiſſet; primo quoque tempore ſuorum ſuaſu de nuptijs cogitauit: id enim Senatus ſummopere, propter ſpem prolis quæ ipſi in regno ſuccederet, vrgebat. Primùm verò adiecit animum, ex quorundam Senatorum conſilio, in eum iuuenem quem anteà Deuoniæ Comitem ab ea creatum commemorauimus. Sed meliori poſteà ac Angliæ magis ſalutari conſilio, Philippo Imperatoris Caroli Quinti filio, cùm alias ob cauſas grauiſſimas; tùm maximè, vt potentiſſimi optimiq́ue Principis adiumento, Regnū ad fidem & obedientiam Sedis Apoſtolicæ reſtitueret, nupſit. Thomam Viatum equitem auratum, magnæ potentiæ virum, vt eas nuptias, regniq́ue ab hæreſi reconciliationem impediret, turbas in Cantij prouincia cientem, ſua potiùs inſigni fide, quàm vlla militum manu deuicit; Ducem Suffolciæ paulò ante de vita condemnatum, & nunc iterum tumultuantem, Comitem etiam Deuoniæ ob prælatum ſibi Philippum, iraſcentem, & Elizabetham ex Anna Bolena Henrico natam, ſororem ſuam, cum Viato (vt ſenatui videbatur) contra ſe ingratiſſimè omnes conſpirantes, in Turrim coniecit; Ducemq́ue Suffolcienſem poſteà capite plectit; Comitem in Italiam relegat; Elizabetham, quæ poſteà adepta eſt regnum, magnorum virorum victa precibus, quodq́ue puella eſſet ereptam morti, cuſtodiendam Vodſtochium mittit. Vt mirum ſit quo ſenſu tàm confidenter Elizabetha, in eo quem de ſuſcepta nuper Belgica expeditione edidit libello, afferat; de ſua in ſororem Reginam fidelitate, ſe nunquam, ne in quæſtionem quidem vocatam. *Conſpirationes in Mariam.*

His omnibus, alijſq́ue etiam hæreticis & coniuratis, melioris mentis vllam ſpem præbentibus, pacifica Regina, & à ſanguine abhorrens, lubentiſſimè parci- *Mariæ clementia.*

tum cupiebat. Et ſanè niſi viri prudentes, quorum cōſilijs ſe paſſa eſt regi, contrarium ſuaſiſſent, & ipſi Duci Dudlæio, & Ianæ eiuſque marito, qui regnum vſurpauerant, ſicut cæteris Dudlæij filijs perduellionis condemnatis pepercit, condonaſſet. Hoc autem in ea ſingularis fuit in DEVM & Eccleſiā pietatis argumentum, quòd in ſe commiſſa peccata, multò faciliùs remiſerit, quàm quæ in CHRISTVM & religionem perpetrata deprehendit.

Marïæ reuerentia in Eccleſiam.

Erant qui cum cæteris conſpirauerant, varij Pſeudoepiſcopi læſæ maieſtatis condemnati; ſed hoc nomine noluit in quemquam ipſorum Maria ſecundum leges ciuiles animaduerti, ſed ad Eccleſiæ iudiciū eorum cauſam prorſus deferri mandauit; præſertim in cauſa Cranmeri Archiepiſcopi Cantuarienſis, in quem, non niſi ſecundùm mandata Apoſtolica inquiri, & ſententiam dici permiſit; vbi non ipſa, nec ſuæ Maieſtatis maritus Rex verè Catholicus, iudicum, ſed accuſatorum, coram commiſſario Apoſtolico per procuratores, pulcherrimo exemplo & ordine partes egerunt, ſicut ipſi vidimus.

Cranmerus comburitur.

Hic erat ille Cranmerus Cantuarienſis, qui ſententiam diuortij contra Catharinam iniquiſſimè tulerat, qui nunc completa menſura nequitiæ ſuæ, primùm læſæ maieſtatis in publicis regni Comitijs, nunc ſua propria confeſſione conuictus; deinde ſpe vitæ Catholicum ſe fingens, ac ſepties & decies ſe palinodiam canere proprio chirographo atteſtatus; demùm in illa hypocryſi deprehenſus, ab Epiſcopis Catholicis de gradu omni deiectus Eccleſiaſtico, & brachio ſæculari traditus, Oxonij poſteà comburitur impœnitens: Legibus enim antiquis de puniendis hæreticis, iterùm zelo principe Chriſtiano digniſſimo renouatis, non

ſolùm

ſolum ille, ſed aliquod pſeudoprophetarum centuriæ ſunt ſublatæ.

Sed vt intelligant omnes quanta in coërcendis hæreticis, religioneq; Catholica per omnes ditiones ſuas reſtituenda, ſit vſa pietate, prudentia, conſtantia ac celeritate; quia ad ſanctiſſimæ fœminæ immortales laudes, & ad gentis peccatricis & infœlicis, tàm facilè poſteà ad vomitum redeuntis, pudorem & caſtigationem pertinet, hæc ſilenda non cenſeo.

Ac primùm quidem, vt rem feliciùs ac faciliùs efficeret, de ſuorum conſilio iuſſit; vt omnes externi, qui neque publicam perſonam gererent, nec in ciues eſſent aſcripti, ad certum diem grauiſſima indicta pœna, de Regno exirent. Dicuntur autem ex hoc decreto abijſſe, ſupra triginta millia hæreticorum, variarum nationum & ſectarum: nam omnes in hoc Anglicanum aſylum Edouadi temporibus lubenter confluxerant. De Petro Martire aliquandiù deliberatum eſt in Senatu, vtrum expediret illum in inſula flammis tradere, quòd ille inter cæteros, multum damni Reip. attuliſſet: ſed itum eſt in illud, vt quia publica fide venerat, dimitteretur potiùs cùm ſuis. Buceti verò corpus paulò antè Cantabrigiæ ſepultũ, iubebatur ſecundum leges, cum Pauli Phagij cadauere, exhumari & cõburi; vxoris autem Petri Martiris imputa oſſa, è cœmiterio in ſterquilinium Oxonij proijci.

Mariæ modus in reſtituenda religione.

Petrus Martir.

Bucerus. Phagius.

Quoad officia ſacra ac fidei Catholicæ exercitium, non potuit Regina authoritate ſua, nec niſi ordinibus conuocatis, ciuibus præcipere: ſed & exemplo ſuo & edicto publico, quo ſuſpendit omnium contrariarum legum ab hæreticis latarum executionem, cunctos cohortata eſt, vt ſchiſmatica Zuinglianorum templa, preces ac communionem, non adirent, ſed ad catholicos ritus iterum redirent: Ad quam ſolam

Officia catholica fieri cœpta.

Voluntatis ſuæ declarationem, & tàm piæ principis, populum in omni religione præeuntis, imitationem, officia Catholica per totum regnum, in omnibus ferè eccleſijs fieri cœpta ſunt. Continuò etiam aperta ſunt pulpita Catholicis Eccleſiaſtis, & ne ampliùs conciones haberent hæretici, prohibitum eſt.

Edouardi regis exequiæ. Omnium quæ ritu catholico publicè in Anglia fiebant, primæ fuerunt exequiæ; quas & more maiorum, & peculiari quodam in fratrem affectu, pro Edouardo, licet extra eccleſiam ſecundùm iudicium humanum defuncto, celebrari ſolemniter voluit. Sed meliùs poſteà inſtituta (etſi ſupra quam dici poteſt mœrore ex hoc confecta) ſe ita ſecundum regulam pietatis & religionis paſſa eſt regi, vt ne pro patre Hērico, horrendi ſchiſmatis & peccati autore ac radice, publicè oraretur, tandem coſentiret. *Maria religionis diſciplinā affectui in fratrem præfert.*

Error cleri. Sed in his primis reſtituendæ Eccleſijs initijs, grauiùs à clero paſſim in eo peccatum eſt, quod Regina ita (vti dictum eſt) facultatem exercendæ catholicæ religionis concedente, mox multi ex ſuperiore Henrici & Edouardi temporibus ſchiſmate, canonum & regulæ eccleſiaſticæ obliti, ſine conditionis cuiuſque ſuæ conſideratione, non examinantes, à quibus & qualibus Epiſcopis, quoué modo fuerant ordinati; vtrum aliquo cenſurarum, vel irregularitatum vinculo aut impedimento innodati ac irretiti, temerè planè ac irreuerenter (ne quid grauiùs de hominibus, ex canonica diſciplina neglecta potiùs, quàm comtempta peccantibus dicam) ad ſancta altaria & ſacrificia conuolabant: cuius etiam rei in hac noſtra hiſtoria putauimus, ad aliarum gentium cautelam & commonitionem, mentionem facere; ne & ipſæ aliquando, vbi diſciplina eccleſiæ eſt perturbata, in eiuſmodi errores incautè labantur. *Nota.*

Cæterùm ex hac fortaſſe in clero, maximè illius tempotis ſupina ac irreligioſa negligentia, tàm citò (Dεo uindice, qui ſancta non niſi ſanctè tractari voluit) cùm pientiſſima Principe etiam hoc religionis ſummum bonum amiſimus. Licet hanc culpam ſuam ſperamus poſt totius reipublicæ (vt infra dicetur) Sedi Apoſtolicæ factam reconciliationem eos omnes grauiſſimo dolore recogitaſſe, & pœnitentia purgaſſe.

Cæterùm, vt ante dicere cœperamus, partim Reginæ mandato ac ſuaſu, partim paulo poſt ordinum autoritate effectum eſt; vt abrogatis contra fidem catholicam fratris ſui nomine ſanciti, legibus deinceps antiquus orandi & ſacrificandi mos, per totam Angliam & Hiberniam, reliquaque ſibi ſubiecta loca reſtitueretur. Neque hæretici ipſi multùm auſi ſunt reſiſtere. Solùm vnus reliquis magis furioſius & audax, in eum qui primam catholicam concionem in celebri illo apud S. Paulum ſuggeſto habuit è medio infinitæ multitudinis, extractum pugionem punctim iaculatus eſt, qui delatus in columnas ligneas pulpiti, incaſſum cecidit; ſed non ſine magno mox hæreticorum aſtantiúm tumultu: quorum furorem vt euaderet eccleſiaſtes, difficulter è turba & loco quo ſtabat, quorundam opera ſubductus eſt. Simili furore alter etiam ſclopeto alium ex eodem loco perorâtem petijt, ſed fruſtra. & re intellecta, præſidiū poſteà concionatori donec ille furor defetbuiſſet, datum eſt: nec vt in eum ſtatū in quo erant res religionis cùm regnare cœpit Edouardus, alia ferè impedimenta Regina habuit.

Religio catholica reſtituitur.

Hæreticorū rabies.

Sed quia ad illam immanem à Sedis Apoſtolicæ & orbis terrarum communione, per Henricum infœlicem patrem ſuum inuectam ſeparationem reſarcien-

Polus accerſitur.

Polus legatus à latere.

dam, ditioneſque ſuas ad veterem diſciplinam ac obedientiam & ſubiectionem ſummi Pontificis in ſolidum reuocandas, maiore opus erat molimine & induſtria; nec id rectè ſine ſuæ ſanctitatis gratia & voluntate tranſigi poſſe videbatur; illuſtriſſimum Cardinalem Polum multis nominibus ſibi chariſſimũ, quàm primùm potuit & licuit, accerſendum curauit. Quem & Iulius Tertius Pontifex libenter dimiſit; ampliſſimiſque mandatis inſtructum Legatum de latere ſuo, ad Reges ac Regnum vniuerſum dedit. Sed hæc omnia propter metum grauiorum tumultuum, qui videbantur exorituri, non niſi ſecretò ab initio fiebant, re cum paucis tantum ex Epiſcopis ſelectioribus Conſiliatijs communicata. Nec Polus antè Italia excedere conſtituit quàm Anglici Regni conditio ei explorata eſſet; quod ob ſuperiora ſchiſmata perturbatiſſimum eſſe exiſtimabat: atque ne ſe loco adhuc moueret, Cardinalis etiam Dandimus tùm Bruxellis apud Cæſarem Legatus, multas grauiſſimaſque ſibi Cæſarique videri rationes, ad Polum ſcripſit: miſerunt enim Pontificis mandato Ioannem Franciſcum Commendonum tum Papæ è cubiculo, poſtea Cardinalem magno & expedito ingenio virum, in Inſulam, vt de rerum ſtatu Pontificem & legatum certiores quàm primùm faceret. Is tam prudenter ac impigrè rem agit, vt & cætera omnia explorarer, & Reginam ipſam aliquoties clàm alloqueretur, & ab ipſa ſingrapham acciperet; quo obedientiam Apoſtolicæ Sed pollicebatur, atque à ſchiſmare abſolutionem pro Regno petebat: promittens ſe rebus publicis compoſitis, tumultibuſque ſedatis, officium ſuum per Oratores facturam. Commendonus cum ijs mandatis Romam rediens, promptam Reginæ voluntatem Pontifici aperuit.

Cõmendonus in Angliam mittitur.

Polo

Polo autem adhuc in Italia ſubſiſtenti, altera cum illa Anglicana, etiam ad Cæſarem, de pace inter ipſum & Regem Gallorum concilianda, decernitur legatio. Vtroque munere ſuſcepto mox iter ingreditur, ſcriptis tamen priùs ad Reginam Mariam litteris gratulationis & conſolationis plenis; quibus eam vt in ſancto Regni ſui ad priſtinam gloriam & Romanæ Eccleſiæ obedientiam ac communionem reuocandi propoſito, conſtanter perſiſtat, diligentiſſimè admonet, ſuamque operam maieſtati ſuæ in omnibus offert. Ex quibus literis iſta quæ ad hanc rem maximè pertinent inſerenda duximus. *Mea erga* DEVM *& ſuam Eccleſiam, ac erga Maieſtatem tuam pietas me cogit vnum in hoc Regni tui initio tibi in memoriam reuocare: quod eſt, vt cùm ita ſingulare beneficium à* DEO *acceperis, diligenter conſideres, è quibus radicibus perturbationes rerum ad iuſtitiam & ad veræ Religionis cultum pertinentium, pullularint: quippe cùm illæ indies in iſto regno cum tanta ruina ſuccreuerint tàm publica quàm priuata, quanta non ignoratur. Atque ſi hoc ita feceris, percipies profectò principium & cauſam omnium malorum tunc pullulaſſe, cùm perpetuus humani generis aduerſarius, patri tuo perſuaſit impurum conſilium, vt diuortium fieret matris tuæ optimæ reginæ. Atque illi magnæ in* DEVM, *in ipſam, in te, in ſeipſum iniuriæ, maius additum eſt ſcelus, quòd à matre diuortium fecit omnium Chriſtianorum, à ſanctâ Catholica obedientia, & ab Apoſtolica reuerentia. Ex hoc iniquo & impio ſemine tot peſtiferi fructus nati ſunt, vt ita regnum vbique corruperint, vt nullum neque iuſtitiæ, neque veræ religionis veſtigium apparuerit: relegatæ enim ſunt ambæ, quando reuerentia & obedientia Eccleſiæ eiecta fuit; neque priùs ſunt rediture, quàm diuina obedientia in animum recepta ſit eorum, qui* *rebus*

Polus Legatus ad Cæſarem.

Vnde principium ſchiſmatis in Anglia.

rebus præfuerint. Hoc facilè tua Maieſtas illi ſeruo ſuo poteſt credere, qui plurima, & iſta, & Maieſtatis veſtræ cauſa paſſus eſt. Neque vllam defendendæ cauſæ tuæ rationem prætermiſi, vbi aliquod extaret remedium, quo te tuis moleſtiis ſubleuarem. Quod ſi mei labores eum finem conſecuti non ſunt, quem ſemper deſideraui, ſæpius vel vitam ipſam periculis exponens; certè nunc ea de re multo magis lætor, quàm ſi ipſe adiutor fuiſſem, cùm apertiſſimè cognouerim diuinæ prouidentiæ in Maieſtatem tuam propenſam voluntatem. Nam profectò noluit DEVS *illa humana te manu adiuuari, neq; Pontificis, neq; Cæſaris, neq; vllius principis: quamuis nunquam ceſſauit Pontifex Cæſarem ad opem ferendam cohortari, neq; mea defuit diligentia vtrúq; ad hoc pium opus ſollicitandis; ſed diuinitùs res protracta eſt, donec ſtatutum tempus à* DEO *aduentarit, quo diuina manu ſubleuareris. Interim vſus eſt* DEVS *eadem ratione, qua erga chariſſimos & dilectiſſimos vti conſueuit, quos nutrit & educat in omni calamitatum ærumnarumq; genere; vt gratiæ ſuæ ſemen altiores radices in corde tuo poſſet extendere, meliusqué floreat, ac nobiliores fructus producat, cùm viſum fuerit in priſtinam fœlicitatem reuocare. Iſtud nunc omnes boni expectant; atque ego in primis, cui maior occaſio conceſſa eſt, dotes animi, quæ diuinitùs tibi conceſſæ ſunt à teneris cognoſcendi. Ea res me multo etiam magis impellit, vt Maieſtati tuæ id ſignificem de re tanta, quanta eſt Eccleſiæ obedientia; me magis etiam ſollicitum eſſe quàm antea, qua mente ſis erga religionem, & quo pacto affecta. Nam cùm circiter trecenta millia paſſuum diſtem ab vrbe Roma, nuper ad me de rebus Britannicis eſt delatum, & per literas ſummi Pontificis certior factus ſum te ad ſummum imperium eſſe prouectam, & electus legatus à ſancta*

Sede

Sede Apoſtolica, ad Maieſtatem tuam, & ad Cæſarem, & ad Galliarum Regem, vt tibi gratularer pro victoria Dei; in hac cauſa ipſius Dei. Sed quia quanti res ſit intelligo, cenſui non inutile fore ſi Maieſtatis tuæ mentem quo pacto Devs mouerit, prius percunctatus fuero, cuius cauſa præſentem nuntium cum meis literis mitto; neque iſtud quidem quia de optima voluntate tua ſubdubitem, quoniam te ſemper gratam erga Devm fuiſſe cognoui, & acceptorum non immemorem, legumq́ diuinarum obſeruantiſſimam; inter quas obedientia Apoſtolicæ Sedis continetur, cui maximè omnium fauere debes. Nam certè quidem Maieſtatis tuæ pater nulla alia de cauſa Apoſtolicam obedientiam reliquit, niſi quia nollet Pontifex Romanus cauſæ tuæ fauens, turpi & iniquo eius deſiderio aſſentiri. Sed quoniam tot annos tanta facta eſt mutatio, tantaq́ue malitia conata eſt euellere ex animis hominum pœnitusq́ue reſtinguere hanc ipſam obedientiam & obſeruantiam, mihi viſum eſt non abſurdum fore, ſi ex te ipſa percunctarer, quod tempus, aut quæ ratio aptior commodiorq́ videretur ad ipſius vicarij Christi legatione perfungendum, idq́ue ad iſtius regni beneficium & conſolationem: cuius fœlicitas & quies ſemper magis oppreſſa fuit, ex quo ſancta obedientia expugnari cœpta eſt, coactaq́ue ſolum vertere. Decreui igitur prius reſponſum expectare; quod vt expectationi meæ optimè reſpondeat, ab omnipotente Deo ſuppliciter peto, omniumq́ue piorum ſpei, quam habent de Maieſtate tua conceptam, idq́ue ad confirmationem & incrementum felicitatis tuæ & iſtius regni. Quòd ſi mihi benignam audientiam conceſſeris, ſperò futurum, Dei optimi maximi beneficio, vt intelligas in hac ipſa obedientia Eccleſiæ, conſiſtere & collocatum eſſe fundamentum & ſtabilimentum omnium bonorum ipſius regni.

Sic igitur rogans omnipotentem Devm, *vt pro ſua in- nita miſericordia Maieſtatem tuam fortunet in ip imperio, in quo collocauit, finem ſcribendi faciam. è Ca nobio Megazeni Benaci idibus Sextilis. 1553.*

Maria ſcribit ad Polum. Ad has illa amantiſſimis reſpondet literis, quibu deſiderium aduentus eius & firmum regni ſui ad au tam fidem & Romanæ Eccleſiæ obedientiam reuo candi ſtudium ſignificat: porro ab ipſo petens v humillimum ſuum obſequium Pontifici offerat & viciſſim ab ipſo indulgentiam ſibi & benedictionen petat.

Ex Italia diſcedens, Cæſarem de altera delata ſib legatione, & quouſque in itinere proceſſiſſet certio rem reddit. Cæſar magna cum celeritate nũcium cum litteris mittit, quibus ſignificat fore ſibi pergratum, ſi non progrederetur vlteriùs, donec ab ipſo accerſatur; quod futurum pollicetur; quàm primùm res matura eſſet: ſaltem ſi regredi ad tempus nollet, ne vltra Leodium progrediatur, rogat. De his moris aliquoties queſtus eſt apud Imperatorem Polus; tamen vt priùs Angliam ingrederetur, quàm nuptiæ cum Philippo filio tranſactæ eſſent, veritus nè eius præſentia nouum impedimentum adferret, Cæſar omnino non conſenſit.

Interea motus in Anglia varij, præcipuis coniuratoribus in poteſtatem Reginæ redactis & ſupplicio affectis, vtcunque conquieuerunt. Sed hæretici (inquietum & turbulentum genus hominum) quod vi & armis apertis contra nuptias cum Hiſpaniarum principe, & Regni reconciliationem non poterant, diabolicis tentant efficere artibus. Nam præter priuatas inſidias, quas ad tollendam Reginam (pro quibus Gulielmus Thomaſus Regij Senatus tempo-

re Edo-

Hæretici ſeditiões ſeminãt.

ꝛę Edouardi ſcriba, merita morte mulctatus fuit) impiè ſtruxerunt; aliud ad commouendum Londinenſem populum, ſeditioni tùm & hæreſi valdè deditum, inauditum adinuenerunt ſtratagema. Induxerunt quippe quandam puellam octodecim annos natam, hæreſi ſimul & pretio corruptam, in eam improbam ſimulationem, vt ſe permitteret in abdito inter duos muros cuiuſdam domus angulo ad tempus concludi, & per fiſtulam ad id aptatam eas voces ederet quas iſtius ſtrophæ artifices ſibi ſuggererent: nomen puellæ Elizabetha Crofta erat, doli autor Dracus quidam. Ita ergo illa inſtructa & in loco ad fraudem accommodato collocata, mirabiles emittit cõtinuo ex antro ſuo voces; eaſque tàm ſonoras, vt per omnes vicinas audiretur. Accurrunt vndique ciues, quid ſit inquirunt; mirantur, voces non mortalis hominis, ſed Angeli eſſe clamabant; vrbi ac Reipublicæ iſte ſpiritus comminatur miſeriam, ærumnas, mala omnia, ſi nuptias cum Hiſpano, aut communionem cum Papa Romano admittant. Multa item contra ſanctum ſacrificium & reliquam fidem Catholicam, quaſi oracula fundebat: erant ex conſpiratoribus, qui data opera ſe turbis adſtantibus ſemper ingeſſerant, qui huius ſpiritus propheticas & obſcuriores ſententias, ad Religionis euerſionem & ſeditionem mouendam interpretabantur. Magiſtratus aũt ad multitudinẽ compeſcendam & quid rei ſit luſtrandum accedit: fraus difficilimè apparuit: ſed tandem inito conſilio de diſfodiendo muro & vicinis parietibus vnde voces reddi conijciebant, miſera puella prodijt; ac examinata quorum ſuaſu & conſilio hoc fecerit, confeſſa eſt ſtatim, ſed quibuſdam ſeditioſis ſectarijs, ab eo in primis quem nominauimus Draco, ad iſtam nequitiam inductam fuiſſe. Autores fugiunt, puellæ pub-

Techne Draci & Elizabetæ Croftæ.

Proteſtãtium propheti ſſa.

blica pœnitentia caſtigatæ reliqua pœna condonat eſt: & ita res tota in riſum & hæreſeos maiorem de teſtationem, quæ tam diabolicis ſuſtentatur artibus recidit.

Agitur de Angliæ recõciliatione.

Polus in Angliam redit

Tandem ergo his Hæreticorum fruſtratis conatibus, omniumque ſubditorum animis vtcunque ſedatis, Philippo etiam in Angliam iam ingreſſo, ac nuptijs vtrinque expetitis fœliciter peractis, Regis ſimul ac Reginæ authoritate, regni reconciliatio ſumma ſedulitate agebatur. Atque ob eam cauſam ad diem duodecimum Nouembris, ordinum conuentus indictus eſt & Polus è Brabantia quò ante aliquot dies appulerat, miſſis ad eum honoris cauſa duobus primarijs viris Regum conſiliarijs, in Angliam vocatur; & vigeſimo tertio eiuſdẽ menſis in vrbem honorificentiſſimè deducitur, quintoq; poſt die venit in conſilium ſtatuum, quod Parlamentum ibi vocant, Regibusque præſentibus legationis ſuæ cauſam exponit, hortaturque vt ad Eccleſiæ communionem redeant, ſanctiſſimoque Pontifici Principis Apoſtolorũ ſucceſſori, debitam authoritatẽ reſtituant, qui ſummam velit ipſis impertire clementiam, ac benignitatem: monet etiam, vt Deo gratias agant, qui talem ipſis Regẽ dederit atque Reginam. In hanc ſententiam locutus egreditur.

Ibi Vintonienſis Epiſcopus Cancellarius, illius oratione repetita, multisque verbis ad vnionẽ & concordiam eos hortatus, permagnas Deo gratias agendas eſſe dicit, qui pro ſua immenſa miſericordia, Prophetã eis ex ipſorum ſemine ſuſcitarit; ampliſſimũ videlicet Cardinalem, qui totus in ipſorum ſalutem incumbat. Poſtridiè, cùm orationem & poſtulata Legati propoſſent ordines, concepta fuit petitionis formula qua Regi ſupplicant atque Reginæ; vt ad illum intercedant. Eius hæc erat ſententia.

Pœnitere ſe vehementer ſchiſmatis, quòd obedientiam ſedi Apoſtolicæ denegarint, & quòd decretis factis aduerſus illam aſſenſerint. in poſterum verò ſe futuros in ipſius atque Reginæ poteſtate; & facturos quicquid omninò poſſint, vt eiuſmodi leges omnes atque decreta his comitiis abrogentur: maiorem igitur in modum orare, vt interueniant, & efficiant, vt cenſuris abſoluti, in quas iuxta leges Eccleſiaſticas per ſchiſma inciderant, in Eccleſiæ CHRISTI *gremium rurſus tanquàm filij pœnitentes recipiantur, vt deinceps in Romanæ & ſedis Pontificum obedientia ſeruire* DEO *poſſint, ad ipſius nominis gloriam & ſuæ ſalutis incrementum.*

Forma petitionis pro reconciliatione.

Altera die, cùm iterum adeſſet Rex, Regina & Legatus, conſurgit Cancellarius, & quid ſuper Legati poſtulato decreuerint ordines, clarè pronunciat: deindè ſupplicem petitionem ordinum, ſcripto compræhenſam & obſignatam Regi tradit atque Reginæ, petens, vt accipiant. Hi, cùm apperuiſſent, Cancellario reddunt vt pronuncietur. Tùm ille rogat ab vniuerſo cœtu (qui totum regnum repræſentat) nùm ratam habeant? illis affirmantibus, Rex atque Regina conſurgunt, eamque Legato tradunt. Is cùm legiſſet, diploma viciſſim ſuæ etiam legationis illis exhibet: mox illud recitatur, vt ipſos abſoluendi poteſtatem ei factam à Pontifice, omnes intelligerent. Poſt, orationem habet, & quàm ſit grata DEO pœnitentia, quantumque de peccatore pœnitente gaudeant Angeli, multis in medium adductis exemplis demonſtrat: DEO gratias agit, qui mentem hanc emendationis cupidam ipſis inſpirauit. Eo facto, conſurgit: idem Rex & Regina faciunt, & in genua ſubſiſtunt. Ibi tùm ille DEI numen atque miſericordiam implorans, obteſtatur, vt populum benignè reſpiciat eique culpam igno-

Acta in Comitijs pro reconciliatione.

ſcat: ſeque Legatum à Pontifice, Christi Vicario dicens, vt illos abſoluat de more benedicit toti multitudini, ſimulque eam abſoluit. Ad ſacellum deindè ventum eſt: hic Deo ſunt actæ gratiæ ſymphonia cantorum, & feſtæ lætitiæ fuit editum ſignum, vti fieri conſueuit.

Reconciliatio publica. Secundo verò Decembris, Rex & Legatus cum omnibus penè totius Angliæ proceribus, veniunt ad templum ſancti Pauli; vbi Stephanus Vintonienſis Cancellarius regni, conſcenſo celeberrimo totius gentis ſuggeſto, quod eſt ad crucem S. Pauli, poſt ſacram hortationem edicit populo illius vrbis, quanto ſtudio omnes ſtatus, totius regni nomine, ſe ſubmiſerint Apoſtolicæ ſedis obedientiæ, quantaque viciſſim pietate ab Illuſtriſ. Legato vice ſanctiſſimi D. noſtri ſint accepti, & à prioribus peccatis & cenſuris abſoluti. Et vt pro tanta gratia, Deo, Papæ, & Regibus pientiſſimis gratias agant immortales, monet. Et non ita multò pòſt Regum & Reipublicæ nomine, miſſi ſunt Romam Legati, qui officium & obedientiam ſedi Apoſtolicæ pro toto regno ſponderent & præſtarent.

Publica gratiarum actio pro Anglia reconciliata. Atque in vrbe, propter lætiſſimæ rei nuntium ſupplicationes quoque publicæ factæ, & Deo grates Pontifice ipſo ſacra myſteria celebrante perſolutæ ſunt: & indulgentia ad modum Iubilæi per Chriſtianum orbem in gratiarum actionem publicata eſt. Hæc reconciliatio regni poſt vigeſimum annum in qua infauſtum illud ab Henrico cœptum eſſet ſchiſma, incidit in profeſtum ſancti Andreæ: vnde ſynodico poſteà decreto, conſtituit illuſtriſſimus Legatus Polus, non ita multò pòſt factus Cantuarienſis Archiepiſcopus, vt ad tanti beneficij immortalem memoriam, feſtum ſancti Andreæ in perpetuum, prin-

Dies reconciliationis feſtũ principale Angliæ.

cipia

cipalis duplicis officio (vt tum illic loquebantur) apud Anglos celebraretur: vt totus Clerus ac populus per vniuerſum regnum, in ſua quiqui Parochiali Eccleſia, infra certum tempus, abſolutionis ac reconciliationis gratiam in genua prouoluti, humiliter poſtularent ac ſuſciperent; quod & factum eſt à plebe auidiſſimè.

Recõciliationis difficultates.

In hac tamen reſtitutione Religionis, aliquæ quidem graues interuenerunt difficultates, de quibus niſi Legatus ſeipſum aliosq́ue cum magna prudentia & nonnulla etiam indulgentia expediuiſſet, non ita promptè in reconciliationem hanc & pontificiæ autoritatis agnitionem conſenſiſſent, nec in officio permanſiſſent.

Timuerunt nimirum multi, ac ij in primis, qui ex ſpolijs Eccleſiarum & monaſteriorum ad ſummos in Republica honores & diuitias euecti fuerant, ne pontificis iuſſu huiuſmodi poſſeſſiones ac bona repeterentur. Hanc iſtorum metum vehementer auxit, deuotiſſimæ Reginæ in rebus ſacris, quas pater fraterq́; ſuus arripuerant retinendis, tanta Religio, vt omnium decimarum, primitiarum, beneficiorum ac ſimilium prouentus, ærario Regio ante applicatos in illuſtriſſimi Cardinalis manus ac diſpoſitionẽ reſignauerit; eiusq́; ſummi conatus vt ex antiquiſſimis illis monaſterijs aliqua ſaltem ad Dei gloriam & regni honorem, primo quoq; tempore reſtituerentur: præſertim vt celebre illud Veſtmonaſterienſe cœnobium Benedictinorum, progenitorum ſuorum commune ſepulchrum in priſtinum vſum accommodaretur. Occupabant illud tùm presbyteri quidam ſæculares (conuerterat enim Henricus in Collegiatam Eccleſiam) qui nec ipſi impiè acquiſito iure, nec rogati quidem à ſua Maieſtate, cedere volebant; quos tamen poſteà ſua

Veſtmonaſterium inſtauratur.

Maieſtatis, illuſtriſſ Legatus, partim coactione, partim compenſatione, è monachorũ antiquiſſima & iuſtiſſima poſſeſſione abegerunt. His itaq; rebus fundorũ Eccleſiaſticorũ occupatores territi, videbantur aliquid turbarum excitaturi, idque tempore importuniſſimo, niſi maturè rei toti proſpectum fuiſſet. Eò ergo ventum eſt, ordinibus id poſtulantibus ac vrgentibus, vt publico inſtrumento Pontificis nomine & authoritate edito, omnes de huiuſmodi bonis ac poſſeſſionibus monaſticis in ſchiſmatis acquiſitis, quoad pœnas & cenſuras canonicas, in perpetuum ſecutos & abſolutos Legatus declararet. In quo tamen omnes huiuſmodi occupantes grauiſſimè admonet, vt eorum qui in ſcripturis ſacris de hoc genere ſacrilegij notantut metuant exitus, ac DEI omnipotentis in tales ſeueriſſima iudicia non obliuiſcantur; licet Eccleſia ſuum ius ſecundum canones nõ perſequatur. In eodem ſcripto cum omnibus infra gradus ab Eccleſia prohibitos coniugatis (quia innumeri erant nec ſine magna rerum perturbatione ſeparari poterant) diſpenſat; iubetque matrimonium & prolem eſſe legitima: Epiſcopos omnes qui ſententia religionis erant Catholici, in priori ſchiſmate factos, ac ipſos nouos Epiſcopatus) nam Henricus tempore ſchiſmatis ſex erexerat) confirmauit. Et hoc ſcriptum legi parlamentariæ coniunctum, cum cæteris illorum comitiorum decretis publicatum eſt, & animi iſtorum pacati ſunt. Quæ omnia Pauli quarti Pontificis Maximi literis poſtea fuerunt ſtabilita & confirmata.

Diſpẽſatio de retinẽdis bonis Eccleſiæ.

Diſpẽſatio de matrimonijs.

Epi facti in ſchiſmate cõfirmantur.

Cæterùm Epiſcopi illis iniquiſſimis temporibus extra Eccleſiam creati, quos iam ſchiſmatis ſui ex animo pœnituerat, hac cõmuni diſpenſatione ac confirmatione non contenti, ſinguli (vno tantum Landaffenſi excepto qui illud negligẽtia potiùs quàm ma-

litia prætermittens, ſolus poſteà ſub Eliſabetha, DEI vt interpretamur iudicio, in ſchiſma relaptus eſt) peculiariter petierunt à ſede Apoſtolica veniam prioris grauiſſimæ culpæ, & confirmationem in ſuo cuiuſque Epiſcopatu; quam ſingulari ſuæ ſanctitatis fauore etiam in ſcripto conſequuti ſunt.

Iam verò Illuſtriſſimus Cardinalis deinceps ad Cleri & maximè Academiarum reformationem, animum adiecit: in eo paulò indulgentior, vt à multis obſeruatum fuit, quòd in ſacerdotes ac religioſos vxoratos, non animaduertit ſatis; ſed à prætenſis vxoribus tãtum ſeparatos, atque beneficijs prioribus priuatos, mox ad alia maiora ſacerdotia nimis citò admiſerit. Sed vt illud fieret, presbyterorum magnæ tum penuriæ indultum dicebatur. Ad Academias autẽ in antiquum ſplendorem, & diſciplinam reſtituendas, præter cæteros viſitatores Anglos, miſit Nicolaũ Ormonetum Patauium poſteà Epiſcopum, virum grauem, prudentẽ, & zelo domus DEI inprimis præditum. Hic Oxonij & Cantabrigiæ Collegia omnia ad normam prioris à fundatoribus inſtitutæ gubernationis, quantũ fieri potuit reduxit, hæreſeos ſuſpectos abegit, Catholicosque cùm Profeſſores tum adminiſtratores vbique conſtituendos curauit.

Poli cura de Academijs.

Ormonetus cũ alijs uiſita Academias.

Id verò ſummum erat Catholicorum Regum noſtrorum, ac illuſtriſsimi Cardinalis in vniuerſitatẽ Oxonienſem beneficium, quòd Petrum à Soto ordinis Sancti Dominici excellentiſſimum Theologum Hiſpanum, in Inſulam acceerſitum, illic Profeſſorem conſtituerint, vt à Petro Martire omnia paulò antè diruta reædificaret, Scolaſticen reſtitueret, ac meretricium illum Hæreticorum in docendo & decipiendo fucum, Gymnaſijs pelleret, Quod ipſe accitis aliquot alijs ex Hiſpania ac Germania ſui ordinis

doctiſſimis collegis, breuiſſimo tempore perfecit. Horum enim opera factum eſt, vt iuuentus ferè vniuerſa, Catholicæ, & Scholaſticæ, ſolidæq; doctrinæ, & capax & cupida, quàm citiſſimè redderetur. Atq; hunc Petrum à Soto præceptorem iam ſuum, ita priori pſeudoapoſtolo Petro Mattiri compararunt (probè enim memini) ſicut D. Auguſtinus Fauſtum Manichæum magiſtrum anteà ſuum B. Ambroſio olim comparauit; nimirum Marrirem dictionis meretriciæ, orationisqſue magis hilareſcentis ac mulcentis ornamentis, Sotum facilè ſuperaſſe; ſed illum ab iſto viciſſim, rerum ſacrarum ſcientia & iudicio ita ſuperari, vt ipſius, hæreticorumq; omnium læuiſſimæ & fallaciſſimæ inſtitutionis, impoſterum tæderet ac puderet. Certè his magiſtris ſapientiſſimis ita profecit Academia, vt non aliunde hoc Catholicæ fidei ſemen, quod DEVS in tam diuturna ſubſequente ſchiſmate & tam immani perſequutionis nobis reliquit, extitiſſe videatur

Lib. 5. Conf. cap. 13.

Reſtauratio rerũ ſacrarũ.

Ita ergo Academijs & reliqua Republica ab hæreſeos fæcibus, quantùm tam breui fieri potuit ſpacio purgatis, reſtituuntur ac ornantur paſſim Eccleſiæ, altaria eriguntur & conſecrantur, collegia noua ampliſſima dote fundantur, cœnobia Benedictinorum, Carthuſianorum, Brigittenſium, Dominicanorum, Obſeruantium, ac aliorum ordinum à deuotis perſonis reædificanrur; catholicis Regibus in hoc genere pietatis ſubditis omnibus prælucentibus.

Feruor populi in Religione.

Ad ſanctum ſacrificium, confeſſionem, communionem, publicas preces plebs alacri ſtudio concurrit: & ad ſacramentum quidem confirmationis, quod in illa gente ſupra quàm in vlla alia natione colitur & frequentatur (antiquiſſima enim illic traditione

& le-

& lege tenentur parentes & patrini ad eum Epiſcopum qui primus poſt ſuorum baptiſmum intra ſeptem milliaria venerit, paruulos confirmandos deferre: & communi omnes Epiſcopi conſenſu ad huius Sacramenti adminiſtrationem in quamcunque diœceſin vel locum diuerterint ſibi mutuò & facultatem tribuunt & operam ſemper præſtant) ad hoc, inquam, Sacramentum, quia per totum ferè ſexennium quo Edouardus regnauit legitimè non adminiſtrabatur, tam innumerabilis paruulorum ex omnibus vrbibus, oppidis, pagis, agris, turba deferebatur (nam infame ibi, irreligioſum & legibus puniendum eſt, non eſſe ſacro chriſmate ab Epiſcopo delibutum ante ſeptennium) vt Epiſcopi varijs locis penè opprimerentur: & nominatim Reuerendiſſimus Ceſtrenſis dum in agro Lancaſtrenſi ſub dio in planitie maxima (quòd nulla Eccleſia nec cœmiterium multitudini capiendæ eſſet ſatis) cùm nec irruentium populorum vim ferre, nec omnibus ſatisfacere potuerit, vix & non niſi cum magna ſuperuenientis ciuilis Magiſtratus diligentia, à tumultuantis plebis concuſſione liberatus eſt. Atque ita quidem religionis Catholicæ ſtudio omnia feruebant.

Et illuſtriſſimus Cardinalis Legatus iuxta decreta illius ſynodi quam antè coëgerat, religionis reſtituendæ ac reformandæ formulam, à ſummo Pontifice prius viſam & approbatam, publicauit, atque ab omnibus ordinibus ſeruari iuſſit. Cæterùm illud ad cohibendum Clericorum in victu nimium luxum, de certo ad menſam ferculorum numero, multi ægrè tulerunt, nec facilè illis locis & temporibus obſeruari potuit. Ambitio quoque, plurimaque beneficia congerendi infinitum ſtudium (quod ab Eccleſia & Clero, paulò antè propter hæc & huiuſmodi peccata tam

Forma Religionis reformandæ.

acriter caſtigatis, & tàm recens in gratiam receptis, longiùs etiam quàm à cæteris Eccleſijs abeſſe debuit) in multis vix potuit retardari vel extingui. Vnde iam tùm, homines aliquot verè pij, & ſecundũ DEVM prudentes timuerunt, ne iterum à domino grauioribus quàm antè flagellis, vapularemus.

Nota.

Siue iſtud fuerit, ſiue aliud huius olim DEO dilectæ gentis peccatum; ſiue illa denique Henrici ſcelera & ſacrilegia, quæ forſan grauiora fuerant, quàm vt tam leuiter expiari potuerint, ſubitò tanto Catholicæ religionis bono priuati ſumus. Nam ecce tibi, lectiſſima Regina cùm quinquennio & quatuor menſibus regnaſſet, hanc vitam æterna cõmutauit; in hoc primùm infœlix, quòd cùm Henrici octaui fuiſſet filia, ob id ipſum nullam ſobolem ex ſe relinquere poſſet. Secũdo, multò etiam ſua opinione infœlicior, quòd Elizabetham non modò æmulam ex illicita & ter damnata copula prognatam; ſed de fide quoque, quantumcunque tùm diſſimulauerit, ſibi ſemper ſuſpectam, & quam Rei publicæ ac religioni peſtem futuram ſummè ſemper metuerat, ad regni gubernaculum relinquere coacta fuerit. Quomodo autem, quoùe iure aut titulo iſti regnum obuenerit, paucis etiam hoc loco commemorandum videtur.

Mors Mariæ Reginæ.

Anno 1558.

Mariæ de Elizabetha cogitationes.

Sæpe quidem conata eſt Maria illam ab omni ſucceſſionis ſorte, vel propter hæreſim vel propter crimen læſæ maieſtatis (multa enim contra ſororem & Rempublicam commiſerat) vel quod magis conſtabat, propter impuriſſimos natales, excludere. Nam ex Clementis Septimi ſententia iuridica, prætenſum Henrici cum Anna matrimonium, & proles ex illa concepta, expreſsè (vt ſupra commemoratum eſt) definiuntur eſſe illegitima. Idemque, Henricus poſtea à perturbatione factus liberior, in publicis regni comi-

tijs decerni curauit, omneſque ſibi ſubditos à iuramento quod Annæ Bolenæ vel eius ſoboli prius præſtiterant abſolui iuſſit; porrò cõteſtatus in ſenatu ſuorum, Annam illam nec fuiſſe, ſed nec eſſe potuiſſe vxorem ſuam, propter certam cauſam, quam dixit ſe Cantuarienſi Epiſcopo ſecretò inſinuaſſe.

Henrici teſtimonium de Anna.

Et licet Henricus anno trigeſimo quinto regni ſui, impetrata poteſtate ab ordinibus nominandi ſucceſſores ſuos, voluerit etiam Elizabetham habere in ordine regnandi locum, quod & illorum comitiorum decreto approbari fecit, (ex quo ſolo parlamentario edicto, & nullo natiuitatis iure iſta eſt poſtea adepta imperium, & ita in hunc diem tenet) tamen nec ab Henrico patre, nec à ſeipſa, vllo ſtatuum decreto, aut matris cum patre coniunctio, aut natales ipſius fuerunt vnquam poſtea approbati aut facti legitimi. Quin & ordines primo anno reginæ Mariæ, lege perpetua approbarunt coniugium Henrici cum Catharina, & prolem ex eo genitam, omni diuino & humano iure legitimam fuiſſe declararunt; omnia contraria acta, proceſſus, & ſententias abrogantes: vt proindè alteræ cum Anna, Catharina adhuc ſuperſtite, veræ nuptiæ eſſe non potuerint, nec ex illis ſuſcepta ſoboles, legitima, aut Anglicani ſceptri, ſecundum leges municipales quæ ſpurios non admittunt, vel natura, vel vlla prærogatiua capax eſſe; quod tamen Senatuſconſultum nec ab ipſa Elizabetha reſciſſum eſt hactenus. Quæ licet ius regnandi vendicet, regnumque ſibi deberi, ab omnibus in primis regni ſui comitijs agnoſci voluerit; tamen nuſquàm ius ſuum naturæ, ſed parlamento prædicto aſcribit: hoc præterea varijs poſtea decretis cauens, ne quiſpiam ſub pœna capitis affirmet; non eſſe in poteſtate Principis & ſtatuum poſitum, vt quem velint regem deſi-

Quo iure Elizabetha regnum Angliæ teneat.

gnent. De natalibus autem ſuis probandis aut reformandis nullus ſermo, ſed altiſſimum vbique ſilentium.

Sed vt eò vndè digreſſi ſumus, redeamus: Maria quæ probè cognouerat ex Henrici cum Anna Bolena pluſquàm adulterino coniugio, ptolem prorſus eſſe imperio indignam, nunquàm illi Senatuſconſulto ex quo Elizabetha regnandi ius & locum proximum prætendebat, animo acquieuit; ſed cùm id ſola, ſine ſuorum optimatum populique ſuffragijs abrogare non potuiſſet; aduertiſſetque eam fuiſſe multorum iniquiſſimam ac pernicioſiſſimam opinionem, vt non tantùm illegitimum, ſed & hæreticum regem, modo ciuem ac domeſticum, quàm peregrinum ac externum, quantumuis legitimum bonumque, mallent, (cuius præpoſteri iudicij humani, & Anglia ſæpè, & multæ florentiſſimæ prouinciæ grauiſſimas DEO pœnas dederunt;) quod in tali cauſa optimum factu reſtabat, prudentiſſimè fecit, vt inſtante mortis ſuæ hora, certos Principes viros ad Elizabetham allegaret, qui tùm alia quædam, tùm in primis hæc duo ab ea peterent: alterum, vt mutuum quod à ſubditis ſuis Maria ſub fide regia reddendum ſumpſerat, inque publicam rem conuerterat, Elizabetha reddendum curaret; alterum, vt Catholicam religionem in Angliam iam conſtitutam & ſtabilitam ſubuerti aut labefactari ne permitteret. Elizabetha (quæ dum Maria regnabat, ſemper ſe Catholicam finxerat, ac ni verè ita eſſet vt tellus ipſi dehiſceret, coram ſenatoribus aliquot aliquando oprauerat) ſolita hypocriſi ſua; vtrumque ſanctiſſimè promiſit, neutrum re vera præſtitit.

[M]ariæ mo[ri]entis ad E[li]zabetham [le]gatio.

Mortua igitur ſanctiſſima fœmina Maria, quam

DEVS

DEVS in medio ſchiſmatis Anglicani, velut ſignum quoddam fidele, ad ingentem Catholicorum conſolationem erexerat, ne alioqui animis ſuis defatigati, & vltrà quàm ferre poſſent, hæreſum onere depreſſi fuiſſent: quin & Cardinale Polo, poſt duodecim ferè horas, eodem ipſo die, ex hac vita migrante, mox hora Satanæ & poteſtas tenebrarum Angliam occupauit.

Cardinalis Poli mors.

(⁂)

Libri Secundi finis.

DE SCHISMATE RENOVATO

ET IN HÆRESIM CALVINIANAM COMMVTATO *per Elizabetham*,

DEQVE EIVS ECCLESIASTICO REGIMINE.

LIBER TERTIVS.

PRÆFATIO.

Intentio autoris.

PRIORIS HISTORIAE, AVTOR in annos etiam Elizabethæ aliquot proceſſerat; ſed quia ipſo iam defuncto, ab alijs inſtituitur exactior de vita, moribus & regimine huius fæminæ commentarius, qui ſuo tempore edetur, epitomē tantùm rerum ab ipſa contra Eccleſiam geſtarum ad tem-

pus

pus damus; vt ex iſtis vnguibus, Læenam noſtram pleniùs poſtea deſcribendam omnes agnoſcant.

Cùm ergo Anglicani proteſtantes, Eccleſiæ gubernationem, quam CHRISTVS Apoſtolis eorùmque ſucceſſoribus, & in primis cæterorum omnium ſummo presbytero ac Pontifici Petro commiſerat, ac laicos, pro ſingulis quibus præerant prouincijs transferri debere contenderent; DEVS quo iſtorum hæreſim rebus ipſis confutaret, fecit, vt primùm non ad alium laicum ea gubernatio in Anglia perueniret, quàm ad impijſſimum tyrannum & ſacrilegium Henricum: Deindè vt ab illo ad puerum Edouardum: denique vt à pueto fœminam Elizabetham deduceretur. Mirabilis Dei prouidentia.

Henricus non quidem fuit, ſed per ſexum atque ætatem poterat fuiſſe diuini verbi, quo potiſſimum Eccleſia regitur, rerumq; ac legum ſactarum, adminiſter. Henricus. Edouardus nec fuit, nec adhuc per ætatem poterat eſſe miniſter verbi, quanquàm per ſexum potuiſſet. Edouardus. Elizabetha verò, ne per ſexum quidem poterat, verbū DEI ſine quo Eccleſia nullo pacto regitur, adminiſtrare. Elizabetha. Itaque eò res deducta eſt, vt Proteſtantes dicant illam obtinere iam ſummū in Eccleſia gubernanda gradum, quæ non modo nullum re vera obtinet (quòd etiam ei cum Henrico & Edouardo cōmune eſt) ſed nec poteſt quidē vnquàm obtinere; id quod ſoli Elizabethæ propriæ cōuenit: quòd D. Chryſoſtomus hac inſigni ſententia notauit, cùm ait: *Quando de Eccleſiæ præfectura agitur, vniuerſa quidem muliebris natura functionis iſtius moli ac magnitudini cedat oportet.* Cū enim Eccleſia non minus ex viris quàm mulieribus conſiſtat; DEVS autem mulierem tum ex viro, tum propter virū ab initio fecerit (vndè per naturæ legem, vir caput mulieris dicitur, ſicut & CHRISTVS caput vir, & DEVS caput CHRISTI;) quemadmodum nullo vnquàm tem-

1. Cor. 14. 2. Tim. 2.

Lib. 2. de ſacerdotio.

Nota ratio quare mulier præeſſe non poteſt in diuinis.

tempo-

pore euenire poteſt, vt vel CHRISTVS DEVM, vel vir quiſpiam CHRISTVM regat: ſic neque fieri aliquando poterit, vt mulier in ijs quæ DEI & CHRISTI ſunt, aut virum, aut CHRISTI Eccleſiã in qua ſemper viri ſunt, ritè atque ordine gubernet.

Gene. 3.

Diabolus quidem ſanctũ DEI ordinẽ perturbaturus, mulierem primam in ijs quæ DEI erant violandis, ducem viro ſuo conſtituit, ſacrorumque magiſtram ac præſidem ad totius humani generis peſtem atque interitũ, fecit. Sed filius DEI iudex & inſtaurator omniũ à patre conſtitutus, iterum iuſſit mulierem in poteſtate viri eſſe, quod ius D. Paulus Apoſtolus tùm legẽ vocat, tùm in rebus Eccleſiaſticis locum habere ſtatuit, dicens: *Non permittitur mulieribus in eccleſijs loqui, ſed ſubditas eſſe, ſicut & lex dicit.* Si ergò lex non Moſaica, ſed Diuina in Paradiſo promulgata, iubet mulierem in Eccleſia ſubditã eſſe; quomodo Eccleſiã ipſam in qua ſubdita eſſe debet, gubernare poteſt? Quin etiã Apoſtolus in perpetuum eiuſdem ſubiectionis ſignum præſcribit, ſecundùm naturæ legem *ne mulier oret aut Prophetet, niſi velato capite*; Vt videlicet ceremoniæ ipſius ritu admoneatur, ſexũ muliebrem in rerum ſacrarum adminiſtratione nullam autoritatem habere, ſed velatã ſemper in ijs quæ DEI ſunt peragendis, eſſe debere: Alioqui (ait Apoſtolus) *Si non velatur mulier, tondeatur*; Si verò turpe eſt mulieri tonderi aut decaluari, velet caput ſuum, idq; ſi non propter viros (qui ferè in Eccleſijs adſunt) ſaltem propter angelos, qui nunquam abſunt; ſiue per angelos intelligamus miniſtros CHRISTI & diſpenſatores myſteriorũ eius (vt D. Ambroſius admonet,) ſeu Beatos Spiritus qui ſemper Eccleſiam velut DEI caſtra ornant & cingunt.

Diabolus mulierem diuinis præfecit.

1. Cor. 4.

Gene. 3.

1. Corin. 11.

1. Corin. 14.
Malac. 2.

At Proteſtantes docent mulierẽ quæ ex viro & propter virum facta, per ſolum diabolum viro in rebus

Dei præponitur, per Christvm verò iterū viro in ijs quæ Dei ſunt ſubijcitur, quæq; propter Angelos potiſſimum velari iubetur; non ſolum alijs viris qui ſunt in Eccleſia, ſed etiam ipſis Dei Angelis, quorum labia ſcientiam Dei cuſtodiunt, & ex quorum ore lex Dei requiritur; id eſt, Dei ſacerdotibus in ipſis rebus Eccleſiaſticis moderandis præponi debere; idque non in gradu infimo, non in ſecundis tertijsue, ſed planè in ſummo gradu proximè ſecundum Christvm ipſum. Quæ vnquàm fuit blaſphemia ſi hæc non eſt? Non ſine cauſa Apoſtolus notauit fœminas onuſtas peccatis, ab hæreticis præ alijs decipi. Experientia docet hunc ſexum vbi vehemens eſt in alterutram, præſertim in peiorem partem, maioribus illecebris ac violentia, quā viros rem ſuā perſequi, viroſq; à fœminis in omni genere pernicioſiſſimè facillimeq; ineſcari atque capi. Hieronymus etiam ex omni antiquitate probauit, ſingulas ferè hæreſes quarundam in primis illuſtriū mulierum opera ac patrocinio propagatas, ipſarumq; aſſeclas tantùm non pro deabus eas veneratos eſſe. Legimus Pepuzianos impuriſſimos hæreticos tantùm tribuiſſe ſuæ ſectæ mulieribus, vt earum ſolùm in Sacramentorum rerumque diuinarum adminiſtratione vſi ſint miniſterio; denique hoc infœlix ſæculum, & iſtam ſectam turpiſſimam habere Athalias, Machas, Iezebelas, Herodiadas, Selenes, Conſtantias, Eudoxias, omnes vident.

Proteſtantiū abſurditas.

Malac. 2.

Fœminarum iniquitas apta hæreticis.

Ep. ad Cteſiphontē cōtra Pelag.

Aug. lib. de hæreſ. c. 27.

Sed tu Elizabetha ſupergreſſa es vniuerſas, quæ te Summā in his quæ ſunt ad Devm, etiam ſuper omnes Pontifices & Sacerdotes conſtituiſti; de tuo ergò Eccleſiaſtico regimine & Primatu, quem ſupra ſexus conditionem, contra omnes leges Chriſti & Eccleſiæ, præter omnem piorum principum conſuetudinem tibi arrogaſti, pauca adnotabimus.

Elizabethæ prærogatiua

DE

DE ELIZABETHÆ REGNO.

MORTVA ergò Maria, Henricus Galliarum Rex, Elizabetham pro ſpuria habens, nurum ſuam Scotorum Reginam Henrici Octaui proneptem, Pariſijs pro cōcione Angliæ quoque & Hiberniæ Reginam declarandam curauit, horumque regnorum inſignia, in ipſius vaſis, tapetibus, ac reliquis vtenſilibus, ſimul intertexi ac inſculpi iubet: Sed rerum potita eſt Elizabetha, Henrici Octaui ex ſuperinducta Anna Bolena, priore adhuc ſuperſtite, ſed repudiata vxore Catharina; altera filia. Quæ licet ſorore regnante ſe Catholicæ fidei in omnibus cultricem præbuerit; tamen verita (hunc enim illi metum iniecerant ſubdoli quidam hæretici, quos in conſilium aſciuerat) ne de quo nata eſt matrimonio, ſummi Pontificis Eccleſiæque iudicio anteà damnato, de natalibus etiam ſuis iureque regnandi, ex ſacris canonibus aliqua oriretur dubitatio, Eccleſiaſticis legibus ſubeſſe detractauit, & de mutanda religionis Eccleſiaſticique regiminis forma, primo quoque tempore cogitauit.

[Margin: Cauſæ mutandæ religionis.]

Animum in ea re ſuum ſtatim patefecit cum alijs multis modis, tùm maximè quòd Catholicis concionatoribus mox ſilentium indixerit; hæreticos in regnum, ex varijs vbi exulauerant locis redire permiſerit; Epiſcopoque cuidam coram ſe facturo ſacrum, iam que ad altare ſacris veſtibus induto præceperit, non eleuare conſecratam hoſtiam. Vndè factum eſt vt

[Margin: Silentium indictum concionatoribus Cathol.]

Arche-

Archiepiſcopus Eboracenſis;cui tùm ex officio(defuncto prius Cardinale Polo Cantuarienſi Primate) munus ipſam in Reginam inungendi & conſecrandi obuenit, negauerit operam ſuam; negarent quoque cæteri Epiſcopi; præter vnum, eumque penè vltimum, omnes. Epiſcopi recuſant conſecrare.

Iuſiurandum tamen Chriſtianis Regibus lege & more maiorum præſcriptum de fidei Catholicæ defenſione,priuilegiorumque ac libertatum Eccleſiaſticarum conſeruatione, ne fortè de regno minùs ritè ſibi adepto poſteà fieret quæſtio ſuorum ſuaſu, qui regni cauſa quiduis ſimulandum, diſſimulãdum, iurandum, peierandum ſenſerant,in ſua inauguratione ſolenniter præſtitit: permiſit ſe quoque oleo liniri, ſed non ſine irriſione & faſtidio; nam ſub papilionem parumper pro more ad regales induendas veſtes diuertens, nobilioribus circumſtantibus ancillis dixiſſe fertur: Abite, ne fœtor huius olei vos offendat. Elizabethæ iuramentum de fidei Cath. defenſione. Linitur ſacro oleo.

Habebat anteà in familia quoſdam vel nouæ vel nullius religionis, in ijs erat Gulielmus Cecilius Edouardo ſexto à ſecretis, verſatilis ingenij,conſilij, conſcientiæ vir qui fidem Catholicam paulò antè tam artificosè ſimulauerat,vt & Reginæ Mariæ & Cardinali Polo operam ſuam ambitioſiſſimè venditauerit, à quibus reiectus,ibat ad Elizabetham, cuius iam noui principatus occaſione fore ſperabat vt ad ſummos in republicâ honores; præſertim ſi abrogata veteri religione, ſpretiſque antiquæ nobilitatis procerum ac præſulum conſilijs, ſibi ſuiſque obtemperare vellet; eueheretur. Illa infœlix, morem geſſit. Iſte aſcito in adiutorium ſibi Nicolao Bacano iuriſconſulto affine ſuo, maximi peſſimique conſilij viro,& in ſupremum magiſtratum euecto, facilè ſe ſuumque ſodalem infinitis opibus & poſſeſſionibus hoc modo auxit, regni Cecilius.

rationes in hunc vſque diem magis magiſque implicatas, vel potiùs planè deſperatas reddidit, ſeque ipſum & dominam patriamqae ſuam, ex hac cupiditate inſeruit doloribus multis, vt quo ſe vertant, non habeant.

Atque ij duo in conſilio rerumqúe omnium adminiſtratione, primi erant, ſed in aula & cubiculo, contra omnium expectationem, ſpreto Gulielmo Piccaringo equite aurato, qui antè in ſummis Elizabethæ delitijs erat, Robertus Dudlæius ex Northumbriæ Ducis filijs, quibus de perduellionis crimine à Maria parcitum eſſe diximus, vnus, ita dominabatur, vt in ſpem maximam Reginæ etiam in matrimonio potiūdæ venerit, ipſius vxore oportuniſſimo ad eam rem tempore, miſerabili quidem & ſubito, ſed Dudlæio non inexpectato caſu interempta.

Primum parlamentum.

Paulò igitur pôſt, iſtorum maximè conſilio, conuocatis ordinibus ad Parlamentum (vt vocant) cùm fœmina ſit, voluit communi decreto eſſe & vocari ſuprema eccleſiæ regnorum ſuorum, etiam in cauſis ſpiritualibus, gubernatrix; omneſque exceptis proceribus laicis, id ſolenni iuramento profiteri, adiguntur. Caput enim Eccleſiæ, quia id Caluinus in Henrico patre ſuo non probauit, non videbatur apellanda. Forma execrabilis ſacramenti eſt illa.

Forma iuramenti ſchiſmatici.

Ego A. B. Prorſus teſtificor & declaro in conſcientia mea, Reginam eſſe ſolam ſupremam gubernatricem & iſtius regni Angliæ, & aliorum omnium ſuæ Maieſtatis dominiorum & regionum, non minùs in omnibus ſpiritualibus atque eccleſiaſticis rebus vel cauſis, quàm temporalibus; & quod nemo externus princeps, perſona, prælatus, ſtatus, vel potentatus, aut facto aut iure, habet aliquam iuriſdictionem, poteſtatem, ſuperioritatem, præeminentiam, vel autoritatem ec-

cleſiaſticam

cleſiaſticam aut ſpiritualem, in hoc regno. Ideoq́ planè renuncio & repudio omnes externas iuriſdictiones, poteſtates, ſuperioritates atq́ autoritates.

Secundùm hanc formam præter cæteros, tenentur nominatim omnes Archiepiſcopi, Epiſcopi, Prælati, totusque clerus iurare; qui facere recuſat, prima vice beneficia & bona eius omnia fiſco cedent, perpetuoſque carceres ſubibit: altera vice qui recuſauerit, pœnā capitis perduellium more ſuſtinebit. In hac iuriſiurandi formula, cùm ſecundùm prius comitiale decretum, *ſupremi Capitis* appellationem indoctiores omiſſam viderent, pro ſimplicitate ſua, lætabantur non eo vſque progreſſum eſſe, vt id ſexui fœmineo tribueretur, quod antea viris Henrico & Edouardo honeſtiùs concedi poſſe videbatur; ex eoque plurimi non modo Caluiniſtæ, ſed aliquot etiam vtcunque Catholici putabant magis excuſabile, ſi hoc iuramentum præſtarent. Pœna iuramentum recuſantium. Varia iuramenti interpretatio.

Alij, acutiùs fraudem an imperitiam dicam legiſlatorum, animaduertentes, *Caput* an *Gubernatricem Eccleſiæ* Reginam voces, nihil ad ſenſum prorſus intereſſe notarunt; cùm idem vtroque vocabulo omninò deſignetur: imò iuramenti formulam hanc, impietatem & vſurpationem Eccleſiaſticæ iuriſdictionis ſupremæ, longè explicatius cōtinere, quàm nudum *Capitis* nomē, quod prioribus duobus regibus tribuebatur; cùm hîc Reginam non minorem habere poteſtatē in res ſpirituales ac cauſas Eccleſiaſticas, quam in ſui regni res terreuas, confiteri & iurare oporteat; adeò quidem, vt multi putarint Elizabethā poſſe ſibi ex hoc decreto omnem etiam in adminiſtrandis Sacramentis ſacerdotalem poteſtatem arrogare. Quem ſcrupulum cùm videret Regina aliquos de non præſtando iura- Fraus legiſlatorum detegitur. Magnus ſcrupulus.

 mento

mento cauſari, iuſſit in prima cleri viſitatione ſua, publicari quandam huius iuriſiurandi ſeu expoſitionem ſeu correctionem; nimirum ſe non aliud hic velle aut vendicare, quàm quod priùs patri fratrique, nomine *capitis Eccleſiæ* ab ordinibus conceſſum eſſet. Ita, quod paulò ante turpe ac abſurdū videbatur fœminæ aſcribere, vt dicatur *Caput Eccleſiæ*; nunc mitiùs ac modeſtiùs viſum eſt, quàm hoc ipſum quod illius appellationis loco ſubſtitutum erat. Sic homines politici cùm res diuinas tractare præſumunt, oſtendunt ſe neſcire quid aut de quibus loquantur.

Ridicula correctio.

Sed in quibus rebus hæc ſpiritualis ſeu Eccleſiaſtica poteſtas, iſti fœminæ regibusque duobus prioribus conceſſa, maximè conſtat, ex ipſis legibus & decretis parlamentarijs breuiter commemorabimus, vt exteri qui rerum noſtrarum vſum non habent, qui ſit Reipublicæ præſentis ſtatus facilè cernant.

Leges de poteſtate regia in rebus Eccleſiaſticis. An. 1. Elizabethæ letæ.

1 Reginæ prælatæ rogatiuæ.

In primis ita habet lex, *Omnia priuilegia, præeminentiæ, prærogatiuæ, ſuperioritates ſpirituales, quæ ab vlla poteſtate, vel humano, vel Eccleſiaſtico iure, haberi aut exerceri poſſunt, quoad viſitationem, correctionem, ſeu reformationem cleri totius, ſeu quarumcunq; perſonarum Eccleſiaſticarum; ad cognationem etiam ac punitionem omnium errorum, hæreſum, ſchiſmatum, abuſuum, &c. Volumus in poſterum quòd Regio ſceptro in perpetuum ſint annexa.*

2 Poteſtas delegandi.

Decernimusque Reginam ſuosq; hæredes ac in regali dignitate ſucceſſores, habere habituros q; eſſe deinceps omnimodam poteſtatem nominandi & ſubſtituendi quoſcunque voluerint, qui eorundem vice ac autoritate, eandem iuriſdictionem Eccleſiaſticam exerceant pro beneplacito ſuo; perſonas viſitent; hæreſes, ſchiſmata, errores & abuſus caſtigent; aliud ve quid vis iuris vel poteſtatis exerceant, quod ab vllo vnquàm Eccle-

ſiaſtico magiſtratu exerceri potuit aut oportuit.

Decernitur item, ne clerus ad ſynodum vllam, aliorum quàm regiis literis & mandatis conueniat; néue vllum canonem, legem, conſtitutionem ſynodalem ſeu prouincialem, vel faciat vel exequatur, ſine expreſſo maieſtatis ſuæ conſenſu & licentia huiuſmodi canones faciendi promulgandi vel exequendi, ſub pœna carceris & mulctæ pro Reginæ arbitrio imponendæ. Synodis præſidendi.

Decernitur ne quis exeat regnum ditionesqúe ſuæ maieſtatis, ad vllam viſitationem, Concilium, conuentum aut congregationem, quæ religionis cauſa vſpiam fiet; ſed vt talia omnia, regia autoritate infra regnum fiant. 4 Ne quis è regno exeat ad ſynodum vllam.

Item, ne Epiſcopi, vel vllius nominatione vel electione, vel vlla autoritate alia quàm regia creentur; neúe iuriſdictionem poteſtatemqúe Epiſcopalem teneant aut exerceant, niſi ad beneplacitum Reginæ; nec aliter niſi per ipſam, & à regali maieſtate deriuatam autoritatem. 5 Epiſcopos creandi autoritas.

Non ſolùm autem Epiſcopos ſuos aut perſonas Eccleſiaſticas, hæc vicaria donat ſub ſe de omnibus rebus ac perſonis ſpiritualibus iuris dicendi poteſtate; ſed ex laicis quos volet etiam conſtituit commiſſarios ſeu vicarios; qui omnimodam exerceant ſpiritualem iuriſdictionem, ad quos ſæpè ab ipſis Epiſcopis prouocatur. Et quomodo quidem tam iſti vicarij quàm ipſi etiam Epiſcopi dependeant omnino quo ad iuriſdictionem poteſtatemque omnem ſpiritualem ab autoritate huius fœminæ, ex literis ad eos formatis, quarum exempla ſuperiori libro in ſchiſmatis Edouardi hiſtoria interſeruimus, videre licet. Spiritualis iuriſdictio laicis delegata.

Quorum abſurdiſſimorum decretorum, iampridem etiam ipſos proteſtantes puduit; ita vt legum ſuarum turpitudinem apud rerum Anglicarũ imperitos tegere Abſurditas horum decretorum.

ſint conati, affirmantes, his legibus nihil aliud contineri, quàm Regem ſeu Reginam eſſe non minùs Eccleſiaſticorum, quàm laicarum perſonarum principem & dominum. Sed iſtud malitiæ velamen, ea quæ recitauimus facilè tollunt; cùm videamus his decretis non tantùm Reginæ dari, vt in rebus ciuilibus ſit omnibus ſubditis ſuis cuiuſcunque ordinis ſuperior; ſed vt perſonis etiam Eccleſiaſticis in ijs quæ ſunt ad DEVM, non minùs præſit, quàm ciuili magiſtratui in rebus ad pacem & politiam pertinentibus. Quodque eſt magis abſurdum, hanc facultatem ſpiritualem aſſerunt eſſe partem regalis poteſtatis; eamque non nunc primùm his legibus dari, ſed vt ius antiquum coronæ Anglicanæ reddi & reſtitui. Quaſi verò principes Ethnici ſine iſta poteſtate ſpirituali, veri reges non eſſent; aut Catholici reges qui vel nunc ſunt in alijs Chriſtianis prouincijs, vel in Anglia ante hoc ſchiſma fuerunt, dimidiati tantùm, & non integri abſolutique principes eſſent; aut CHRISTVS non diſtinxiſſet ea quæ ſunt DEI, ab ijs quæ ſunt Cæſaris: vel nihil eſſet diſcriminis inter iura regalia & ſacerdotalia; inter Eccleſiam, quæ eſt corpus CHRISTI myſticum, & ciuilem hominum multitudinem; vel tandem inter eos quos ſpiritus ſanctus poſuit regere Eccleſiam DEI, & humanam creaturam, quæ ad huius vitæ commoditatem & tranquillitatem, propriè eſt inſtituta. Sed hæc omittamus, & DEO permittamus, vt diſcernat cauſam Eccleſiæ ſuæ, & ponat principes iſtos ſicut Oreb & Zeb & Zebee & Salmana, qui dixerunt, *Hæreditate poſsideamus ſanctuarium DEI.*

Actor. 14.

Elizabetha verò hac ſibi hæredibusque ſuis arrepta poteſtate, ſimulque abrogata Sedis Apoſtolicæ autoritate, ſibi, vt in eis quæ ſunt ad DEVM ſummæ miniſtræ, applicat omnium ſpiritualium prouentuum per-

Elizabetha arripit Eccleſiaſticos prouentus.

petuas decimas & primitias;id eſt, primi anni cuiusq; beneficij adepti integros fructus, omneſque religioſorum poſſeſſiones, antè ſacris vſibus à ſorore reſtitutas,ſibi reperit;vicarios & commiſſarios in ſpiritualibus conſtituit; ſigillum ad cauſas Eccleſiaſticas peculiare cudit; de puniendis hæreticis antiquas leges (quod ad rem valdè pertinebat) abrogat; nullum vult pro hæretico haberi, nec aliquam ſententiam ſeu opinionem pro hæreſi damnari, niſi ſecundùm iudicium quatuor primorum generalium Conciliorum, vel ſaltem alterius ſynodi, quæ per ſcripturas, de tota cauſa rectè iudicauerit,vel(quod caput eſt) in conuentu ſtatuum,id eſt,in Parlamento,ita fuerit decretum. Poſtremò de fidei & religionis formula immutanda, pro ſuo ſuorumque arbitratu idque laicorum ſolùm ſuffragijs decernit;omnibus ad vnum Epiſcopis,qui primi ſententias in Anglicanis comitijs ac iure dicunt, & certè ſoli in cauſis fidei dicere deberent, reclamantibus, ac toto prætereà tùm Clero Londini in Synodum Cantuarieuſis prouinciæ coacto, non ſolum refragante, ſed peculiari ſcripto Reginæ ac parlamento porrecto, conſcientiam ſuam communi omnium nomine atteſtantè & vehementer obteſtante, ne in illo concilio ſæculari, de rebus religionis quicquam decerneretur. **Soli laici de fide decernũt**

Tremendum miſſæ ſacrificium, cum reliquo omni ſanctiſſimo ritu precandi, & ſacramenta adminiſtrandi,abolet; & noua ſacra,ceremonias, preceſque in lingua vulgari ad normam maximè Lutherauorum (hoc ſolo excepto,quod imagines ſacras ſuſtulerit)præſcribit;licet fides Caluini magis tùm, & deinceps ab iſtis legislatoribus eorumque miniſtris & ſectatoribus ſit approbata.

Sed quia iſtud peculiare eſt, ferè hoc tempore huic genti, vt non popularibus tumultibus; ſicut in Fran-

Quomodo Elizab. ordines deceperit.

cia, Scotia, Belgica, cæterisque locis factum videmus ſed principum mandato & legum prætextu, hæreſes ac ſectæ perditionis introducantur; operæ pretium fortè erit hoc loco annotaſſe, quomodo ordinum cōſenſum, ad eam rem Elizabetha procurauerit; nam ſine ipſorum ſuffragijs non potuit illa quicquam in religione mutare.

Modus parlamenti Anglicani.

Sunt autem in iſtis comitijs Anglicanis duæ curiæ, vna optimatum & patritiorum; id eſt, Epiſcoporum & procerum laicorum; & apellatur aula ſeu conſeſſus ſuperior: altera, partim hominum equeſtris ordinis, qui ſunt prouinciarum Vicarij; partim decurionū, qui nomine ciuitatum acoppidorum magis illuſtrium coëunt, plebiſque perſonam ſuſtinent; hæc vocatur domus inferior. Cùm ergò adhibita eſſet opera, vt ex ſingulis ciuitatibus & prouincijs ij maximè cooptarentur in iſtam ſecundam comitiorum curiam, qui nouis rebus in fide & religione ſtuderent, facilè obtentum eſt, vt quicquid Regina propoſuiſſet, in hac ſecunda curia comprobaretur. In prima autem curia

Epiſcopi.

præter Epiſcopos, omnes quidem doctiſſimos & conſtantiſſimos confeſſores, quorum grauiſſimis ſententijs & ſuaſionibus plurimi mouebantur, conſidebant

Laici.

principes multi, ex priori Mariæ temporibus inſtitutione adhuc Catholici, quos ſuppuduit poſt communem fidei & obedientiæ profeſſionem in illo ipſo loco, ante triennium tantùm coram ſuæ Sanctitatis Legato, totius regni nomine factam, tàm citò ad vnius fœminæ vocem & voluntatem reſilire. Aderant quoque ipſi, qui non ita multò antè regni reconciliandi cauſa legationem Romanam obierant; qui grauiſſima oratione collegas ſuos admonuerunt, ne à fide ac ſocietate omnium gentium maiorumque ſuorum ſecundò ſe abduci ſinerent; neve vnquam committerēt,

vt huius

vt huius inconſtantiæ ac in rebus, ad ſalutem pertinentibus leuitatis, æterno dedecore notarentur.

Itaque diu reſtitum eſt, & in hoc ſuperiori Senatu tàm difficulter eſt impetratum, vt niſi Elizabetha tacitam nuptiarum ſuarum ſpem * vni ex optimatibus ſuis faciens; * alteri in cauſa copiugij diſpenſationem, quam à Papa tàm expeditè habere non poterat, offerens; alijs aliter blãditijs, promiſſis ac muneribus gratificans, tàm eos quàm alios principes iſtis neceſſitudine coniunctos, hoc modo in partes ſuas attraxiſſet; euerti non potuiſſet Catholica religio. Nã ne ſic quidẽ ſchiſmatica pars, Catholicam plusquam trium ſuffragiorum numero exceſſit. Elizabetha voto ſuo potita, procũ illum neglexit, & turpiter ludificauit, ſicut alios poſtea plurimos, ſeque dixit virginem permanſuram, ac velle, vt in marmore ſub quo ſepulta iaceret, inſcriberetur; *Ibi ſitam eſſe Elizabetham quæ & tot annis Regina, & tota ætate ſua virgo extitiſſet.* Alium quoque ſummum Principem (Ducem videlicet Norfolciæ) quem in partem ſuam blanditijs allexerat, varijs poſtea contumelijs continuò vexatum, tandem per calumniam accuſatum, vita etiam priuauit. Quod iuſto Dei iudicio multi factum interpretabantur; quòd illius præcipuè autoritate, religio Catholica euerſa fuiſſet: ſane matrona quædam Londinenſis pia in primis & grauis, ad iſtum Principem veniſſe, ac liberè dixiſſe fertur: Quando (inquit) tua Excellentia ſuffragium quo anteà dabat & debebat Eccleſiæ & Catholicæ fidei defenſioni, cõmodabat hæreticis ad religionis deſtructionem; non meminit puto, quòd ſua illuſtriſſima familia & perſona, per hæreticos anteà penè extincta & perdita, per ſanctiſſimæ memoriæ Reginam Mariam fuerit reſtituta, atque in hunc excelſum dignitatis gradum quem nunc tenet, euecta: ſed

*Comiti Arundeliæ.
* Norfolciæ Duci.

Elizabethæ Virginis epitaphium & gratitudo in amicos.

Libera admonitio mulieris Catholicæ.

quia hoc feciſti, & dilexiſti magis gloriam homi num quàm Dei, Devs te, reliquamque nobilitatem antiquam huius peccati participem, puniet per iſtos nouos homines & hæreticos. Sic illum affata eſt & luctuoſus rerum euentus, vera eſſe quæ dixit comprobauit. Sed his modis, ꝙ voluit de mutãda religione, & Primatu ſuo Eccleſiaſtico ſtabiliendo, tandem aſſecuta eſt Elizabetha.

Fraus egregia.

Principes laici à iuramento excipiũtur

Id verò in primis ipſam iuuit, quò optimatibu cùm alia multa allegantibus, tùm maximè quòd ſalu: conſcientia illud de ſuprema illius in rebus Eccleſiaſticis poteſtate iuſiurandum præſtare non potuerint; curauit vt laici Principes omnes exciperentur, modò ſuis ſuffragijs Epiſcopos ſaltem clericoſque, & alios nonnullos ad hoc ſacramentum lege compelli permitterent. Ita multi ex magnatibus hac cautione ſibi pulchrè proſpectum putantes, de Epiſcopis paſtoribusque ſuis non ita multùm curarunt, ſed iſtis irreligioſis legibus obnoxios reliquerunt. Ita fit, quando res diuinæ in humanis & prophanis tribunalibus tractantur, quibus Devs non promiſit ſpiritum veritatis, iudicij & iuſtitiæ. Memoriæ proditum eſt Henricum Octauum, tùm, cùm ad monaſteriorum religioſorumque bona animum applicuiſſet, facilè effeciſſe quod voluit in comitijs, non ſolùm per Principes laicos, verumetiam & prælatos Eccleſiaſticos ſeculares, qui ferè ſua parum intereſſe putabant, quidquid de religioſis perſonis rebusue monaſticis ſtatueretur; & ita deſerti religioſi ab alijs Eccleſiaſticorum ordinibus, mox in prædam tyranno dati ſunt. Poſteà verò, & in his maximè ſub Elizabetha comitijs, impetitis Epiſcopis ac clero vniuerſo, Devs permiſit, facileque curatum eſt, vt identidem prælati Eccleſiaſtici à proceribus laicis magna ex parte derelicti, ad prioris iniu-

Eccleſiaſtici à laicis derelicti.

riæ & peccati vindictã Elizabethæ cupiditati permitterentur, & religio omnis turpiſſimè proſtitueretur. Quam autem pœnam poſtea pependerint laici ordines: partim iam vidimus & poſteritas noſtra clariùs videbit & mirabitur.

Dum iſta in comitijs prophanis, non modò non conſentientibus, ſed conſtantiſſimè reſiſtentibus omnibus ad vnum Prælatis, contra religionem & cultum Catholicum ſtatuuntur; ne Catholici, qui omnium ordinum infiniti erant, mirarentur ac conquererentur (vt certè meritò fecerunt) de ſpiritualibus, ac ad animarum vel ſalutem vel damnationem æternam pertinentibus, contra voluntatem eorum, quibus ſecundùm ſcripturas animarum cura totiusque Eccleſiæ adminiſtratio commiſſa eſt, tranſigi; vt aliquo vſque vel imperitis ſaltem fieret ſatis, dicunt ſuam Maieſtatem curaturam, vt publica inſtitueretur quorundam doctorum proteſtantium cum Epiſcopis & prælatis diſputatio, vt cùm omnes viderint illa capita de quibus in Parlamento deliberatum, ac contra voluntatem Cleri conſtitutum eſt, ab iſtis nouis concionatoribus ſecundùm Verbum DEI defendi, ac certiſſimis rationibus contra Epiſcopos aut alios quoſcunque Papiſtas probari, minùs mirentur aut ægrè ferant, etiam inuito clero iſta decerni. An. 1559. Hæreticorum aſtutia.

Et ſanè quàm primùm admonent Epiſcopos, nomine ſuæ maieſtatis, vt vel ipſi ſe ad diſputationem cum quibuſdam Proteſtantibus parent, vel aliqs è ſuo clero qui hanc prouinciam obire velint, ſubſtituant. Reſpondentibus Epiſcopis, æquum non eſſe, vt ea quæ iam à multis ſæculis, tot & tam celebribus Pontificum, Conciliorum, ac Patrũ iudicijs, definita ſunt, in quæſtionem ac diſputationem veniant; multóque minùs, vt ea quæ in Academijs certo ordine, coram do- Diſputatiõ inter Catholicos & hæreticos.

ctis ac iudicio valentibus agitari deberent, coram imperito ac nouitatis ſtudioſo populo, qui clamoribus potiùs quàm argumentis rem omnē definire ſolet, tractentur; denique aſſerētibus contra contētioſos, & Eccleſiæ iudicio non acquieſcentes, parum profici diſputationibus, nihil egerunt; quia Proteſtantes omninò voluerunt vt diſputarēt, propoſitis in quæſtionem (vt fit) eis articulis qui videbantur habere maiorē pro hæreticis in ſcripturis probationis ſpeciem; vt de cōmunione ſub vtraque ſpecie; de publicis precibus habendis in lingua vulgari & ſimilibus.

Iudex laicus in diſputationibus de fide.

Anno 1559.

Epiſcoporum magnitudo animi.

Dies ergo & locus diſputationi deſignati ſunt; perſonæ vtrinque ſelectæ; iudex ſit (ſi dijs placet) Nicolaus Baconus, homo laicus, hæreticus, ac rerum diuinarum prorſus imperitus, aſſiſtente ad ſpeciem tantùm, Reuerendiſſimo Archiepiſcopo Eboracenſi. Dies aduenit qui fuit tertius Aprilis, infiniti confluxerunt, iniquæ diſputandi leges ab hæreticis tantùm præſcribuntur, nihil ordine & ratione factum, declamationibus hinc inde tempus elabitur, prophanus iudex omnia vt volebat moderatur, res ad nihilum redit, hæretici in inſania pergunt. Atque hic certè Epiſcopi tantam animi magnitudinē oſtendebant, quantam in tàm repentina hæreſis irruptione optare quiſquam poterat. Sua enim priuata pericula adeò neglexerunt, vt eorum plærique excommunicationis cenſuram aduerſus Reginam aliosque nonnullos adhibendam cenſerent, qui duces illi autoresque fuerunt tam periculoſæ defectionis, totique regno ignominioſæ; Regno (inquam) illi, quod tàm paucis ante annis fuerat Sedi Apoſtolicæ reconciliatum, quodque ſacroſanctis omnium ordinum iuramentis confirmauerat, ſe deinceps perpetuò in eius communione permanſurum.

Verùm

Verùm prudentiores Epiſcopi, vel certè manſuetiores, propoſitis quæ ex eo facto ſequutura videbantur magnis incommodis, contrariam ſententiam prætulerunt. Itaque rem eam Romano Pontifici totius Catholicæ CHRISTI Eccleſiæ Paſtori, cõmittendam potiùs ſtatuerunt, quàm ab illis qui Reginæ erant ſubditi attentandam: quia factum illud neſcio quos fortaſſe tumultus & ſcandala totiuſque ordinis Eccleſiaſtici perturbationem, ac etiam perſequutionem poſſet probabiliter excitare.

Non eſt enim dubium, quin aduerſarij ſibi perſuaſiſſent, excommunicationem hanc emiſſam ab Epiſcopis, tumultuandi potiùs ſtudio, quàm amore & charitate officijque fungendi zelo; vnde tamen omnes huiuſmodi cenſuræ re vera proficiſcuntur, quocunque tandem modo, ij in quos feruntur, malè videlicet affecti, & morbis animi grauioribus ſæpenumero laborantes, Principes præſertim, niſi in timore DEI multũ profecerint, eas interpretentur; Cùm ſæpè legamus multos Epiſcopos propterea à multis Regibus e veſtigio iugulatos.

Rebus ita ordinum autoritate cõfectis, poſt certam diem, id eſt, feſtum ſancti Ioannis Baptiſtæ, Anno *1559.* Miſſam facientibus aut audientibus, aliudúe quodcunque officium Eccleſiaſticum ritu veteri procurantibus, Sacramentumúe aliquod Romano more adminiſtrantibus, grauis indicitur multa; nimirum, vt qui in hanc legem prima vice committeret, vel ducentos aureos dependeret, vel ſex menſibus in vinculis degeret; ſecunda vice, quadringentos aureos aut vnius anni vincula exolueret; tertia demum vice, perpetuis carceribus addiceretur, omnibuſque bonis excideret. Quo factum eſt, vt ad præſcriptum diem ceſſarent ſacra publicè fieri per totum regnum.

Anno 1559.

Mulcta miſſam vel audientibus, vel facientibus indicta.

Epiſcopi de gradu deiecti.

Quia verò his impietatibus Epiſcopi (vt dictum eſt) conſentire noluerunt, nec iureiurando affirmare ſe in conſcientia eredere, ſolùm Reginam ſub CHRISTO eſſe Anglicanæ Eccleſiæ ſupremam gubernatricem, præter vnum omnes ſunt paulò pòſt de gradu & dignitate ſua depoſiti, ac carceribus varijsque cuſtodijs commiſſi, vnde omnes hodiè longo miſeriarum tœdio extincti ſunt. Quorum glorioſiſſimorum confeſſorum nomina ad æternam rei memoriā apponam. In primis Nicolaus Eboraeenſis Archiepiſcopus, paulò antè Angliæ Cancellarius, deindè Edmundus Londinenſis Epiſcopus, Tonſtallus Dunelmenſis, Ioannes Vintonienſis, Thomas Licolnienſis, Thurlbeus Elienſis, Turbaruilus Exonienſis, Burnus Bathonienſis, Polus Petroburgenſis, Baynus Litchfildenſis, Cuthbertus Ceſtrenſis, Oglethorpus Carliolenſis, Thomas autem Goulduellus Aſſaphenſis, plenus pietatis & dierum, 26. poſtea annos Romæ vixit, & non ita pridem fœliciſſimè ac ſanctiſſimè in domino obijt. Quibus propter ſummam conſtantiam & vinculorum ſocietatem, Feeknamum occidentalis Monaſterij abbatem adiungere licet, qui hoc tantum anno præclara confeſſione perfunctus, fœliciter requieuit in Domino.

Anno 1585.

Exules ex omni hominū genere pro fide.

Horum inſignium paſtorum & prælatorum ſuorum exempla, ex clero melior pars imitata eſt; plurimis eorum qui primarias Eccleſiæ dignitates obtinebant, vel in cuſtodiam datis, vt extra patriā fugatis; hæreticis miniſtris ipſorum loca & honores inuadentibus. Solum vetterunt etiam religioſi variorum ordinum plurimi; ac conuentus etiam vtriuſque ſexus integri tres; ſecuti ſunt quoque nobiles laici vtriuſque ſexus permulti, etiam vſque ad carceres & bonorum rapinam; Vtriuſque inſuper Vniuerſitatis (duas enim An-

glia

glia Academias Oxonienſem & Cantabrigienſem habet)flos ipſe,in exteras regiones quaſi turbine delatus, & diſperſus eſt circiter autem trecenti omnium ordinum ab initio cōmigrarunt in varias Europæ partes, ſed maximè in Belgicas Vniuerſitates, quò etiã multò plures poſtea confluxerunt; vnde Anglicani agri deſerti, magna deinde ſementis copioſiſſimaque meſſis extitit,futura tandem(vti ſperatur)ad totius nationis ſalutem.

Horum aliqui,vtiliſſimis tàm ſua, quàm latina lingua poſtea ſcriptis libris, varias Catholicæ religionis partes fortiter contra hæreticos defenderunt & egregiè illuſtrarunt. In his ſunt præcipui, Nicolaus Harpesfeldus, qui etiam in carcere egregium opus contra Magdeburgenſes, Copi nomine editum,multaq; alia adornauit; Thomas Hardingus; Nicolaus Sãderus; & qui adhuc viuunt, Gulielmus Alanus & Thomas Stapeltonus, alijque nonnulli quorum opera innumeræ animæ ſuorum deceptæ, ad gremium Eccleſiæ indies per Chriſti gratiam redire noſcuntur. Libri à Cathocis ſcripti.

Non erit autem fortaſſe à propoſito noſtro alienum, hoc ipſo loco ſubiungere occaſionem primam, quam Dei prouidentia his libris ſcribendis dedit. Cùm enim primis illis initijs,nō tanta hominum multitudo, præſertim ditionum,ad nouitatem illam amplectendam adduci potuiſſet, quantam hæretici ſperabant, frequensque omnibus in ore eſſet, antiquitatem venerandam ac primorum patrum ſacroſanctam autoritatem, tàm leuiter non eſſe à poſteris reijciendam, vt huic malo remedium aliquod tempeſtiuum adhiberetur, Ioannes Iuellus Superintendens factus Sarisburienſis, qui ſingulari eloquentiæ opinione apud ſuos florebat, celeberrimum Sancti Pauli ſuggeſtum Londini conſcendit maxima hominum frequentia, Occaſio prima ſcribendi libros Catholicos.

ibique

rationes in hunc vſque diem magis magiſque implicatas, vel potiùs planè deſperatas reddidit, ſeque ipſum & dominam patriamque ſuam, ex hac cupiditate inſeruit doloribus multis, vt quo ſe vertant, non habeant.

Atque ij duo in conſilio rerumque omnium adminiſtratione, primi erant, ſed in aula & cubiculo, contra omnium expectationem, ſpreto Gulielmo Piccaringo equite aurato, qui antè in ſummis Elizabethæ delitijs erat, Robertus Dudlæius ex Northumbriæ Ducis filijs, quibus de perduellionis crimine à Maria parcitum eſſe diximus, vnus, ita dominabatur, vt in ſpem maximam Reginæ etiam in matrimonio potiundæ venerit, ipſius vxore oportuniſſimo ad eam rem tempore, miſerabili quidem & ſubito, ſed Dudlæio non inexpectato caſu interempta.

Primum parlamentum.

Paulò igitur pòſt, iſtorum maximè conſilio, conuocatis ordinibus ad Parlamentum (vt vocant) cùm fœmina ſit, voluit communi decreto eſſe & vocari ſuprema eccleſiæ regnorum ſuorum, etiam in cauſis ſpiritualibus, gubernatrix; omneſque exceptis proceribus laicis, id ſolenni iuramento profiteri, adiguntur. Caput enim Eccleſiæ, quia id Caluinus in Henrico patre ſuo non probauit, non videbatur apellanda. Forma execrabilis ſacramenti eſt illa.

Forma iuramenti ſchiſmatici.

Ego A. B. Prorſus teſtificor & declaro in conſcientia mea, Reginam eſſe ſolam ſupremam gubernatricem & iſtius regni Angliæ, & aliorum omnium ſuæ Maieſtatis dominiorum & regionum, non minùs in omnibus ſpiritualibus atque eccleſiaſticis rebus vel cauſis, quàm temporalibus; & quod nemo externus princeps, perſona, prælatus, ſtatus, vel potentatus, aut facto aut iure, habet aliquam iuriſdictionem, poteſtatem, ſuperioritatem, præeminentiam, vel autoritatem ec-

cleſiaſticam

cleſiaſticam aut ſpiritualem, in hoc regno. Ideóq́ planè renuncio & repudio omnes externas iuriſdictiones, poteſtates, ſuperioritates atq́ autoritates.

Secundùm hanc formam præter cæteros, tenentur nominatim omnes Archiepiſcopi, Epiſcopi, Prælati, totuſque clerus iurare; qui facere recuſát, prima vice beneficia & bona eius omnia fiſco cedent, perpetuoſque carceres ſubibit: altera vice qui recuſauerit, pœnā capitis perduellium more ſuſtinebit. In hac iuriſiurandi formula, cùm ſecundùm prius comitiale decretum, *ſupremi Capitis* appellationem indoctiores omiſſam viderent, pro ſimplicitate ſua, lætabantur non eo vſque progreſſum eſſe, vt id ſexui fœmineo tribueretur, quod antea viris Henrico & Edouardo honeſtiùs concedi poſſe videbatur; ex eoque plurimi non modo Caluiniſtæ, ſed aliquot etiam vtcunque Catholici putabant magis excuſabile, ſi hoc iuramentum præſtarent.

Poena iuramentum recuſantium.

Varia iuramenti interpretatio.

Alij, acutiùs fraudem an imperitiam dicam legiſlatorum, animaduertentes, *Caput* an *Gubernatricem Eccleſiæ* Reginam voces, nihil ad ſenſum prorſus intereſſe notarunt; cùm idem vtroque vocabulo omninò deſignetur: imò iuramenti formulam hanc, impietatem & vſurpationem Eccleſiaſticæ iuriſdictionis ſupremæ, longè explicatius cōtinere, quàm nudum *Capitis* nomē, quod prioribus duobus regibus tribuebatur; cùm hîc Reginam non minorem habere poteſtatē in res ſpirituales ac cauſas Eccleſiaſticas, quam in ſui regni res terrenas, confiteri & iurare oporteat; adeò quidem, vt multi putarint Elizabethā poſſe ſibi ex hoc decreto omnem etiam in adminiſtrandis Sacramentis ſacerdotalem poteſtatem arrogare. Quem ſcrupulum cùm videret Regina aliquos de non præſtando iura-

Fraus legislatorum detegitur.

Magnus ſcrupulus.

mento cauſari, iuſſit in prima cleri viſitatione ſua, publicari quandam huius iuriſiurandi ſeu expoſitionem ſeu correctionem; nimirum ſe non aliud hic velle aut vendicare, quàm quod priùs patri fratrique, nomine *capitis Eccleſiæ* ab ordinibus conceſſum eſſet. Ita, quod paulò ante turpe ac abſurdũ videbatur fœminæ aſcribere, vt dicatur *Caput Eccleſiæ*; nunc mitiùs ac modeſtiùs viſum eſt, quàm hoc ipſum quod illius appellationis loco ſubſtitutum erat. Sic homines politici cùm res diuinas tractare præſumunt, oſtendunt ſe neſcire quid aut de quibus loquantur.

Ridicula correctio.

Sed in quibus rebus hæc ſpiritualis ſeu Eccleſiaſtica poteſtas, iſti fœminæ regibusque duobus prioribus conceſſa, maximè conſtat, ex ipſis legibus & decretis parlamentarijs breuiter commemorabimus, vt exteri qui rerum noſtrarum vſum non habent, qui ſit Reipublicæ præſentis ſtatus facilè cernant.

Leges de poteſtate regia in rebus Eccleſiaſticis. An. 1. Elizabethæ latæ.

1 Reginæ prælatæ rogatiuæ.

In primis ita habet lex, *Omnia priuilegia, præeminentiæ, prærogatiuæ, ſuperioritates ſpirituales, quæ ab vlla poteſtate, vel humano, vel Eccleſiaſtico iure, haberi aut exerceri poſſunt, quoad viſitationem, correctionem, ſeu reformationem cleri totius, ſeu quarumcunq; perſonarum Eccleſiaſticarum; ad cognationem etiam ac punitionem omnium errorum, hæreſum, ſchiſmatum, abuſuum, &c. Volumus in poſterum quòd Regio ſceptro in perpetuum ſint annexa.*

2 Poteſtas delegandi.

Decernimusque Reginam ſuosq; hæredes ac in regali dignitate ſucceſſores, habere habituroſq; eſſe deinceps omnimodam poteſtatem nominandi & ſubſtituendi quoſcunque voluerint, qui eorundem vice ac autoritate, eandem iuriſdictionem Eccleſiaſticam exerceant pro beneplacito ſuo; perſonas viſitent; hæreſes, ſchiſmata, errores & abuſus caſtigent; aliud ve quid vis iuris vel poteſtatis exerceant, quod ab vllo vnquàm Eccle-

ſiaſtico magiſtratu exerceri potuit aut oportuit.

Decernitur item, ne clerus ad ſynodum vllam, aliorum quàm regiis literis & mandatis conueniat; néue vllum canonem, legem, conſtitutionem ſynodalem ſeu prouincialem, vel faciat vel exequatur, ſine expreſſo maieſtatis ſuæ conſenſu & licentia huiuſmodi canones faciendi promulgandi vel exequendi, ſub pœna carceris & mulctæ pro Reginæ arbitrio imponendæ. Synodis præſidendi.

4 *Decernitur ne quis exeat regnum ditionesq́ue ſuæ maieſtatis, ad vllam viſitationem, Concilium, conuentum aut congregationem, quæ religionis cauſa vſpiam fiet; ſed vt talia omnia, regia autoritate infra regnum fiant.* Ne quis è regno exeat ad ſynodum vllam.

5 *Item, ne Epiſcopi, vel vllius nominatione vel electione, vel vlla autoritate alia quàm regia creentur; neúe iuriſdictionem poteſtatemq́ue Epiſcopalem teneant aut exerceant, niſi ad beneplacitum Reginæ; nec aliter niſi per ipſam, & à regali maieſtate deriuatam autoritatem.* Epiſcopos creandi autoritas.

Non ſolùm autem Epiſcopos ſuos aut perſonas Eccleſiaſticas, hac vicaria donat ſub ſe de omnibus rebus ac perſonis ſpiritualibus iuris dicendi poteſtate; ſed ex laicis quos volet etiam conſtituit commiſſarios ſeu vicarios; qui omnimodam exerceant ſpiritualem iuriſdictionem, ad quos ſæpè ab ipſis Epiſcopis prouocatur. Et quomodo quidem tam iſti vicarij quàm ipſi etiam Epiſcopi dependeant omnino quo ad iuriſdictionem poteſtatemq́ue omnem ſpiritualem ab autoritate huius fœminæ, ex literis ad eos formatis, quarum exempla ſuperiori libro in ſchiſmatis Edouardi hiſtoria interſeruimus, videre licet. Spiritualis iuriſdictio laicis delegata.

Quorum abſurdiſſimorum decretorum, iampridem etiam ipſos proteſtantes puduit; ita vt legum ſuarum turpitudinem apud rerum Anglicarũ imperitos tegere & Abſurditas horum decretorum.

ſint conati, affirmantes, his legibus nihil aliud contineri, quàm Regem ſeu Reginam eſſe non minùs Eccleſiaſticorum, quàm laicarum perſonarum principem & dominum. Sed iſtud malitiæ velamen, ea quæ recitauimus facilè tollunt; cùm videamus his decretis non tantùm Reginæ dari, vt in rebus ciuilibus ſit omnibus ſubditis ſuis cuiuſcunque ordinis ſuperior; ſed vt perſonis etiam Eccleſiaſticis in ijs quæ ſunt ad DEVM, non minùs præſit, quàm ciuili magiſtratui in rebus ad pacem & politiam pertinentibus. Quodque eſt magis abſurdum, hanc facultatem ſpiritualem aſſerunt eſſe partem regalis poteſtatis; eamque non nunc primùm his legibus dari, ſed vt ius antiquum coronæ Anglicanæ reddi & reſtitui. Quaſi verò principes Ethnici ſine iſta poteſtate ſpirituali, veri reges non eſſent; aut Catholici reges qui vel nunc ſunt in alijs Chriſtianis prouincijs, vel in Anglia ante hoc ſchiſma fuerunt, dimidiati tantùm, & non integri abſolutique principes eſſent; aut CHRISTVS non diſtinxiſſet ea quæ ſunt DEI, ab ijs quæ ſunt Cæſaris: vel nihil eſſet diſcriminis inter iura regalia & ſacerdotalia; inter Eccleſiam, quæ eſt corpus CHRISTI myſticum, & ciuilem hominum multitudinem; vel tandem inter eos quos ſpiritus ſanctus poſuit regere Eccleſiam DEI, & humanam creaturam, quæ ad huius vitæ commoditatem & tranquillitatem, propriè eſt inſtituta. Sed hæc omittamus, & DEO permittamus, vt diſcernat cauſam Eccleſiæ ſuæ, & ponat principes iſtos ſicut Oreb & Zeb & Zebee & Salmana, qui dixerunt, *Hæreditate poßideamus ſanctuarium DEI.*

Actor. 14.

Elizabetha arripit Eccleſiaſticos prouentus.

Elizabetha verò hac ſibi hæredibusque ſuis arrepta poteſtate, ſimulque abrogata Sedis Apoſtolicæ autoritate, ſibi, vt in eis quæ ſunt ad DEVM ſummæ miniſtræ, applicat omnium ſpiritualium prouentuum per-

petuas decimas & primitias;id eſt, primi anni cuiusq; beneficij adepti integros fructus, omnesque religioſorum poſſeſſiones, antè ſacris vſibus à ſorore reſtitutas,ſibi reperit;vicarios & commiſſarios in ſpiritualibus conſtituit; ſigillum ad cauſas Eccleſiaſticas peculiare cudit; de puniendis hæreticis antiquas leges (quod ad rem valdè pertinebat) abrogat; nullum vult pro hæretico haberi, nec aliquam ſententiam ſeu opinionem pro hæreſi damnari, niſi ſecundùm iudicium quatuor primorum generalium Conciliorum, vel ſaltem alterius ſynodi, quæ per ſcripturas, de tota cauſa rectè iudicauerit, vel (quod caput eſt) in conuentu ſtatuum, id eſt, in Parlamento, ita fuerit decretum. Poſtremò de fidei & religionis formula immutanda, pro ſuo ſuorumque arbitratu idque laicorum ſolùm ſuffragijs decernit; omnibus ad vnum Epiſcopis, qui primi ſententias in Anglicanis comitijs ac iure dicunt, & certè ſoli in cauſis fidei dicere deberent, reclamantibus, ac toto prætereà tùm Clero Londini in Synodum Cantuarienſis prouinciæ coacto, non ſolum refragante, ſed peculiari ſcripto Reginæ ac parlamento porrecto, conſcientiam ſuam communi omnium nomine atteſtante & vehementer obteſtante, ne in illo concilio ſæculari, de rebus religionis quicquam decerneretur.

Soli laici de fide decernũt.

Tremendum miſſæ ſacrificium, cum reliquo omni ſanctiſſimo ritu precandi, & ſacramenta adminiſtrandi, abolet; & noua ſacra, ceremonias, preceſque in lingua vulgari ad normam maximè Lutheranorum (hoc ſolo excepto, quod imagines ſacras ſuſtulerit) præſcribit; licet fides Caluini magis tùm, & deinceps ab iſtis legislatoribus eorumque miniſtris & ſectatoribus ſit approbata.

Sed quia iſtud peculiare eſt, ferè hoc tempore huic genti, vt non popularibus tumultibus; ſicut in Fran-

Quomodo Elizab. ordines deceperit.

cia, Scotia, Belgica, cæterisque locis factum videmus ſed principum mandato & legum prætextu, hæreſes ac ſectæ perditionis introducantur; operæ pretium fortè erit hoc loco annotaſſe, quomodo ordinum cōſenſum, ad eam rem Elizabetha procurauerit; nam ſine ipſorum ſuffragijs non potuit illa quicquam in religione mutare.

Modus parlamenti Anglicani.

Sunt autem in iſtis comitijs Anglicanis duæ curiæ, vna optimatum & patritiorum; id eſt, Epiſcoporum & procerum laicorum; & apellatur aula ſeu conſeſſus ſuperior: altera, partim hominum equeſtris ordinis, qui ſunt prouinciarum Vicarij; partim decurionū, qui nomine ciuitatum ac oppidorum magis illuſtrium coëunt, plebiſque perſonam ſuſtinent; hæc vocatur domus inferior. Cùm ergò adhibita eſſet opera, vt ex ſingulis ciuitatibus & prouincijs ij maximè cooptarentur in iſtam ſecundam comitiorum curiam, qui nouis rebus in fide & religione ſtuderent, facilè obtentum eſt, vt quicquid Regina propoſuiſſet, in hac ſecunda curia comprobaretur. In prima autem curia præter Epiſcopos, omnes quidem doctiſſimos & conſtantiſſimos confeſſores, quorum grauiſſimis ſententijs & ſuaſionibus plurimi mouebantur, conſidebant principes multi, ex priori Mariæ temporibus inſtitutione adhuc Catholici, quos ſuppuduit poſt communem fidei & obedientiæ profeſſionem in illo ipſo loco, ante triennium tantùm coram ſuæ Sanctitatis Legato, totius regni nomine factam, tàm citò ad vnius fœminæ vocem & voluntatem reſilire. Aderant quoque ipſi, qui non ita multò antè regni reconciliandi cauſa legationem Romanam obierant; qui grauiſſima oratione collegas ſuos admonuerunt, ne à fide ac ſocietate omnium gentium maiorumque ſuorum ſecundò ſe abduci ſinerent; nevè vnquam committerēt,

Epiſcopi.

Laici.

vt huius

vt huius inconſtantiæ ac in rebus, ad ſalutem pertinentibus leuitatis, æterno dedecore notarentur.

Itaque diu reſtitum eſt, & in hoc ſuperiori Senatu tàm difficulter eſt impetratum, vt niſi Elizabetha tacitam nuptiarum ſuarum ſpem * vni ex optimatibus ſuis faciens; * alteri in cauſa coniugij diſpenſationem, quam à Papa tàm expeditè habere non poterat, offerens; alijs aliter blāditijs, promiſſis ac muneribus gratificans, tàm eos quàm alios principes iſtis neceſſitudine coniunctos, hoc modo in partes ſuas attraxiſſet; euerti non potuiſſet Catholica religio. Nā ne ſic quidē ſchiſmatica pars, Catholicam pluſquam trium ſuffragiorum numero exceſſit. Elizabetha voto ſuo potita, procū illum neglexit, & turpiter ludificauit, ſicut alios poſtea plurimos, ſeque dixit virginem permanſuram, ac velle, vt in marmore ſub quo ſepulta iaceret, inſcriberetur; *Ibi ſitam eſſe Elizabetham quæ & tot annis Regina, & tota ætate ſua virgo extitiſſet.* Alium quoque ſummum Principem (Ducem videlicet Norfolciæ) quem in partem ſuam blanditijs allexerat, varijs poſtea contumelijs continuò vexatum, tandem per calumniam accuſatum, vita etiam priuauit. Quod iuſto Dei iudicio multi factum interpretabantur; quòd illius præcipuè autoritate, religio Catholica euerſa fuiſſet: ſane matrona quædam Londinenſis pia in primis & grauis, ad iſtum Principem veniſſe, ac liberè dixiſſe fertur: Quando (inquit) tua Excellentia ſuffragium quo anteà dabat & debebat Eccleſiæ & Catholicæ fidei defenſioni, cōmodabat hæreticis ad religionis deſtructionem; non meminit puto, quòd ſua illuſtriſſima familia & perſona, per hæreticos anteà penè extincta & perdita, per ſanctiſſimæ memoriæ Reginam Mariam fuerit reſtituta, atque in hunc excelſum dignitatis gradum quem nunc tenet, euecta: ſed

*Comiti Arundeliæ.
* Norfolciæ Duci.

Elizabethæ Virginis epitaphium & gratitudo in amicos.

Libera admonitio mulier Catholicæ.

quia hoc feciſti, & dilexiſti magis gloriam homi num quàm Dei, Devs te, reliquamque nobilita tem antiquam huius peccati participem, puniet per i ſtos nouos homines & hæreticos. Sic illum affata eſt & luctuoſus rerum euentus, vera eſſe quæ dixit com probauit. Sed his modis, quod voluit de mutāda religio ne, & Primatu ſuo Eccleſiaſtico ſtabiliendo, tanden aſſecuta eſt Elizabetha.

Fraus egregia. Principes laici à iuramento excipiũtur

Id verò in primis ipſam iuuit, quòd optimatibu cùm alia multa allegantibus, tùm maximè quòd ſalu: conſcientia illud de ſuprema illius in rebus Eccleſia ſticis poteſtate iuſiurandum præſtare non potuerint curauit vt laici Principes omnes exciperentur, modò ſuis ſuffragijs Epiſcopos ſaltem clericosque, & alios nonnullos ad hoc ſacramentum lege compelli per mitterent. Ita multi ex magnatibus hac cautione ſi bi pulchrè proſpectum putantes, de Epiſcopis paſtori busque ſuis non ita multùm curarunt, ſed iſtis irreli gioſis legibus obnoxios reliquerunt. Ita fit, quando res diuinæ in humanis & prophanis tribunalibus tra ctantur, quibus Devs non promiſit ſpiritum verita tis, iudicij & iuſtitiæ. Memoriæ proditum eſt Henri cum Octauum, tùm, cùm ad monaſteriorum religio ſorumque bona animum applicuiſſet, facilè effeciſſe quod voluit in comitijs, non ſolùm per Principes lai cos, verumetiam & prælatos Eccleſiaſticos ſeculares, qui ferè ſua parum intereſſe putabant, quidquid de religioſis perſonis rebusue monaſticis ſtatueretur; & ita deſerti religioſi ab alijs Eccleſiaſticorum ordini bus, mox in prædam tyranno dati ſunt. Poſtea verò, & in his maximè ſub Elizabetha comitijs, impetitis E piſcopis ac clero vniuerſo, Devs permiſit, facileque curatum eſt, vt identidem prælati Eccleſiaſtici à pro ceribus laicis magna ex parte derelicti, ad prioris iniu-

Eccleſiaſtici à laicis derelicti.

riæ & peccati vindictā Elizabethæ cupiditati permitterentur, & religio omnis turpiſſimè proſtitueretur. Quam autem pœnam poſtea pependerint laici ordines: partim iam vidimus & poſteritas noſtra clariùs videbit & mirabitur.

Dum iſta in comitijs prophanis, non modò non conſentientibus, ſed conſtantiſſimè reſiſtentibus omnibus ad vnum Prælatis, contra religionem & cultum Catholicum ſtatuuntur; ne Catholici, qui omnium ordinum infiniti erant, mirarentur ac conquererentur (vt certè meritò fecerunt) de ſpiritualibus, ac ad animarum vel ſalutem vel damnationem æternam pertinentibus, contra voluntatem eorum, quibus ſecundùm ſcripturas animarum cura totiusque Eccleſiæ adminiſtratio commiſſa eſt, tranſigi; vt aliquo vſque vel imperitis ſaltem fieret ſatis, dicunt ſuam Maieſtatem curaturam, vt publica inſtitueretur quorundam doctorum proteſtantium cum Epiſcopis & prælatis diſputatio, vt cùm omnes viderint illa capita de quibus in Parlamento deliberatum, ac contra voluntatem Cleri conſtitutum eſt, ab iſtis nouis concionatoribus ſecundùm Verbum DEI defendi, ac certiſſimis rationibus contra Epiſcopos aut alios quoſcunque Papiſtas probari, minùs mirentur aut ægrè ferant, etiam inuito clero iſta decerni.

An. 1559. Hæreticorum aſtutia.

Et ſanè quàm primùm admonent Epiſcopos, nomine ſuæ maieſtatis, vt vel ipſi ſe ad diſputationem cum quibuſdam Proteſtantibus parent, vel aliqs è ſuo clero qui hanc prouinciam obire velint, ſubſtituant. Reſpondentibus Epiſcopis, æquum non eſſe, vt ea quæ iam à multis ſæculis, tot & tam celebribus Pontificum, Conciliorum, ac Patrũ iudicijs, definita ſunt, in quæſtionem ac diſputationem veniant; multòque minùs, vt ea quæ in Academijs certo ordine, coram do-

Diſputatiões inter Catholicos & hæreticos.

ctis

Verùm prudentiores Epiſcopi, vel certè manſuetiores, propoſitis quæ ex eo facto ſequutura videbantur magnis incommodis, contrariam ſententiam prætulerunt. Itaque rem eam Romano Pontifici totius Catholicæ CHRISTI Eccleſiæ Paſtori, cõmittendam potiùs ſtatuerunt, quàm ab illis qui Reginæ erant ſubditi attentandam: quia factum illud neſcio quos fortaſſe tumultus & ſcandala totiusque ordinis Eccleſiaſtici perturbationem, ac etiam perſequutionem poſſet probabiliter excitare.

Non eſt enim dubium, quin aduerſarij ſibi perſuaſiſſent, excommunicationem hanc emiſſam ab Epiſcopis, tumultuandi potiùs ſtudio, quàm amore & charitate officij que fungendi zelo, vnde tamen omnes huiuſmodi cenſuræ re vera proficiſcuntur, quocunque tandem modo, ij in quos feruntur, malè videlicet affecti, & morbis animi grauioribus ſæpenumero laborantes, Principes præſertim, niſi in timore DEI multũ profecerint, eas interpretentur; Cùm ſæpè legamus multos Epiſcopos propterea à multis Regibus e veſtigio iugulatos.

Rebus ita ordinum autoritate cõfectis, poſt certam diem, id eſt, feſtum ſancti Ioannis Baptiſtæ, Anno *1559*. Miſſam facientibus aut audientibus, aliudue quodcunque officium Eccleſiaſticum ritu veteri procurantibus, Sacramentumúe aliquod Romano more adminiſtrantibus, grauis indicitur multa; nimirum, vt qui in hanc legem prima vice committeret, vel ducentos aureos dependeret, vel ſex menſibus in vinculis ageret; ſecunda vice, quadringentos aureos aut vnius anni vincula exolueret; tertia demum vice, perpetuis carceribus addiceretur, omnibúsque bonis excideret. Quo factum eſt, vt ad præſcriptum diem ceſſarent ſacra publicè fieri per totum regnum.

Anno 1559.

Mulcta miſſam vel audientibus, vel facientibus indicta.

Quia

Epiſcopi de gradu deiecti.

Quia verò his impietatibus Epiſcopi (vt dictum eſt) conſentire noluerunt, nec iureiurando affirmare ſe in conſcientia credere, ſolùm Reginam ſub CHRISTO eſſe Anglicanæ Eccleſiæ ſupremam gubernatricem, præter vnum omnes ſunt paulò pòſt de gradu & dignitate ſua depoſiti, ac carceribus varijsque cuſtodijs commiſſi, vnde omnes hodiè longo miſeriarum tœdio extincti ſunt. Quorum glorioſiſſimorum confeſſorum nomina ad æternam rei memoriã apponam. In primis Nicolaus Eboracenſis Archiepiſcopus, paulò antè Angliæ Cancellarius; deindè Edmundus Londinenſis Epiſcopus, Tonſtallus Dunelmenſis, Ioannes Vintonienſis, Thomas Licolnienſis, Thurlbeus Elienſis, Turbaruilus Exonienſis, Burnus Bathonienſis, Polus Petroburgenſis, Baynus Litchfildenſis, Cuthbertus Ceſtrenſis, Oglethorpus Carliolenſis, Thomas autem Goulduellus Aſſaphenſis, plenus pietatis & dierum, 26. poſtea annos Romæ vixit, & non ita pridem fœliciſſimè ac ſanctiſſimè in domino obijt. Quibus propter ſummam conſtantiam & vinculorum ſocietatem, Feeknamum occidentalis Monaſterij abbatem adiungere licet, qui hoc tantum anno præclara confeſſione perfunctus, fœliciter requieuit in Domino.

Anno 1585.

Exules ex omni hominũ genere pro fide.

Horum inſignium paſtorum & prælatorum ſuorum exempla, ex clero melior pars imitata eſt; plurimis eorum qui primarias Eccleſiæ dignitates obtinebant, vel in cuſtodiam datis, vt extra patriã fugatis; hæreticis miniſtris ipſorum loca & honores inuadentibus. Solum verterunt etiam religioſi variorum ordinum plurimi; ac conuentus etiam vtriuſque ſexus integri tres; ſecuti ſunt quoque nobiles laici vtriuſque ſexus permulti, etiam vſque ad carceres & bonorum rapinam; Vtriuſque inſuper Vniuerſitatis (duas enim An-

glia Academias Oxonienſem & Cantabrigienſem habet)flos ipſe,in exteras regiones quaſi turbine delatus, &diſperſus eſt circiter autem trecenti omnium ordinum ab initio cõmigrarunt in varias Europæ partes, ſed maximè in Belgicas Vniuerſitates, quò etiã multò plures poſtea confluxerunt; vnde Anglicani agri deſerti, magna deinde ſementis copioſiſſimaque meſſis extitit,futura tandem(vti ſperatur)ad totius nationis ſalutem.

Horum aliqui, vtiliſſimis tàm ſua, quàm latina lingua poſtea ſcriptis libris, varias Catholicæ religionis partes fortiter contra hæreticos defenderunt & egregiè illuſtrarunt. In his ſunt præcipui, Nicolaus Harpesfeldus, qui etiam in carcere egregium opus contra Magdeburgenſes, Copi nomine editum, multaq; alia adornauit; Thomas Hardingus; Nicolaus Sãderus; & qui adhuc viuunt, Gulielmus Alanus & Thomas Stapeltonus, alijque nonnulli quorum opera innumeræ animæ ſuorum deceptæ, ad gremiũm Eccleſiæ indies per Chriſti gratiam redire noſcuntur. Libri à Cathocis ſcripti.

Non erit autem fortaſſe à propoſito noſtro alienum, hoc ipſo loco ſubiungere occaſionem primam, quam Dei prouidentia his libris ſcribendis dedit. Cùm enim primis illis initijs, nõ tanta hominum multitudo, præſertim dictionum, ad nouitatem illam amplectendam adduci potuiſſet, quantam hæretici ſperabant, frequensque omnibus in ore eſſet, antiquitatem venerandam ac primorum patrum ſacroſanctam autoritatem, tàm leuiter non eſſe à poſteris reijciendam, vt huic malo remedium aliquod tempeſtiuum adhibebetur, Ioannes Iuellus Superintendens factus Sarisburienſis, qui ſingulari eloquentiæ opinione apud ſuos florebat, celeberrimum Sancti Pauli ſuggeſtum Londini conſcendit maxima hominum frequentia, Occaſio prima ſcribendi libros Catholicos.

ibique

ibique conciones aliquot in laudem antiquitatis habuit; vehementer aſſerens, Proteſtantes nihil præter antiquitatem quærere; nihil præter ſcripturæ ſacræ & antiquiſſimorum patrum, doctorum, ac Conciliorum autoritatem tueri; nihil impugnare præter nouos errores; denique, hanc eſſe ſolam litem ac cõtrouerſiam inter ipſos ac nos, quòd ipſi vetera, nos noua defendamus. Quæ cùm maxima contentione & hypocriſi dixiſſet, tum obortis etiam lachrymis hac apoſtrophe vſus eſt. *O ſacri patres, quid aliud facimus, quam vt vos defẽdamus? ô ſancti Apoſtoli, quam aliam quàm veſtrã doctrinam propagamus? ô Gregori, ô Auguſtine, ô Hieronyme, ô Ambroſi, ô Cypriane, ô Baſili, ô Petre, ô Paule, ô* CHRISTE; *ſi nos fallimur, vos nos decepiſtis; ſi nos erramus, vos in errorem nos induxiſtis: nos enim verba veſtra exactiſſimè ſequimur, veſtigiis veſtris diligentiſſimè inſiſtimus; nec errare poſſumus, niſi vos erraueritis: nec quenquam decipere, niſi vos nos deceperitis: quod alieniſſimum tamen eſt à ſanctitate veſtra.*

Iuelli hypocriſis ac iactãtia.

Iuelli apoſtrophe.

Iuelli proteſtatio ac prouocatio.

Deinde enumeratis non paucis Catholicæ fidei capitibus de quibus couertebatur, hanc proteſtationẽ ſolemnem verbis adiunxit. *Si quis eſt aduerſariorum noſtrorum in vniuerſo mundo, (neminem enim excipio) qui pro quouis iſtorum articulorum quos enumeraui, confirmando vel probando locum aliquem vnum; vel vnicam tantum ſententiam, ex aliqua ſcriptura canonica, vel ex aliquo Concilio generali, vel ex aliquo ſanctorum Patrum qui intra ſexcentos annos à* CHRISTO *vixerint (non loquar auditores* DEVS *ſcit, hyperbolicè, inquit; ſed ſincerè, ac ſimpliciter,) ſi aliquam vnam ſententiam vel clauſulam, locum vnum vel autoritatem vnicam perſpicuam, ex aliquo autorum quos dixi, attulerit;* Ego firmiter promitto vni-

uerſæ

uerſæ me fidei papiſtarum ſubſcripturum, nec nobis aut huic Reipublicæ erit quicquam gratius, quàm vt qui inter eos doctiores ſint; huic meæ poſtulationi æquiſſimæ ſatisfaciant.

His dictis, articulorum capita in vulgus proiecit, & eadem paulò pòſt impreſſa etiam prodierunt, ingenti ſanè hæreticorum applauſu, & non paruo aliorum ſtupore, qui impudentiſſimam hominis inſaniam ſatis mirari non poterant. Sed cùm non multis deinde menſibus; Catholicorum libri comparuiſſent, quibus non ſolùm vnus vel alter, vt poſtulabatur; ſed infiniti ferè ſacræ ſcripturæ, ſanctorum Conciliorum, ac antiquorum patrum loci manifeſtiſſimi producebantur, quibus impij hæreticorum errores euidentiſſimè conuincerentur; nec Iuellus ipſe alium reſpondendi modum inueniret, quàm vt autoritates propoſitas, vel corrumpendo peruerteret, vel illudendo pernegaret: tàm pudere cœpit Proteſtantes iſtius ſtultæ iactantiæ, accuſare Iuellum temeritatis ac inconſiderantiæ, interpretari varijs modis prouocationem ab eo factam, inſimulare Catholicos nimiæ acerbitatis, ac ſeditionis mouendæ ſtudij in reſpondendo: Denique edictis legibusque ſeueriſſimis prohibuerunt, ne ampliùs libri à Catholicis ſcriberentur, aut à quoquam intra reginæ ditiones legerentur. Sed hoc neque hos, neque illos ab incœpto deterruit: maximo enim fructu & ſcripti & lecti fuerunt deinceps ſemper libri Catholici, eique rei tribuitur pars magna illius incrementi ac progreſſus in fide Catholica, quem poſterioribus his annis in Anglia vidimus. Sed iam incœptam hiſtoriam proſequamur.

Catholicorū reſponſa.

Proteſtātium tergiuerſationes.

Habet Anglia præter duas illas quas nominauimus academias antiquiſſimas, olimque maximarū artium, ac præſertim S. Theologiæ ſtudijs florentiſſimas, nunc

Legiſtarum Collegia Londini.

reſim natura procliuiorem; quo eſſet præ cæteris, magiſtris magis immorigerus, parentibus ac ſuperioribus inobediens, dominis infidelis, aut de aliquo alio graui peccato notatus. Præter iſtos ergò licet cæteri ferè eſſent corde catholici, tamen putabant aliquouſque in exteriori vita, & obediendum legibus, & regiæ voluntati cedendum: & ſi quid in ea re peccetur, id tribuendum principi vel magiſtratui & non ſibi, qui iudicabant ſe vtcumque hac neceſſitate excuſari.

Venerunt quoque in hanc ipſam ſententiam nonnulli ex inferiori clero presbyteri & parochi, eccleſiarumque cathedralium vel collegiatarum Canonici non pauci, qui ex animo ſectam damnabant, & aliquandiu etiam à faciendis iſtis nouis officijs propter conſcientiam abſtinebant; adeò quidem vt poſt diem à lege præſcriptum, in quo vera ſacra ceſſare, falſa iſta inchoare oportuit, multa eſſent per totum regnum ad aliquod menſes clauſa templa; cum presbyteri veteres, ſchiſmatica ſacra non lubenter facerent, & nouorum miniſtrorum non eſſet adhuc tanta copia, vt tot locis inſeruirent. *Sacra hęretica egrè primo recepta.*

Sed cùm Elizabetha paulò pòſt, pro ſua ſcilicet omnium eccleſiarũ ſolicitudine, viſitationẽ cleri feciſſet, ac in parochos qui ritus parlamentarios in parochijs ſuis ad diem à lege pſcriptum non obibãt, diligẽter inquiſiuiſſet; plurimi metu amiſſionis bonorũ & beneficiorũ ad noua iſta ſacra ſe accommodabant. Si qui aũt eſſent qui cõſtantius reſiſterent aut nõ aſſentirẽtur, his alios ex noua ſua creatione ſubſtituebat miniſtros, qui illo fungerentur munere; plebem etiam compellebat, in ſingula capita, ſi feſtis diebus abeſſent ſecundum comitiorum edictum, duodecim aſſium indicta mulcta, vt Eccleſias ſicut priùs, frequentent; quæ pœna poſtea grauiſſimè eſt aucta, vt ſuo loco dicetur. *Viſitatio cleri per Elizabetham.* *Prima mulcta recuſantibus adire eccleſias hęreticorum. Anno 1590.*

Atque ita vel vi vel arte factum eſt, vt maxima catholicorum pars, vſque adeò his primis initijs non perſpecto rei periculo, hoſtibus paulatim cederet, vt ſchiſmaticorum eccleſias, conciones, communionem ac conuenticula, aliquando publicè adire non recuſarent. Ita tamen vt interim Miſſas ſecretò domi per eoſdem ſæpe presbyteros, qui adulterina hæreticorũ ſacra in templis publicè peragebant, aliquando per alios non ita ſchiſmate contaminatos, celebrari curarent; ſæpeque & menſæ domini, ac calicis dæmoniorũ; hoc eſt, ſacroſanctæ Euchariſtiæ, & cœnæ Caluinicæ, vno eodemque die, illo luctuoſo tempore participes fierent.

Dãnanda Catholicorũ diſſimulatio.

Imò quòd magis mirum ac miſerum erat, ſacerdos nonnunquam priùs rem ſacram domi faciens, deferebat pro catholicis, quos ipſe id deſiderare cognouerat, hoſtias ſecundùm formam ab Eccleſia vſitatam conſecratas, quas eodem tempore iiſdem diſpenſabat, quo panes hæreticorũ ritu confectos, cæteris Catholicæ fidei minùs ſtudioſis, diſtribuebat. Atq; hæc mãdo literis, vt cæteræ nationes noſtro exemplo edoctæ, & hæreſeos principia ac progreſſus videant, & tempeſtiuè ſibi ab huiuſmodi peſtibus caueant.

Nota.

Gaudiũ hereticorũ, de Catholicorũ diſſimulatione.

Interim Regina & ſui, ab initio præclarè ſecum agi exiſtimarunt; quòd cùm tot eſſent antiquæ fidei in regno cultores, pleroſq; tamen ſcirent, ritus à ſe præſcriptos publicè vel amplexari, vel præſentia ſua vtcunque exteriùs approbare; licet interiùs aliam fidem de qua ipſi non adeò curabant, aut certè ad tempus diſſimulandum cenſebant, colerent. Ac ne ſacerdotes quidem quoſdam ab illis adminiſtrandis abhorrere, gaudebant non mediocriter: timebant enim, ne contra exemplum & mandatum omnium Epiſcoporum ac prælatorum ſuorum, ac contra conſcientiam ſuam adduci non poſſent, vt id facerent. Neque

enim

enim adhuc habebant pro triginta & amplius parochiarum millibus, nouos miniſtros, turpeque iudicabant maximam templorum partem ſubitò claudi, omniq́ue ſacramentorum vſu deſtitui; & (quod eſt hæreticorum omnium proprium) maluerunt ab initio, ad faciliorem populi deceptionem, vti veris ſacerdotibus, quàm pſeudopreſbyteris ſuis. Atque ita quidem res iſtæ in Anglia gerebantur, & paulò pòſt in illis etiam Hiberniæ locis, quæ Elizabethæ parent; vbi itidem hoc hæreſeos iugum populis impoſuit, repugnante maximè conſcientia cùm illius gentis homines permulti ſint catholici.

Hìc quoque ſectarij, volentes fratrum ſuorum Mariæ & aliorum Catholicorũ Regum temporibus combuſtorum, damnatæ memoriæ vtcunque ſuccurrere, martyrologia & Calendaria noua edunt; vbi abolitis antiquis martyribus, Cõfeſſoribus & virginibus, dies anni nouis ſanctis attribuunt, & ita diſtribuunt; Henricum Octauũ, Edouardum ſextum, Eraſmum, Lutherum, Petrum Martirem & ſimiles, Confeſſorum nomine inſigniãt; Huſſum, Vicleffum, Latimerum, Cranmerum & eius farinæ aliquot, matyrum titulo, idq́ue ſæpè maiuſculis ac rubris literis notent. Virgines verò in iſta Eccleſia & Calendario non habentur.

Martyrologia & Calendaria Hæreticorum.

Confeſſores

Martyres.

Buceri autem & ſodalis ſui; quos diximus Cantabrigiæ exhumatos, non ita multò ante concrematos fuiſſe; etiam cineribus vel potiùs vmbris honorem reſtitui volebant, publicis ac celeberrimis illis denuò peractis iuſtis: ſicut Oxonij meretriciæ Petri Martiris coniugis oſſa, è ſterquilino in quod coniecta erant, ſummo ſtudio collecta, in vicinam Eccleſiam vbi primùm condita erant, reportantur: at non iam in priſtinam ſepulturam, ſed ſummo ſcelere

a perto ſanctiſſimæ virginis Fridiſuidæ eius Templi & loci Diuæ Tutelaris antiquiſſimo monumento, in ſacrum eius tumulum inferuntur, & eiuſdem Diuæ Venerabilibus reliquijs ita permiſcentur, vt in poſterum inter vtrumque morticinium diſcerni non queat, hoc impio addito Epitaphio: *Hic requieſcit religio cum ſuperſtitione.* Sic diſcernet viuorum & mortuorum CHRISTVS.

Impium Epitaphium

Interea Eccleſiæ Gubernatrix, animam ad nouos Epiſcopos & ſuæ ſectæ clerum creandum adijcit. Nec tamen in officijs aut ordinibus Eccleſiaſticis diſtribuendis, nec in ipſa regiminis forma quidquam ſecuta eſt Zuinglianorum aut Caluiniſtarum rationes, ac nec exactè quidem Lutheranorum; quorum tamen non modò in exteris cæremonijs, ſed in ratione credendi (propter quandam quam ſe fingebat amare mediocritatem; & quia Catholica cùm paulò priùs haberetur, nolebat repentè videri peſſima) quàm cæterorũ ſectariorum, ſimilior haberi cupiebat. Ergò nec illud ſeditioſum tribunal, quod *Conſiſtorium* vocant ipſi nec gradus aut functiones illas, *Seniorum*, *Miniſtrorum*, ac cæterorum quidquam curauit: ſed vel animi proprij inductione, vel aliorum ſuaſione, iudicabat magis ad gloriam ſpiritualis prælaturæ ſuæ, ac regni etiam temporalis ſplendorem, atque demum ad ſectæ etiã ſtabilitatẽ fore, vt clerus quem eſſet inſtituturus ſecũdum veteris Eccleſiæ diſtinctionẽ, conſiſteret ex Archiepiſcopis, Epiſcopis Presbyteris, & Diaconis: nam hoc gradu nullum admittunt inferiorem. Identidem, vt in Cathedralibus ac collegiatis Eccleſijs, eſſe pro more voluit, Præpoſitos, Decanos, Archidiaconos, Cãcellarios, Canonicos, ac alios ſecundùm cuiuſque loci conſuetudinem. Atq; hos omnes voluit antiquæ dignitatis & honorũ vocabulis, veteriſq; cleri poſſeſſio-

Nouus clerus.

Cõſiſtorium. Seniores.

Gradus huius noui cleri.

nibus

nibus,ac priuilegijs penè omnibus, tàm in Republica quàm in Eccleſijs,frui.

Imò dedit operam religioſa fœmina, habere ſuæ quoque fidei religioſos; egit enim cum glorioſſimo confeſſore Abbate Veſtmonaſterij, vt monachos ſuos ex hac rerum mutatione abire non permitteret; ſed eos de ſua in conuentum benigna voluntate redderet certos & ſecuros; ſeque cupere vt maneant orentque pro ipſa & ſacra faciant ſecundùm legum ab ipſa latarum præſcriptum. Sed boni viri non putabant æquum eſſe, vt regulam Benedicti relinquerent, propter regulam Caluini. Elizabethæ religioſitas.

Et Elizabetha ab ipſa apud exteros,ac principum oratores, ſolet multùm gloriari, quòd clerum habeat in ſua ſecta honoratum; & non tantùm famelicos miniſtros, ſicut Geneuẽſes, & aliæ huiuſmodi nouæ Eccleſiæ non benè ordinatæ: neque ita ſe exorbitare à cæterorum Principum maiorumque ſuorum fide, vt multi putant. Ad maiorem verè in hoc genere fraudem faciendam, voluit aliquot annis proponi publicè in menſa, quam pro altari in ſacello erexerat,cereos duos, ſed eos nunquam accenſos, ac crucem etiam in medio argenteam vnam; ſæpe etiam dictitans (vt regni ſui Catholicis magis placeret,exteriſque faciliùs imponeret) ſe non tàm voluntate ſua, quàm ſubditorum importunitate,vt religionem mutaret, fuiſſe coactam; ſed in ea re magna vſam fuiſſe moderatione. Elizabethæ iactantia. Elizabethæ hypocriſis. Mendacium.

Sed vt ad rem redeamus: diſtribuit mox omnes dignitates & functiones Eccleſiaſticas in ſuos Lutheranos,vel Caluiniſtas;ſed plures in hos,quàm in illos:venerant enim ad hanc prædam ex Sabaudia alijſque locis, quò anteà profugerant, rapidiſſimè hi ipſi, qui paulò priùs ſecundùm Caluinum deteſtabantur iſtos ſuperbos & Antichriſtianos in prælatis principa- Diſtributio dignitatum.

tus ac dominationes: ſeque in hac ſua bonorum ac honorum Eccleſiaſticorum vſurpatione, magis impotententer, tyrannicè, auarè, inſolenterque gerunt; quàm vel à veris dominis fieri, vel à nobis antea cogitari potuiſſet: proindè iam omiſſa fidei, precum, & regiminis formula, cui Geneuæ aſſuefacti fuerant, quamque præceptoribus illic ſuis ſe in Eccleſias Anglicanas traducturos promiſerant, ſe nunc totos Reginali prælaturæ ac præſcriptioni ſeruiliter ſubmittunt, quia hoc aucupium erat vberrimum. Sed vt offenſos ſocios beneficio placarent, procurant Caluiniſtis Gallis, Flandris, Vvallonibus, certas Londini Eccleſias; vbi ſeorſim orare, ſacra peragere, pro more ſuo caſtiſſimè & reformatiſſimè (ſcilicet) poſſunt. Inter quas poſtea Eccleſias, & nouas has Anglorum ſynagogas, magna extitit digladiatio; adeò quidem, vt ex miniſtris Gallicanis nonnulli ſint poſtea coacti diſcedere, & ex illis contubernijs aliquot etiam ignibus traditi; nam ad eas mox Eccleſias ſub prætextu Caluiniſmi, ex varijs gentibus omnium ſectarum impuriſſimi quique homines commigtarunt.

Hæretici verſipelles.

Diſſenſiones hæreticorum.

Comburũtur hæretici.

Cæterùm Epiſcopatus ac alias prælaturas Eccleſiaſticas auidè & ſine ſcrupulo captabant Caluiniſtæ: etiã tùm, cùm adhuc ſcirent veros Epiſcopos cum toto orbe communicantes, ſupereſſe, nec vlla vel cauſa vel poteſtate legitima exautoratos; certoque cognoſcerent tales Eccleſias, cathedras, ac officia nunquam fuiſſe ab alijs, nec pro alijs quàm Catholicis inſtituta; ſed ſic de iſtis ipſi cogitabant, quemadmodum de regnis dixit ille; ea ſemper eſſe occupantium. Elizabetha quidem ita hæc per literas patentes conferebat, vt tamen oportuerit eos quibus collata erant, à certis perſonis, ac ritu etiam certo, ſecundùm leges regni ordinari.

Caluiniſtarũ ambitio.

Henricus Octauus radix peccati, cùm ab Eccleſia

& ſe-

& ſede Apoſtolica regnum ſuum diuiſiſſet, decreuit; ne quiſquàm electus in Epiſcopum, bullas Pontificias ſeu mandatum Apoſtolicum de conſecratione requireret, ſed Regium tantùm diploma adferret; ſecũdum quod, à tribus Epiſcopis cum conſenſu Metropolitæ ordinatus, iubebatur lege comitiorum facta ad imitationem antiquorum canonum, eſſe verus Epiſcopus; nec alio modo ordinatum pro Epiſcopo agnoſci oportere: ceremoniam autem & ſolennem vnctionem more Eccleſiaſtico adhuc in conſecratione illa adhiberi voluit, quàm poſtea proficiens in peius Edouardus Sextus ſuſtulit, & pro ea Caluinicas aliquot deprecationes ſubſtituit; ſeruata tamen ſemper priori de numero præſentium Epiſcoporum qui manus ordinando imponerẽt, lege. Has leges nouas ſuſtulit Regina Maria; Elizabetha in integrum reſtituit ac renouauit: vt proindè oportuerit hos Reginales prælatos ita quoque ordinari, vt conſentiente Metropolitano, duo vel tres Epiſcopi aſſiſtant ipſiſque manus imponant.

Forma ordinandi noui cleri.

Reginales prælati.

Sed perridiculè accidit, vt cùm iſti Superintendentes creandi eſſent, nec à Catholicis Epiſcopis impetrare potuerint, vt ipſis manus admouerent; nec inter ſe, aut tres duoſue Epiſcopos, aut vllum omninò ſuæ perfidiæ Metropolitanum, ab alijs Epiſcopis priùs ordinatum haberent, cuius vel manu vel conſenſu conſecrari poſſent; nec etiam ad vicinos Lutheranorum aut Caluiniſtarum Eccleſias conferre ſeſe commodè poſſent, vt indè mutuas Epiſcoporum (qui fortè nec ibi erant) operas peterent: Inſtabant vehementer apud quendam Archiepiſcopum Hibernum, (quem tùm Londini in vinculis habebant,) vt in hac illis neceſſitate ſuccurreret, & libertate ei & præmijs propoſitis, ſi vellet iſtorum ordinationi præeſſe; ſed vir bonus nullo modo adduci potuit, vt hæreticis ſacras manus

Magnæ proteſtãtium anguſtiæ in ordinandis Epiſcopis.

imponeret, vel alieno peccato communicaret. Atque ita cùm omni legitima ordinatione deſtituti vulgò dicerentur, & ipſis legibus Anglicanis verè probarentur non eſſe Epiſcopi, brachium ſeculare inuocare coacti ſunt, vt laici magiſtratus confirmationem, in futuris comitijs acciperent; cuius autoritate, ſi quid minùs ritè nec ad præſcriptum legum in priori inauguratione geſtum eſſet, aut omiſſum, ipſis condonaretur, idque poſtquam Epiſcopali officio & Cathedra abſque vlla Epiſcopali conſecratione aliquot annis iam functi fuiſſent. Hinc nomẽ illis impoſitum, vt *Parlamentarij Epiſcopi* dicerentur.

Parlamentarij Epiſcopi.

Qualeſcunque fuerint, aut quomodocunque facti ſunt iſti Pſeudoepiſcopi, ex latrunculis vel leunculis euaſerunt leones & lupi rapidiſſimi, & didicerunt capere prædam, in clerum ac populum dominari, eoſque nouis inauditiſque modis diſpoliare. Et primùm quidem Regina habuit ſuam viſitationem Eccleſiaſticam per totum regnum; ſecundam tenuit Metropolita in ſua quiſque prouincia; tertiam Epiſcopus cuiuſlibet loci; vbi ſeueriſſimè in omnes Catholicos quæſitum & animaduerſum eſt, vbi miræ inſtitutæ ſunt reformationes: inquirebatur enim, ſi vſpiam adhuc Miſſæ fiant, ſi Sacramentum reſeruetur, ſi in vllis Eccleſijs noua officia non celebrentur, ſi altaria non ſint fracta ac demolita, ſi chorus non ſit naui Eccleſiæ, ſublata Crucifixi imagine, complanatus, ſi vſpiam in parietibus aut feneſtris imaginum veſtigia appareant; quàm multos calices, pixides, aut cruces habeant, cuiuſque demum materiæ ſint: Biblia deinde Anglicè ab hæreticis falſiſſima verſione, & impijs annotationibus conſpurcata, inſtitutiones item Caluini, ac id genus libros cogũt populum emere, & in ſingulis templis legendos proponi; denique inquirunt, ſi parochi ha-

Superintendentes lupi.

Viſitationes variæ ac reformationes.

beant donum caſtitatis, eosque plurimum vrgent, vt vxores, ne vrantur tempeſtiuè accipiant.

Clerus enim in Anglia nouus, partim ex apoſtatis noſtris, partim ex hominibus merè laicis factus, vt eſt valdè ſpiritualis, primo quoque tempore de nuptiis cogitabat; multumque ſategit, vt coniugia Epiſcoporum, Canonicorum & cæterorum miniſtrorum, legibus approbarentur, & ipſorum liberi legitimi declararentur; ſed obtineri non potuit, quia vel turpe videbatur miniſterio, vel reipublicæ perniciosum. Edouardus quidem ſextus omnes canonicas & humanas prohibitiones circa clericorum aut etiam religioſorum connubia lege comiriali ſeu parlamentaria ſuſtulerat; eam legem mox abrogauit Maria, nunc reſtituendam ac renouandam clamitant iſti, ſed non exaudiuntur: omnes tamen per totum ferè regnum quia dono (vt loquuntur) non ſunt certi, non ſecundùm leges, ſed ſecundùm indulgentiam (vel vt illi dicunt) ſecundum ſcripturas, ſed ad libidinem ſuam compoſitas, ineunt prima, ſecunda, vel etiam tertia coniugia, contra canones & morem non ſolum Latinorum, ſed etiam Græcorum, & prole ita abundant, vt ad illam ſuſtentandam opibusque augendam, & populus ſupra modum grauetur, & ipſi miſerè beneficia ſua expilent.

Ex quibus hominibus nouus iſte clerus componitur.

Miniſtri non habent donũ caſtitatis.

Quia autem in vxoribus eligendis fuerant ab initio ita vel negligentes vel infœlices, vel nimis præproperi, vt fœminas nõ adeò honeſtæ famæ omnes ferè acceperint, magnumq; ex ea re infirmioribus ſectæ ſuæ ſcandalum, Catholicis etiã riſum mouerint: præſcriptum eſt illis Reginæ autoritate, vt nullã deinceps fæminam in coniugium presbyteri, nec Epiſcopi quidem admitterent, niſi prius certorũ hominum iudicijs

Lex de eligendis vxoribus presbyterorum.

de ho-

de honeſtate approbatam. Sed ne hoc modo ſatis potuit eſſe cautum iſtorum ſimul & honori & neceſſitati; ſine fœminis enim plerique non magis eſſe poterant, (vt dicebant) quàm carere cibo, continentiæque iugum intolerabile ducebant. Qui autem iſtis darent filias ſuas, ne proteſtantes quidem ferè inueniebantur, nedum Catholici: primùm, quia exiſtimant id eſſe per ſe infame, vt ſint vel dicantur vxores presbyterorum. Secundò quia iuxta leges regni non ſunt adhuc vera, ſed adulterina coniugia, ac proinde proles illegitima. Tertiò, quia non accreſcit his vxoribus aut liberis ſuis ex maritorum loco aut honore in Republica, vlla dignitas aut æſtimatio, quod eſt contra naturam veri matrimonij. Non enim Archiepiſcopus, Epiſcopus, aliúſue hodie prælatus in Anglia ſi ſit coniugatus, tribuit quicquam ex eo honoris vel præeminentiæ vxori ſuæ, non magis quàm ſi eſſet eius tantum concubina. Hinc fit, vt nec eas Elizabetha in aulam, nec principum vxores in conſortium vllo modo admittant, ne Archiepiſcoporum quidem vocatas coniuges; ſed debent eas mariti domi continere, pro vaſis tantùm libidinis aut neceſſitatis ſuæ. Quæ iſtis ergò conditionibus, vel ſummis prælatis coniungerentur, cùm honeſtiores paucæ aut nullæ reperiebantur, quas poterant habere accipere fuit neceſſe. Sed & alijs modis vtcunque iſtorum hominum cupiditati per magiſtratum ciuilem impoſitum eſt frænum. Nam & collegiorum alumni, qui in Anglicanis vniuerſitatibus admodum multi erant otioque ac ſaturitate panis abundabant, ac admodum prouecti ærati erant, cupiebant & ipſi habere vxores; ſed videbatur inconueniens, & id priuilegij Collegiorum tantùm Rectoribus conceſſum eſt, cum hac tamen exceptione, vt coniuges ſeorſim plerunque extra Col-

Filij presbyterorum ſunt baſtardi, ſecũdum hodiernas leges Anglicanas illegitimi.

Presbyterorũ vxores à hominibus contemnuntur.

legia conſtituant, rariuſqúe eas intromittant.

Illud verò ſcelestum eſt, ſed horum moribus & religioni conſentaneum, quòd concionatores adhuc iuuenes ac cælibes, in ſuggeſta non veniant niſi delicatiſſimè compoſiti, compti, veſtiri; idqúe in primis vt & corporis habitu, & vultus decore, & ſermonis ad omnem ſuauitatem compoſiti lenocinijs, ex auditorio fœminas aliquas in ſui amorem alliciant: quodqúe magis ſceleratũ eſt ac nefandum, in hanc rem aliquãdo non verentur, etiam illis Cantici Canticorum ſacris verbis, ad ſanctiſſimos inter CHRISTVM & caſtiſſimam ſponſam ſuam amores pertinentibus, ad nefanda deſideria ſua complenda nefariè abuti.

De apparatu autem ac veſtitu iſtorum nouorum Clericorum, cùm multi cuperent indifferenti & planè laico habitu, tam incedere paſſim in publico, quàm ſacra in Eccleſia peragere, ne olerent ſuperſtitionem; decernit tamen Regina, & ſeuerè mandat, vt in Eccleſijs dum cœnam ſuam Euchariſticam celebrant, cappa; dum reliquas preces faciunt, ſuperpellicio vtantur; in publicum ne veniant ſine pileo & toga clericali; Epiſcopi etiam vt Rochetam geſtent. Et ſuper hac re magna inter fratres iſtos orta eſt quæſtio, ac digladiatio, nec acquieuerunt Elizabethæ iudicio, ſed miſerunt nuntios & literas ad confratres in Gallia, Germania, Helueria, & Sabaudia, maximè ad Theodorum Bezam, & Petrum Martirem, eorum ſententiam & conſilium requirentes; an nimirum, licet iſtud ſeruitutis iugum, CHRISTI iampridem factis libertis ſubire? Sed quicquid iſti reſpondent, conſulunt, aut decernunt, Elizabetha eos qui hanc ſuam ſubire legem recuſant, pro ſuprema ſua Pontificia autoritate, ordine & beneficijs priuat; cùm ad nullas exteras ſynagogas quantumcunq; reformatas, ab Eccleſiæ Anglicanæ

De veſtitu nouorum clericorum.

Magna quæſtio.

glicanæ ſupremo capite permiſſa prouocatio.

Quare Elizabetha ſpeciem aliquam antiq; cultus retinere voluit

Hæc autem, multaque alia, ex moribus & cæremonijs antiquis, politicorum ſuorum ſuaſu, contra huius noui cleri voluntatem Elizabetha retinuit, partim ad gloriam & ſplendorem externum iſtius nouæ ſuæ eccleſiæ; partim vt ſuos & exteros in eam opinionem induceret, quòd non longè abeſſet, aut diſceſſerit à fide Catholica: in qua re ita ſe ſemper ſubdolè geſſit apud amatores, procos, confœderatos, ſeu domeſticos, ſeu externos (quos plerunque Catholicos eſſe nouerat) vt ipſis ſpem daret fore fortaſſis, vt ad Maiorum fidem aliquando rediret: partim verò & maximè, quia videbat iſtos ſectæ ſuæ Miniſtros, ſub ſpecie vitandæ ſuperſtitionis, paulatim omnem in Eccleſia & republica, & ordinem, decorem, ciuilitatem, ac ipſam etiam humanitatem exuturos; ſuamque ipſorum fidem ac religionem barbara quadam feritate, niſi per Magiſtratum ciuilem aliqua adhiberetur moderatio, euerſuros. Et certe fecit plurimùm ad ſtabilitatem firmitatemque hæreſeos, quòd non permittebatur res iſtius noui cleri libidini, quæ iamdudum hac libertate euangelica, abijſſet in fumum, niſi fuiſſet hac humana politia, ita iamdiu & ſuſtentata, & frænata.

Quæ Elizabetha retinuit & cur.

Diu ergò retinuit organa, cantum, crucem, candelas, cappas: & has quidem ea de cauſa præcipuè, vt ſi fortè in aliquam ciuitatem negotij aut animi cauſa ipſa diuerteret, (vt ſæpè fecit) obuiam illi procederet ſolenniter vniuerſus clerus his ſacris indutus veſtibus. Quæ etiam ratione parcitum eſt campanis, nempè vt pertranſiens Eccleſiam aliquam, earum omnium ſonitu exciperetur; ſed inprimis, vt harum pulſu celebriora reddantur feſta Natiuitatis & inaugurationis ſuæ: qui dies omnibus alijs CHRISTI vel Sanctorum

Duo feſta Elizabethæ celeberrima.

ſolenni

ſolennitatibus longè deuotiùs per vniuerſum regnum obſeruantur. Nam & feſtos dies Proteſtantes legum præſcripto vtcunque tenent, eoſdem penè omnes quos antiquitùs celebrauit Eccleſia; iniquiores ſolùm in feſtum ſanctiſſimi Sacramenti & D. Virginis, cuius Aſſumptionis, Natiuitatis & Conceptiones ſolennes dies abrogarunt: atque ad maiorem eiuſdem ſanctiſſimæ Virginis contemptum, Elizabethæ natalem diem ſolenniſſimè celebrant, ſeptimo Septembris, id eſt in ipſo profeſto beatiſſimæ Deiparæ, cuius Natiuitatem atris literis & minuſculis; Elizabethæ verò maiuſculis & rubris in Calendario ſuo notant: quodque eſt auditu incredibilius, in ſummo vrbis Londinenſis templo (& neſcio an alibi) ad complementum diurni officij, quod olim terminabatur antiphona ad diuam virginem, hodie nonnunquam dicuntur decantari laudes Reginæ Elizabethæ. **Inauditum impietatis genus.**

Ieiuniorum quoque ſtata olim tempora, coguntur Proteſtantes vtcunque etiam nunc obſeruare; licet id valdè illibenter faciant, cùm contra ſcripturas & libertatem Euangelicam talia præſcribi clamitent. At Elizabetha vt eorum conſcientijs in hac parte conſulat, publicè edidit in cuiuſlibet Quadrageſimæ initio; non religionis, pœnitentiæ, aut deuotionis gratia, ſed publici tantùm cōmodi cauſa hoc ipſum mandari: nempe, vt frequentiore vſu piſcium, habeant piſcatores (genus hominum in inſula frequens) vndè victum quæritent, abundetque magis ad reliqua anni tempora carnes; & præſertim, in neceſſarium claſſis ſuæ commeatum. Cuius rei maximè cauſa, non contenta ſextæ feriæ & Sabbati abſtinentia ordinaria, inſtituit quoque Mercurianum; quod Cecilianum nunc ieiunium vulgus appellat quod putetur Gulielmi Cecilij eſſe inuentū. Atq; licet hæc ieiunia publica- **De ieiunio Anglicano.** **Cecilanum ieiunium.**

con-

contemnentibus mulcta non leuis indicatur, ea tamen pauciſſimi ſeruant; & minimè omnium Epiſcopi, ac reliquus Reginæ clerus; quos multum pudet ieiuniorum legibus ſubeſſe. Et Regina ipſa, cum Principibus ac alijs, vbi ſubeſt cauſa, ſuper his & ſimilibus decretis ſuis in ſcriptis facilè diſpenſat; diſpenſat etiam Archiepiſcopus Cantuarienſis, aliquot nummis intercedentibus.

Elizabetha diſpenſat de ieiunio.

In ſumma, Regina pro ea quæ illi conceſſa eſt ſuprema poteſtate ſpirituali, non ſolùm in his quæ Proteſtantes adiaphora; id eſt, indifferentia vocant; ſed in omni fide, cultu, & doctrina, quandam præſcribit iſti clero ſuo normam, nec vltra citràque quicquam audere debent: Epiſcopos ſuos ab officio fungendo cùm vult, ſuſpendit; ita enim irata in ipſum Archiepiſcopum & Primatem Cantuarienſem ſuæ ſectæ & creationis hominem, Edmundum Grindallum, quòd ipſi in quibuſdam ad Eccleſiæ ſuæ gubernationem ſpectantibus non obedierit, animaduertit; vt illum domi ſuæ perpetuò ſe continere & ab omni Epiſcopalis muneris ac iuriſdictionis exercitio abſtinere iuſſerit, ac quatuor illi totius diœceſis & prouinciæ Cantuarienſis adminiſtratores conſtituerit: dat facultatem concionandi, vel ſuo modo ordinatis, vel etiam merè laicis, & pro arbitrio identidem, quibus vult aufert: & vt oſtendat in hoc munere meram ſuperioritatem ſuam, aliquando è ſolio regio alloquitur, & interrumpit coram ampliſſimo auditorio, eccleſiaſten ſuum his ferè verbis: *Domine Doctor, vagaris, & effutis multa impertinentia, recipe te ad texum, quem nobis exponendum ſuſcepiſti.* Atque ita domi adminiſtratur hoc tempore religio: nam de politia rebuſque ciuilibus, aut de Reginæ amoribus, quibuſque vel domeſticis vel exteris ſui potiundi ſpem dederit; qui in

Elizabetha præſcribit normam in fide & cultu clero.

Elizabethæ verba ad cōcionatorem.

cubi-

cubiculo, qui in curia, qui in concilio pro vicibus dominentur; quàm multos Anglos, Scotos, Auſtriacos, Suecos, Francoſq́ue Principes à ptimis regni ſui primordijs, vſque in hanc diem nuptiarum ſuarum ſpe lactauerit; quomodo ſæpè ordinibus vnanimi conſenſu vt aliquem vel è ſuis vel exteris ad ſucceſſionem & ſecuritatem in martimonium acciperet, flagitanbus, obiecto illi virginitatis ſuæ propoſito, vel ſatiſfecerit, vel illuſerit; quantumq́ue & hoc genere caſtitatis, qua rempublicam perdidit & hac eccleſiaſtica prælatura, qua Eccleſiam deſtruxit, non tàm Catholicos, quàm ſuæ ſectæ homines offendat; de his inquā, rebus & ſimilibus quia alterius operis & inſtituti ſunt, nihil hîc dicemus.

Elizabethæ inſtituta.

Illud verò quia ad cauſam quam tractamus in primis pertinet, taceri non debet; Elizabetham ac ſuos, conſtituta vtcunque in Anglia religione ac ſecta iſta, mox animo concepiſſe, fore, vt hac rerum in Eccleſia & Republica mutatione, è ſubditis multi grauiter offenderentur; vt Papam haberent ridigiſſimum cenſorem; Imperatorem ac maximos Reges Chriſtianos àuerſos; tandemq́ue à toto orbe fide & communione diſtracti, nec à ſuis tuti, nec à vicinis diu viderentur ſibi ſecuri; ac ſuis proindè rationibus nullo modo bene conſultum iri, niſi in ſimilem calamitatem Prouincias adiunctas, & maximè Galliam, Scotiam, Flandriam quàm citiſſimè pertraherent, Catholicoſq́ue Principes omnes, ita rebus ac reguis ſuis ſeruandis intentos facerent, aliena curandi parum otij vt haberent.

Elizabethæ conſilium de perturbandis vicinis regnis.

Continuò ergò, vel palam ruptis, vel ſimulatoriè tantum ſeruatis, omnibus tàm veteribus quàm recentibus cùm maximis orbis Chriſtiani Monarchis fœderibus, inierunt ad ſummum gentis noſtræ dedecus &

Elizabetha fœdus init cū omnium Regum rebellibus.

Gallia, ac nationes ſeptentrionales omnes periclitarentur, Pius quartus Pontifex maximus, tanto malo conſuetum Eccleſiæ remedium allaturus, magno ſtudio ſæpè anteà impeditum œcumenicum Concilium Tridentinum, omnium penè Chriſtianorum Principum conſenſu, iterum cogi curauit. Atque Nuncium interim ſuum, qui per inferiorem Germaniam Angliam verſus progrederetur, mox miſit, vt Elizabetham erroris admoneret, & ne propter odium Pontificis, ſe regnumque nobiliſſimum perderet, ſuaderet: ac ſi quidem eſſet, de quo ſibi propter incertos natales ab Eccleſia vel Pontifice, quo ad ius regnandi metueret, ſedis Apoſtolicæ benignitate facilè tranſigi poſſe diceret. Sed Nuncium nec audire voluit, nec illi in inſulam traiectionem vllo modo permiſit.

Pontificis ad Elizabetham Nuncij.

Alterum paulò pòſt Pontifex quoque, ne quid intentatum relinqueret, legauit, qui Reginam, vt ex ſuis ſaltem aliquos ad Concilium mitteret, qui cum Catholicis conferrent, omni illis & ſecuritate, & diſputandi libertate promiſſa, hortaretur; ſed & ipſum ſuperbè reiecit: & Pſeudoepiſcopi conſcij imbecillitatis & ignorantiæ ſuæ, diligentiſſimè apud Reginam, ne ad Synodum ſuorum quiſquam amandaretur, egerunt.

Angli ad concilium inuitantur.

Scripſerunt quoque hoc tempore, ad Elizabetham, tùm alij Catholiciſſimi Reges, tùm maximè Ferdinandus Cæſar, quorum hic in primis amantiſſimis eam verbis admonuit; ne Principum omnium Chriſtianorum, ac maiorum etiam ſuorum in fide ac religione conſortium deſereret; ne ſuum, ac nouorum quorundam hominum nō adeò multorum, nec doctorum iudicium, totius Eccleſiæ ſententiæ anteferret: aut ſi certum eſſet in illa, quàm ſibi ſe legerat, ſecta perſiſtere

Ferdinandi Imp. literę ad Elizabethā.

velle, nec quicquam vel ſummi paſtoris ac generalis Concilij iudicio, vel ſociorum Regum Chriſtianorum exemplo permoueri; id ſaltem pro naturæ ſuæ bonitate ac clementia concederet; ne quidquam in illos, doctrina ac pietate excellentes Epiſcopos Catholicos, quos vinctos tenebat, grauiùs ſtatueret, ſed potiùs liberos redderet; cùm nec in Maieſtatem ſuam, nec in Rempublicam commiſiſſent quidquam; ſed de auita omniumque gentium fide & communione, in qua & nos (inquit Cæſar) ſumus, tantùm accuſentur. Denique obnixè etiam poſtulat, vt ipſis cæteriſque Catholicis, aliquot in regno ſuo Eccleſias concederet, vbi ſacros conuentus, ac cæteros ritus Catholico modo peragerent. Sed neque hoc modo, nedum Hieronymi Oſorij ac aliorum tàm exterorum quàm ſuorum, plénis ſinceriſſimi Concilij & Chriſtianiſſimæ doctrinæ libris ac literis, aliquid impetratum eſt, imò res Anglicanæ indies in peius labebantur.

Deliberatur de Elizabetha excommunicanda.

In Concilio vero Tridentino deliberatum eſt de Elizabetha, propter hanc intolerabilem contumaciam, hæreticà declaranda, quæ erat iure ipſo excommunicata. Sed ne id rùm fieret, idem Ferdinandus Cæſar, cuius filium illa in ſummam & certam ſpem coniugij ſui adduxerat, à Patribus impetrauit; futurum eſſe dicens, vt ſaltem per Catholicum maritum rationibus ſuis meliùs conſuleret. Sed & Procum illum ſicut cæteros fefellit, & facta eſt in dies obſtinatior, ac in Catholicos durior.

Reginæ Scotiæ in Angliã aduentus. Anno 1567.

Atque hoc tempore Sereniſſima Scotorum Regina Maria, Anglorum hæreticorum fraudulentia, ſuorumque inaudita impietate vexata, incarcerata, exauthorata, marito orbata, deque ipſius ſceleratiſſima nece in crimen per calumniam vocata, de fuga cogitans; cùm ad alios Chriſtianos Reges facilè traijcere potuiſſet,

atque

atque id vt faceret ab optimatibus quibuſdam rogaretur; tamen Elizabethæ Anglorum Reginæ dulcibus literis, nuncijs, muneribus, in Angliam inuitata, præſidio etiam militum quo in regnum reſtitueretur promiſſo, non adhuc ſatis edocta nullam fidem humanam ijs, qui CHRISTI fidem deſeruiſſent, habendam eſſe, contra ſuorum voluntatem in Angliam ad alios carceres aliamque militum cuſtodiam ſe recepit. Traditur autem non ita multò poſt ingreſſum, nobiliſſimo Comiti Salopienſi ſeruanda, apud quem, propter conſtantem Catholicæ fidei confeſſionem, duriùs ſemper tractata eſt; ſed maximè poſtremis diebus, alijs cuſtodibus difficilioribus conſignata, varijs & indignis modis agitata, ac calumnijs indigniſſimis impetita, vitam parùm vitalem ducit. Cui cùm Princeps ſit, nec legibus Rebúſue Anglicanis obnoxia, tamen (quòd Principibus exteris, Regumque omnium Oratoribus permittitur) vt auito more DEVM colat, Sacerdotemque habeat qui ſacrum faciat, & Sacramenta adminiſtret, nullo modo conceditur; qua re magis quàm exilio aut carcere affligitur: vbi & illud permirum ac planè barbarum exiſtit, quod, Regina cùm ſit, & omnium mortalium Elizabethæ ſanguine coniunctiſſima, atque ab illa in Angliam ita vt commemorauimus, inuitatata; nunquam tamen, licet id obnixiſſimè ſæpè poſtulauerit, vel in colloquium, vel in conſpectum ipſius venire his decem & ſeptem annis ſit permiſſa.

Elizabethæ erga Scotiæ Reginam inhumanitas.

Sed ad res noſtras veniamus. Non ergò ita multò pòſt Mariæ aduentum, multi ex nobilitate, hæreſeos ac ſtatus præſentis pertæſi, præſertim in Septentrionalibus regni partibus, arma ad ſui defenſionem cõtra hæreticos & homines nouos, qui Elizabethã in iſtam adduxerunt inſaniam, ſumpſerunt. Quorum primi

Catholici ſumunt arma pro religione in Anglia. Anno 1569.

fuerunt antiqua nobilitate clariſſimi proceres, Thomas Northumbriæ, & Carolus VVeſt. Merlandiæ Comites, eiſque ſe adiunxerunt ex inferiori nobilitate equites aur. Alijque non pauci: Sed reliquis Catholicis, propterea quòd adhuc per Papam non erat publicè contra Reginam lata excommunicationis ſentẽtia, nec ab eius ipſi abſoluti viderentur obedientia, ſe non adiungentibus, facilè Regijs copijs in vicinam Scotiam fugati ſunt. Vbi poſteà Northumbrius proditus & venditus hoſtibus in Angliam redactus (vita ſi vellet religionis ſententiam mutare oblata) claro martyrio Eboraci dies ſuos (eius alteriuſque Comitis aſſeclis vndique ad ſupplicium conquiſitis) fœliciter in Domino finiuit.

Comitis Northumbriæ martyrium.

Cum hoc modo varij Catholicorum conatus fruſtrati eſſent, timerentque prudentiores, nè hoc in nos diuinæ vltionis & tenebrarũ tempus tam diuturnum foret, vt quos Anglia nũc domi vel foris viros verè orthodoxos habet, vel conſumeret ætas, vel vinculorum, ac carcerum ſqualor, vel frequentia multorũ martyria exilijque longioris miſeriæ conficerent; huic malo, nec aliud commodiùs remedium adferri, nec aliter poſteritati meliùs cõſultum iri iudicarunt, quàm ſi ratio aliqua iniretur, vnde veteribus fidei cultoribus ac defenſoribus extinctis, nouum cleri ſemẽ ac ſupplementum continuò pullularet: ita enim futurum confidebant, vt nec temporis diuturnitate, nec prolixo & violento Hæreticorum dominatu, deficerent in agro dominico operarij, neue abominatio iſtius deſolationis duraret vſque in finem. Neque enim dubitarunt, modò non deeſſent ſibi Catholici, quin aliquando, citiùs vel ſeriùs, religionis reſtituendæ opportunum à DEO ipſis daretur tempus; cùm nulla vnquã Hæreticorum ſecta vel hominibus placere diu, vel ſine mutatione

Quare cogitatum de Seminarijs instituendis.

vllibi firmiter perſiſtere, vel ad poſteros integrè deriuati queat. Quod vel illa vna Arrianorum latiſſimè patens hæreſis planè conuicit; quæ licet orbem vniuerſum aliquot centenis annis miſerè vexauerit, tamē ita mutauit loca, tam multa dedit Catholicis ad ſe colligendos lucida interualla (quod & nobis diuina miſericordia fœliciſſimè per interpolatam hæreſim Mariæ temporibus accidit) proque vario Imperatorum ac Principum, vel pro ſecta vel contra illam ſtudio, & pro cuiuſque ſiue ad clementiam, ſiue ad crudelitatem naturali propenſione, ſacerdotibus Dei, nunc pacem & tranquillitatem conceſſit, nunc turbulentiſſimas in eos tempeſtates excitauit.

Hac ergò de cauſa & hoc conſilio ſperantes miſericordiſſimum dominum Devm patrum noſtrornm, in perpetuum genti noſtræ non iraſciturum, ex ſtudioſorum patria pulſorum reliquijs nonnulli Duaei in Belgio, ſub regimine D. Gulielmi Alani, iſti tunc S. Theologiæ Profeſſoris regij, in diſciplinam collegialem (exilium, vitam, & ſtudia ipſorum protegente, & fouente Hiſpaniarum optimo maximoque rege Philippo) coiërunt; qui paulatim in numeroſum creuerunt collegium, quòd primum bonorum maximè eleemoſynis, poſtea incredibili ſedis Apoſtolicæ beneficentia ſuſtentatum, plurimos peperit optimè inſtitutos ſacerdotes; qui ad Catholicæ fidei reſtitutionem in patriam certis laboribus mitterentur, & viciſſim ex patria, ingenij excellentioris quouſque vt orthodoxam capeſſerent fidem aduenientes, recepit. Vndè paucò pòſt magna animorum mutatio, ac religionis in Anglia mira incrementa ſecuta ſunt; factumque eſt hoc collegium ita hæreticis odioſum, vt populo Belgico tumultuante, facilè illud Duaco eijci curarint. Sed poſtea Deo ita diſponēte, & Rege Chriſtianiſſimo

Initium Seminarij Belgici Anglorum. Anno 1569.

permittente, Rhemos migrauit, vbi hodie fœliciter amplificatum varijs in Eccleſiã ſtudijs ac officijs claret. Cui poſtea ad vberiores in patria fructus faciendos, ſanctiſſimæ memoriæ Pontifex Gregorius XIII. Domino Audoëno Ludouico, Referendario Apoſtolico, pietate & prudentia præſtantiſſimo viro, id in primis ſatagente, aliud inſigne collegium Romæ in antiquo nationis noſtræ hoſpitali, ampliſſimis donatum redditibus, & patrum ſocietatis nominis Iesv regimini & inſtitutioni traditum, adiunxit. Quæ duo Seminaria dederunt his annis ſupra trecentos in meſſem Anglicanam Præsbyteros qui agrum ibi dominicum ſacro etiam ſanguine rigarunt.

Initium Collegij Anglorum Romæ. Anno 1579.

In quo genere illud eſt planè ſtupendum, & non niſi digito Dei tribuendum, quòd hoc tempore, cùm ad ſacrum Presbyterium ne in Catholicis quidem Prouincijs, niſi emolumenti & honoris cauſa à multis adeò feſtinetur; ab iſtis tamen (in quibus ſunt nobilium filij, & primogeniti non pauci) ſine omni ſpe præmij, imo cum diſpendio hæreditatis paternæ, cum certa expectatione ignominiæ, periculi, & etiã mortis tanta animi cõtentione deſideretur ac ſuſcipiatur, ut nullius damni aut dedecoris metu, nulla parentum aut carnalium amicorum diſſuaſione, à ſancto propoſito dimoueri queant.

Notandum.

Ac parua quidem illius Duacenſis Seminarij initia, Elizabathæ Conſiliarij contempſerunt. Iudicabant enim (quod & ſæpè profeſſi ſunt) fore, vt ij ipſi qui in illo Collegio inſtituerentur, aut etiam Presbyteri fierent, vel neceſſitatis vel emolumenti cauſa, in patriam tandem redirent, beneficia acceptarent, Eccleſijsque Anglicanis ſecundùm regni ſectam & leges inſeruirent. Aut ſi fortè quidam obſtinatiores id facere nollent, tamen nihil poſſe paucos pauperes ac extorres

Initia Seminariorum cõtempta ab hæreticis.

(hoc

(hoc enim erat indicium mundi) contra nouam ſuam Eccleſiam tantæ principis potentia tot ſeuereis legibus, tanta Miniſtrorum ſuorum diligentia, tamque exactis vndique præſidijs munitam atque ſuſtentatam proficere. Sed cùm poſt non multos annos, animaduertiſſent paſſim ex Scholis, Gymnaſijs & Academijs ſuis, adoleſcentes plurimos, eoſque ingenij excellẽtiores, ad Collegia tranſmari na traieciſſe, identidemque iſtinc in patriam continuò Sacerdotes remitti, qui ſubditos verbo, ſcriptione, exemplo, Sacramẽtorumque ſecreta adminiſtratione, ad Catholicam Eccleſiam reconciliatione, à ſchiſmate ac ſacrilegis hæreticorum officijs (quibus plerique tùm in Anglia, alioquin corde orthodoxi viri, metu legum ſe contaminauerant) auerterent; vidiſſentque ex hoc cõmercio ſpirituali, magnam infinitis animis Catholicæ fidei impreſſionem eſſe factam; iamque rura, vrbes, Academias, Principum ædes, ipſamque etiam Aulam plenam eſſe nouis Catholicis: tunc & ſe deceptos doluerunt, & ſæuis edi&is, ac quibus poterant alijs humanis conſilijs ac terroribus, huic operi, quod à DEO factum interpretamur ſe oppoſuerunt.

Regebat, eo tempore quò primùm illud Seminarium inſtitutum eſt, Catholicam CHRISTI Eccleſiam, pius V. alter planè Phinees; qui hæreticos, Turcas, reliquoſque infideles vtroque gladio, zelo ſummo Sacerdote digniſſimo, diligẽtiſſimò perſecutus eſt. Is primus quod ſciam, non ſolum illius Collegij alumnijs ſed alijs quoque doctiſſimis Sacerdotibus poteſtatem fecit eundi in Angliam, variiſque facultatibus ſpiritualibus ad tam pium opus promouendum neceſſariis, per Breue ſuum Apoſtolicum eos impertiuit iuſſitque ad tollendum ſchiſ- Pij V. Pontificis acta pro Anglia.

S. D. N. PII PAPÆ V. SENtentia declaratoria contra Elizabeth prætenſam Angliæ Reginam, & ei adhærentes hæreticos. Qua etiam declarantur abſoluti omnes ſubditi à iuramento fidelitatis, & quocunq; alio debito; & deinceps obedientes Anathemate illaqueantur.

Pius Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, ad futuram rei memoriam.

REGNANS *in excelſis, cui data eſt omnis in cælo, & in terra poteſtas, vnam ſanctam Catholicam & Apoſtolicam Eccleſiam, extra quam nulla eſt ſalus, vni ſoli in terris, videlicet Apoſtolorum Principi Petro Petriq́ ſucceſſori Romano Pontifici, in poteſtatis plenitudine tradidit gubernandam. Hunc vnum ſuper omnes gentes, & omnia regna Principem cõſtituit, qui euellat, deſtruat, diſſipet, diſperdat, plantet, & ædificet: vt fidelem populũ mutuæ charitatis nexu conſtrictum, in vnitate ſpiritus cõtineat, ſaluumq́ & incolumem ſuo exhibeat ſaluatori. Quo quidem in munere obeundo, nos ad prædictæ Eccleſiæ gubernacula* DEI *benignitate vocati, nullum laborẽ intermittimus, omni opera cõtendentes, vt ipſa vnitas & Catholica Religio (quam illius autor ad probandam ſuorum fidem, & correctionem noſtram, tantis procellis conflictare permiſit) integra conſeruetur.* Poteſtas Petri.

Sed

Elizabethæ flagitia.

Sed impiorum numerus tantùm potentia inualuit, vt nullus iam in orbe locus ſit relictus, quem illi peſſimis doctrinis corrumpere non tentarint, adiuuante inter cæteros, flagitiorum ſerua Elizabetha prætenſa Angliæ Reginæ, ad quam veluti ad aſylum, omnium infeſtiſſimi profugium inuenerunt. Hæc eadem regno occupato, ſupremi Eccleſiæ capitis locum in omni Anglia, eiusquè præcipuam autoritatem atque iuriſdictionem monſtroſè ſibi vſurpans, regnum ipſum iam tùm ad fidem Catholicam & bonam frugem reductum, rurſus in miſerum exitium reuocauit. Vſu namquè veræ religionis quam ab illius deſertore Henrico V I I I. olim euerſam, claræ memoriæ Maria Regina legitima, huius ſedis præſidio reparauerat, potenti manu inhibito, ſecutisquè & amplexis hæreticorum erroribus, regium Conſilium ex Anglica nobilitate confectum diremit, illudq; obſcuris hominibus hæreticis compleuit; Catholicæ fidei cultores oppreſſit; improbos concionatores, atque impietatum adminiſtros repoſuit. Miſſæ ſacrificiũ, Preces, Ieiunia, ciborum delectum, Cœlibatum, Ritusq; Catholicos aboleuit: libros manifeſtam hæreſim continentes, toto regno proponi; impia myſteria, & inſtituta ad Caluini præſcriptum à ſe ſuſcepta, & obſeruata, etiam à ſubditis ſeruari mandauit: Epiſcopos, Eccleſiarum Rectores, & alios Sacerdotes Catholicos, ſuis Eccleſiis & beneficiis eycere, ac de illis, & aliis rebus Eccleſiaſticis, in hæreticos homines diſponere, deq; Eccleſiæ cauſis decernere auſa, Prælatis, clero, & populo, ne Romanam Eccleſiam agnoſcerent, neue eius præceptis ſanctionibusquè Canonicis obtemperarent, interdixit; pleroſquè in nefarias leges ſuas venire, & Romani Pontificis autoritatem, atque obedientiam abiurare, ſequè ſolam in temporalibus & ſpiritualibus dominam agnoſcere, iureiurando coegit: pœnas & ſup-

plicia

plicia eos, qui dicto non eſſent audientes, impoſuit, eaſdemq́ ab iis, qui in vnitate fidei & prædicta obedientia perſeuerarunt, exegit: Catholicos Antiſtites & Eccleſiarũ rectores in vincula coniecit; vbi multi diuturno languore & triſtitia confecti, extremum vitæ diem miſere finierunt.

Quæ omnia cùm apud omnes nationes perſpicua & notiora ſint, & grauiſſimo quamplurimorum teſtimonio ita comprobata, vt nullus omninò locus excuſationis, defenſionis, aut tergiuerſationis relinquatur: Nos multiplicatis aliis atq́ aliis ſuper aliis impietatibus & facinoribus, & præterea fidelium perſecutione, religioniſque afflictione, impulſu & operâ dictæ Elizabethæ quotidie magis ingraueſcente; quoniam illius animum ita obfirmatum atque induratum intelligimus, vt non modò pias Catholicorum Principum, de ſanitate & conuerſione preces monitioneſque contempſerit, ſed ne huius quidem ſedis ad ipſam hac de cauſa Nuncios in Angliam traycere permiſerit; ad arma iuſtitiæ contra eam de neceſſitate conuerſi, dolorem lenire non poſſumus, quod adducamur in illum animaduertere, cuius maiores de Rep. Chriſtiana tantopere meruere. Neceſsitas Pontificem ad iudicium impellens.

Illius itaque autoritate ſuffulti, qui nos in hoc ſupremo iuſtitiæ throno, licet tanto oneri impares, voluit collocare, de Apoſtolicæ poteſtatis plenitudine, declaramus prædictam Elizabetha hæreticam, & hæreticorum fautricem, eiqúe adhærentes in prædictis, anathematis ſententiam incurriſſe, eſſeqúe à CHRISTI *corporis vnitate præciſos: Quin etiam ipſam prætenſo Regni prædicti iure, necnon omni, & quocunq́ dominio, dignitate, priuilegioq́ priuatam: & item proceres, ſubditos & populos dicti Regni, ac cæteros omnes, qui illi quomodocunque iurauerunt, à iuramento huiuſmodi,* Sẽtentiæ declaratio.

ac om-

ac omniprorſus dominij fidelitatis, & obſequij debito, perpetuò abſolutos, prout nos illos præſentium autoritate abſoluimus & priuamus eandem Elizabeth prætenſo iure Regni, aliiſq́ omnibus ſupradictis. Præcipimusq́ue & interdicimus vniuerſis & ſingulis proceribus, ſubditis populis, & aliis prædictis; ne illi, eiusúe monitis, mandatis, & legibus audeant obedire: Qui ſecùs egerint, eos ſimili anathematis ſententia innodamus. Quia verò difficile nimis eſſet, præſentes quocunque illis opus erit perferre; volumus, vt earum exempla, Notarij publici manu, & Prælati Eccleſiaſtici, eiusúe curiæ ſigillo obſignata, eandem illam prorſus fidem in iudicio & extra illud vbique gentium faciant, quam ipſæ præſentes facerent, ſi eſſent exhibitæ, vel oſtenſæ. Datum Romæ apud ſanctum Petrum, Anno incarnationis Dominicæ milleſimo quingenteſimo ſexageſimo nono, Quinto Kalend. Martij, Pontificatus noſtri anno quinto.

Cæ. Glorierius.

H. Cumyn.

Perſecutiones ob Pontificis ſententiam.

Propter huius Apoſtolici ſcripti publicationem ac defenſionem, vnus aut alter maiori zelo præditi, mox Londini, vbi ipſius Pſeudoepiſcopi palatij valuis affixum fuit, extremum ſupplicium læſæ Maieſtatis condemnati, conſtanter ſubierunt; Catholicis cæteris, vel quia nõ agnoſcebant iuridicè publicatum, obſeruarentq́ue vicinos Principes ac prouincias Catholicas, ab aſſuetis cum illa commercijs non abſtinere: vel quia paulò poſt, promulgatore Pio V. mortuo, non ſciebant à ſucceſſore ſuo renouatum ac confirmatum: vel ſaltem (licet priora cauſarentur) propter me-

tum,

tum, in ipſius obedientia permanentibus. Hæretici verò palàm vt puerorum terriculamenta, iſta ſe prorſus contemnere ſimulabant; licet reuera, de rei euentu, quem ex omni antiquitatis memoria luctuoſum ferè eſſe cernebant, vehementer dubitantes, dicerentur ſecretò Romæ per quoſdam magnos viros de ſententiæ reuocatione plurimum, ſed fruſtrà laboraſſe. Sicut enim de Saule legitur, quòd poſt auditam Samuelis ſententiam, ſpiritus timoris ac vexationis, furor etiam & incredibile odium in Sacerdotes Dei, perturbatum eius animũ inuaſit: ita etiam in iſtis contigit, vt ex illo die nunquã animis quieſcere potuerint, quod Eccleſiæ Catholicæ ſemper exindè creſcentis augmentum, non minori eos moleſtia affecit, quàm Saulem Dauidis proſperitas affligebat. Illud autem in primis eos malè habuit, quòd hoc iudicium non ab alio Pontifice profectum ſit, quàm ab eo qui omnium bonorum calculis ſanctiſſimus, & ipſorum Proteſtantium opinione in optimis multorum ſeculorum Pontificibus habebatur.

Hęreticorum afflictiones poſt excõmunicationem.

Has Eccleſias cõtra ipſam ſentẽtia, & Catholicorum nouis incremẽtis quotidianis non mediocriter offenſa Elizabetha, conuocatis ordinibus, leges valdè iracũdas & cruentas contra veteris fidei cultores promulgat; quibus primùm cauetur, *ne quis Elizabetham hæreticam, ſchiſmaticam, infidelem, vſurpatricemúe ſub pœna capitis vocet.*

Nouę leges latę in Catholicos. An. 1571.

Item ne quis aliam quamcunq; certam perſonam nominet cui regnum vel in vita, vel poſt mortem ipſius deberi dicatur., excepta Elizabethæ naturali prole: Ea enim ſunt ipſa decreti verba. In eam enim homines vel adulationem vel neceſſitatem ita perduxit hæreſis, vt quod illud nobiliſſimum regnum illegitimæ illius Regis ſui proli ægrè vnquàm conceſſit, nunc

natura-

naturali id eſt ſpuriæ ſoboli Reginæ in cuius ſextu fo1 nicationis peccatum eſt fœdius, non denegarint: pa riter & reipublicæ ex proximi ſucceſſoris ignoratione extremum periculum, & Elizabethæ incontinentiar prodentes. Deindè qui tùm primum cœpta ſunt, pe presbyteros & alias perſonas deuotas in regnum in ferri ad Catholicorum conſolationem, varia ſymbo la ſacra prohibent ſub pœna peculatus, id eſt, proſcri ptionis bonorum omnium & perpetuorũ vinculorũ
3 *ne quis afferat, acceptet vel geſtet vlla ſacra munuſcula quæ Roma ad cõmunionis Eccleſiaſticæ teſtificationem mitti ſolent; qualia ſunt, Agnus* Dei*, cruces, imagines, calculi benedicti, aut alia quæcunque à Pontifice vel ipſius authore conſecrata.*

Omnia benedicta à Põtifice prohibentur.

Bullas autem, Breuia Apoſtolica, inſtrumenta, aut ſcripta cuiuſcunque generis Roma deferre, capitale ſtatuitur. Eodemque tempore vt Sacerdotum operas ſalutares impedirent, decernunt eſſe crimen
4
læſæ Maieſtatis, *quenquam in Sacramento pœnitentiæ ab hæreſeos, aut ſchiſmatis culpa abſoluere, vel Eccleſiæ Romanæ reconcilare, aut verò abſolui vel reconciliari.* Quibus etiã comitijs, *eorum omnium qui propter religionem in exteras regiones traiecerant bona & poſſeſſiones* (ne extra regnum haberent, vnde ſealerent) *regio fiſco addicuntur.* In quas leges cùm multi deuoti Catholici vel verè offenderent, vel ſaltem calumnia legum irreti tenerentur; alij carceribus, alij bonorum proſcriptione, alij etiam morte mulctabantur, tàm Sacerdotes quàm vtriuſque ſexus laici omnium ordinum.
5
6

Exulũ bona confiſcantur.

Atque inter cætera quæ hoc tempore dũ Catholici innocentes rapiuntur paſſim ad ſupplicium, acciderunt, iſtud in ciuitate ac Vniuerſitate Oxonienſi memorabile contigit. Cùm enim de quodam Roulan-

do Gin-

do Ginſeo, qui pro Catholica religione reus cauſam dicturus comparauit, iudicium de præcidendis ei auribus (quòd plebeius eſſet) ferretur; vix ſententiam hæreticus iudex prouinciauerat, cùm morbus repentinus & exitialis Prætorium illud vniuerſum inuadens, nec alia loca ciuitatis aut homines attingens, ipſos iudices & aſſeſſores omnes, Prouinciæ quoq; Præfectum ſummum ſubito corripuit, duodecimque præterea iuratos ad hoc viros, vt pro conſuetudine, hominem vel reum vel innocentem denunciarent, ſic occupauit, vt iſti ſtatim; iudices verò, aſſeſſores, & Præfectus prædictus, aliqui non poſt horas multas, reliqui poſt paucos dies ad vnum omnes interierint, & cum illis eodem morbo, loco, & tempore correpti, non minùs quàm quingenti varijs extra vrbem locis paulò pòſt extincti fuerint. Miraculũ ingens Oxonii.

Reginæ conſiliarij hoc caſu verè mirabili attoniti, miſerunt mox Londino quoſdam, qui adiunctis ſibi Philoſophis & medicis illius Academiæ, diſquirerent, vnde iſta lues antè inaudita, potuerit aduenire. Sed alijs alia conijcientibus, nec vlla in natura cauſa rei adinuenta probabili, id ſolùm potuerunt tandem reſpondere, magicis artibus rem omnem procuratam eſſe a Papiſtis; ſicut & ante multos annos, hæretici concionatores dixerunt, cùm viderent populum Catholicum turbatum quòd Londini Paulinæ Eccleſiæ pyramis, primo illo ſanctiſſimi corporis Chriſti profeſto, in quo falſa Caluiniſtarum officia ſunt introducta, de cœlo fulmine tacta conflagraret: quo etiam igne non pyramis tantùm, ſed & totum ampliſſimi ferè in orbe templi tectum cum prophana cœnæ Caluinicæ menſa incendebatur. Calũnię hæreticorũ contra miracula.

Diuiſit hoc tempore in Anglia DEVS linguas hæreticorum. Nam præter vnum vel alterum, qui aſſerebant

quendam Ioannem Morum tunc viuentem eſſe Meſſiam,& præter varia Fratrum amoris, Anabapriſtarum & Atheorũ, (nam omnes ferè hæreſes in atheiſmum degenerant,& ex multis fidibus, vt quidam dixit, tandem nulla fit fides) noua etiam rigidorum Caluiniſtarum ſecta, qui Puritani appellantur, ſcripis & concionibus vulgares Proteſtantes exagitare cœperunt, ritus eorum Eccleſiaſticos, & Regiam ſeu parlamentariam Eccleſiæ gubernandæ formam, de capitibus pluſquàm centum, vt impiam ac ſuperſtitioſam redarguentes. Quo hæreticorum(vt fit)bello Catholici indies plures conſtantioresque in fide ſunt facti. Horum furioſorum Caluiniſtarum, primus in Anglia fautor & patronus, ſicut & Catholicorum maximus perſecutor eſt Comes Huntingtoniæ, optimi Cardinalis Poli, peſſimus pronepos, qui hæreticorum ſuæ ſectæ opera ex antiquo titulo Eboracenſis familiæ vnde eſt oriundus, Lancaſtrenſi reiecta ad regnum aſpirat.

Puritanorum noua ſecta in Anglia.

Iam verò quia de patrũ ſocietatis IESV excellēti educatione, inſtitutione, doctrina, multiplicique corā Deo & hominibus gratia, ſermo apud Catholicos percrebuerat, multumque eorum opera ab Anglis deſiderata eſſet: diligentiſſimè actum effectumque tandem eſt (interpoſita quoque Pontificis maximi autoritate) apud illius ordinis Superiores, vt ipſi quoque ex operarijs ſuis præſtantioribus, præſertim Anglis, in meſſem Britannicam mitterent. Multi enim iam tum inſigni pietate & doctrina viri, hoc exilij ſui tempore illi ſe ordini dedicauerant. Deſignati ergò primi fuerunt Reuerendi patres duo, Robertus Perſonius & Edmundus Campianus; atq; cùm his vnà, ex vtroque Anglorũ collegio aptiſſimi aliquot miſſi presbyteri, qui iniunctum a Superioribus opus, tanta alacritate, fide, & diligentia fecerũt, vt pauciſſimis mēſibus domatim hor-

Patrũ ſocietatis Ieſu in Angliam ingreſſus, an. 1580.

tando,

tando, concionando, ſcribendo, ſacramentaque miniſtrando, ex plebe innumeros, ex præcipua nobilitate, variaq; cognitione & doctrina clariſſimos viros quàm plurimos, Eccleſiæ reconcilarint.

Circa hoc tempus venit in Belgiam à S. Maieſtate Catholica miſſus prouinciæ gubernator, inuictiſſimus Turcarum & Hæreticorum hoſtis Ioannes Auſtriacus; cuius ne vel æquiſſimis Regio nomine populo tumultuanti oblatis pacis & concordiæ conditionibus, vel armorum potentia, ad veterem diſciplinam & S. Maieſtatis obedientiam prouinciæ rebelles redirent, Regina ac ſui, qui ſoſpitatem ſuam in vicinorum malis conſtitutam cernebant, & Auſtriacum (ſcelerum ac iniuriarum ſuarum in Regem conſcij) vehementer formidabant, omnibus modis ſategerunt, ſaltem ne vllam reconciliationem niſi eiecto ex Belgio milite Hiſpano admitterent; deinde, idq; in primis nè Hiſpani rectà per Angliæ littora domum nauigarent, ſed per Italiam redirent ad ſuos. In quæ licet eſſet conſenſum ab Auſtriaco, quia tamen, nec hac pace, nec veterani militis diſceſſu, noſtri ſibi viſi ſunt tuti, quandiù ille in tam vicinis locis reſideret, iterum ad noua contra ipſum molienda, proceres ac populum Belgicum, literis, nuncijs, pollicitationibus inſtigant. Inſidias ergò Celſitudinis ſuæ perſonæ Belgæ ſtruunt; cogitur Bruxellis ad Namurcenſes & Luxinburgenſes parumper ſecedere, vbi collecta militum non magna manu, & caput Namurcenſi caſtro, cum iuſto ſtatuum exercitu confligens, eum pene deleuit & varia Brabantiæ loca recepit. Quibus fortunatiſſimi Principis nouis incrementis iterum tàm Belgici quàm Anglicani hæretici territi, præter externa ex Anglia, Francia, Germania, Scotia ipſis conceſſa ſubſidia & pecunias, ſubmittunt quoque ex Anglia quen-

Elizabetha ſ[e] rebus Belgicis immiſcet.

Inſidiantur Angli Io. Auſtriaci vitæ.

dam ſicarium Egremondum Ratcliffum ex nobiliſſima quidem natum familia,ſed ad talia facinora audaciſſimum iuuenem, qui Auſtriacum in caſtris ſuis tolleret; ſed re varijs indicijs & quorundam ex Anglia literis intellecta,compræhenſus eſt Egremõdus & tandem rem totam vel confeſſus,vel alijs modis cõuictus, capite,vnà cum ſororio ſuo eiuſdem coniurationis ſocio, Namurci plexus eſt: non tamen ſubijt mortem ſuperſtite Auſtriaco, qui non ita multò pòſt cauſam cognitam hac vita defunctus eſt; ſed ſub eius in gubernatione ſucceſſore excellentiſſimo Principe Parmenſi: vndè poſtea quorundam error videtur ortus, qui hanc conſpirationem contra Parmenſem factam fuiſſe ſcripſerunt,atque iſtis impijs ac ſceleratis molitionibus Rempublicam noſtram hac hæreſi ab antiqua gloria degenerem ſuffulcire ſolent.

Edmundus Ratcliffus capite plectitur.

Vt videantur tamen met⁹ſui ac talium machinationum,vel contra ſuos,vel contra exteros,qualeſcunque cauſas habere,dum hæc ipſa aguntur,non modo multorum ſermone in vulgus ſpargi curant; ſed autoritate publica promulgant S. Maieſtatem tuam tum certiſſimis nuncijs & literis intellexiſſe Romæ contra regnum & ſtatum ſuum inter Pontificem,Regem Hiſpaniæ, ac neſcio quos alios Italiæ Principes ,pro reſtituenda religione fœdus initum eſt ;idque totum ſollicitatione profugorum ex Anglia presbyterorum ac papiſtarum conflatum eſſe: ſe verò eam habere in Domino, in cauſæ æquitate, potentia ſua, & ſubditorum fide confidentiam, vt neminem ſtatuat formidare.

Calumnia.

Modus autem quem in hac difficilima prouincia obeunda, hi alijque patres ac presbyteri tenuerunt, ex ſubiectis Campiani verbis , quæ ex epiſtola ad Generalem ſui ordinis Præpoſitum, paulò pòſt ingreſſum in Angliam ſcripta , deſumpſimus , aliqua ex parte

intel-

intelligi poterit: ſic enim loquitur.

Londinum attigi: Duxit me bonus Angelus neſcientem in eam domum quæ patrem antea Robertum acceperat, Accurrunt nobiliſſimi iuuenes, ſalutant, veſtiunt, ornant, armant, emittunt ex vrbe, partẽ aliquam regionis obequito penè quotidiè. Ingens omnino meſſis eſt. Sedens in equo meditor conciunculam, quam ingreſſus in domum perpolio. Deinde ſi qui me adeunt colloquor, aut confitentes audio; manè peracto ſacroverba facio, ſacramenta percipiunt frequentiſſimi. In ijs adminiſtrandis, paſſim iuuamur à presbyteris no ſtratibus doctrina & ſanctimonia præſtantibus; ita fit, vt & populo ſatisfiat, & hæc prouincia minus laborioſa nobis reddatur. Diu euadere manus hæreticorũ non poſſumus, tot oculi, tot ora, tot hoſtium inſidiæ. Habitu dementiſſimo ſum, quem ſæpe commuto, itemq́ nomina. Lego ipſe literas in quarum prima pagella ſcribitur, Campianus captus eſt; hoc iam decãtatum circumſonat aures meas quocunque venio, vt mihi timor ipſe timorem excuſſerit.

Ex Epiſtola P. Campiani ſcripta menſe Nouembri Anno, 1580.

Dum hæc ſcribo, immaniſſima ſæuit perſecutio: mæſta domus; nam aut mortem ſuorum prædicant aut latebras, aut vincula, aut rapinam bonorum; pergunt tamen animosè, & quæ ſolatia in hoc negotio miſcentur, ea non ſolùm formidinem pœnæ, ſed & pœnas quaslibet infinita dulcedine compenſant. Conſcientia pura, robur inuictum, ardor incredibilis, opera inſignis, numerus innumerabilis, ſummi, medij, infimi, omni ætate & ſexu. Hæreſis peſſimè audit apud omnes, nec vllum genus hominum vulgo vilius aut putidius eſt ipſorum miniſtris; meritò indignamur, in tam perdita cauſa homines tam indoctos, tam ſceleratos, tam diſſectos, tam abiectos, cultiſſimis ingenijs dominari: impedior præſentiſſimi rumore periculi, ne

Perſecutio & conſolatio.

plura hoc tempore. Hæc Campianus.

Edicta minacíſsima.

Contra hos ergo patrum & ſacerdotũ conatus, qui videbantur maioris eſſe periculi, opponunt minaciſſima primùm edicta, quibus omnes Ieſuitas, duorũq; collegiorum extra marinorum presbyteros ac alumnos omnes, declarant ac decernunt eſſe reos læſæ Maieſtatis, & variarum in Reginam & remp. conſpirationũ autores; ac proindè mandant omnibus parentibus ac tutoribus, vt ſuos primo quoq; tempore in Regnũ reuocent: mercatoribus cæterisqúe omnibus grauiſſima propoſita pœna, ne collegijs iſtis aut vllis ipſorum alumnis pecunias tranſmittãt; omnibusq; in vniuerſũ, ne quis eos in domos aut ad colloquia admittat, aut quouiſmodo iuuet. Atque hæc quidem omnia ſolius Reginæ autoritate, facta ſunt, quæ poſtea lege etiam parlamentaria promulgata ac cõfirmata fuerunt, ſicut ſuo loco commemorabimus. Sed libet ad rei memoriam & deteſtationem, edicti formam verbatim ex idiomate vulgari latinè exprimere.

(***)

EDI-

EDICTVM REGINÆ ANGLIÆ, Idibus Iuly, Anno Domini 1580.

Ad reuocandum ſuæ Maieſtatis ſubditos, prætextu quidem ſtudiorum in tranſmarinis partibus degentes, re autem vera contra diuinas patriaſque Regni Anglicani leges viuentes: item contra eos, qui recipiunt aut retinent Ieſuitas & Miſſificantes presbyteros, ſeminatores ſeditionis, & aliarum proditoriarum molitionum.

REGINAE *Excellentiſſima Maieſtas intelligēs collegia quædam, & ſocietates ſub nomine ſeminariorum, ſuperioribus hiſce annis proximis, ab Epiſcopo Romano inſtituta, tā Romæ quàm in aliorum Principum ditionibus, maximè ad ſuæ Maieſtatis ſubditos alendos, eo fine, vt in falſis & erroneis doctrinis inſtituātur & enutriantur; vndè plurimi ſui ſubditi, boni alioqui ac fideles, non ſolum in religione deprauati fuerint, ſed abſtracti etiam ab ingenita & natiua obſeruantia, atque ab officio erga Maieſtatem ſuam tanquam principem ac ſupremam dominam ſuam agnoſcendo; inſuper etiam miniſtri facti nequiſſimarum quarundam machinationum, non ſolum ad perturbationem regni huius & cæterarum ſuæ Maieſtatis ditionum; ſed ad inteſtinam etiam rebellionem in patria ipſorum concitandam: his de cauſis ſua Maieſtas, rem valdè conſentaneam & Chriſtiano Principe dignam exiſtimauit, curare diligenter & prouidere, vt ſui ſubditi in vera ac Chriſtiana religione, (quæ mero* DEI *verbo, non humanis ſomniis, vanuſque tra-*

Accuſatio Catholicorum.

ditionibus nititur) inſtituantur; atq; ad eam rem maturè conſequendam, omnibus mediis, eniti atque contendere.

2 Abſentes nominati & reuocandi.

Quapropter omnibus ſuis ſubditis, quotquot habent liberos, pupillos, cognatos, aut alios quoſcunque, quorum ſpecialis cura ad ipſos pertinet, aut quibus ſuppeditant ad vitam neceſſaria, in tranſmarinis partibus commorantes, ſeuerè mandat & præcipit; vt poſt decem dies à publicatione huius edicti, non ſolùm tradant Epiſcopo ſeu ordinario loci in quo habitant, nomina talium ſuorum liberorum, pupillorum, aut cognatorum, quibus aliquid ſubmiſtrarunt, vltra mare tempore dictæ promulgationis exiſtentium, abſque ſpeciali ſuæ maieſtatis licentia adhuc durante & non expleta: verum etiam efficiant, vt iidem liberi ſui, & reliqui antea nominati, reuertantur infra ſpacium quatuor menſium à tempore dictæ publicationis huius edicti.

3 Redeũtes manifeſtandi.

Quia in re illud prætereaſua Maieſt. vult ac iubet, vt parentes & alij ſupra nominati, ſtatim poſt reditum ſuorum libeorum, & cæterorum, qui ſupra memorantur; illud ipſum ſignificent Epiſcopo & loci ordinario. Quòd ſi præfati liberi & illi reliqui, poſt cognitam per parentes & cæteros amicos Maieſt. ſuæ voluntatem, nonredierint infra tempus præſtitutum; tùm non licebit alicui ex parentibus aut cæteris perſonis prædictis, ad eorum ſuſtentationem quidquam ſuppeditare directè vel indirectè: ſed nec alios qui iiſdem ſuppeditauerint celare, verum ad Epiſcopum aut loci ordinarium deferre atq; detegere ſub pœna grauiſsimæ indignationis Maieſtatis ſuæ, & aliorum præterea ſuppliciorum, quæ propter ſuum hac in parte contemptum iuſtè ipſis infligi poterunt.

Mandat præterea ſua Maieſtas & decernit, ne poſt

exple-

expletos ſupra dictos dies, liceat ulli mercatori aut cuiuis alteri per modum cambij ſeu permutationis, aut aliis modis quibuſcunq; cambire, commutare, tranſmittere, tradere, aut procurare aliquam pecuniam aut aliud quodcunq; ſubſidium, aut ſuſtentationem, vel expenſas alicuius aut aliquorum ultra mare degentium, qui iuxta intentionem & propoſitum huius Edicti prohibentur aliquid ſubſidij aut ſuſtentationis ex quibuſcunque ſuæ Maieſtatis ditionibus recipere; ſub pœna indignationis, & aliorum ſuppliciorum, quæ pro tali contemptu ipſis infligenda fuerint. Nihil ſubſidij emittendum.

Porro intelligens ſua Maieſtas plurimos ex ſuis ſubditis in dictis Collegiis & Seminariis tranſmarinis inſtitutos & educatos, ex quibus aliqui nominantur Ieſuitæ, (ut ſub ſpecie tam ſancti nominis decipiant & circumueniant ſimplices) eosque in hoc regnum nuper commigraſſe à Papa & delegatis eius, ſpecialibus cum mandatis directè miſſos, ea intentione & propoſito, ut optimos & amantiſſimos Maieſtatis ſuæ ſubditos, non ſolum in fide ac religione corrumpant atq; peruertant; ſed etiam ut eoſdem à debita obſeruantia & obedientia abducant, & (quantum in ipſis eſt) prouocent atque inſtigent ad moliendum aliquid, unde præſens pax & tranquillitas Reipub. (qua multis iam annis per DEI benignitatem, & ſuæ Maieſtatis prouidam gubernationem hoc regnum fruitur) perturbetur: proſpiciens ſua Maieſtas & præuidens hoc ingens malum, quòd per tàm nefarios miniſtros & inſtrumenta periculoſa conſequi poſſit, cuius rei exemplum & experimentum nimis recens iam nunc in regno Hiberniæ vidimus,) declarat uniuerſis & ſingulis ſuis ſubditis, quòd ſiquiſquã eorum aut aliorum quorumcunque intra ſuas ditiones commorantium, poſt huius Edicti promulgationem recipiant, ſuſtentent, foueant, aut ſubleuent, prædictos 5 Ieſuitæ & Sacerdotes prodendi.

Ieſuitas, Seminarianos, Miſſificantes Sacerdotes, aut alios quoſcunque prænominatos, qui aut iam venerunt, aut venturi ſunt, ſeu mittentur in hoc Regnum, aut alias quaſcunque ditiones ſuas: vel ſi non detexerint quos nouerint recipere ac hoſpicio fouere eoſdem, aut alios vagabundos quoſcunque, de quibus meritò ſuſpicio eſſe poterit, quòd tales ſint, & tam nefariæ conditionis: vel ſi eiuſmodi perſonas apud ſe fortè tempore huius dictæ promulgationis aut poſtea commorantes, nō ſtatim proximo magiſtratui ſeu iuſtitiæ præfecto vicini ori ſiſtant, vt ab eo tradantur in carcerem; aut aliis publicis magiſtratibus, vt ab eis ſimiliter incarcerentur, poſtea examinandi, & pœnas luituri factis ſuis condignas, arbitrio ſuæ Maieſtatis; tunc hi omnes reputabuntur & æſtimabuntur ſuſtentatores, fautores ac patroni eiuſmodi rebellium & ſeditioſorum hominum; & pro illo ſuo contemptu, pœnas recipient tàm acerbas, quàm vel per leges huius Regni, vel per ſuæ Maieſtatis autoritatem regiam illis iniungi poterunt, &c.

In fautores ac receptores.

His edictis & varijs contra ſummum Pontificem, Societatis ac Collegiorum Presbyteros & alumnos, calumnijs, ad exemplum ſanctorum Patrum Iuſtini, Athanaſij & aliorum, Apologiam Gulielmus Alanus oppoſuit: in qua, ea qua decuit modeſtia, Pontificis in collegijs inſtituendis & alendis ſanctiſſimum propoſitum; Societatis, Seminariorum, ac presbyterorum, in patriam & Eccleſiam innocentiſſimos ac ſummè ſalutares conatus; totamque Catholicorum cauſam, tàm clarè probauit ac defendit, vt nec aduerſarij vlla vnquam ratione aut probabilitate videantur reſponſuri, nec Catholici presbyteri, nec ipſorum in Anglia fideliſſimi hoſpites, his ſæuiſſimis decretis quicquàm ab officio retardentur.

Et

Et quia iam videbant templa & conuenticula hæreticorum multis locis penè deſerta, Ordinibus iterũ conuocatis, nouam promulgant legem,qua mulctant vtriuſque ſexus ſingulos(modò annum decimum ſextum ætatis attigerint) qui recuſant adire Proteſtantium preces conciones ac Eccleſias, viginti libris Anglicanis menſtruis; id eſt, aureis ferè ſeptuaginta;qua immani exactione mirum in modum expilarunt poſtea Catholicos. Decernunt præterea in hoc conuentu crimẽ eſſe læſæ Maieſtatis,quemquam ab ea religione quam nunc in Anglia ſectantur, quouis modo diſſuadere aut auocare. Miſſam verò faciẽtibus vel audientibus pœnam & mulctam in primo regni Elizabethæ anno conſtitutam duplicant; quæ omnia Catholici cõſtantiſſimè pro CHRISTO tulerunt.Interim vt hæc cruenta decreta executioni mandẽtur, immittunt in nobilium aliorumque orthodoxorum ædes, varios lictores & exploratores, qui Sacerdotes ipſorumque hoſpites ac fautores ad carceres raptent grauiſſimis equulei tormentis exerceant,bonis ſpolient, ac morte etiam aliquoties afficiant; magnis propoſitis præmijs, ſcelerumque condonatione improbiſſimis hominibus conceſſa, vt Ieſuitas ac Presbyteros prodant ac compræhendant. Tot ergò omnium ordinum in vincula conijciuntur, vt veteribus carceribus omnes non capientibus,nouos varijs locis inſtituant; vtque Lodini detur locus recens comprætenſis Præſbyteris alijſque Catholicis, venerandi ſenes Epiſcopus Lincolnienſis, Abbas Veſtmonaſterienſis, alijque antiquiores Confeſſores, in Isbicenſem peſtilentem carcerem, in paludibus Elienſibus ſitam relegantur, vndè facilè poſtea extincti ſunt.

Sed ad diſtinctam magis & particularem nonnullarum rerũ notitiam,quæ hoc ipſo tẽpore & poſtea in

Anglia

Nouę iterum leges in Catholicos. An. 1582.
1
2
3
Ingens perſecutorum ſæuiti.
Noui carceres conſtruuntur.
Antiqui Cõfeſſores extincti.

Anglia gerebantur, & vt aliæ nationes eadem hæreſis calamitate afflictæ, perſpiciant quibus modis ac rationibus Anglorum ſacerdotes in hoc difficilimo opere, Dei manu excitati & directi fuerint, non erit alienum nõnulla hic apponere excepta è literis, quas ſacerdos quidam ex Anglia, poſtquàm annum in ea vinea laborauerat, cùm ad alios, tum ad reuerendum virum Alphonſum Agazarium, Anglicano collegio Romæ præſidentem, plurimumq; pro hac ipſa cauſa laborantem, ſcripſit menſe Iulio, anno Domini 1582. quibus vniuerſum ferè rerum ſeriem, quæ illo anno contigêre his verbis complectitur.

Alphonſus Agazarius.

Literæ ex Anglia pro Anno 1582.

Cùm hominem certum ac fidelem nactus ſim, qui recta ad vos profecturum ſe dicat, percurram breuiter earundem rerum capita, quæ aliis literis ad vos perſcripſi; ne illæ fortè difficillimis his temporibus, ad manus veſtras peruenire non potuerint.

Sermones de patribus Societatis.

Vniuerſa (vt ita loquar) mercatura noſtra bene habet; vt enim non deſunt cõtemptores multi, impugnatores etiam plurimi: ita reperiuntur emptores non pauci, admiratores multò plures. Ingens hic ſermo de Ieſuitis eſt, de quibus plures fortaſſe fabulæ feruntur, quã olim de monſtris. De origine enim horum hominum, & genere vitæ & inſtituto, de moribus ac doctrina, de conſiliis & actionibus, varia ſimul & contraria, & ſomniorum ſimillima, non priuatis tantum colloquiis, ſed publicis etiam concionibus librisq; impreſſis diuulgantur: quorum illud tamen caput eſt, quòd tam ipſi quàm cæteri omnes ſacerdotes, miſſi dicantur à ſummo Pontifice, vt exploratores ſtatuum, rerumq; publicarum proditores ac euerſores. Horum duo nominantur præcipui, Campianus & Perſonius; quorum hic Londini conſiſtere poſt nõnullas regni peragratas prouincias; ille vero per agros adhuc diſcurrere dicitur. Vnde his

Campianus. Perſonius.

vltimis

vltimis comitijs ab oratore quodam dictus eſt alter, lupus latitans; alter vero circumuolitans & liberè vagans Ieſuita. Occupatißimus vterq; dicitur. Concionãtur ferè quotidiè ſummo mane; deinde ſcribunt; poſt prandium ferè loca commutant, in equo meditantes quod die poſtero concionentur; à cæna confeßiones accipiunt vel caſus quos vocant conſcientiæ reſoluunt. Atque hæc ferè tàm eorum, quàm cæterorum etiam ſacerdotum quorum hîc copia non exigua eſt, vitæ ratio narratur.

Sacerdotum in Anglia occupationes.

Magnus fit omnium ordinum, præcipuè verò iuuenum nobilium ad eos concurſus; non tantum vt doctrina Catholica imbuantur, ſed etiam vt eos de via concomitentur & defendant, opera opibusq; iuuent, omnibusq; officijs præſtò ſint. Vidi cum Campiano in itinere aliquos, ſed plures his diebus Londini cum Perſonio: quorum maximè aßiduus eſt Georgius ille Gilbertus de quo alias ſcripſi, indiuiduus ferè Perſonij comes, qui cum magnus fuerit his annis ſuperioribus Caluinianæ doctrinæ ſectator; nunc eo zelo fidem Catholicam tuetur, vt non minùs hæreticis odioſus ſit, quàm Ieſuitæ: quia ipſius maximè ſumptibus & autoritate, ſuſtentati fuiſſe hactenus creduntur. In eum ergo fit maxima inquiſitio, & bona eius vndique inuaduntur & rapiuntur, & nuper difficilimè perſequētium manus euaſit; quo factum eſt, vt inuitus planè ſuperiori hebdomada, à Perſonio coactus ſit regno excedere, vt tempori ad tempus cedat: illum ſecuturus eſt ſtatim Carolus Baſſetus Thomæ Mori pronepos, paris cum Georgio nobilitatis, zeli & pietatis iuuenis. Vtrumque Romam venturum exiſtimo. Remanent alij qui cauſam promoueant tam in aula quàm alibi. Vnus item prælo præeſt ſingulari fide ac diligentia, multarū etiam dotum varietate religionūq; zelo præditus; id enim

Georgius Gilbertus Romæ poſtea mortuus.

Carolus Baſſetus mortuus poſteà Rhemis.

præterea

præterea mirabili quadam ſolertia effectum eſſe dicitur, vt in his ſummis rerum difficultatibus, prælum etiam & impreſſores habeantur, qui clam in ſpeluncis terræq́ cauernis libros imprimant, locum ſæpiſſime & nomina permutantes ne detegantur.

Libris ſcriptis decertatio.

Hinc fit vt magna fuerit hoc anno libris ſcriptis digladiatio, ne hæretici quicquam potuerint edere, quod ſtatim ferè non fuerit acerrimè impugnatum. Chiarcus, & Hanmerus Caluiniani miniſtri primo quoque tempore in Campianum ſcripſernut; vniuerſum Ieſuitarum ordinem & nominatim Ignatij Loiolæ vitam, miris modis exagitantes. ſed infra decem deinde dies apparuit cenſura quædam breuis ignoti autoris, typis impreſſa, quæ tot mendacia in miniſtros hos regeſſit, vt tàm eos, quàm eorum ſequaces vehementiſſimè puduerit; hac eadem miniſtri iterum iam vel tertio, ad diſputandi certamen fuerunt prouocati: qua re cùm plurimùm offenderētur, Campianus libellum luculentiſſimum latinè edidit ad Academicos, quo illius poſtulati rationes reddidit.

Decem rationes, I.

Exierant nonnulla Reginæ edicta cōtumelioſiſſima, in omnes Ieſuitas, ſacerdotes, Seminariorum alumnos, & in ipſam denique Collegiorum inſtitutionem. Sed his, tanta prudentia, moderatione rerumq́ pondere, doctiſſimi viri Gulielmi Alani (qui huius vineæ pater meritiſſimè dici poteſt,) apologia ſtatim ſatisfecit; vt ipſi hæretici, alioquin offenſi, maximis laudibus opus ipſum extulerint; Catholici incrementum maximū ex eo cæperint. Incurrerat eodem ipſo tempore in librum quendam eiuſdem Alani ante multos annos de Purgatorio ſcriptum Fulcus miniſter, idq́ non tam vincendi ſtudio, quàm gloriæ quærendæ ex tali aduerſario, ſed hunc iuueniliter & ridiculè exultantem, repreſſit citiſſimè penitusq́ fregit, vir grauiſſimus, & omni

Apologia D. Alani, I.

Fulcus.

eruditionis laude florentiſſimus Richardus Briſtous, Rhemenſis Seminarij ſtudiorum præfectus. D.Briſtoi liber.

Coierant his ipſis diebus regni ordines, & Catholicos de contumacia cōdemnaturi dicebantur, quòd Proteſtantium ſacra, iubente Regina, adire recuſarent: exhibitus eſt ergo in ipſis Comitiis libellus Anglicè ſcriptus & in Anglia impreſſus, qui plurimas ac grauiſſimas huius rei rationes reddit; quibus nec ipſi aduerſarij (niſi vt Athei vniuerſam conſcientiæ rationem Catholicis penitus contemnendam cenſeant) refragari poſſunt, Rationes recuſantium.l.

De Ioannis Nicolai apoſtaſia & relapſu, qui ex Miniſtro Caluiniano fictus aliquando Collegij veſtri alumnus fuerat, iam antea ſcripſi. Hic in caſtro Londinenſi ad captiuos presbyteros qui vi ad Eccleſiam pertrahuntur, aliquoties concionatus eſt, præſente maxima aulicorum caterua ad comœdiam cohoneſtandam. Incredibile ferè eſt, quantis vbique laudibus hic homulus celebretur. Ieſuita omnium doctiſſimus, Pontificis Alumnus, Cardinaliū Eccleſiaſtes, Theologus, Philoſophus, Græcus, Hebræus, Chaldæus, omnium linguarum ac ſcientiarum peritiſſimus habetur. Abnegationem fidei typis emiſit; in qua, infinita de Roma, de Pontifice, de Cardinalibus, de veſtro Collegio, de Ieſuitis, de alumnis, de omni monachorum & ſacerdotum genere mentitur. Libellus inſigni triumpho ab hæreticis exceptus eſt & ſparſus: ſed proximo ferè menſe prodijt liber alter, qui Nicolai Detectio inſcribebatur; in quo poſtquam euidentiſſimis rationibus demonſtratum eſt, illum nec Ieſuitam eſſe, nec ſacerdotem, nec Theologum aut Philoſophum, nec vnquam apud Pontificem aut Cardinales concionatum (niſi quòd ſemel, aut iterum Romæ apud Inquiſitores Caluini hæreſim abiuraſſet.) nec vllam eruditæ linguæ aut ſcientiæ cognitionem

Nicolai apoſtaſia.

Nicolai detectio.l.

habere;ſed relapſum tantum miniſtrum eſſe, indoctiſſimum grammaticum, erronem vagabundum, ac mendaciſſimum homuncionem: tot & tanta præterea hac iuſtiſſima occaſione, explicata fuerunt de Romanis rebus, de charitatis operibus quæ in urbe fiunt, de præclariſſimis ſuæ ſanctitatis ac illuſtriſſimorum Cardinalium rebus geſtis, de omnium religioſorum ordinum inſigni pietate; ut hæreticos non mediocriter iam pigeat, hoc ſuo commento eiuſmodi ſe narrationi neceſſitatem præbuiſſe; qua plurimi perſpecta fraude, partibus ipſorum diffidere, noſtris verò adhæreſcere cœperunt.

Modus liberos in Anglia diſſeminandi.

Atque hæc de libris, qui non minori ſacerdotum diligentia, aut etiam periculo diſſeminantur, ut in manus omnium perueniant, quæ ſcribuntur. Modus autem eſt, ut omnes libri Londinum nullo euulgato comportentur, ibiquè in ſacerdotum manus per centenos aut quinquagenos diſtributi, eodem planè tempore in vniuerſas regni oras diuulgentur: poſtero autem die, cùm de more, lictores Catholicorum domos ob hos libros ſparſos ſcrutari incipiunt, non deſunt copioſo numero iuuenes nobiles, qui de nocte hos libros in hæreticorum ædes, officinas, ac palatia inſerant, per aulam etiam diſſeminent, & per plateas, ut ſoli Catholici de his non accuſentur.

Modus quo recipiuntur Sacerdotes.

Nunquàm facerem dicendi finem, ſi de Catholicorum zelo ac ardore ſermonem ingrederer. Cùm ſacerdos ad eos diuertit, ſalutant primùm vt externum & ignotum, tunc ad cubiculum interius adducunt, quo oratorium conſtitutum eſt; ibi omnes prouoluti in genua, ſacerdotis benedictionem humillimè petunt; interrogant deinde quanto tempore apud eos manſurus ſit, quod eſſe vellent quàm longiſſimum: ſi die ſequenti diſceſſurum ſe dicat (quod ferè ſolent, ne longiori mora

peri-

periculum creetur;) omnes eo ipſo veſperi ad peccatorum ſe confeßionem parant; poſtero manè audito ſacro, ſanctißimo Euchariſtiæ ſacramento ſe muniunt; poſtea, habita concione atque iterum impartita benedictione ſacerdos diſcedit, quem nobiles aliquot iuuenes vt plurimum ferè in itinere concomitantur.

Latibula in Catholicorũ domibus.

Habent Catholici in varijs ædium partibus (ſicut in primitiua Eccleſia vſitatum fuiſſe legimus) non pauca loca ſecretiora quibus ſacerdotes ac irrumpentium lictorum vi abſcondantur. Sed iam longo vſu (vt fit) & nonnullorum etiam falſorum fratrum proditione, magna ex parte in perſcrutatorum cognitionem peruenerunt. Ipſi Catholici in ſyluas ac dumeta, in foſſas etiam ac lacunas. cùm de nocte fit irruptio, ſe abdere ſolent. Cùm ſedemus aliquando ad menſam hilariores, & familiarius de rebus fidei ac deuotionis (is enim omnium frequentißimus eſt ſermo) conferentes, ſi aliquis fortè ad ianuam rapidiùs inſonuerit, ita vt lictor exiſtimari poßit; omnes ſtatim, non aliter quàm cerni audita venatorum voce, erectis auribus & animis, aſtant, cibis abſtinent, breuißima oratione ſe DEO commendant, nec vox aut ſonitus vllus auditur, quouſque famuli quid rei ſit, renuncient; quod ſi nihil periculi fuerit, ex iniecto tamen metu fiunt lætiores, Verè de his dici poteſt, quod animæ eorum in manibus ipſorum ſemper.

Catholicorũ zelus & ardor.

Nullus his in partibus reperitur, qui de nimia ſacrorum duratione queratur; imo, ſi Miſſa quænis ad horam ferè integram non duret, vix multis probatur. Si ſex, octo aut plura etiam ſacra eodem die ac loco fiant quod non raro concurrentibus inuicem ſacerdotibus contingit) non deerunt in omnibus ijdem ipſi auditores. Si ſacerdos non deſit, octauo quoque die peccata

nſidiantur Angli Io. Austriaci vitæ.

dam ſicarium Egremondum Ratcliffum ex nobiliſſima quidem natum familia, ſed ad talia facinora audaciſſimum iuuenem, qui Auſtriacum in caſtris ſuis tolleret; ſed re varijs indicijs & quorundam ex Anglia literis intellecta, compræhenſus eſt Egremōdus & tandem rem totam vel confeſſus, vel alijs modis cōuictus, capite, vnà cum ſororio ſuo eiuſdem coniurationis ſocio, Namurci plexus eſt: non tamen ſubijt mortem ſuperſtite Auſtriaco, qui non ita multò pòſt cauſam cognitam hac vita defunctus eſt; ſed ſub eius in gubernatione ſucceſſore excellentiſſimo Principe Parmenſi: vndè poſtea quorundam error videtur ortus, qui hanc conſpirationem contra Parmenſem factam fuiſſe ſcripſerunt, atque iſtis impijs ac ſceleratis molitionibus Rempublicam noſtram hac hæreſi ab antiqua gloria degenerem ſuffulcire ſolent.

Edmundus Ratcliffus capite plectitur.

Vt videantur tamen met⁹ſui ac talium machinationum, vel contra ſuos, vel contra exteros, qualeſcunque cauſas habere, dum hæc ipſa aguntur, non modo multorum ſermone in vulgus ſpargi curant; ſed autoritate publica promulgant S. Maieſtatem tuam tum certiſſimis nuncijs & literis intellexiſſe Romæ contra regnum & ſtatum ſuum inter Pontificem, Regem Hiſpaniæ, ac neſcio quos alios Italiæ Principes, pro reſtituènda religione fœdus initum eſt; idque totum ſollicitatione profugorum ex Anglia presbyterorum ac papiſtarum conflatum eſſe: ſe verò eam habere in Domino, in cauſæ æquitate, potentia ſua, & ſubditorum fide confidentiam, vt neminem ſtatuat formidare.

Calumnia.

Modus autem quem in hac difficilima prouincia obeunda, hi alijque patres ac presbyteri tenuerunt, ex ſubiectis Campiani verbis, quæ ex epiſtola ad Generalem ſui ordinis Præpoſitum, paulò pòſt ingreſſum in Angliam ſcripta, deſumpſimus, aliqua ex parte

intel-

intelligi poterit: ſic enim loquitur.

Londinum attigi: Duxit me bonus Angelus neſcientem in eam domum quæ patrem antea Robertum acceperat, Accurrunt nobiliſſimi iuuenes, ſalutant, veſtiunt, ornant, armant, emittunt ex vrbe, partē aliquam regionis obequito penè quotidiè. Ingens omnino meſſis eſt. Sedens in equo meditor conciunculam, quam ingreſſus in domum perpolio. Deinde ſi qui me adeunt colloquor, aut confitentes audio; manè peracto ſacroverba facio, ſacramenta percipiunt frequentiſſimi. In ijs adminiſtrandis, paſſim iuuamur à presbyteris noſtratibus doctrina & ſanctimonia præſtantibus; ita fit, vt & populo ſatisfiat, & hæc prouincia minus laborioſa nobis reddatur. Diu euadere manus hæreticorū non poſſumus, tot oculi, tot ora, tot hoſtium inſidiæ. Habitu dementiſſimo ſum, quem ſæpe commuto, itemq̃ nomina. Lego ipſe literas in quarum prima pagella ſcribitur, Campianus captus eſt; hoc iam decātatum circumſonat aures meas quocunque venio, vt mihi timor ipſe timorem excuſſerit. Ex Epiſto. P. Campia ſcripta men Nouembri Anno. 158

Dum hæc ſcribo, immaniſſima ſæuit perſecutio: mæſta domus; nam aut mortem ſuorum prædicant aut latebras, aut vincula, aut rapinam bonorum; pergunt tamen animosè, & quæ ſolatia in hoc negotio miſcentur, ea non ſolùm formidinem pœnæ, ſed & pœnas quaslibet infinita dulcedine compenſant. Conſcientia pura, robur inuictum, ardor incredibilis, opera inſignia, numerus innumerabilis, ſummi, medij, infimi, omni ætate & ſexu. Hæreſis peſſimè audit apud omnes, nec vllum genus hominum vulgo vilius aut putidius eſt ipſorum miniſtris; meritò indignamur, in tam perdita cauſa homines tam indoctos, tam ſceleratos, tam diſſectos, tam abiectos, cultiſſimis ingenijs dominari: impedior præſentiſſimi rumore periculi, ne Perſecutio & conſolatio.

plura hoc tempore. Hæc Campianus.

Contra hos ergo patrum & ſacerdotũ conatus, qui videbantur maioris eſſe periculi, opponunt minaciſſima primùm edicta, quibus omnes Ieſuitas, duorũq; collegiorum extra marinorum presbyteros ac alumnos omnes, declarant ac decernunt eſſe reos læſæ Maieſtatis, & variarum in Reginam & remp. conſpirationũ autores, ac proindè mandant omnibus parentibus ac tutoribus, vt ſuos primo quoq; tempore in Regnũ reuocent: mercatoribus cæteriſque omnibus grauiſſima propoſita pœna, ne collegijs iſtis aut vllis ipſorum alumnis pecunias tranſmittat; omnibusq; in vniuerſũ, ne quis eos in domos aut ad colloquia admittat, aut quouiſmodo iuuet. Atque hæc quidem omnia ſolius Reginæ autoritate, facta ſunt, quæ poſtea lege etiam parlamentaria promulgata ac cõfirmata fuerunt, ſicut ſuo loco commemorabimus. Sed libet ad rei memoriam & deteſtationem, edicti formam verbatim ex idiomate vulgari latinè exprimere.

Edicta minaciſsima.

(****)

EDI-

EDICTVM REGINÆ ANGLIÆ, *Idibus Iuly, Anno Domini 1580.*

Ad reuocandum ſuæ Maieſtatis ſubditos, prætextu quidem ſtudiorum in transmarinis partibus degentes, re autem vera contra diuinas patriasque Regni Anglicani leges viuentes: item contra eos, qui recipiunt aut retinent Ieſuitas & Miſſificantes presbyteros, ſeminatores ſeditionis, & aliarum proditoriarum molitionum.

REGINAE *Excellentiſſima Maieſtas intelligẽs collegia quædam, & ſocietates ſub nomine ſeminariorum, ſuperioribus hiſce annis proximis, ab Epiſcopo Romano inſtituta, tã Romæ quàm in aliorum Principum ditionibus, maximè ad ſuæ Maieſtatis ſubditos alendos, eo fine, vt in falſis & erroneis doctrinis inſtituãtur & enutriantur; vndè plurimi ſui ſubditi, boni alioqui ac fideles, non ſolum in religione deprauati fuerint, ſed abſtracti etiam ab ingenita & natiua obſeruantia, atque ab officio erga Maieſtatem ſuam tanquam principem ac ſupremam dominam ſuam agnoſcendo; inſuper etiam miniſtri facti nequiſſimarum quarundam machinationum, non ſolum ad perturbationem regni huius & cæterarum ſuæ Maieſtatis ditionum; ſed ad inteſtinam etiam rebellionem in patria ipſorum concitandam: his de cauſis ſua Maieſtas, rem valdè conſentaneam & Chriſtiano Principe dignam exiſtimauit, curare diligenter & prouidere, vt ſui ſubditi in vera ac Chriſtiana religione, (quæ mero* DEI *verbo, non humanis ſomniis, vanisquẽ tra-*

Accuſatio Catholicorum.

ditionibus nititur) inſtituantur ; atq ad eam rem maturè conſequendam , omnibus mediis , eniti atque contendere.

2 Abſentes nominā ti & reuocandi.

Quapropter omnibus ſuis ſubditis , quotquot habent liberos , pupillos , cognatos , aut alios quoſcunque, quorum ſpecialis cura ad ipſos pertinet, aut quibus ſuppeditant ad vitam neceſſaria, in tranſmarinis partibus commorantes , ſeuerè mandat & præcipit ; vt poſt decem dies à publicatione huius edicti , non ſolùm tradant Epiſcopo ſeu ordinario loci in quo habitant , nomina talium ſuorum liberorum , pupillorum , aut cognatorum , quibus aliquid ſubmiſtrarunt , vltra mare tempore dictæ promulgationis exiſtentium , abſque ſpeciali ſuæ maieſtatis licentia adhuc durante & non expleta: verum etiam efficiant , vt ijdem liberi ſui, & reliqui antea nominati , reuertantur infra ſpacium quatuor menſium à tempore dictæ publicationis huius edicti.

3 Redeūtes manifeſtandi.

Quia in re illud præterea ſua Maieſt. vult ac iubet, vt parentes & alij ſupra nominati, ſtatim poſt reditum ſuorum liberorum , & cæterorum, qui ſupra memorantur ; illud ipſum ſignificent Epiſcopo & loci ordinario. Quòd ſi præfati liberi & illi reliqui, poſt cognitam per parentes & cæteros amicos Maieſt. ſuæ voluntatem , non redierint infra tempus præſtitutum ; tùm non licebit alicui ex parentibus aut cæteris perſonis prædictis, ad eorum ſuſtentationem quidquam ſuppeditare directè vel indirectè : ſed nec alios qui iiſdem ſuppeditauerint celare , verum ad Epiſcopum aut loci ordinarium deferre atq detegere ſub pœna grauiſſimæ indignationis Maieſtatis ſuæ , & aliorum præterea ſuppliciorum, quæ propter ſuum hac in parte contemptum iuſtè ipſis infligi poterunt.

Mandat præterea ſua Maieſtas & decernit, ne poſt

expletos ſupra dictos dies, liceat vlli mercatori aut cuiuis alteri per modum cambij ſeu permutationis, aut aliis modis quibuſcunq; cambire, commutare, tranſmittere, tradere, aut procurare aliquam pecuniam aut aliud quodcunq; ſubſidium, aut ſuſtentationem, vel expenſas alicuius aut aliquorum vltra mare degentium; qui iuxta intentionem & propoſitum huius Edicti prohibentur aliquid ſubſidij aut ſuſtentationis ex quibuſcunque ſuæ Maieſtatis ditionibus recipere; ſub pœna indignationis, & aliorum ſuppliciorum, quæ pro tali contemptu ipſis infligenda fuerint.

Nihil ſubſidij emittendum.

5 Ieſuitæ & Sacerdotes prodendi.

Porro intelligens ſua Maieſtas plurimos ex ſuis ſubditis in dictis Collegiis & Seminariis tranſmarinis inſtitutos & educatos, ex quibus aliqui nominantur Ieſuitæ, (vt ſub ſpecie tam ſancti nominis decipiant & circumueniant ſimplices) eosq́ue in hoc regnum nuper commigraſſe à Papa & delegatis eius, ſpecialibus cum mandatis directè miſſos, ea intentione & propoſito, vt optimos & amantiſſimos Maieſtatis ſuæ ſubditos, non ſolum in fide ac religione corrumpant atq; peruertant; ſed etiam vt eoſdem à debita obſeruantia & obedientia abducant, & (quantum in ipſis eſt) prouocent atque inſtigent ad moliendum aliquid, vnde præſens pax & tranquillitas Reipub. (quæ multis iam annis per Dei *benignitatem, & ſuæ Maieſtatis prouidam gubernationem hoc regnum fruitur) perturbetur: proſpiciens ſua Maieſtas & præuidens hoc ingens malum, quòd per tàm nefarios miniſtros & inſtrumenta periculoſa conſequi poſſit, cuius rei exemplum & experimentum nimis recens iam nunc in regno Hiberniæ vidimus,) declarat vniuerſis & ſingulis ſuis ſubditis, quòd ſi quiſquã eorum aut aliorum quorumcunque intra ſuas ditiones commorantium, poſt huius Edicti promulgationem recipiant, ſuſtentent, foueant, aut ſubleuent, prædictos*

Et quia iam videbant templa & conuenticula hæ- Nouę iterum leges in Catholicos.
reticorum multis locis penè deſerta, Ordinibus iterũ An. 1582.
conuocatis, nouam promulgant legem,qua mulctant
vtriuſque ſexus ſingulos(modò annum decimum ſex- 1
tum ætatis attigerint) qui recuſant adire Proteſtan-
tium preces conciones ac Eccleſias, viginti libris An-
glicanis menſtruis; id eſt, aureis ferè ſeptuaginta;qua
immani exactione mitum in modum expilarunt
poſtea Catholicos. Decernunt præterea in hoc con- 2
uentu crimẽ eſſe læſæ Maieſtatis,quemquam ab ea re-
ligione quam nunc in Anglia ſectantur, quouis mo-
do diſſuadere aut auocare. Miſſam verò facientibus vel 3
audientibus pænam & mulctam in primo regni Eliza-
bethæ anno conſtitutam duplicant; quæ omnia Ca-
tholici cõſtantiſſimè pro CHRISTO tulerunt. Interim
vt hæc cruenta decreta executioni mandẽtur, immit- Ingens perſecutorum ſæuitia.
tunt in nobilium aliorumque orthodoxorum ædes,
varios lictores & exploratores, qui Sacerdotes ipſo-
rumque hoſpites ac fautores ad carceres raptent gra-
uiſſimis equulei tormentis exerceant,bonis ſpolient,
ac morte etiam aliquoties afficiant; magnis propoſi-
tis præmijs, ſcelerumque condonatione improbiſſi-
mis hominibus conceſſa, vt Ieſuitas ac Presbyteros
prodant ac comprehendant. Tot ergò omnium ordi- Noui carceres conſtruuntur.
num in vincula conijciuntur, vt veteribus carceribus
omnes non capientibus,nouos varijs locis inſtituant;
vtque Lodini detur locus recens comprehenſis Præſ- Antiqui Cõfeſſores extincti.
byteris alijſque Catholicis, venerandi ſenes Epiſco-
pus Lincolnienſis, Abbas Veſtmonaſterienſis, alijque
antiquiores Confeſſores, in Isbicenſem peſtilentem
carcerem, in paludibus Elienſibus ſitam relegantur,
vndè facilè poſtea extincti ſunt.

Sed ad diſtinctam magis & particularem nonnul-
larum rerũ notitiam,quæ hoc ipſo tẽpore & poſtea in

Anglia gerebantur, & vt aliæ nationes eadem hæreſis calamitate afflictæ, perſpiciant quibus modis ac rationibus Anglorum ſacerdotes in hoc difficilimo opere, DEI manu excitati & directi fuerint, non erit alienum nõnulla hic apponere excepta è literis, quas ſacerdos quidam ex Anglia, poſtquàm annum in ea vinea laborauerat, cùm ad alios, tum ad reuerendum virum Alphonſum Agazarium, Anglicano collegio Romæ præſidentem, plurimumq; pro hac ipſa cauſa laborantem, ſcripſit menſe Iulio, anno Domini 1582. quibus vniuerſum ferè rerum ſeriem, quæ illo anno contigêre his verbis complectitur.

Alphonſus Agazarius.

Cùm hominem certum ac fidelem nactus ſim, quirecta ad vos profecturum ſe dicat, percurram breuiter earundem rerum capita, quæ alijs literis ad vos perſcripſi; ne illæ fortè difficillimis hu temporibus, ad manus veſtras peruenire non potuerint.

Literæ ex Anglia pro Anno 1582.

Vniuerſa (vt ita loquar) mercatura noſtra bene habet; vt enim non deſunt cõtemptores multi, impugnatores etiam plurimi; ita reperiuntur emptores non pauci, admiratores; multò plures. Ingens hic ſermo de Ieſuitis eſt, de quibus plures fortaſſe fabulæ feruntur, quã olim de monſtris. De origine enim horum hominum, & genere vitæ & inſtituto, de moribus ac doctrina, de conſiliis & actionibus, varia ſimul & contraria, & ſomniorum ſimillima, non priuatis tantum colloquijs, ſed publicis etiam concionibus librisq; impreſsis diuulgantur: quorum illud tamen caput eſt, quòd tam ipſi quàm cæteri omnes ſacerdotes, miſsi dicantur à ſummo Pontifice, vt exploratores ſtatuum, rerumq; publicarum proditores ac euerſores. Horum duo nominantur præcipui, Campianus & Perſonius; quorum hic Londini conſiſtere poſt nõnullas regni peragratas prouincias; ille vero per agros adhuc diſcurrere dicitur. vnde his

Sermones de patribus Societatis.

Campianus. Perſonius.

vltimis

vltimis comitijs ab oratore quodam dictus eſt alter, lupus latitans; alter vero circumuolitans & liberè vagans Ieſuita. Occupatiſsimus vterq; dicitur. Concionātur ferè quotidiè ſummo mane; deinde ſcribunt; poſt prandium ferè loca commutant, in equo meditantes quod die poſtero concionentur; à cœna confeſsiones accipiunt vel caſus quos vocant conſcientiæ reſoluunt. Atque hæc ferè tàm eorum, quàm cæterorum etiam ſacerdotum quorum hîc copia non exigua eſt, vitæ ratio narratur.

Sacerdotum in Anglia occupationes.

Magnus ſit omnium ordinum, præcipuè verò iuuenum nobilium ad eos concurſus; non tantum vt doctrina Catholica imbuantur, ſed etiam vt eos de via concomitentur & defendant, opera opibuſq; iuuent, omnibuſq; officijs præſtò ſint. Vidi cum Campiano in itinere aliquos, ſed plures his diebus Londini cum Perſonio: quorum maximè aſsiduus eſt Georgius ille Gilbertus de quo alias ſcripſi, indiuiduus ferè Perſonij comes, qui cum magnus fuerit his annis ſuperioribus Caluinianæ doctrinæ ſectator; nunc eo zelo fidem Catholicam tuetur, vt non minùs hæreticis odioſus ſit, quàm Ieſuitæ: quia ipſius maximè ſumptibus & autoritate, ſuſtentati fuiſſe hactenus creduntur. In eum ergo ſit maxima inquiſitio, & bona eius vndique inuaduntur & rapiuntur, & nuper difficilimè perſequētium manus euaſit; quo factum eſt, vt inuitus planè ſuperiori hebdomada, à Perſonio coactus ſit regno excedere, vt tempori ad tempus cedat: illum ſecuturus eſt ſtatim Carolus Baſſetus Thomæ Mori pronepos, paris cum Georgio nobilitatis, zeli & pietatis iuuenis. Vtrumque Romam venturum exiſtimo. Remanent alij qui cauſam promoueant tam in aula quàm alibi. Vnus item prælo præeſt ſingulari fide ac diligentia, multarū etiam dotum varietate religioniſq; zelo præditus; id enim

Georgius Gibertus Romæ poſtea mortuus.

Carolus Baſſetus mortuus poſtea Rhemis.

præterea

præterea mirabili quadam ſolertia effectum eſſe dicitur, vt in his ſummis rerum difficultatibus, prælum etiam & impreſſores habeantur, qui clam in ſpeluncis terræq; cauernis libros imprimant, locum ſæpiſſime & nomina permutantes ne detegantur.

Libris ſcriptis decertatio.

Hinc fit vt magna fuerit hoc anno libris ſcriptis digladiatio, ne hæretici quicquam potuerint edere, quod ſtatim ferè non fuerit acerrimè impugnatum. Chiarcus, & Hanmerus Caluiniani miniſtri primo quoque tempore in Campianum ſcripſernut; vniuerſum Ieſuitarum ordinem & nominatim Ignatij Loiolæ vitam, miris modis exagitantes. ſed infra decem deinde dies apparuit cenſura quædam breuis ignoti autoris, typis impreſſa, quæ tot mendacia in miniſtros hos regeſſit, vt tàm eos, quàm eorum ſequaces vehementiſſimè puduerit; hac eadem miniſtri iterum iam vel tertio, ad diſputandi certamen fuerunt prouocati: quare cùm plurimùm offenderētur, Campianus libellum luculentiſſimum latinè edidit ad Academicos, quo illius poſtulati rationes reddidit.

Decem rationes, I.

Exierant nonnulla Reginæ edicta cōtumelioſiſſima, in omnes Ieſuitas, ſacerdotes, Seminariorum alumnos, & in ipſam denique Collegiorum inſtitutionem. Sed his, tanta prudentia, moderatione rerumq; pondere, doctiſſimi viri Gulielmi Alani (qui huius vineæ pater meritiſſimè dici poteſt,) apologia ſtatim ſatisfecit; vt ipſi hæretici, alioqui offenſi, maximis laudibus opus ipſum extulerint; Catholici incrementum maximū ex eo cæperint. Incurrerat eodem ipſo tempore in librum quendam eiuſdem Alani ante multos annos de Purgatorio ſcriptum Fulcus miniſter, idq; non tam vincendi ſtudio, quàm gloriæ quærendæ ex tali aduerſario, ſed hunc iuueniliter & ridiculè exultantem, repreſſit citiſſimè penitusq; fregit, vir grauiſſimus, & omni

Apologia D. Alani, I.

Fulcus.

eruditionis

eruditionis laude florentiſſimus Richardus Briſtous, Rhemenſis Seminarij ſtudiorum præfectus. D. Briſtoi liber.

Coierant hìs ipſis diebus regni ordines, & Catholicos de contumacia cõdemnaturi dicebantur, quòd Proteſtantium ſacra, iubente Regina, adire recuſarent: exhibitus eſt ergo in ipſis Comitiis libellus Anglicè ſcriptus & in Anglia impreſſus, qui plurimas ac grauiſſimas huius rei rationes reddit, quibus nec ipſi aduerſarij (niſi vt Athei vniuerſam conſcientiæ rationem Catholicis penitus contemnendam cenſeant) refragari poſſunt, Rationes recuſantium. l.

De Ioannis Nicolai apoſtaſia & relapſu, qui ex Miniſtro Caluiniano fictus aliquando Collegij veſtri alumnus fuerat, iam antea ſcripſi. Hic in caſtro Londinenſi ad captiuos presbyteros qui vi ad Eccleſiam pertrahuntur, aliquoties concionatus eſt, præſente maxima aulicorum caterua ad comædiam cohoneſtandam. Incredibile ferè eſt, quantis vbique laudibus hic homulus celebretur. Ieſuita omnium doctiſſimus, Pontificis Alumnus, Cardinaliũ Eccleſiaſtes, Theologus, Philoſophus, Græcus, Hebræus, Chaldæus, omnium linguarum ac ſcientiarum peritiſſimus habetur. Abnegationem fidei typis emiſit; in qua, infinita de Roma, de Pontifice, de Cardinalibus, de veſtro Collegio, de Ieſuitis, de alumnis, de omni monachorum & ſacerdotum genere mentitur. Libellus inſigni triumpho ab hæreticis exceptus eſt & ſparſus: ſed proximo ferè menſe prodijt liber alter, qui Nicolai Detectio inſcribebatur; in quo poſtquam euidentiſſimis rationibus demonſtratum eſt, illum nec Ieſuitam eſſe, nec ſacerdotem, nec Theologum aut Philoſophum, nec vnquam apud Pontificem aut Cardinales concionatum (niſi quòd ſemel, aut iterum Romæ apud Inquiſitores Caluini hæreſim abiuraſſet,) nec vllam eruditæ linguæ aut ſcientiæ cognitionem Nicolai apoſtaſia. Nicolai detectio. l.

habe-

habere; ſed relapſum tantum miniſtrum eſſe, indoctiſſimum grammaticum, erronem vagabundum, ac mendaciſſimum homuncionem: tot & tanta præterea hac iuſtiſſima occaſione, explicata fuerunt de Romanis rebus, de charitatis operibus quæ in vrbe fiunt, de præclariſſimis ſuæ ſanctitatis ac illuſtriſſimorum Cardinalium rebus geſtis, de omnium religioſorum ordinum inſigni pietate; vt hæreticos non mediocriter iam pigeat, hoc ſuo commento eiuſmodi ſe narrationi neceſſitatem præbuiſſe; quam plurimi perſpecta fraude, partibus ipſorum diffidere, noſtris verò adhæreſcere cœperunt.

Modus libros in Anglia diſſeminandi.

Atque hæc de libris, qui non minori ſacerdotum diligentia, aut etiam periculo diſſeminantur, vt in manus omnium perueniant, quæ ſcribuntur. Modus autem eſt, vt omnes libri Londinum nullo euulgato comportentur, ibique in ſacerdotum manus per centenos aut quinquagenos diſtributi, eodem planè tempore in vniuerſas regni oras diuulgentur: poſtero autem die, cùm de more, lictores Catholicorum domos ob hos libros ſparſos ſcrutari incipiunt, non deſunt copioſo numero iuuenes nobiles, qui de nocte hos libros in hæreticorum ædes, officinas, ac palatia inſerant, per aulam etiam diſſeminent, & per plateas, vt ſoli Catholici de his non accuſentur.

Modus quo recipiuntur Sacerdotes.

Nunquàm facerem dicendi finem, ſi de Catholicorum zelo ac ardore ſermonem ingrederer. Cùm ſacerdos ad eos diuertit, ſalutant primùm vt externum & ignotum, tunc ad cubiculum interius adducunt, quo oratorium conſtitutum eſt; ibi omnes prouoluti in genua, ſacerdotis benedictionem humillimè petunt; interrogant deinde quanto tempore apud eos manſurus ſit, quod eſſe vellent quàm longiſſimum: ſi die ſequenti diſceſſurum ſe dicat (quod ferè ſolent, ne longiori mora

peri-

periculum creetur;)omnes eo ipſo veſperi ad peccatorum ſe confeſſionem parant; poſtero manè audito ſacro, ſanctiſſimo Euchariſtiæ ſacramento ſe muniunt; poſtea, habita concione atque iterum impartita benedictione ſacerdos diſcedit, quem nobiles aliquot iuuenes vt plurimum ferè in itinere concomitantur.

Habent Catholici in varijs ædium partibus (ſicut in primitiua Eccleſia vſitatum fuiſſe legimus) non pauca loca ſecretiora quibus ſacerdotes ac irrumpētium lictorum vi abſcondantur. Sed iam longo vſu (vt fit) & nonnullorum etiam falſorum fratrum proditione, magna ex parte in perſcrutatorum cognitionem peruenerunt. Ipſi Catholici in ſylu.as ac dumeta, in foſſas etiam ac lacunas. cùm de nocte fit irruptio, ſe abdere ſolent. Cùm ſedemus aliquando ad menſam hilariores, & familiarius de rebus fidei ac deuotionis (is enim omnium frequentiſſimus eſt ſermo) conferentes, ſi aliquis fortè ad ianuam rapidiùs inſonuerit, ita vt lictor exiſtimari poſſit; omnes ſtatim, non aliter quàm cerni audita venatorum voce, erectis auribus & animis, aſtant, cibis abſtinent, breuiſſima oratione ſe DEO commendant, nec vox aut ſonitus vllus auditur, quouſque famuli quid rei ſit, renuncient; quod ſi nihil periculi fuerit, ex iniecto tamen metu fiunt lætiores. Verè de his dici poteſt, quod animæ eorum in manibus ipſorum ſemper. Latibula in Catho'icorū domibus.

Nullus his in partibus reperitur, qui de nimia ſacrorum duratione queratur; imo, ſi Miſſa quæuis ad horam ferè integram non duret, vix multis probatur. Si ſex, octo aut plura etiam ſacra eodem die ac loco fiant quod non raro concurrentibus inuicem ſacerdotibus contingit) non deerunt in omnibus ijdem ipſi auditores. Si ſacerdos non deſit, octauo quoque die peccata Catholicorū zelus & ardor.

expiant ſalutari confeſſione. Lites vix vnquam inter Catholicos audiuntur de rebus vllis; ſi quid controuerſiæ occurrat, id totum ſacerdotum ferè arbitrio permittitur: cum hæreticis nec matrimonium libenter contrahunt, nec preces faciunt: nec quicquam commercij habere volunt. Cùm nobili fœminæ his ipſis diebus oblatum eſſet, vt carcere liberaretur, ſi vel vnam eccleſiam pertranſire tantum vellet; illa reſpuit, adijciens, ſe integra conſcientia carcerem eſſe ingreſſam; & eadem illæſa velle aut egredi aut mori. Vide quæſo quid DEI *ſpiritus, per hanc perſecutionem effecerit. Henrici Regis temporibus, qui pater huius Elizabethæ fuit, vniuerſum ferè hoc regnum (in quo erant, epiſcopi prælati, ac docti viri plurimi) ad vnam tyranni vocem, fidem ac Pontificis Romani autoritatem abiurauit: nunc verò per ſummam* DEI *miſericordiam, perſequente Henrici filia, non deſunt pueri ac fœminæ, qui palàm & ad tribunalia non ſolùm fidem intrepidè profiteantur; verum morte etiam propoſita renuant ea facere quæ leuiora nõnullis videri fortaſſe poſſent. hæc eſt verè mutatio dexteræ* DEI *excelſi, & in ſummis eius beneficijs erga hanc nationem numeranda. Explicari non poteſt quãtum* DEI *gloriam Seminaria illa tranſmarina propagauerint, quæ hæreticos magis terrent, quàm vlla principum Catholicorum arma.*

Magna conſtantia fœminæ.

Mira mutatio.

Seminaria.

Poundus noſter arctiſſimè cuſtoditur Londini, coniectus in caſtrum quoddam obſcuriſſimum ob linguæ libertatem, qua nuper miniſtros quoſdam perſtrinxit, & ad certamen cum ſacerdotibus Catholicis prouocauit; qua vna re nihil illi illubentius audiunt: humi iacet loco ſubterraneo, nec vllus ei luminis vſus permittitur, maximis etiam ferreis compedibus oneratur, & tamen mecum per literas his diebus mirabili quodam artificio emiſſas, ſuauiſſimè iocatur, perinde ac ſi in delitijs

Thomas Poundus magni quando nominis in aula

vineret

vineret. Cùm autem per eandem viam, qua literas illas receperam ſacerdotem quendam ad eum, direxiſſem (prout poſtulabat) vt ſanctiſſimam Euchariſtiam ei præberet, eò quòd omnes itineris ac ingreſſus circumſtantias à Poundo præſcriptas non obſeruaſſet, captus eſt; ſed iterum poſtea mirabiliter liberatus.

In ſimilem captiuitatis locum, his ipſis diebus poſt tot annorum carceres Londini perpeſſos, coniecti ſunt grauiſſimi ac reuerendiſſimi viri, Epiſcopus Lincolnienſis, Abbas Veſtmonaſterienſis, aliíque multi. In arcem enim Vubicenſem inſaluberrimum locum, ſæuiſſimo Puritano cuſtodiendi, in hac veneranda ſua ſenectute mittuntur, vbi certiſſimum eſt diu eos non ſuperfuturos. Etenim vltra carceris incommoditatem inhumaniter etiam & barbarè à cuſtode tractantur. Omnes penitùs libri præter vna Biblia, illis auferuntur, nec ſcriptorum ſuorum aut annotationum codicilli permittuntur. Superbiſſimi miniſtri ſæpè inexpectato immittuntur, qui imparatos aggrediantur ac conuitiis proſcindant: falſa deinde & ridicula frequenter de eis publicantur, eaque nonnunquam libris impreſſis, quo omnis eorum exiſtimatio, qua plurimum valent, imminuatur. Fœmina quædam impudica ſuperiori menſe, in eorum cubicula ipſis inſciis, incluſa eſt, vt inde opinionem incurrerent incontinentiæ. Nullus ad eos permittitur acceſſus, vnde hoc artificio quod modo dicam vti compellimur. Cùm aliquis ex noſtris quicquam eis eleemoſynæ dare voluerit, præcedenti die ambulat per agros vicinos, & tanquam venaturus vocem attollit; quo ſigno dato, eorum aliquis per feneſtras proſpicit, & ſigno dato animaduertit, venatorem illum aliquid in vſus ipſorum habere. Poſtera ergo nocte dormientibus cæteris, accedit ille cautus ad muros, & per eandem feneſtram ex qua ſignum datum fuerat,

Præcipuorum Prælatorum exagitatio.

Modus ſubueniendi incarceratis.

incluſorum aliquis dimittit ſportulam, qua eleemoſynã recipiat. Atq; hæc eadẽ fere ratio in cæteris etiam carceribus tenetur; licet pro locorum varietate, varia etiã media tentanda ſint, in quibus excogitandis, ſummoq; cum periculo exequendis, mirabilis ſanè elucet Catholicorum ardor, charitas, ac fortitudo.

Hartus & Cotamus Presbyteri.

Hartus & Cotamus eodem in carcere ſunt; quorum poſterior, vt ſocium ſua cauſa compræhenſum è periculo liberaret, ſponte ſe lectoribus obtulit: Prior in ingreſſu ad inſulam captus, & ad Reginæ Conſiliarios ductus; eò quò pulcherrimus iuuenis, magnis etiam talentis præditus, & parentibus nobilibus ortus eſſet, dimiſſus eſt Oxonium, vt cum doctiſſimis illius vniuerſitatis Theologis conferret, ſi qua fortè ſpes, eum peruertendi appareret. Sed cùm poſt duorum aut trium menſium ſpacium, nihil quicquàm in eo genere proficeret, carceribus tradendum exiſtimarunt, vbi lætiſſimus viuit, & duriora impoſterum expectat ob præteritos fauores.

Antonius Tirellus preſbyter.

Tirellus veſter, poſtquam huc appuliſſet & me amplexatus fuiſſet, prodiens quodam die in publicum, viſus eſt & proditus à Ioanne Nicolao exclamante, & populum ad perduellem capiendum (ſic enim loquuntur) excitante. Non miror Apoſtolum tam vehementer queſtum eſſe, de falſis Patribus; nobis ſunt hîc moleſtiſſimi, & aliorum omnium maximè capitales.

Sledus proditor. Ionſonus Ortonus.

Sledus, qui paucis ante nos diebus, Roma diſceſſit, egit aliquandiu proditorem clanculùm, nunc publicè perſecutorem. Compræhendit Ionſonium per plateas tranſeuntem; paulò etiam pòſt, Ortonum, nihil minus quàm tale quid ſuſpicantem. Si proditor paulùlum ſe cohibuiſſet, & ad hoſpitium vſq; proſecutus fuiſſet, cœpiſſet vnà Campianũ, Perſonium & Gilbertum, (ad illos enim Ortonus properabat) quibus tribus hominibus neſcio an Regina quidquam magis expetat.

Sed

Sed DEI *non ſua fuit voluntas, qui tam ipſos quàm alios, varijs in dies periculis liberat; ſaltem Perſonij tria, ipſo narrante accepi: primum, cùm obſeſſa domo in qua fuit, in fœnile quod domui adhærebat ſe abdens perſequentes euaſit: alterum, quòd ad hoſpitium quoddam publicum ſub noctem inuitatus (ea enim præcipuè hora ſacerdotes ſolent egredi) vt quendam nobilem è longinquo venientem Eccleſiæ gremio reconciliaret, licet optimè locum cognouiſſet, & triduò antè ibidem fuiſſet, ita tamen inter eundum immutatus eſt ſenſus eius, vt ad domum veniens illam non agnoſceret; nec iam eam vlla ratione aut diligentia, etiam ſi diu quæreret, & à vicinis ſæpè multumq́ peteret, inuenire potuit, vnde mœſtus abſcedere coactus eſt. Poſtero verò die, intellexit ianuam illam à lictoribus interim fuiſſe clauſam & obſeſſam, qui aduentum eius expectabant. Compræhenderunt autem eodem tempore ſeptem alios qui eadem de cauſa illuc veniebant, & in ijs Rushtonum, veſtri collegij alumnum. Tertium erat, quòd cùm Perſonius domum quandam ad Tameſis ripam poſitam haberet, in qua, de nocte ſacerdotes conuenire, & ſarcinulas ſuas nonnunquam deponere ſolebant; hæc à quodam librorum compactore, qui operas in ea exercuerat, magiſtratui indicata fuit, qui ſtatim Perſonio vix egreſſo, maximo armatorum numero locum obſedit, omniaq́ diripuit, cruces, medallias, grana benedicta, Agnos* DEI, *& cætera eiuſmodi non pauca; cœperunt etiam in domo Vicina Alexandrum Briantum presbyterum, quem poſtea varijs cruciatibus afflixerunt, non ſolum equulei, ſicut cæteros ſacerdotes, ſed acutiſſimis etiam acubus ſub vngues immiſſis, inaudito quodam crudelitatis genere.*

Et profectò mirabile planè eſt, quàm ingenioſam ſe præbeat hæreticorum malitia, ad nouas afflictiones in-

Tria Perſonij pericula vitata.

Septem compræhenſi & in ijs Rishtonus.

Alexandri Brianti compræhenſio.

Ingenioſa hæreticorum malitia.

Catholicos excogitandas. Ex caſtro Londinenſi ſcribunt, ſeptem ibi eſſe variorum tormentorum at cruciatuum genera, quibus in dies Catholici exercentur. Hic, etiam ſuperintendens & Pſeudoepiſcopus Elmerus, vt eſt natura truculenta, & olim inter Gladiatores non infimi nominis, ſic ſua etiam peculiaria habet. Et his proximis diebus, cùm virginem quandã nobilem, ad arbitrium ſuum flectere non potuiſſet, vt hæreticorum ſacra adiret, in locum quendam infamem compegit, vbi flagris tanquam ſcortum cædenda eſſet. Sed aliqua viſa eſt ſtatim pœna eum ſecuta, cùm enim ipſe filiam ſuam quam vnicè diligebat, Concionatori cuidam Miniſtro in matrimonio tradidiſſet (in eadem enim miniſtrorum tribu ſolent omnes vt plurimum contrahere) eumq́ in honorem filiæ, Archidiaconum Londinenſem conſtituiſſet; ille prouinciam viſitaturus exiens, comprehenſus eſt à magiſtratu cũ alterius vxore; qua re ſocero patefacta, gener, vt eum æquiorem haberet, voluit iniuriam augere. Finxit itaq́ literas libidinis plenas, vxoris nomine ad equitem quendam auratum, eaſq́ tanquam à ſe interceptas, in erroris ſui compenſationem ſocero obtulit, quibus ille mirabiliter afflictus, cùm poſtea intellexiſſet; rem totam à genero compoſitam eſſe; in furorem actus, non baculo paſtorali, ſed Lanionis fuſte Archidiaconum grauiſſimè verberaſſe dicitur. Atque cum eiuſmodi quidem prælatis eſt noſtra concertatio. Hactenus ille.

Lepidum de Epiſcopo & Archidiacono ſuo genero.

De edictis atrociſſimis, legibusq́ ſæuiſſimis contra omne genus ſacerdotum, ac Catholicorum editis, ſatis iam vos, cùm ex meis, tùm ex aliorum etiam literis, & ex ipſis rebus ad vos perlatis, intellexiſſe non dubito. Primus hæreticorum impetus in illos erat maximè, qui ſacra hæreticorum adire noluerunt, quos ex eo deinceps Recuſantes appellare conſueuerunt, cuius generis, plus

Edicta & leges.

Recuſantes.

quàm

quàm quinquaginta millia ſtatim ſe obtulerunt, ÿq́ ex omni ferè regni prouincia ornatiſſimi, ac vniuerſo populo probatiſſimi viri quorum conſtantia mirabiliter offenſi aduerſarÿ, in præsbyteros, tanquam huius rei præcipuos autores, vniuerſalem iracundiæ molem conuerterunt. Vnum itaque hoc ipſo menſe in crucem egerunt Euerardum Hanſium, & plures videntur breui eandem ſortem ſubituri, ad quam omnes paratiſſimi eſſe videntur animis. Hanſius certè inuicta patientia certamen pertulit; proximus ei ſucceſſurus videtur Cliftonus presbyter, qui iam aliquot menſibus ſic ab hæreticis inter latrones in antro quodam ſubterraneo, fame, frigore, ferrisq́ afflictus eſt, vt ſupra naturam planè exiſtimetur, quod ſpiritum adhuc ducat. Hic cùm his diebus ad tribunal per plateas ingentibus onuſtus ferris, inter fures duceretur, ſocÿs gementibus, & vniuerſo ferè populo commiſeratione affecto ipſe ſolus hilaris & ſubridenti ſimilis, compedes trahebat. Cùm autem quidam peteret, cur ille præ cæteris in caſu ſuo tam miſero rideret; quia (inquit) ego plus quàm cæteri ex hac calamitate emolumenti ſum percepturus, & iuſtum eſt opinor, vt quiſque de ſuo lucro gaudeat. Hanſius martyr. Oliſtonus presbyter.

Ceruinus veſter qui tanto zelo Romæ ardebat, non minori ſpiritus ardore ſex integros ferè menſes per diuerſas regni prouincias concionando conſumpſit, qua in re inſignem planè gratiam & auctoritatem habebat; voluitq́ DEI prouidentia, vt in tantorum laborum compenſationem, in ipſa tandem concione caperetur Londini in domo cuiuſdam nobilis iuuenis cui Roſcarocq nomen eſt, qui vna cum Ceruino in carcerem eſt traditus, & poſtea equuleo tortus dicitur. Ceruino cùm in atrium interius carceris adductus eſſet, aptarunt compedes grauiſſimos, quos vix mouere poterat: quo Rodulphus Ceruinus poſtea martyr. Roſcarocus nobilis.

facto diſceſſerunt ad tempus cuſtodes, vt viderent in quodnam antrum vel cubiculum compingendus deinde eſſet; ille autem, cùm vndique circumſpiciens ſolum ſe videret, ſuſpexit in cælum lætiſſimo vultu, & gratias Deo egit: tamen iterum pedes aſpexit onuſtos catenis, & experiebatur an mouere eos poſſet, cumq́ mouendo audiret catenæ ſonitum; continere ſe non potuit, quin magno riſu, effuſis etiã præ gaudio lacrymis, & manibus oculisq́ in cælum ſublatis, ingentem lætitiæ ſuæ affectum exprimeret. Quam rem totam videntes hæretici quidam duo de Familia Amoris, qui proximo quodam in loco captiui tenebantur, nullum mirandi finem facere potuerunt, & vniuerſam rei geſtæ ſeriem ſæpiſſimè poſtea narrare conſueuerunt. Idem Ceruinus cùm biduò antequàm caperetur, mecum pernoctaſſet, & propter frigoris vehemẽtiam (erat enim hyems) ad focum exiguum quem habueramus, inter duos treſùe ægrè ſe inſeruiſſet; hac de re poſt ſex opinor, dies, quàm in carcere fuiſſet, ſic ad me reſcripſit. Eleëmoſynam quam heri ad me miſiſti, accepi, Devs tibi rependat; tantillum etiam antea habueram, quod vbi expenſum fuerit, deſcendam ad fratres meos latrones in lacum, vt ex communi eleemoſynarum ſportula viuam & deſcendam profectò libentiùs, quàm vnquam hactenus ad vllum conuiuium; illius enim ſportulæ panis, erit mihi Domini mei cauſa, omni melle & vniuerſis dapium generibus dulcior. Habeo iam ad pedes ac tibias tintinabula quædam, quæ me admoneant, qui ſim & cuius ſim. nunquam aliàs ſenſi tam ſuauem harmoniam; ſi vobiſcum iam eſſem, facerent mihi locum ad ignem accedenti, nec me comprimeretis. Ora pro me, vt compleam fortiter ac fideliter curſum.

Ceruini conſolatio in cõpedibus.

Ceruini epiſtolium.

Compedes tintinabula appellat.

Hæc Ceruinus; atque hucuſque ex epiſtola Londino ſcripta.

Vt autem ad hiſtoriæ noſtræ ſeriem redeamus, poſt ſcriptas has literas multi ferè in dies Catholici prodebantur, & inter cæteros, percelebris ille Campianus hoc tempore proditione falſi cuiuſdã fratris Elioti, tãquam Iſcariotis capitur, ludibrijs exponitur, cõpedibus vincitur, quæſtioni ter aut quater ad luxationem ac quaſſationẽ omniũ mẽbrorum ſubijcitur: quo etiam tempore p̃ter plurimos de vulgo, ex præcipua quoq; nobilitate & ordine equeſtri, hoc maximè prætextu, ꝙ Campianũ in ædes receperint, & ab Eccleſijs Proteſtantium abſtinuerint, non paucos in carceres rapuerunt, iudicibus ſimul cum furibus ac latronibus ſtiterunt, varijsq́ue mulctis pecuniarijs miſerè expilarunt; in quo genere grauiſſima paſſi ſunt illuſtres nobiles propter Campianum afflicti, Bato Vauxius, Thomas item Treſſamus, & Gulielmus Catesbeus equites aurati, & alij per vniuerſum regnum plurimi, admirabili conſtantia, fide & pietate, inſignes viri. Interim vt Campianum ac Presbyteros vinctos plauſibiliori prætextu afficiant extremo ſupplicio (pro ſola enim Catholicæ fidei propagatione, quæ adeò nunc in animis Anglorum inualuerat, tollendos non iudicabant) fingunt eos, multa in necem Reginæ, Romæ Rhemisq́ue machinatos; ad eamq́ue rem falſos quoſdam fratres in teſtes ex fece hominum conquirunt & ſubornant: quorum teſtimonijs licet non conſentientibus, & apertiſſimè refutatis, condemnantur ad mortem crudeliſſimam & turpiſſimam, quam paulò poſt incredibili conſtantia ad ſingularem D E I gloriam, Catholicorum confirmationem & bonorum omnium ædificationem præclariſſimè obierunt, importunè inſtantibus & vrgentibus hæreticis, vt ſaltem Elizabetham caput Eccleſiæ, agnoſcerent, & ſe in ipſam peccaſſe confiterentur; ac non ſolum vitam & veniã ſi

P. Cãpianus Elioti proditione capitur.

Nobiles propter Campianum afflicti.

Calũniæ in sontes confictæ.

id facere vellent, ſed dignitates etiam magnos offerentibus.

Martyria multorum preclariſsima

Primo ergò die Decembris anno 1581 celebri martyrio conſummati ſunt, idem Reuerendus Pater Edmundus Campianus Societatis Iesv presbyter, & venerabiles duo Sacerdotes, Rodolphus Ceruinus, ac Alexander Briantus, Romani alter, alter Rhemenſis Seminarij alumnus. Viceſimo verò Maij ſequentis anni, Thomas Fordus, Ioannes Shertus & Robertus Ionſonius; & trigeſimo eiuſdem menſis, Gulielmus Philbeus, Lucas Kirbeus, Laurētius Richarſonus, Thomas Cotamus, Presbyteri ſancti & docti omnes, certamen confeſſionis compleuerunt. Et hi quidem omnes Londini; vbi antè etiam ſanctè martyrium paſſi ſunt Ioannes Nelſonus, anno 1578. & Eueratdus Hanſius anno 1581. Sacerdotes, & Thomas Schervod[1] laicus; & extra Londinum in alijs prouincijs Cvtbertus Maynus primus ex Seminarjis martyr an. 1578. & Ioannes Paynus an. 1582. ſingulari zelo præcellentes Præsbyteri. Paulò verò pòſt, hoc eſt eodem anno & ſequenti, ſimili conſtantia ſanctas animas deo reddiderunt, in Eboracenſi vrbe vita & doctrina præſtantes Præsbyteri, (hoc ſolo nomine damnati, quòd Sacerdotes ſe agnoſcerent, ac pontificia autoritate ſe extra regnum ordinatos eſſe confiterentur) Gulielmus Laicus, Richardus Kirkmannus, Iacobus Tomſonus, Gulielmus Hartus, & Richardus Therkellus. Atque duo nuper in Vvintonienſi ciuitate Dominus Ioannes Slaidus, & D. Ioannes Bodæus honeſtæ conditionis laici, bis varijs temporibus per ſententiam iudicis, (inaudito apud Anglos exemplo,) morti adiudicati ſunt, quam, paulò pòſt fœliciſſimè obierunt, non aliam ob cauſam damnati, quàm quòd penes Reginam ſummam in cauſis Eccleſiaſticis autoritatem proximè & ſecundum De-

An. 1582. | Martyres quindecim. | 1582. | Martyres octo. | 1583.

vm,

VM, eſſe negarint. Eodem anno & alium laicum Gulielmum Carterum Londini martyrio ſuſtulerunt; ob id ſolùm, quòd cum impreſſor eſſet, prælo mandaſſet librum quendam de ſchiſmate à docto & pio viro Gregorio martino conſcriptum, in quo hortabatur virgines quaſdam ad ieiunium, quòd ea ratione Holofernis caput (id eſt dæmonis & peccati) facilè amputarent: quam ſententiam auidè arripientes Hæretici, non aliter quàm de regina illud Holofernis nomen intelligi voluerunt, cuius ſaluti & vitæ eiuſmodi hortarionibus inſidias ſtrui calumniabantur; eadem planè iniuſtitia qua obijciebatur olim in Africa Catholicis ſacerdotibus, quod de Regis perſona loquerentur, ſi quiſpiam vt moris eſt dum populum admoneret, Pharaonem, Nabuchodonoſor, aut Holofernem nominaret. Victor Vtic. lib. 1.

Verùm dominus Iacobus Laburnus nobilis laicus, paulò etiam vlteriùs quàm ſacerdotes (qui iniuſſu Superiorum non debebant nec volebant ſe Reip. & ſtatus quæſtionibus immiſcere) progreſſus, palàm negabat Reginæ omnem obedientiam (ſicut & ante Iuriſcõſultus Storæus, Feltonus nobilis & Vvodoſius Preſbyter fecerant) partim quod eius natales illegitimos eſſe diceret; partim, quòd eſſet Pij V. Pontificis ſententia, prætenſo iure regnandi priuata. Qua de cauſa varias carcerum moleſtias Carleoli, Londini, Lancaſtriæ, Manceſtriæque perpeſſus, randem Lancaſtriæ ſanguinem omnibus admirantibus eius conſtantiam ac patientiam lubentiſſimè ac mitiſſimè fudit. D. Laburni Confeſſio. Martyres quatuor. Anno 1582.

Neque hîc ſilentio prætereundum eſt, aliquot etiam plebeios quòd Eccleſias, & profana Proteſtantium officia adire noluerant, cùm non haberent vndè mulctam pecuniariam ſoluerent, ſententia iudicis diu ac miſerabiliter per vrbem Vvintonienſem tractos ac nudos crudeliter fuiſſe cæſos. Plebeij virgis Cæſi.

t Incidi

.Haynodi ɔprehēſio & rca illū fa. a.

Incidit quoque Dei planè prouidentia, hoc tempore in manus perſecutorum P. Gaſpar Hayuodus, nam vocatus in Gallias, ad ſuorum colloquium, cùm eſſet propemodum in littore Normannico, ſubito aduerſo vento in portum Anglicanum delatus à Magiſtratu ſiſtitur, Londinum reducitur ac in carcerem compingitur, vnde poſt non multos dies & varias examinationes, ducitur ab arcis Præfecto cum aliquot alijs vinctis Presbyteris circa id tempus compræhenſis, ad tribunal. Vbi autem ventum eſt ad ianuam Prætorij, nouo exemplo, ſed antiqua hæreticorum vereque diabolica fraude, ex improuisò cæteris eum Confeſſoribus ſubtrahunt, ac in vicinis ædibus, dum alij cauſam dicerent, collocant; vt hoc artificio ſimul & abeſſet à Collegis, ille qui doctrina & dicendi peritia, qua plurimum præualuit omnibus, obiecta crimina facillimè diluere potuiſſet; & ſuſpitio daretur cùm cæteris Confeſſoribus, tùm aſtanti populo, patrem optimum, animum ac religionis ſententiam vel mutaſſe prorſus, vel ſaltem in aliquibus ſe Regiæ voluntate accommodaſſe. Atq; vt illud faciliùs ab omnibus crederetur, quaſdam in eam rem voces arcis præfectus mox ſparſiſſe dicitur, eumque nō cum ſodalibus ad mortem iudicis ſententia condemnatis, ſed per aliam ſecretiorem portam in carcerem reduxit. Quo dolo malo factum eſt, vt etiam boni nonnihil iſti Reuerendo patri humanitùs accidiſſe timuerint. Sed impijſſimam fraudem ac ſummam ſancto Confeſſori factam iniuriam tempus poſtea patefecit. Neque enim vel iſtorum doloſis machinationibus, vel frequenter adhibitis minis, vel alijs grauiſſimis tentationibus quicquam ceſſit. Obtulerunt autem ei (quod ab ipſius ore poſtea audiui) ſi vel ſe aliquantulum accommodaret, epiſcopatum. Manſit autem in carcere, varijs poſtea à Reginæ

con-

conſiliarijs, nuncijs ac literis, ſed fruſtra, ad defectionem ſollicitatus. Socij verò ſacerdotes, ſecundum iudicium paulò ante pro tribunali latum ad patibulum ducti, confeſſionem ſuam glorioſa morte lætiſſimè cõpleuerunt. Hi autem erant Georgius Haddocus, Ioannes Mundinus, Ioannes Nutterus, Iacobus Fennus, & Thomas Emeifordus. **Martyres quinque.**

Atque in alijs regni locis præſertim Lancaſtriæ, Eboraci & in Vvallorum finibus, complures tormentis grauiſſimis tentati, nonnulli etiam turpiſſima morte proditorum & latronum inſtar affecti ſunt. Lancaſtriæ, Iacobus Bellus Presbyter & ſexagenarius, & Ioannes Finchius laicus, in Vvallia Richardus Vitus ludimagiſter. Fruſtra verò in hoc inſtituto compendio commemorauerim, quibus de criminibus tàm crudeliter in innocentes homines animaduerſum ſit, cùm omnibus conſtet, veram ſolamque cauſam fuiſſe religionis auitæ profeſſionem, & Apoſtolicæ ſedis ac communionis contra Eccleſiæ rebelles filios defenſionem. **An. 1584. Martyres tui.**

Nam cùm cæteras confictas criminationes in iudicio facilè depulſiſſent, mox in ipſorum ſecretiores cogitationes & futura facta, quibuſdam copioſis interrogationibus ſuper Bulla declaratoria Pij V. fit inquiſitio; nimirum, ſi ſententiam illam legitimam fuiſſe iudicent? ſi putent in Papæ eſſe poteſtate reges exautorare, ac ſubditos ab ipſorum obedientia liberos reddere? quid ſint facturi ipſi, aut alijs in conſcientia præſcribent, ſi bellum à quoquam inferatur propter religionem? ac huius generis alia: In quibus ſi quid pro Pontificia poteſtate, vel prudētiſſima rerum moderatione dixiſſent, continuò læſæ Maieſtatis, & non religionis rei decernebantur. **Articuli propoſiti de Bulla Pij V.** 1 2 3

Atque

Atque hæc quidem hactenus nequiſſimè perpetrarunt aduerſarij noſtri, conſcientia ipſorum tantùm clam repugnante, & tantorum ſcelerum apud DEVM eos accuſante: (optimè enim nouerant innocentiſſimos eſſe Catholicos, earum omnium molitionum quarum condemnabantur;) ſed voluit DEI benignitas, in lucem hominumque notitiam, hanc ſummam eorum impietatem proferre. Nunc enim, Ioannes ille Nicolaus, de quo ſupra mentio facta eſt, qui ab his inductus, maximam huic ſanguinolentæ tragœdiæ occaſionem, vel vmbram potiùs & velamen dederat, (Roma enim rediens, tam libris impreſſis, quàm concionibus publicis multa de Catholicorum machinationibus iuſſus aſſeruit) cùm vidiſſet tot innocentes homines hac ſcelerata fraude ſublatos eſſe, conſcientia motus, Cecilium, ſummum Regni, Quæſtorem adit, reuocatque illi in memoriam, falſa eſſe quæ ipſe in Catholicos dixerat; à quo vix auditus, idem poſtea Reginæ Secretario Valſingamo ſignificari curauit: ſed cum neuter eorum libenter eum audiret, ille tanquam alter Iudas, requiem non inueniens, admonuit eius rei non ſolum præfectum arcis Londinenſis, qui totius fictionis præcipuus autor fuerat, verumetiam Lucam Chirbæum presbyterum, ex ijs vnum, qui hac ipſa de cauſa ſententiam mortis acceperant. Quo facto exijt ſtatim ex Anglia, & per Germaniam properabat ad Turcas, vt experiretur an eorum religio meliori conſcientia res adminiſtraret quàm proteſtantium; ſed in itinere cum multis difficultatibus impediretur, perſuaſus à Socio redijt in Galliam, vbi quanquam eam gratiam non fuerit conſecutus vt Catholicus fieret (voluit enim ſtatim in Angliam redire) coram magiſtratu tamen Rothomagenſi, vniuerſam mendaciorum ſuorum ſeriem

Io. Nicolaus mēdacia confitetur.

Cecilij & Valſingami obſtinata iniquitas.

Nicolai fuga & deſperatio.

rete-

retexuit articulis octo, qui * impreſſi habentur, binaſque literas ad Reuerendum D. Alanum Collegij Anglorum Rhemenſis præſidem, eodem de negotio dedit, ex quibus hæc inſeremus, ſicut ipſius verbis ſcripta habentur.

*Libro qui dicitur cõcertatio.

D. Alane, contra Papam, Cardinales & Epiſcopos quæcunque ſcripſi, ſcripſi ambitionis cauſa; nullum librum edidiſſem, DEVS eſt mihi teſtis, niſi Præſes Caſtri Londinenſis me ad ſcribendum prouocaſſet.

Io. Nicolai literę 19. feb. an. 1583.

Multa ſcripſi, multa feci, quæ ſcribere aut facere negaui prorſus, antequam Præſes ſæpe minatus eſſet, grauiſſimum equulei tormentum; quam acerbam pœnam pati mea fragilis caro abhorruit. Illius igitur inuentionem atq; voluntatem ſecutus ſum; quod imperabat ſcripſi, feci, locutus ſum, non ex malitia, ſed ex eius impulſu; non ex praua voluntate, ſed ex ſatanica ſuggeſtione.

Multa ſcripſi falsò, quæ ſcripſiſſe pœnituit me, antequam ex Anglia tanquam profugus ob enormia peccata mea, quæ conſcientiæ meæ magnam inquietem diu & noctu iniecerunt, diſceſſuram. Nunquam in Anglia ſteti coram iudice, aut alio quouis magiſtratu, tanquam teſtis contra quemuis Catholicum Romanum, quando in iudicium vocati ſunt; ſed ex propoſito abſui Londino.

Concientiæ cruciatis.

Papa, Cardinales, Epiſcopi, & alij Catholici Romani, in me multa contulerunt beneficia, quæ ingratitudine compenſaui; ſed cauſa oſtenditur metus grauiſſimi ſupplicij & magnifica promiſſa me à DEO auocauerunt.

Nihil aliud audire potui in carceribus, quàm has minas. Fac ſic, aut ſatellites te ducent torqueri; ma-

Tormentorũ timor.

luiſſem

luiſſem dixiſſet ſuſpendi. Non bona res eſt, corpus iſto cruciatu longius fieri per duos ferè pedes, quàm natura concedit. Narratus eſt mihi modus torquendi; cùm audiueram, timor & horror iſtiuſmodi ſupplicij me omnino vicit. Quorum voluit ille Præſes aut ſeruus illius nomina ſcribi, ſcripſi. Gregorius Peccam Eques auratus in Catalogo fuit Papiſtarum poſitus, Iudex identidem Southcotus, & alij multi mihi ignoti.

Cõfictio criminum in Catholicos.

D. Alane, Odoenus Hoptonus Præſes Caſtri Londinenſis, minis iuſſit vt confeſſionem meam iuxta voluntatem illius ſcriberem; & quando nomina Papiſtarum Patefeci (quorum quàmplurima nomina nunquam ante audiueram) iuſſit vt eos fautores eſſe Papæ, Reginæ Scotorum, acerrimos inimicos Regiæ Maieſtatis & virorum à conſilijs aſſerere non vererer. Hoc inquit ſi à te factũ erit, Regina promouebit te, inuenies me promptiſſimum ad te iuuandum. Cuncti proceres te magno proſequentur amore, & nihil indigebis. Si hoc non præſtabis grauiſſima pœna mulctaberis, conſule tibi igitur. Et hanc ob cauſam partim metu ductus, partim adulatione victus, hoc in me ſuſcepi, vt quod ipſe aiebat, confirmarem. Hæc quæ exaraui adeò vera ſunt, vt nihil verius.

Nequitia magna hoptoni.

Videte homines, qua mecum Tragœdia vſus eſt ille Præſes. Quamprimum veneram in conſpectum eius ductus cum ſatellite, confeſſus ſum illi me ſuæ religionis eſſe, & tamen hypocriſi maxima vti voluit: paratus eram in die Dominico iſtius hebdomadæ qua captus eram, in Eccleſiam venire mea ſponte; & tamen iuſſus, vt apparerem reluctari, & ſeruus illius iuſſus fuit, trahere me ad Eccleſiam, quaſi inuitus veniſſem, ex his paucis colligite plura.

Multa alia ſcripſit ac confeſſus eſt Nicolaus iſte (quæ breuitatis cauſa omittimus) de nequiſſima hære-

ticorum noſtrorum in Catholicos, etiam contra propriam conſcientiam, conſpiratione; ſed neque tamen ideo quicquàm ab incepta perſecutione deſtiterunt, verùm maiori potius impetu progreſſi ſunt.

Neque verò nunc contenti hac in Presbyteros & mediocris fortunæ Orthodoxos artificioſa crudelitate, ipſam etiam nobilitatem, ac inprimis regni proceres, quos iam magis magiſque iſtius nouæ ſectæ falſitatem, turpitudinem ac immanem crudelitatem abominari obſeruarunt, indigniſſimè tractare incipiunt. Et cùm in omnes Catholicè affectos nobiles ſimul animaduertere non queant, pro cuiuſque Aulici ac noui hominis odio & libidine, nunc iſtos, nunc alios, confictis criminationibus & calumnijs impetunt. Ita Franciſcum Throgmortonum ac Edouardum Ardenum antiqua fide ac genere præſtantiſſimos viros aliosque indignè ſuſtulerunt. * Sic Illuſtriſſimum Northumbrium in Anglia potentiſſimum principem, ac inſignem pietate ac nobilitate virum Gulielmum Shellæum, in infœlices ac læthales carceres ex vaniſſimis ſolùm ſuſpitionibus truſerunt. Idem feciſſent in illuſtrem Baronem Pagettum ac Carolum Arundelium nobilem, licet innocentiſſimos, niſi fuga matura, & vitæ & conſcientijs ſuis conſuluiſſent. Quo modo autem iam pridem ſummum totius regni principem, Comitem Arundeliæ, Ducis Norfolciæ (qui & ipſe iſtorum cruentis manibus ſublatus eſt) filium primogenitum ac hæredem, è fuga propter ſolam conſcientiam ſuſcepta, reductum, in carcere immaniter tractent, mendacijſque ac calumnijs infament; omneſque ipſius chariſſimos fratres, ſorores, cognatos, affines innocentiſſimos homines exagitent, dicere superſedebo. Sanè præter iſta quæ commemorauimus, præterque expilationes ac vexatio-

Procerũ vexatio.

* Iſtũ in carcere hoc anno menſe Iulij occiderunt.

tiones quas à viliſſimis homuncionibus tolerare coguntur, vel hoc nomine nobiles laici ſunt ipſis ſacerdotibus infœliciores; quod nec conſcientiæ cauſa fugere, nec poſſeſſiones vendere, nec bona ſua vxoribus ac liberis relinquere, nec ad ſui ſuſtentationem ſecum transferre poſſint; ſed fiſco ac hæreticorum vſibus applicanda deſerere coguntur: qua vna re nihil poteſt dici aut fingi ſeruilius ac miſerabilius.

Et hanc in omnes Ordines crudelitatem dicunt ſe nō exercere propter religionem, (ſicut certè putamus; putantque etiam prudentes omnes, qui iam à multis annis aduerterunt, ab ijs qui rerum potiuntur in Anglia, de fide vtcunque id prætendāt, nullam curam haberi, ſed de ſtatu ſuo ſolum eſſe ſolicitos) ſed ad Reginæ ac Reip. ſecuritatem, quam per Catholicos indies numero ac ſtudio in Reginam Scotiæ creſcentes, magis magiſque periclitari aſſerunt. Vndè iſti noui etiam metus ac ſuſpitiones de Elizabethæ interfectione, qui tàm altè iſtorum animis infixi ſunt, vt pueriliter non modo homines ac res quæ verè exiſtunt, ſed vaniſſima ſpectra ac vmbras metuant ac inſectentur; adeò quidem, vt ad eam à capite Reginæ repellendam, aut poſtquam facta fuerit vindicandam, non modò in eos qui fecerint, ſed in proximos quoſque Regni hæredes inauditis aſſociationibus ac iuramentis contra morem ac leges regni conſpirauerint: & id quidem primùm priuato furoris zelo fecerunt; poſtea, cum aliqua tamen eius coniurationis moderatione, lege etiam parlamentaria vt id approbaretur, obtinuerunt.

[Margin: Elizabethæ conſiliarij nul... de religio... habent... curam.]

Sed vt ad rem redeamus, in hac tanta in omnes omnium ordinum Catholicos ſæuitia, nonnunquàm vt apud exteros principes ipſumque etiam Pontificem, perſecutionis immanitatem aliquantulum occultent,

[Margin: ...audes per... ...utorum.]

ac opi-

ac opinionem moderationis ac clementiæ ſibi concilient, tàm fraudulenter ſæpè iſta diſpenſant, vt dum vnum cruciant, vexant, occidunt, alium Regia indulgentia nonnunquàm palàm abſoluant; vt cùm Londini eſt aliquod ab innocentium cæde quaſi lucidum interuallum vel ceſſatio, tunc longè crudeliſſimè in alijs regni locis ſæuitur; & dum quoſdam ad tempus maiori libertate donare videntur, alios identidem eodem tempore compræhenſos grauiſſimè cruciant. Atque vt iſta calliditas horum inſtituto melius inſeruiat, habent ferè in Principum aulis certos homines, qui huiuſmodi fictæ ac fucatæ clementiæ exempla, apud rerum noſtrarum imperitos inculcent, explicent, amplificent, & infinitæ crudelitatis facinora vel extenuant vel excuſent, vel aliorſum quàm facta videtur, interpretarentur ſæpè videas etiam homines non malos, de iſtis perſecutoribus Eccleſiæ multis meliora promittere.

Inierunt his ipſis diebus nouum conſilium, de quibuſdam quos in vinculis habebant in exilium mittendis; vel quia morte ac mactatione Sacerdotum ſenſerunt ſe nihil profeciſſe; vel quia iudicarunt hoc in primis facto, fucatam clementiam ſuam, cuius laudem tantopere expetunt, pluribus in locis diuulgari poſſe. Sed certè neque perpetuum exilium eſt magnum lenitatis argumentum; & ea conditione impoſitum vt redire ſit capitale, eſt per ſe ſæuiſſimum; & Sacerdotibus Dei qui cùm Superiorum mandato, tùm ſuo ſingulari zelo, illam ſibi prouinciam vt multis ad ſalutem inſeruiant vltra ſuſceperant, debebat omnibus tormentis ac moribus intollerabilius cenſeri; & ipſis denique Catholicis populis, paſtoribus ſuis hoc modo orbatis longè triſtiſſimum eſſe oportuit. Sed quo ordine, quoque modo in exilium acti ſint,

Cōſilium nouum de mittēdis Catholicis in exiliū.

vno aut altero verbo commemorabo; quia ipſe licet indignus, huius pro CHRISTO qualiſcunque afflictionis inter cæteros viginti particeps fui; ſimul enim totidem presbyteri & vnus nobis laicus hanc pœnam ſubiuimus.

Erant tum temporis omnes tàm nouæ quàm veteres cuſtodiæ, cõfeſſoribus plenæ, & in vno caſtro Martiali (quod nomen eſt carceris cuiuſdam Londini) erant præter laicos, Sacerdotes plus minus triginta; remanſerant quoque in arce atque in aliis vrbis carceribus, ex ijs nonnulli qui vel cum patre Campiano, vel paulò pòſt ad mortem damnati, totum triennium carnificis manum expectarant. Hos igitur non omnes, licet in eadem damnatione eſſe viderentur, nec ſolos; ſed certos & ex ſingulis ferè illius ciuitatis cuſtodijs aliquos delegerunt, nam ex innumeris alijs in regni locis vinctis, nec vnum tunc dimiſerunt. Cùm ergò dies à Magiſtratu eſſet illis deportãdis deſignatus, dantur cuiuslibet carceris præfecto eorum nomina qui in exilium erant deſtinati, & vt vinctis diem præſcriptum denunciet mandatur, vt ita maturè de rebus ad viam ac victum neceſſarijs ſibi prouiderent; nam publicis ſumptibus (quòd à multis expectabatur) non niſi in naue erant alendi. Sed ipſi carceribus interea concluſi, nec ad vllius colloquium niſi cuſtodibus præſentibus admiſſi, non multum adiumenti ad iter ac futurum exilium deſolatis hominibus; vt vel hoc nomine iſtud exilium deſolatis hominibus calamitoſiſſimum videri debuerit. De voluntate tamen Reginæ certiores facti, quiſque quod potuit fecit, vt ad viaticum nonnihil veſtium aut nummorum à ſuis procuraret.

Eiectio viginti cõfeſſorum in vna naue an. 1585. die vero Ian. 21

Dies tandem venit, licet ſæpè neſcio quo conſilio dilatus, & mutatus, ibantq; ij quib' nos tranſportan-

di data ſunt mandata, repentes è variorum carcerum præfectis, eos qui deſignati erant ad exilium. Ducti ſumus omnes ad nauem in Thameſi flumine propè ianuam arcis ſitam; iamq; conſcendere iubemur, vbi ex noſtris quidam, præſertim R. Pater Gaſpar Hayuodus omnium nomine palàm conqueri cœpit, nos ſine cauſa, ſine crimine, ac ſine iudicio planeque indemnatos non debere patria pelli; ac profiteri nos vltra non ituros, nec patriam, ac populum Catholicum qui in ea eſt, noſtro vnquam conſenſu relicturos, ſed ipſorum in conſpectu ad teſtificationem communis fidei noſtræ & ipſorum, lubentiſſimè morituros. Patriam noſtram ac ſalutem iſtorum nobis vita noſtra longè chariorem eſſe.

Sed cùm hac ratione nihil proficeretur, literas ſaltem ac mandata Principis, quibus ad perpetuum exilium damnamur (inquit) oſtendite. Sed conceſſum non eſt, at ſublatis velis cum multa multorum conſalutatione ac commiſeratione in altum delati ſumus. Poſt biduum verò, cùm iam in oceanum multum proceſſiſſemus R. P. Gaſparus & alij, rerū obnixè rogarunt regios miniſtros, vt vel tunc tandē ſentētiam ac literas exilij videre ac legere liceret. Victi illi, mandatum exhibuerunt, in quo cùm illud legiſſent noſtri, *Has tales perſonas ſuis & aliorum confeſſionibus multarum in ſuam Maieſtatem & Rempublicam ſeditionum ac machinationum reas inuentas, omneſque vel in iudicio de iiſdem criminibus conuictas, vel propter ſimilia in carcere detentas, licet mereantur extremum ſupplicium, tamen regiam clementiam mitius hac vice agere volentem, extra patriæ fines tantum deportandas, hoc præſenti ſcripto decernere:* Hæc, inquam, cùm in hanc ſententiam legiſſent flebiliter, clamarunt vna voce omnes, falſiſſimis calumnijs ac grauiſſima

Sūma iniquitas hæreticorū

Forma eiectionis.

iniuria affici, cùm nec ipſi, nec ſociorum Catholicorum quiſquam, vllum vnquam rebellionis aut in Reginam aut patriam conſpirationis crimen, vel læuiſſimo verbo confeſſi ſint; & ex ijs ipſis quos tùm deportabant, vnus falſiſſima accuſatione, in iudicio publico fuiſſet abſolutus. Proindè P. Gaſparus in eam ſententiam multa locutus, iterum atque iterum obſecrat ductores ſuos, vt ad cauſam dicendam in Angliā reducantur, ac publico iudicio ſiſtātur; vel ſaltem vt ibi pro CHRISTO potius & innocentiæ ſuæ defenſione iugulentur, quàm vt hac luculenta infamia in aliena terra compareant. At reſponſum eſt, id in ipſorum poteſtate non eſſe, ſe mandatum regium implere debere. Proceſſimus igitur vt potuimus nos inuicem conſolantes, ac gaudentes quòd hanc contumeliam pro nomine IESV, vtcunque patienter tulerimus; ac tandem DEO iuuante Poloniam appulimus, vnde poſtquam ductoribus noſtris valediximus, ad varias Galliæ vrbes, vt quiſque habebat commoditatem profecti, demùm omnes ferè Rhemos ad communem patrem Alanum perreximus.

D. Colinthonus

In quemcunq; aūt locum ad cōfratres aut ſuperiores noſtros venimus, eos de nobis valdè anxios reperimus: audierant enim hæreticorum aut maleuolorum falſis rumoribus, nos hoc exilium ob metum periculorum in Anglia vltra procuraſſe, ſtationem noſtram reliquiſſe; aut etiam, quod grauius eſſet aliquid hæreticis in religione ceſſiſſe. Sed cùm rem omnem ex nobis abūdè intellexiſſent, multique noſtrum ſe porrò paratos eſſe dicerent, quandocunq; ſuperioribus placeret, ſine omni periculorum exceptione redire, incredibiliter lætati ſunt in domino. Atque de iſtis non domi trucidatis, ſed ita patria pulſis, in exemplum ac argumentum clementiæ Regiæ, aduerſarij

Rumores falſi de hoc exilio.

paſſim

paſſim loquuntur libenter;& in eo perſiſtunt atque inſtant tàm impudenter, vt quò plures fuerint in exilium detruſi, eò magis elucere putant magiſque commendari apud exteras nationes, præclaram iſtam Reginæ clementiam. Nuper igitur eadem fraude & crudelitate qua ſuperiores, in Galliam eiecerunt viginti duos ex Eboracenſi & Hullenſi carceribus, qui omnes ſacerdotes ſunt, vno excepto, qui tamen eſt Diaconus. Hi omnes maxima ex parte, non ſolum vinculis & carceribus, ſed ſenio etiam ſunt cõfecti. Nam alij ſexaginta, alij ſeptuaginta, alij plures annos habent, & inter eos vnus eſt octogenarius. Multi horum licet ſint valdè ſenes, magnam tamen ætatis partem in vinculis peregerunt; ita vt reperiantur inter illos qui viginti & ſex annos, patientiſſimè & conſtantiſſimè tulerint omnia illa incommoda quæ tot annorum, & talium hæreticorum iniquitas incarceratis ſolet afferre. Aliud exiliū 22. Sacerdotum miſerandum.

Paulò pòſt, nempè vigeſimo quarto Septembris, non diſſimili conſilio patriæ ſuæ finibus excluſerunt, quos ex diuerſis carceribus in vnum eduxerant, alios nonnullos ad numerum triginta Sacerdotum, & cum eis duos laicos; quòd hoc modò putant, ſe poſſe, humanitatis & clementiæ nomen obtinere. Sed quia hoc eſt valdè ridiculum, & non aliud beneficium quàm eſt illud latronum, qui gloriari ſolent vitam ſe eis dediſſe quibus non ademerint; idcircò veriſimilius eſt, illud eos agere, vt Seminarium, quod norunt eſſe pauperrimum, neque tot alendis poſſe ſufficere, multitudine hominum opprimant atque obruant. Sed non eſt conſilium contra DEVM, *Domini eſt terra & plenitudo eius.* Triginta aliorum eiectio. Pſal. 23.

Illud verò etiam quod paulò pòſt conuocatis ordinibus ad parlamentum, lege perpetua decretum Nouę ac crudeliores adhuc leges in Catholicos an. 1585.

 eſt,

eſt, ne quiſquam Ieſuitarum, Seminarianorum preſbyterorum, aut cuiuſcunque alterius conditionis ſacerdos, diaconus aut clericus *à* Romano Pontifice quo modolibet deriuata autoritate, quouis loco poſt Catholicæ religionis per Elizabetham abolitionem creatus, ſub pœna læſæ maieſtatis conuictis debita, poſt quadrageſimum à lege publicata diem, intra regnum maneant, aut *à* tranſmarinis partibus redeat; ſi cuiquã mite clemensque decretum dici queat, quid poſſit iniquum, crudele, barbarum cenſeri neſcio. Prioribus legibus etiam, & ipſis iniquiſſimis, ne presbiteri quicquam ſacerdotalis officij exerceant, ne Sacrificium faciant, ne Confeſſiones audiant, Eccleſiæque quenquam reconcilient, aut quóuiſmodo ad ſuam fidem inducant, ſatis exactè cautum eſt: ſed hoc nouo edicto ſancitur, vt non ſolum contra leges Proteſtantiũ non committant huiuſmodi, aut in Rempublicam peccent quicquam; ſed prorſus vt in regno non ſint, etiamſi nihil contra ſtatum aut religionem in eo ſtabilitam moliantur.

Harum legũ iniquitas cum prioribus cõ parata.

1 Hoc edicto non tantum perſona quæ peccat, punitur, idque omnium pœnarum grauiſſima: ſed vniuerſi hominum ordines, qui in ſingulis ſuis perſonis nunquam peccant, iniuſtiſſimè læſæ maieſtatis condemnantur.

2 Hac inaudita lege, capitale fit, vt Anglus quiſquam Societatis IESV ingrediatur religionem: vel in quouis collegio ſeu ſeminario per Societatem vbicunque terrarum adminiſtrato, educetur; niſi admonitus ſtatim redierit in patriam, ac fidem Catholicam coram Pſeudoepiſcopo abiurare; Sacramentoque præſtito teſtari voluerit, ſe omnes leges Eccleſiaſticas quas Regina vel iam promulgauit, vel impoſterum ab ipſa ſanciri contigerit, obſeruaturum.

3 Hac lege præterea ſtatuitur, ne pater, amicus, aut

tutor, ſuorum aliquem in vllo Collegio Ieſuitarum, vel Seminario verſantem, pecunia aut alio ſubſidio quolibet adiuuet, ſub pœna proſcriptionis omnium bonorum ac poſſeſſionum, ac etiam perpetui carceris. Hac poſtremò lege prohibetur omnibus Reginæ ſubditis, ne quiſquam in domum recipiat, vel quouiſmodo adiuuet, vel etiam cognitum non prodat, vllum in Anglia exiſtentem, aut ex alijs locis redeuntem, Ieſuitam, Seminarianum ſacerdotem, alioſue ſupra nominatos Clericos, ſub pœna homicidis ac furibus præſcripta; id eſt, ſuſpendij. Illud verò ridiculum potius quam crudele dixerim; (quod tamen aduerſariorum vaniſſimam arguit de omnibus rebus trepidationem, & ſummam ſceleris cõſcij animi inquietudinem) nullum nempè Sacerdotem, licet abiurauerit fidem Catholicam, & ſectæ iſti ſe planè adiunxerit; debere tamen ſecundum huius legis præſcriptum ſub pœna capitis, intra decem milliaria vbi contigerit Reginam morari, ſubſiſtere. 4

Ridicula cautela.

Hæc quotannis noua & inaudita placita cudunt, ſeueriſſimeque exequuntur, contra Chriſtianos ſubditos ac conciues ſuos; & tamen tantam iniquitatem nomine iuſtitiæ palliant; librisque editis, Reginæ in his omnibus ſummam clementiam, ac cum iudicio coniunctam miſericordiam, impijſſimè decantant: ſicut & non religionis aut conſcientiæ, ſed variarum in perſonam regiam cõiurationum cauſa, iſta neceſſariò fieri, antiquorum Eccleſiæ perſecutorum more, mendaciſſimè fingunt; vt clariſſimè in illo libello, quem noſtri homines illius fucatæ iuſtitiæ Britannicæ buccinatori, nõ ita pridem oppoſuerunt, luce clariſſima & inuictis demonſtrationibus conuincitur. Qui liber, licet & quanta fieri potuit moderatione, & non niſi aduerſariorum petulãti prouocatione, & ſolummodo

Perſecutio ob libros.

Liber contra fucatam iuſtitiam Britannicam.

præmuniendos; & denique omnes vt veritatis Catholicæ profeſſionem publicam, nullis humanis legibus aut terrore deſerant, confirmandos exiſtimamus.

Nec ignoramus eos, qui oderunt Syon, cùm à veritatis lumine arguuntur, non ſolum non meliores, ſed ſæpè etiam magis furioſos reddi, ſed nec propter hoc deſerendum eſt officium, ne dum tēporalis periculi rationē tantùm habemus, fratrum animas pdere cogamus. Non habebūt in nos poteſtatem vllam, niſi quātam DEVS ad noſtram probationem aliorumque ſalutem, ad tempus illi concedit.

Vidimus miſericordiſſimum dominum DEVM ſæpiſſimè poſt ſanctos hos ſacerdotum conatus, cæptamque in Anglia perſequutionem, mitis inſuetisque modis Catholicos non modò certos tàm domi in patria quàm foris in exilio, ad cædem expeditos liberaſſe; ac Seminaria iſta gentis noſtræ extra inſulam, tot machinis dolis ac violentijs impedita, conſeruaſſe; ſed promiſcuam etiam ac publicam omnium orthodoxorum ſtragem, aliquoties iam illo ſæuo Anglorum* Aman, omni vrſo, etiam raptis catulis crudeliore, ſuiſque in Puritaniſmo miniſtris, feris vocibus ac minis deſignatam, dexteræ ſuæ potentia hucuſque auertiſſe. Sicut eos viciſſim, in Catholicis omnium ordinum hominibus, quos diuina prouidentia ad laudem nominis ſui ac veritatis teſtificationem permiſit ab hoſtibus capi, vexari, ſpoliari, incarcerari, vinciri, torqueri, occidi denique, experimur incredibilibus DEI conſolationibus, ſecundùm magnitudinem dolorum ſuorum lætificari: quibus non ſolum ipſi gaudentes, ferunt pro nomine CHRISTI mala temporalia omnia; ſed ſocijs Catholicis ac præſertim presbyteris exemplo ſunt, conſtantiæ, patientiæ, ac contemptus huius ſeculi.

Dei prouidētia de Catholicis.

* Comes Leceſtriæ qui iſ rebus Hollādicis præeſt.

Vnde

Catholicorũ conſtantia.

Vnde fit,vt ne nũnc quidem poſt tot cruenta decreta, ac ſupplicia, Sacerdotes vſpiam ab officio ceſſent; didicerunt enim obedire DEO magis quàm hominibus,nec timere eos qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere, ſed potius eum, qui poteſt & animam & corpus perdere in gehennam; hunc timere(inquam) didicerunt:ac proindè mittuntur, & ingrediuntur inſulam, in eaque Apoſtolicè & pacificè ſe gerunt. Non veniunt vt Reginam occidant, Rempublicámue perdant,ſed vt illis vitam ac ſalutem, Eccleſiæqſue pacem, etiam morte ſua conferant; ſperantes ſibi nunquam defuturos, *Abdias, Sereptanas, Oneſephoros & Albanos*,qui,reclamantibus humanis legibus ac mortalium principum iniquis mandatis, ſeruos immortalis DEI,ac paſtores animarum ſuarum fideliter colligant,vt per eos recipiantur in æterna tabernacula,quæ à principibus huius ſeculi nec dari,nec auferri poſſunt.

Sed vt ex hoc diuerticulo, quo animi cauſa in tam luctuoſa narratione,velut ipſe in parte laborum ac miſeriarum adhuc eſſem, libenter ſum vſus, reuertar; Elizabetha, rata non eſſe ſatis ad ſuam ſuorumque ſecuritatem, ita Catholicos domi repreſſiſſe, vicinos quoq; multis anteà modis indigniſſimè læſos,nũc nouis vndiq; & non ferẽdis iniurijs laceſſandos exiſtimauit.His viginti ſex annis in ſumma pacis & amicitæ ſimulatione,fouit illa quidem furtiuis conſilijs & auxilijs, Regum Scotiæ, Franciæ, Hiſpaniæ, omniumq; gentium rebelles & hæreticos; ſed iam tandem rationibus ſuis iudicauit eſſe conſultum magis, vt Catholicum maximè Regem, quem præ cæteris metuit & odit, & cuius noua incrementa principes etiam alios ægrè ferre videbat, non iam ampliùs clandeſtinis molitionibus; ſed terra mariq̃ue in Hiſpania, Luſitania,

Conſilium periculoſum:

Indijs, Inſulis, ac Germaniæ inferioris ditionibus aperto marte adoriatur; viciniq́ue Belgij rebelles ciuitates, non vt priùs per interpoſitas perſonas Auraici, Naſſouij, Caſimiri, & meliori conſilio ac fortuna digni Alinſonij (qui Elizabithæ pernicioſis dolis ac pollicitationibus inexplicabiles ſibi conflauit miſerias, quod paulò ante mortem bonus Princeps inconſolabili dolore quibuſdam familiaribus ſuis conteſtatus eſt) tueatur; ſed vt per ſe & ſubditos ſuos occuper, palamq́ue ac publicè in protectionem vel prædam potiùs ſuam accipiat. Videns enim iam randem Dei optimi maximi inuicta potentia & excellentiſſimi Principis Parmenſis conſilio & virtute, omnes penè prouincias Belgicas vel Regiæ Maieſtati reconciliatas, vel in poteſtatem ipſius redactas, resq́ue illic rebellium ac hæreticorum in dies declinare; egit diligentiſſimè cum Rege Chriſtiauiſſimo, honorifica ad illum ſub ſpecie tradendi Garrerij (quæ eſt ſupremi ordinis Anglicani reſſera) inſtituta legatione, vt illas prouincias in extremas iam redactas calamitates in patrocinium ſuum reciperet: ſed ſua Maieſtas Chriſtianiſſ. vel quia ſuis vebus domi tunc impedita, alienas, ne iuſtiſſimas quidem, nedum tales curare commodè non potuerit, vel quia verè Catholicus Princeps cùm ſit, æquius & honorificentius eſſe duxerit operam in ſuis hæreticis ac rebellibus caſtigandis, quàm in alienis contra legitimum Principem defendendis ponere; vt ciuitatum rebellium patrocinium ſuſciperet, adduci non potuit. Vnde inſignem ſuæ M. Chriſtianiſſimæ iniuriam ab Elizabetha factam videas, quando in libello excuſationis ſuæ profiretur ſe, ad Belgiearum Prouinciarum defenſionem ab hoc rege maximè adductam fuiſſe.

Per Quos] lizabetha p cem foris e barit.

Sollicitat] gem, Galli cõtra Reg Hiſpaniaru

Sed cum nec Galliarum Regi nec cuiquam alteri

obtrudi

obtrudi res poſſet, ventum eſt ad Elizabetham: quæ poſt prolixam & frequentem in Senatu ſuorum deliberationem, & conſiliariorum vehemēter diſſentientes ſententias, quorundam audaciorum hominum temerarium amplexa iudicium, tandem deſperatas illas prouincias, ſibi (vt videtur) regnoque ſuo pernicioſiſſimo conſilio, in patrocinium ſuſcepit; ciuitates portuſque commodiores Anglo milite complet terra mariqūe bellum Catholico Regi parat, & vt tantum monarcham iuſtioribus copibus adoriatur, expilāt miſerè c*ù*m cæteros Angliæ ſubditos, tum maximè Catholicos; quibus qualemcunque libertatem conſcientiæ & impunitatem promittit, modò velint largiter & promptè pecuniam in hocbellum conferre. Ac prouincijs his miſeris, non ſine iuſto DEI iudicio in hæreſis & peruicatiæ ſuæ pœnam, eum Gubernatorem primum dedit qui & patriam propriam perdidit, & iſtos Hollandos ita tractare cœpit, vt ludum iocumque dixeris Hiſpanicam ſeueritatem; prout huius rabies, quæ dabit, eam vt prouinciam huic homini non ad populi conſeruationem, vt prætenditur, ſed in rapinam & depopulationem conceſſam agnoſcas.

Elisabetha occupat Hollandiam.

Comes Leceſtriæ fit gubernator Hollandiæ.

Sed cùm animaduertiſſet Elizabetha, non ſolùm ſubditos ac Senatores etiam quoſdā ſuos, eoſq; prudētiores, iſta & perículoſi & planè iniuſti contra Reipublicæ antiquiſſimos confœderatos, vltrò illati belli conſilia non probare; verum etiam quòd multò magis ipſa in repræhenſionē ac temeritatis notam apud exteros incurreret: quod fœmina c*ù*m ſit, regniq; domina, religione quidem & armis olim nobilis, ſed non adeò magni; exteris etiam inuiſa, nec *à* ſuis tuta, t*à*m potentem mundi monarcham in rebus agendis licet pacificum & patientem, tamen omnibus ferè in bellis victorem, non prouocata, nō læſa, ſola aggredi voluerit,

Elizabetha libro edito rationem occupatæ Hollandiæ reddit.

fuerit, ad tam improbabilis facti ſui defenſionem vel excuſationem, ſcriptum magis improbabile varijs linguis publicauit; quod hoc axiomate, Principe quidem proteſtante digno; ſed rebus humanis pernicioſiſſimo, orditur: nimirum, *Reges Chriſtianos, ſeq́ue in primis, ad factorum ſuorum quorumcunque rationem reddendam, Deo ſoli, & mortalium nulli obligari.* Cùm tamen Rex in populo Dei fuerit Saul, qui pro re malè geſta debebat ſubire iudicium Samuelis; Rex etiā Dauid eſſet, ſed rationem facti & peccati ſui reddidit Nathan; Rex Ozias, ſed ſacerdotum iudicio, pro vſurpata ſpirituali poteſtate, ſe ſubtrahere non potuit: Regina etiam Athalia huic noſtræ ſimilis, ſed à ſummo ſacerdote Ioiada meritò pro ſceleribus punita: Reges in veteri lege reliqui, ſed in cauſis ambiguis iudici ac ſacerdoti qui pro tempore fuerant, diuino mandato ſubiecti. Et in noua lege Rex erat Theodoſius, ſed Ambroſio Epiſcopo ſuo cōmiſſæ cædis innocentium, pœnam luere oportuit: Reges denique omnes Chriſtiani, ſunt oues CHRISTI; & proinde Paſtoribus & præpoſitis ſuis, qui redditurí ſunt rationem Deo pro ipſorum animabus, obedire & ſubiacere tenentur: Eccleſiæ filij ſunt, ſi Catholici ſunt, ſubiecti Eccleſiæ ſunt, etiam ſi non ſunt Catholici, & proinde niſi velint pro Ethnicis haberi & à ſuis etiam ſubditis vitari, Eccleſiæ, iniuſtorum bellorum & reliquæ apertæ iniquitatis rationem reddere debent; poſtremò & maiores Elizabethæ, cùm Reipublicæ probarentur fuiſſe pernicioſi, ac Catholicæ Religionis hoſtes, coacti ſunt rei malè & perperam adminiſtratæ, Regni ordinibus rationem reddere.

Reges etiam tenentur ad reddendam rationem.

Iam verò, illo falſo poſito principio, vltrò ac gratis huius ſuſcepti à ſe belli ac prouinciarū patrocinij, huiuſmodi ferè cauſas affert. Antiquiſſimam fuiſſe con-

Cauſæ occupatæ Hollandiæ.

fœdera-

Cauſæ occupatę Hollandiæ.

fœderationem & neceſſitudinem inter maiores ſuos, Reges Angliæ, Duces & prouincias domus Burgundicæ, mutuaque non modò commercia inter vtrunque populũ commodiſſima ſemper interceſſiſſe; ſed auxilia etiam mutua, ſiue ciuilibus ſiue externis bellis laborantibus, perpetuò fuiſſe vtrinque ſuppeditata; vt proptereà tam vicinis tamque ſibi adamatis, veterique fœdere ac neceſſitudine conuictis, & crudelibus Hiſpanorum armis oppreſſis, ac non modo antiquis iuribus ac priuilegijs ſpoliatis, ſed ad internecionem propè deletis, pro Chriſtiana charitate ſe non poſſe non ſucurrere dicat; nec velle ab incœpto ipſorumque defenſione deſiſtere, quouſque priſtinis libertatibus, cõmerciorum vſui ſolito & optatæ paci expulſis Hiſpanis (de quorum vicinitate ſe admodum etiam rebus ſuis timere ait) prouinciæ planè reſtituantur. Hæc ferè varijs in Regem Catholicum & in eius non ita pridem in Anglia Oratorem illuſtriſſimũ Bernardinum Mendozium ſparſa conuitijs, in illo Elizabethæ libello continentur: quæ à prudentibus viris talia iudicata ſunt, vt priorem iniuſtitiam non tam excuſare quàm prodere; non defendere, ſed iniuriam iniuria cumulare videantur.

I Contradictio in factis & verbis Elizabethæ.

Mirãtur enim omnes, prætextu fœderis cum domo Burgundica, rebellantem plebem contra legitimum dominum ſuum, eiuſdem Burgundicæ familiæ principem & hæredem, ab Elizabetha defendi; non ferendum exiſtimant vt illa ſe vindicem alienæ libertatis conſtituat, quæ domi contra fas, ius & iuramentum ſuum, tam clero quàm populo Catholico ſibi ſubdito, à primis principibus ac Apoſtolis cõceſſa priuilegia ac conſcientiæ veram libertatem iniquiſſimè ſuſtulit; miſerabilique animorum ac corporum pluſquam Ægyptiaca ſeruitute omnes ſibi ſubiectos opprimit. Id

etiam

etiam perridiculum videtur, vel à Philippo, prouinciarum antiqua priuilegia & libertates violari; vel dominij in populum Belgicum iure eum excidere, quòd effrænem illam nouam, ac à maioribus damnatam ſectarum licentiam permittere nolit. Sed multo magis veteratorium eſt illud, iſtud totum ab illa ad ſtabilem prouinciarum pacem procurandum & ſolita bellis interrupta commmercia reſtituenda ſuſcipi: cùm omnes videant, non alio tempore iſtas in tutelam ipſius acceptas prouincias; quàm tum, cùm nimium abfuit, vt omnes ſeuero principi ac clementiſſimo domino ſuo dediſſent; ac proinde non iſta moliri bonam Reginam, vt miſero populo pacem & cõcordiam conciliet; ſed vt bellum penè extinctum infœlicibus armis reſtauret, calamitatesque ipſarum æternas reddat. Eam autem de immani in rebellibus caſtigandis Ducum aut militum Hiſpanorum ſæuitia tam flebiliter conqueri, quis non iure miretur? cùm ipſa propter duos tantum in Anglia & Hybernia pro Catholicæ religionis defenſione leuiſſimos motus; eosque ſine ſanguine aut cæde facillimè ſopitos, plus ſtragis etiam in eos qui ex pacta cum ducibus venia ſe dediderunt, ediderit; quàm in Flandria, Brabantia penè vniuerſa aliquot annorum grauiſſimo bello clementiſſimo domino ſuo ſubiuganda, factam vidimus; vbi benigniſſimus Princeps Parmenſis & naturæ ſuæ bonitate, & Regis voluntate, tam incomparabili in uictos vſus eſt miſericordia; vt & ſingulis penè parcitum ſit de vita, & varijs vrbibus condonata mulcta pecuniaria; nec vlla omninò, militum (licet optimè in illo bello meritorum) prædæ aut direptioni tradita. Cur nolit autem Elizabetha Catholicum pacificumque Philippum, vel ipſius militem, ſi quis alius hodiè diſciplinæ caſtrenſis obſeruantiſſimum habere, ſi propinquum,

2

3 Ridicula Elizabethę querela de Hiſpanorum crudelitate.

neſcio; certè ſi Elizabethæ vicinitas non plus damni & turbarum adiacētibus vndique prouincijs attuliſſet, non ita hoc tempore laboraremus; & ſæpe quidem ille iſtam, varijs iniurijs ipſum irritantem, Chriſtiani Regis digniſſimo exemplo, beneficij ac benignitate priùs placare, quàm armis repellere ſtuduit. Denique illam totam de illuſtriſſimi Bernardini Mendoſij malis in Rempublicam Anglicanā officijs querimoniam, propter neſcio quæ quorundam Catholicorum cum ipſo communicata conſilia, minimè omnium decere illam iudicatum eſt; cuius Oratores hoc toto dominatus ſui tempore, id vel ſolùm, vel ſanè in primis egerunt, in omnibus vicinis prouincijs, vt ſeditiones ſubditorum contra Reges ac Prælatos, vel excitarent vel fouerent. Id enim in primis Gallicis tumultibus Nicolaus Throgmortonus, & poſtea Franciſcus Vvalſingamus, & cæteri in Francia; id Randallus in Scotia, id Vvilſonus in Flandria, id reliqui vbiuis locorum proprio hæreticorum more & inſtituto, ſemper fecerunt. Atque ſic quidem de iſtius Reginæ tàm factis quàm ſcripris homines tum differebant. Sed quidquid alij ſentiant, parum hîc illa ſollicita; ſe conſolatur in ſimilis belli (vt gloriatur) recordatione, quod in eijciendis Gallorum è Scotia præſidijs, fœliciter in Regni ſui primis auſpicijs ſibi ſuisque ſucceſſit: ſed quàm fauſtè paulò pòſt in non diſſimili pro hæreticis ſuſcepto bello apud Neoportum in Normannia rem geſſerit; & alij probè meminerunt, & ipſa præ cæteris obliuiſci nec debet nec poteſt: Nam & tum Chriſtianiſſimi Regis vrbes intercepit, & ſcripto conſimili ad facti ſui excuſationem edito, eadem oratione vſa eſt: nempe, ſe non contra fratrem ſuum Galliarum regem quicquam moliri, nec illa quæ tenebat loca aut ipſi ſurripere, aut ſibi vendicare; ſed amicitiæ & vicini-

Oratores Elizabethæ quid ſunt moliti.

Sicut Catholicum nūc, ſic ante Chriſtianiſsimū luſit Regem.

atis

tatis cauſa, ea ſolum conſeruare, donec maturioris eſſet ætatis, & donec à Guiſianorum poteſtate liberatus, ſui eſſet iuris: hanc enim familiam illuſtriſſimam propter ſereniſſimam Scotiæ Reginam primùm; deinde propter glorioſiſſimè defenſam in Gallis fidem Regem & Rempublicam, ſingulariter exoſam habet.

Vt foris rebelles fouit, ſic fideles ſubditos odit.

Interea verò dum huius iniuſtiſſimi belli Belgici expectatur & timetur euentus, Elizabetha ſibi ſubiectos Catholicos partim vi & crudelitate ne impediant, terret; partim artificio adducit: omnibus, (qui partes ſuas contra externorum quorumcunque aut quacunque de cauſa ſibi bellum inferentium impetus ſtrenuè tueri velint) promiſſa conſcientiæ qualicunque libertate, & à ſolitis grauaminibus aliquanto leuamine. Quod non ſolùm ijs qui domi ſunt, ſed per miniſtros ſuos etiam in exilio degentibus Catholicis, ſi illa lege reuerti velint, pollicetur: idque cum alijs multis, tum maximè certis nobilibus in Catholici Regis caſtris, ſub excellentiſſimo Principe Parmenſi militantibus, peculiaribus ſuo nomine ad ipſos ſcriptis literis ſignificari mandauit. Interim emiſſarios ſuos in omnes prouincias amandat, vt vbique iſtud ſpargant apud exteros: Angliæ Reginam non eſſe in ſuos tam iniquam, vt à multis exiſtimatur; neque adeò qua quiſque in fide ſit ſententia eſſe ſollicitam, modò de Catholicis certa & ſecura eſſe poſſit, quòd patriam ſuam externis prodere nolint, nec ipſam in vllo, ne pro religione quidem illato bello, deſerere.

Ars Elizabethę in placandis ſuis quos læſerant.

Sed eodem tempore quo iſta ita tractantur, contrario conſilio multos vndique ſacerdotes his proximis menſibus interceptos, in carceres rapiunt; non ob aliam cauſam, quam quòd contra nouum parlamenti decretum in Inſula vel manſerint, vel in eam poſt

Aliquot placat alios, plectit.

exilij ſententiam redierint. In quibus Eboraci, Hugo Tailerus & Marmaducus Bous glorioſa morte inter Latrones mulctantur: ille, quòd presbyter eſſet; iſte, quòd eundem in domum receptum, prandio donauerit. Paulò etiam pòſt Londini Edouardus Tranſamus, ſacerdos, inſigni zelo & pietate, & gratia verbi praeditus, & ſimilis meriti atque conſtantiae compresbyter ſuus Vvodfinus nomine, pretioſiſſima morte & confeſſione DEVM glorificauerunt; quibus extraxerunt adhuc ſemiuiuis viſcera, & mēbratim diſſecta morticinia volatilibus cœli eſcam dederunt: nam Catholicos Laicos ſolò ſuſpendio; (quod eſt illic latronum & homicidarum ſupplicium) ſacerdotes verò ac religioſos etiam euiſceratione, membrorum diſſectione, & in publicis locis affixione tollere ſolent.

Martyria.

Sed de his dulciſſimae patriae meae calamitatibus non licet plura hoc tempore dicere; gentis potiùs olim religioſiſſimae, miſeram conuenit deplorare fortunam; adeoque homines ex hac barbara & bruta haereſi immutatos, vt cum omni religione etiam humanitatis ſenſum exuiſſe videantur. quodque cùm priſcis temporibus patrumque etiam noſtrorum memoria ſacris Epiſcoporum, presbyterorum ac religioſorum perſonis tam inſignem venerationem ſemper exhibuerint, *vt vbicunque* (inquit venerabilis Beda) *clericus aut monachus adueniret, gauderenter ab omnibus tanquam* D E I *famulus exciperetur; & ſi itinere pergens inueniretur, accurrebant omnes, & flexa ceruice, vel manu ſignari vel verbo illius ſe benedici gaudebant*; eo (inquam nunc res noſtrae ſint prolapſae, vt ijs in perdita gente noſtra, non ſolum nullus tribuatur honor, ſed quòd nec illic viuere aut eſſe liceat; quodque eorum conditio ſit furum, latronum, homicidarum, perduellium ac quorumuis ſceleratiſſimorum homi-

Hiſt. Angl. lib.3.ca.26.

num

num ſortè longè intolerabilior; eò miſeros Britannos meos perduxit impia hæreſis, & Eccleſiaſticæ communionis diſrupta ſocietas. Igitur de hac laica & fœminea prælatura Eccleſiaſtica, quantasque turbas mundo dederit, pro ratione huius inſtituti compendij, ſit ſcriptum ſatis; ſi plura deinceps mala ac monſtra orbi pariat, id in poſterum non tacebitur.

***

FINIS.

RERVM PRO RELIGIONE CATHOLICA AC IN TVRRI LONDINENſi geſtarum.

Ab anno Domini 1580. ad annum vſque 1585. Indiculus ſeu diarium.

Ab eo obſeruatum atque collectum qui toto illo tempore captiuus interfuit.

PRÆFATIO.

Carceres Londinenſes & eorum nomina.

PRAETER eos carceres in ciuitate Londinenſi, qui alios in vſus reſeruantur (cuiuſmodi eſt Ludgatum honeſtioribus tantum ciuibus ob debita aſſignatum) vndecim ſunt omnino publici & capaces; in quos, omnis ferè generis, ſexus, & ætatis homines, his diebus ob fidei Catholicæ confeſſionem conijciuntur, horum nomina ſunt, porta Veſtmonaſterienſis, Flitum, Neugatum, Briduelum, Contoria duo, Bancus regius, Mariſcalcaum, Vitlionum, Clincum, & Turris ſiue Caſtrum. In quorum poſtremo, cùm ipſe ſingulari DEI beneficio, eo ſolo nomine quòd Eccleſiæ Catholicæ ſacerdos eſſem, quatuor annis & ampliùs detentus fuerim, variaſque rerum, temporum, afflictionum viciſſitudines ſubierim, mortiſque ſententiam tandem acceperim (quam tamen poſtea exilio commutarunt) exiſti-

maui,

maui rem me facturum non inutilem, nec à Dei gloria ſeruitioque alienam, ſi quæ præſens in illo carcere notaueram, per dies diſtincta, literis traderem. Hinc enim Chriſtianus lector, comparatione facta vnius huius carceris cum reliquis decem illius ciuitatis; & illorum deinde, cum cæteris omnibus quæ ſunt in vniuerſa Anglia; quatuor etiam annorum, quibus hæc contigerunt, cum viginti & ſeptem quibus Elizabetha regnauit: coniecturam facilè inire poterit, quot & quanta Catholici pro fide in illo regno paſſi ſint & patiantur.

Huius Diaconi.

Vt autem res melius intelligatur, ſciendum eſt illud huic carceri quem Turrim appellant, præ cæteris eſſe peculiare, vt captiuus quiſque ſuum habeat cubiculum ſeu carcerem proprium, propriumque cuſtodem, qui illum obſerratum ſemper teneat, cæterotumque à conſpectu & colloquio arceat, omneque commercium tàm per literas, quàm per nuncios intercludat. Ex hoc deinde cubiculo ad alia loca omnia educitur, ſiue ſupplicia adeunda ſunt (quæ varijs temporibus pro perſecutorum libidine Catholicis infliguntur) ſiue vt examinetur aut quæſtioni ſubijciatur.

Quæ ſunt peculiaria Turris Londinenſis.

Suppliciorum autem, ſiue afflictionum particularium, quæ modo huic, modo illi adhibentur, ſeptem in hoc carcere numerantur genera: quorum primum eſt, Lacus ſiue ſpelunca quædam ſubterranea, viginti pedum altitudine profunda, ſine lumine. Secundum eſt cubiculum quoddam ſeu antrum arctiſſimum vix hominem erectum capiens, quod ab exigua requie quam præſtat, Litileſium appellarunt. Tertium eſt equuleus, quo, machinis quibuſdam rotiſque ligneis, hominis membra in diuerſa diſtrahuntur. Quartum vocant Scauingeri filiam, ab inuentore opinor deducto nomine; cõſtat autem ex circulo ferreo, qui manus

Septem ſuppliciorum genera.

1 2 3 4

pedesque & caput in vnum orbem compingit. Quin-
5 tum eſt ferreatum chirothecarum, quibus manus gra-
6 uiſſimo cruciatu inuoluuntur. Sextum eſt vinculo-
7 rum quæ brachijs geſtantur. Septimum denique
Compedum ferreorum qui aptantur pedibus. his co-
gnitis facilè intelligentur cætera quæ in Diario ſe-
quuntur.

Admonitio. Illud tantum admonendum eſt me hoc indiculo ea ſolùm complexum eſſe, quæ religionis cauſa, Catholicis inflicta fuerunt; quæq; ad meam notitiam, (qui ſeparatim à cæteris cuſtodiebar) peruenire potuerunt; cætera ſuo tempore ab alijs annotata prodibunt. Interim Chriſtiane lector, hæc pauca ſufficiant ad charitatem tuam excitandam, vt pro patria noſtra tam afflicta DEVM roges. VALE.

DIARIVM RERVM GESTARVM IN TVRRI LONDINENSI.

Menſ. Die.

Anno domini 1580.

Iun. 15 *GVLIELMVS Tiruitus, clariſſimi viri Roberti Tiruiti equitis aurati filius primogenitus, religionis catholicæ cauſa comprehenſus, quòd in ſororis nuptijs miſſam audiuiſſe diceretur, in turrim coniectus eſt.*

18 *Robertus Tiruitus Gulielmi frater, eadem de cauſa captus; & licet vehementer ægrotaret, nulla tamen interceſſione aut fidei ſponſione obtinere potuit, vt in turrim non coniiceretur, vnde paulò pòſt mortuus eſt.*

19 *Erant hoc ipſo tempore in hoc eodem carcere Hiberni proceres Catholici Archiepiſcopus Armacanus, Comites Kildarenſis, & Clanricardenſis, Baro Deluinus, Nugetus item, Meuuſq́; nobiles.*

Menſ. Die.

Dec. 5 *Rudolphus Ceruinus, Thomas Cotomus, Robertus Ionſonius, Lucas Kirbæus presbyteri, Nicolaus etiam Roſcarocus, & Henricus Ortonus laici nobiles, ex alijs carceribus in Turrim perducti.*

10 *Thomas Cotamus & Lucas Kirbæus presbyteri, Stauingeri filiam ad vnam horam & amplius paſſi; ex quo prior copioſum ſanguinem è naribus emiſit.*

Rudolphus Ceruinus, & 15.
Robertus Ionſonus presbyt. 16

equulei tormento grauiſſime vexati.

19 *Rodulphus Ceruinus iterum equuleo ſubijcitur.*

29 *Ioan. Boſgrauius Soc. Ieſu, & Ioan. Hartus presbyteri, Ioan. etiam Paſchalis nobilis laicus, ex alijs carceribus in hunc commutātur.*

31 *Idē Ioānes Hartus poſtquàm dies quinq; in terra decubuiſſet, ad equulei cruciatum deductus eſt; idem factum Henrico Ortono.*

Ian. Anno Domini 1581.

3 *Chriſtophorus Tomſonus presbyter grauis, in Turrim deductus, eodem ipſo die Equuleo ſubiectus eſt.*

14 *Nicolaus Roſcarocus nobilis laicus equuleo tortus.*

15 *Ioan. Paſchalis et Harramus Steuenus laici, tormētorum metu adducti, vt in publico conuentu, nonnulla contra fidē profiterētur, & nominatim ſe hæreticorū ſacra adire velle; inſequēte die ad aliorum allectationem liberi dimittuntur.*

16 *Eodē die eodemq; in conuentu, Odoeus Hoptonus, Turris præfectus, cùm nos militum ui, ad eccleſiā pertraxiſſet, publicè proteſtatus eſt, ſe neminē in ſuo caſtro habere, q; libēter eccleſiam ꝑteſtantiū non adiret.*

Ioan. Nicolaus miniſter 29
antea Caluinianus, poſtea fictè Catholicus Romam rediens, vltro ſe offerens ab hæreticis capitur & in Turrim conijcitur; ad quē miniſtri ſtatim tanquā cùm eo argumētis acturi, accedunt; ille autem ad diē ſtatutum fidē Romanam abiurat, & cōcionatoris munus contra nos aſſumit, liberq; ſtatim dimittitur.

Idē Nicolaus Suggeſtum Feb.
conſcendit, in Rom. Pontificem, 5
(cuius expenſis ſe aliquot annis Romæ vixiſſe iactitabat) inuecturus, oēs captiui ad eū audiēdum vi pertrahebātur, quē tamen debacchantem aliquoties interruperunt, & finita concione cōmunibus vocibus exagitatū, exploſerūt.

Atq; ab hoc tēpore ad fe- 5
ſtum vſq; Pentecoſtes ſequētis, ſingulis Dominicis ac feſtis diebus, cuſtodum noſtrorum ac militum manibus, abrepti fuimus ad cō-

31 *ciones hæreticas, quæ à miniſtris ad hoc deſignatis fiebant, audiendas, quos ſemper è ſuggeſto deſcendentes præſente populo, mendaciorum conuincebamus, & ad diſputationem provocabamus, exclamāte interim & tormēta minitante Hoptono præfecto, ni taceremus.*

8 *Thomas Bruſcous laicus, collegij Romani paulò ante alūnus, in porta captus & ad Turrim adductus, in lacu ad menſes 5. detinetur.*

10 *Georg. Duttonus laicus ex alio carcere in Turrim perlatus cruciatuum metu poſt 46. dies hæreticorū poſtulatis ex parte cōſenſit; vt adiret eorum ſacra licet apertè profiteretur, ſe ipſorū communionē nunquam accepturū, ea tamen conditione libertate donatur.*

Mar. 19 *Ioan. Nicolaus iterū parata cōcione inuectiua, pulpitum conſcendit, cuius honeſtādi cauſa nonnulli proceres aliq́; nobiles aulici, affuerunt; ſed ille tam ineptè ſe geſſit, vt eos puduerit & Cotamus presbyter, mira ſpiritus libertate, grauiſſimè eos officij ſui admonuit, quæ res mortis ſuæ deinde accelerandæ cauſa fuiſſe putatur. Nicolaū tamen omnes ex eo die cōtempſerunt.*

10 *Poſt Nicolaum diuerſi min iſtri varijs temporibus inducti fuerunt, qui nobis viciſſitudine quadam corām cōuiciarentur. ſingulis enim concionibus dum perſuadere nobis volebāt, ſeditioſos, rebelles, idololatras, ac perduelles appellabant.*

[illegible] *Alexāder Briant⁹ presb. ex alio carcere, vbi ſiti ferè enectus fuerat, in turrim conijcitur, cōpedibusq́; grauiſſimis per duos dies oneratur. Tunc aciculi acutiſſimi ſub vngues ei immiſſi fuerūt, vt confiteretur quo in loco P. Perſonium vidiſſet, quod fateri tamen conſtantiſſimè recuſauit.*

6 *Idē Briant⁹ in lacū conijcitur, indeq́; poſt octo dies retractus eſt ad Equuleum, quē paſſus eſt oīm grauiſſ. hoc ipſo die ſemel, & die poſtero bis; ex ipſi⁹ tn̄ ore poſt (paulò ante martyr.) audiui, ſe nihil quicq̄; doloris ſenſiſſe in vltima hæc corporis ſui*

ſui diſtenſione, cum maximè ſæuirent tortores, vt ingentes ei afflictiones inferrent.

Iul. 14 *Ioannes Paynus presbyter, proditione cuiuſdam Elioti, quē illi plurimis beneficiis affecerat, capitur, eodem etiam die Ioannes Shirtus, & Georgius Godſaluus presbyteri comprehenſi, omnes in turrim conijciuntur.*

22 *Edmundus Campianus Societatis* IESV *presbyter, eiuſdem Elioti proditione captus, magna celebritate ad turrim perducitur, inſcriptione hac maiuſculis literis in galero poſita, Campianus Ieſuita ſeditioſus.*

22 *Vnà cum Campiano perducti ſunt ad eundem carcerem Thomas Fordus Gulielmus Filbæus, Ioannes Conlintonus presbyteri, Edouardus etiam Yatus, Edouardus Kaines, Ioannes Cottonus, Gulielmus Hildeslews, Humfredus Kaines, Philippus Lous, Ioannes Iacobus nobiles Laici, & denique Gulielmus Valbinus, & Ioannes Manfeldus, inferioris conditionis homines Catholici, qui Campiani concionibus interfuerant.*

*Gulielmꝰ Hartlæus presbyter, & vna cum eo, Ioan- Aug. 13
nes Stonerus & Stephanus Brinklerus nobiles Laici: quatuor etiam famuli, librorū impreſſores, Ioannes Harriſius, Ioannes Harre-
us, Ioannes Tukerus & 13
Ioannes Comptonus, vnà cum prælo comprehenſi, in domo clariſſimæ fœminæ Dominæ de Stonar, in turrim perducti fuerunt; quorum poſtremus natura timidior, cùm carceris cuſtos educto gladiolo mortem ei minaretur, niſi Eccleſiam hæreticam aditurum ſe promitteret, ceſſit, & ea ratione libertatem obtinuit.*

Thomas Poundus nobilis Laicus inſignis confeſſor, qui multos annos propter fidei confeſſionem in aliis carceribus vitam egerat, ad turrim deducitur. 31

Cam-

31 *Campianus bis clam equuleo tortus, vnà cũ preſbyteris cõcaptiuis & Laicis Catholicis, imparatus omnino producitur ad diſputandũ cum hæreticis, in publico caſtri ſacello; ea cõditione, vt nullum argumentum ipſe pro fide Catholica adduceret, ſed reſponderet tantummodo miniſtris impugnantibus.*

Habitæ ſunt poſtea aliæ cum Campiano diſputationes bis opinor ceu ter, poſtulantibus ita proceribus ſed priuatim omnino, & non publicè vt antea; eò quòd non parum ſuæ cauſæ nocuiſſe primas illas diſputationes hæretici intellexerant.

Oct. 31 *Edmundus Campianus tertio equuleo torquetur poſt diſputationes, hocq́ omnium grauiſſimè.*

31 *Ioannes Paynus presbyter eiuſdem equulei cruciatu vehementiſſimè exagitatus.*

Nou. 14 *Edmundus Campianus, Rudolphus Ceruinus, Thomas Cotamus, Robertus Ionſonus, Lucas Chirbæus, Iacobus Boſgrauius, Edouardus Rüthonus, presbyteri, & Henricus Ortonus Laicus, ad tribunal Regium ſiſtuntur, & conceptis verbis de multorum criminum fictis capitibus accuſantur, nulla alia defenſionis poteſtate facta, quàm vt vno verbo vel reos vel non reos ſe eſſe dicerent.*

16 *Thomas Fordus Alexander Briantus, Ioannes Shertus, Gulielmus Filbæus Laurentius Richardſonus, Ioannes Colintonus, Ioannes Hartus presbyteri; eodem planè modo iudicibus præſentati, in carceres reducuntur.*

20 *Edmundus Campianus cum prædictis ſeptem ſociis iterum ad iudicium perductus, licet nunquam antea ſe inuicem cognouiſſent, nec vnquam omnes in eodem ſe loco vidiſſent; de eiſdem tamen conſpirationum criminibus, qui eodẽ in loco eodemq́ tempore facta fuiſſe fingebantur, ſubornatis teſtibus omnes condemnabantur, mortuq́ue ſententiam acceperunt.*

Poſtero

21 *Poſtero die Thomas Fordus cum omnibus ſociis (excepto Colintono) eodem modo morti fuerunt adiudicati. Colintonus verò cùm eſſet condemnandus, nobilis quidam in Anglia illum ſe vidiſſe teſtabatur eodē illo tempore quo hæc conſpiratio Romæ & Rhemis facta dicebatur, quo teſtimonio iudex coactus eſt mortis cum ſententia liberare, licet contra omnem iudicij Anglicani formam, eundem iterùm carceribus mancipandum adiudicauerit.*

21 *Poterant alij nonnulli idē pro ſe, quod Colintonus, dixiſſe; præſertim Fordus, quia diutiùs in Anglia quàm Colintonus fuerat, ſed noluerunt, homines Dei martyrium ſuum impedire.*

21 *Gulielmum Filbæum ad mortē condemnatum, quòd hilarior ac conſtantior videretur, manicis ferreis, ad diem vſq. tranſitus affixerunt. Alexandro vero Brianto, quòd coronam ſibi ſecretò raſiſſet, vt more ſacerdotis compareret in iudicio crucemq́ ligneam ſibi compoſuiſſet, quam ſecum palàm ad iudiciū ferret, poſt condemnationem, compedes ferreos ab biduum iniecerunt.*

Dec. 1

Edmundus Campianus Societatis IESV, *Rodulphus Ceruinus Collegij Romani, Alexander Briantus Seminarij Rhemenſis, presbyteri, Reginæ iuſſu è Turri educti, & vimineis cratibus ad patibulum pertracti, glorioſo martyrio vitam finierunt.*

Anno Domini 1582.

Ian. 11

Ioannes Hartus presbyter quod ne poſt condemnationem hæreticis vlla in re accommodare ſe vellet, in Lacum dimiſſus eſt ad nouem dies.

Edouard⁹ Yatus nobilis laicus, qui cum Campiano captus fuerat, è turri in alium carcerem dimittitur. 23

Febr. 7

Georgius Haddocus & Arturus Pittus presbyteri compræhenſi, quorum poſterior in lacum coniectus eſt

Mar. *eſt ad quinq́ dies.*

15 *Antonius Fugatius Luſitanus nobilis, inſignis pro fide Catholica zelator, poſt duorum annorum in carcerationem & grauiſſimos equulei toleratos cruciatus, cùm morti eſſet propinquus, (ſenex enim erat & dormentis diffractus) lectica clam emiſſus, pauciſſimis poſt diebus animam* CHRISTO *reddidit:*

22 *Robertus Coplæus laicus, in lacum ad dies 7. conſtitutus.*

30 *Ioannes Paynus presbyter iudicibus exhibitus, &*
31 *poſtero item die mendaciſſima quadam criminatione conuicta, quod Reginam occidere voluiſſet, mortis damnationem accepit.*

Apri. *Ioannes Paynus presbyter*
2 *Londino eductus præclaro martyrio coronatur.*

7 *Gulielmus Hildeſleus laicus fidei ſuſſoribus datis, è carcere dimittitur.*

Eiſdem ferè conditionibus, Ioannes Stonerus & Ioannes Cottonus nobiles laici liberantur,

Thomas Alfildus presbyter capitur.

Lucas Kirbæus & Thomas Fordus presbyteri ad mortem condemnati, dum mortem expectant, compedibus ferreis per triginta dies vinciuntur. 29

Stephanus Rouſamus presbyter & Thomas Burnus laicus, comprehenduntur & in Turrim adducuntur. Maij 19

Thomas Fordus, Ioannes Shirtus & Robertus Ionſonus presbyteri martyrio afficiuntur. 2

Gulielmus Filbæus, Lucas Kirbæus, Laurentius Richardſonus, & Thomas Cottamus presbyteri eandem martyrij palmam morte conſecuti ſunt. 30

Gulielmus Corterus laicus, librorum impreſſor Iul. 19 *poſt aliquot annorum afflictiones in alijs carceribus, in Turrim deducitur*

Richardus Slackus presbyter capitur, & compedibus per dies 23. oneratur. deinde in lacum ad duos menſes compingitur. 23.

Ioan. Getterus iuuenis laicus ex Gallia rediens capitur. Aug. 14

Ste

Stephanus Rouſamus presbyter in Litileſiũ compingitur, vbi mãſit decem & octo menſibus ac diebus 13.

Sept. 1 *Prædictus* Ioannes *Getterus poſtquam* Scauingeri *filia cruciatus fuiſſet, in lacum ad dies octo demittitur; deinde eductus ad* Equuleum, *grauiſſimè torquetur ad deliquium ferè animæ, in quo ſummo cruciatu cùm iam animam efflaturus videbatur, inſigni vultus lætitia* Ieſu *nomen inuocabat & tortoribus illudebat.*

16 *Gulielmus Hartleius presbiter, &* Ioannes Iacobus, Ioannes Haruæus, Ioannes Harriſius, & Ioannes *Tukerus laici ex Turri in alios carceres dimittuntur.*

20 *Rodulphus Letherborus mercator, Rothmago veniens, propter fidem in Turrim conijcitur.*

Dec. 1 *Ioannes Hartus presbyter ad mortem condemnatus viginti dierum compedibus caſtigatur, eò quòd cuidam Remaldo miniſtro conſentire nollet.*

Anno Domini 1583.

Ioannes Mũdinns *presbyter capitur & compedibus ferreis ad dies viginti ſtringitur.* Feb. 16

Ioannes Hartus prædictus propter eandem offenſionem per quadraginta quatuor dies in lacum conijcitur. Iun. 19

Stephanns Brinklæus nobilis laicus, interceſſione amicorum & fideiuſſoribus datis, poſt duorum annorum incarcerationem dimittitur. 24

Ioannes Someuilus nobilis laicus Edouardi Ardeni clari viri gener, cùm eſſet catholicus, ea criminatione in Turrim conijcitur, quòd animum habuiſſet occidendi Reginam. Oct. 30

Hugo Hallus presbyter Someruili confeſſarius, triduo poſt & idem Edouardus. No. 4

Ardeus Socer eadem de cauſa comprehenduntur. 7

Franciſcus Throgmortonus

tonus præclariſſimarum dotum iuuenis, & Ioannis Throgmotoni Equitis aurati primogenitus, accuſatus quòd pro Regina Scotiæ nonnulla tractaſſet cōpræhenditur, & primò die in Litileſio cuſtodiebatur.

16 *Maria Ardena, & Margarita eiuſdem filia, vxores prænominatorum Edouardi Ardeni & Ioannis Someruili; Elizabeta etiam Someruila virgo, ſoror germana eiuſdem Ioannis, in Turrim conÿciuntur.*

17 *Georg. Throgmortonus prædicti Domini Franciſci frater compræhenditur.*

23 *D. Frāciſcus Throgmortonus Equuleo grauiſſimè torquetur & eodem die in lacū dimittitur, eodem etiam die D. Edouardus Ardenus eidē Equulei cruciatui ſubÿcitur.*

24 *Hugo Hallus presbyter Equuleo etiam torquetur.*

Dec. 2 *D Frāciſcus Throgmortonus iterum Equuleo ſubÿcitur bis eodem die.*

16 *D. Edouardus Ardenus & Ioannes Someruilus, nobiles laici, Hugo Hallus presbyter. Maria etiam Ardena Edouardi vxor, ad mortem condemnantur.*

Ioānes Someruilus cùm vix ſanæ mētis eſſet, è turri in alium carcerem traducitur, nocteq́ ſequenti in carcere ſtrangulatus inuentus eſt, an à ſe vel ab aliis, non ita conſtat. 22

D. Edouardus Ardenus ad patibulum eductus, ſuſpendio intereēptus eſt, proteſtatus ſe innocētiſſimum eſſe in iis omnibus quorum inſimulabatur, præterquàm quatenus religionis Catholicæ profeſſio crimen eſſet. 23

Anno Domini 1584.

Gulielm. Carterus laicus ob libri Catholici impreſſionem martyrio affectus. Ian. 11

Guliel. Shelleius vir clarus & nobilis, Geruaſius item Perpointus nobilis ad Turrim perducti. 18

Robertus Nutterus preſbyter capitur, & poſt biduum Febr. 2 3

Mar. um in lacum ad dies 47. con-
4 iectus, compedes ad dies 43.
geſſit, die autem quarto &
ſexto poſt appræhenſionem
Schuningeri filiam bis paſ-
ſus eſt.
5 Georg. Haddocus, Ioãnes
Mundinus, Iacobus Fennus
Thomas Hemerſordus, &
Ioannes Nutterus presbyte-
ri, ſententiam mortis acce-
perunt, quorum poſteriores
tres in lacu poſt condemna-
tionem ad dies ſex compedi-
10 bus ferreis onerati iacuerũt
quouſq; omnes martyrio af-
ficerentur.
13 Thomas Steuēſonus preſ-
byter comprahenditur &
humi cubans ſine lecto dies
27. compedes etiam geſſit
ad dies 39.
13 Georgius Godſaluus, &
Stephanus Rauſamus preſ-
byteri ex Turri in alios car-
ceres mittuntur.
22 Gulielmus Crumlummus
23 & Franciſcus Ardenus no-
biles laici capiuntur.
Iul. D. Franciſcus Throgmor
10 tonus nobilis laicus, morte
afficitur, eodẽ ipſo die ſpar-
ſo contra illum per hæreti-
cos ignominioſo libello.

Thomas Laytonus nobi- 13
lis laicus capitur ac in lacum
traducitur.
Thomas Vorthingtonus 19
presbyter capitur, & in la-
cu detinetur ad menſes du-
os, dies tres.
Thomas Barnus presby- Aug.
ter comprehenſus. 24
Gulielmus Apricius nobi- 27
lis laicus, in Turrim conijci-
tur, & ſtatim poſt in lacum
ad dies 23.
Geruaſius Perpointus no- Sept.
bilis laicus fideiuſſoribus da- 13
tis dimittitur, ſed menſe ſe-
quente iterum comprahen-
ditur.
Gulielmus Critonus ſo- 16
cietatis IESV, & Patrici-
us, Abdæus presbyteri Sco-
ti, cùm in Scotiam profici-
ſcerentur, contra omne
ius gentium ex mari in An-
gliam trahuntur ad carce-
res.
Gulielmus Apricius ite- 24
rum in lacum conijcitur ad
dies 48.
Gulielmus Crumlum- Oct.
mus in lacum traditur ad 16
menſes duos, dies verò
24. No.
Robertus Nutterus ite- 10
rum

rum in lacum compingitur
menſibus duobus & diebus
14.

Anno Domini 1585.

Patricius Addæus presby-
Iun. *ter Scotus in lacum dimit-*
4 *titur ad dies 4. idem fit Gu-*
lielmo Crūlummo iterum
7 *ad dies 7.*
Gaſpar Heynodus, Iacobus
21 *Boſgrauius & Ioānes Har-*
tus Soc. Ieſu presbyteri, Chri-
ſtophorus etiā Tōſonus Ar-
turus Pittus, Robertus Nut-
terus, Thomas Steuenſo-
nus, Richard. Slackus, Thomas Barnus, Thomas Vorthingtonus, decemq́ alij ſacerdotes, et vnus laicus (eramus enim numero viginti & vnus) cùm nihil tale expectaremus præcepto Reginæ in nauim impoſiti, initi planè in littus Normânicum eiecti fuimus, & nō longè poſt quinquaginta alij, eodem exilij genere conſecuti nos ſunt, impoſita nobis omnibus expreſſa capitis pœna, ſi vnquàm in patriam reuerteremur.

LAVS DEO.

INDEX RERVM PRÆCIPVARVM QVÆ In hoc opere continentur.

A

Abbates nouem martyres 129. 145.

Anglia fidem accipit* 14. dat tributum Pontifici, * 14. quam fidem ſub Henrico tenuit 10. 126. fit ſchiſmatica 58. 210. reconciliatur 256. relabitur 274. magna ex parte adhuc eſt catholica. 290

Arundeliæ Comes. 353

Andlæus Cancellarius 64

Anna Cliuenſis 151. quare repudiata 154. 158.

Articuli ſex Henrici. 125.

Anna Bolena filia Hērici* 15. 15 17. 18. eius luxuria 2. 3. inceſtus 16. 18. 121 123. mater & ſoror eius erant concubinæ Henrici. 15. 17. 22. 32. eius deſcriptio 16. 17. fit Marchioniſſa 65. nuptiæ eius 66. 79. impedimēta earundem 21. 23. 28. 68. 69. 70. ſententia Pontificis contra nuptias illas & prolem inde oriundā 81. 109 hæretici nuptias has adorant vt fundamentū Euangelij ſui 70. iurare coguntur optimates matrimonium & prolē eſſe legitima 86. accuſant aliquot 148 quales habuerit Anna Clientes, & quales in aulam duxerit 72. 73. inuidia in Catharinam mortuā 120. Dei vindicta in illam 121. in cuſtodiam conijcitur 122. plectitur & quare 123. erat Lutherana 16. Henricus teſtatur quod non potuerit eſſe vxor ſua 265. Tho. Bolenus fatetur non eſſe filiam ſuam 10. 14. ma-

ter An-

ter Annæ idẽ teſtatur 14. Maria Bolena 15. 18. Tho. Bolenus fit Baro 13. Georg. Bolenus & alij plectuntur propter inceſtum & adulterium cum Anna 123.

B

Baconus. 273
Bernardinus Ochinus. 197
Bonuiſi mercatoris Itali charitas. 227
Brianus. 15
Britanni conuertuntur ad fidem quom- do. *14.

C

Cãpegius legatus in Angliam 28. Acta eius 29. 34. 45. reuocatur. 49
Campianus 322. 325. 334. capitur 345. martyrium ſubit 346.
Cecilius 303
Catharinæ nuptiæ cum Arthuro 2. non erat cognita ab illo 42. cum Henrico nuptiæ 4. proles 4. eius mores 5. libri contra & pro eius matrimonio 21. 44. 56. 57. Roffenſis ea de re oratio 44. Mori iudicium 21. Põtificis ſententia 81. Catharina quid geſſerit in cauſa diuortij 29. 30 31. 34. 35. 36. eius aduocati qui & quales 43. excluditur ab aula 71. Reginæ nomine priuatur 83. amici eius puniuntur 83. 84. optat martyrium 114. Foreſti ad illam literæ 115. eius ad Foreſtũ literæ 114. Epiſtola eius ad regem 119. mors 118. virtutes 118. vide Diuortium.
Clerus ab Henrico inuaſus 62. 63. ab Hæreticis in odium raptus 73. defenſus à Moro 83, iurare contra Pontificem cogitur 75. ſubeſt Cromuelo 80. Protectori 191. vide Monaſteria, Viſitationes, Epiſcopi & Sacerdotes.
Crãmerus Romã mittitur 51. fit Archiepiſcopus 59. aſtutia eius 60. periuriũ 60. mores 60. 61. ſẽtẽtiã fert ꝓ diuortio 78. eius nequitia ſub Edouardo 193. 212.

comburitur 246.
Cromueli initia 72. Blaſphemiæ 92. fit regis Vicarius 124. Canones facit 125. Regē incitat contra Catholicos 173. 134. eius crudelitas 152. 153. 154. rogat legem per quam ipſe plectitur. 154. 155. 157.

D

Diuortiū tentatur clam 9. 10. 20. 23. palam in ſenatu 11. publicè doliſ 10. 11. 12. largitionibus 51. 52. 53. 54. muneribus 24. 31. Romæ 24. 25. 26. 27. 28. 29. &c. iudicialiter in Anglia 28. 34. 36. &c. libri de eo 21. 44. 45. orationes 44. 45. vrgetur à Volſæo 45. 46. differtur à Campegio 46. 47. fautores eius puniuntur 174.
Diſſimulat o vide religio.
Diſputationes 224. 225. 283.
Dudlæus fit Paro 190. fœdifragus 221. inſidiatur protectori 220. 236. affectat regnum 237. 238. 239. ſcelera eius 241 proditor declaratur 242. plectitur 242. filij eius condonantur. 243.
Dudlæi filij comites, vnus Varuicenſis, alter Leceſtrenſis. 243. 274. 366.

E

Edouardus 129. fit Rex. 188. caput Eccleſiæ 188. 212. 213. corrumpitur à Protectore 194 inuadit bona Eccleſiæ 204. ritus hæreticos inſtituit 205. 206. Miſsā abolet 208. viſitat Eccleſias 213. agitur de nuptijs. eius 194. moritur. 239.
Elizabethæ natiuitas 84. cuius filia fuit dubitatur 84. iuratur quod ſit legitima 86. qui nolunt iurare in carcerem mittuntur 86. declaratur hæres regni 88. pœnitet Henricum 124. Mariæ de illa opinio 264. iurat in fidem Catholicam 273. vnctio eius regia 273. Caput Eccleſiæ 274. 275. 276. mutat religionē 280. viſitat Clerum 291. eius feſta 392. regimen 304. 305. iuramentum in primatum eius 273. 274. 275.

Recuſa-

Recuſantium pœna 275. Pontifex mittit ad illam 308. Epitaphium de ſe ab ipſa factum 281. legati eius quid faciāt 370 Excommunicatur 315. Belgicis rebus ſe immiſcet 312. Ferdinādi literæ ad illā 307. timet ſibi ab omnibus 354. non curat religionē 354.
Exules. 226.286.356.358.359.
Ethelbertus Rex reci[illegible] [illegible]dem *14.
Excommunicatio. 107 108 315.
Epiſcopi ſequūtur Henricum 87. timidè ſe opponunt nouitati 209. conijciuntur in carcerem 216. priuantur dignitate 286. Pſeudoepiſcopi ſub Edouardo, 230. quomodo ſub Elizabetha creati 297. 298. vxores eorum. 299 300.

F.

Fides, vide religio.
Ioan. Foreſti afflictiones 114. literæ eius 115. martyr. 135.
Frāciſcani incarcerantur 86. 133. martyres fiunt 85. 134.

G.

Gregorius Magnus Apoſtolus Anglorum. *14.
Gulielmus Alanus præeſt Seminario Rhemenſi 311. eius Apologia pro Seminarijs. 330.
Gaſpar Hayuodus. 348.
Georgius Bolenus. 123

H.

Hæreſis Anglicanæ turpe initium. 70.126.
Hæreſes propagatæ per fœminas. 172.
Hæretici clerum in odium rapiunt 73. ſub Edouardo prodeunt 192. 193. quid primo docent 201. 202. incerti ſunt quid doceant 203. eorum officia introducta 205. 206. 207. ſtatuunt de nuptijs Sadleri 208. viſitant Eccleſias 213. 214. diſſentiones eorum inter ſe 218.219. 221. quomodo Rempublicam admini[illegible] 33. Synagogas omnium nationum Londini 197. prodigia 233. furta 335. fraudes 336.

ſeditiones 255. Pſeudopropheticiſſa 255. Calēdarium eorum 239. comburuntur ab Henrico 136. ab Edouardo 222. à Maria 246. eorū ritus & officia in Anglia primò 207. ſecundò 279. tertiò 205. Clerus eorum quos gradus habet 294. 297. non habent donū caſtitatis 299. 300. veſtitus qualis 301. ieiunia 303. Ad Concilium Tridentinum inuitantur. 307.
Hēric. quare ſchiſmaticus * 15. opponit ſe Pontifici 58. 62. de matrimonio & diuortio eius 3. 4. 9. 12. 22. 64. 66. 67. 81. Defenſor fidei 13. 166. 167. Cæcus amor eius 81. Excōmunicatur 82. ſæuit in Pontificē 88. 89. primatum vendicat 63. factum libris defenditur 91. perſequitur repugnantes 91. 92. &c. excommunicatur 107. 108. Viſitat m[illegible] naſteria & inuadit bona eorum 112. 113. diruit ea 2[illegible] ducit Catharinam 4. repudiat 78. ducit Annā Bo enā 65. 79. occidit eam 123. proxima die ducit Ianam Seimeram 123. quæ à medicis iuſſu eius laxatur ad partū & moritur 130. ducit Annam Cliuenſem 134. 151. repudiat 154. 158. octauo die poſt ducit Catharinam Hauardam 158. eam occidit. 161. Ducit Catharinam Parram 152. eius acta contra religionem. 138. 139. 143. 153. 172. accipit nomen Regis Hiberniæ. 162. Artes ad expilandū populum 169. 170. Eius amicos caſtigat Devs 170. eius mores 176. mors 180. ſepulchrum 181. teſtamentum. 180. 182. ſoboles eius. 239.
Hibernia. 162.
Hollandia occupata ab Elizabetha 366. & quare 367.
Hoptonus. 352

I.

Ioannis Nicola[illegible] [illegible]onfeſſio. 350
Ioanna Buchera quare combuſta. 222

L.

Laicorū poteſtas in ſpiritualib9 112. 124. 27[illegible]

Leges cõtra Catholicos 88. *143. 144.* 172. *199. 201.* 210. *319.327.331.359.*
Latimerus *193.*219.
Libri ſcripti 225.229.287.330.334.361.
Litteræ *114.*115.*119.*227.352.

M.

Maria naſcitur 4. eius educatio 5. nuptiæ expetuntur *6.* ſponſalia cum Delphino *6.* priuatur dignitate *83. 88.* iterum à patre honores ei reſtituuntur 178. eius conſtantia ſub Edouar[illegible] *210.* 212. inſidias d[illegible] e-uitat *238.* conclamatur R[illegible] na 2 [illegible] venit L[illegible] ndi-num *242.* eius [illegible]ptiæ [illegible] clem[illegible] ia *245.* [illegible] ietas 246. reſtituit religi[illegible] [illegible] locare [illegible]oſa inſt[illegible] urat 256. 259.*262.* mit[illegible] [illegible]izabeth: *266.* in[illegible] ritur 264. [illegible] *9.133.* 1[illegible]
[illegible]res 85.*96.* 1[illegible]*362.* [illegible] *36.153.* [illegible] *160.168.* [illegible] *46.*
[illegible]a [illegible]48.*349* 15.18.
Mira[illegible] [illegible]na *106 321.*
Mori in[illegible]enium *21.96.97.* [illegible] probat diuortium Hen[illegible] regni Cancellari[illegible] us 50. nõ [illegible]dicat 64. ſcribit contra [illegible] *121.48.* ma[illegible] [illegible]ratu ſe ab-ratu[illegible] *86.* eius conſtant[illegible] hæreticos [illegible] [illegible]91. incarce-condemnat[illegible] *102.* po[illegible] 100.101 [illegible] m dicit & [illegible]piſtola ad filiam [illegible] 105 [illegible] ſententi[illegible] *104* 105. ſepultura 105. [illegible] Bonuiſu[illegible] [illegible] tyri
Monaſteria viſitantu[illegible] [illegible]adun[illegible] ra vt non inſtaure[illegible] [illegible]9. diſpe[illegible] dis Eccleſiæ boni[illegible] [illegible]eſtmon[illegible] *259.* aliorum 2[illegible] [illegible]ſtica diſ[illegible] 146 147. Glaſc[illegible] [illegible]aſteri[illegible] [illegible]rotel[illegible] [illegible]rat E[illegible] tur 2[illegible]

Miniſtri vide Hæretici.
Mors Sanderi in Hibernia Anno *1581.* *512.*

N.

Nobiles eximuntur iuramento Primatus *282,* decipiuntur ab Elizabetha *281.* deſerunt paſtores ſuos *282.* præda fiunt hæreticis *354.* miſera nobilium Catholicorum conditio ſub Elizabetha *353.* multi Nobiles Catholici profitentur fidem *345.* ſæuitur in eos *353.*

O.

Offici a Eccleſ ica ſ Edouardo *205.* ſub Elizabeth a *274.*

Paget tus Bar gionem *202.35*
Parl ımentum *3.* mutat s fidei *204.* *81.* facit Epiſc pc os *298.* dec it de r *207.274*
de matrimo *1207.* *8.130.140.*
Paulu s tertius *1 5.107.1*
P. Perſo nius *322.332.340* *95.139.133.104.145.15*
Perſecutio *53.88.91.92.* *358.359.361.362.37*
159.150.16 *8345.346.34.*
Petrus Mar *07.190.245* cum Henrico *2.* eius pontifex diſpe *9.* capitale eſt ei obedire
teſta *74.37* ique *88* *3.* acta eius in ne-
88 r deleti
go *.26.* igerit. *186.187.194.*
a qual . legatio *130.131.251.*
55. ſcrip ioritur *267.*
ei Anglia
lis *230*
hæret iæcu
18

R.

quæ ſub primatu Henrici 126. 127. 128. arr
...pta pro religione 128. 309. ſub E...uardo cor-
rupta 193. 210. diſputationes 223. 2... 83. Exules
226. 229. 286. 355. reſtituta per M... 248. 263
corrupta per Elizabetham 272. qualis ...b Elizabe-
tha 274. Et deinceps. Catholici prim... diſſi...
bant 292. mulcta nolentium adire ...ſia
331.
Religio vide monaſteria.
Regina ... 194. venit in A
Roffen...
76. d...
Ma...
...

V.

Varamus
Vvallia 6.
Volſæi mores 7. Papatum ambit 8.9. Cathariam quare exagitat 9. 10. Legatio eius in Galliam 13. reditus 30. excid[illegible] ex gratia Henrici 49. exuitur bonis 50. [illegible] 58.
[illegible] rrumpûtur 195.198.199. viſitantur 196.
[illegible] dantu[illegible] 97. fœminæ permittuntur in [illegible]9. diſ[illegible]tiones [illegible] 223.225.
[illegible]orum [illegible]
[illegible] 167.

rij, & tres monachi, cum illo eadem de cauſa.
Ioannnes Mayerus.
D. Reginaldus.
Haylus presbyter.
Ioannes Rocheſterus,
Hunfredus Middlem..orus.
Gulielmus Exmeus.
Iacobus Vvarnertus.
Sebaſtianus Nudig..tus.
Richardus Berus.
Thomas [illegible]
[illegible]
Thomas
[illegible] Gre
Thomas Scriuanus.
Robertus Salteus.
Gualterius Perſonus.
Thom[illegible]
..ulielmus Hor[illegible]
..uilelmus Onion
..es Ruggus.
..e Parochiæ Vvan-
..ſuorti.

NOMINA PR..SBY..
Elizabetha Henrici filia ...
matu, glorioſo ...
ſu...

Thomas Vvodoſius
Cutbertus Ma[illegible]
Ioannes Neiſ[illegible]
Euerardus Ha..ieus.

A tonius Brorbeus.
Th mas Belchiamus.
Tbmas Cortus.
32 alij Fr..ciſcani in ..arios ca..tres con.. vbi mortui ſunt.
..annes Foreſtus.
..mas Abel..
..uardu.. ..one..
[illegible]
308. 309. ...
..eno tentatur
..6. 77. 78. in-
..ius merita in
..na 99.

..s 22. 300. vxo-
..ituntur in exi-
..ore olim fuerint

Ioannes Shertus.
Robertus Ionſonius.
...ilielmus Philbeus.
...cas Chirbæus.
...urentius Richarſonus.
...nomas Cottamus.
...oannes Painus
... Laicus
...ardus Kirkman
Iacobus Thomſon
Gulielmus Harr...
Richardus Th...
Ioannes Mun...
Ioannes N...
Georgius Ha...
...bus Fennu...
C E... na... Erne...
fenſion ... as ...
conſum...
pr...
...

Edouardus Tranſamus.
Hugo Talerus.
Vvoodfinus.
Laici pro eadem cauſa mortui.
...homas Perceus Northū-
...briæ Comes.
Ioannes Soreus I. Doctor.
I...annes Feltonus Nobilis
Thomas Sheruodus.
Iacobus Laburnus nobilis
...hius.
...as.
...laidus.
...Vvebleius.
...uli...nus Carterus.
Marmaducus Bous nobi-
...

...COR... ...M QVI IN
...lio pro eadem cauſa
...rcui ſunt.

...piſcopus Eboracenſis & .
...nenſis.
...elmienſis.
...ienſis.
...uaenſis.

Ioannes

49951435